

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Województwo mińskie i Jeleńscy w życiu publicznym Rzeczypospolitej w latach 1764-1795 w świetle ich korespondencji

Author: Dariusz Rolnik

Citation style: Rolnik Dariusz. (2018). Województwo mińskie i Jeleńscy w życiu publicznym Rzeczypospolitej w latach 1764-1795 w świetle ich korespondencji. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

Dariusz Rolnik

Województwo mińskie i Jeleńscy
w życiu publicznym Rzeczypospolitej
w latach 1764–1795
w świetle ich korespondencji

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO

**Województwo mińskie i Jeleńscy
w życiu publicznym Rzeczypospolitej
w latach 1764—1795
w świetle ich korespondencji**

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3640

50 lat
**Uniwersytetu
Śląskiego**
w Katowicach

Dariusz Rolnik

**Województwo mińskie i Jeleńscy
w życiu publicznym Rzeczypospolitej
w latach 1764—1795
w świetle ich korespondencji**

Redaktor serii: Historia
Sylwester Fertacz

Recenzent
Michał Zwierzykowski

Spis treści

Wstęp / 7

♦ ROZDZIAŁ 1

Rodzina Jeleńskich, jej genealogia, rozrodzenie i koneksje —
ujęcie biograficzne / 13

♦ ROZDZIAŁ 2

Rodzina Jeleńskich herbu Korczak — ujęcie graficzne / 85

♦ ROZDZIAŁ 3

Między Familią i stronnictwem królewskim a Radziwiłłami
i Sapiehami / 99

♦ ROZDZIAŁ 4

Między polityką a gospodarstwem / 129

♦ ROZDZIAŁ 5

W życiu publicznym Wielkiego Księstwa Litewskiego
i Rzeczypospolitej — od sejmu konwokacyjnego (1764)
do upadku państwowości polskiej (1795) / 151

Zakończenie / 273

Bibliografia / 279

Wykaz skrótów / 295

Indeks osobowy / 297

Summary / 321

Резюме / 323

Wstęp

Jeleńscy herbu Korczak to rodzina znana w dziejach państwa polsko-litewskiego od połowy XVI wieku. Natomiast w czasach stanisławowskich to już rodzina na Litwie znacząca, posiadająca krzesło senatorskie kasztelana nowogródzkiego, które „dziedziczyli” po sobie jej członkowie — wszak Rafał, a następnie jego brat Gedeon to pierwsi senatorzy w tej rodzinie, obaj swe wyniesienia zawdzięczali Stanisławowi Augustowi. Jeleńscy to także, a może przede wszystkim, rodzina o dużych wpływach w województwie mińskim, szczególnie w powiecie mozyrskim, gdzie jej przedstawiciele, ich krewni i powinowaci opanowali niemal całą hierarchię miejscowych urzędów ziemskich. O roli Jeleńskich na tych terenach, a w szerszym kontekście — w Rzeczypospolitej dotąd nie pisano prawie w ogóle, nie licząc biogramów zamieszczonych w *Polskim słowniku biograficznym*¹ i wzmianek w herbarzach². Wspominano o nich jedynie, gdy pojawiali się, zazwyczaj jednorazowo, w ważnych dla Rzeczypospolitej momentach

¹ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon*, W: PSB, t. 11, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964—1965, s. 140—141; T. WASILEWSKI, *Jeleński Jan*, W: PSB, t. 11..., s. 141—142; E. RABOWICZ, *Jeleński Józef*, W: PSB, t. 11..., s. 142—143; IDEM, *Jeleński Konstanty Ludwik*, W: PSB, t. 11..., s. 143—144; J. BERGHAUZEN, *Jeleński Napoleon Jan*, W: PSB, t. 11..., s. 144; E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał Józef*, W: PSB, t. 11..., s. 144—145.

² Por. np. A. BONIECKI, *Herbarz polski. Cz. 1, Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 8, Warszawa 1905, s. 386; *Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego S.J. powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopisów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza* (dalej: K. NIESIECKI, *Herbarz*), t. 4, Lipsk 1839, s. 481—482; S. URUSKI, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 6, Warszawa 1909, s. 51; T. ŻYCHLIŃSKI, *Złota księga szlachty polskiej*, R. 4, Poznań 1882, s. 203; IDEM, *Złota księga szlachty polskiej*, R. 26, Poznań 1904, s. 47—54.

historycznych³. Trudno się temu dziwić, wszak przedstawiciele rodziny nie wyszli poza pozycję, jakkolwiek znaczących, ale jednak statystów na scenie dziejów Rzeczypospolitej. Mając na Litwie wiele wspólnych interesów z Radziwiłłami i Sapiehami oraz powiązania z wieloma starymi zasłużonymi rodami litewskimi, np. Medekszmi, Obuchowiczami, Kościałkowskimi, Lenkiewiczami, Rdułtowskimi, Romerami czy Wolbekami, znajdując się jednocześnie w orbicie wpływów Stanisława Augusta, aspirowali jednak do grona elity prowincji litewskiej, z opiniami której trzeba się było liczyć. Na taką ich pozycję wskazuje również zawartość ich archiwum, dodajmy: z pewnością niepełna.

Niniejsza publikacja jest wynikiem realizacji projektu NCN MNiSW 2011/03/B/HS3/00356, którego głównym celem było opracowanie pełnego inwentarza zawartości Archiwum Jeleńskich przechowywanego w Nacyjonalnym Gistarycznym Archiu Belarusi (NGAB) w Mińsku, a następnie — głównie na jego podstawie — odtworzenie roli i znaczenia rodziny Jeleńskich w życiu publicznym województwa mińskiego w czasach stanisławowskich. Prezentowana książka realizuje drugą część tego zadania, ukazując rolę i znaczenie rodziny Jeleńskich w życiu publicznym powiatu mozyrskiego, województwa mińskiego, Wielkiego Księstwa Litewskiego i całej Rzeczypospolitej.

Dla dopełnienia obrazu funkcjonowania województwa mińskiego konieczne są, niestety, dalsze badania, ten przedstawiony w niniejszej publikacji pokazuje bowiem mechanizmy funkcjonowania państwa polsko-litewskiego w powiecie mozyrskim. Jakkolwiek powiat ten stanowi dobre *exemplum* dla ukazania mechanizmów sprawowania władzy, jest on wszelako drugorzędny dla przedstawienia funkcjonowania całego województwa mińskiego. Dla odtworzenia tej płaszczyzny materiał źródłowy Archiwum Jeleńskich jest wiarygodny, ale nie daje pełnego obrazu, ten dopełniono zatem materiałami z innych archiwów. Natomiast korespondencja Jeleńskich świetnie pokazuje, jak była budowana siła rodziny, jak pozyskiwano kolejne dobra, jak nimi gospodarowa-

³ Por. np. A. DANILCZYK, *W kręgu afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku*, Warszawa 2010; D. DUKWICZ, *Rosja wobec sejmów rozbiorowych warszawskiego (1772—1775)*, Warszawa 2015; W. FILIPCZAK, *Sejm 1778 roku*, Warszawa 2000; W. KALINKA, *Sejm Czteroletni*, t. 1—2, Warszawa 1991; Ł. KĄDZIELA, *Między zdradą a służbą Rzeczypospolitej*, Warszawa 1993; W. KONOPCZYŃSKI, *Geneza i ustanowienie Rady Nieustającej*, Kraków 1917; H. MOŚCICKI, *Generał Jasiński i powstanie kościuszkowskie*, Warszawa 1917; S. KOŚCIAŁKOWSKI, *Antoni Tyzenhauz, podskarbi nadworny i litewski*, t. 1—2, Londyn 1970—1971; K. MROZOWSKA, *Szkoła Rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1961; W. SMOLEŃSKI, *Konfederacja targowicka*, Kraków 1903; IDEM, *Ostatni rok Sejmu Wielkiego*, Kraków 1897; J. WĄSICKI, *Konfederacja targowicka i ostatni sejm Rzeczypospolitej z 1793*, Poznań 1952; A. WOLAŃSKI, *Wojna polsko-rosyjska 1792*, t. 1—2, Kraków 1906; Z. ZIELIŃSKA, „O sukcesji tronu w Polsce” 1787—1790, Warszawa 1991; L. ŻYTKOWICZ, *Rządy Repnina na Litwie w latach 1794—7*, Wilno 1938.

no. Oddaje również mentalność ludzi epoki stanisławowskiej, pomaga odtworzyć ich hierarchię wartości, wskazać ważne dla nich cele, w końcu przedstawić ich stosunek do ojczyzny — Rzeczypospolitej czy Litwy — oraz do głównych problemów trapiących państwo polsko-litewskie.

Bazą źródłową opracowania są zbiory zawarte w Archiwum Jeleńskich. Głównie na ich podstawie odtworzono genealogię rodziny Jeleńskich oraz pokazano ich udział w publicznych dziejach przede wszystkim województwa mińskiego czasów stanisławowskich. Materiałem uzupełniającym są księgi grodzkie mozyrskie⁴ i mińskie⁵, także przechowywane w NGAB, oraz korespondencja Jeleńskich z Radziwiłłami z Archiwum Radziwiłłów — z jego części warszawskiej znajdującej się w AGAD⁶. Dopełnieniem tej bazy źródłowej jest korespondencja polska z Biblioteki Czartoryskich, głównie rodzin litewskich — też Jeleńskich — ze Stanisławem Augustem i ludźmi z jego środowiska⁷, oraz korespondencja Jeleńskich z Sapiehami znajdująca się w zbiorach wileńskiej Biblioteki Wróblewskich⁸. Podobnie należy traktować spuściznę Gedeona Jeleńskiego z Biblioteki Vernadskiego w Kijowie, którą stanowią jego notatki o charakterze sylwicznym⁹. Wydaje się, że choć nie jest to materiał pierwszorzędny do badań genealogicznych, może mieć pewne znaczenie dla stworzenia portretu Gedeona w czasach stanisławowskich¹⁰ — postaci nieprzeciętnej polskiego oświecenia. Już jego listy zawarte w Archiwum Jeleńskich świadczą o jego mądrości, przenikliwości i talencie pisarskim. Sylwy G. Jeleńskiego mogą też uzupełnić naszą wiedzę o niektórych wydarzeniach publicznych z okresu jego dorosłego życia.

Publikacja została podzielona na pięć rozdziałów. Pierwszy, zatytułowany *Rodzina Jeleńskich, jej genealogia, rozrodzenie i koneksje — ujęcie biograficzne*, przedstawia rodzinę Jeleńskich, a ściślej — jej część uznaną, co wynika

⁴ Por. NGAB, F 1728, op. 1, rkps 16, 19, 22, 23, Księgi grodzkie mozyrskie.

⁵ Por. NGAB, F 1727, op. 1, rkps 16—17, 21, 23, 25, 29, Księgi grodzkie mińskie.

⁶ Por. np. AGAD, AR, dz. V, rkps 5995—6022, Korespondencja różnych Jeleńskich do Radziwiłłów (z odstępstwami od zasady, także inni odbiorcy).

⁷ Por. np. BCz., rkps 727, s. 531—542, Listy Gedeona Jeleńskiego do Stanisława Augusta; BCz., rkps 732, s. 731, List G. Jeleńskiego do Stanisława Augusta.

⁸ Por. LMBA, F 139, rkps 1557—1565, Korespondencja Jeleńskich z Sapiehami.

⁹ Por. BV, F 1, rkps 1111—1119, *Silvae rerum G. Jeleńskiego*. Zbiór ten prawdopodobnie został wydzielony z Archiwum Jeleńskich, gdy było ono przechowywane w czasach radzieckich na Ukrainie. Zgodnie ze stosowaną tam praktyką ze zbiorów archiwalnych wyłączano te jednostki, które miały charakter ksiąg, i umieszczano je w bibliotekach. Za materiały z tego zbioru sylw G. Jeleńskiego dziękuję dr. hab. Tomaszowi Ciesielskiemu, dr. Mariuszowi Sawickiemu i mgr. Arturowi Goszczyńskiemu.

¹⁰ Por. np. BV, F 1, rkps 1117, k. 84v, Relacja z pobytu króla w Grodnie 1777; BV, F 1, rkps 1118, k. 55—56, O sekwestracji pensji księcia [Adama] Ponzińskiego.

z analizy materiału źródłowego, za twórców Archiwum Jeleńskich, i pokazuje jej członków w ujęciu biograficznym. Opisano w nim również drogi karier poszczególnych Jeleńskich i przedstawiono w postaci rozbudowanych biogramów powiązania rodzinne, które skonstruowano w oparciu o przebadane archiwum, a następnie skonfrontowano z informacjami znajdującymi się w opracowaniach, herbarzach czy innych korpusach źródeł. Efekty tych badań podsumowano niejako w rozdziale drugim: *Rodzina Jeleńskich herbu Korczak — ujęcie graficzne*, w którym rodzinę Jeleńskich i jej rozrodzenie przedstawiono graficznie. Ten rozdział unaocznia siłę familii. Stanowi on dopełnienie rozdziału pierwszego, treściowo go nie wzbogaca, natomiast obrazuje wielkość rodziny i wskazuje na możliwości jej kariery publicznej w czasach stanisławowskich.

Rozdział trzeci rozprawy: *Między Familią i stronnictwem królewskim a Radziwiłłami i Sapiehami*, pokazuje relacje Jeleńskich z najsilniejszymi rodami Litwy: Radziwiłłami i Sapiehami oraz wskazuje na ich rolę gospodarzy — zarówno swych majątków, jak i powiatu mozyrskiego. Stanowi on też wprowadzenie ułatwiające zrozumienie mechanizmów kierujących życiem publicznym prowincji litewskiej, o czym traktuje czwarty rozdział. Jeleńscy bardzo umiejętnie starali się służyć i wykorzystywać bliskość z Radziwiłłami i Sapiehami, prawie zawsze dobrze wyczuwali koniunkturę polityczną. To pozwoliło im w odpowiednim momencie zbliżyć się do Stanisława Augusta, dzięki któremu zyskali za swą postawę pierwsze krzesła senatorskie w historii swej rodziny. W rozdziale wskazano również na wątki, nie tylko ekonomiczne, łączące przedstawicieli rodziny Jeleńskich z magnackimi rodami litewskimi Sapiehów i Radziwiłłów, a także na kwestie ideologiczne. Te chyba miały istotny wpływ na ich myśl wsparcia stronnictwa królewskiego, szczególnie w czasach I rozbioru.

Kolejny — czwarty — rozdział: *Między polityką a gospodarstwem*, ma bardzo istotne znaczenie w zrozumieniu fenomenu robienia kariery przez niektóre rodziny. Akurat w przypadku rodziny Jeleńskich on nie zachodzi, ale pokazuje, dlaczego takie rodziny zyskiwały wsparcie z zewnątrz i nie miały problemu z szukaniem możnych partnerów. Jeleńscy na terenie powiatu mozyrskiego byli bardzo dobrze zorganizowani, oprócz koneksji rodzinnych dysponowali bogatym, jak na panujące wówczas warunki, zapleczem ekonomicznym. Zawsze byli przygotowani ekonomicznie do przeprowadzenia sejmików i ich poprowadzenia. Starali się, by dla ich sejmikujących sojuszników gotowy był popas i stół, o czym sami często z troską pisali, pilnując przy tym, żeby nie powtarzać tych samych błędów, np. wożenia na sejmiki wina w niewłaściwych beczkach, tych po mocniejszych trunkach. To wprawdzie drobiazg, ale świadczy o poważnym traktowaniu przez Jeleńskich sejmików i sejmikujących oraz przypadłych im w udziale obowiązków, których się świadomie

podejmowali. Organizacja przedsięwzięcia, jakim był sejmik, bynajmniej nie była taka łatwa, co pokazano w tym rozdziale. Dopełniają go relacje ukazujące starania Jeleńskich, by w ich majątkach dobrze się działo. Przykładem właściwego postępowania w tej kwestii jest Gedeon Jeleński, który doskonale zdawał sobie sprawę, że spokój i dobrobyt w majątku pozwala mu spokojnie poświęcić się życiu publicznemu, to przecież ze swych włości mógł najtaniej zaopatrzać sejmiaki. G. Jeleński uchodził za bardzo dobrego gospodarza i człowieka dobrego dla włościan.

Rozdział piąty, najobszerniejszy i zasadniczy w tej rozprawie: *W życiu publicznym Wielkiego Księstwa Litewskiego i Rzeczypospolitej — od sejmu konwokacyjnego (1764) do upadku państwowości polskiej (1795)*, przedstawia udział członków rodziny Jeleńskich we wszystkich najważniejszych zdarzeniach w Rzeczypospolitej czasów stanisławowskich. Nie jest to tylko zapis kronikarski uczestnictwa Jeleńskich w życiu publicznym, lecz także próba ukazania życia publicznego prowincji, tzn. powiatu mozyrskiego i województwa mińskiego, a wręcz całej Rzeczypospolitej, w której Jeleńscy są tylko aktorami: raz ważniejszymi, innym razem ledwo zauważanymi statystami. Rozdział ten możliwie szczegółowo ukazuje życie publiczne powiatu mozyrskiego i rzeczywiście oddaje jego obraz, wskazuje też na umiejscowienie powiatu mozyrskiego w województwie mińskim — nie była to z pewnością pozycja najwyższa, co wiązało się z tym, że i obywatele mozyrscy nie odgrywali tam ważnej roli. Lepiej prezentowali się Jeleńscy w Nowogródku czy Wilnie. W rodzinie Jeleńskich zdecydowanie w czasach stanisławowskich wyróżniały się dwie postacie: Gedeon i jego bratanek Konstanty Ludwik. Ich obu można zakwalifikować do oświeconych elit, niemniej też zauważyć należy, że żaden nie zaistniał szerzej w życiu publicznym Rzeczypospolitej, mimo że obaj w Warszawie byli stosunkowo częstymi gośćmi. Być może wstrzymywała ich wielkość stolicy, faktycznie bowiem obaj najlepiej się czuli w swych majątkach.

Chciałbym w tym miejscu podziękować prof. Andrzejowi Rachubie za udostępnienie materiałów źródłowych dotyczących Archiwum Jeleńskich, a także recenzentowi tego opracowania — prof. Michałowi Zwierzykowskiemu — za cenne uwagi. Słowa podziękowania kieruję również do dr. Andreja Latushkina, dr. Andreja Macuka i dr. Stepana Zakharkevicha za informacje o rodzinie Jeleńskich i zasobie archiwalnym NGAB.

• 1 •

ROZDZIAŁ

Rodzina Jeleńskich, jej genealogia, rozrodzenie i koneksje — ujęcie biograficzne

Bohaterem zbiorowym tego opracowania jest bardzo rozrodzona, szczególnie w XVIII wieku, rodzina Jeleńskich herbu Korczak, osiadła i posiadająca dobra w powiatach mozyrskim, nowogródzkim, rzeczyckim, słuckim, a politycznie wpływająca na funkcjonowanie województw mińskiego i nowogródzkiego¹.

W swych początkach — źródłowo potwierdzonych — zajmowali się Jeleńscy sprawami „wojennymi”. Informacje te znajdują się m.in. w wywodzie szlachectwa rodziny Jeleńskich, który 27 sierpnia 1802 roku złożył Jan Jeleński, ówczesny starosta mozyrski i marszałek powiatu mozyrskiego — on zresztą również wcześniej, w 1797 roku, zawiadamiał obywateli powiatu mozyrskiego o takim obowiązku nałożonym na nich przez ukaz carski z 9 maja 1801 roku². Stosowne dokumenty zaświadczające o dziejach rodziny miano składać przed deputacją wywodową guberni mińskiej, a osobiście — przed Józefem Wańkowiczem, marszałkiem guberni mińskiej³. Jako wnoszący o kwalifikacje

¹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 387, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802. Działo się przed Józefem Wańkowiczem marszałkiem guberni mińskiej. Wywód złożył marszałek powiatu mozyrskiego Jan Jeleński, herbu Korczak (dalej: NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802); NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; *Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego S.J. powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopisów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza*, t. 4, Lipsk 1839 (dalej: K. NIESIECKI, *Herbarz*, t. 4), s. 481.

² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 32, k. 1, „Jan Jeleński marszałek i starosta powiatu mozyrskiego”, zawiadania obywateli o obowiązkowym przeprowadzeniu wyvodu szlachectwa do „20 novembr 1797” w Mińsku, podpis: J. Jeleński, 14 II 1797. Por. też NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

³ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 387, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

Jeleńskich do rodzin szlacheckich guberni — obok J. Jeleńskiego — pojawiają się Konstanty Ludwik Jeleński podkomorzy mozyrski i synowie Jana: Feliks chorąży mozyrski, Piotr, Paweł i Romuald oraz Ignacy, najpierw horodniczy, a potem podczaszy mozyrski, a także Józef Jeleński ciwun trocki, generał major wojsk polskich z pięcioma synami: Ignacym miecznym mozyrskim, Michałem, Rafałem, Kazimierzem i Gedeonem⁴. Pod wywodem stwierdzającym „starożytność” Jeleńskich podpisali się Józef Wańkowicz, Bonawentura Osiecimski deputat borysławski, Józef Wołodkowicz deputat wileński, Michał Szyрма Szurbiński (?) deputat rzeczycki (?), Ignacy Bułhak deputat bobrujski i Franciszek Aramowicz deputat słucki oraz sekretarz (?) Olędzki⁵. „Starożytność” Jeleńskich potwierdzona została w kolejnym wywodzie szlachectwa tej familii z 25 maja 1835 roku⁶. Przedstawił go Paweł Jeleński, były prezydent sądów apelacyjnych granicznych powiatu mozyrskiego, syn poprzednio występującego z papierami wywodowymi, wzmiankowanego już Jana Jeleńskiego. Odwołał się przy tym do wyvodu szlachectwa rodziny złożonego przez ojca 27 sierpnia 1802 roku⁷. Wywód P. Jeleńskiego w stosunku do poprzedniego został poszerzony o nowo narodzonych członków rodziny Jeleńskich, nieco sprostowano w nim również błędne dane, które podano w wywodzie z 1802 roku⁸. Ma on jednak też swoje luki i daleko mu do doskonałości. P. Jeleński we wstępie swego wystąpienia zawarł informację, że pominięte w wywodzie zostały — co wynikało z obowiązującego w państwie rosyjskim prawa — wszystkie kobiety, wszystkie potomkinie Jeleńskich⁹. To znacznie obniża wartość poznawczą tego dokumentu, podobnie jak fakt pominięcia przez P. Jeleńskiego potomków Macieja, brata głowy przedstawianej linii Jeleńskich, co tłumaczył ich związkami z Królestwem Polskim¹⁰. Oczywiście to nie zarzut, wszak ta linia rodziny majątków na Litwie nie posiadała, a to był główny cel składania oświadczeń o dziejach, stanie rodziny i przypisanych do niej majątków. Drugi akt wywodowy P. Jeleński, były prezydent sądów apelacyjnych granicznych mozyrskich, składał z dwoma swoimi synami: Janem i Antonim, oraz ze swym bratem Romualdem, byłym sędzią sądu guberni

⁴ Ibidem, k. 391.

⁵ Ibidem.

⁶ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 279—279v, Działo się na sesji Deputacji Waywodowej szlacheckiej Guberni Mińskiej, Mińsk 25 V 1835 (dalej: NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835).

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem, k. 280.

¹⁰ Ibidem.

wileńskiej¹¹. Oba dokumenty wywodowe — jakkolwiek niedoskonałe — to wszelako cenne źródła do badań nad genealogią Jeleńskich, właśnie one wraz z papierami znajdującymi się w Archiwum Jeleńskich i materiałami z ksiąg grodzkich i ziemskich mozyrskich oraz mińskich¹² pozwoliły na odtworzenie, przynajmniej częściowe, genealogii rodziny. Natomiast niewiele wniósł do tej pracy istniejący trzeci wywód szlachectwa rodziny Jeleńskich z 7 października 1858 roku¹³.

Z wszelkich wzmianek dotyczących początków Jeleńskich wynika, że rodzina ta miała pochodzenie tatarskie¹⁴, a protoplastą rodu był Teodor, który w 1549 roku przybył z Litwy do Polski i tu notowany był jako rycerz służący u boku Zygmunta Augusta i walczący w obronie Rzeczypospolitej¹⁵, co jest prawdopodobne, choć nieweryfikowalne, z pewnością jednak nie mógł już służyć w wojnie moskiewskiej i w Inflantach za Władysława IV¹⁶. Od Teodora mieli pochodzić („w drugim pokoleniu zostawił”) Paweł, strażnik polny litewski, Maciej i Adam, rotmistrzowie, którzy wykazali się w wojennych ekspedycjach inflanckich, moskiewskich i pruskich¹⁷. A. Boniecki jako ich ojca

¹¹ Ibidem, k. 288. Wywód, co zapisano, złożony został też w imieniu potomków nieżyjącego już wówczas Feliksa, byłego marszałka mozyrskiego, syna Jana, starosty mozyrskiego, a brata składających wywód, oraz potomków Józefa, ciwuna trockiego: Kazimierza, byłego marszałka mozyrskiego, i pięciu jego synów: Kazimierza, Hektora, Władysława, Bolesława, Stefana, i dalej brata Kazimierza, Gedeona, byłego podkomorzego wileńskiego, i kolejnego ich brata Rafała i jego synów. Wpisano do wyvodu także potomków z linii Konstantego przychodzących po Stanisławie, a mianowicie jego synów Tadeusza i Samuela. Uzasadniał też P. Jeleński w wywodzie brak członków rodziny wywodzących się „z Głowy”, czyli od Macieja, oni wszak związani byli z Królestwem Polskim i ich papiery zostały zabrane. Pod dokumentem figurują podpisy Pawła i Rajmunda Jeleńskich, L. Ostropa, Juliana Kundulskiego [Kundeckiego?], Ignacego Starkowskiego i Michała Oskierki — deputaci. Działo się 25 maja 1835 w Mińskim Dworzańskim Deputackim Zgromadzeniu.

¹² Por. NGAB, F 1727, op. 1, rkps 16—17, 21, 23, 25, 29, Księgi grodzkie mińskie; NGAB, F 1728, op. 1, rkps 16, 19, 22, 23, Księgi grodzkie mozyrskie. Jeleńscy pojawiają się też w wielu innych zespołach NGAB, przykładowo znajdujemy zapisy o nich w Fondach 146, 319, 320, 588.

¹³ Por. NGAB, F 319, op. 2, rkps 1034, Minskoje gubernskie dworejaskoje deputackoje cobranie (Wywody szlachectwa [rodzin] guberni mińskich).

¹⁴ Por. *Polska encyklopedia szlachecka*, t. 6, *Wykaz polskich rodzin szlacheckich*, t. 3, Warszawa 1937, s. 201.

¹⁵ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 280v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; NGAB, F 319, op. 2, rkps 1031, k. 67v, Wypis z ksiąg ziemskich powiatu mozyrskiego. Dokument datowany: 14 I 1643. Wypis z 26 XI 1832; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

¹⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

¹⁷ NGAB, F 319, op. 2, rkps 1031, k. 68, Wypis z ksiąg ziemskich powiatu mozyrskiego. Dokument datowany: 14 I 1643. Wypis z 26 XI 1832; RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód szlachectwa Jeleńskich. Por. NGAB, F 319, op. 2, rkps 1031, k. 177, Drzewo genealogiczne Jeleńskich z herbem 1835, kopia z 1843; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo

wskazuje jednak syna Teodora — Fiodora Fadelejowicza Jeleńskiego, szlachcica ziemi petyhorskiej, który miał przybyć na Litwę dwadzieścia lat przed unią Polski z Litwą¹⁸. Również o owych synach z drugiego pokolenia wiemy niewiele, a wiadomości te są niepewne. Adam Jeleński w randze rotmistrza miał służyć w wojsku litewskim w 1618 roku pod hetmanem wielkim Janem Karolem Chodkiewiczem¹⁹, miał on jakoby zginąć dopiero — jak wynika z zapisów rodzinnych — walcząc w „wojnie szwedzkiej za Jana Kazimierza”²⁰. Jego brat Maciej (Matej) był również rotmistrem królewskim — takim notowano go w 1633 roku²¹ — i także posem województwa nowogródzkiego na elekcję Władysława IV w 1632 roku²². Wszyscy oni, tzn. Paweł, Maciej i Adam, poświadczeni są w dokumencie z 14 stycznia 1643 roku, w którym zapisane są jako własność Pawła, strażnika litewskiego — Tucza i Dunajczyce w województwie nowogródzkim. Majętności te otrzymał P. Jeleński w 1625 roku²³ od Zygmunta III, który uznał jego prawa w sporze z Janem Unichowskim²⁴. P. Jeleński był też pierwszym z rodziny, który publicznie dowiódł jej szlachectwa, stało się to za czasów Władysława IV przed sądami zadwornymi i na sejmiku w Brześciu Litewskim. Szlachectwo P. Jeleńskiego przy okazji sporu o Dunajczyce zakwestionował Albrycht Mirawski (?), podstoli nowogródzki. Proces rozpoczął się w 1641 roku, P. Jeleński dowiódł swego szlachectwa, co zostało potwierdzone 14 stycznia 1643 roku. W dokumencie stwierdzono, że jest on „szlachcic starożytny”, uznano także szlachectwo Adama Jeleńskiego, któremu „prawem kadukowym” przyznano Dunajczyce i Tuczę²⁵. A. Mirawski

genealogiczne Jeleńskich; S. URUSKI, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 6, Warszawa 1909, s. 51.

¹⁸ A. BONIECKI, *Herbarz polski*, Cz. 1, *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 8, Warszawa 1905, s. 386. Fiodor jest też wzmiankowany w: RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich.

¹⁹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 22, k. 1, „Jan Karol Chodkiewicz hrabia ze Szklowa [...] wojewoda wileński hetman wielki”, 2 I 1618, Zaświadczenie dla Adama Jeleńskiego o przyjęciu na służbę.

²⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

²¹ K. NIESIECKI, *Herbarz*, t. 4, s. 481.

²² Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 387, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 5, k. 1, Spis zawartości woluminów dawnego Archiwum Jeleńskich. Por. też S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51.

²³ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 280v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 387v, 390, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

²⁴ NGAB, F 319, op. 2, rkps 1031, k. 67v, Wypis z ksiąg ziemskich powiatu mozyrskiego. Dokument datowany: 14 I 1643. Wypis z 26 XI 1832. Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 386.

²⁵ NGAB, F 319, op. 2, rkps 1031, k. 66—67v, Wypis z ksiąg ziemskich powiatu mozyrskiego. Dokument datowany: 14 I 1643. Wypis z 26 XI 1832. Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 386. A. Boniecki wspominał o tym zdarzeniu, owym podstolim jest w jego herbarzu Albrecht Wirowski, to on, zdaniem tego autora, potykał się z Pawłem Jeleńskim i jego synem Adamem.

za niesłuszne posądzenie P. Jeleńskiego o brak szlachectwa został skazany na 20 niedziel więzy w zamku nowogródzkim i zapłacenie nawiązki 40 kop litewskich²⁶.

Niemniej, faktycznie to Paweł Jeleński jest „założycielem” Archiwum Jeleńskich, ale też ojcem tej znaczącej w dziejach państwa polsko-litewskiego rodziny. P. Jeleński, strażnik polny WKL²⁷, miał za żonę Zofię Wojniłowiczównę, stolnikównę mińską (?)²⁸. Urodziła mu ona trzech synów: Adama, Jana i Konstantego²⁹, zostali oni wymienieni w jego testamencie z 23 kwietnia 1647 roku, w którym majątki podzielono równo między nich³⁰. Miał też P. Jeleński pięć córek: Mariannę, Elżbietę, Annę, Katarzynę i Aleksandrę³¹. Tyle wiadomo o początkach Jeleńskich herbu Korczak, nie udało się pewnymi wiadomościami o ich dziejach wypełnić luki między 1549 a 1618 rokiem.

Najbardziej znanym z trójki synów Pawła Jeleńskiego, strażnika litewskiego, był Jan Jeleński. On tworzy w niniejszym opracowaniu I linię Jeleńskich herbu Korczak. Najpierw w 1661 roku został pisarzem ziemskim mozyrskim, następnie podsędkiem w 1673, a potem sędzią ziemskim mozyrskim i jako taki podpisał w 1669 roku *pacta conventa* Michała Korybuta Wiśniowieckiego³². Dwukrotnie był posłem: pierwszy raz na elekcji w 1669 roku Michała Korybuta i pięć lat później, w 1674 roku, na elekcji Jana III Sobieskiego, którego elekcję podpisał³³. S. Uruski przypisuje mu funkcję poselską kilka razy, ale nie podaje dat sejmów³⁴. W listopadzie 1675 roku J. Jeleńskiego,

²⁶ NGAB, F 319, op. 2, rkps 1031, k. 69—69v, Wypis z ksiąg ziemskich powiatu mozyrskiego. Dokument datowany: 14 I 1643. Wypis z 26 XI 1832.

²⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

²⁸ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; A. BONIECKI (*Herbarz...*, t. 8, s. 387) podaje, że żoną jego była Aleksandra Zubkówna. Por. S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51.

²⁹ S. Uruski pisze, że zrodzony, owszem, jako trzeci syn Pawła, ale z Zubkówny. S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53. W wywodzie z archiwum petersburskiego wymieniono synów: Konstantego, Iwana i Adama, por. RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich. Adam nie miał potomstwa, por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

³⁰ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 387v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 281, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

³¹ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387. Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 175, k. 1—2, [Pogryska?] marszałkowa do brata Jana Jeleńskiego podsędka mozyrskiego, Komarowicze 28 XII 1673, mowa tu o jednej z nich.

³² Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51.

³³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 281, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51.

³⁴ S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51.

wówczas podsędka mozyrskiego, Jan III Sobieski wezwał do Warszawy „na potrzeby Rzeczypospolitej”³⁵. Z drzewa genealogicznego znajdującego się w Archiwum Jeleńskich wynika też, że był deputatem w Trybunale Litewskim w 1729 roku³⁶, co wydaje się mało prawdopodobne. Chyba słuszniejszy jest wywód A. Bonieckiego, który powołując się na dział majątkowy podpisany przez synów Jana w 1712 roku, pisał, że Jan Jeleński zmarł przed 1693 rokiem³⁷. Z dokumentu tego dowiadujemy się, że ów J. Jeleński, „ojciec nasz”, zmarł 10 czerwca 1693 roku³⁸, tak też był datowany jego testament spisany w Tuczy³⁹. Wiemy, że J. Jeleński utrzymywał kontakty z Felicjanem Jeleńskim, skarbnikiem wileńskim⁴⁰, jedynym synem Macieja Jeleńskiego — założyciela III linii Jeleńskich. Do niego należała połowa włości Tucza, tę Jan Jeleński dostał od matki, druga ich połowa przypadła jego bratu — podczasemu mozyrskiemu Konstantemu, założycielowi II linii Jeleńskich — 10 listopada 1662 roku⁴¹, jemu też w 1664 roku J. Jeleński odstąpił swoją część Dunajczyc⁴², dobra te „o wybornej glebie pszennej”⁴³, leżące w województwie nowogródzkim, w powiecie słuckim, w okolicy Klecka, blisko gościńca pocztowego prowadzącego do Pińska⁴⁴, to dziedzictwo Jeleńskich, które pozostało w ich rękach do upadku Rzeczypospolitej, w 1751 roku przeszło tylko

³⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 23, k. 1, Jan III Sobieski do Jana Jeleńskiego podsędka mozyrskiego, [b.m.] 7 XI 1675.

³⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

³⁷ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387.

³⁸ LVIA, SA, rkps 56, p. 511, Akt listu dzielczego między bracią Ichmościami Pany Jeleńskimi, 16 IX 1712. [Wypis z aktu podpisanego w Tuczy 10 VI 1693]. Podpisy: Samuel Mikołaj, skarbnik mozyrski; Dadziebog, podczaszy mścislawski; Bogusław, cześnik mozyrski, Jeleńscy. Pieczętuje Gabriel Woyna Jasieniecki, cześnik lidzki. Podpisani też: Felicjan Jeleński, skarbnik wileński; Michał Biestrzykowski, podczaszy dobrzyński. Por. LVIA, SA, rkps 56, p. 512, Akt listu na przyznanie od Ichmościów Panów Jeleńskich Imci Panu Jeleńskiemu danego, 16 IX 1712.

³⁹ LVIA, SA, rkps 56, p. 512, Akt listu na przyznanie od Ichmościów Panów Jeleńskich Imci Panu Jeleńskiemu danego, 16 IX 1712.

⁴⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 8, Felicjana Jeleńskiego do Jana Jeleńskiego, [b.m.] 11 V 1652; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 386.

⁴¹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 387v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802. Por. też J. CIECHANOWICZ, *Rody rycerskie Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. 3, E—K, Rzeszów 2001, s. 217. K. NIESIECKI, *Herbarz*, t. 4, s. 484—482.

⁴² Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, 390, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 281, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387.

⁴³ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 2, Warszawa 1975, s. 221.

⁴⁴ *Ibidem*.

we władanie Gedeona, reprezentanta I linii Jeleńskich wywodzonej od Jana Jeleńskiego.

Nie mamy natomiast prawie żadnych danych o trzecim synu Pawła — Adamie. W wywodach i papierach Archiwum Jeleńskich, poza wspomnieniem o zapisie testamentowym ojca, się nie pojawił. Jego żoną była jakoby Helena Korsakówna, wiemy też, że brał udział w elekcji 1674 roku⁴⁵. Możemy przyjąć, że zmarł bezpotomnie, tak też podaje A. Boniecki⁴⁶, a pozostałą po nim część Dunajczyc wykupili bracia już w 1662 roku⁴⁷.

Rodzina Jeleńskich swą pozycję i trwanie w dziejach XVII- i XVIII-wiecznej Rzeczypospolitej zawdzięcza właśnie dwóm potomkom Pawła, strażnika polnego litewskiego: Janowi i Konstantemu. Tworzą oni od siódmego dziesięciolecia XVII wieku dwie równoległe linie Jeleńskich. Pierwsza — tak jest też nazywana w papierach wywodowych — zdecydowanie bardziej rozroczona, pochodzi od Jana, przypuszczalnie najstarszego syna Pawła. Jej też chyba należy się pierwszeństwo dlatego, że to właśnie jej członkowie są głównymi twórcami Archiwum Jeleńskich, chociaż dzierżąca do 1751 roku Dunajczyce linia Konstantego również miała udział w jego tworzeniu. Co istotne, jakkolwiek spory wewnątrz rodziny Jeleńskich się zdarzały, co naturalne, to jednak obie linie z sobą współpracowały, nie widać między nimi większej rywalizacji. O utrzymaniu dobrych kontaktów między różnymi liniami świadczy też zapis testamentowy Michała Jeleńskiego, w którym nie zapomniał on o synach Kazimierza (linia po Konstantym): Marcinie, strażniku mozyrskim, oraz Stanisławie, koniuszym mozyrskim, i potomkach tegoż⁴⁸. Ta uwaga, choć w mniejszym stopniu, odnosi się również do wyodrębnionej w wywodzie szlachectwa III linii Jeleńskich zapoczątkowanej przez Macieja Jeleńskiego, potomka Teodora Jeleńskiego, którą możemy określić boczną linią, z tej racji tylko, że najmniej o niej wiemy i że była chyba najmniej znacząca na Litwie. Jej twórcą jest wspomniany Maciej i jego jedyny syn Felicjan, skarbnik wileński, występujący w źródłach już w 1652 roku, jako skarbnik notowany jeszcze w 1690 roku⁴⁹.

⁴⁵ S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51.

⁴⁶ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁴⁷ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387.

⁴⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 11, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764. Zapisy dla synów Kazimierza Jeleńskiego: Marcina i Stanisława, oraz synów tego drugiego: Tadeusza i Samuela.

⁴⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 8, Felicjana Jeleńskiego do Jana Jeleńskiego, [b.m.] 11 V 1652; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51.

Pierwszą żoną Jana Jeleńskiego była Petronela Andruszewiczówna, sędzianka ziemska mozyrska, drugą — Łucja Oskierczanka, sędzianka ziemska mozyrska, córka pułkownika Samuela Oskierki⁵⁰. Z tych związków — nie wiemy, która z kobiet kogo urodziła — miał on pięciu synów: Dadzieboga Antoniego, Bogusława, Samuela Mikołaja, Michała i przypuszczalnie Antoniego, oraz dwie córki: Mariannę i Konstancję Aleksandrę⁵¹.

Prawdopodobnie pierwszym synem Jana, sędziego mozyrskiego, był Dadziebog Antoni, podczaszy mozyrski⁵², a od 1742 roku sędzia ziemski mozyrski⁵³, w 1697 roku podpisał elekcję Augusta II⁵⁴. Miał on jeszcze na pewno trzech braci, o starszeństwie których nie mamy pewnych informacji. Jako drugi w drzewie genealogicznym figuruje Bogusław, cześnik i potem skarbnik mozyrski, poseł na elekcję Augusta II w 1697 roku. Zmarł w wyniku choroby przed 1706 rokiem⁵⁵. Żonaty był z Felicjaną Boguszwówną, podstarościanką mozyrską⁵⁶, z którą miał trzech synów:

⁵⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; T. ŻYCHLIŃSKI, *Złota księga szlachty polskiej*, R. 4, Poznań 1882, s. 203; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51.

⁵¹ A. BONIECKI (*Herbarz...*, t. 8, s. 387) wymienia tylko tych czterech. W wywodzie „petersburskim”: Dadziebog, Samuel, Bogusław i Michał, ojcem miał być wszak Iwan (?), por. RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich. Oni także występują w dokumencie działowym z 1712 roku, por. LVIA, SA, rkps 56, p. 511, Akt listu dzielczego między bracią Ichmościami Pany Jeleńskimi, 16 IX 1712. Por. też LVIA, SA, rkps 56, p. 512, Akt listu na przyznanie od Ichmościów Panów Jeleńskich Imci Panu Jeleńskiemu danego, 16 IX 1712. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich, tu z zapisu wynika: Antoni „Anioł” (syn Petroneli), Samuel (syn Łucji), Michał, Konstancja Aleksandra (córka Petroneli), Marianna (córka Petroneli) — bezpotomni.

⁵² Jako Antoni Dadźbóg por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon*, W: PSB, t. 11, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964—1965, s. 140. Jako Daziebog por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 281v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835, tu zwany Dadzibok i wymieniony jako drugi. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich. Por. też A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387.

⁵³ Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51. Informacja ta, a przynajmniej data, jest błędna, w 1740 roku D.A. Jeleński zmarł. T. ŻYCHLIŃSKI, *Złota księga...*, R. 26, s. 50.

⁵⁴ Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51.

⁵⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich, tu skarbnik mozyrski. Por. też A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387. Por. też LVIA, SA, rkps 56, p. 511, Akt listu dzielczego między bracią Ichmościami Pany Jeleńskimi, 16 IX 1712; NGAB, F 1728, op. 1, rkps 4, k. 766—767, Księgi grodzkie mozyrskie, Testament Bogusława Jeleńskiego, 15 IX 1706, tu też informacja, że życzył sobie być pochowanym w kościele Bernardynów w Mozyrzcu.

⁵⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich. Jego synami byli Antoni i Jan, por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich;

Antoniego, Jana i Dominika, zmarłych bezpotomnie, oraz dwie córki: „Johannę” i Justynę. W spadku po ojcu Janie Bogusław przejął Czeluszczewicze, Kosiejsk, „Co[...]ynia” (Chojnia) i Słobodkę Czeluszczewską⁵⁷. Samuel Mikołaj to kolejny syn Jana, na pewno zrodzony z Łucji Oskierkówny, najpierw skarbnik mozyrski (?)⁵⁸, a potem stolnik mozyrski. Żonaty był z pisarzówną mińską (?) Janiszewską (?), z którą nie doczekał się potomstwa, które dożyłoby wieku dorosłego⁵⁹. Wiemy, że Samuel zmarł w 1757 roku „przed północą o godzinie 8”, wydaje się, że po dłuższej chorobie, wszak na leczenie wydał tyle, że się „do najmniejszej łachmany pozostawował”⁶⁰, choć po ojcu odziedziczył przyzwoity majątek, miał bowiem Mostwiłowicze (?) z wsiami Siniówka oraz Zabłotniki i Hłuboczyce — leżące w województwie nowogródzkim, oraz Kopatkiewicze, Michnowicze, Kumry, Horodyszczce i Rudnię w powiecie mozyrskim⁶¹.

Następnym — czwartym — synem Jana był posiadacz Tuczy — Michał, sędzia ziemski mozyrski w 1704 roku⁶². Dokumenty działowe synów Jana wskazują, że

A. MACUK, *Mazyrska szlachta u czas beskralewia 1733—1735*, „Gistaryczna-Archealacny Zbornik”, Wypusk 30, Mińsk 2015, s. 76.

⁵⁷ LVIA, SA, rkps 56, p. 511, Akt listu dzielczego między bracią Ichmościami Pany Jeleńskimi, 16 IX 1712; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; NGAB, F 1728, op. 1, rkps 4, k. 767, Testament Bogusława Jeleńskiego, 15 IX 1706. Według tego zapisu Czeluszczewicze stały się dożywociem jego żony Felicjany.

⁵⁸ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 281v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835 — tu wymieniany jako pierwszy z synów. Por. też LVIA, SA, rkps 56, p. 511, Akt listu dzielczego między bracią Ichmościami Pany Jeleńskimi, 16 IX 1712; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁵⁹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁶⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 32, [Gedeon Jeleński?] do [Samuela] Jeleńskiego horodniczego mozyrskiego, Dunajczyce 31 VIII 1757. M. Jeleński zanotował w swoim testamencie, że Samuel zmarł w Kopatkiewiczach 12 X 1758 roku, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 28, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764. Skąd rozbieżności, nie wiadomo, faktem jest, że w testamencie M. Jeleńskiego jest sporo pomyłek, myliły mu się daty — być może zapamiętane dobrze, ale odnosił je chyba do niewłaściwych osób. Samuel brat, ma się wrażenie, mylił mu się z Samuelem stryjem. Brata Ludwika najpierw uśmiercił, a potem, w końcu testamentu, żegnał jako żywego. Data śmierci 1758 [Samuela] brata rodzzonego podczaszego mozyrskiego w liście Gedeona Jeleńskiego, AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 42, G. Jeleński pisarz dekretowy WKL do księcia [M.K.? Radziwiłła], Warszawa 30 X 1758. Zbieżność dat sugeruje X 1758, tyle że list G. Jeleńskiego wskazuje na innego Samuela — jego brata, a nie stryja. Może informację tę otrzymał z listu innego i źle ją odczytał.

⁶¹ LVIA, SA, rkps 56, p. 511, Akt listu dzielczego między bracią Ichmościami Pany Jeleńskimi, 16 IX 1712. [Wypis z aktu podpisanego w Tuczy 10 VI 1693]. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁶² NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 281v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51 — tu inna kolejność, badacz nie wymienia też, z których matek

albo był on najmłodszym jego potomkiem, któremu starsi bracia gwarantowali schedę, albo że między trzema braćmi: Dadziebogiem, Samuelem i Bogusławem a właśnie Michałem doszło do sporów majątkowych, co jednak wydaje się mniej prawdopodobne. W każdym razie bracia w 1712 roku gwarantowali Michałowi Tuczę z wsiami Wojniczem i Trzeciakami w województwie nowogródzkim, zastawy Narestewicze i Haniewiczze — i to mu „zabezpieczali”⁶³, obiecywali także wypłacenie „zaręki”⁶⁴. Gwarantem tego zapisu był Dominik Mikołaj Radziwiłł, kanclerz WKL, a król nakazał ten dokument wpisać do akt księgi Metryki Litewskiej 24 czerwca 1694 roku⁶⁵. Żoną Michała była Anna Wołkowa Łaniewska, stolnikowa nowogródzka⁶⁶, zmarła w 1716 roku. Z małżeństwa tego nie było potomstwa, które dożyłoby wieku sprawnego⁶⁷. Z dokumentów Archiwum Jeleńskich wiemy, że M. Jeleński żył na pewno w 1719 roku⁶⁸, a prawdopodobnie jeszcze około 1741 roku⁶⁹, sędzią ziemskim mozyrskim tytułował się co najmniej od 1699 roku⁷⁰.

po pochodzili. Por. LVIA, SA, rkps 56, p. 511, Akt listu dzielczego między bracią Ichmościami Pany Jeleńskimi, 16 IX 1712.

⁶³ LVIA, SA, rkps 56, p. 511, Akt listu dzielczego między bracią Ichmościami Pany Jeleńskimi, 16 IX 1712. [Wypis z aktu podpisanego w Tuczy 10 VI 1693].

⁶⁴ LVIA, SA, rkps 56, p. 512, Akt listu na przyznanie od Ichmościow Panów Jeleńskich Imci Panu Jeleńskiemu danego, 16 IX 1712.

⁶⁵ LVIA, SA, rkps 56, p. 513, Akt ekstraktu z xsięg Cancellary Wielkiego XL Personas [...] Panow Jeleńskich [...] Panu Janowi Wołkowi należący. 16 IX 1712. Podpisy: Samuel, Dadziebog, Bogusław, Michał Gabriel Jeleńscy, Dominik Mikołaj Radziwiłł, kanclerz WKL, „iako mediator”, też jako mediatorzy Gedeon Aleksander (?), starosta nowosielski; i Paweł Michał (?), stolnik nowogródzki; Aleksander Wołek, miecznik połocki. Pieczętuje Jan Michał Uniechowski. Dokument ten wiele razy potwierdzano i czyniono z niego wypisy, por. ibidem, Widymus 23 v 1718, poniżej data 19 VII 1720 i 15 IX 1738, 18 IX 1741, 29 XI 1741.

⁶⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁶⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 161, k. 4—5, Jan Łaniewski [?] do Michała Gabriela Jeleńskiego sędziego ziemskiego mozyrskiego, Poniewienicze 23 VI 1716 — ze smutkiem pisze o śmierci żony WP, a „siostry mojej”, ubolewa nad tym. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁶⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 139, k. 7—8v, M. Wołk (?) do Gabriela (?) Michała Jeleńskiego sędziego mozyrskiego, Wilno (?) 25 I 1719. Może to sędzic, syn Michała — „Gabriel Michał”, jest to możliwe.

⁶⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 161, k. 6—6v, Jan Łaniewski (?) do Michała Gabriela Jeleńskiego sędziego ziemskiego mozyrskiego, Sołtanowa Hala (?) 2 I 1741 do Tuczy, w liście tym witał się po długiej swojej podróży i nieobecności.

⁷⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 139, k. 5, Michał Wo[yna?] do Michała Jeleńskiego sędziego ziemskiego mozyrskiego, [b.m.] 8 [?] 1699.

Przypuszczalnie J. Jeleński miał jeszcze jednego (piątego) syna — Antoniego „Anioła”, księdza, kustosa w Nieświeżu, ten w liście do Jana Jeleńskiego z 1691 roku zwracał się do odbiorcy „ojcze”⁷¹. Rodzinę J. Jeleńskiego dopełniały jeszcze dwie wymienione już córki. Pierwszą była Konstancja Aleksandra Oskierkowa, żona Józefa i potem Józefowiczowa, pisarzowa i wojska mozyrska. Jej synami byli Antoni Oskierka, od 1725 roku kasztelan nowogródzki, zmarły w 1735 roku, i Franciszek Oskierka, stolnik mozyrski⁷², zaś jej córka, Petronela Oskierka, wyszła za mąż za Bogusława Wolbeka, starostę sieleckiego i łowczego nadwornego litewskiego⁷³. Wspominana jest w źródłach jeszcze druga córka Jana — Marianna, żona Andrzeja Lipnickiego (?) (Andrzejewicza), stolnika mozyrskiego⁷⁴. O jej potomstwie nic nie wiemy.

Wszyscy wskazani — z wyjątkiem Antoniego — synowie Jana, byłego pisarza i sędziego ziemskiego mozyrskiego, wymienieni są w dziale majątkowym z 10 lipca 1693 roku. Według tego zapisu Samuel otrzymał Kopatkiewiczze z „przynależnościami jako to”: Michnowicze, Kumry, Rzeszewo, Słobodka, Iwaskiewiczze, Horodyszczce i Rudnia, „drugiemu” — Daziebogowi Antoniemu — dostały się Mostwiłowicze (?) z wsiami Siniówka (?), Zabołotniki i Hłuboczyce, Bogusławowi przypadły Czeluszczewicze, Kosiejsk, Chwojnja (Chojny?) i Słobodka Czeluszczevska, natomiast Michał otrzymał Tuczę z wsiami Wojnicz i Tościki (?)⁷⁵. Antoni nie jest w dokumencie wymieniony, ale jako duchowny mógł być pominięty. Całą czwórkę — także bez Antoniego — męskich potomków Jana wymienia również dekret asesorski z 1695 roku⁷⁶. Wiemy z niego, że musiało dojść między braćmi do jakiegoś sporu majątkowego, bowiem dekret jest pisany „na” Samuela Jeleńskiego, skarbnika mozyrskiego.

Jakkolwiek w kwestii starszeństwa braci nie mamy pewności, to wszelako największy wpływ na kolejne pokolenie tej linii Jeleńskich wywarł Daziebog Antoni i jego potomkowie. Zresztą nie wiemy, czy jego bracia pozostawili po

⁷¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 9, Książdz [kustosz nieświeski?] Antoni Jeleński do sędziego mozyrskiego Jana Jeleńskiego, Nieśwież 8 VIII 1691; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁷² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich. Por. też NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 281v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Niewymieniona. Por. też NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁷³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich. Por. też T. ŻYCHLIŃSKI, *Złota księga...*, R. 4, s. 203; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 204, k. 47.

⁷⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich. Por. też NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁷⁵ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 281v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Zapis ten w odniesieniu do niektórych posesji wydaje się nadużyciem, np. Horodziatyczne to z pewnością włości zastane należące do Radziwiłłów.

⁷⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 46, k. 1—6v, Dekret asesorski, Warszawa 12 III 1695.

sobie w ogóle jakieś potomstwo, wszak brak jest informacji o ich potencjalnych małżonkach, z wyjątkiem Bogusława, oraz o pozostawionych przez nich synach czy córkach. Nie wymieniają ich ani papiery wywodowe z XIX wieku, ani nie znajdujemy o nich informacji w Archiwum Jeleńskich, choć nie można wykluczyć, że któraś z wielu niezidentyfikowanych jednoznacznie postaci Jeleńskich może się od nich wywodzić.

W istocie, niestety, niewiele też wiemy o samym Dadziebogu Antonim Jeleńskim. Nawet co do jego imienia nie ma pewności: czy był to Antoni Dadziebóg, czy Dadziebóg Antoni. Zaświadczenie o pośmiertnie odebranym po nim długu wskazuje i poświadcza imię „Dadziebog Antoni”⁷⁷. E. Rabowicz pisząc o nim jako o ojcu Rafała Jeleńskiego, nazywa go „Antonim Dadziebogiem”⁷⁸, co wydaje się jednak niewłaściwe, o czym przekonuje wspomniany kwit⁷⁹ i inne dokumenty podpisywane „Dadzibóg”⁸⁰. Świadczy o tym także fakt, że jeden z braci Dadzieboga miał na imię Antoni⁸¹, a raczej nie zdarzało się, by w rodzinie zrodzonej z jednego ojca imię powtarzano. Niemniej znamy też list Rafała Jeleńskiego do ojca z 1726 roku adresowany na kopercie „Antoni Dadźbóg”⁸². Z tymi wszak wątpliwościami postanowiono jednak w tej pracy za właściwe jego imię przyjąć Dadziebog Antoni. Z rozproszonych wzmianek dowiadujemy się, że pełnił on funkcję podczaszego mozyrskiego⁸³ i służył ponoć w wojnie prowadzonej za Jana III Sobieskiego⁸⁴. W 1742 roku notowany był — chyba jednak błędnie — przez S. Uruskiego jako sędzieja ziemski mozyrski⁸⁵. Zmarł 8 marca 1740 roku⁸⁶, sześć lat później jeszcze regulowano jego zobowiązania, cze-

⁷⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 68, k. 9, Poświadczenie odbioru długu po śp. Dadziebogu Jeleńskim, 16 VIII 1746. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁷⁸ E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał Józef*, W: PSB, t. 11, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964—1965, s. 144. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁷⁹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 68, k. 9, Poświadczenie odbioru długu po śp. Dadziebogu Jeleńskim, 16 VIII 1746.

⁸⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 46, k. 1—6v, Dekret asesorski, Warszawa 12 III 1695; LVIA, SA, rkps 56, p. 511, Akt listu dzielczego między bracią Ichmościami Pany Jeleńskimi, 16 IX 1712. Jako „Dadzibog” podawał akty do ksiąg grodzkich, por. NGAB, F 1728, op. 1, rkps 4, k. 789, Księgi grodzkie mozyrskie.

⁸¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 9, Książd [kustosz nieświeski?] Antoni Jeleński do sędziego mozyrskiego Jana Jeleńskiego, Nieśwież 8 VIII 1691.

⁸² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 5—5v, Rafał Jeleński do ojca Antoniego [Dadziboga] Jeleńskiego podczaszego mozyrskiego, Wilno 8 V 1726. Także na kamieniu nagrobnym napis: „Tu leży Antoni Dazibóg Jeleński”, T. ŻYCHLIŃSKI, *Złota księga...*, t. 26, s. 50.

⁸³ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 144; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387.

⁸⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁸⁵ S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387.

⁸⁶ T. ŻYCHLIŃSKI, *Złota księga...*, R. 26, s. 50.

go dowodzi poświadczenie odbioru długu po „śp. Dadziebogiu” datowane na 1746 rok⁸⁷.

D.A. Jeleński miał dwie żony: pierwszą była Katarzyna Żabianka, podkomorzanka nowogródzka, drugą — Katarzyna Goliuszówna⁸⁸. Jedną z nich, prawdopodobnie Katarzyna Goliuszówna, została pochowana w kościele misjonarzy wileńskich, czego dowiadujemy się z testamentu syna D.A. Jeleńskiego Michała, który zapisał, że chce być pochowany obok rodziców⁸⁹. Wiemy także, że któraś z nich zmarła około 1755 roku, w listopadzie tego roku wszak pisał Samuel Jeleński, syn owej, o przesłanym mu przez siostrę egzemplarzu wierszy o śmierci matki i żałobie po niej⁹⁰. W wywodzie szlachectwa z 1835 roku po wymienieniu żon D.A. Jeleńskiego zapisano: „z których żon” miał synów sześciu, co tworzy piąte pokolenie Jeleńskich. Byli nimi kolejno: Tomasz, Ludwik, Michał, Samuel, Rafał i Gedeon⁹¹. Nie udało się ustalić, która z kobiet kogo urodziła, ani starszeństwa braci, natomiast przypuszczalnie — choć nie są wymienieni w papierach wywodowych — synami Dadzieboga Antoniego mogli też być Jakub Józef i Stefan, możemy również przypisać mu córki: Rachelę i Antoninę⁹². A. Boniecki słusznie przypisuje mu też jako córkę Konstancję, bazylianekę w Wilnie, która kwitowała braci z odbioru ojcowizny⁹³, zmarła ona 13 kwietnia 1757 roku, tak zapisano na jej tablicy nagrobnej. Jeszcze jedną córkę D.A. Jeleńskiego wspominał w swym testamencie Michał Jeleński, jego syn, nakazywał wszak

⁸⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 68, k. 9, Poświadczenie odbioru długu po śp. Dadziebogiu Jeleńskim, 16 VIII 1746.

⁸⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich. Por. S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387.

⁸⁹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 2, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

⁹⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 38—39, Samuel Jeleński do siostry [Racheli? Jeleńskiej], Mińsk 28 XI 1755.

⁹¹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 281v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. S. Uruski wymienia tylko trzech: Michał, Gedeon i Rafał, por. S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51. Podobnie A. BONIECKI (*Herbarz...*, t. 8, s. 387) wymienia jako synów tylko Michała, Rafała i Gedeona. Por. też także w: RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; T. Żychliński wymienia jeszcze Antoniego, T. ŻYCHLIŃSKI, *Złota księga...*, R. 26, s. 51.

⁹² Na takie przypuszczenia pozwalają informacje z Archiwum Jeleńskich, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 42; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 183; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 194; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 98.

⁹³ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387.

odprawić msze za zmarłe siostry Judytę, zakonnice św. Bazylego w Wilnie, i Rachelę⁹⁴. Być może Judyta rzeczywiście była trzecią córką D.A. Jeleńskiego, czego pewnie się jednak zweryfikować nie udało. Wiemy natomiast, kiedy umarła jedna z żon D.A. Jeleńskiego, na pewno matka Racheli i Samuela Jeleńskich, co wskazywałoby na drugą jego żonę, ale pewności nie mamy, wszak zmarła ona w 1749 roku⁹⁵. Natomiast jej pogrzeb odbył się w Wilnie w maju 1750 roku, o czym Rachela informowała brata Samuela, pisząc, że przybyła do Wilna na jej pogrzeb, smutny, „pełen płaczu akt matki naszej”, żałowała, że dobrodziej był nieobecny, bo wiele lat go nie widziała⁹⁶.

Wydaje się, że najstarszym z synów D.A. Jeleńskiego był, zmarły w 1780 roku — taką datę podaje się najczęściej — a urodzony w roku 1701, Rafał Józef Jeleński, którego E. Rabowicz — nie wiadomo, czy słusznie — uznaje za drugiego syna⁹⁷. Ów Rafał z kolei dla A. Bonieckiego to „średni” syn, a jako że wylicza ich trzech, wskazywałoby to, że był drugim synem Dadzieboga⁹⁸. Swą karierę publiczną R. Jeleński rozpoczął w 1732 roku od funkcji pisarza grodzkiego włkomirskiego, którą pełnił jakoby do 1748 roku⁹⁹. W dokumentach figuruje także z przypisanym mu urzędem pisarza grodzkiego oszmiańskiego od 1738 roku¹⁰⁰. Posługując szlachcie na tych urządach, zyskał uznanie obywateli i ci w 1746 roku wybrali go najpierw na marszałka Trybunału Litewskiego¹⁰¹, który okazał się burzliwy¹⁰², później na po-

⁹⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 43, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

⁹⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 195, k. 7—8, Rachela Juszkiewiczowa [siostra] do [Samuela Jeleńskiego horodniczego mozyrskiego], Buciany 18 XII 1749.

⁹⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 195, k. 9—10, Rachela Juszkiewiczowa do [S. Jeleńskiego], Wilno 2 V 1750.

⁹⁷ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 144; NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁹⁸ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388.

⁹⁹ *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. LULEWICZ, A. RACHUBA, Kórnik 1994, s. 106, 212, tu data 1735. Por. *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1, *Województwo wileńskie XIV—XVIII wieku*, red. A. RACHUBA, oprac. H. LULEWICZ, A. RACHUBA, P.P. ROMANIUK, Warszawa 2004, s. 445, 462, 478, 662.

¹⁰⁰ *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku...*, s. 106, 212; *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1..., s. 445, 462, 478, 662.

¹⁰¹ Choć wybrany został dość przypadkowo, bowiemznaczony do tej funkcji Władysław Jelski się postrześlił, por. Z. ZIELIŃSKA, *Walka „Familii” o reformę Rzeczypospolitej 1743—1752*, Warszawa 1983, s. 218; *Deputaci*, s. 208.

¹⁰² Por. AGAD, AR V, rkps 6022, s. 10, 12—15, Rafał Jeleński do księcia [Jana Fryderyka Sapiehy], kanclerza WKL, Wilno 2 i 9 VII 1746. Między innymi niejaki Włochowicz zabił szlachcica (?) Niwińskiego.

sła do sejmu 1748 roku, podczas którego należał do grupy czynniejszych posłów¹⁰³ i bronił praw Litwy, głosząc, że na jej ziemiach jako jedyne prawo obowiązuje Statut Litewski¹⁰⁴. W pełnieniu pierwszej ze wspomnianych funkcji — marszałka trybunałskiego — miał już doświadczenie. Wcześniej był bowiem marszałkiem trybunału, a mianowicie koła duchownego w 1738 roku¹⁰⁵, w 1746 natomiast pełnił tę funkcję powtórnie¹⁰⁶. W istocie był ponoć dobrym prawnikiem, stąd też jego kolejne urzędy: pisarza dekretowego WKL w latach 1746—1752¹⁰⁷, podsędka ziemskiego oszmiańskiego¹⁰⁸ i sędziego ziemskiego wiłkomirskiego w latach 1758—1765¹⁰⁹. W 1758 roku zyskał przywilej Augusta III na dobra Kosiejek i Chojów (Chojny?)¹¹⁰. W 1752 roku — będąc wówczas podsędkiem wiłkomirskim — odbył też swoją drugą funkcję poselską¹¹¹, której gratulował mu niejaki M. Turczynowicz¹¹². Nie wiemy, czy był na elekcji 1764 roku, ale E. Rabowicz ma chyba rację, twierdząc, że Stanisław August zabiegał o Jeleńskich i starał się

¹⁰³ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 144—145. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802. NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

¹⁰⁴ Por. M. JUČAS, *Unia polsko-litewska*, Toruń 2003, s. 299.

¹⁰⁵ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

¹⁰⁶ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

¹⁰⁷ AGAD, AR V, rkps 6022, s. 9, Rafał Jeleński do księcia [Jana Fryderyka Sapiehy], kanclerza WKL, Wilno 2 VII 1746. W liście pisał, że dostał wiadomość od brata wojskiego mozyrskiego, że książę podpisał przywilej na pisarstwo dekretowe i za tę łaskę dziękował. Wydaje się, że urząd ten w istocie dawał powagę pełniącemu go, wszak to on podpisywał się pod nadaniami na urzędy ziemskie, por. np. NGAB, F 3250, op. 2, rkps 12, k. 2v, Parament na podkomorzego rzeczywistego dla Tadeusz Malinowskiego, II 1787, podpis: Jan Jeleński starosta sądowy powiatu mozyrskiego, pisarz dekretowy WKL.

¹⁰⁸ S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52 — tu od roku 1758.

¹⁰⁹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 145 — tu inne datacje pozyskiwania urzędów i inna kolejność, np. tu sędzią ziemskim wiłkomirskim zostaje w 1765 roku. Por. też *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku...*, s. 106, 212. Jako sędzia wiłkomirski w latach 1765—1773 odnotowany jest w: *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1..., s. 445, 462, 478, 662.

¹¹⁰ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 281v—282, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

¹¹¹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. też NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 42, M[ichał] Jeleński do Karola Jeleńskiego skarbnika mozyrskiego do Dorgunia, Mińsk 27 VIII 1752; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 44, G. Jeleński do K. Jeleńskiego, Mostwiłowicze 4 IX 1752.

¹¹² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 187, k. 39, M. Turczynowicz do [Rafała Jeleńskiego?], Wilno 15 IX 1752.

rozluźnić ich więzy z Radziwiłłami, co później było widoczne także w sposobie jego postępowania z synami Rafała i jego bratem Gedeonem. Wszyscy oni na sejmie 1768 roku zyskali potwierdzenie wcześniejszych nadań dotyczących Kopatkiewicz, Rzeszewa, Kosiejska, Chojen i Łuczyc, większość z nich przypadła właśnie Rafałowi¹¹³. Trochę inaczej zostało to ujęte w wywodzie szlachectwa Jeleńskich z 1802 roku, napisano wówczas: „Za znakomite w ojczyźnie zasługi” na sejmie 1768 roku otrzymał dobra Kopatkiewiczze, Kosiejsk, Chojny i Tuczyce¹¹⁴. Na podstawie zapisu testamentowego brata Michała z 1764 roku przejął później, przynajmniej czasowo, m.in. Skarbusiany w województwie trockim, Łukiszki za Wilnem i dom w Wilnie, nieopodal Ostrej Bramy, a także Sokołów w dożywocie¹¹⁵. W 1773 roku R. Jeleński został kasztelanem nowogródzkim¹¹⁶ — pierwszym senatorem w rodzinie. W tym też roku od Stanisława Augusta otrzymał Order św. Stanisława¹¹⁷. Trudno mieć wątpliwości, że te wyróżnienia były związane z postawą R. Jeleńskiego na sejmie rozbiorowym, w czasie którego opowiedział się on po stronie Stanisława Augusta, co sugerował E. Rabowicz¹¹⁸. Poza dobrami potwierdzonymi w 1768 roku R. Jeleński jeszcze przed 1765 rokiem posiadał starostwo świętorzeckie¹¹⁹. Być może chcąc uprzedzić właśnie między członkami rodziny, w 1772 roku dokonał podziału majątku „między żonę i dzieci”¹²⁰. Podział ten nie był później podważany przez jego potomków, choć doszło do pewnych nieporozumień na tle finansowym. E. Rabowicz jako datę śmierci R. Jeleńskiego podaje 1780 rok¹²¹, ale nastąpiła ona szybciej, czyli w 1779 roku. G. Jeleński starając się o kasztelaninę nowogródzką po bracie, pisał bowiem do Stanisława Augusta w styczniu 1780 roku: „lata tegoż zmarł mój brat”¹²².

¹¹³ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 145; *Diariusze sejmowe z wieku XVIII*, t. 3, *Diariusze sejmów z lat 1750, 1752, 1754 i 1758*, wyd. W. KONOPCZYŃSKI, Warszawa 1937, s. 131 (postowie na sejm grodzieński 1752).

¹¹⁴ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

¹¹⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 4, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

¹¹⁶ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 145; *Urządnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku...*, s. 106, 212.

¹¹⁷ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 145.

¹¹⁸ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 145.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ Ibidem.

¹²¹ Ibidem.

¹²² BCz., rkps 721, s. 313, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Dunajczyce 24 I 1780.

Rafał Jeleński miał dwie żony. Pierwszą jego wybranką była Aniela (Angela) Lenkiewiczówna Ipohorska, sędzianka mozyrska¹²³, drugą natomiast — Petronela Kościalkowska, sędzianka włkomirska¹²⁴, która po śmierci męża prowadziła aktywne życie, pilnowała karier synów, zabiegając u G. Jeleńskiego o ich wspieranie, sama zaś zajmowała się kwestiami ekonomicznymi, przypuszczalnie w tych sprawach jeździła w 1782 roku do Rygi¹²⁵. Z pierwszą żoną miał R. Jeleński jednego syna Ignacego, horodniczego mozyrskiego, a potem podczaszego mozyrskiego¹²⁶, żonatego z Franciszką Kublicką¹²⁷, natomiast z drugą — trzech synów: Konstantego Ludwika, Józefa i Jana¹²⁸. A. Boniecki wspomina o pięciu synach Rafała i za najstarszego uznaje Konstantego Ludwika, potem wymienia w kolejności starszeństwa Józefa, najmłodszym trafnie uznaje Jana, natomiast już bez wskazania kolejności urodzenia wzmiankuje Ignacego, podczaszego mozyrskiego, i syna nieznanego z imienia (NN), który w czasie sporządzania działu majątkowego przez Rafała w 1772 roku już nie żył¹²⁹.

¹²³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich — tu wskazana tylko jedna żona Angela Lenkiewicz. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1..., s. 445, 462, 478, 662; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388.

¹²⁴ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802. Por. też E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 145; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1..., s. 445, 462, 478, 662; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388.

¹²⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1566, k. 18, Konstanty L. Jeleński do matki [Petroneli z Kościalkowskich], Głinciszki 16 VIII 1782. P. Jeleńska zmarła w 1789 roku, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 171, Jeleński do żony [Justyny Jeleńskiej], Grodno 3 VII 1789. W liście zalecał „lekką” żalobę po matce, twierdząc, że „ciężka” jest dla mody, nie religii.

¹²⁶ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802. Por. NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 1072—1073v, Księgi grodzkie mozyrskie, „Akt widymusa punktów testamentowych” Ignacego Jeleńskiego podczaszego, 22 V 1779. Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 128—129, R.[afał] Jeleński do Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego do Nieświeża, Głinciszki 7 XII 1761[4?] — tu bez wątplenia mowa o Ignacym.

¹²⁷ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835 — tu zaznaczono tylko brak męskiego potomka. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

¹²⁸ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 145. Dodaje on jeszcze jednego syna — NN, co jest wszak prawdopodobne, wywód odnosił się generalnie do tych członków rodu, którzy doszli do wieku sprawczego. S. URUSKI (*Rodzina...*, t. 6, s. 52) wymienia trzech synów: Konstantego, Józefa i Jana bez podania, kto ich rodził. W wywodzie z RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich, nie ma Jana, a w jego miejsce pojawia się Ignacy, są Konstanty i Józef oraz Iwan (?). Zdarzało się, że z Konstantego Ludwika robiono dwie osoby Konstantego i Ludwika, por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich. Możliwe, że Ludwik to piąty syn Rafała, o którym wiemy, że był, choć nie znamy jego imienia.

¹²⁹ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388.

R. Jeleński był jedną z ważniejszych postaci w rodzinie, to on przypuszczalnie przetań szlak członkom rodu Jeleńskich do łask Stanisława Augusta, zapewniając jednocześnie królowi w miarę stabilne poparcie rodziny na Litwie znaczącej, a ważnej przede wszystkim w powiecie mozyrskim. R. Jeleński nie był postacią efektowną, był natomiast efektywny. Niestety ta uwaga odnosi się również do charakteru jego pisma — trzeba bowiem skonstatować, że być może listy jego były i treściwe, lecz mało czytelne. Na szczęście na większości z nich się tylko podpisywał, a w całości pisane były przez sekretarza albo osobę trzecią. Z pewnością był też Rafał człowiekiem bardziej wyciszonym i spokojniejszym niż jego ekspansywny brat Gedeon i na pewno bardziej dobroncznym. Do jednego ze swych synów (Konstantego Ludwika lub Jana, pisarza grodzkiego mozyrskiego) pisał: „najlepiej ludzką złość dobrocią przewyciężyć”¹³⁰. Bratu Gedeonowi chyba bez specjalnego żalu oddawał pierwszeństwo w rodzinie, o czym świadczyć może przesłany mu w 1776 roku przez niego i jego żonę ładny wierszyk: „Szukał ktoś niegdyś do Serca okienka, Ja zaś moje zawsze otwarte JWPD prezentuję w uprzejmej wrodzonego afektu życzliwości”¹³¹, w dalszej części listu dziękował za protekcję nad jego potomkami i wnukami¹³².

Drugim synem Dadzieboga Antoniego według wyvodu mińskiego z 1802 roku był Tomasz Tobiasz Jeleński, zaś w wywodzie z 1835 roku wymieniono go jako pierwszego. Ten wybrał karierę duchowną, został kanonikiem smoleńskim, pełnił też funkcję proboszcza w Petrykowie¹³³. Utrzymywał kontakty z braćmi, ale żył trochę wyalienowany, zajęty sprawami swego kościoła. Pisał w interesie ubogiego kościoła petrykowskiego, prosząc o datki na jego rzecz. Z taką prośbą zwrócił się też przypuszczalnie do swych braci, informując ich, że na reparacje i inne potrzeby pieniądze dał Kazimierz Zawisza, ale okien w kościele ciągle nie ma, a „oltarz przez

¹³⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 89—89v, Rafał Jeleński do syna [Konstantego L.?] Jeleńskiego, Gliniszki 30 IV 1763.

¹³¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 88, Rafał Jeleński i Katarzyna Jeleńska? do [Gedeona] Jeleńskiego starosty mozyrskiego, pisarza dekretowego, Oknisty 2 I 1776.

¹³² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 74—75, R[afał] Jeleński do G. Jeleńskiego pisarza dekretowego WKL do Warszawy, Czados 6 XI 1762; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 88, Rafał Jeleński i Katarzyna Jeleńska? do [Gedeona] Jeleńskiego starosty mozyrskiego, pisarza dekretowego, Oknisty 2 I 1776.

¹³³ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich. NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Poza wymienieniem go w ogóle o nim nie wspomniano. O jego funkcjach por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 9, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

przypadkowy piorun pogruhotany”¹³⁴. Tomasz zmarł przypuszczalnie około 1775 roku¹³⁵.

Następnym potomkiem Dadzieboga Antoniego był Michał, w papierach wywodowych z 1835 roku napisano o nim: „trzeci syn”¹³⁶. Został on kolejno w 1744 roku podczaszym mozyrskim¹³⁷, w 1752 roku wojskim mozyrskim i w końcu w 1754 roku — podkomorzym mozyrskim¹³⁸, równocześnie mógł się wówczas już tytułować starostą jakimowickim, suchowickim, szyckim i niestanowickim¹³⁹. W 1760 roku został posłem powiatu mozyrskiego, zaś w 1766 roku wyznaczono go asesorem w sądach zadwornych WKL¹⁴⁰. E. Rabowicz chyba jednak błędnie uśmierca go zbyt wcześnie: datuje jego śmierć na 1757 rok¹⁴¹. Jakkolwiek Michał był chorowity, testament spisał dopiero w 1764 roku, a później, w 1767 roku, dołożył do niego suplement. Testament złożono w grodzie 5 października 1768 roku¹⁴², już po jego śmierci. Michał zmarł w 1767 roku i być może — czego pragnął — został pochowany w kościele misjonarzy wileńskich¹⁴³. Kościół ten zresztą później pozostawał pod opieką

¹³⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 200, k. 12—13, Książd Tomasz Władysław Jeleński do [Jeleńskiego?], Petryków 31 VIII 1756.

¹³⁵ Por. *Korespondencja Adma Naruszewicza 1762—1796. Z papierów po Ludwiku Bernackim*, uzup., oprac. i wyd. J. PLATT, Wrocław 1959, s. 19, przypis 2; ibidem, A. Naruszewicz do Jana Mikołaja Chodkiewicza, Warszawa 25 XII 1775 — tu biskup smoleński pisał z prośbą o przesłanie prezentu dla swego brata Kazimierza na plebanię petrykowską, „bo jak słyszę, że ks. Jeleński albo umarł albo ultima spirat”. Znamy jednak kopię kwitacji opłaty tenuty Hrabowa za 1785 rok przez Tomasza Jeleńskiego, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 139, k. 37.

¹³⁶ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

¹³⁷ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387 — tu datowane jego wyniesienie na 1733 rok.

¹³⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 75, R.[afał] Jeleński do [Michała Jeleńskiego] podkomorzego mozyrskiego, [Glinciszki?] 13 XI 1761. Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387 — tu wojskim był w 1748 roku.

¹³⁹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich — tu podany jako wojski mozyrski; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 144 — uznany tu za najstarszego syna.

¹⁴⁰ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

¹⁴¹ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 145.

¹⁴² NGAB, F 1728, op. 1, rkps 16, k. 261—276, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt testamentu [...] Michała Jeleńskiego podkomorzego pttu mozyrskiego, 5 X 1768. Ibidem, k. 277—286v, Akt suplementu testamentowego [...] Michała Jeleńskiego podkomorzego pttu mozyrskiego, 5 X 1768, własną ręką pisany.

¹⁴³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 2, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

Jeleńskich¹⁴⁴. Data roczna śmierci Michała raczej nie budzi wątpliwości, wszak w listopadzie 1767 roku Szymon Lewandowski pisał do G. Jeleńskiego, że księża cystersi „chcą wiedzieć dyspozycją WPD w naznaczeniu czasu, kiedy ma być deponowane ciało WP podczaszego mozyr: dla przygotowania się temu [pogrzebowemu] aktowi”, w tekście mowa o „pro ma moria”, ale mowa też o ciele zmarłego¹⁴⁵. Pogrzeb odbył się prawdopodobnie na początku 1768 roku, wspominał o nim Rafał Jeleński w liście do Gedeona, równocześnie gratulował mu przejęcia podkomorstwa po bracie¹⁴⁶. Michał zmarł, będąc w stanie bezżennym i bezpotomnie¹⁴⁷. W jego posiadaniu co najmniej od 1746 roku były dobra Komarowicze (Komorowicze), nie wiadomo jednak, kiedy je kupił, w latach 1750—1753 sądził się z jezuitami o chłopów, którzy mieli uciec do ich majątków, dobrami tymi z jego plenipotencji zarządzał jego brat Samuel Jeleński, horodniczy mozyrski¹⁴⁸. M. Jeleński jako własność w 1747 nabył kolejną włość — Bobryki¹⁴⁹. Po jego śmierci obie włości przeszły w ręce Józefa Jeleńskiego, jego bratanka¹⁵⁰. O zamożności Michała dowiadujemy się z testamentu, w którym przy okazji dyspozycji zostały wyliczone wszystkie jego majątki nieruchomości. Tak więc w 1764 roku był w posiadaniu Skorbućian w województwie trockim, Łukiszek pod Wilnem, dworu „na Rosie” i domu w Wilnie, nieopodal Ostrej Bramy, Sokołowa, Mereszlan¹⁵¹ oraz na prawie lennym Łuczyc¹⁵². Od 1730 do 1765 roku jako dobra zastawne od Radziwiłłów trzymał też Wietczany, przez cały ten czas płacił z tego majątku czopowe. Wydaje się, że ich część — na podobnych prawach — należała do jego brata Samuela Jeleńskiego albo on w jego imieniu nimi zarządzał¹⁵³. M. Jeleński znacząco

¹⁴⁴ Por. LMBA, F 17, rkps 147/4, k. 357, Fundusz Konstantego L. Jeleńskiego dla kościoła misjonarzy wileńskich, 21 IV 1810, „Ja Konstanty Ludwik Jeleński [...]”.

¹⁴⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 162, k. 15v, Szymon Lewandowski do kom.[ornika] p[owiatu] m[ozyrskiego] do [Gedeona] Jeleńskiego pisarza dekretowego WKL sędziego ziemskiego mozyrskiego, Komarowicze 18 XI 1767.

¹⁴⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 100—100v, Rafał Jeleński do Gedeona Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, pisarz dekret. WKL, Oknisty 27 III 1768, odpowiedź na list z 13 III w Dunajczycach.

¹⁴⁷ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 281v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387.

¹⁴⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 54, k. 2—3v, Dokumenta na dobra Komarowicze [1822].

¹⁴⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 54, k. 4, 6, Dokumenta [...] na dobra dziedziczne Bobryk [1822].

¹⁵⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 54, k. 2—3v, Dokumenta na dobra Komarowicze [1822]; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 54, k. 4, 6, Dokumenta [...] na dobra dziedziczne Bobryk [1822].

¹⁵¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 4—5, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

¹⁵² *Ibidem*, s. 6.

¹⁵³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 64, k. 2—78, Kwity z Wietczan [1730—1765].

przyczynił się do wzrostu siły ekonomicznej Jeleńskich, wzmacniając braci Gedeona¹⁵⁴, któremu też zapisał posesje w Mozyrzcu, a który „w tymże dworze mozyrskim czasu sejmików i zjazdów publicznych stancje zawsze wolne dla synowców moich” miał mieć¹⁵⁵, również nieruchomości w Wilnie należące do Michała miały być w czasie sejmików dostępne wszystkim Jeleńskim¹⁵⁶: Tomaszowi¹⁵⁷ i Rafałowi¹⁵⁸ oraz jego synom: Ignacemu, Konstantemu Ludwikowi¹⁵⁹ i Janowi¹⁶⁰. Michał wspomógł także przedstawicieli bocznej linii Jeleńskich, wywodzącej się od Konstantego: Marcin, syn Kazimierza, otrzymał zapis na 3000 złp, a synowie Stanisława, koniuszego mozyrskiego — 8000 złp, sam zaś ich ojciec otrzymał 2000 złp¹⁶¹. M. Jeleński nie zapomniał także o rodzinach z Jeleńskimi spokrewnionych lub związanych wspólnymi interesami, np. Boguszów, Wenclawiczów¹⁶², Kuleszów, Wolbeków, Horwatów¹⁶³ czy Kociełłów¹⁶⁴. M. Jeleński będąc aktywny politycznie, co warto zaznaczyć, był także dobrym gospodarzem, ale też — i wiele na to wskazuje — dobrym panem, dbającym o wiernych współpracowników¹⁶⁵, co zresztą cechowało wielu Jeleńskich. Michał mimo swego katolicyzmu dbał też o cerkwie, tworząc w Komarowiczach i Bobrykach fundusz na ich utrzymanie¹⁶⁶. M. Jeleński, wiele na to wskazuje,

¹⁵⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 7, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764. Zapis dla Gedeona pisarza dekretowego.

¹⁵⁵ Ibidem, s. 8.

¹⁵⁶ Ibidem, s. 9.

¹⁵⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, k. 29v [paginacja naniesiona przez archiwistę], Suplement do testamentu Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Mozyrz 25 VIII 1767. Na marginesie: „Jan Jeleński mieczny mozyr ten suplement testament IP Michała Jeleńskiego Bogu zesłego podkomorzego mozyr ad acta podał”, podpis: Rudziński [5 X 1768]. Zapisał mu w dożywocie Bobryki.

¹⁵⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 9—10, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764. Zapis dla Rafała, z prośbą dokończenia interesu zakupu kamienicy w Wilnie „w Rynym Korcu stoiąca” od Konstantego Szalepina i kamienicy na Szklanej. Także zapis obejmował jego córki, też jeszcze nienarodzone. M. Jeleński pisał: „jakby się jeszcze córki zdarzyły bratu memu, to każdej, jak pójdzie za mąż po 3 tys, a te któryby poszły do zakonu po 2 tys”.

¹⁵⁹ Ibidem, s. 7, Zapis dla Konstantego Ludwika miecznika mozyrskiego.

¹⁶⁰ Ibidem, s. 9, Zapis dla Jana, m.in. folwark Bobryki.

¹⁶¹ Ibidem, s. 11, Zapisy dla synów Stanisława i Marcina, syna Kazimierza Jeleńskiego.

¹⁶² Ibidem, s. 7, Zapisy dla Krystyny Boguszówny, podsędkówny mozyrskiej i jej siostry Wenclawowiczowej, cześnikowej smoleńskiej.

¹⁶³ Ibidem, s. 11, Zapis synowicom swoim [L.] Kuleszynie, podsędkowej smoleńskiej; Wolbekowej, staroście sieleckiej; Mariannie Horwatowej, podstolinie czernihowskiej, zapisał każdej po 3 tys. złp.

¹⁶⁴ Ibidem, Zapisy dla Dominika Kociełła 3000 złp „po dobrodziejce matce”. Zapis ten nie jest jasny.

¹⁶⁵ Ibidem, s. 9, 14, Zapis dożywocia dla Bartłomieja Horodziejwicza, zapisy dla zaścianka Buchawłuszczynza.

¹⁶⁶ Ibidem, s. 12, Zapis o utworzeniu funduszy na utrzymanie cerkwi.

był człowiekiem wykształconym, posiadaczem biblioteki, którą zapisał swoim synowcom, synom Rafała: Ignacemu i Konstantemu Ludwikowi, pierwszy otrzymał tę ze Skorbucian, drugi z Komarowicz¹⁶⁷. M. Jeleński dodał jeszcze w 1768 roku suplement do swego testamentu, co było spowodowane śmiercią jego „najukochańszego” synowca, „ozdoby imienia mego”, wzmiankowanego Ignacego. Zapisy czynione dla niego przeniósł w owym suplemencie w części na potomstwo zmarłego, a w części na pozostałych braci i synowców¹⁶⁸, inne postanowienia zasadniczo nie uległy zmianie. Dopisał tylko w punkcie 27. — czego w testamencie pierwszym nie było — że jeżeliby który „z moich synowców rodzonych marnotrawny się okazał za życia mego, takiego suplementem sam pierwszy oddalić każe od wszelkich dóbr”¹⁶⁹.

Czwarty syn Dadzieboga Antoniego to Ludwik Jeleński, koniuszy mozyrski¹⁷⁰, w 1746 roku był deputatem z powiatu mozyrskiego¹⁷¹, w papierach wywodowych z 1835 roku poza faktem urodzenia nie jest wspomniany. Zmarł przed 1764 rokiem i został pochowany w grobie rodziców w Wilnie w kościele misjonarzy¹⁷², to obok niego i swej matki życzył sobie być pochowany jego brat Michał¹⁷³.

Piątym synem w rodzinie Dadzieboga Antoniego był Gedeon Jeleński¹⁷⁴, urodzony w 1712 roku, a zmarły w 1798¹⁷⁵. Prawdopodobnie kształcony w Akademii Wileńskiej, co tłumaczyłoby jego zainteresowania filozoficzne i znajomość prawa¹⁷⁶. To postać o największym bodaj znaczeniu w XVIII-wiecznych dziejach rodziny i znacząca również w całej

¹⁶⁷ Ibidem, s. 14, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

¹⁶⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, k. 25, Suplement do testamentu Michała Jeleńskiego, Mozyrz 25 VIII 1767.

¹⁶⁹ Ibidem.

¹⁷⁰ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich — tu łowczym mozyrskim.

¹⁷¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

¹⁷² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 2, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764. W tym samym testamencie na końcu pozdrawia wszystkich żyjących jeszcze przyjaciół i krewnych wśród nich wymienia „koniuszych”, ibidem, s. 44. To komplikuje sprawę.

¹⁷³ Ibidem.

¹⁷⁴ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

¹⁷⁵ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140. Informacja zawarta w liście proboszcza petrykowskiego, że G. Jeleński nie żył już w XII 1797, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 133, k. 37, M. Borysławski do NN [? Jeleńskiego], Petryków 29 XII 1797, tu donosi, że otrzymał do kościoła kobierzec po śp. kasztelanie nowogródzkim.

¹⁷⁶ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140.

Rzeczypospolitej. G. Jeleński rozpoczynał swą karierę od urzędu cześnika mozyrskiego w 1738 roku, następnie był horodniczym mozyrskim w 1740 roku¹⁷⁷, podczaszym mozyrskim w 1744¹⁷⁸, po śmierci brata w 1767 roku został podkomorzym mozyrskim¹⁷⁹, czego w 1768 roku gratulował mu brat Rafał¹⁸⁰, podstarostą mozyrskim był od 1752 i starostą mozyrskim od 1772 roku¹⁸¹, czego mu gratulowano już około stycznia, lutego 1772 roku¹⁸². W 1752 roku został pisarzem dekretowym WKL¹⁸³, ten urząd sprawował nieprzerwanie przez 24 lata, scedował go w 1776 roku na swego synowca Jana Jeleńskiego¹⁸⁴. W tym też 1752 roku myślał o funkcji

¹⁷⁷ Por. nominacja 15 X 1740, po śmierci Krzysztofa Wicherta. *Urządnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku...*, s. 212.

¹⁷⁸ Por. nominacja 8 IX 1744, po awansie brata Michała Jeleńskiego. *Ibidem*.

¹⁷⁹ Por. NGAB, F 1728, op. 1, rkps 16, k. 36—39v, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt laudi na podkomorstwo pttu mozyr. Gedeonowi Jeleńskiemu, Mozyrz 11 II 1768, podpisy: Józef [Mikołaj] Radziwiłł ksiądzę pisarz WKL, „marszałek konfederacji” powiatu mozyrskiego i dalej: Ludwik Korsak, sędzia, [k. 37v], Tomasz i Adam Lenkiewiczowie, Jan Mikołaj, Józef i Leopold Oskierkowie, Konstanty Ludwik Jeleński, podczaszy mozyrski, Kazimierz M. Oskierka, kasztelanic nowogródzki [dotąd 18 osób, k. 38] i dalej: m.in. Stanisław Jeleński, podskarbi; Bogusław Wolbek, starosta sielecki; Marcin Jeleński, rotmistrz; Michał Wolbek [tu 18 podpisów, k. 38v] i 39 osób [k. 39] oraz 13 osób w tym 2 Robaków, k. 39v. Por też NGAB, F 1728, op. 1, rkps 16, k. 242—243, Księgi grodzkie mozyrskie, 26 IX 1768; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140; *Urządnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku...*, s. 107, 212; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51.

¹⁸⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 100—100v, Rafał Jeleński do Gedeona Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, pisarz dekret. WKL do Warszawy, Oknisty 27 III 1768, odpowiedź na list z 13 III w Dunajczycach.

¹⁸¹ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140 — tu datowanie przejścia starostwa mozyrskiego na 1771 rok i 15 lat sprawowania funkcji. *Urządnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku...*, s. 107, 212; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387.

¹⁸² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 64, NN do [Gedeona] Jeleńskiego, Mińsk (?) 23 II 1772; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 79, „Kopia responsu Gedeona Jeleńskiego starosty mozyrskiego”, pisarza dekretowego na list [Józefa] Bystrego łowczego nadwornego WKL, [b.m.] 24 I 1772 — tu podziękowania za gratulacje.

¹⁸³ Przywilej na pisarstwo dekretowe otrzymał już w 1751 roku, było ono podpisane przez śp. kanclerza Jana Fryderyka Sapiechę zmarłego 6 VII 1751 roku, problem polegał na tym, że nie było pieczętowane. G. Jeleński prosił w tym o pomoc przypuszczalnie M.K. Radziwiłła. Najpierw sam jeździł do Nieświeża, gdy jednak księcia nie zastał, prośbę złożył na piśmie. Książę odpowiedział na nią pozytywnie, wszak przesłał przywilej nieopieczętowany. AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 18—19, 21—22, G. Jeleński podczaszy mozyrski do księcia [M.K. Radziwiłła], Wilno 6 i 20 VIII 1751. Stąd prawdopodobnie zwłoka i data otrzymania pisarstwa w 1752 roku.

¹⁸⁴ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140; *Urządnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku...*, s. 107, 212.

poselskiej z powiatu mozyrskiego, ale miał kłopoty z kontrkandydatami¹⁸⁵, wcześniej był raczej dobrej myśli, sądził, że przyczyni mu to tylko ekspensów¹⁸⁶. G. Jeleński pełnił także funkcję sędziego ziemskiego mozyrskiego od 1765 roku¹⁸⁷, „a w ostatku” od Stanisława Augusta uzyskał kasztelaninę nowogródzką¹⁸⁸ — tę przejął po śmierci brata Rafała Józefa w 1780 roku¹⁸⁹. Akt przywileju na kasztelanstwo nowogródzkie wpisano do ksiąg grodzkich mozyrskich 15 września 1780 roku, natomiast wyboru spośród trzech kandydatów, jak tam zapisano, dokonała 13 marca 1780 roku w Warszawie Rada Nieustająca¹⁹⁰.

Z rąk Stanisława Augusta otrzymał też G. Jeleński w 1783 roku Order Orła Białego, czego mu gratulowano, podkreślając, że to za zasługi dla ojczyzny. O tym zdarzeniu informowały „Publiczna wiadomość i setne odgłosy dział zamkowych”¹⁹¹, a Bogusław Wolbek, sędzia grodzki mozyrski, starosta sielecki, pułkownik, oprócz gratulacji dodatkowo życzył Gedeonowi wyniesienia na wojewódzkie krzesło „dla podpory ojczyzny i dla zaszczytu”¹⁹². Wcześniej G. Jeleński był już uhonorowany Orderem św. Stanisława¹⁹³. Jeszcze przed nominacją senatorską siedem razy pełnił funkcję poselską¹⁹⁴. Był niejako zawodowym posłem z powiatu mozyrskiego, zawsze w Mozyrzcu był wybierany na tę funkcję¹⁹⁵. Pierwszy raz — będąc wówczas podczaszym mozyrskim — wybrano go po-

¹⁸⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 20—20v, Gedeon Jeleński podstarosta mozyrski do NN, Mozyrz 6 VIII 1752.

¹⁸⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 47—48v, Gedeon Jeleński podczaszy mozyrski do [Samuela Jeleńskiego] horodniczego mozyrskiego, Wilno 12 VI 1752.

¹⁸⁷ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140; *Urządnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku...*, s. 107, 212; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387.

¹⁸⁸ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140.

¹⁸⁹ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387.

¹⁹⁰ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 284—285, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt ekstraktu przywileju na kasztelaninę nowogródzką po zejściu Rafała Jeleńskiego Gedeonowi Jeleńskiemu, 15 IX 1780.

¹⁹¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 93, J. Lenkiewicz pisarz ziemski mozyrski do [Gedeona] Jeleńskiego, Nowy Dwór [urwane] VI 1783. Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 94, Jan Jeleński do stryja [Gedeona] Jeleńskiego, [b.m.] 4 VI 1783.

¹⁹² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 61, Bogusław Wolbek sędzia grodzki mozyrski, starosta sielecki, pułkownik do stryja [Gedeona Jeleńskiego?], Dudzicze 4 VI 1783.

¹⁹³ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140—141.

¹⁹⁴ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

¹⁹⁵ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802. Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140.

słem w 1752 roku¹⁹⁶. Według biogramu zamieszczonego w PSB Gedeon został posłem „po raz pierwszy w 1758”, tak też zapisano w wywodzie szlachectwa Jeleńskich¹⁹⁷, co jest nieścisłe, owszem posłem wówczas został, ale po raz trzeci. Drugi raz posłował w 1754 roku¹⁹⁸, a następnie właśnie w 1758¹⁹⁹ i kolejny raz w 1761 roku, wtedy był jednym z posłów, którzy pod wpływem Familii zerwali sejm, sprzeciwiając się otwarciu polskiej mennicy²⁰⁰. Także w 1762 roku zabiegał o funkcję poselską, której gratulował „stryjowi” Jan Jeleński²⁰¹.

Na sejmie elekcyjnym 1764 roku — jakkolwiek fizycznie na nim nieobecny — Gedeon uznawany był za stronnika Jana Klemensa Branickiego, hetmana wielkiego koronnego, i Karola Stanisława Radziwiłła²⁰². Już jednak na sejmie koronacyjnym był jednym z projektodawców prawa o regulacji sejmików, które zostało przyjęte²⁰³. Na funkcję poselską wybrany też był w latach 1766²⁰⁴ i 1767²⁰⁵. Do Stanisława Augusta zbliżył się jednak wyraźnie dopiero w 1774 roku na sejmie „delegacyjnym”²⁰⁶. Później, gdy w 1780 został kasztelanem nowogrodzkim, brał czynny udział w trzech kolejnych sejmach²⁰⁷.

¹⁹⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 42, M[ichał] Jeleński do Karola Jeleńskiego skarbnika mozyrskiego do Dorgunia, Mińsk 27 VIII 1752; ibidem, k. 44, G. Jeleński do K. Jeleńskiego, Mostwiłowicze 4 IX 1752. Według informacji z *Diariuszy sejmowych z wieku XVIII* (t. 3..., s. 136, postowie na sejm grodzieński 1752 roku) posłem był Stanisław Jeleński, podstarości mozyrski, Gedeona brak w spisie posłów na ten sejm. Trudno tę kwestię rozstrzygnąć.

¹⁹⁷ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

¹⁹⁸ Por. *Diariusze sejmowe z wieku XVIII*, t. 3..., s. 259, 265.

¹⁹⁹ Por. ibidem, s. 289 (postowie na sejm warszawski 1758 roku).

²⁰⁰ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140. W tym czasie Jeleńscy jakby rozluźnili trochę swe więzy z Radziwiłłami. R. Jeleński pisał, że on i jego brat „poseł” Gedeon nie mogą mu służyć, bo nie będą na reasumpcji trybunału w Wilnie. AGAD, AR V, rkps 6022, s. 45—46, R. Jeleński podsędek wiłkomirski do księcia [Michała Kazimierza Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Kopatkiewicze 23 III 1761. Z relacji M. Jeleńskiego wynika, że Gedeon został posłem trochę wbrew swojej woli, niejako go do tego zmuszono, donosił też, że wybranym posłem mozyrskim — drugim był Kazimierz Maciej Oskierka — zalecono w instrukcji wspierać kandydaturę strażnika WKL na wakujące podkanclerstwo WKL. AGAD, AR V, rkps 6016, s. 94—95, Michał Jeleński podkomorzy mozyrski do księcia M.K. Radziwiłła wojewody wileńskiego i hetmana WKL, Szytlice 20 III 1761.

²⁰¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 26—26v, J. Jeleński do [Gedeona] Jeleńskiego pisarza dekretowego WKL, [nieczytelne] 21 VIII 1762. Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140.

²⁰² Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140.

²⁰³ Por. ibidem.

²⁰⁴ Por. ibidem.

²⁰⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 200, k. 31, J. (?) Buszko (?) do [Gedeona] Jeleńskiego, Mostwiłowicze 27 XI 1767. Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140.

²⁰⁶ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140.

²⁰⁷ Por. ibidem.

W sprawie biskupa krakowskiego Kajetana Sołtyka opowiedział się po stronie króla²⁰⁸. Dwa razy ustanawiano go prezydentem sądów asesorskich: w 1777 i 1778 roku²⁰⁹. G. Jeleński w latach 1784—1786 był też konsyliarzem Rady Nieustającej²¹⁰.

Wydaje się, że do pełnienia swych licznych funkcji się przykładał, świadczy o tym chociażby fakt, że na sejm 1782 roku kazał sobie przesać do Warszawy zbiór ksiąg pod „tytułem monitory od R 1765 aż do R 1782”²¹¹. Po 1786 roku wycofał się z życia politycznego²¹², na Sejm Czteroletni nie przybył i nie z wszystkimi reformami się zgadzał, o czym pisał do Stanisława Augusta²¹³. S. Uruski uznaje go za biegłego prawnika, lecz pisze też o nim: „zacofany w swych poglądach”²¹⁴. Słuszności tego sądu nie rozstrzygamy, wszak stwierdzić możemy, że Gedeon był zarozumiały i faktycznie miał wysokie mniemanie o swych osiągnięciach, lubił eksponować swe zasługi i pełnione funkcje publiczne²¹⁵, również w rodzinie wymagał uznania i poklasku²¹⁶. Wyrazem tego był napisany już w 1761 roku wierszyk wychwalający go, zawarty w liście Antoniego Bogusza: „myśl serce ojca dziątek swych zaleca; Herbowna gwiazda Wasza nich przyświeca; w krzywdzie w nieszczęściu [...]”²¹⁷. Równocześnie był jednak człowiekiem dobroczynnym, i to na wielu płaszczyznach, począwszy od dbałości o poddanych (bez ogródek był gotów skarcić brata za złe postępowanie wobec włościan²¹⁸), o miasto Mozyrz, po

²⁰⁸ Ibidem. Por. BCz., SD 17414, s. 1—3, Mowa JW. Gedeona Jeleńskiego [...] miana w Senacie, 22 X 1782.

²⁰⁹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

²¹⁰ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 282v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 141.

²¹¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 158, k. 2, Kazimierz Krzymowski do [Gedeona Jeleńskiego kasztelana?], Dunajczyce 29 X 1782.

²¹² Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 141.

²¹³ Por. ibidem.

²¹⁴ S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52.

²¹⁵ Por. BCz., SD 16570 II, s. 2—3, Mowa JW. Jeleńskiego [Gedeona] miana w Warszawie przy R[e]asumpcji Sądów Asesorskich, 12 XI 1782. Por. BCz., rkps 666, s. 295, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Dunajczyce 27 I 1781.

²¹⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 161, [an Jeleński] starosta mozyrski pisarz dekretowy WKL do stryja [Gedeona? Jeleńskiego], [b.m.] 19 IV 1786; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 159, K.[onstanty] L. Jeleński podkomorzy do stryja [Gedeona? Jeleńskiego], Głinciszki 2 IV 1786.

²¹⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 137, k. 9, [Antoni] Bogusz [łowczy mozyrski] do [G.] Jeleńskiego pisarza dekretowego WKL, Mozyrz 8 III 1761.

²¹⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 5—5v, G. Jeleński podczaszy mozyrski do dobrodzieja [brata Tomasza Jeleńskiego?], Waka 17 X 1746.

sferę edukacji (m.in. ufundował szkołę w Ubożyrze i łożył na utrzymanie jej „studentów”²¹⁹). Chyba jednak przesadnie pisał Kazimierz Krzymowski: dobroczynność WP „jest głosem w całej Europie”, „pomagasz wszystkim”²²⁰, nie był to wszak głos odosobniony²²¹. Dbał również Gedeon o rozwój i przyszłość swych uboższych krewnych, co czynił faktycznie z dobrego serca, nie z jakichś kalkulacji politycznych, o czym może świadczyć roztoczona przez niego opieka nad rodziną Jakuba Bieleckiego żonatego z nieznaną bliżej Jeleńską, którą najpierw utrzymał w swoich dobrach Horodziatyczach, a po ich dość nagłej śmierci w 1789 roku zaopiekował się ich czworgiem nieletnich potomków, starając się zapewnić im właściwą edukację, w co zresztą angażował swych innych krewnych i powinowatych, główny ciężar tego zadania brał wszak na siebie²²².

Faktycznie Gedeon był głową rodu Jeleńskich, do niego zwracali się krewni, pytając o decyzję w sprawach małżeńskich ich potomków, co czynił na przykład w 1778 roku starszy jego brat Rafał, kasztelan nowogródzki, gdy pytał o rezolucję w sprawie propozycji Józefa Medekszy, podkomorzycza kowieńskiego i starosty skrytymońskiego, starającego się o rękę Katarzyny, panny podczaszanki, córki ich brata Samuela²²³. Prawdopodobnie też do G. Jeleńskiego w 1779 roku zwracały się Judyta i Rachela Jeleńskie, kolejne córki owego Samuela, podczaszego mozyrskiego, w kwestii realizacji zapisów testamentowych po ojcu²²⁴. Do niego kierowała w 1782 roku prośbę Petronela Jeleńska, żona Rafała — już po jego śmierci — żeby wpłynął na jej syna Konstantego Ludwika, by ten zaczął spłacać jej swoje zobowiązania — niebagatelna kwota 14 tys. złp z procentami²²⁵.

Wiedział też G. Jeleński — co wynikało poniekąd z jego cech charakteru, a nie z chłodno kalkulowanej polityki — jak postępować ze współobywatelami, zwłaszcza tymi ważnymi w życiu sejmikowym (okazywanie im szacunku

²¹⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 151, k. 2—3, 4, Książd Florian Zawistowski do [G.] Jeleńskiego, Ubożyr [b.d.] [1775—1785]; Mozyrz 4 VI 1783.

²²⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 158, k. 12, Kazimierz Krzymowski do [G. Jeleńskiego?], Malewo 22 I 1789.

²²¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 151, k. 4, Książd F. Zawistowski do [Gedeona] Jeleńskiego, Mozyrz 4 VI 1783.

²²² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 115—116, G. Jeleński do starosty sieleckiego [Bogusława] Wolbeka, Komarowicze 28 I 1789.

²²³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 55, Rafał Jeleński do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 24 III 1778.

²²⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 171—172, Judyta i Rachela Jeleńskie [córki Samuela podczaszego mozyrskiego syna Dadzieboga] do stryja [Jeleńskiego?], Nieśwież 19 (?) IX 1779.

²²⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 62v, P[etronela] Jeleńska [żona Rafała Jeleńskiego] do dobrodzieja [G.? Jeleńskiego], Oknisty 11 X 1782.

uważał za godną drogę do pozyskania ich przychylności²²⁶) oraz tymi decydującymi na wyższym szczeblu, co wyrażał jasno, gdy starał się o Order Orła Białego. Pisał wówczas: „Wiem to dobrze, że ręka rękę myje, ale jeszcze bardziej znam, że ręka JWPD daleko jest dzielniejsza, kiedy i orła białość może przyspieszyć”²²⁷. Swoje myślenie o świecie i jego pożądanach wartościach wyraził w swojej rozprawie: *Cztery punkta do wiadomości każdemu najpotrzebniejsze przez JW. IMP Gedeona Jeleńskiego [...] Rafałowi Jeleńskiemu [...] przypisane*²²⁸. Sam też zgromadził, przypuszczać możemy, pokaźną bibliotekę, wydaje się, że był również stałym czytelnikiem dzieł wydawanych przez drukarnię nieświeżką. Ksiądz Hieronim Haraburda, prefekt tejże drukarni, pisał wprost do G. Jeleńskiego, że owa drukarnia książęca, będąca pod jego „komendą i zarządem”, „garnie się dziełami swojemi do rąk łaskawych”²²⁹. G. Jeleński był też wydawcą książek, współpracował na tym polu m.in. z Franciszkiem Bohomolcem, jednak za wydania płacił sam²³⁰.

G. Jeleński przez całe życie pracował nad wzmocnieniem swojej pozycji ekonomicznej. Prawdopodobnie już około 1750 roku jako dobra zastawne wziął od księcia Hieronima Floriana (?) Radziwiłła, chorążego litewskiego, Horodziatycze. Jak wynika z regestu papierów tego majątku, dobra te od 1744 roku były w rękach Michała Jeleńskiego, który odstąpił je bratu²³¹. W 1745 roku przejął

²²⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 5v, G. Jeleński do dobrodzieja [brata Tomasza Jeleńskiego?], Waka 17 X 1746.

²²⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 132, G. Jeleński do NN [Jeleńskiego], [b.d. i m.].

²²⁸ *Cztery punkta do wiadomości każdemu najpotrzebniejsze przez JW. IMP Gedeona Jeleńskiego [...] Rafałowi Jeleńskiemu [...] przypisane*, wydane w Nieświeżu w IX 1778, na pierwszej stronie odwołanie do książki *Gorące do Boga modlitwy* Samuela Jeleńskiego podczaszego mozyrskiego, podpisany tu X. Jeronim Haraburda Szkół Narodowych i Drukarni Xiążęcy prefekt, k. 2—2v.

²²⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 145, k. 2, Ksiądz Hieronim Haraburda prefekt drukarni do [Gedeona Jeleńskiego?], Dunajczyce 25 X 1774.

²³⁰ Por. B. MAZURKOWA, *Weksle prawdy i nieprawdy. Studia literackie o książce oświeceniowej*, Warszawa 2011, s. 205—206. G. Jeleński wydał m.in. manuskrypt Jędrzeja Krysypina Kirszenszteina, wojewody witebskiego, który był wrogiem Sapiechów, ci podważali jego szlachectwo. Wydał też G. Jeleński *Przestrogi obywatelskie* Andrzeja Maksymiliana Fredry. F. Bohomolec bardzo chwalił hojność całej rodziny Jeleńskich na rzecz krzewienia nauk w Rzeczypospolitej, obok Gedeona wymieniał też jego braci Rafała i Michała. Wszystkich ich umieścił w liście dedykacyjnym zamieszczonym w wydanych w 1768 roku *Rymach wszystkich* Jana Kochanowskiego, por. ibidem, s. 18, 102—106, 146—147, 230.

²³¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 74, k. 1, Regestr papierów folwarku Horodziatycze zapisany, [b.m.] 21 VI 1766. Później w 1766 rewizor Józefa Mikołaja Radziwiłła pisarza WKL „ordynata Kleckiego” Tomasz Bochwic kontrolował prawa podkomorzego mozyrskiego M. Jeleńskiego do tego majątku, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75, k. 1—2v, Zeznanie Tomasza Bochwica rewizora księcia J.M. Radziwiłła [10 V 1766]. Wiemy, że starano się o te dobra u Radziwiłłów. Szukano

Gedeon od Antoniego Jeleńskiego, skarbnika mozyrskiego, posiadłość Tucze w województwie nowogródzkim, przy okazji wykupił wówczas wszystkich zastawników²³². Następnie nabył od rodziny część Dunajczyc, a mianowicie od cześnikowiczów, synów Kazimierza: Konstantego, Stanisława i Marcina Jeleńskich, co nastąpiło w 1751 roku²³³. Sama wieś Dunajczyce była niewielka, liczyła bowiem 47 włościan²³⁴, niemniej stała się główną siedzibą G. Jeleńskiego²³⁵. Następnie, przypuszczalnie około 1754 roku, od Kazimierza Zagórskiego, strażnika starodubowskiego, wykupił Krzyszyłowicze w województwie nowogródzkim²³⁶. Nabył także m.in. wieś Czasze od Jerzego Makowieckiego, stolnika starodubowskiego, w 1754 roku²³⁷ i potem w 1761 roku Szyki w województwie nowogródzkim²³⁸. Na mocy testamentu brata M. Jeleńskiego otrzymał Łuczycy w powiecie mozyrskim, które na prawie lennym danym przez Augusta III posiadał wcześniej właśnie jego starszy brat²³⁹. Wszak od 1751 roku jego stałą siedzibą stały się Dunajczyce²⁴⁰. Tu przebywał prawie stale i stąd patronował

w 1767 m.in. protekcji u wojewody wileńskiego i ówczesnego marszałka konfederacji generalnej litewskiej [Karola S. Radziwiłła] z odwołaniem się do dawnych zasług, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 74, k. 9—9v, NN do [Szymona] Syrucia kasztelana witebskiego, [b.m.] 7 VII 1767. Posiadanie tych dóbr przez G. Jeleńskiego potwierdza Antoni Tadeusz Przeździecki, informując go, że będzie miał sprawę w sądach asesorskich dotyczącą tego majątku, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 177, k. 34—34v, A.T. Przeździecki [pisarz wielki WKL] do [G.] Jeleńskiego pisarza dekretowego WKL, Mińsk 27 III 1767?

²³² Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

²³³ Ibidem. Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140. Być może w związku z tym poszukiwania dokumentów do tej sprawy. O układzie z 1693 roku wspominał Samuel Jeleński w połowie wieku XVIII, określał, że doszło w nim do umowy „między ojcem naszym i stryjami” i potwierdzonym w Trybunale 16 IX 1712, ich poszukiwał, NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 133v, S.J.H.M. [Samuel Jeleński, horodniczy mozyrski] do [Gedeona? Jeleńskiego?], [Warszawa? poł. XVIII wieku]. Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387.

²³⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 49, k. 6—7, „Podanie dóbr Dunajczyc”, 23 IV 1791. Remanent podania dóbr IP Józefowi Chłopiczkiemu w ekonomiczną dyspozycję. Por. R. AFTANAZY, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 2, *Województwa brzesko-litewskie, nowogródzkie*, Wrocław 1992, s. 202—203, dobra położone w okolicach Klecka, przy gościńcu do Pińska. Dwór zbudował tam około 1780 roku G. Jeleński.

²³⁵ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140.

²³⁶ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 67, k. 1—18, Kwity podymnego z dóbr Krzyszyłowicz y z wioski Czasza, osobliwie kwit czopowego, szelężnego z karczmy nietowilskiej (?).

²³⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 67, k. 1—18, Kwity podymnego z dóbr Krzyszyłowicz y z wioski Czasza, osobliwie kwit czopowego, szelężnego z karczmy nietowilskiej (?), na pewno w jego rękach do 1764 roku.

²³⁸ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

²³⁹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 6, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

²⁴⁰ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140.

akcjom wydawniczym o charakterze moralizatorskim i edukacyjnym²⁴¹. Sam też tworzył pisma o takim przeznaczeniu i silnym religijnym wydźwięku — wszystko jednak w duchu oświeceniowym²⁴². Takie podejście widać też w jego relacjach z poddanymi, dla których był więcej jak „dbałem panem”.

G. Jeleński był żonaty z Magdaleną Kazimierą Romerówną, chorążyną trocką, zmarłą przypuszczalnie na początku grudnia 1755 roku²⁴³ (wiadomo, że chorowała już w końcu 1754 roku²⁴⁴). Gedeon nazywał ją w listach „Kazulenką”²⁴⁵ lub „Kazulatenką”²⁴⁶ i zwracał się do niej z wielką estymą, by nie powiedzieć miłością²⁴⁷. Z Magdaleną miał dwie córki: Anielę, później Obuchowiczową, i Teresę, zamężną Rdułtowską²⁴⁸. Wiemy też, że G. Jeleński po śmierci pierwszej żony ożenił się powtórnie, wspominał o tym w testamencie z 1764 roku Michał Jeleński, dopuszczając do spadku ewentualne potomstwo Gedeona z (?) Galińską, wojską orszańską, „teraźniejszą żoną” jego²⁴⁹. Później ten stan potwierdził sam Gedeon, wspominając o „zdradzieckim zabiciu szwagra mego” Galińskiego, chorążego orszańskiego²⁵⁰. Związek ten nie trwał długo, bowiem druga wybranka G. Jeleńskiego zmarła przypuszczalnie 18 grudnia 1765 roku, o czym sam donosił i w liście, prawdopodobnie do Aleksandra Sapiehy, wyznawał: „nie pisałem ostatnio przez dwie poczty, bo byłem chory z okazji alteracjiem po nieodżałowanej starcie żony mojej, która na dniu 18 diecem ex partu ten świat pożegnała” i dodawał: „wszystko to wola Wszechmocnego”²⁵¹.

²⁴¹ Por. *ibidem*.

²⁴² Por. *ibidem*, s. 141.

²⁴³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 143, k. 10v, NN do Piotra?, [b.m.] 12 XII 1755 — tu informacja o śmierci a zaraz dalej o miodzie. Por. też NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387.

²⁴⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 79—82, G. Jeleński do [żony] „Najukochońskiej Kazulatenki”, Warszawa 4 XI 1754.

²⁴⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 22, G. Jeleński do „Kazuleni” żony Kazimiery Jeleńskiej, [urwane] 10 X 1752; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 62—63, G. Jeleński do [żony] „Najukochońskiej Kazuleni”, Warszawa 30 IX 1754.

²⁴⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 75—76, G. Jeleński do [żony] „Najukochońskiej Kazulatenki”, Warszawa 12 VIII 1754.

²⁴⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 62—63, G. Jeleński do [żony] „Najukochońskiej Kazuleni”, Warszawa 30 IX 1754.

²⁴⁸ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 141.

²⁴⁹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 38—39, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764. Czasami błędnie zapisywana jako Zalińska, por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

²⁵⁰ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 81, G. Jeleński pisarz dekretowy WKL do księcia [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Warszawa 27 II 1768.

²⁵¹ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 18, G. Jeleński do Dobrodzieja [Aleksandra Sapiehy?], Warszawa 19 I 1766.

W kolejnym liście do tego samego odbiorcy z 27 stycznia 1766 roku oznajmiał, że jest w żałobie i jeszcze publicznie się nie pokazuje²⁵². Później dziękował za pokrzepiającą odpowiedź — nie znamy jej — na ten list i podtrzymujące go na duchu słowa, na które odpowiadał: „Co jest promień między okropnymi cierniami, co jest blask pogodniejszy chwili między nawałnościami, tym jest dla mnie list Wać Pana”²⁵³. Z listu tego dowiadujemy się też o tym, że bardzo słaby był syn Gedeona²⁵⁴. To by znaczyło, że oprócz dwóch córek miał jeszcze G. Jeleński syna. To wszak jedyna odnaleziona o nim wzmianka, możemy suponować, że był on synem Galińskiej i w 1767 roku już nie żył. Wydaje się potwierdzać to suplement testamentu M. Jeleńskiego z sierpnia 1767 roku, w nim Galińska, wojska orszańska, jest już wzmiankowana jako zmarła, a o synu Gedeona nie ma w ogóle żadnej informacji²⁵⁵.

G. Jeleński gwarantował córkom wysokie posagi, każda dostała po 80 tys. złp, dobra nieruchomości w większości w testamencie przekazał jednak synowcom swoim, potomkom Jana i Józefa Jeleńskich. Zapisy te starał się podważyć po śmierci G. Jeleńskiego Ignacy Obuchowicz, stolnik mozyrski, mąż Anieli, córki Gedeona, przeciw któremu „jako zapalającym pochodnię niezgody” w 1798 roku wystąpił Jan Jeleński. Twierdził on, że sumy posagowe ulokowane na Tuczy i Jelenpolu nie krzywdzą córek, a zapisy dla synowców, którzy otrzymali m.in. Dunajczyce, Tuczę, Jelenpol, „dziedzictwa odwieczne” Jeleńskich, są jak najbardziej zrozumiałe i I. Obuchowicz nie ma prawa podważać testamentu²⁵⁶. Wydaje się, że takie też było ostateczne rozstrzygnięcie sporu o testament G. Jeleńskiego.

Gedeon zmarł, jak już wspomniano, w 1798 roku po dłuższej chorobie. Wiadomo, że już w 1796 był obłożnie chory²⁵⁷, wszelako jeszcze w 1797 roku załatwiał swoje sprawy prawne, być może związane z przygotowaniem testamentu — wiemy, że prosił o papiery matki z archiwum dunajczyckiego²⁵⁸.

²⁵² Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 19v, G. Jeleński do Dobrodzieja, Warszawa 27 I 1766.

²⁵³ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 21, G. Jeleński do Dobrodzieja, Warszawa 3 II 1766.

²⁵⁴ Por. ibidem.

²⁵⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, k. 31 [paginacja naniesiona przez archiwistę], Suplement do testamentu Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Mozyrz 25 VIII 1767. Na marginesie: „Jan Jeleński mieczny mozyr ten suplement testament IP Michała Jeleńskiego Bogu zesłego podkomorzego mozyr ad acta podał”, podpis: Rudziński [5 X 1768]. Zapisał mu w dożywocie Bobryki.

²⁵⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 85, k. 1—1v, Oświadczenie Jana Jeleńskiego marszałka i starosty mozyrskiego w imieniu wszystkich synów z Obuchowiczowej zrodzonych, 1798.

²⁵⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 207, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Dunajczyce 20 IX 1796.

²⁵⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 240v, 241, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Dunajczyce VIII 1797, 8 IX 1797.

Gedeon Jeleński to postać, której warto się przyjrzeć bliżej, i to nie tylko z powodu jego pozycji politycznej, lecz także ze względu na jego myśli. To niewątpliwie twórczy umysł, co widać już po jego korespondencji znajdującej się w Archiwum Jeleńskich. Poziomem narracji i treścią jego listy znacznie przewyższają korespondencję pozostałych twórców tego archiwum. Gedeon pozostawił po sobie jeszcze parę tomów swych zapisków o charakterze sylw. Znajdują się one obecnie w Bibliotece Vernadskiego w Kijowie²⁵⁹ i zawierają głównie przepisane dokumenty, rezolucje sejmowe i projekty różnych ustaw. Mają one taką postać jak tom o podobnym charakterze znajdujący się w Bibliotece Czartoryskich²⁶⁰, który zawiera tylko materiały dotyczące życia publicznego Gedeona w Rzeczypospolitej, świadczące o jego zainteresowaniu tym, co się działo. Nie są to więc zapisy takie jak w klasycznych księgach sylwicznych, jak chociażby w tej pozostawionej przez Konstantego L. Jeleńskiego²⁶¹. W pewnym sensie dowartościowuje życie G. Jeleńskiego Marek Nalepa, umieszczając go w gronie tych zacnych obywateli Rzeczypospolitej, którzy odchodzą z tego świata wraz z upadkiem państwa polsko-litewskiego²⁶².

Szóstym i ostatnim pewnym synem Dadzieboga Antoniego był Samuel Jeleński, który swą posługę publiczną rozpoczął od urzędu horodniczego mozyrskiego²⁶³, a potem został podczaszym mozyrskim²⁶⁴. Około 1751 roku nabył od Fursów folwark Wiesninki²⁶⁵. Do niego też co najmniej od 1755 roku należał folwark Krotowa²⁶⁶. Zawiadywał z plenipotencji brata M. Jeleńskiego należącym do niego majątkiem Komarowicze²⁶⁷. Przepuszczalnie był też posesorem części Wietczan, które formalnie były dobrami zastawnymi M. Jeleńskiego²⁶⁸. Samuel żonaty był z Krystyną (Katarzyną?) Lenkiewicz. Do małżeństwa tego doszło w 1752 roku, z czego cieszyła się jego siostra Rachela, już wówczas Juskiewiczowa, pisząc: „to dobrze, żeś się skoligacił

²⁵⁹ Por. BV, F 1, rkps 1111—1119, *Silva rerum G. Jeleńskiego*.

²⁶⁰ Por. BCz., MNK, rkps 111, *Silva rerum G. Jeleńskiego*.

²⁶¹ Por. S. ROSZAK, *Archiwa sarmackiej pamięci. Funkcje i znaczenie rękopiśmiennych ksiąg silva rerum w kulturze Rzeczypospolitej XVIII wieku*, Toruń 2004, s. 84, 184—185.

²⁶² Por. M. NALEPA, *Takie życie dziś nasze, gdy Polska ustaje... Pisarze stanisławowscy a upadek Rzeczypospolitej*, Wrocław 2002, s. 314—315.

²⁶³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

²⁶⁴ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

²⁶⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 55, k. 1—2, Rejestry dokumentów dotyczące folwarku Wiesninki [poł. XVIII wieku].

²⁶⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 53, k. 4—7v, „Cirkumskrypcya dworu krotowskiego”. Inwentarz folwarku Krotowa też na potrzeby Kopciów małżonków, [b.m.] 6 V 1755.

²⁶⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 54, k. 2—3v, Dokumenta na dobra Komarowicze [1822].

²⁶⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 64, k. 2—78, Kwity z Wietczan [1730—1765].

z Lenkiewiczami”²⁶⁹. W małżeństwie tym w 1756 roku urodził się syn, czego serdecznie gratulował mu brat Gedeon Jeleński²⁷⁰. Później brak o nim wzmianek, przypuszczać więc możemy, że zmarł w wieku dziecięcym. Nie było to wszak jedyne dziecko S. Jeleńskiego i K. Lenkiewicz — mieli oni jeszcze trzy córki. Przypuszczalnie najstarszą z nich była Katarzyna (sama pisała się z francuska Caterina²⁷¹), która w 1778 roku — przy zaangażowaniu stryjów Rafała i Gedeona — wyszła za mąż za Józefa Medekszę, starostę skirstymońskiego, syna podkomorzego kowieńskiego Dominika Medekszy²⁷². Rafał i Gedeon w ten sposób wypełniali też zapis testamentu swego brata Michała, który zalecał im opiekę nad „potomstwem brata mego Samuela Jeleńskiego, podczaszego mozyrskiego”²⁷³. Z tego związku córki Samuela i Medekszy wiemy, że narodziło się dwóch synów: Samuel Medeksza i Teodor Medeksza. Drugą córką Samuela była Rachela, która wyszła za mąż za Filipa Obuchowicza, podstarostę mozyrskiego i chorążego stwołowickiego. Po śmierci ojca do niej należały Cucharzewicze (?), opiekował się nimi (?) Markiewicz, skarbnik mozyrski, z czego wynikły problemy — spór toczył się od 1775 roku²⁷⁴. Trzecią córką S. Jeleńskiego była Judyta de Raës „Deraesowa”, podczaszyna trocka i pułkownikowa, żona Franciszka de Raësa. Owdowiała w 1785 roku, nad czym ubolewała w liście do stryja Gedeona Jeleńskiego. Pisała, że jej „najukochańszy” mąż zmarł dość niespodziewanie po 6-tygodniowej chorobie: „Bóg dał, Bóg odebrał”. Prosiła stryja o opiekę nad jej rodziną, dziećmi i interesami²⁷⁵. Z taką prośbą zwracała się też zarówno do Józefa Jeleńskiego, ciwuna trockiego, jak i Jana Jeleńskiego, wówczas

²⁶⁹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 195, k. 11, Rachela Juszkiewiczowa [siostra] do [Samuela Jeleńskiego horodniczego mozyrskiego], [Wilno?] 7 [9?] X 1752. Por. też NGAB, F 1636, op. 1, rkps 78, k. 1, Intercyza zawarta między: „Rafał Jeleński kasztelan” w imieniu K. Jeleńskiej z J. Medekszą, synem D. Medekszy, 1778.

²⁷⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 83—83v, G. Jeleński do Samuela Jeleńskiego horodniczego, Wilno 5 V 1756.

²⁷¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 165, k. 18—19, Caterina Medekszyzna do [G.] Jeleńskiego do Dunajczyc, [b.m.] 6 III 1779.

²⁷² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 78, k. 1—2, Intercyza zawarta między: „Rafał Jeleński kasztelan” w imieniu K. Jeleńskiej z J. Medekszą synem D. Medekszy, 1778.

²⁷³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, k. 32—35 [paginacja naniesiona przez archiwistę], Supplement do testamentu Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Mozyrz, 25 VIII 1767. Na marginesie: „Jan Jeleński mieczny mozyr ten suplement testament IP Michała Jeleńskiego Bogu zesłego podkomorzego mozyr ad acta podał”, podpis: (?) Rudziński [5 X 1768].

²⁷⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75, k. 3—3v, Memoriał ur. [?] Markiewiczza skarbnika połockiego do Króla i Rady Nieustającej 1781.

²⁷⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 179, k. 22, Judyta de Raës do [G. Jeleńskiego?], Wilno 24 VIII 1785.

już pisarza dekretowego, oraz Raësów — sędziów ziemskiego i grodzkiego²⁷⁶, przypuszczalnie braci jej zmarłego męża.

Samuel zmarł — co sugeruje testament jego brata Michała Jeleńskiego — w 1764²⁷⁷ lub w 1767 roku²⁷⁸. Wiemy jednak, że był chorowity. Starał się mu pomóc Gedeon Jeleński, który w 1757 roku zapraszał go do Dunajczyc „dla kuraacji”. Pisał: „zamówiłem już dawno i doktora w Nieświeżu”. Mowa o panu Czerutym, który był „doktorem” u podkanclerzego Michała Antoniego Sapiehy²⁷⁹. Samuel był też przypuszczalnie autorem zbioru: *Gorące do Boga modlitwy*, do którego nawiązywał G. Jeleński, pisząc swą rozprawę *Cztery punkta do wiadomości każdemu najpotrzebniejsze...*²⁸⁰. Żona Samuela Krystyna po jego śmierci ponownie wyszła za mąż za Bogusława L. Oskierkę, chorążego mozyrskiego.

Wymienia się jeszcze w rodzinie jako potomkinie Dadzieboga Antoniego dwie córki. Pierwsza to Rachela, żona Juszkiewiczza, sędziego ziemskiego kowieńskiego²⁸¹, zmarła 4 czerwca 1758 roku, co zapisano na jej tablicy nagrobnej znajdującej się w cerkwi bazylikańskiej św. Trójcy. Zapis testamentowy z 1764 roku jej brata Michała Jeleńskiego potwierdza, że w czasie jego sporządzania już nie żyła, a brat dysponował w cerkwi bazylianów św. Ducha msze za nią²⁸². Wydaje się, że Rachela była żoną bardzo gospodarną²⁸³ i osobą pobożną, raczej wyciszoną. W jednym z listów pisała: „to jest moje jedyne szczęście, co w życiu dla Boga uczynimy, to nieskasowane, w niebie znajdzie się zapłata, a co dla świata z światem zginie”²⁸⁴. Drugą córką D.A. Jeleńskiego była

²⁷⁶ Por. ibidem.

²⁷⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 40, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

²⁷⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 82 — tu informacja o śmierci. Później M. Jeleński potwierdza ten fakt w suplemencie do swego testamentu, NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, k. 32—35 [paginacja naniesiona przez archiwistę], Suplement do testamentu Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Mozyrz 25 VIII 1767. Por. o córkach Samuela: NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

²⁷⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 32, [Gedeon? Jeleński?] do [Samuela] Jeleńskiego horodniczego mozyrskiego, Dunajczyce 31 VIII 1757.

²⁸⁰ *Cztery punkta do wiadomości każdemu najpotrzebniejsze przez JW. IMP Gedeona Jeleńskiego [...] Rafałowi Jeleńskiemu [...] przypisane...*, k. 2—2v.

²⁸¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

²⁸² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 20—21, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

²⁸³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 153, k. 18—19, Rachela Juszkiewiczowa [córka Dadzieboga Antoniego] do [Jeleńskiego?], [b.m.] 27 III [b.r.] — tu np. pisała: „Jałówkę jedną zabilili na wendzonku, a połowę posolić ja kazałam i piwa kazałam zrobić”.

²⁸⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 153, k. 19, R. Juszkiewiczowa do [Jeleńskiego?], [b.m.] 27 III br. Por. też ibidem, k. 20, R. Juszkiewiczowa do [Jeleńskiego?], [b.m.] 3 V br. — tu o każdej czynności z odniesieniem do Boga.

Antonina, o niej nie wiemy więcej nad to, że pisała do brata Rafała i być może właśnie jej dotyczyła wzmianka w liście do G. Jeleńskiego: „dostałem list od WP o śmierci naszej siostry wizytki”²⁸⁵, z czego by wynikało, że zmarła w 1772 roku. Trzecią córką D.A. Jeleńskiego była wspomniana już bazylianka Konstancja, o której w swym testamencie M. Jeleński pisał „siostra rodzona”²⁸⁶. Przypuszczalnie też córką D.A. Jeleńskiego była wzmiankowana Judyta bazylianka.

Przedstawione potomstwo Dadzieboga Antoniego tworzy piąte pokolenie z linii Jana, sędziego mozyrskiego, syna Pawła, a brata Konstantego.

Rafał Jeleński, kasztelan nowogródzki, miał, jak już wspomniano, dwie żony: Anielę Lenkiewiczównę Iphorską, sędziankę mozyrską²⁸⁷, i Petronelę Kościałkowską, sędziankę wiłkomirską²⁸⁸. Z pierwszą żoną — tworząc szóste pokolenie — miał jednego syna Ignacego, horodniczego mozyrskiego, a potem podczaszego mozyrskiego²⁸⁹, żonatego z Franciszką Kublicką²⁹⁰, którą wziął z posagiem w wysokości 21 tys. złp²⁹¹. W wywodzie szlachectwa z 1835 roku nie wymieniono ani jednego jego potomka²⁹², wszak Ignacy Jeleński z F. Kublicką mieli czworo dzieci, w siódmym pokoleniu zostawili jednego syna — Józefa — zmarłego przed ojcem oraz trzy córki: Petronelę w zamęściu Bykowską, marszałkową bychowską, dalej Eleonorę w zamęściu (?) Kawecką, sędzinę grodzką połocką, i Anielkę (Angielę) *primo voto* Jodkową, „teraz” Weysenhoffową, sędzinę inflancką²⁹³. Rodzinę, a ściślej potomstwo,

²⁸⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 148, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 2 II 1772.

²⁸⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 21, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

²⁸⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich, tu wskazana tylko jedna żona Angela Lenkiewicz. Por. *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1..., s. 445, 462, 478, 662; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388.

²⁸⁸ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802. Por. też E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 145; *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1..., s. 445, 462, 478, 662; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388.

²⁸⁹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802. Por. NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 1072—1073v, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt widymusa punktów testamentowych Ignacego Jeleńskiego podczaszego, 22 V 1779. Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 128—129, R.[afał] Jeleński do Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego do Nieświeża, Gliniczki 7 XII 1761 [1764?] — tu bez wątpienia mowa o Ignacym.

²⁹⁰ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835 — tu zaznaczono tylko brak męskiego potomka.

²⁹¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 92, k. 1, [druk] Sprawa Feliksa i Romualda Jeleńskich z Józefem Jeleńskim i Anielą 2v. Weysenhoffówną sędziną ziemską inflancką [1811].

²⁹² NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835 — tu zaznaczono tylko brak męskiego potomka.

²⁹³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75, k. 7—7v, Dekret Sądu Głównego Litewsko-Wileńskiego drugiego departamentu wremnego, 4 III 1812; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 92, k. 1, [druk] Sprawa

Ignacego bliżej poznajemy niestety z akt sądowych. Najwięcej pretensji członkowie rodziny Jeleńskich mieli do A. Weysenhoffowej, pozywali ją — w różnym czasie — Józef Jeleński, generał, i synowie Jana, jego brata: Feliks, marszałek mozyrski, Paweł, chorąży mozyrski, i Romuald, asesor sądów gubernianych²⁹⁴. Ci potwierdzają, że Ignacy, podczaszy mozyrski, posiadał dobra lenne Kopatkiewiczze w powiecie mozyrskim, które dostał od ojca, i dziedziczne Ambrożyszki wraz z folwarkami Grabosta i Antopusz w powiecie wileńskim oraz Duboryszki w powiecie wiłkomirskim z folwarkami Kierszumiaszki i Skinderyszki i te, które zapisano w testamencie z 27 kwietnia 1767 roku w Kopatkiewiczach, miały zostać przy imieniu Jeleńskich²⁹⁵. I. Jeleński zmarł przypuszczalnie między 1 a 6 grudnia 1767 roku lub mniej ściśle, ale pewnie na przełomie listopada i grudnia 1767 roku. R. Jeleński pisał, że śmierć „syna naszego” Ignacego to tragedia²⁹⁶. I. Jeleński czując, że siły go opuszczają, spisał testament, jak już wspomniano, 27 kwietnia 1767 roku w Kopatkiewiczach²⁹⁷, zapisał w nim każdej z córek w posagu po 10 tys. złp²⁹⁸, wymienione

Feliksa i Romualda Jeleńskich z Józefem Jeleńskim i Anielą 2v. Weysenhoffową sędzią ziemską inflancką [1811]. Nieco inaczej podano to w wywodzie szlachectwa z 1802 roku, syna pominięto, wymieniono tylko trzy córki: „jedną w zamęściu” Ostreykową [?], drugą Weysenhoffową, trzecią Kawecką sędziżnę grodzką połocką. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

²⁹⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75, k. 7—7v, Dekret Sądu Głównego Litewsko-Wileńskiego drugiego departamentu wreminnego, 4 III 1812.

²⁹⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 92, k. 1v, [druk] Sprawa Feliksa i Romualda Jeleńskich z Józefem Jeleńskim i Anielą 2v. Weysenhoffówną sędzią ziemską inflancką [1811]; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75, k. 7—7v, Dekret Sądu Głównego Litewsko-Wileńskiego drugiego departamentu wreminnego, 4 III 1812.

²⁹⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 137, Rafał Jeleński do [Gedeona] Jeleńskiego pisarza dekretowego WKL do Warszawy, Oknisty 6 XII 1767. Wątpliwości wprowadza do tego list Józefa Jeleńskiego, por. J. Jeleński do stryja Michała Jeleńskiego podkomorzego [mozyrskiego], z 1 III 1767. Pisał on: „Z nieznośnym żalem wyczytałem w liście WPD., śmierć brata mojego IP podczaszego mozyr. [Ignacego], którego wiekami oplakiwać nie mogę”. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 82, Józef Jeleński do stryja Michała Jeleńskiego podkomorzego [mozyrskiego], Warszawa 1 III 1767. Co więcej, pisał on, że podczaszostwo już jest dane.

²⁹⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75, k. 7—7v, Dekret Sądu Głównego Litewsko-Wileńskiego drugiego departamentu wreminnego, 4 III 1812; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 92, k. 1v, [druk] Sprawa Feliksa i Romualda Jeleńskich z Józefem Jeleńskim i Anielą 2v. Weysenhoffówną sędzią ziemską inflancką [1811].

²⁹⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75, k. 8—8v, Dekret Sądu Głównego Litewsko-Wileńskiego drugiego departamentu wreminnego, 4 III 1812. W innym miejscu mowa o zapisie dla córek po 15 tys. złp, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 92, k. 1v, [druk] Sprawa Feliksa i Romualda Jeleńskich z Józefem Jeleńskim i Anielą 2v. Weysenhoffówną sędzią ziemską inflancką [1811]. Być może doliczono do posagu sumy zapisane córkom Ignacego przez M. Jeleńskiego.

dobra zaś miały pozostać przy imieniu Jeleńskich²⁹⁹. Także zapisy pieniężne dla córek Ignacego uczynił Michał Jeleński, który uważał Ignacego za swego najukochańszego synowca³⁰⁰, o synu I. Jeleńskiego Józefie Michał nie wspominał, przypuszczalnie czyniąc zapis dla córek Ignacego, wiedział już o jego śmierci. Testament ojca I. Jeleńskiego w 1788 roku zakwestionowała Aniela, już wówczas Weysenhoffowa. Stwierdziła ona, że syn Ignacego jednak przeżył ojca i zmienił jego postanowienia na korzyść sióstr i matki. To potwierdziła też Franciszka Jeleńska, matka Anieli, która w 1788 roku wyszła powtórnie za mąż za Tadeusza Wołczka, podstolego orszańskiego³⁰¹. Według skarżących nieprawdziwa była wersja, jakoby ojciec Ignacy zapisał majątek synowi Józefowi, który akurat umierał w Ambrożyskach w powiecie wileńskim, o czym ojciec nie wiedział, gdyż jemu — jako że też był chory, aby to nie pogorszyło jego stanu — nie donoszono o tym fakcie. Na dowód czego wskazywano, że Józef Jeleński umarł 28 maja 1767 roku, owszem po spisaniu testamentu przez ojca, ale ten zmarł dopiero parę miesięcy później na przełomie listopada i grudnia 1767 roku i syn, siłą rzeczy, nie mógł już zmienić testamentu. Tę wersję potwierdziły również dwie siostry Anieli: E. Kawecka i P. Bykowska³⁰². Sedno sprawy tkwi w tym, że wbrew zapisom testamentu postąpiła była żona Ignacego, która po powtórным zamążpójściu odsprzedała swoje dożywocie Ambrożyski i Dowboryszki córkom, a te dobra zapisane były jako mające wrócić do Jeleńskich — braci Ignacego: Józefa i Jana, oraz ich potomków. Natomiast córki — co zapoczątkowała A. Weysenhoffowa — uznały, że syn przeżył ojca i one po nim dziedziczą³⁰³, według tego zrobiły podział majątku 30 czerwca 1788 roku³⁰⁴. Z czasem wycofały się z tego stanowiska dwie siostry i matka, przyznając, że Józef zmarł przed ojcem, natomiast trwała przy nim A. Weysenhoffowa³⁰⁵.

²⁹⁹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 92, k. 1v, [druk] Sprawa Feliksa i Romualda Jeleńskich z Józefem Jeleńskim i Anielą 2v. Weysenhoffówną sędzią ziemską inflancką [1811].

³⁰⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, k. 25v [paginacja naniesiona przez archiwistę], Suplement do testamentu Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Mozyrz 25 VIII 1767. Na marginesie: „Jan Jeleński mieczny mozyr ten suplement testament IP Michała Jeleńskiego Bogu zeszłego podkomorzego mozyr ad acta podał”, podpis: Rudziński [5 X 1768].

³⁰¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75, k. 8—8v, Dekret Sądu Głównego Litewsko-Wileńskiego drugiego departamentu wreminnego, 4 III 1812; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 92, k. 2, [druk] Sprawa Feliksa i Romualda Jeleńskich z Józefem Jeleńskim i Anielą 2v. Weysenhoffówną sędzią ziemską inflancką [1811].

³⁰² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75, k. 8—8v, Dekret Sądu Głównego Litewsko-Wileńskiego drugiego departamentu wreminnego, 4 III 1812.

³⁰³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 92, k. 2, [druk] Sprawa Feliksa i Romualda Jeleńskich z Józefem Jeleńskim i Anielą 2v. Weysenhoffówną sędzią ziemską inflancką [1811].

³⁰⁴ Ibidem, k. 2—5.

³⁰⁵ Ibidem.

Sprawa dalej toczyła się w sądach w latach 1795, 1796, 1801, 1802, 1803, 1809, 1811 i 1812³⁰⁶. Ostatecznie sądownie uznano, że Ignacy testament spisał 27 kwietnia 1767 roku, za życia syna i w nim wszystkie nieruchomości zapisał synowi Józefowi, ten jednak zmarł przed ojcem, a później żadnych zmian w testamencie już nie poczyniono, czyli te majątki naturalną drogą miały przejść na braci Ignacego i ich męskich potomków, ukarano też A. Weysenhoffową, skazując ją na sześć niedziel więzy³⁰⁷.

Z małżeństwa R. Jeleńskiego z P. Kościałkowską zrodziło się jeszcze kolejnych trzech synów: Konstanty Ludwik, Józef i Jan³⁰⁸. A. Boniecki wspomina ogólnie o pięciu synach R. Jeleńskiego, najstarszym z nich czyniąc Konstantego Ludwika, potem wymienia w kolejności starszeństwa Józefa, najmłodszym uznał trafnie Jana, natomiast już bez kolejności wspomina Ignacego, podчасzego mozyrskiego — chyba jednak najstarszego syna z pierwszego małżeństwa, i jednego NN, który w czasie robienia działu majątkowego przez Rafała w 1772 roku już nie żył³⁰⁹. Oni też — Konstanty Ludwik, Józef i Jan — przejęli po ojcu jako dobra dziedziczne Komarowicze, Bobryki, a jako dobra lenne Kosiejisk, Chojny i Łuczyce. Działu tych dóbr dokonano bardzo zgodnie w 1772 roku, jeszcze za życia ojca³¹⁰.

Konstanty Ludwik Jeleński był najpierw od 1758 roku miecznikiem mozyrskim, za co dziękował na sejmiku gromniczym³¹¹, a dodatkowo od 1761 roku pisarzem wiłkomirskim³¹². Następnie w roku 1767 został podчасzym mozyr-

³⁰⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75, k. 9v, Dekret Sądu Głównego Litewsko-Wileńskiego drugiego departamentu wreminnego, 4 III 1812; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 92, k. 1v—5, [druk] Sprawa Feliksa i Romualda Jeleńskich z Józefem Jeleńskim i Anielą 2v. Weysenhoffówną sędziną ziemską inflancką [1811].

³⁰⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75, k. 12—13v, Dekret Sądu Głównego Litewsko-Wileńskiego drugiego departamentu wreminnego, 4 III 1812.

³⁰⁸ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich. E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 145; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52. Wymienia trzech synów: Konstantego, Józefa i Jana bez podania, kto ich rodził.

³⁰⁹ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388.

³¹⁰ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835, część przeszła do nich po zmarłym Michale, ich stryju, a bracie Rafała. Por. też A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388.

³¹¹ Por. LMBA, F 17, rkps 40, 109—109v, Silva rerum [Konstantego L. Jeleńskiego], Mowa WP Konstantego [L.] Jeleńskiego miecznika mozyr. 1758 czasu sejmiku gromnicznego gospodarskiego.

³¹² Por. S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52; E. RABOWICZ, *Jeleński Konstanty Ludwik*, W: PSB, t. 11..., s. 143. NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835 — o tej funkcji w wywodzie nie wspomiano.

skim³¹³, w 1769 sędzią ziemskim mozyrskim, by w ostatku w 1773 roku dostać podkomorstwa powiatu mozyrskiego³¹⁴. Od Stanisława Augusta otrzymał najpierw Order św. Stanisława, a potem Order Orła Białego³¹⁵. W 1761 roku został wybrany po raz pierwszy posłem³¹⁶, funkcję tę sprawował w następnych latach jeszcze wielokrotnie. Wiemy też, że starał się o nią w 1762 roku z powiatu wilkomirskiego³¹⁷. W 1764 roku — już jako miecznik mozyrski — brał udział w elekcji Stanisława Augusta i ją poparł³¹⁸. Posłował również na sejmie rozbiorowym lat 1773—1775, w 1773 roku został wybrany posłem mozyrskim i we wrześniu tego roku podpisywał traktaty rozbiorowe z Austrią, Rosją i Prusami. Być może za tę jego postawę na tym sejmie Jeleńscy w 1775 roku otrzymali „potwierdzenie posiadania królewszczyzn aż do wygaśnięcia linii męskiej”³¹⁹. K.L. Jeleński również z Mozyrza delegowany był na Sejm Czteroletni, funkcję tę sprawował od 1788 roku³²⁰. Jego obecność na elekcji i zdeklarowane poparcie dla Stanisława Augusta było trochę zaskakujące, zważywszy, że Jeleńscy byli blisko Radziwiłłów i raczej jeszcze wówczas ich wspierali. Wybór K.L. Jeleńskiego okazał się jednak korzystny dla jego kariery, ale też wskazał drogę pozostałym członkom rodziny. K.L. Jeleński cały czas był politycznie bardzo aktywny. Działał w Komisji Skarbowej Litewskiej. Niezmiennie też należał do stronnictwa królewskiego i być może również za to w 1778 roku otrzymał od króla Order św. Stanisława³²¹. E. Rabowicz słusznie zauważył pomyłkę T. Żychlińskiego, który przypisał K.L. Jeleńskiemu w 1778 roku poselstwo³²², sam jednak też niesłusznie uczynił ze Stanisława Jeleńskiego — wówczas wybranego posłem — brata Konstantego

³¹³ Por. NGAB, F 1728, op. 1, rkps 16, k. 240—241, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt przywileju na miecznikostwo mozyrskie Janowi Jeleńskiemu, 26 IX 1768 — tu informacja o podczaszostwie dla Konstantego Ludwika z uzasadnieniem.

³¹⁴ Por. S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52; E. RABOWICZ, *Jeleński Konstanty Ludwik...*, s. 143; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388 — tu podany 1774 rok; K. NIESIECKI, *Herbarz*, t. 4, s. 481 — tu z datą 1788 roku. Por. też NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 82—83.

³¹⁵ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Konstanty Ludwik...*, s. 143; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

³¹⁶ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Konstanty Ludwik...*, s. 143. NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835 — o tej funkcji w wywodzie nie wspomniano.

³¹⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 85—86, Konstanty Jeleński do stryja [?] Jeleńskiego?, Wilno 26 VII 1762.

³¹⁸ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Konstanty Ludwik...*, s. 143; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388.

³¹⁹ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Konstanty Ludwik...*, s. 143.

³²⁰ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

³²¹ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Konstanty Ludwik...*, s. 143.

³²² Por. *ibidem*.

Ludwika³²³, tymczasem to jego kuzyn. W 1779 roku natomiast K.L. Jeleński został sędzią Trybunału Litewskiego³²⁴.

Po śmierci ojca w 1780 roku stał się niejako drugą — po stryju Gedeonie — najważniejszą osobą w rodzinie. Z Gedeonem współpracował, choć w 1782 roku na tle ambicjonalnym doszło między nimi do konfliktu o to, kto ma jakie zasługi w dziele promowania rodu³²⁵. Z pewnością Konstany Ludwik był politykiem dobrym i elastycznym, pomimo swych związków z dworem utrzymywał też dobre relacje z Radziwiłłami. Wspólnie z Karolem Stanisławem Radziwiłłem przygotowywał w Nieświeżu w 1784 roku uroczystości powitalne na cześć zjeżdżającego na sejm Stanisława Augusta³²⁶. W sierpniu 1788 roku, jak już wspomniano, wybrany został K.L. Jeleński ostatni raz posłem mozyrskim. Na Sejmie Wielkim był początkowo aktywny, m.in. jako członek deputacji do pomnażania dochodu z miast królewskich³²⁷. Do Konstytucji 3 maja odniósł się sceptycznie, był raczej zwolennikiem wolnej elekcji niż dziedzicznego tronu. E. Rabowicz pisał, że zaliczano K.L. Jeleńskiego do grupy zwolenników kanclerza litewskiego Aleksandra Sapiehy³²⁸. Należeli do niej ludzie nie tyle niechętni reformom, ile głównie bierni. W istocie po maju 1791 roku K.L. Jeleński był niewidoczny w życiu politycznym. W 1792 roku ani nie wsparł obrońców ustawy majowej, ani też nie zasiłił szeregów targowickich. Do działalności publicznej wrócił dopiero na początku XIX wieku, kiedy związał się bliżej z Adamem Jerzym Czartoryskim i zasiadał w Komitecie Oświecenia i Religii w Wilnie, na czele którego stał Jan Śniadecki³²⁹. W 1812 roku wybrany delegatem Litwy zgłaszał jej akces do pronapoleońskiej Konfederacji Generalnej i „przemawiał za połączeniem Polski i Litwy w jeden naród”³³⁰. Nie wiemy, czy z powodu tej postawy miał później jakieś problemy z władzami carskimi. Sytuacja majątkowa K.L. Jeleńskiego ustabilizowała się szybko, bo już w 1772 roku, kiedy to ojciec Rafał przekazał mu starostwo suchowickie wraz z lennami

³²³ Por. ibidem, w biografii dwa razy tak uczynił.

³²⁴ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 1160, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt kredensu na sęstwo trybunalskie, 21 VIII 1779.

³²⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1566, k. 19, Excerpt z listu Gedeona Jeleńskiego kasztelana nowogródzkiego, starosty mozyrskiego do Konstantego L. Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego. Dunajczyce 4 IX 1782. Do tego nawiązywał K.L. Jeleński jeszcze w 1787 roku. Por. LMBA, F 139, rkps 1566, k. 43, Excerpt z listu podkomorzego mozyrskiego [Konstantego Ludwika Jeleńskiego] do brata, starosty mozyrskiego [Jana Jeleńskiego], Glinciszki 31 X 1787.

³²⁶ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Konstany Ludwik...*, s. 143.

³²⁷ Por. ibidem.

³²⁸ Por. ibidem, s. 144.

³²⁹ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Konstany Ludwik...*, s. 144. Por. też D. NAWROT, *Litwa i Napoleon w 1812 roku*, Katowice 2008, s. 300.

³³⁰ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Konstany Ludwik...*, s. 144.

Kopatkiewiczze i Glinciszki oraz prawa do domu (domów) w Wilnie³³¹, do których części, podobnie jak do Mereszlan, miał prawa już wcześniej — na mocy testamentu jego stryja M. Jeleńskiego³³².

K.L. Jeleński ożenił się z Anną Morykoni, starościanką wilkomirską, ale potomstwa z nią nie miał³³³. Myślano też — przypuszczalnie w 1775 roku — o innej kandydatce na jego żonę, a mianowicie o pannie (?) Jundziłównie, marszałkównie grodzieńskiej³³⁴, a jeszcze wcześniej, w 1769 roku, jako kandydatkę brano pod uwagę (?) Łopacińską, pisarzównę skarbową WKL, wnuczkę kasztelana witebskiego Szymona Syrucia — pośredniczący w tych staraniach G. Jeleński prosił Radziwiłła o list za nim do kasztelana, by przez niego starać się o promocję dla synowca do rodziców panny³³⁵.

K.L. Jeleński zmarł po 1818 roku, w 1814 roku godził jeszcze bratanków w sporze majątkowym, doprowadzając do sądu polubownego³³⁶, wtedy też wraz z żoną sprzedał Podbrzezie swemu krewniakowi Wiktorowi Jeleńskiemu³³⁷, to przedostatnia wzmianka o Konstantym Ludwiku, który „zmarł bezdzietnie”³³⁸. W 1810 roku K.L. Jeleński utworzył fundusz dla księży misjonarzy wileńskich³³⁹, co — jak się wydaje — wynikało z faktu opieki Jeleńskich nad ich kościołem, w którym była pochowana babka podkomorzego i jego stryj Michał, niejako dobroczyńca bratanków.

Kolejnym, trzecim synem Rafała, kasztelana nowogródzkiego, był Józef Jeleński urodzony w 1748 roku, a zmarły po 1813 roku³⁴⁰, a prawdopodobnie nawet dopiero w 1818 roku³⁴¹. W wywodzie szlachectwa z 1835 roku był określany „trzecim bratem” i synem Rafała³⁴². Otrzymał wykształcenie

³³¹ Por. *ibidem*, s. 143.

³³² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 5, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

³³³ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich. Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Konstanty Ludwik...*, s. 144; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388.

³³⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 194, k. 17—17v, [?] Iszora do [Gedeona] Jeleńskiego starosty mozyrskiego na pocztę warszawską, Grodno 23 XI 1775.

³³⁵ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 2, G. Jeleński pisarz dekretowy WKL do księcia [? Radziwiłła], Warszawa 10 IV 1769.

³³⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 95, k. 9, G. Nowakowski do marszałka mozyrskiego Apolinarego Lewandowskiego, [b.m.] 13 XII 1817.

³³⁷ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388.

³³⁸ *Ibidem*. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

³³⁹ Por. LMBA, F 17, rkps 147/4, k. 357, Fundusz Konstantego L. Jeleńskiego dla kościoła misjonarzy wileńskich, 21 IV 1810, „Ja Konstanty Ludwik Jeleński [...]”.

³⁴⁰ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Józef*, W: PSB, t. 11..., s. 142.

³⁴¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 150, k. 10.

³⁴² NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

wojskowe, a nauki pobierał w Szkole Rycerskiej³⁴³, gdzie był kolegą Tadeusza Kościuszki³⁴⁴. Jest też odnotowany wcześniej jako wychowanek Collegium Nobilium w Wilnie, do którego uczęszczał w latach 1762—1764³⁴⁵. Rozpoczął swoją posługę publiczną w 1768 roku jako koniuszy mozyrski, następnie zaś od 1770 roku był sędzią grodzkim trockim, by w 1773 roku zostać sędzią ziemskim trockim³⁴⁶, w tym też roku został po raz pierwszy wybrany posłem na sejm³⁴⁷. Od 1772 roku był też starostą jakimowickim³⁴⁸. W 1802 roku, w momencie składania wywodu szlachectwa Jeleńskich po raz pierwszy, pełnił urząd — od 1784 roku po rezygnacji Józefa Piotra Eytmina — ciwuna trockiego „i generała majora przeszłych wojsk” Rzeczypospolitej³⁴⁹. Uehonorowany został Orderem św. Stanisława. W 1782 roku drugi raz pełnił funkcję poselską³⁵⁰. Dwa razy był deputatem do Trybunału Litewskiego, gdzie pracował pierwszy raz w 1769 roku pod laską Andrzeja Zienkowicza, a drugi raz — w 1780 roku — Ludwika Tyszkiewicza, którego był zastępcą³⁵¹. Postawa polityczna Józefa Jeleńskiego w czasach stanisławowskich nie była jednoznaczna. „Rodzinnie” związany z Radziwiłłami prawdopodobnie jako pułkownik walczył w konfederacji barskiej pod komendą Michała Kazimierza Ogińskiego³⁵², ale chyba jeszcze w latach 1770—1771 związał się ze stronnictwem królewskim, stąd urząd sędziego trockiego i posłowanie na sejm rozbiorowy, na którym zacho-

³⁴³ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; K. MROZOWSKA, *Szkoła Rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego (1765—1794)*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1961, s. 243, figuruje na liście uczniów w 1766 roku.

³⁴⁴ Por. B. SZYNDLER, *Tadeusz Kościuszko*, Warszawa 1991, s. 33—34.

³⁴⁵ Por. K. PUCHOWSKI, *Jezuickie kolegia szlacheckie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Studium z dziejów edukacji elit*, Gdańsk 2007, Aneks 2, s. 572.

³⁴⁶ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Józef...*, s. 142; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283v—284, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835 — tu data przywileju 1775 rok. Por. też S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388; K. NIESIECKI, *Herbarz*, t. 4, s. 481 — tu z datą 1773 i bez komentarza.

³⁴⁷ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388.

³⁴⁸ Ibidem. Później jako starosta jakimowicki funkcjonuje Antoni Jeleński, szambelan JKM, por. NGAB, F 1787, op. 1, rkps 1, k. 211—212v, Akta rejestru należności [A.] Jeleńskiego, 4 V 1792.

³⁴⁹ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. A. B. ZAKRZEWSKI, *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI—XVIII w. Ustrój i funkcjonowanie: sejmik trocki*, Warszawa 2000, s. 155.

³⁵⁰ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388.

³⁵¹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 284, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Z tego powodu też przez pół roku nie był w swoim pułku, z czego się tłumaczył; por. AGAD, Militaria z Jabłonny, rkps 21, s. 20a—22, Raport, Józef Jeleński do Dobrodzieja, Lipniszki 9 VI 1781. *Deputaci*, s. 300—303, 340—341.

³⁵² Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Józef...*, s. 142.

wał się przyzwoicie, krytykował też projekt powołania Rady Nieustającej³⁵³. 20 maja 1786 roku Stanisław August zachęcał J. Jeleńskiego, aby stawił się na sejmiku 21 sierpnia „i przykładał do dobra narodu”³⁵⁴.

Po tych wydarzeniach wrócił do stanu wojskowego w randze pułkownika, a ściślej — do I pułku przedniej straży wojsk litewskich. Jego pułk uchodził za bardzo dobry³⁵⁵, a on sam chyba starał się być jego sprawiedliwym dowódcą³⁵⁶, z gażą około 3500 złp rocznie³⁵⁷. Niemniej zdarzało się, że przewożenie pułkowi straży przedniej w kwestii awansów było wykorzystywane przez J. Jeleńskiego w celach politycznych, np. do pozyskiwania zwolenników na sejmikach³⁵⁸. W czasie Sejmu Wielkiego powołano go do Komisji Wojskowej³⁵⁹. W wojnie 1792 roku w obronie ustawy majowej brał czynny udział m.in. w osłanianiu Kowna, w której to akcji, jak nieco złośliwie pisał E. Rabowicz, „nie stracił ani jednego żołnierza”³⁶⁰. Do konfederacji targowickiej przystąpił i awansował do stopnia generała majora, objął wówczas II pułk przedniej straży litewskiej³⁶¹. W czasie insurekcji kościuszkowskiej został aresztowany przez powstańców, nie powieszono go jednak, bowiem mimo iż był konsyliarzem konfederacji targowickiej na Żmudzi³⁶², nie działał w niej aktywnie. E. Rabowicz pisał, że pomógł też później w negocjacjach o kapitulację Wilna³⁶³. Trochę inaczej przedstawiał to Bartłomiej Szynkler, który zauważał, że po zajęciu Wilna, gdy Rosjanie zaczęli rabować miasto, a szczególnie siedziby powstańców, owszem J. Jeleński interweniował u Bohdana Knorringa, ale dopiero wówczas, gdy dowiedział się, że również jego

³⁵³ Por. ibidem, s. 143.

³⁵⁴ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 284, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

³⁵⁵ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Józef...*, s. 142.

³⁵⁶ Por. np. AGAD, Militaria z Jabłonny, rkps 21, s. 7, 8, 35—37, Józef Jeleński do NN, Wilno 6 III 1779; Józef Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Wilno 19 VI 1779; Józef Jeleński do Dobrodzieja [Radziwiłła?, generała Ignacego Morawskiego?], Wilno 24 VI 1782.

³⁵⁷ Por. AGAD, Militaria z Jabłonny, rkps 21, s. 19, 38a, 40, Raport o stanie kasy pułku [...] Józefa Jeleńskiego [...] od dnia 21 września roku 1778 do dnia osmego marca 1779, podpis: J. Jeleński; Percepta y ekspens pułku przedniej straży WP Józefa Jeleńskiego, 1 X 1782—1 III 1783; Percepta y ekspens pułku przedniej straży WP Józefa Jeleńskiego, 1 III 1783—1 IX 1783. Z tych zestawień wynika, że co pół roku otrzymywał 1750 złp, w jednym spisie kwota ta jest nieco niższa — 1725 złp.

³⁵⁸ Por. AGAD, Militaria z Jabłonny, rkps 21, s. 9, Józef Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Wilno 19 VI 1779.

³⁵⁹ Por. W. KALINKA, *Sejm Czteroletni*, t. 1, Warszawa 1991, s. 256.

³⁶⁰ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Józef...*, s. 143.

³⁶¹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 284, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; E. RABOWICZ, *Jeleński Józef...*, s. 143.

³⁶² Por. R. ŠMIGELSKYTĖ-STUKENĖ, *Lietuvos didžiosios kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792—1793 metais*, Vilnius 2003, s. 336—337.

³⁶³ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Józef...*, s. 143.

dom „ograbiono doszczętnie”, a i list pisany przez niego w tej sprawie ma wymowę dwuznaczną³⁶⁴. Po upadku Rzeczypospolitej politycznie dalej był aktywny i ponoć cieszył się „wielkim zaufaniem [Nikołaja] Repnina”; będąc na służbie rosyjskiej, poszukiwał odpowiedzialnych za śmierć hetmana Szymona Kossakowskiego³⁶⁵. W 1795 roku odwiedził w Grodnie Stanisława Augusta³⁶⁶. Po trzecim rozbiórce przyjął propozycję służby w armii moskiewskiej³⁶⁷. Na początku 1802 roku popadł w pewien konflikt z bratem Janem, czego doświadczył jego syn Feliks Jeleński, chorąży mozyrski. Pisał on do ojca, że ma kłopot z kwitacją od stryja generała za odebrane podług testamentu „Guzy”, który nakrzyczał na niego, że taką „bagatelą” go zajmuje, gdy F. Jeleński powiedział, że to wola ojca, „wtedy [stryj] odpowiedział, iż dom jego ma być zamknięty dla mnie, kazał ustąpić”³⁶⁸.

Józef Jeleński był człowiekiem zamożnym — dzięki staraniom ojca — w 1772 roku został, o czym już wspomniano, starostą jakimowickim³⁶⁹. W 1780 roku po śmierci ojca odziedziczył dobra: Kozłowice, Komarowicze — te wcześniej należały już do niego, przejął je od M. Jeleńskiego po jego śmierci w 1767 roku³⁷⁰ — Bitowiany, Skorbuciany, Mereszłany, Wakę Czarną, Ambrożyszki³⁷¹ oraz — prawdopodobnie wspólnie z braćmi — dwa domy w Wilnie³⁷². Jego były także Bobryki, które przejął od swego brata Jana, który wszedł w ich posiadanie na mocy zapisu testamentowego stryja M. Jeleńskiego³⁷³. Dzięki niemu zyskał także prawa do części Mereszłan oraz części dworu i domu położonych w Wilnie za Ostrą Bramą i na Rosie³⁷⁴.

Żoną Józefa Jeleńskiego została Teresa z Petroszewiczów, cześnikówna wileńska³⁷⁵. Z nią miał cztery córki: Mariannę urodzoną w 1772 roku³⁷⁶, Antoninę zamężną Zaleską, sędzinę wiłkomirską, Annę później Komarową³⁷⁷ i Ludwikę

³⁶⁴ Por. B. SZYNDLER, *Powstanie kościuszkowskie 1794*, Warszawa 2001, s. 260.

³⁶⁵ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Józef...*, s. 143.

³⁶⁶ Por. ibidem.

³⁶⁷ Por. J. CZUBATY, *Zasada „dwóch sumień”. Normy postępowania i granice kompromisu politycznego Polaków w sytuacjach wyboru (1795—1815)*, Warszawa 2005, s. 484—485.

³⁶⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 255v—256, Feliks Jeleński chorąży mozyrski do ojca [Jana Jeleńskiego], Wilno 27 III 1802.

³⁶⁹ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Józef...*, s. 142; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388.

³⁷⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 54, k. 2—3v, Dokumenta na dobra Komarowicze [1822].

³⁷¹ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Józef...*, s. 143.

³⁷² Por. ibidem.

³⁷³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 54, k. 4, 6, Dokumenta [...] na dobra dziedziczne Bobryki [1822].

³⁷⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, k. 5, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

³⁷⁵ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

³⁷⁶ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388. W 1802 roku jeszcze pannę, por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

³⁷⁷ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802 — ta jest tu nazywana sędziną wiłkomirską.

Hydrucową, „porucznikową wojsk rosyjskich”³⁷⁸, oraz pięciu synów. Przymuszalnie najstarszym z nich był Ignacy³⁷⁹ — w 1790 miecznik mozyrski, zmarły bezdzietnie w 1819 roku³⁸⁰. Kolejnym był Rafał urodzony w 1778 roku, porucznik wojsk pruskich, sędzia graniczny w 1812 roku, żonaty z Anną Czaplinską, z którą miał pięciu synów: Ludwika Jerzego, Rafała, Konstantego, Józefa i Jerzego Michała, a także jedną córkę³⁸¹. Trzecim synem Józefa był Kazimierz urodzony w 1780 roku, w 1811 roku został chorążym mozyrskim, a następnie w 1814 roku marszałkiem szlachty mozyrskiej. Jego żoną była Maria Horwatówna. Zmarł on w 1860 roku, pozostawiając po sobie sześciu synów³⁸². Przedostatnim synem J. Jeleńskiego był Michał urodzony w 1782 roku, żonaty z Maryanną Mościcką, wdową po Antonim Helbichu, sam zmarł przed 1819 rokiem, pozostawiając córkę i syna³⁸³. Ostatnim synem Józefa był Gedeon urodzony w 1787 roku, podkomorzy wileński w 1839 roku, żonaty z Maryanną Giedroyciówną. Zmarł bezdzietnie³⁸⁴. Tak więc Józef Jeleński przyczynił się istotnie do powstania szóstego pokolenia Jeleńskich.

Czwartym synem Rafała (trzecim z drugiego małżeństwa) był Jan Jeleński urodzony około 1749 roku³⁸⁵, zmarły w 1808 roku³⁸⁶ lub rok wcześniej,

³⁷⁸ Por. *ibidem*.

³⁷⁹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich.

³⁸⁰ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

³⁸¹ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388—389; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52. W 1802 roku jeszcze bez żadnej funkcji i urzędu, por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich.

³⁸² A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388—389; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich.

³⁸³ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 389. W 1802 roku jeszcze bez żadnej funkcji i urzędu, por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich.

³⁸⁴ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 390; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52. Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich; RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich.

³⁸⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 2, Spis czyli registr obywateli pttu mozyr. mających prawo obierać y bydź obranemi do urzędów roku 1801 maja 25 dnia uformowany; *ibidem*, k. 5, Spis obywateli powiatu mozyrskiego w czasie elekcji dnia 28 y 29 augusta 1802 roku sporządzony. W dokumencie tym w 1801 roku zapisano, że Jan Jeleński marszałek mozyrski ma 52 lata, z tego wynika, że urodził się około 1749 roku. S. URUSKI (*Rodzina...*, t. 6, s. 52) uznaje go za najmłodszego syna Rafała kasztelana nowogródzkiego.

³⁸⁶ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802. Por. też T. WASILEWSKI, *Jeleński Jan...*, s. 141. Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75, k. 5—5v, Dział dóbr Carkowickich między braćmi Romualdem i Pawłem, 1808 — ten dokument, co wynika z jego treści, powstał po śmierci J. Jeleńskiego.

co sugeruje A. Boniecki, podając rok 1807 jako czas jego śmierci³⁸⁷. Pełnił on wiele urzędów, zaczął służbę publiczną w 1769 roku od miecznika mozyrskiego³⁸⁸, następnie w 1771 roku został pisarzem grodzkim smoleńskim i starostą szyickim, a potem w 1774 roku sędzią ziemskim mozyrskim³⁸⁹ i w końcu w 1776 roku pisarzem dekretowym WKL — dzięki staraniom G. Jeleńskiego, o co prosiła i za co dziękowała Petronela, matka Jana³⁹⁰, i osobno czynił to ojciec Jana Rafał³⁹¹. W 1785 lub 1786 roku Jan pełnił też funkcję starosty grodowego mozyrskiego, po cesji Gedeona Jeleńskiego³⁹². W 1795 roku już w nowych warunkach został wybrany marszałkiem szlachty powiatu mozyrskiego³⁹³, jako starosta mozyrski i marszałek mozyrski występował w 1798 roku³⁹⁴. Funkcję pisarza dekretowego „odziedziczył”, jak już wspomniano, po Gedeonie Jeleńskim. W międzyczasie — również dzięki G. Jeleńskiemu — jeszcze w 1779 roku został sędzią Trybunału Litewskiego³⁹⁵. J. Jeleński odznaczony również został, jak większość członków rodu, Orderem św. Stanisława w 1789 roku³⁹⁶. Dwa razy pełnił też funkcję deputata w Trybu-

³⁸⁷ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 390.

³⁸⁸ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 16, k. 240, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt przywileju na miecznikostwo mozyrskie Janowi Jeleńskiemu, 26 IX 1768; *Urządnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku...*, s. 107, 212.

³⁸⁹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802. Por. też T. WASILEWSKI, *Jeleński Jan...*, s. 141. Także w księgach mozyrskich inaczej datowany jest jego wybór na sędziego mozyrskiego, NGAB, F 1728, op. 1, rkps 16, k. 40—41v, Księgi grodzkie mozyrskie, „Akt laudi na sęstowo ziemskie” dla Jana Jeleńskiego. Por. też NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; *Urządnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku...*, s. 107, 212; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 390; K. NIESIECKI, *Herbarz*, t. 4, s. 481.

³⁹⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 112, P.[Petronela] Jeleńska do [G.] Jeleńskiego, Wilno 6 X 1775.

³⁹¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 116v, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego do Warszawy, Oknisty 5 XII 1775.

³⁹² Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; T. WASILEWSKI, *Jeleński Jan...*, s. 141; *Urządnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku...*, s. 107, 212; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 390.

³⁹³ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

³⁹⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 85, k. 1—1v, Oświadczenie Jana Jeleńskiego marszałka i starosty mozyrskiego w imieniu wszystkich synów z Obuchowiczówny zrodzonych, 1798; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 284, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 141. Starostwo zyskał w 1786 roku od G. Jeleńskiego.

³⁹⁵ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 1160, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt kredensu na sęstwo trybunalskie, 21 VIII 1779.

³⁹⁶ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

nale Litewskim: raz w 1774 roku pod laską Józefa Wincentego Platera, kasztelana trockiego, a drugi raz w 1789 roku pod wodzą kanclerza WKL Aleksandra M. Sapiehy, „pod którego prezydencją był wicemarszałkiem trybunału”³⁹⁷. Z ramienia stronnictwa królewskiego był posłem powiatu mozyrskiego na sejmy w 1784 i 1786 roku³⁹⁸. Kolejny, trzeci, raz wybrany został posłem w 1790 roku na Sejm Czteroletni. Należał do umiarkowanych zwolenników Konstytucji 3 maja, w 1792 roku miał na Litwie zachęcać obywateli do jej obrony³⁹⁹, ale śladów tej działalności brak, inna rzecz, że szybkie postępy wojsk moskiewskich i postawa Szymona Kossakowskiego praktycznie to uniemożliwiały. Do konfederacji targowickiej przystąpił bez większych oporów 25 czerwca 1792 roku i został członkiem Generalności Litewskiej tejże konfederacji⁴⁰⁰. W 1793 roku działał jeszcze w sądach zadwornych⁴⁰¹. „W ostatku, po zakordonowaniu kraju był delegowanym od powiatu mozyrskiego pod naczelnictwem JW. [Adama] Chmary, wojewody mińskiego, do Najjaśniejszej Monarchini”⁴⁰². W tej misji brał udział, o czym wspomina Jan Komar w diariuszu z podróży petersburskiej z 1793 roku⁴⁰³.

Jan Jeleński był związany, tak jak jego ojciec i większość członków rodziny, z Radziwiłłami, od których prawem zastawu posiadał Surwiliszki w powiecie wiłkomirskim⁴⁰⁴. Choć zawsze czuł sentyment do Nieświeża, to po pierwszym rozbiore ściślej związał się ze stronnictwem królewskim kierowanym wówczas przez Antoniego Tyzenhauza, choć jego samego sympatią nie darzył. Po stryju M. Jeleńskim Jan przejął prawa — wspólnie z braćmi Konstantym Ludwikiem i Józefem — do części Marszlan, dworu w Wilnie za Ostrą Bramą i domu na Rosie⁴⁰⁵. W wyniku działu majątkowego po ojcu w 1772 roku przejął dobra: Oknisty, Czekamie, w jego rękach były również królewszczyzny w powiecie

³⁹⁷ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; *Deputaci*, s. 322, 386.

³⁹⁸ Por. T. WASILEWSKI, *Jeleński Jan...*, s. 141.

³⁹⁹ Por. ibidem.

⁴⁰⁰ Por. R. ŠMIGELSKYTĖ-STUKENĖ, *Lietuvos didžiosios kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792—1793 metais...*, s. 268, 296—297; T. WASILEWSKI, *Jeleński Jan...*, s. 141 — tu nieścisła informacja o konsyliarstwie J. Jeleńskiego, został nim w 1792, a nie w 1793 roku.

⁴⁰¹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁴⁰² Ibidem; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 283v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

⁴⁰³ [J. KOMAR], *Dyaryusz Podróży Petersburskiej, 1793 rok*, oprac. A. KNYCHAŁSKA, W: *Z dziejów kultury czasów nowożytnych. Wybór tekstów źródłowych*, red. M.E. KOWALCZYK, Toruń 2009, s. 60, 74.

⁴⁰⁴ Por. T. WASILEWSKI, *Jeleński Jan...*, s. 141.

⁴⁰⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 5, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

wiłkomirskim⁴⁰⁶. W 1789 roku miał ponadto „wieczyście” Ludzieniewiczze, Dudzicze w powiecie grodzieńskim, a jako „wiczysto-lenne” — Łuczyce, Kosiejsk, Chojny w starostwie mozyrskim i dzierzawę szyicką w tymże powiecie, oraz dzierzawy świętorzecką i włokobrucą w powiecie włkomirskim⁴⁰⁷. Dochody czerpał też ze starostwa mozyrskiego, z zapisu lustracyjnego z 1789 roku wynika, że dawało mu ono, nie licząc groszy, 22 162 złp, z tego wszak połowę oddawał do skarbu⁴⁰⁸.

Żoną Jana Jeleńskiego była Justyna Obuchowiczówna, podwojewodzianka nowogródzka⁴⁰⁹, którą nazywał „Justuleńką” i do której ciepło pisał: „Życie Moje, nie smuć się niczym”, „Bóg jest lepszy, miej w nim ufność”⁴¹⁰. Wątek ciepłego uczucia do żony często pojawiał się w listach J. Jeleńskiego do niej⁴¹¹. Z tego związku narodzili się synowie: Feliks, Piotr, Paweł i Romuald, oraz córki: Franciszka, Petronela, Magdalena, Anna i Antonina⁴¹², oni tworzyć będą już następne pokolenie Jeleńskich.

Rafał Jeleński miał też córki — według A. Bonieckiego jedenaście⁴¹³, według przedstawianych tu wyliczeń dwanaście: Ludwikę zamężną Kuleszową, sędzienną ziemską smoleńską⁴¹⁴, Maryannę od 1763 roku żonę Tadeusza Ludwika

⁴⁰⁶ Por. T. WASILEWSKI, *Jeleński Jan...*, s. 141.

⁴⁰⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 81, k. 1, Exerrpt wykonanego juramentu, 18 VII 1789.

⁴⁰⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 83, k. 1—1v, Intraty Starostwa [...] mozyrskiego w dożywotnim dzierzawieniu, z lustracji 25 VIII 1789; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁴⁰⁹ NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802. Por. też S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52 — tu błędnie nazywana Eleonorą; A. BONIECKI (*Herbarz...*, t. 8, s. 390) też podaje jako jego żonę Eleonorę Obuchowicz.

⁴¹⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 219, J.[an] Jeleński do żony „Justuleńki” do Łuczyc, Wilno 31 XII 1793.

⁴¹¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 92, 111, Jan Jeleński do [żony] „Justulenki”, Grodno 3 IV 1777, Dudzicze [b.d.]. Por. też NGAB, F 1636, op. 1, rkps 137, k. 23—23v, [Jan Jeleński] do [żony] „Jedynie w życiu Nayukochańska Justulko [Justyna z Obuchowiczów] Pani Moja y Nayosobliwsza Dobrodziko”, Warszawa 13 XII 1786.

⁴¹² NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich. Tu brak Magdaleny, o niej por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 161, J. Jeleński do żony J. Jeleńskiej, Łuczyce 1 X 1788.

⁴¹³ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 388. Píše o 11 córkach, ale wymienia z imienia tylko Barbarę — w zestawieniu ogólnym jej nie ma. Dalej wymienia: Konstancję, Bogumiłę, Annę, Magdalenę, Kunegundę — tej brak w zestawieniu, Apolonię, Mariannę, Salomeę, Rozalię. Por. też NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich — tu wymienione: Marianna, Rozalia, Klara, Salomea, Apolonia, Magdalena, Konstancja, Bogumiła, Anna, Augustyna.

⁴¹⁴ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389—389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

Horwata, podstolego czernihowskiego⁴¹⁵, a także — z przypisaniem już do mężów — Bogumiłą Wazgird, podstolinę trocką⁴¹⁶ od 1775 roku⁴¹⁷, Apolonię Porzecką — wymienioną w wywodzie jako jedenasta, sędzinę powiatu dziśnieńskiego⁴¹⁸, Salomeę Iwanowską⁴¹⁹, Rozalię Wolbekową⁴²⁰, „siódmą” Annę Kończy⁴²¹. Pozostałe córki Rafała to: Klara (być może trzecia córka w kolejności) — została zakonnica i znalazła się w klasztorze wizytek wileńskich⁴²², Konstancja, która również wybrała życie zakonne⁴²³, choć nie mamy pewności, gdzie i do jakiego zakonu wstąpiła, Augustyna — także zakonnica z klasztoru bernardynek wileńskich⁴²⁴, być może to o niej pisał do matki Konstanty

⁴¹⁵ Ibidem, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802. O małżeństwie tym „córki naszej”, z prośbą o protekcję i opiekę por. NGAB, F 1363, op. 1, rkps 120, k. 90—91, Rafał Jeleński do [Michała Jeleńskiego] podkomorzego mozyrskiego, Głinciszki 16 VIII 1763.

⁴¹⁶ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁴¹⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 203, k. 1, [Gazety pisane] NN, Wilno 11 XII 1775.

⁴¹⁸ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁴¹⁹ Por. ibidem — to starościna mińska. Wiadomo, że około 1778 roku prawdopodobnie oboje małżonkowie już nie żyli, pojawił się bowiem problem z interesem „sierot siostrzenic moich Iwanowskich”, por. LMBA, F 139, rkps 1566, k. 9v, K.L. Jeleński do ojca [R. Jeleńskiego], Głinciszki 24 XI 1778. Sprawa, jak sądzić możemy, o podział majątku trwała dość długo, wspominał o niej K.L. Jeleński w listach do matki jeszcze w 1782 roku, kiedy kwestia rozstrzygana była w trybunale. Pisał, że w ich sprawie trzeba interweniować przez pisarza dekretowego [Jana Jeleńskiego] u podkanclerzego WKL [Joachima Chreptowicza] i wojewody wileńskiego [Karola Stanisława Radziwiłła] i innych osób, też wojewody nowogródzkiego [Józefa Niesiołowskiego], to przyjaciel podkanclerzego. Uważał też, że trzeba w dobrą porę trafić ze sprawą. Zaznaczał, że kocha swoje siostrzenice z duszy, ale sam niewiele ma wpływu. Przeciwnikiem w tym procesie była wojewodzina smoleńska, która przez dwór zyskiwała wpływy, por. LMBA, F 139, rkps 1566, k. 16, 20—21, K.L. Jeleński do matki [Petroneli z Kościałkowskich], Głinciszki 2 V 1782 i 23 XI 1782. Owa wojewodzina smoleńska to prawdopodobnie Anna z Pociejów, żona Józefa Skumin Tyszkiewicza, wówczas wojewody smoleńskiego, por. *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 4, *Ziemia smoleńska i województwo smoleńskie XIV—XVIII wieku*, red. A. RACHUBA, Warszawa 2003, s. 220.

⁴²⁰ Ta nazywała piśszczotliwie męża „Boguleńkiem”. Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 255, Rozalya Wolbek do męża „najukochańskiego Boguleńka”, [Bogusława] Wolbeka starosty sieleckiego, sędziego grodzkiego mozyrskiego do Wilna, Dudzicze 10 XI 1779. Por. też NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802. B. Wolbek utrzymywał stały kontakt z Gedeonem, żaląc się na zdrowie, ale stale z nim chyba współpracował, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 61—62, Bogusław Wolbek do [G. Jeleńskiego], Dudzicze 4 VI 1783; ibidem, k. 69—69v, Bogusław Wolbek do [G. Jeleńskiego?], Dudzicze 16 III 1784. Rozalia żyła jeszcze w 1810 roku, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 106, R.[ozalia] Wolbekowa starościna sielecka, ciotka do synowca [?] Jeleńskiego do Łuczyc, Dudzicze 5 XI 1810.

⁴²¹ S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52. Żona pisarza ziemskiego wileńskiego Ignacego? Kończy, por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁴²² Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁴²³ Por. ibidem.

⁴²⁴ Por. ibidem. Por. też M. BORKOWSKA, *Leksykon zakonnicy polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 3, Warszawa 2008, s. 174, 181. Tu wymienione: bazylianka Konstancja, jako córka Dadzieboga,

Ludwik Jeleński, że „Pani Augustyna jest nader przykra i rzeczą i słowy”⁴²⁵. Kolejne dwie (ostatnie) córki Rafała: Magdalena i Teresa pozostały w stanie panińskim. Teresa zmarła w 1760 roku, natomiast Magdalena w 1802 roku była nadal w stanie panińskim⁴²⁶. Z których matek były zrodzone, nie ma pewności, wiadomo tylko z listu Petroneli Jeleńskiej z 1765 roku, że Apolonia — określona w liście jako „córka moja młodsza” — 27 lutego 1765 roku poszła za mąż za szambelana Porzeckiego⁴²⁷, a o Bogumiłę starał się Andrzej Wazgird, podstoli trocki. Petronela pisała co prawda: „jeszcze nie wiem, co z tego wyniknie”⁴²⁸, wiemy wszak, że zabiegi te skończyły się małżeństwem. Owe córki — nie wiadomo, które konkretnie — uczyły swego ojca, jak pisze E. Rabowicz, drukiem okolicznościowym, a mianowicie wierszem *Attencya wdzięczności* pisanym w 1774 roku, w którym oddały mu hołd i szacunek⁴²⁹.

Siódme pokolenie Jeleńskich herbu Korczak z linii Jana tworzą synowie już właściwie tylko Rafała: Józef i Jan, syn Ignacego — Józef — zmarł bowiem w wieku dziecięcym. Pozostali bracia Rafała nie pozostawili po sobie męskiego potomka. Tomasz Jeleński „był księdzem”, potomstwa więc nie miał⁴³⁰. Siódmego pokolenia Jeleńskich nie wzbogacili też pozostali bracia: Michał Jeleński, podkomorzy mozyrski, o czym już wspomiano, nie był żonaty, nie pozostawił potomstwa, a swój majątek przekazał synowcom Rafała⁴³¹, i Ludwik Jeleński, koniuszy mozyrski, który również zmarł bezpotomnie⁴³². Gedeon Jeleński, kasztelan nowogródzki, żonaty był z Magdaleną Romerówną, chorążanką trocką⁴³³. Miał z nią dwie córki Anielę (Angele), żonę Ignacego Obuchowicza, stolnika mozyrskiego, którą ten pieścizotliwie nazywał w listach do niej „Angelenką”⁴³⁴,

zmarła w 1757 roku, oraz druga Konstancja, córka Rafała, zmarła w 1778 roku, i Michała Gabriela, też córka Rafała, zmarła w 1778 roku.

⁴²⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1566, k. 27, Konstanty L. Jeleński do matki [Petroneli z Kościółkowskich], Głinciszki 19 XI 1784.

⁴²⁶ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁴²⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 94, P[etronela z Kościółkowskich] Jeleńska do NN Jeleńskiego (?), [b.m.] 4 [?] 1765.

⁴²⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 158, R. Jeleński kasztelan nowogródzki do [G.] Jeleńskiego starosty mozyrskiego i pisarza dekretowego WKL do Warszawy, Oknisty 28 XI 1775.

⁴²⁹ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 145. Ponadto nie zamieszcza o nich żadnych wzmianek.

⁴³⁰ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁴³¹ Por. ibidem.

⁴³² Por. ibidem, k. 390.

⁴³³ Por. ibidem.

⁴³⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 60, I. Obuchowicz do [żony] „Angelenki” [Anieli-Anieli Obuchowicz], Mozyrz 4 II 1784.

ona sama zaś podpisywała się „Angela”⁴³⁵. I. Obuchowicz był dobrym pomocnikiem „ojca”, szczególnie w sprawach gospodarczych. Ze związku Anieli i Ignacego narodziło się troje dzieci: Kazimiera, która zmarła w 1794 roku, Aleksandra i Gedeon urodzony w 1782 roku, przypuszczalnie jednak nie dożył wieku sprawnego. Drugą córką Gedeona była Teresa po zamążpójściu Joachimowa Rdułtowska, podkomorzyna nowogródzka⁴³⁶. Wiemy, że miała jednego syna, ale nie znamy nawet jego imienia, więc przypuszczać możemy, że zmarł w wieku dziecięcym. G. Jeleński nie miał żadnego potomka męskiego, który by dożył wieku sprawnego, o czym już pisano. Także brat Gedeona Samuel Jeleński, horodniczy, a potem podczaszy mozyrski, tylko „zostawił po sobie trzy córki”⁴³⁷, które już wzmiankowano.

Józef Jeleński, syn Rafała kasztelana, żonaty z Teresą z Petroszewiczów, cześnikówną wileńską⁴³⁸, pozostawił — tworząc siódme pokolenie — pięciu synów. W kolejności: Ignacy, miecznik mozyrski; Rafał, porucznik wojsk pruskich; Kazimierz, były marszałek powiatu mozyrskiego w 1811 roku; Michał — posądzony o zabójstwo Antoniego Pruszaka⁴³⁹ — i Gedeon, podkomorzy wileński⁴⁴⁰. Rodzinę tę dopełniło pięć córek⁴⁴¹. Do synów Józefa należały dobra Komarowicze i Bobryki, a „także Kozłowice w powiecie rzeczyckim” i Skorbuciany w powiecie wileńskim⁴⁴².

⁴³⁵ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 81, 109, Angela Jeleńska do ojca Gedeona Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego pisarza dekretowego WKL, Odahowszczyzna [?] 23 IX 1770 i Slekulewicze 4 VI 1771.

⁴³⁶ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁴³⁷ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁴³⁸ Por. ibidem, k. 389.

⁴³⁹ Por. LMBA, F 264, rkps 895, k. 1—2v, druk, Krótka Refutacya, 1798. Z takim zarzutem wystąpiła Kazimiera z Rostockich Pruszkowa, która odpowiadała na zarzuty Pani Jeleńskiej generałowej, matki Michała i Ignacego Jeleńskich. Zarzucała, że Michał zabił starca „kilkodzieścietletniego” i ten „kryminalista” uciekł za granicę. Zabity nie był ani „hajdamakiem”, ani „opilem”, jak go przez plenipotentę określał zabójca. Michał zarzucał Pruszkom, że proces robią nie z miłości do zabitego, a z chciwości na majątek Jeleńskich, ci odpowiadają, że nic nie przyjmą. Powodem zabójstwa była kwestia spornej łąki, należącej do Pruszkowej Szeszołki, a A. Pruszk jej bronił. Michał twierdził, że nieumyślnie zabił, ale w obronie własnej i że został najechany, czemu K. Pruszkowa przeczyła.

⁴⁴⁰ 11 VII 1812 był w delegacji Żmudzi w Wilnie przyjęty przez Napoleona, później — bez powodzenia — starał się formować z ochotników pułk w Pińsku, por. D. NAWROT, *Litwa i Napoleon...*, s. 244, 561.

⁴⁴¹ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Józef...*, s. 143; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 284v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835 — tu nie wspomniano o córkach.

⁴⁴² NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 284v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

Jan Jeleński — w wywodzie szlachectwa z 1802 roku nazwany starostą mozyrskim⁴⁴³ i marszałkiem tegoż powiatu⁴⁴⁴ — syn Rafała, kasztelana nowogródzkiego, był żonaty, o czym już pisano, z Justyną Obuchowicz, podwojewódzianką nowogródzką. W małżeństwie tym przyszło na świat czterech synów.

Najstarszym z nich był Feliks urodzony w 1773 roku⁴⁴⁵, w 1806 roku został marszałkiem powiatu mozyrskiego i prezydentem sądów głównych drugiego departamentu guberni mińskiej⁴⁴⁶; był też określany chorążym mozyrskim⁴⁴⁷, został odznaczony Orderem IV klasy św. Włodzimierza⁴⁴⁸. Zmarł przed 1835 rokiem, co wspomniane zostało przy składaniu drugiego wyvodu szlachectwa w 1835 roku⁴⁴⁹. Feliks żonaty był z Kamilą Rdułtowską (podpisującą się z francuska „Camille”)⁴⁵⁰, mieli razem syna Jana Napoleona urodzonego w 1810 roku, a zmarłego w 1883, ten podpisywał się tylko imieniem „Napoleon”⁴⁵¹. To postać jedna z najbardziej znaczących w rodzinie Jeleńskich w XIX wieku, „pomieszczik” mozyrskiego powiatu, deputat mińskiej guberni, absolwent Uniwersytetu Wileńskiego, działacz Stowrzenia Ludu Polskiego⁴⁵², powstaniec styczniowy, który jeszcze w 1858 roku był porucznikiem wojsk rosyjskich⁴⁵³, wszak był ponoć człowiekiem charakternym i prawnym⁴⁵⁴.

⁴⁴³ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 141. Odstąpił mu je w 1786 roku Gedeon Jeleński.

⁴⁴⁴ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 284, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

⁴⁴⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 2, Spis czyli registr obywateli ptu mozyr. mających prawo obierać y bydź obranemi do urzędów roku 1801 maja 25 dnia uformowany; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 5, Spis obywatelów powiatu mozyrskiego w czasie elekcji dnia 28 y 29 augusta 1802 roku sporządzony. W dokumencie tym zapisano, że ma 28 lat, co wskazywałoby na 1773 jako rok urodzenia. W RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich — podany jako syn Iwana, zresztą wszyscy pozostali synowie Jana nazywani są synami Iwana.

⁴⁴⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 82, k. 3, Informacja oficjalna w sprawach ekonomicznych o dostawach produktów rolnych, 20 I 1806.

⁴⁴⁷ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 284v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 204, k. 24; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 205, k. 51. R. Aftanazy pomyłkowo uczynił go kasztelanem nowogródzkim, por. R. AFTANAZY, *Dzieje rezydencji...*, t. 2, s. 352.

⁴⁴⁸ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 284v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

⁴⁴⁹ Ibidem.

⁴⁵⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 189, „Camille” J.[eleńska] do męża Feliksa Jeleńskiego, Łucyze 12 XI 1815.

⁴⁵¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 131, k. 3—3v, N.[apoleon] Jeleński do NN, Kraków 1 IX/20 VIII 1870 — tu przedstawia swe więzy pokrewieństwa.

⁴⁵² Por. B. LIMANOWSKI, *Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej*, Warszawa 1983, s. 411—412.

⁴⁵³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 106, k. 1—11, Wypis z ksiąg sądowych, Mozyrz 21 X 1858.

⁴⁵⁴ Por. J. BERGHAUZEN, *Jeleński Napoleon Jan*, W: PSB, t. 11..., s. 144.

Feliks miał też córkę Malwinę, żonę Emila Oskierki⁴⁵⁵, z którym miała córkę Emilię, to na nią w 1873 roku Napoleon czekał w Reichenbach⁴⁵⁶.

Drugim synem Jana był Paweł urodzony w 1776 (1775?) roku⁴⁵⁷, w 1802 roku określany był już „bywszym” asesorem departamentu drugiego sądów cywilnych guberni mińskiej i „teraźniejszym chorążym” mozyrskim⁴⁵⁸. Paweł w 1802 roku był deputatem komisji wywodowej guberni mińskiej⁴⁵⁹. W 1835 roku składał papiery wywodowe szlachectwa rodziny Jeleńskich, był prezydentem sądów apelacyjnych granicznych mozyrskich⁴⁶⁰. Do niego należały Kopatkiewicze, Iwaskiewicze, Horodyszcze, Rzeszewo⁴⁶¹ i Żykowicze⁴⁶². S. Uruski, nie wymieniając tych dóbr, wspominał o należących do Pawła Ludzieniewiczach⁴⁶³. Paweł Jeleński żonaty był z Barbarą Lenkiewiczówną, z którą miał córkę Annę urodzoną w 1814 roku⁴⁶⁴, której mężem został Stanisław Horwat, oraz dwóch synów: starszy Jan Piotr urodzony w 1809 roku⁴⁶⁵ i Antoni urodzony w 1819 roku⁴⁶⁶, dziedzic Oknist, żonaty z Sabiną Dybowską, z którą miał pięciu synów: Pawła, Witolda, Bronisława, Mariana i Adama⁴⁶⁷.

⁴⁵⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 131, k. 4—4v, N.[apoleon] Jeleński do NN, Reichenbach 25 VII 1873 — tu informacje o siostrze i siostrzenicy. Por. S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 390.

⁴⁵⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 131, k. 4—4v, N.[apoleon] Jeleński do NN, Reichenbach 25 VII 1873.

⁴⁵⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 131, k. 3—3v, N.[apoleon] Jeleński do NN, Kraków 1 IX/20 VIII 1870 — tu przedstawia swe więzy pokrewieństwa. Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 390.

⁴⁵⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 2, Spis czyli registr obywateli pttu mozyr. mających prawo obierać y bydź obranemi do urzędów roku 1801 maja 25 dnia uformowany; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 5, Spis obywatelów powiatu mozyrskiego w czasie elekcji dnia 28 y 29 augusta 1802 roku sporządzony. W dokumencie tym zapisano, że ma 28 lat, co wskazywałoby na 1773 rok urodzenia. S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53 — tu chorążym mozyrskim od 1804 roku. Jako chorąży mozyrski notowany też w roku 1812, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 94, k. 6—6v, „wiadomość” o kontrakcie dla Pawła Jeleńskiego chorążego mozyrskiego; ibidem, rkps 95, k. 1, Wypis z ksiąg ziemskich mozyrskich, 6 IX 1812.

⁴⁵⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 5, Spis obywatelów powiatu mozyrskiego w czasie elekcji dnia 28 y 29 augusta 1802 roku sporządzony. W RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich — podany jako syn Iwana.

⁴⁶⁰ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 284v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

⁴⁶¹ Ibidem.

⁴⁶² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 5, Spis obywatelów powiatu mozyrskiego w czasie elekcji dnia 28 y 29 augusta 1802 roku sporządzony.

⁴⁶³ S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53.

⁴⁶⁴ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 390.

⁴⁶⁵ Ibidem.

⁴⁶⁶ Ibidem.

⁴⁶⁷ S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53.

Kolejnym synem Jana był Piotr urodzony około 1776 roku, podsędkiem mozyrskim został w 1802 roku⁴⁶⁸, zmarł nagle w 1804 roku. Wincenty Obuchowicz pisał do jego ojca J. Jeleńskiego o nieszczęsnej doli, która „wydarła nam” jego syna, „podsędka mozyrskiego”, i niejako pocieszając, obiecywał naznaczyć innego jego syna do podsędkostwa⁴⁶⁹. J. Jeleński odpowiedział na ten list, stwierdzając, że umniejszył mu on bólu, kiedy widział, że „stajesz się uczestnikiem żalów po nim, Bogu się podobało wziąć go do siebie”, zgadzał się też na elekcję jednego z dwóch synów, Romualda albo Pawła⁴⁷⁰. Wybrano tego pierwszego, który był ostatnim synem Jana⁴⁷¹. Romuald został w istocie w 1805 roku podsędkiem mozyrskim, a od 1808 roku był asesorem departamentu drugiego guberni wileńskiej⁴⁷², posiadał Oknisty⁴⁷³, żonaty był z Teresą z Oskierków⁴⁷⁴. A. Boniecki pisał, że z tego związku nie było potomstwa⁴⁷⁵, możemy mu jednak przypisać dwóch synów: Jana i Antoniego⁴⁷⁶. Wiemy też, że któryś z synów Jana chorował na „nierozpoznany defekt”⁴⁷⁷.

Jan, syn Rafała, pozostawił po sobie także cztery córki, wszystkie w 1802 roku — rok pierwszego wyvodu — będące w stanie panińskim. Kolejno były to: Franciszka później Oskierkowa, podkomorzyna rzeczycka, Petronela później Lenkiewiczowa, chorążyna mozyrska, Anna i Antonina⁴⁷⁸.

⁴⁶⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 5, Spis obywatelów powiatu mozyrskiego w czasie elekcji dnia 28 y 29 augusta 1802 roku sporządzony. Tu podano, że miał wówczas 26 lat, co pozwala przyjąć, że urodził się w 1776 roku. A. Boniecki o nim nie wspominał.

⁴⁶⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 276—276v, Win[centy] Obuchowicz [stolnik mozyrski] do [Jana Jeleńskiego], Sedelniki 10 V 1804.

⁴⁷⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 277, [Jan Jeleński] do [Wincentego Obuchowicza], [b.m. i d.; 1804].

⁴⁷¹ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 284, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Tu po Feliksie wymieniony jest Paweł, określany jako „proszący”, składający wywód szlachectwa Jeleńskich w 1835 roku, i Romuald, brak natomiast czwartego syna Piotra, nie podano w ogóle jego imienia — w wywodzie z 1802 roku ów jest skreślony, później pojawia się adnotacja, że nie ma go, „gdyż ten przed nastaniem pomienionego dokumentu zakończył życie”. Ibidem, k. 284v. W RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich — tu podany jako syn Iwana.

⁴⁷² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75, k. 5—5v, Dział dóbr Carkowickich między braćmi Romualdem i Pawłem, 1808.

⁴⁷³ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 284v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

⁴⁷⁴ Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 390; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52; T. ŻYCHLIŃSKI, *Złota księga...*, s. 205.

⁴⁷⁵ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 390.

⁴⁷⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 131, k. 3—3v, N.[apoleon] Jeleński do NN, Kraków 1 IX/20 VIII 1870 — tu przedstawia swe więzy pokrewieństwa.

⁴⁷⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 150—151, Jan Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Łuczycze 19 V 1785.

⁴⁷⁸ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 389v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802. Por. T. WASILEWSKI, *Jeleński Jan...*, s. 141 — tu informacja niepełna, brak imion potomstwa

Jan Jeleński jako swą schedę zostawił do podziału trzem synom: Feliksowi, Pawłowi i Romualdowi, Kolno z Ludzieniewiczami i Żytkowiczami, Kosiejek, Chojny, Dudzicze i też w powiecie mozyrskim położone Oknisty oraz Czerkanice w powiecie wileńskim⁴⁷⁹. Działu majątkowego dokonano prawdopodobnie w 1808 roku, ale chyba bez sporów się nie obyło. Wydaje się, że Romuald i Paweł Jeleńscy mieli jakieś pretensje do Feliksa, o swych prawnych umowach zawartych między sobą tylko go informowali⁴⁸⁰. Feliks wystąpił przeciw Pawłowi na drogę prawną. W 1812 roku doszło do procesu między nimi, „braćmi rodzonymi”, o Dudzicze. Feliks zarzucał bratu, że „gwałtownym sposobem” wziął je po śmierci Rozalii z Jeleńskich Wolbekowej⁴⁸¹. Do ugody i polubownego sądu miało dojść w 1814 roku „za wdaniem się” Konstantego Ludwika Jeleńskiego, podkomorzego mozyrskiego, ale najpewniej sprawa się przeciągnęła do 1817 roku⁴⁸².

Z zapisów wywodowych wynika, że w 1802 roku do potomków kasztelana nowogródzkiego Rafała, czyli w istocie Jeleńskich z linii Jana, w okresie stanisławowskim należały: Kopatkiewicze — liczące dusz męskich 779, żeńskich 699, leżące w powiecie mozyrskim⁴⁸³. Kolejne Gliniszki w powiecie wileńskim były własnością najpierw Rafała, a potem Konstantego Ludwika, podkomorzego mozyrskiego⁴⁸⁴, a do Józefa, ciwuna trockiego, należały wieś Kozłowicz — dusz męskich 53, żeńskich 47, Bobryki i Komarowicze — w nich razem dusz męskich 235, żeńskich 242⁴⁸⁵. Natomiast do Jana Jeleńskiego, marszałka i starosty powiatu mozyrskiego, jako dziedzica, należały Tuczyce *vel* Tucza liczące dusz męskich 249, żeńskich 218⁴⁸⁶, Dudzicze —

J. Jeleńskiego i brak jednego syna. S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 52 — tu wymienione tylko dwie córki: Franciszka i Petronela. Wspomniana wcześniej piąta córka Magdalena w 1802 roku przypuszczalnie już nie żyła.

⁴⁷⁹ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 284, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

⁴⁸⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75, k. 5—5v, Dział dóbr Carkowickich między braćmi Romualdem i Pawłem, 1808.

⁴⁸¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 95, k. 1—1v, Wypis z ksiąg ziemskich mozyrskich, Mozyr 6 IX 1812.

⁴⁸² Ibidem, k. 7—7v, Maraszałek powiatu, [Mozyrz?] VII 1812; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 95, k. 9, G. Nowakowski do Apolinarego Lewandowskiego, [b.m.] 13 XII 1817.

⁴⁸³ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁴⁸⁴ Ibidem; R. AFTANAZY, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 4, *Województwo wileńskie*, Wrocław 1993, s. 98—103.

⁴⁸⁵ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁴⁸⁶ Dobra nad Suczanką przy trakcie brzesko-bobrujskim, znajdował się tam dwór w stylu klasycystycznym zbudowany w drugiej połowie XVIII wieku, por. R. AFTANAZY, *Dzieje rezydencji...*, t. 2, s. 385—387. Por. też *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 12, red. F. SULIMIERSKI, Warszawa 1892. Tucza to był niewielki majątek. Z rekapitulacji przychodu i rozchodu żyta z 1834 roku wynika, że nie przynosił on wielkiego zysku,

dusz męskich 315, żeńskich 273⁴⁸⁷. Kosiejek w 1802 roku był już w rękach Feliksa, tam wyliczono 262 dusze⁴⁸⁸. Także przy Jeleńskich zapisano majątki: Chojny — razem dusz męskich 388, żeńskich 380, Kolna (Kolno) — dusz męskich 749, Oknisty w guberni litewskiej w powiecie wiłkomirskim⁴⁸⁹ i Łuczyce z 836 duszami⁴⁹⁰. Do tego należy doliczyć Kolno Nowe ze 137 duszami, należące w 1802 roku do syna J. Jeleńskiego Piotra⁴⁹¹, i Żykowicze z 270 duszami, należące do Pawła⁴⁹².

Tak w 1802 roku przedstawiał się stan posiadania pierwszej linii Jeleńskich zapoczątkowanej przez Jana, sędziego mozyrskiego, i jego syna Dadzieboga Antoniego. To wszelako nie wszystko. W czasach stanisławowskich mieli oni w swym posiadaniu jeszcze wiele pomniejszych włości, choć nie zawsze stanowiły one ich własność. Jako takie trzeba im przypisać dobra Michnowicze i Rzeszumć, prawa do ich użytkowania miał R. Jeleński, podsędek wiłkomirski i pisarz dekretowy WKL⁴⁹³. Folwark Joczany „alias” Ponary w województwie

dawał 49 beczek żyta, a na własne potrzeby zużywał 41 beczek. Podobnie było z innymi produktami, praktycznie tyle, ile wyprodukowano, tyle zużywano, natomiast w gotowni dawał raptem tylko 136 rubli 10 kopiejek, ale na potrzeby majątku wydawano 115 rubli 50 kopiejek. Por. LMBA, F 10, rkps 63, k. 3—21v, Regest ekonomiczny przychodu i rozchodu rozmaitego zboża oraz dalszych rozmaitych artykułów w folwarku Tucza (dziedzictwo Kazimierza Jeleńskiego), 23 IV 1837.

⁴⁸⁷ Por. R. AFTANAZY, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 1, *Województwa mińskie, mściławskie, witebskie*, Wrocław 1991, s. 56—57. Dobra leżały na trakcie z Mińska do Słucka i dalej na Wołyń, tu jako posesorzy wskazani Jelscy, czego w świetle wymowy Archiwum Jeleńskich nie da się utrzymać. Dudzicze są bardzo często miejscem nadania albo odbioru korespondencji, ale odbiorcami bądź nadawcami są Jeleńscy, ani razu Jelscy. Może chodzi o inne Dudzicze. Relacja R. Aftanazego jest przekonująca z tym, że odwołuje się głównie do XIX wieku. Por. też *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. SULIMIEŃSKI, t. 2, Warszawa 1881, s. 209—210, wersja R. Aftanazego zdaje się tu potwierdzona. Może to pomyłka, zamiast Jelscy winno być Jeleńscy.

⁴⁸⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 2, Spis czyli registr obywateli pttu mozyr. mających prawo obierać y bydź obranemi do urzędów roku 1801 maja 25 dnia uformowany; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 5, Spis obywatelów powiatu mozyrskiego w czasie elekcji dnia 28 y 29 augusta 1802 roku sporządzony.

⁴⁸⁹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; R. AFTANAZY, *Dzieje rezydencji...*, t. 4, s. 253—254.

⁴⁹⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 2, Spis czyli registr obywateli pttu mozyr. mających prawo obierać y bydź obranemi do urzędów roku 1801 maja 25 dnia uformowany; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 5, Spis obywatelów powiatu mozyrskiego w czasie elekcji dnia 28 y 29 augusta 1802 roku sporządzony.

⁴⁹¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 5, Spis obywatelów powiatu mozyrskiego w czasie elekcji dnia 28 y 29 augusta 1802 roku sporządzony.

⁴⁹² Ibidem.

⁴⁹³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 112, k. 10—10v, Dokument Samuela Oskierki dla Jana Jeleńskiego, 10 V 1662.

wileńskim zyskał w 1749 roku G. Jeleński⁴⁹⁴. Także on dysponował dobrami Omulszczyna-Nerowa, o które przypuszczalnie w połowie wieku XVIII czynił umowę z księdzem Kazimierzem Wierzbickim z Akademii Wileńskiej⁴⁹⁵. Od 1765 roku do Ignacego Jeleńskiego, podczaszego mozyrskiego, i jego małżonki Franciszki z Kublickich należały dobra Stauny (?) „alias” Kowualnica, które nabył od Petroneli z Kublickich Wereszczyńskiej, która — „bo w potrzebie” — sprzedała je za 1660 talarów⁴⁹⁶. Od 1761 roku do Antoniego Jeleńskiego, szambelana JKM, w 1787 roku należał Annowill⁴⁹⁷, natomiast Zalesie i Ostrowia w powiecie mozyrskim od co najmniej połowy XVIII wieku były w domenie Ludwika Jeleńskiego, koniuszego mozyrskiego, a ściślej Michała Jeleńskiego, wojskiego mozyrskiego⁴⁹⁸, do niego też w tym okresie

⁴⁹⁴ Por. LMBA, F 273, rkps 3430, k. 1—4, Prawo wieczyste sprzedaży majątku Joczany w województwie wileńskim, od Tadeusza Joczkańskiego łowczego wileńskiego dane G. Jeleńskiemu, 16 IV 1750. Por. też LMBA, F 273, rkps 3430, k. 5, Akt sprzedaży tych dóbr G. Jeleńskiemu, też mowa o Ponarach, 13 X 1749. Prawa G. Jeleńskiego do tych majątków powtórzono w 1751 roku, por. LMBA, F 273, rkps 3437, k. 1—6, Prawo wieczyste na sprzedaż folwarku Ponary-Joczany w województwie wileńskim dla G. Jeleńskiego, od Kazimierza Joczyńskiego, 7 V 1751. Dobra te były oddane w zastaw jezuitom za 1000 talarów, wcześniej należały do Wawrzyńca Kazimierza Joczyńskiego, łowczego wileńskiego, por. LMBA, F 273, rkps 3439, k. 1—1v, Wypis z ksiąg Trybunału Głównego WKL, 6 VII 1752. Tu opis tego majątku, ibidem, k. 4—6. Później G. Jeleński odsprzedał je Rafałowi i Petroneli Jeleńskim za 16 tys złp srebrem, por. LMBA, F 273, rkps 1217, k. 1, Kwit G. Jeleńskiego poświadczający odbiór pieniędzy za sprzedaż (Ponary) Joczany i Nerowa Rafałowi i Petroneli Jeleńskim, 3 XI 1752.

⁴⁹⁵ Por. LMBA, F 273, rkps 3438, k. 1—10, Umowa między księdzem Kazimierzem Wierzbickim z Akademii Wileńskiej a Gedeonem Jeleńskim, o dobra Omulszczyna-Nerowa, [b.m. i d.]; LMBA, F 273, rkps 2658, k. 1—4, Akt sprzedaży Nerów i Jazan G. Jeleńskiemu przez księdza Kazimierza Wierzbickiego, 24 IV 1752. G. Jeleński zapłacił za te dobra 1000 talarów. Wcześniej należały one wraz z karczmą „pod traktem kowieńskim” do Józefa i Teresy Janickich, por. LMBA, F 273, rkps 3440, k. 1v—2, Wypis z ksiąg Trybunału Głównego WKL, 6 VII 1752. Tu opis tego majątku, ibidem, k. 5v—8.

⁴⁹⁶ Por. LMBA, F 273, rkps 2700, k. 1—2, Akt nabycia przez Ignacego i Franciszkę Jeleńskich dóbr Stauny (Kowualnica), 16 V 1765.

⁴⁹⁷ Por. LMBA, F 10, rkps 67, k. 1—4, Obrachowanie z WP Antonim Jeleńskim szambelanem JKM z dóbr Annowilla, 4 XII 1787, podpisane przez (?) Woynowskiego 30 VI 1788. Nie był to duży majątek, rocznej percepty żyta 169 kop, jęczmienia 82 kopy.

⁴⁹⁸ Por. LMBA, F 17, rkps 147/1, k. 6, Plenipotencja Ludwika Jeleńskiego koniuszego mozyrskiego dla Samuela Jeleńskiego horodniczego mozyrskiego, 16 VII 1750. Majątkiem tym zajmował się też Antoni Jeleński, podczaszy mozyrski, który w imieniu Michała Jeleńskiego, wojskiego mozyrskiego, wystąpił o folwark Zalesie w 1750 roku w procesie przeciw karmelitom konwentu wileńskiego, co sugeruje, że właśnie M. Jeleński był jego prawnym posiadaczem, por. LMBA, F 17, rkps 147/1, k. 7—7v, Sprawa Michała Jeleńskiego wojskiego mozyrskiego o folwark Zalesie przeciw karmelitom konwentu wileńskiego, 12 XI 1750.

należała Biała i Czarna Waka, dziedzictwo Hieronima Floriana Radziwiłła, chorążego WKL⁴⁹⁹. W rękach Jeleńskich jako dobra zastawne Radziwiłłów były także Surwiliszki, które otrzymali jeszcze od Bogusława Radziwiłła, koniuszego WKL, czyli około połowy wieku XVII⁵⁰⁰, w 1776 roku z pretensjami do tego majątku zgłosili się Woronieccy⁵⁰¹, ale później nadal pozostawał on w rękach Jeleńskich. Taki sam status — dziedzictwa Radziwiłłów — miały Mereszłany, od 1776 roku należące do kasztelanica, sędziego ziemskiego trockiego Józefa Jeleńskiego⁵⁰², w jego rękach również były — przejęte od M. Jeleńskiego — małe wsie: Czarna Waka, licząca 5 poddanych-gospodarzy, płacących po 50 złp czynszu i 30 zł 10 gr podymnego⁵⁰³, Kajszałki — tu 4 poddanych-gospodarzy, którzy też płacili po 50 złp czynszu i 24 zł i 8 gr podymnego⁵⁰⁴, oraz z nadania królewskiego Wiłkobruki, zwane Bernatowicze⁵⁰⁵. W porów-

⁴⁹⁹ Por. LMBA, F 21, rkps 1964, k. 1—2, Wypis z ksiąg Trybunału Głównego WKL, 1752. O Czarną Wakę w latach 1750—1752 toczył M. Jeleński proces, LMBA, F 21, rkps 1958, k. 1—18, Wypis z ksiąg Trybunału Głównego WKL spraw wieczystych w Wilnie odprawionego, 10 IX 1751. Pozew Michała Jeleńskiego w sprawie Czarnej Waki złożył w 1750, por. LMBA, F 21, rkps 1961. W 1777 roku część tych dóbr — Józef Jeleński zapłacił Karolowi S. Radziwiłłowi za dzierżawę połowy Waki — dostała się Sołohubowi, por. LMBA, F 266, rkps 92, k. 2, Oświadczenie K.S. Radziwiłła, [b.m.] 25 I 1777.

⁵⁰⁰ Bogusław Radziwiłł był koniuszym WKL w latach 1646—1669, por. J. WOLF, *Senatorowie i dygnitarze wielkiego Księstwa Litewskiego 1386—1795*, Kraków 1883, s. 223. Por. o historii majątku Surwiliszki: NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 163—163v, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 18 III 1776.

⁵⁰¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 163—163v, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 18 III 1776.

⁵⁰² Por. LMBA, F 10, rkps 86, k. 7v, 10v, Inwentarz majątności Mareslan dziedzicznych dóbr Jeleńskich, kasztelanica, sędziego ziemskiego trockiego, starosty jakimowickiego, sporządzony 26 V 1776. Rocznie wysiewano 10 beczek wileńskich żyta. W majątku 11 krów, np. „ryża duża”, „białoboka” itp., 11 wołów skarbowych i 29 włościńskich, 24 konie, pańszczyzna męska — 20, białogłowska — 20, połowa gospodarzy pańszczyzny nie wykonywała — płaciła czynsz. Włość ta przynosiła 120 złp intraty, w tej wsi połowa włościń — 31 gospodarzy — płaciła czynsze, co dawało 3998 złp 15 gr. Por. też LMBA, F 10, rkps 108, k. 3—8v, Inwentarz wsi mereszlańskiej, czarnowackiej i kiaszatackiej Józefa Jeleńskiego, 15 VI 1780. Z opisu wsi „Merślan” wynika, że było tam 20 gospodarzy płacących rocznie po 50 złp czynszu, młynarz płacący 212 złp i arendarz 280 złp, co razem dawało 1472 złp. Podymne całej wsi to 127 złp 12 gr.

⁵⁰³ Por. LMBA, F 10, rkps 108, k. 7—8v, Inwentarz wsi mereszlańskiej, czarnowackiej i kiaszatackiej Józefa Jeleńskiego, 15 VI 1780.

⁵⁰⁴ Por. ibidem.

⁵⁰⁵ Por. LMBA, F 17, rkps 147/2, k. 158, Nadanie królewskie dla Józefa Jeleńskiego Wiłkobruki zwane Bernatowicze, 27 V 1773. Później J. Jeleński przekazał je bratankowi Janowi Jeleńskiemu, por. LMBA, F 17, rkps 147/2, k. 162, Cesja Józefa Jeleńskiego Wiłkobrুকów na Jana Jeleńskiego, 15 IV 1775. Por. też LMBA, F 139, rkps 1566, k. 9v, K.L. Jeleński do ojca [R. Jeleńskiego], Gliniszki 24 XI 1778 — o zaleceniach w sprawie sporządzenia inwentarza tych włości.

naniu z innymi zamożnymi rodzinami Litwy, majątek ten należy uznać za średniej wielkości, ale w powiecie mozyrskim Jeleńscy byli — obok Józefa Szczyta i Oskierków — najzamożniejszą rodziną⁵⁰⁶.

Założycielem drugiej linii Jeleńskich był, jak już wspomniano, Konstanty, syn Pawła, strażnika polnego litewskiego, a brat Jana, sędziego mozyrskiego, pan na Dunajczycach⁵⁰⁷, podczaszy mozyrski w 1662 roku. Jego wzywał Jan III Sobieski na sejmiki przedsejmowe⁵⁰⁸. Od 1687 roku był wojskim mozyrskim, uczestniczył w elekcji 1697 roku z województwa nowogródzkiego⁵⁰⁹. Według S. Uruskiego i A. Bonieckiego K. Jeleński żonaty był z Zofią Wojniłowiczówną, stolnikówną mozyrską⁵¹⁰, ta wszak — zwana stolnikówną mińską — przypisywana jest jako żona jego ojcu⁵¹¹. Kwestii tej nie udało się rozstrzygnąć, wiemy tylko na pewno, że miał jednego syna Ludwika⁵¹², który był wojskowym i w 1749 roku jeszcze żył⁵¹³. Błędnie w wywodzie szlachectwa z 1802 roku wymieniono czterech synów Konstantego, którzy tworzyć mieli kolejne pokolenie Jeleńskich tej linii. Wskazano mianowicie: pierwszego Dadzieboga, podczaszego mozyrskiego; Samuela, skarbnika mozyrskiego; Bogusława, cześnika mozyrskiego; i Michała, sędziego ziemskiego mozyrskiego⁵¹⁴. *De facto* byli to synowie Jana, brata Konstantego, co prostuje wywód szlachectwa Jeleńskich z 1832 roku⁵¹⁵. Z niego wynika również, że Ludwik miał tylko jednego syna — Kazimierza, cześnika mozyrskiego

⁵⁰⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 5—6, Spis obywatelów powiatu mozyrskiego w czasie elekcji dnia 28 y 29 augusta 1802 roku sporządzony.

⁵⁰⁷ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 286, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

⁵⁰⁸ Ibidem, k. 281v.

⁵⁰⁹ Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53.

⁵¹⁰ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 286, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 4, k. 1, Drzewo genealogiczne Jeleńskich. Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53.

⁵¹¹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387 — podaje, że żoną jego była Aleksandra Zubkówna. Podobnie S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51.

⁵¹² NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 286, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391. Por. też S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53.

⁵¹³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 34—35, Ludwik Jeleński do Michała Jeleńskiego wojskiego mozyrskiego, [b.m.] 22 III 1749.

⁵¹⁴ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 388, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802. O układzie tym wspominał Samuel Jeleński w połowie wieku XVIII, określał, że doszło w nim do umowy „między ojcem naszym i stryjami” i że został potwierdzony w Trybunale 16 IX 1712. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 133v, S.J.H.M. [Samuel Jeleński horodniczy mozyrski] do [Gedeona? Jeleńskiego?], [Warszawa?] [poł. XVIII wieku].

⁵¹⁵ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 285, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

w 1721 roku⁵¹⁶, który zmarł w 1741 roku⁵¹⁷. Jako potomstwo Ludwika A. Boniecki i S. Uruski wskazują jeszcze cztery córki, kolejno: Zofię, zamężną z Kazimierzem Zagórskim, podkomorzycem wendeńskim oraz strażnikiem starodubowskim (?), i Katarzynę, której mężem został Adam Hordyna, strażnik starodubowski (?)⁵¹⁸, i dalej Scholastykę oraz Brygidę, które pozostały w stanie panieńskim⁵¹⁹.

Cześnik mozyrski Kazimierz — zdaniem A. Bonieckiego i S. Uruskiego — poślubił Annę Czechowską⁵²⁰, z kolei według wywodów szlachectwa żoną jego była Anna Orzechowska⁵²¹, wątpliwości tej nie udało się rozwiązać. Nie ma natomiast wahań przy określeniu potomków męskich zrodzonych z tego związku. Synem Kazimierza był Marcin, starosta fastowicki i rotmistrz mozyrski, a w 1771 roku strażnik mozyrski⁵²², brał on ponoć udział w elekcji Stanisława Augusta⁵²³, a 30 września 1765 roku w popisach szlachty pod Nowogródkiem⁵²⁴. W 1760 roku występował jako ciwun mozyrski⁵²⁵. Możemy mu przypuszczalnie przypisać jednego syna — Kazimierza, o którym w 1808 roku przy okazji wzmianki o testamencie Marcina Józef Jeleński pisał, że to zły młodzieniec, „nie przyjął edukacji ważonej w korpusie kadeckim”, nie ma religii ani żadnej moralności, prowadzi rozpustne życie, pali lulki, co dzień jest pijany, gra w bostona. W Skorbucianach ledwo chorobę weneryczną wyleczył, a ze swą żoną (?) Weysenhoffówną ma sprawę w sądzie, z innymi też⁵²⁶. Ów Kazimierz to drugi z rodziny Jeleńskich, który kształcił się w latach 90. XVIII wieku w Szkole Rycerskiej, z zapisu tego wynika, że urodził się w 1781 roku⁵²⁷.

⁵¹⁶ Ibidem; RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich. Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53.

⁵¹⁷ Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391.

⁵¹⁸ Ibidem; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53. Być może są to córki Kazimierza, syna Ludwika.

⁵¹⁹ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391.

⁵²⁰ Ibidem; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53.

⁵²¹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 286—286v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

⁵²² Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 286—286v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich. Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53

⁵²³ Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53.

⁵²⁴ NGAB, F 1774, op. 1, rkps 2, k. 596v, Akt komputu Generalnych Popisów S.[więto]michalskich województwa nowogródzkiego za chorągwa WIP Jana Niezabytowskiego czynionych, 4 X 1765.

⁵²⁵ S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53 — tu wymienieni tylko Marcin i Stanisław.

⁵²⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 292—293v, Józef Jeleński G.M.B.W. do brata [?] Jeleńskiego, Bitewtany 12 VI 1808.

⁵²⁷ Por. K. MROZOWSKA, *Szkoła Rycerska...*, s. 243.

Drugim synem Kazimierza Jeleńskiego był Stanisław, starosta boryszkowski, koniuszy mozyrski, a w 1760 roku notowany też jako podczasz. W 1752 roku — jako podstarości mozyrski — był posłem na sejm z powiatu mozyrskiego⁵²⁸, na elekcji Stanisława Augusta reprezentował powiat grodzieński⁵²⁹. W 1769 roku został starostą niestanowickim⁵³⁰. Niemniej raczej wątpliwe, by w 1789 roku, jak piszą A. Boniecki i S. Uruski, był on sędzią ziemskim mozyrskim⁵³¹. Nad jego karierą publiczną czuwali Michał, Rafał i Gedeon Jeleńscy, z czym wiąże się anegdotyczna sytuacja, która zdarzyła się w sierpniu 1762 roku w Wilnie, a którą opisał S. Jeleński w liście do stryja. Otóż w czasie wspólnego wraz z „(?) IP Czeczotem” powrotu na stację z fajerwerków odprowadzonych z okazji imienin królewskich, Stanisław napotkał „z runtem idących żołnierzy mozyrskiego regimentu”. Jego „unteroficerowi” — czy „z trafunku, czy umyślnie” — „nadarzyło się uczynić przypadek bobrowy”, z czego zaśmiał się Czeczot i „wyrzekł na onego: »ale huczy«”. Wtedy podszedł do niego unteroficer z bagnetem i Czeczota zabrano do aresztu. S. Jeleński interweniował w jego obronie u „marszałka”, powołując się na pozycję swych stryjów i ich zasługi, co wywołało jednak zły skutek: Czeczota „z kozy” nie wypuszczono, a „marszałek” ze złością odpowiedział S. Jeleńskiemu, że na wspomnienie stryjów WP „sztylety do serca podaje” i że ta familia na jego życie czyhała⁵³². To samo zdarzenie, ale nieco inaczej opisał Marcin Matuszewicz w swym *Diariuszu*, przy czym główną rolę w tym zajściu w jego relacji odegrał sam S. Jeleński, który — słysząc „piardnienia żołnierskie” — miał powiedzieć: „Jakie ten żołnierz wyprawia fajerwerki”, za co został zabrany do marszałka trybunalskiego, który chcąc się zemścić na Jeleńskich, którzy w 1761 roku nie dopuścili go na sejmiku mozyrskim do funkcji deputackiej, nie kazał brać Stanisława w areszt, ale chciał odsądzić go od funkcji regenta, z czego zrezygnował właśnie na skutek interwencji m.in. M. Matuszewicza. Przy tej okazji M. Matuszewicz bardzo surowo wypowiedział się o działaniach straży marszałkowskiej, której zarzucał, że napadała na bezbronnych⁵³³.

⁵²⁸ Por. *Diariusze sejmowe z wieku XVIII*, t. 3..., s. 136, Poślowie na sejm grodzieński 1752 roku. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁵²⁹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 286—286v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich. Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53.

⁵³⁰ Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391.

⁵³¹ Ibidem; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53.

⁵³² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 30—30v, Stanisław Jeleński regent do stryja [Gedeona Jeleńskiego, pisarza dekretowego WKL, albo Michała, podkomorzego], Wilno 28 VIII 1762.

⁵³³ Por. M. MATUSZEWICZ, *Diariusz życia mego*, t. 2, oprac. B. KRÓLIKOWSKI, kom. Z. ZIELIŃSKA, Warszawa 1986, s. 242—243.

Żoną owego pechowego regenta Stanisława, zdaniem A. Bonieckiego i S. Uruskiego, była Krystyna Lenkiewiczówna, sędzianka ziemska mozyrska⁵³⁴, co wydaje się pomyłką, ta była bowiem żoną Samuela, syna Dadzieboga. Jako żona Stanisława pojawia się też Balbina z Wołłowiczów. Niewiele mniej wątpliwości budzi wskazanie synów Stanisława. Przypuszczalnie byli nimi: (Fabian?) Tadeusz Jeleński, urodzony w 1752 roku, a zmarły w 1825 roku⁵³⁵, rotmistrz i major wojsk polskich⁵³⁶, i Samuel (Kazimierz) Jeleński, rotmistrz, a od 1792 roku major wojsk polskich⁵³⁷. Obaj byli w służbie Rzeczypospolitej na pewno już w 1788 roku⁵³⁸. Samuel był blisko związany ze „stryjem” G. Jeleńskim, kasztelanem nowogródzkim, ten jeszcze w 1786 roku fundował mu mundur powiatu mozyrskiego⁵³⁹, przypuszczalnie dzięki niemu — a za pośrednictwem Józefa Jeleńskiego — też został w 1788 roku rotmistrzem pułku przedniej straży buławy wielkiej litewskiej⁵⁴⁰. Tadeusz Jeleński żonaty był z Karoliną Sołtanówną, marszałkówną rzeczycką, i miał z nią syna Rajmunda będącego później w służbie cywilnej mińskiej⁵⁴¹. Z kolei Samuel wziął sobie za żonę Antoninę Lenkiewiczównę, pisarzową ziemską mozyrską, która wniosła do jego majątku Zimowiszcze w powiecie mozyrskim⁵⁴² i dała mu syna Ignacego⁵⁴³. A. Boniecki przypisuje też Stanisławowi córki:

⁵³⁴ Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391. Por. też S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53. To prawdopodobnie błąd, podobnie błędnie przypisane są córki z tego związku: Judyta, żona Franciszka de Raësa, podczaszego trockiego; Katarzyna, żona Józefa Medekszy, chorążego kowieńskiego; i Rachela, żona Filipa Obuchowicza — to córki Samuela.

⁵³⁵ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391; RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁵³⁶ O funkcję wojskową zabiegał dla niego pułkownik Józef Jeleński, por. AGAD, *Militaria z Jabłonny*, rkps 21, s. 44—45, Józef Jeleński do Dobrodzieja [Radziwiłła? — gen. I. Morawskiego], Praga 24 XII 1783.

⁵³⁷ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 287, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich. Por. też A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391. Przypuszczalnie jemu w 1788 roku rangę rotmistrza sprzedał Kazimierz Władysław Ciechanowiecki, por. *Dzieje rodziny Ciechanowieckich herbu Dąbrowa (XIV—XXI wiek)*, red. A. RACHUBA, Warszawa 2013, s. 286.

⁵³⁸ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 287, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

⁵³⁹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 80, k. 1—1v, Kwit G. Jeleńskiego na zapłcenie za mundur powiatu mozyrskiego dla Samuela Jeleńskiego koniuszyca mozyrskiego, Warszawa 19 VII 1786.

⁵⁴⁰ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391.

⁵⁴¹ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 287v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich. Por. też A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391. Ów Rajmund podpisywał wywód szlachectwa Jeleńskich z 1835 roku.

⁵⁴² Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁵⁴³ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 287v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391. Synem Ignacego będzie Władysław, NGAB, F 319, op. 1, rkps 215,

Katarzynę, żonę Józefa Medekszy, chorążego kowieńskiego, Rachelę, żonę Filipa Obuchowicza, chorążego stwołowickiego, i Judytę, żonę Franciszka de Raësa, podczaszego trockiego — też zrodzone z Krystyny Lenkiewiczówny⁵⁴⁴. Problem w tym, że była ona żoną jednak Samuela, syna Dadzieboga, i sę to jego córki, na co wskazują wywody szlachectwa i korespondencja z Archiwum Jeleńskich.

Kazimierz Jeleński oprócz Marcina i Stanisława miał jeszcze dwóch synów: Antoniego i Konstantego. Antoni⁵⁴⁵, skarbnik mozyrski w latach 1723—1743⁵⁴⁶, prawdopodobnie w 1725 roku został deputatem mozyrskim⁵⁴⁷, w 1731 roku był pisarzem grodzkim mozyrskim⁵⁴⁸. Do niego, jako do skarbnika mozyrskiego, 23 listopada 1734 roku pisał A. Magierowski o konflikcie z Oskierkami (nie wiemy, na jakim tle) i problemach z Moskalami⁵⁴⁹. Z listu tego dość jednoznacznie wynika, że A. Jeleński był zwolennikiem Stanisława Leszczyńskiego, a z przeciwnikami politycznymi obchodził się — przynajmniej do czasu — surowo⁵⁵⁰. A. Jeleński żył jeszcze w 1755 roku i przypuszczalnie to o nim niezbyt pochlebnie pisał wtedy R. Jeleński do brata Gedeona, powątpiewając w jego rzetelność w interesach, co wynikać miało ze złego postępowania Antoniego z bliżej nieznanym „nieboszczykiem Wiktorem Jeleńskim”⁵⁵¹.

k. 287v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich. Por. A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391.

⁵⁴⁴ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391.

⁵⁴⁵ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 286—286v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich. Por. też A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391.

⁵⁴⁶ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 168, k. 24—25, Stanisław Nawogorski do Antoniego Jeleńskiego skarbnika mozyrskiego, Człuszczewicze (?) 31 VIII 1740. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 201, k. 19—29v, Jan Wincz [...] [urwane] do [Jana?] Jeleńskiego pisarza dekretowego do Warszawy, [b.m. i d.] [1793?], mowa o przeszłych czasach. Por. też NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 13—14, 15, 17, Jan Jeleński do Antoniego Jeleńskiego skarbnika mozyrskiego, Mińsk 9 VI? 1721, [b.m.] 1 V 1722; Nowy Dwór 4 (?) VII 1726.

⁵⁴⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 190, k. 14, F.M. Chłanowski (?) do Antoniego Jeleńskiego deputata mozyrskiego, 14 I 1726. Por. *Deputaci*, s. 132.

⁵⁴⁸ Por. AGAD, AR V, rkps 6006, k. 1—1v, Jan Jeleński pisarz grodzki do [? Radziwiłła], [b.m.] 5 X 1731.

⁵⁴⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 164, k. 7—7v, A. Magierowski do Antoniego Jeleńskiego skarbnika mozyrskiego, [b.m.] 23 XI 1734.

⁵⁵⁰ Por. *ibidem*, k. 7v.

⁵⁵¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 18, R. Jeleński do brata [G. Jeleńskiego], Oknisty 4 I 1755. Znamy list W. Jeleńskiego z 1761 roku, nie wiadomo, czy to ta sama postać.

Ostatnim wymienianym synem Kazimierza (niestety nie znamy ich starszeństwa) był Konstanty — ksiądz⁵⁵², który przypuszczalnie porzucił stan duchowny i ze związku z Zofią Jabłońską miał syna Michała, który — zdaniem A. Bonieckiego — urodził się w 1766 roku⁵⁵³. Przypuszczalnie ten ksiądz Konstanty Jeleński pojawia się także w korespondencji z Archiwum Jeleńskich⁵⁵⁴, niemniej stwierdzenie to budzi pewne wątpliwości. Mianowicie, G. Jeleński pisał 29 kwietnia 1758 roku, że ksiądz Konstanty Jeleński zmarł z gorączki i trzeba książki po nim odebrać; w tym kontekście, a także w kwestii załatwienia spraw miejscowej plebanii wspomniany był ksiądz (?) Kołtąta⁵⁵⁵. Więc albo to informacja o śmierci była przedwczesna, co się zdarzało, albo w liście mowa jest o innej postaci, co jednak wydaje się mniej prawdopodobne.

Pozostając przy linii Konstantego, zauważyć należy, że autorzy wywodu szlachectwa z 1802 roku mieli pewien problem z określeniem praw własności Dunajczyc. W dokumencie stwierdzono dość niejasno, że należały one najpierw do Konstantego Jeleńskiego, wojskiego mozyrskiego wywodzącego się od Pawła Jeleńskiego, strażnika polnego litewskiego, który w latach 1629—1634 był już ich właścicielem, podobnie jak dóbr Tucza w województwie nowogródzkim, i później potwierdzono ich przejęcie prawne od brata Jana w 1662 roku⁵⁵⁶. W tej części wywodu został przywołany Kazimierz Jeleński, cześnik mozyrski, wywodzący się z linii Konstantego, który z tych dóbr dunajczyckich się wyprzedał w 1751 roku⁵⁵⁷, a ich nabywcą był Gedeon Jeleński⁵⁵⁸. Faktycznie transakcję tę przeprowadził syn nieżyjącego już wówczas Kazimierza Jeleńskiego Stanisław, a poświadczyli ją jego bracia⁵⁵⁹. Osoby z linii Konstantego w Archiwum Jeleńskich występują stosunkowo często. Zawiera ono listy Stanisława czy Marcina Jeleńskich, którzy byli niejako pod opieką Rafała i Gedeona.

⁵⁵² Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 286—286v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835; RGIA, F 1343, p. 21, rkps 410, k. 171v—172, Wywód Jeleńskich. Por. też A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391; S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53.

⁵⁵³ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 391.

⁵⁵⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 33—34, Ksiądz Konstanty Jeleński do [Jeleńskiego?], Wilno 26 II 1752.

⁵⁵⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 104, G. Jeleński do [Jeleńskiego?], Dunajczycy 29 IV 1758.

⁵⁵⁶ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁵⁵⁷ Ibidem, k. 390—390v; NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 286, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835. Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Gedeon...*, s. 140.

⁵⁵⁸ NGAB, F 319, op. 1, rkps 215, k. 284v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1835.

⁵⁵⁹ Ibidem, k. 286.

W pierwszym wywodzie szlachectwa Jeleńskich z 1802 roku wspomniano też o trzeciej linii rodu, idącej jakoby od Macieja Jeleńskiego, rotmistrza, którego wywodzono — bez podania związków — od protoplasty rodu Teodora Jeleńskiego. Wiemy, że Maciej miał tylko jednego syna Felicjana, skarbnika wileńskiego w latach 1685—1693⁵⁶⁰, posiadacza od 1679 roku Kamionki⁵⁶¹. Ów Felicjan miał też tylko jednego syna Stanisława. Tenże Stanisław Jeleński, dziedzic Kamionki, pozostawił po sobie pięciu synów⁵⁶². Pierwszym był Wiktor, podstarosta nowogródzki w latach 1735—1746, a od 1738 przypuszczalnie do 1742 roku podczaszy mozyrski⁵⁶³, który w 1733 roku opowiedział się na elekcji po stronie Augusta III⁵⁶⁴. Kiedy zmarł, nie wiemy, ale być może to właśnie on jeszcze w 1761 roku informował Michała Jeleńskiego: „Dla moich zabaw nie mogę opisać sejmikowania naszego”⁵⁶⁵. Następnymi synami Stanisława byli Maciej, jezuita; Leon, skarbnik (?); Aleksander i Karol⁵⁶⁶, być może skarbnik brasławski⁵⁶⁷. Stanisławowi przypisywana też jest jedna córka — Anna⁵⁶⁸.

Kolejne pokolenie tej linii Jeleńskich tworzą synowie Wiktora: Stanisław, starosta niestanowicki, i Paweł⁵⁶⁹. Informacje dotyczące dalszej części przedstawionego pokrewieństwa tej linii są zdawkowe i niejasne. Być może synem Leona, skarbnika mozyrskiego, lub Macieja — on podany jest jako ojciec w drzewie genealogicznym — był Antoni⁵⁷⁰, w 1739 roku „pułkownik

⁵⁶⁰ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1..., s. 177, 662.

⁵⁶¹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁵⁶² Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁵⁶³ AGAD, AR V, rkps 6025, s. 14, Wiktor Jeleński podczaszy mozyrski do księżnej (?) Radziwiłłowej, Wilno 27 IV 1738; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁵⁶⁴ A. BONIECKI, *Herbarz...*, t. 8, s. 387.

⁵⁶⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 114, Wiktor Jeleński do Michała Jeleńskiego, Mozyrz 10 II 1761.

⁵⁶⁶ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁵⁶⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 205, k. 129, 131.

⁵⁶⁸ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 94v—95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁵⁶⁹ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich. Przypuszczalnie o tym Stanisławie mamy informacje, że czynnie uczestniczył w lutym 1794 roku w sejmiku stwołowickim, por. LMBA, F 124, rkps 26, k. 22—30, Wypis z ksiąg ziemskich powiatu stwołowickiego, laudum sejmiku, 7 II 1794.

⁵⁷⁰ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

mozyrski”⁵⁷¹. Dalej autorzy wywodu bez jakiegokolwiek adnotacji przechodzą do potomków Stanisława — przypuszczalnie syna Wiktora, czyli reprezentującego już kolejne pokolenie — który miał synów: Michała, pisarza mozyrskiego zmarłego bezpotomnie; Józefa, krajczego mozyrskiego⁵⁷², przeciwnika Konstytucji 3 maja⁵⁷³; i Teofila, oraz trzy córki: Katarzynę, „Aniele” i Karolinę⁵⁷⁴. Następnie Antoni Jeleński — syn Leona, skarbnika, lub Macieja — miał syna Jakuba i córkę Krystynę⁵⁷⁵. W ich imieniu Stanisław Jeleński, starosta niestanowicki, syn Wiktora, w 1800 roku złożył papiery poświadczające, że do tej linii rodziny przynależą dobra: Dorguń⁵⁷⁶, jurydyka sopocińska, Kadysze w powiecie grodzieńskim, Szymiszki i wzmiankowana już wcześniej Kamionka w województwie nowogródzkim⁵⁷⁷.

Podstawą źródłową, o czym już wspomniano, opisu rodziny Jeleńskich herbu Korczak były papiery z Archiwum Jeleńskich oraz dwa wywody szlachectwa rodziny Jeleńskich z 1802 i 1835 roku, które zostały złożone przez przedstawicieli pierwszej z opisanych tu linii Jeleńskich. Wywody te zaświadczały, że przedstawiciele wszystkich trzech wskazanych linii są rodowitą „starożytną” szlachtą „polską”, za taką zostali oni uznani i do księgi szlacheckiej guberni mińskiej wpisani. Są oni także twórcami Archiwum Jeleńskich. Natomiast to jeszcze nie wszystkie linie tej licznej rodziny.

Znane są informacje o czwartej, litewskiej linii Jeleńskich. O jej istnieniu pisał J. Ciechanowicz, wywodząc ją od Franciszka Jeleńskiego, skarbnika zakroczymskiego, który wszedł w posiadanie Wysokiego Dworu — Gojzew w powiecie rosieńskim⁵⁷⁸. Miał trzech synów: bezzennego Stanisława, Mateusza i Jakuba żonatego z Konstancją Kiełpszówną, z tego związku narodzili się Józef i Wiktor⁵⁷⁹. Ci bracia sprzedali Wysoki Dwór i zamieszkali w powiatach wileńskim i szawelskim. Ta linia Jeleńskich spokrewniona była z Morykoni-

⁵⁷¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 5, W.J.T. Obuchowicz do Antoniego Jeleńskiego skarbnika i pułkownika mozyrskiego do Wilna, Nowogródek 18 VII 1739.

⁵⁷² Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁵⁷³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 221—221v, Józef Jeleński krajczy do G. Jeleńskiego, Dorguń 18 VIII 1791.

⁵⁷⁴ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁵⁷⁵ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802; NGAB, F 319, op. 1, rkps 1169, k. 95v, Drzewo genealogiczne Jeleńskich.

⁵⁷⁶ Dobra te należały początkowo do Chreptowiczów, por. G. RYŻEWSKI, *Ród Chreptowiczów herbu Odrowąż. Dobra i kariery Chreptowiczów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV—XVIII w.*, Kraków 2006, s. 61—62.

⁵⁷⁷ Por. NGAB, F 319, op. 1, rkps 32a, k. 390v, Wywód szlachectwa Jeleńskich, 1802.

⁵⁷⁸ Por. J. CIECHANOWICZ, *Rody rycerskie...*, t. 3, s. 217.

⁵⁷⁹ Por. ibidem.

mi, Iwanowiczami i Mikuckimi⁵⁸⁰. O bliższych kontaktach i powiązaniach jej członków z trzema opisanymi w Archiwum Jeleńskich liniami rodziny informacji pewnych nie ma, choć możemy przypuszczać, że ich przedstawiciele się znali.

O jeszcze innej linii Jeleńskich wspominał S. Uruski. Wymieniał on w swej *Rodzinie... Jeleńskich herbu Nałęcz żyjących w Prusach i na Mazowszu*, podając dwóch jej przedstawicieli: Adama, cześnika sochaczewskiego, obecnego na elekcji Jana Kazimierza w 1648 roku, i Jana, chorążego liwskiego. Ci Jeleńscy zmienili, według ustaleń badacza, nazwisko na Jeliński⁵⁸¹. S. Uruski wspominał także o Jeleńskich herbu Odrowąż osiadłych w województwie brzesko-litewskim i przywoływał Gabriela, w 1631 roku sędziego ziemskiego brzesko-litewskiego, posła sejmowego, a także Hieronima Kazimierza, skarbnika brasławskiego w 1690 roku, i Marka obecnego na elekcji 1697 roku⁵⁸². Również bez podania związków w tej linii umieścił S. Uruski Macieja, dziedzica Haponowszczyzny w województwie witebskim w 1650 roku, i jeszcze paru innych. Brak przy nich określeń chronologicznych⁵⁸³, co właściwie uniemożliwia odtworzenie powiązań rodzinno-rodowych w tej części Jeleńskich. Znani byli także w Rzeczypospolitej Jeleńscy, których również można uznać za odrębną linię, a mianowicie wywodzący się od Żydów — Jeleńscy neofici, związani z powiatami zakroczymskim i kowieńskim⁵⁸⁴.

Przedstawiona genealogia Jeleńskich z pewnością nie jest kompletna. Jednak już takie „biograficzne” ujęcie, pokazujące rozrodzenie rodziny i jej kolidacje, daje podstawy do określenia roli Jeleńskich w życiu publicznym Litwy i całej Rzeczypospolitej.

W literaturze i źródłach pojawia się jeszcze wielu przedstawicieli Jeleńskich, niestety trudno ich pewnie przypisać do konkretnej linii, ponieważ często brak imion, określenia funkcji czy urzędu, a ponadto brak informacji o chronologii, czasie ich życia. Z czasów nowożytnych pierwszym takim Jeleńskim jest Stanisław Michajłowicz Jeleński notowany w 1572 roku jako dający Stanisławowi Pietraszkowiczowi prawa na poddanych „dziugów mieszkających

⁵⁸⁰ Ibidem. Por. LVIA, F 391, op. 1, rkps 993, s. 247—249, Wywód familii Jeleńskich herbu Korczak, 1819.

⁵⁸¹ S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 53. Jako podczaszcy sochaczewski por. K. NIESIECKI, *Herbarz*, t. 4, s. 481.

⁵⁸² S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 54. Z godłem Odrowąż spotykamy też Jeleńskich w powiatach kijowskim, kamienieckim i wileńskim, ale ich związki z Jeleńskimi Korczakami, biorącymi swą nazwę od Jeleni, w brzesko-litewskim są nie do ustalenia, por. J. CIECHANOWICZ, *Rody rycerskie...*, t. 3, s. 217; K. NIESIECKI, *Herbarz*, t. 4, s. 481—482.

⁵⁸³ S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 54.

⁵⁸⁴ Por. J. CIECHANOWICZ, *Rody rycerskie...*, t. 3, s. 217.

w Mołdaniach”⁵⁸⁵. Następnie Kasper Niesiecki, a za nim Jan Ciechanowicz wspominają Gabriela Jeleńskiego, również herbu Korczak, posła z województwa brzesko-litewskiego na sejm 1626 roku⁵⁸⁶. Obaj ci genealodzy wymieniali też Jakuba z Jelenia herbu Nałęcz, sędziego nurskiego w 1525 roku, i Jana Kazimierza Jeleńskiego herbu Odrowąż, chorążego brześciańskiego⁵⁸⁷. Natomiast w Archiwum Jeleńskich znajduje się list Stanisława Jeleńskiego z 1672 roku, którego nie udało się powiązać z opisywanymi liniami rodziny⁵⁸⁸.

W spisach urzędników odnajdujemy zaś Karola Jeleńskiego, cześnika oszmiańskiego w 1700 roku⁵⁸⁹, Macieja Kazimierza Jeleńskiego, skarbnika brasławskiego w latach 1685—1728 i pisarza grodzkiego wilkomirskiego w okresie 1709—1713, zmarłego w 1732 roku⁵⁹⁰. Trudno wykazać ich związek z Jeleńskimi Korczakami i ewentualną afiliację z opisywanymi ich trzema liniami. Podobnie jest z Wilhelmem Jeleńskim, kanonikiem św. Benedykta konwentu nieświeskiego, do którego należeć miała część Kopatkiewicz, jako dzierżawa Radziwiłłów⁵⁹¹, co może, ale nie musi, sugerować jego bliskość z Jeleńskimi Korczakami.

Niewiele wiemy również o Janie Jeleńskim, który w latach 1722 i 1726 korespondował z Antonim Jeleńskim, skarbnikiem mozyrskim⁵⁹², z linii Konstantego, w 1731 roku był on pisarzem grodzkim mozyrskim⁵⁹³. Nie wiemy też, czy jest on tożsamy z Janem Jeleńskim, notowanym w 1732 roku skarbnikiem wileńskim⁵⁹⁴, przypuszczalnie tak, wszak jego synem był Jan Jeleński, w 1727 roku nazywany skarbnikowiczem mozyrskim⁵⁹⁵. Być może to potomko-

⁵⁸⁵ Por. LMBA, F 273, rkps 3316, k. 3—3v, Kopia prawa wieczystego Stanisława Michajłowicza Jeleńskiego dana Stanisławowi Pietraszkwiczowi na poddanych dziugów mieszkających w Mołdaniach, 1572.

⁵⁸⁶ Por. K. NIESIECKI, *Herbarz*, t. 4, s. 481; J. CIECHANOWICZ, *Rody rycerskie...*, t. 3, s. 217.

⁵⁸⁷ Por. J. CIECHANOWICZ, *Rody rycerskie...*, t. 3, s. 217; K. NIESIECKI, *Herbarz*, t. 4, s. 481.

⁵⁸⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 5, Stanisław Jeleński do Kazimierza [nieczytelne], Mniszynie (?) 6 XI 1672.

⁵⁸⁹ *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1..., s. 219, 662.

⁵⁹⁰ Ibidem, s. 445, 582, 662. Jako skarbnik brasławski por. LMBA, F 17, rkps 150, k. 63v, Tekst NN, [b.m. i d.]. Por. o innych jeszcze Jeleńskich: *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1582—1696). Spisy*, red. A. RACHUBA, oprac. H. LULEWICZ, A. RACHUBA, Warszawa 2007.

⁵⁹¹ LVIA, SA, rkps 56, p. 513, Akt ekstraktu z ksiąg Cancellary Wielkiego XLPersonas [...] Panów Jeleńskich [...] Panu Janowi Wołkowi należący, 16 IX 1712.

⁵⁹² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 13—14, 15, 17, Jan Jeleński do Antoniego Jeleńskiego skarbnika mozyrskiego, Mińsk 9 VI (?) 1721, [b.m.] 1 V 1722; Nowy Dwór 4 (?) VII 1726.

⁵⁹³ Por. AGAD, AR V, rkps 6006, k. 1—1v, Jan Jeleński pisarz grodzki do [? Radziwiłła], [b.m.] 5 X 1731.

⁵⁹⁴ *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1..., s. 179, 662.

⁵⁹⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 46, k. 12—13v, Antoni Oskierka kasztelan województwa nowogródzkiego wiadomo czynię y zeznam, 11 III 1727 — oświadczenie dla Jana Jeleńskiego, skarbnikowicza mozyrskiego.

wie (syn i wnuk) Samuela, skarbnika mozyrskiego, wszak w liście J. Jeleńskiego, skarbnikowicza, mowa o procesie o dobra Kopatkiewiczze, a te — a przynajmniej ich część — należały wówczas do Samuela⁵⁹⁶. Nie wiemy też, czy ten sam Antoni pisał w 1756 roku do Samuela Jeleńskiego⁵⁹⁷.

Innym przypadkiem jest Józef Kazimierz Jeleński związany z Małopolską, który w 1760 roku starał się o starostwo nowotarskie, wszak, jak pisał do księcia „Radziwiłła”, leżało ono blisko jego posiadłości⁵⁹⁸. Nie wiemy też, kim byli podsedek Jeleński zapisany 20 lutego 1765 roku w „sigilatach” jako drugi sędzia⁵⁹⁹, Józef Jeleński, podczasy zapisany 2 marca 1765 roku w „sigilatach” chorążym powiatu grodzieńskiego⁶⁰⁰, i Jakub Jeleński wybrany deputatem na Trybunał Litewski 1769 roku⁶⁰¹, być może tożsamy z Jakubem Józefem Jeleńskim, deputatem księstwa żmudzkiego na Trybunał Litewski 1783 roku⁶⁰², który szukał „antre” u biskupa wileńskiego Ignacego Massalskiego⁶⁰³, a także przejawiał ambicje bycia posłem na sejmie grodzieńskim 1784 roku⁶⁰⁴. Prawdopodobne, że był to syn Antoniego, skarbnika, z trzeciej linii Jeleńskich wychodzącej od Macieja Jeleńskiego, ale pewności nie mamy.

O dwóch kolejnych: Mateuszu Jeleńskim, podstolim żmudzkim, i Stanisławie mamy bałamutną informację, że to synowie Franciszka, skarbnika zakroczymskiego, którzy w 1764 roku otrzymali nobilitację⁶⁰⁵. Może tylko otrzymali potwierdzenie szlachectwa i wówczas można by ich łączyć z Jeleńskimi neofitami, ale to tylko przypuszczenie⁶⁰⁶. W Archiwum Jeleńskich pojawiają się też bliżej nieznani „Franuś” Franciszek Jeleński, do którego pisała „matka” Katarzyna Różańska⁶⁰⁷, oraz Iwan Jeleński tytułujący się starostą

⁵⁹⁶ Ibidem.

⁵⁹⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 67, Antoni Jeleński do Samuela Jeleńskiego do Kaplicz, Petriakowicze 4 IX 1756.

⁵⁹⁸ AGAD, AR V, rkps 6010, s. 4—6, Józef Kazimierz Jeleński do księcia [?] Radziwiłła, Kraków 4 III 1760.

⁵⁹⁹ BCz., rkps 777, s. 459, Zbiór Sigillat.

⁶⁰⁰ Ibidem, s. 464, Zbiór Sigillat.

⁶⁰¹ S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51. Por. *Deputaci*, s. 301.

⁶⁰² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 122, 124—124v, Jakub Józef Jeleński deputat do NN [Jeleńskiego?], Grodno 30 VII 1783, 17 IX 1783; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 98, Jakub Józef Jeleński deputat księstwa żmudzkiego do [Jeleńskiego?], Grodno 26 VI 1783.

⁶⁰³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 124v—125, Jakub Józef Jeleński deputat do NN [Jeleńskiego?], Grodno 17 IX 1783.

⁶⁰⁴ Por. ibidem.

⁶⁰⁵ S. URUSKI, *Rodzina...*, t. 6, s. 51.

⁶⁰⁶ Por. *Wykaz polskich rodzin szlacheckich*, t. 3..., s. 201.

⁶⁰⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 180, k. 23—23v, Matka K. Różańska do [syna kochanego] „Franusia” Franciszka Jeleńskiego, Noszów (?) 4 XI 1786.

mozyrskim w 1794 roku⁶⁰⁸, a który dostał zaświadczenie, że przebywał w guberni, dokument był mu potrzebny do zabezpieczenia jego dóbr Okniesty w powiecie wiłkomirskim, kopię tego dokumentu przekazał do Łuczyc w powiecie mozyrskim⁶⁰⁹. Jakkolwiek informacje te wskazują na bliskie jego związki z Jeleńskimi Korczakami, to jednak w żaden sposób nie pasuje on do ich drzewa genealogicznego. Również do sporządzonego drzewa, choć ich związki z Jeleńskimi Korczakami są bliskie, nie pasują: Karol Jeleński, szambelan królewski i skarbnik mozyrski w 1752 roku⁶¹⁰, wspomniany już Jakub Józef, deputowany mozyrski w 1783 roku⁶¹¹, i Stefan, komisarz mozyrski w końcu lat 70. XVIII wieku, wydelegowany przez obywateli do pilnowania porządku i sprawiedliwości przy wydawaniu furazy dla armii rosyjskiej⁶¹². O nim też była mowa w testamencie Michała Jeleńskiego, który — bez określenia stopnia pokrewieństwa — notował, że Stefanowa Jeleńska z domu Korsak ma jedną córkę⁶¹³. Również Mateusz Jeleński, pisarz grodzki żmudzki, poseł na sejm 1786 roku⁶¹⁴, i Ludwik Jeleński, podkomorzy mozyrski w 1815 roku⁶¹⁵, nie pasują do zestawienia genealogicznego Jeleńskich. Ten ostatni mógłby być synem Konstantego Ludwika Jeleńskiego albo, co jeszcze mniej prawdopodobne, synem Rafała, a wnukiem Józefa Jeleńskiego. Być może autor wzmianki o Ludwiku Jeleńskim pominął pierwsze jego imię — Konstanty i to wydaje się najbardziej prawdopodobne. W źródłach pojawia się też Kasper Jeliński-Jeleński (?), skarbnikowicz kowieński 1689—1752, autor ciekawych sylw⁶¹⁶, również i jego nie można powiązać z Jeleńskimi Korczakami.

Tyle udało się ustalić w kwestii genealogii członków rodziny Jeleńskich żyjących w czasach nowożytnych. Jakkolwiek niektóre nici wzajemnych powiązań jej członków się urywają, to jednak ich ogół, tworząc pewną gmatwaninę, pokazuje widoczną obecność Jeleńskich w niektórych województwach Wiel-

⁶⁰⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 2, k. 1, Kopia, „Świaditelstwa”, 26 XII 1794.

⁶⁰⁹ Ibidem.

⁶¹⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 42, M[ichał] Jeleński do Karola Jeleńskiego skarbnika mozyrskiego do Dorgunia, Mińsk 27 VIII 1752; ibidem, k. 44, G. Jeleński do Karola Jeleńskiego, Mostwiłowicze 4 IX 1752. Może tożsamy z synem Stanisława z III linii Jeleńskich.

⁶¹¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 98; *Deputaci...*, s. 359.

⁶¹² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 183.

⁶¹³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 41, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

⁶¹⁴ A. DANILCZYK, *W kręgu afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku*, Warszawa 2010, s. 11.

⁶¹⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 94, k. 9, Wiadomość o stanie magazynów dla L. Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego.

⁶¹⁶ BJ, rkps 5591, *Silva rerum* Kaspra Jelińskiego, skarbnikowicza kowieńskiego 1689—1752.

kiego Księstwa Litewskiego ze szczególnym „zagęszczeniem” w powiecie mozyrskim w czasach stanisławowskich. Wszelako — co trzeba zauważyć — już w epoce saskiej zbudowali Jeleńscy podwaliny pod swe trwałe funkcjonowanie w życiu publicznym w późniejszych okresach w tej części Litwy.

• 2 • ROZDZIAŁ

Rodzina Jeleńskich herbu Korczak — ujęcie graficzne

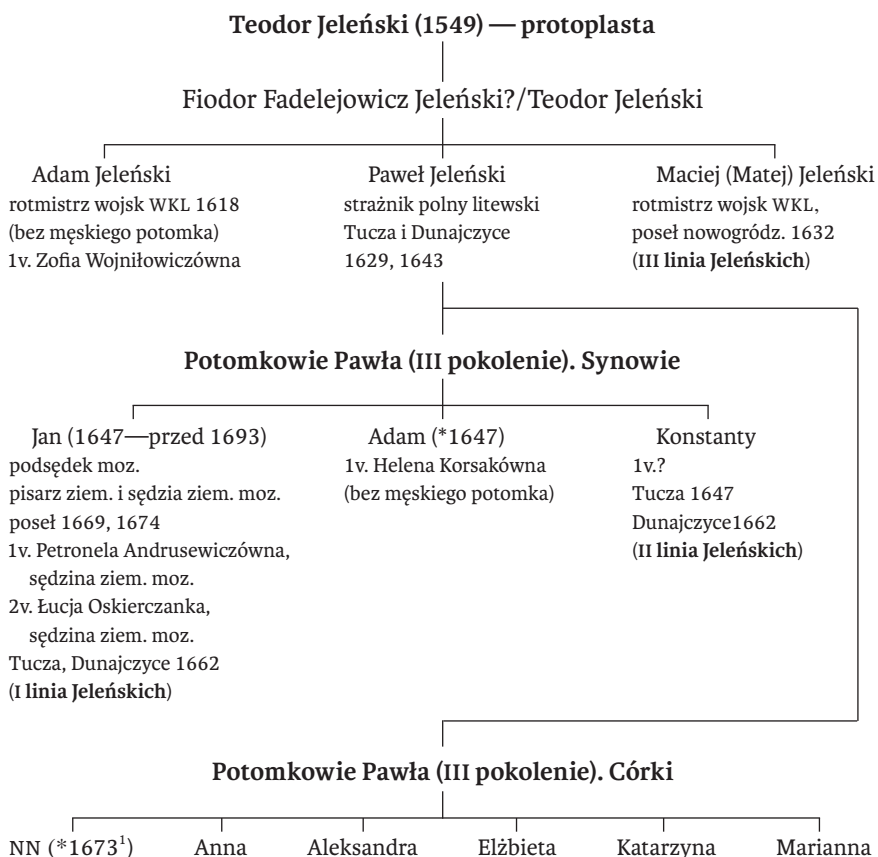
Rodzina Jeleńskich była bardzo liczna i silnie skoligacona, dlatego w niniejszym rozdziale najistotniejsze powiązania między jej członkami przedstawiono graficznie — to może ułatwić dalszą lekturę tekstu i zobrazuje wielkość tej rodziny. Zamieszczone poniżej zestawienie jest odbiciem opisanej w poprzednim rozdziale historii związków rodzinnych z dopełnieniami najistotniejszych albo wątpliwych danych biograficznych, które podano w formie skrótowej w przypisach (archiwum, rękopis, strona/karta). Podstawę źródłową natomiast stanowią wielokrotnie przywoływane informacje zawarte w „drzewie genealogicznym” Jeleńskich oraz w papierach wywodowych. Uzupełnione one zostały o dane szczegółowe zawarte w ich archiwum i rozproszonej korespondencji, tych nie powtarzano, by nie komplikować obrazu.

W zestawieniu zawarto — kolejno — informacje o okresie życia poszczególnych członków rodziny, sprawowanych urzędach i pełnionych funkcjach, posiadanych najważniejszych dobrach, małżeństwach i potomstwie (odnotowanym w kolejnym przedstawianym pokoleniu). W ten sposób pokazano pierwszą linię Jeleńskich Korczaków następującą po Pawle i jego synu Janie oraz dwie kolejne — wywodzone od Konstantego, syna Pawła, i Macieja, syna Teodora (Fiodora). Te dwie ostatnie udało się odtworzyć zaledwie szczątkowo, ale uznano, że także mogą być pomocne w odczytywaniu zawartości Archiwum Jeleńskich.

Sposób graficznego przedstawienia może budzić pewne wątpliwości, szczególnie genealogów, jednak głównym kryterium przy tworzeniu zestawienia była jego czytelność i przejrzystość. Po kolei — według starszeństwa, jeżeli udało się je ustalić — „rozpisano” więc poszczególnych członków rodziny — synów i córki — znacząc pokolenie, z którego pochodzili.

Na końcu rozdziału, niejako dla podsumowania, zamieszczono dodatkowo bardzo uproszczony — bo nieuwzględniający potomstwa płci żeńskiej ani tego, które zmarło w wieku dziecięcym — schemat rozrodzenia rodziny Jeleńskich herbu Korczak obejmujący trzy jej linie w badanym przedziale czasowym.

Rodzina Jeleńskich herbu Korczak

¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 175, k. 1—2.

I linia: od Jana Jeleńskiego, syna Pawła (IV pokolenie), Synowie²

Dadziebóg Antoni (1670—1740) podczaszy moz. poseł 1697 1v. Katarzyna Żabianka, podkomorzyna nowogródz. 2v. Katarzyna Goliuszówna (1670—1749) Kuczyce	Bogusław skarbnik moz. 1701 cześnik moz. poseł 1697 1v. Felicjana Boguszówna, podstarościanka moz. Kosiejsk 1693	Samuel Mikołaj († 1757 ³) skarbnik moz. Kopatkwicze 1693 Horodyszcz 1693 Iwaskwicz 1693 1v.? pisarzowa miń.	Michał († po 1741) sędzia ziem. moz. Tucz 1693 1v. Anna Wołkowa-Łaniewska († 1716)	Antoni kustosz nieświeski
---	--	--	--	------------------------------

I linia: od Jana Jeleńskiego, syna Pawła (IV pokolenie), Córk⁴

Konstancja Aleksandra 1v. Oskierkowa 2v. Józefowiczowa, wojska moz. Potomstwo: Antoni Oskierka, kasztelan nowogródz. Franciszek Oskierka, stolnik moz. Petronela, 1v. Bogusław Wolbek, łowczy nad. WKL	Marianna 1v. Andrzej Lipnicki, stolnik moz.
--	--

² Kolejność potomstwa nieznana.

³ Informację o śmierci por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 32; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 43.

⁴ Kolejność potomstwa nieznana.

Dadziebog Antoni, syn Jana (V pokolenie). Synowie⁵

<p>Rafał Józef (1701—1779) pisarz g. wilkom. 1732 pisarz g. oszmiń. 1738 pisarz dekret. WKL 1746 sędzia ziem. wilkom. 1758—1765 kasztelan nowogródz. 1773 marszałek tryb. WKL 1738, 1746 poseł 1748, 1752 starosta świętorzec. 1765 1v. Aniela Lenkiewiczówna 2v. Petronela Kościalkowska, sędzina wilkom. Kosiejsk, Chojny</p>	<p>Tomasz kanonik smol. proboszcz petrykowski bezpotomny</p>	<p>Michał⁶ († 1767) podczaszy moz. 1744 wojski moz. 1752⁷ podkomorzy moz. 1754 poseł moz. 1760, 1765 asesor sąd. WKL 1766 starosta szyicki starosta niestanowic. starosta suchowic. starosta jakimowic. bezpotomny</p>	<p>Ludwik († przed 1764⁷) koniuszy moz. deputat moz. 1746 bezzemny? bezpotomny</p>	<p>Gedeon (1712—1798?) cześnik moz. 1738 horodniczy moz. 1740? podczaszy moz. 1745 podstarosta moz. 1752 pisarz dek. WKL 1752—1776 sędzia ziem. moz. 1765 podkomorzy moz. 1768 kasztelan nowogródz. 1780 7-krotny poseł 1761, 1764 prezydent ases. WKL 1777—1778 konsyliarz RN 1784—1786 starosta moz. 1772 1v. Magdalena (Kazimiera) Romer, chor. troc. († 1755) 2v. Galińska, wojska orszańska († 1767) Dunajczyce 1751, Czasze 1754 Krzyszatowicze, Tuca Szyiki (Szyicze) (bez męskiego potomka)</p>	<p>Samuel († 1767⁸) podczaszy moz. 1752 horodniczy moz. 1756 1v. Krystyna Lenkiewicz</p>
---	--	--	---	---	---

⁵ Kolejność potomstwa niepewna.

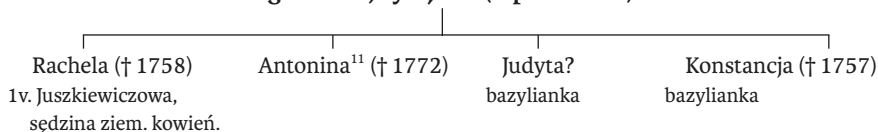
⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 74.

⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, k. 2.

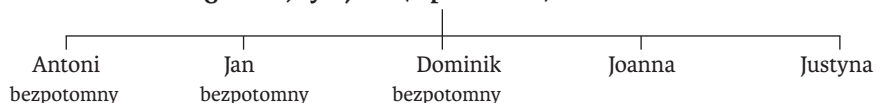
⁸ Ibidem, k. 40; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 82 — informacja o śmierci.

⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 13.

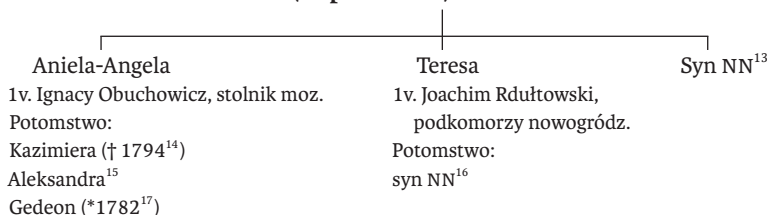
Dadziebog Antoni, syn Jana (V pokolenie). Córki¹⁰

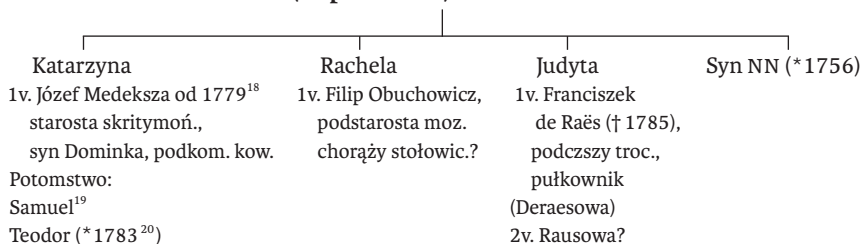
Bogusław, syn Jana (V pokolenie). Potomstwo¹²

Gedeon Jeleński, kasztelan nowogródzki, syn Dadzieboga Antoniego (VI pokolenie). Potomstwo

Samuel Jeleński, podczaszny mozyrski, syn Dadzieboga Antoniego (VI pokolenie). Potomstwo

¹⁰ Kolejność potomstwa niepewna.

¹¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 194 — Rafał określany tu jej bratem.

¹² Kolejność potomstwa niepewna.

¹³ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 21.

¹⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 149 — zmarła na ospę.

¹⁵ Ibidem, k. 145v.

¹⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 200, k. 42.

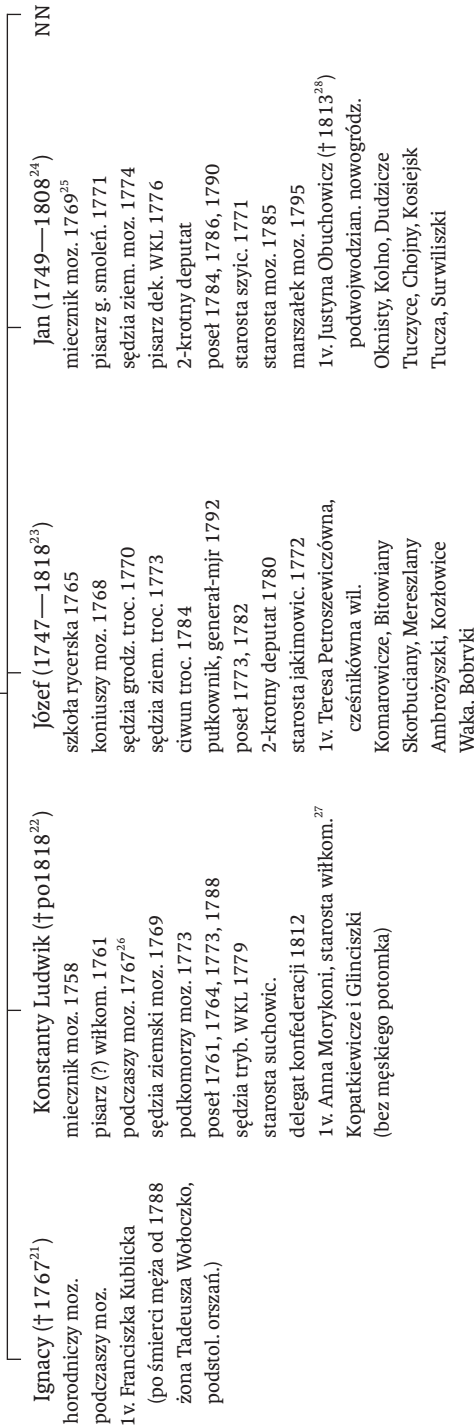
¹⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 295v; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 30.

¹⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 165, k. 18—19.

¹⁹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 81.

²⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 165, k. 21.

Rafał Józef Jeleński, kasztelan nowogródzki, syn Dądzieboga Antoniego (VI pokolenie). Potomstwo

²¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 35, VII 1767.

²² Żył na pewno jeszcze w 1818, por. NGAB, F 1636 op. 1, rkps 150, k. 10.

²³ Żył na pewno jeszcze w 1818, por. ibidem.

²⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 6; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75, k. 5—5v, Dział dóbr carckowickich.

²⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 82—83.

²⁶ Ibidem.

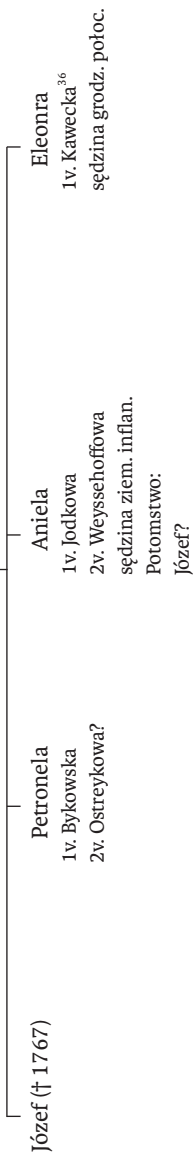
²⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 169v. Żoną była już w 1778 roku.

²⁸ Ibidem, k. 301, pochowana w Kopatkiewiczach, ibidem, k. 305.

Rafał Józef Jeleński, kasztelan nowogrodzki, syn Dadzieboga Antoniego (VI pokolenie). Córki

Ignacy, podczaszy mozyrski, syn Rafała (VII pokolenie). Potomstwo

²⁹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 241—241v. Małżeństwem byli już w 1749 roku, NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 1.

³⁰ Informacja o małżeństwie, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 203, k. 1; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 116v.

³¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 69v — tu w 1764 roku jako małżonkowie. O mężu por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 191, k. 4.

³² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 156, k. 82.

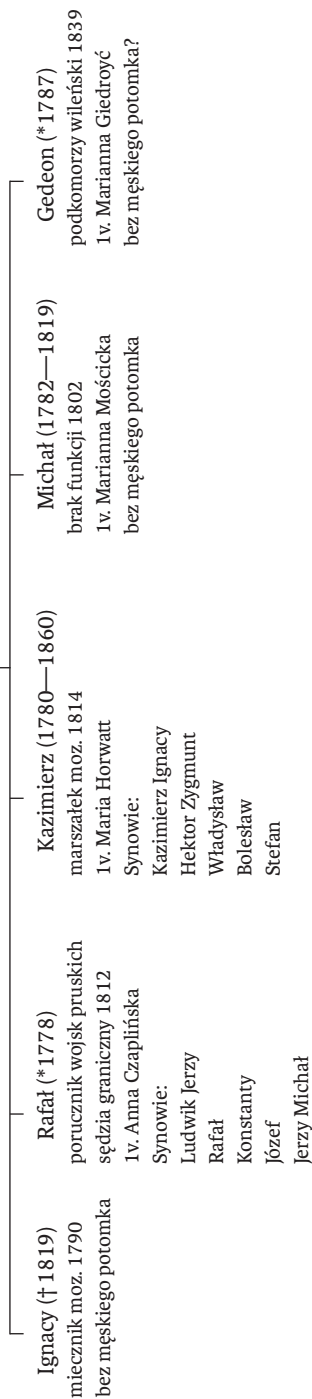
³³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 190.

³⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 159 — była jeszcze w zakonie w 1789 roku, NGAB, F 1636, op. 1, rkps 137, k. 26v.

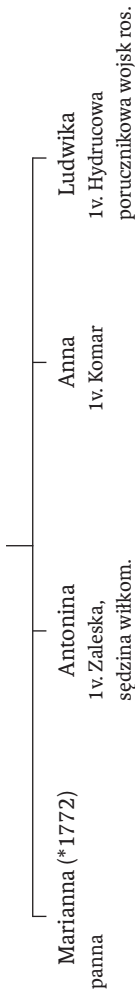
³⁵ Informacja o śmierci por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 47.

³⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 75.

Józef, ciwun trocki, generał, syn Rafała (VII pokolenie). Synowie³⁷

Józef, ciwun trocki, generał, syn Rafała (VII pokolenie). Córki

³⁷ Potomkowie synów Józefa za: NGAB, F 1636, op. 1, rkps 32, k. 285—285v, 1832.

Jan, starosta mozyrski i marszałek mozyrski, syn Rafała (VII pokolenie). Synowie

<p>Feliks (1773—przed 1835) asesor sądów guberni miń. chorąży moz. 1798⁴⁰ prezyd. sądów depart. 2 guber. miń. marszałek moz. 1v. Kamila Rdułtowska Łuczycze Dudzicze Kosiejsk, Kolno Potomstwo: Jan Napoleon (1810—1883) deput. guber. miń. por. wojsk ros. Małwina⁴¹</p>	<p>Piotr (1775[6?])—1804) podśędek moz. 1802³⁹</p>	<p>Paweł (*1776³⁸) deputat komisji wywod. 1801 prezydent sądów gran. moz. chor. moz. 1801 1v. Barbara Lenkiewicz Horodyszcze, Rzeszewo Kopatkiewicze, Iwaszkiewiczze Potomstwo: Jan Piotr (*1809) Anna (*1814) Antoni (*1817)</p>	<p>Romuald podśędk moz. 1805 asesor depart. 2 guber. wil. 1808 1v. Teresa Oskierka Oknisty Potomstwo: Jan Antoni</p>
---	---	--	--

Jan, starosta mozyrski i marszałek mozyrski, syn Rafała (VII pokolenie). Córkki

<p>Franciszka panna (stan z 1802 roku) 1v. Oskierko podkomorzyna rzeczyc.</p>	<p>Petronela panna (stan z 1802 roku) 1v. Lenkiewicz⁴³ chorążyna moz.</p>	<p>Magdalena Anna (1788—?⁴²) panna (stan z 1802 roku)</p>	<p>Antonina panna (stan z 1802 roku)</p>
---	--	--	--

³⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 6.

³⁹ Ibidem. Informację o śmierci por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 276.

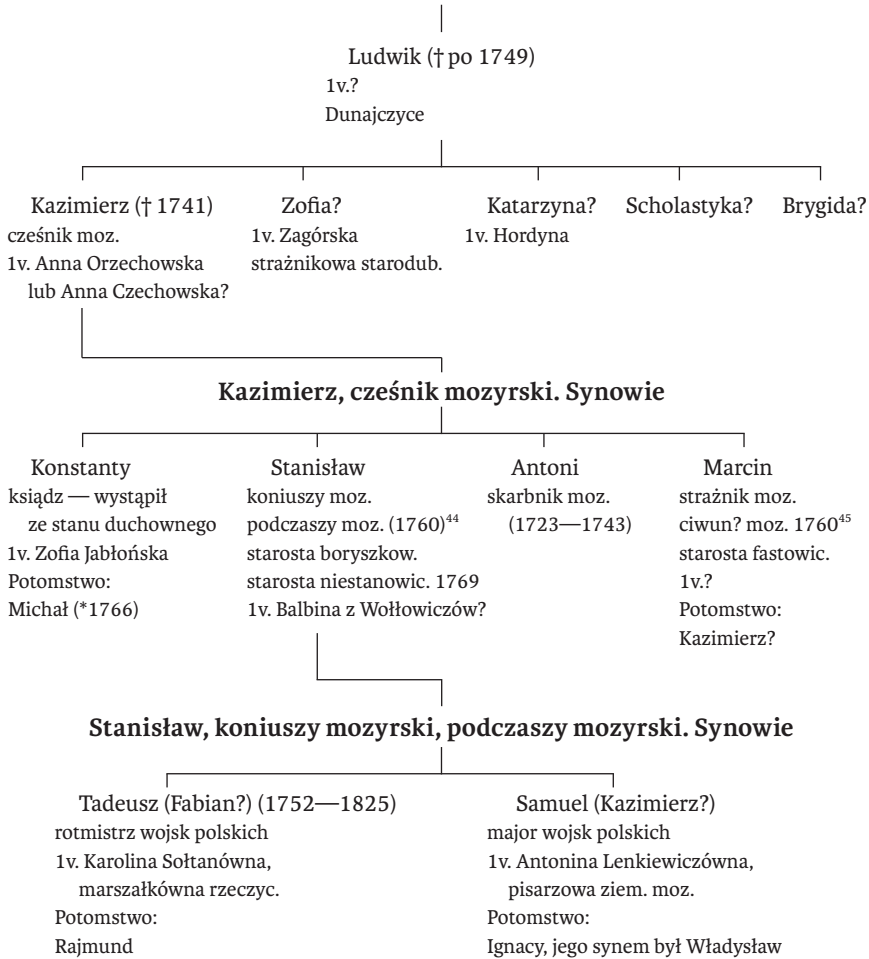
⁴⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 175, k. 30.

⁴¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 131, k. 4.

⁴² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 161.

⁴³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 163, k. 47.

**II linia: od Konstantego Jeleńskiego,
potomka Teodora, syna Pawła, brata Jana
(V pokolenie)**

⁴⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 57.

⁴⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 55.

**III linia: od Macieja Jeleńskiego,
rotmistrza, potomka Teodora
(II pokolenie)**

|
Felicjan
skarbnik wileński 1685—1693⁴⁶
(III pokolenie)
1v.?
Kamionka 1679

|
Stanisław
dziedzic Kamionki (jedynak?)
(IV pokolenie)

Stanisław (V pokolenie). Potomstwo

Wiktor ⁴⁷ podstarosta nowogródz. 1735—1746 podczaszy moz. 1738—1742?	Maciej jezuita?	Leon skarbnik moz.? bezpomny	Aleksander bezpomny	Karol skarbnik bras. bezpomny	Anna
--	--------------------	------------------------------------	------------------------	-------------------------------------	------

Wiktor (pokolenie VI). Potomstwo

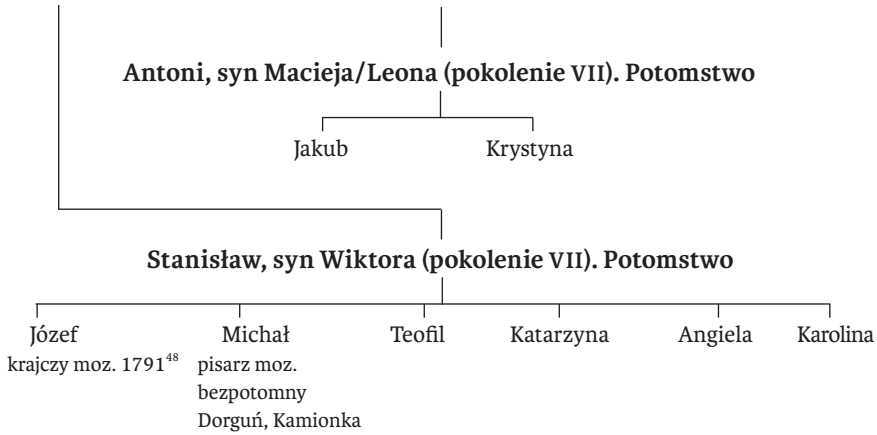
Stanisław starosta niestanowic. Dorguń, Kamionka 1v. Balbina z Wołowiczów?	Paweł bezpomny
---	-------------------

Maciej/Leon (pokolenie VI). Potomstwo

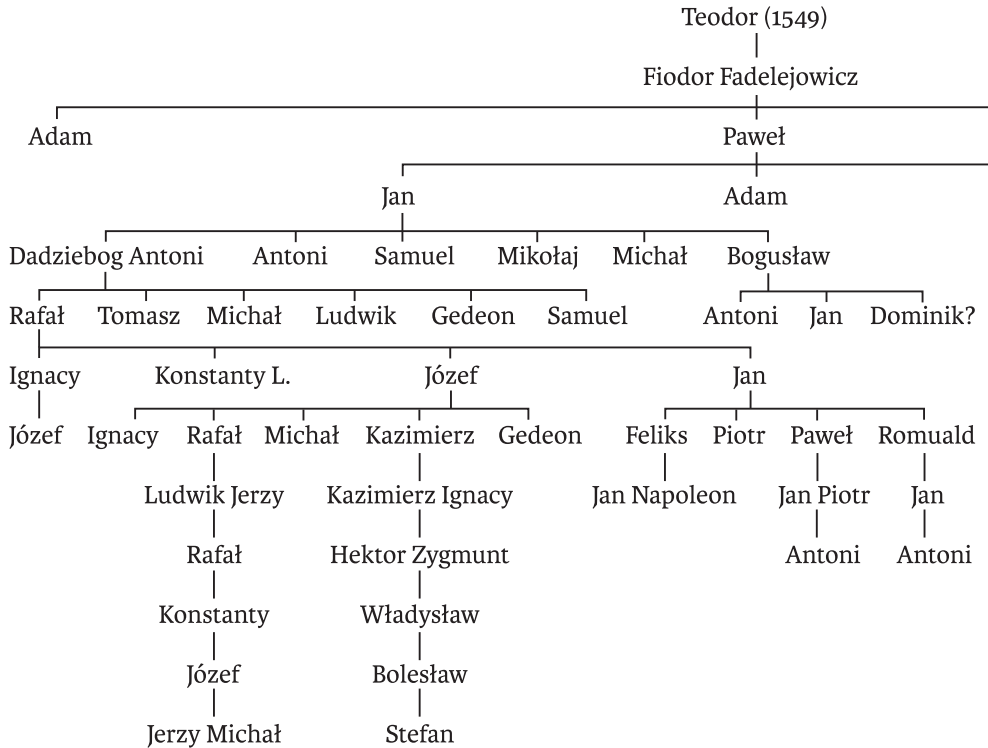
|
Antoni?
skarbnik
pułkownik moz. 1739

⁴⁶ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, t. 1, Województwo wileńskie XIV—XVI-II wiek*, red. A. RACHUBA, oprac. H. LULEWICZ, A. RACHUBA, P.P. ROMANIUK. Warszawa 2004, s. 177, 662.

⁴⁷ AGAD, AR V, rkps 6025, s. 14, Wiktor Jeleński podczaszy mozyrski do księżnej Radziwiłła? Wilno 27 IV 1738.

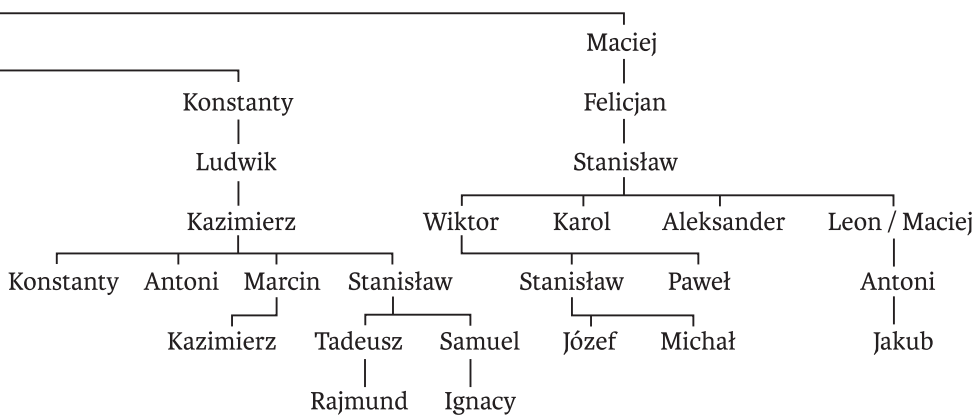

Rozrodzenie Jeleńskich herbu Korczak.

⁴⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 221.

XVI—XVIII/XIX wiek. Potomkowie męscy⁴⁹

⁴⁹ Schemat nie uwzględnia potomków zmarłych w wieku dziecięcym ani starszeństwa potomstwa.

• 3 •

ROZDZIAŁ

Między Familią i stronnictwem królewskim a Radziwiłłami i Sapiehami

Jeleńscy osiągnęli szczyt powodzenia w połowie XVIII wieku i swą wysoką pozycję utrzymali w czasach stanisławowskich. Właściwie wszyscy męscy członkowie rodu doszli do wyższych urzędów ziemskich w hierarchiach wojewódzkich i chyba nie było takiego przedstawiciela I linii Jeleńskich, który by dochodząc do wieku sprawnego, w tej hierarchii nie zaistniał. Byli znani na Litwie, począwszy od Nowogródka przez Mozyrz, Mińsk po Wilno. To im, a konkretnie Konstantemu Ludwikowi Jeleńskiemu, Franciszek Bohomolec w 1769 roku dedykował *Przysłowia mów potocznych* Andrzeja Maksymiliana Fredry¹. Z kolei na cześć Gedeona pisano wiersze chwające jego przymioty. Wielu przedstawicieli Jeleńskich brało czynny udział w życiu publicznym toczącym się na Litwie, ale też w Rzeczypospolitej, pełniąc swe funkcje w Warszawie. Była to jednak aktywność zawsze w ramach jakiegoś innego ośrodka decyzyjnego: Radziwiłłów, w pewnym momencie Sapiehów, a szczególnie kanclerza litewskiego Aleksandra Michała Sapiehy, czy też obozu Familii, później stronnictwa królewskiego Stanisława Augusta, a w końcu przywódców Generalności Litewskiej konfederacji targowickiej. Nawet nieprzeciętni przedstawiciele tego rodu — senatorowie Rzeczypospolitej Rafał i Gedeon — poza te ramy w swej działalności politycznej nie wyszli. Prawdopodobnie nawet nie próbowali kreować własnej polityki, uznając *a priori* wyższość i pewność w działaniu owych — w ich mniemaniu — potentatów politycznych, umiejętnie natomiast między nimi lawirowali.

¹ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Konstanty Ludwik*, W: PSB, t. 11, Wrocław—Warszawa—Kra-ków 1964—1965, s. 143.

W świat życia publicznego połowy XVIII wieku Jeleńscy wchodziłi, lawirując między obozem Radziwiłłów a Familiją. Z pewnością uznawali powagę Michała Fryderyka Czartoryskiego, kanclerza WKL. O randze domu Czartoryskich już w 1748 roku pisał Rafał Jeleński, uznając znaczenie jego przedstawicieli w prowincji litewskiej². Samych Jeleńskich zalecał Czartoryskim Michał Józef Massalski, hetman polny WKL, który w 1749 roku popierał Gedeona Jeleńskiego, podczaszego mozyrskiego, u księcia, wówczas jeszcze podkanclerzego WKL, M.F. Czartoryskiego w jego staraniach o starostwo albo królewszczyznę³. O skutku tych działań w postaci nadania nie mamy informacji, ale kontakty Jeleńskich z M.F. Czartoryskim były podtrzymywane. W latach 50. XVIII wieku do grona współpracowników księcia możemy zaliczyć Rafała Jeleńskiego, który jako pisarz dekretowy WKL musiał mieć z nim bliższy kontakt, i to chyba bardzo dobry, skoro stał się protektorem rodziny Jeleńskich u M.F. Czartoryskiego. Wszak około 1752 roku zapewniał swego brata Gedeona o poparciu księcia dla jego starań o przejście po nim funkcji pisarza dekretowego WKL oraz o pozyskanie urzędu sędziego ziemskiego⁴. Dowiadujemy się o tym z listu G. Jeleńskiego do M.F. Czartoryskiego, w którym znalazła się informacja, że książę udzielił tego poparcia wbrew stanowisku króla, za co autor listu dziękował⁵ i niejako przekonywał o słuszności tej decyzji, prezentując swe poglądy na temat problemów związanych z sądownictwem oraz sugerując, że bracia Jeleńscy — cała rodzina — w tej sferze ściśle z sobą współpracują⁶.

M.F. Czartoryski zlecał niekiedy Jeleńskim i z nimi spowinowaconym drobne sprawy do załatwienia. Przykładowo, w 1753 roku prosił [Bogusława] Wolbeka, pisarza grodzkiego mozyrskiego, zięcia Rafała Jeleńskiego, o wsparcie sprawy „przyjaciela mego domu” (?) Korzeniowskiego, „starosty ratomskiego”⁷. Książę zwracał się do Jeleńskich także w poważniejszych kwestiach, np. organizacji sejmików. Te w 1756 roku z ramienia kanclerza w powiecie mozyrskim miał przygotować Michał Jeleński, podkomorzy mozyrski. M.F. Czartoryski pisał do niego: „znam zupełną łaskawość WP dla mnie”, co było dla księcia gwarantem przychylności podkomorzego na sejmiku poselskim mozyrskim,

² Por. AGAD, AT, rkps G-211, s. 3—6, R. Jeleński do [Józefa Franciszka Sapięhy, podskarbiego nadwornego litewskiego?], Warszawa 11 XI 1748.

³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 164, k. 13, M. Massalski [?] WKL do [Gedeona Jeleńskiego?] podczaszego mozyrskiego, Mysza 12 III 1749.

⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 143, Kopia listu [Gedeona Jeleńskiego] podkomorzego mozyrskiego do [M.F. Czartoryskiego?] kanclerza WKL, [b.m.] 17 VI br. [około 1752].

⁵ Por. ibidem.

⁶ Por. ibidem, k. 143v.

⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 7, M.[ichał Fryderyk] Czartoryski kanclerz WKL do [Bogusława] Wolbeka pisarza grodzkiego mozyrskiego, Wołczyn 25 XI 1753.

do­dawał, że li­czy na wspar­cie M. Jeleń­skie­go kan­dy­datów do funk­cji po­seł­skich wskaza­nych przez nie­go „et pro publico i dla mnie”⁸. Nakazywał też M. Jeleń­skie­mu w tym przed­się­wzię­ciu współ­pra­co­wać z bra­tem G. Jeleń­skim, który o ca­łą sprawę wie­dział już wcze­śniej, z nim też usta­lono owych kan­dy­datów⁹. Przy­pusz­czać możemy, że współ­pra­ca ta prze­bie­gała nienaga­nie, o utyskiwa­niach M.F. Czartory­skie­go na bra­ci Jeleń­skich Rafała i Ge­deona nie znaj­dujemy bo­wie­m żad­nej in­for­ma­cji. Znane są na­to­miast jego pochwa­ły dla kolej­ne­go Jeleń­skie­go — ich bra­ta Ludwika. W 1757 roku kan­clerz li­te­wski chwa­lił Ludwika Jeleń­skie­go, koniusze­go mo­zyr­skie­go, i dziękował mu za wy­ra­zy przy­jaźni. Jed­no­cze­śnie wy­ra­żał nadzie­ję, że za­wsze bę­dzie on się jed­no­czył z przy­ja­ciółmi jego „w sen­ty­men­tach spra­wie­dli­wo­ści”. Pisał: „mnie cho­dzi tyl­ko o do­bro publiczne”¹⁰, co jed­nak osłabia nie­co wy­mo­wę tej de­kla­ra­cji, to fakt, że w tym sa­mym li­ście M.F. Czartory­ski in­for­mował, że pod­pi­sał dzier­żawę Sielec dla Ro­za­lii z Jeleń­skich Wol­beko­wej, pi­sar­zo­wej grodzkiej mo­zyr­skiej, „sio­stry two­jej”¹¹, a G. Jeleń­skie­mu odesłał pod­pi­sa­ną dzier­żawę Chwas­to­wicz na Bo­husza (Bo­gusza), cze­śnika mo­zyr­skie­go¹², choć ten nie­długo się cie­szył na­da­niem, bo­wie­m już w po­cząt­kach 1758 roku „do gor­szej prze­niósł się kra­iny”, o czym in­for­mował L. Jeleń­skie­go, koniusze­go mo­zyr­skie­go, Hiero­nim Florian Ra­dzi­wiłł, starosta rzec­zycki¹³. Niem­niej w 1757 roku M.F. Czartory­ski był za­do­wo­lo­ny z postawy L. Jeleń­skie­go i jego dzia­łań publicznych, co sam kan­clerz wy­ra­żał w li­stach do nie­go z koń­ca tego roku¹⁴. Wy­da­je się, że sto­sun­ki poli­tyczne L. Jeleń­skie­go z kan­cler­zem były bli­skie już wcze­śniej i chy­ba też były trwa­łe, co pot­wier­dzać zda­je się pro­śba Józe­fa Mnisz­cha, który w czer­wcu 1757 roku słał do L. Jeleń­skie­go pro­śbę o jego wsta­wiennictwo u M.F. Czartory­skie­go za knia­ziem Szuj­skim o wspar­cie do try­bu­nału¹⁵.

Do pew­nych roz­dźwię­ków we współ­pra­cy Jeleń­skich z M.F. Czartory­skim do­szło w 1762 roku. Jesz­cze w 1761 roku przy­pusz­cza­lnie bę­dać pewny ich

⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 8, M.F. Czartoryski do [Michała] Jeleńskiego pod­komorze­go mo­zyr­skie­go, Przy­bysławice 6 VII 1756.

⁹ Por. ibidem.

¹⁰ Por. LMBA, F 17, rkps 40, 171—171v, Silva rerum [Konstantego L. Jeleńskiego], M.F. Czartoryski do [Ludwika Jeleńskiego] koniusze­go mo­zyr­skie­go, Wołczyn 22 VIII 1757.

¹¹ Por. ibidem.

¹² Por. ibidem, k. 171v.

¹³ Por. LMBA, F 17, rkps 40, k. 172, Silva rerum [Konstantego L. Jeleńskiego], A. Radziwiłł starosta rzec­zycki do [Ludwika Jeleńskiego] koniusze­go mo­zyr­skie­go, An­no­pol 16 II 1758.

¹⁴ Por. LMBA, F 17, rkps 40, k. 173, 174, Silva rerum [Konstantego L. Jeleńskiego], M.F. Czartoryski do [Ludwika Jeleńskiego] koniusze­go mo­zyr­skie­go, Wołczyn 14 X, 5 XII 1757.

¹⁵ Por. LMBA, F 17, rkps 40, k. 174, Silva rerum [Konstantego L. Jeleńskiego], Józef Mniszech do [Ludwika Jeleńskiego] koniusze­go mo­zyr­skie­go, War­szawa 15 VI 1757.

poparcia, książę kanclerz przed zapowiadającym sejmem ekstraordynaryjnym z braku czasu w kwestii organizacji sejmiku mozyrskiego całkowicie zaufał G. Jeleńskiemu. Pisał, że ufa w jego doświadczenie i przyjaźń i zalecał, by Gedeon do elekcji dopuścić godnych obywateli, o dobro pospolite gorliwych, „i dla mnie przyjemnych posłów”. Sygnalizował przy tym: „samego pana bardzo pragnę obranym na ten sejm posłem”¹⁶. Kanclerz litewski nie miał raczej większych wątpliwości, że tak się stanie, od razu poczynił sugestie co do instrukcji¹⁷. Wydaje się, że wszystko poszło wówczas po myśli M.F. Czartoryskiego, przynajmniej nie ma wzmianek o tym w korespondencji pomiędzy kanclerzem litewskim a Jeleńskimi. Jedyna informacja mogąca sugerować, że coś zaczęło w tej współpracy szwankować, pochodzi z czerwca 1762 roku i dotyczy dość enigmatycznego stwierdzenia, że książę na razie nie odpowiada w sprawie o interes z G. Jeleńskim¹⁸.

Do zauważalnego ochłodzenia relacji Jeleńskich z Familiją doszło już wyraźnie w przededniu elekcji Stanisława Augusta. Jeszcze z postawy G. Jeleńskiego podczas sejmiku konwokacyjnego M.F. Czartoryski był zadowolony¹⁹, potem wyrażał jednak zaniepokojenie zachowaniem Jeleńskich, tak przynajmniej wynika z listu księcia z września 1764 roku pisanego do M. Jeleńskiego, podkomorzego mozyrskiego. Powołał się w nim co prawda na dawną przyjaźń, ale też nieco złośliwie zauważał, że w ostatnich latach, co go martwiło, widział „ozieźbość ku mnie w afektach” i dodawał: „mam nadzieję, że to się zmieni, a ja o tym nie zapomnę”²⁰. Podobny ton niepokoju wywołany postawą Jeleńskich wyczuwalny jest z listu kanclerza litewskiego do G. Jeleńskiego. Wprawdzie pisał on do pisarza dekretowego, że przez ostatnie lata był ukontentowany „z względności dla mnie”, także na ostatnim sejmie konwokacyjnym, ale z pewną niepewnością przyznawał, że spodziewa się, iż Gedeon nie będzie przeszkadzać na sejmikach mozyrskich w obraniu na sejm koronacyjny posłów „ode mnie żądanych”²¹.

¹⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 9, M.F. Czartoryski do [G.] Jeleńskiego, Wołczyn 16 II 1761; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 200, k. 19—19v, [M.F.] Czartoryski do [G. Jeleńskiego], Wołczyn 17 VIII 1761.

¹⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 9, M.F. Czartoryski do G. Jeleńskiego, Wołczyn 6 VII 1761.

¹⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 49v, [?] Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], [b.m.] 17 VI 1762.

¹⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 12, M.F. Czartoryski do [G.] Jeleńskiego, Warszawa 24 IX 1764.

²⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 11, kopia, M.F. Czartoryski do [M.] Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Warszawa 24 IX 1764.

²¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 12, M.F. Czartoryski do [G.] Jeleńskiego, Warszawa 24 IX 1764.

Powodem pojawienia się takiego dystansu w stosunku do Jeleńskich była ich co najmniej obojętna postawa w czasie elekcji, o czym wprost pisał M.F. Czartoryski do M. Jeleńskiego, podkomorzego mozyrskiego, zauważając, że zawsze dawał im dowody przyjaźni, a w czasie bezkrólewia trochę się na nich zawiódł: „na niedawnej króla elekcji żaden z imienia WMPanów nie znajdował się, krom jednego IP miecznika mozyrskiego, ex munere Regencyi wojskowej przy boku hetmańskim”. Wyrażał nadzieję, że przyszłe czasy będą pod tym względem szczęśliwsze²². Wydaje się, że w 1765 roku napięcie zelżało, wszak M.F. Czartoryski obiecał popierać karierę G. Jeleńskiego, pod warunkiem że ten nie będzie mu przeciwny. Jeszcze raz przy tej okazji powtórzył, że zawsze był życzliwy dla Jeleńskich, a nie zawsze spotykał się z ich strony z wzajemnością i zaznaczał, że mimo tego „przecież nie chciałem być i nie byłem per represalia szkodzącym”. Zauważał również, że nie wszyscy byli zadowoleni, że wspierał Jeleńskich²³.

O konkretnych płaszczyznach konfliktu nic nie wiadomo, ale można się domyślać, że chodziło o wspieranie przez Jeleńskich partii radziwiłłowskiej. Trudno się temu dziwić, wszak rodzinie tej Jeleńscy zawdzięczali wiele i byli od niej zależni także ekonomicznie. Zauważali też postępujący w latach 1764—1768 rozpad dawnej Familii, co jednak później bynajmniej nie przeszkadzało im nawiązywać w relacjach z Czartoryskimi do dawnych dobrych kontaktów. Faktem jednak było, że moc oddziaływania Czartoryskich zdecydowanie na Litwie spadała, co też Jeleńscy dostrzegli. Informacyjnie więc raczej traktowali propozycję współpracy politycznej, tak przynajmniej zdarzyło się w 1775 roku²⁴.

Familia z Czartoryskimi: kanclerzem litewskim M.F. Czartoryskim i wojewodą ruskim Augustem Czartoryskim na czele, z pewnością miała wpływ na postawę Jeleńskich, ale był on czasowy. Ta bowiem zawsze była przede wszystkim odbiciem ich relacji z dwoma najpotężniejszymi rodami litewskimi: Sapiehów i Radziwiłłów. Wydawałoby się, że dopiero Stanisław August zdominował Jeleńskich. Ale czy na pewno? Wszak również przez cały okres panowania ostatniego króla Rzeczypospolitej Jeleńscy starali się współpracować z tymi najpotężniejszymi litewskimi rodzinami i to niezależnie od ich aktualnych — czasami złych — relacji ze Stanisławem Augustem.

Wydaje się, że poza wcześniejszymi nadaniami królów w XVIII wieku najwięcej w kwestii swego wyniesienia zawdzięczali Jeleńscy jednak Radziwiłłom.

²² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 13, M.F. Czartoryski do [M.] Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Warszawa 29 X 1764.

²³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 15, M.F. Czartoryski do [M.] Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wołczyn 1 VI 1765.

²⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 200, k. 44v, J.[oachim] Rdułtowski do „ojca” [G. Jeleńskiego], Odachowszczyzna? 13 XII 1775.

Zależność tę widać wyraźnie w ich relacjach z przedstawicielami domu radziwiłłowskiego, dzięki którym Jeleńscy funkcjonowali w życiu publicznym prowincji litewskiej, a przynajmniej zaistnieli w życiu publicznym Rzeczypospolitej. Wydaje się, że bliższe związki Jeleńskich z Radziwiłłami możemy datować na koniec XVII i początek XVIII wieku, być może wiązało się to z funkcją kustosa nieświeskiego, którą pełnił co najmniej od 1691 roku Antoni Jeleński²⁵, brat Dadzieboga Antoniego. Sugeruje to już wyraźnie *Akt ekstraktu z ksiąg Cancellary Wielkiego XLPersonas [...] Panów Jeleńskich [...] Panu Janowi Wołkowi należący*. Ten dokument, datowany na 16 września 1712 roku, wskazuje, że Dominik Mikołaj Radziwiłł, kanclerz litewski, był gwarantem układu działowego po śmierci Jana Jeleńskiego, zawartego między jego synami: Samuelem, Dadziebogiem, Bogusławem i Michałem, sędziami ziemskimi mozyrskimi. Co więcej, z części dokumentu zatytułowanej „Punkta ugody między sobą postanowione” okazuje się, że część tych dóbr była wcześniej własnością Radziwiłłów²⁶. Sami Jeleńscy przypominali, że zawsze byli sługami Radziwiłłów. W 1727 roku z niejaką dumą pisał do księżny Anny Katarzyny z Sanguszków Radziwiłłowej Antoni Jeleński, wskazując, że związek ten jest już pokoleniowy²⁷. Korespondencja Jeleńskich z Radziwiłłami pokazuje wyraźnie ich zależność ekonomiczną i polityczną od tego znaczącego rodu.

Widać tę zależność u Rafała Jeleńskiego, który musiał aprobować rozkaz księcia, wojewody wileńskiego i hetmana, „dobrodzieja mego”, Michała Kazimierza Radziwiłła, o czym pisał w 1746 roku do ówczesnego kanclerza litewskiego Jana Fryderyka Sapiehy²⁸. W prawdzie wiemy, że R. Jeleński miał proces o granice folwarku Białuń z M.K. Radziwiłłem, ale był on niejako przez niego „odziedziczony” wraz z tymi dobrami. Zaraz też po przejęciu Białunia Rafał dążył do załagodzenia sporu, pisząc do księcia, że nie chce, by ta sprawa wpłynęła na ich dobre relacje²⁹. W istocie wszystkie znane listy R. Jeleńskiego do Radziwiłłów są utrzymane w tym samym uniżonym tonie, w treści zaś zawierają podziękowania za opiekę nad nim i całą jego rodziną, co najczęściej było dopełniane prośbami o donacje i wsparcie w ubieganiu się o kolejne

²⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 9, Książd [kustosz nieświeski?] Antoni Jeleński do sędziego mozyrskiego Jana Jeleńskiego, Nieśwież 8 VIII 1691.

²⁶ LVIA, SA, rkps 56, p. 513, Akt ekstraktu z ksiąg Cancellary Wielkiego XLPersonas [...] Panów Jeleńskich [...]. 16 IX 1712.

²⁷ AGAD, AR V, rkps 5998, s. 7, Antoni Jeleński do księżnej [Anny Katarzyny z Sanguszków Radziwiłłowej], Łyczycze 8 VI 1727.

²⁸ AGAD, AR V, rkps 6022, s. 3—5, Rafał Jeleński do księcia [Jana Fryderyka Sapiehy] kanclerza WKL, Wilno 30 IV 1746.

²⁹ AGAD, AR V, rkps 6022, s. 33—35, R. Jeleński podsudek wileński? do księcia [Michała Kazimierza Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Wilno 10 IX 1753.

funkcje lub urzędy. W kwietniu 1754 roku R. Jeleński dziękował księciu, że ciągle zaszczyca jego i jego braci względami, zwracał się też z supliką, prosząc — „po wielu moich funkcjach marszałkowskich i poselskich In publicum wysługach przez promocją Waszej Xsiażęcej Mości” — o starostwo starodubowskie po Straszewiczu i wsparcie jego starań u króla³⁰. W następnych latach prosił Radziwiłłów o kontrakty na „księstwo Dubińskie” i zgodę na wykup Surwiliszek³¹, które przypuszczalnie ostatecznie przejął w grudniu 1761 roku, za co też oczywiście dziękował³². Prośby o utrzymanie przy nich ponawiał później³³, co sugerowałoby, że posiadłości te były tylko jego dzierżawą. R. Jeleński prosił też o dzierżawy dla swego syna Konstantego Ludwika na wspomniane już Surwiliszki oraz Bobordziów i Kowalów, a także o konsens na pisarstwo grodzkie wiłkomirskie dla niego³⁴, co też uzyskał. W następnych latach, już w czasach stanisławowskich, jako do opiekuna zwracał się R. Jeleński do Karola Stanisława Radziwiłła — fakt, że ten był w tym czasie skonfliktowany ze Stanisławem Augustem, tego nie zmienił. W 1767 roku R. Jeleński przypominał K.S. Radziwiłłowi zasługi swoje i całego domu Jeleńskich dla Radziwiłłów, prosząc: „niech majątki Wakę i Surwiliszki zostaną przy mnie”³⁵. Na początku 1768 roku, gdy pozycja K.S. Radziwiłła się polepszyła, co miało związek z tzw. sejmem delegacyjnym, ponownie przypomniał swoje zasługi i prosił o wsparcie w staraniu o podkomorstwo wiłkomirskie³⁶. Tym razem pozytywnego skutku nie osiągnął, ale był to wynik zmiany sytuacji politycznej w Rzeczypospolitej i rozpoczęcia konfederacji barskiej. W tym czasie, jakkolwiek R. Jeleński wspierał politykę Radziwiłłów: kolejnych wojewodów wileńskich

³⁰ AGAD, AR V, rkps 6022, s. 36, R. Jeleński do [M.K. Radziwiłła?], Oknisty 6 IV 1754.

³¹ Por. AGAD, AR V, rkps 6022, s. 40—45, R. Jeleński do [M.K. Radziwiłła], Gliniszki 4 I 1760, 31 VII 1760, Kopatkiewiczze 26 III 1761. W dążeniu do wykupu Surwiliszek wspierał Rafała jego brat Gedeon, który tłumaczył, że skłania do tego konflikt graniczny z Morykonimi o granice tych dóbr, por. AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 55—56, G. Jeleński do [M.K.? Radziwiłła], Dunajczyce 10? VI 1761.

³² AGAD, AR V, rkps 6022, s. 47—48, R. Jeleński podstępki wiłkomirski do [M.K. Radziwiłła], Oknisty 16 XII 1761.

³³ AGAD, AR V, rkps 6022, s. 49—51, R. Jeleński do [M.K. Radziwiłła], Oknisty 28 III 1762. Dobra te zostały w posiadaniu Jeleńskich, za co R. Jeleński dziękował, por. AGAD, AR V, rkps 6022, s. 52, R. Jeleński do [M.K. Radziwiłła], Oknisty 25 IV 1762. Z listu R. Jeleńskiego do brata Gedeona wynika, że dobra te były dzierżawione przez Jeleńskich od Radziwiłłów od połowy XVII wieku, NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 163—163v, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego starosty mozyrskiego, Oknisty 18 III 1776.

³⁴ AGAD, AR V, rkps 6022, s. 49—51, 52, R. Jeleński do [M.K. Radziwiłła], Oknisty 28 III 1762 i 25 IV 1762.

³⁵ AGAD, AR V, rkps 6022, s. 58—59, R. Jeleński do [?] Radziwiłła, Oknisty 17 XII 1767.

³⁶ AGAD, AR V, rkps 6022, s. 61—62, R. Jeleński do [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Oknisty 6 II? 1768.

M.K. Radziwiłła i K.S. Radziwiłła, czynił to ostrożnie, czego przykładem może być zwlekanie Jeleńskich z udaniem się na reasumpcję trybunału do Wilna w 1761 roku³⁷. Jednak tam, gdzie ważył się ich interes, byli obecni, o czym świadczy np. sejmik gromniczny mozyrski, w którym uczestniczyli M. Jeleński, podkomorzy mozyrski, i G. Jeleński, pisarz dekretowy³⁸. Sam R. Jeleński też niekiedy unikał spotkań w Nieświeżu, tłumacząc się chorobą³⁹. Podobnie było w 1763 roku na niedoszłym sejmiku mozyrskim, gdzie G. Jeleński tłumaczył się księciu, że nie utrzymał jego linii politycznej. Pisał, że gdyby się opierał i odezwał, „żaden podobno niebyły skutek starania mego”⁴⁰.

Podobnie jak jego starszy brat, zachowywał się wobec Radziwiłłów także Gedeon Jeleński. Ten bliższe kontakty z Radziwiłłami nawiązał w 1743 roku. Wówczas to pisał do księżny Radziwiłłowej i H.F. Radziwiłła, podczaszego litewskiego — powołując się na związki swej rodziny z Radziwiłłami, ale zaznaczając, że „bez żadnych zasług moich” — prosząc o konsens „na okupienie Surwiliszek, dóbr z księstwa birżańskiego w powiecie wiłkomirskim”, które po śmierci Odyńców, jak zauważał, były wolne⁴¹. Sądzić można, że ta prośba nie została spełniona, wszak później, w 1745⁴² i 1749 roku, ją ponowił⁴³. Przymuszczałnie dopiero dzięki staraniom R. Jeleńskiego sprawa ta zakończyła się sukcesem. Szybko jednak G. Jeleński — jako kolejny z rodziny — zyskał przychylność domu radziwiłłowskiego. Już w 1747 roku otrzymał od nich obietnicę dzierżawy folwarku Wietczany w powiecie mozyrskim, Jaszuny w wileńskim i Punżany również w wileńskim, o czym przypominał i dziękując za dotychczasową protekcję i łaski, zapewniał o oddaniu dla księcia całej swojej rodziny⁴⁴. W 1748 roku G. Jeleński załatwił interesy

³⁷ AGAD, AR V, rkps 6022, s. 45—46, R. Jeleński do [M.K. Radziwiłła], Kopatkiewicze 23 III 1761.

³⁸ Por. *ibidem*.

³⁹ AGAD, AR V, rkps 6022, s. 47—48, R. Jeleński do [M.K. Radziwiłła], Oknisty 16 XII 1761.

⁴⁰ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 40—41, G. Jeleński do [? Radziwiłła], Komarowicze 16 II 1763.

⁴¹ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 1—2, G. Jeleński horodniczy nowogródzki do księżny [? Radziwiłłowej], Wilno 13 VI 1743; AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 3, G. Jeleński do księcia [Hieronima Floriana Radziwiłła podczaszego WKL?], Wilno 13 VI 1743; AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 4—5, G. Jeleński do księżny [? Radziwiłłowej], Wilno 13 VI 1743.

⁴² AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 4—5, 6—7, G. Jeleński podczaszy mozyrski do księcia [? Radziwiłła], [b.m.] 19 II 1745, Nowogródek 18 III 1745.

⁴³ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 13—14, G. Jeleński podczaszy mozyrski do księcia [? Radziwiłła], Wilno 26 VIII 1749.

⁴⁴ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 8—9, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Nowogródek 23 III 1747. Por. o interesie wietczańskim z Albrychtem Radziwiłłem, starostą rzeczycyckim, i M.K. Radziwiłłem w: NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 79—82v, G. Jeleński do [?] Jeleńskiego, Dunajczyce 26 III 1762.

Radziwiłłów w trybunale, jeździł w ich sprawach do Białej⁴⁵. Trzy lata później, przypominając swe zasługi i pomoc przy zarządzie dóbr radziwiłłowskich oraz posługę w trybunale tak księciu M.K. Radziwiłłowi, jak i księciu H.F. Radziwiłłowi, chorążemu litewskiemu, staroście rzeczyckiemu, prosił o protekcję w interesie pisarstwa dekretowego. Powoływał się przy tym na pamięć śp. kanclerza Fryderyka Michała Sapiehy, który obiecał mu to pisarstwo i już je podpisał, tylko nie pieczętował⁴⁶. Jednocześnie informował, że osobiście był w tej sprawie w Nieświeżu, lecz księcia tam nie zastał⁴⁷. Prośbę książę spełnił⁴⁸, za co G. Jeleński dziękował, choć zauważał, że przesłany mu przywilej na pisarstwo dalej nie jest pieczętowany. Niemniej, chyba korzystając z życzliwości księcia, prosił od razu o urząd podstarosty mozyrskiego, dzięki któremu — jak zauważał — byłby sposobniejszy do wypełniania posług w powiecie mozyrskim⁴⁹. Tak się też stało — w 1752 roku został owym podstarostą. W tym też roku starał się G. Jeleński zasłużyć Radziwiłłom na sejmie, gdzie był posłem mozyrskim. Pytał wprost: „jakie interesy domu mam utrzymywać na sejmie, proszę mnie o tym powiadomić”⁵⁰.

Wydaje się, że w następnych latach G. Jeleński był częstym bywalcem w Nieświeżu i zdarzało się, że przebywał tam przez długie okresy. W 1754 roku wręcz prosił, by kierować listy do niego na Nieśwież⁵¹. Wydaje się, że Gedeon spośród wszystkich członków rodziny Jeleńskich był w połowie lat 50. XVIII wieku najbliższy M.K. Radziwiłła, to on prosił księcia o krzesło senatorskie — kasztelanę brzeską — albo „podstolstwo litewskie” dla starszego brata Rafała,

⁴⁵ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 10—12, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Nowogródek 2 XI 1748.

⁴⁶ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 18—19, G. Jeleński do [M.K. Radziwiłła], Wilno 6 VIII 1751.

⁴⁷ Por. ibidem.

⁴⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 181, k. 6, [M.K.] Radziwiłł hetman wielki litewski do [G.] Jeleńskiego podczaszego mozyrskiego, Nieśwież 12 VIII 1751.

⁴⁹ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 21—22, G. Jeleński podczaszy mozyrski do [M.K. Radziwiłła], Wilno 20 VIII 1751.

⁵⁰ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 8—9, G. Jeleński do [? Radziwiłła], Mostwiłowicze 2 IX 1752.

⁵¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 75—76, G. Jeleński do [żony] „Najukochańskiej Kazulatenki”, Warszawa 12 VIII 1754. O pobytach G. Jeleńskiego u Radziwiłłów por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 35—35v, G. Jeleński do Samuela Jeleńskiego horodniczego mozyrskiego do Mińska, Dunajczyce 30 III 1752; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 85—87v, G. Jeleński do [S. Jeleńskiego] horodniczego, Mostwiłowicze? 30 III 1756; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 104v, G. Jeleński do [? Jeleńskiego], Dunajczyce 29 IV 1758. Listy adresowane do G. Jeleńskiego na Nieśwież, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 161, k. 16—16v, Marcin Łaskiewicz do G. Jeleńskiego, Dorguń 1 VI 1761 do Nieświeża. G. Jeleński jeździł do M.K. Radziwiłła, nawet gdy przemarsze wojsk moskiewskich utrudniały podróż do Nieświeża, natomiast w inne miejsca z przyczyny, że „trudny byłby przejazd”, nie jeździł, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 104, G. Jeleński podczaszy mozyrski do [Jeleńskiego?], Dunajczyce 29 IV 1758.

deklarując jednocześnie: „kreaturami będziemy waszej książęcej mości”⁵². G. Jeleński w istocie stale słał do M.K. Radziwiłła prośby o wsparcie swych krewnych starających się o różne urzędy i funkcje. Zalecał Radziwiłłom w 1757 roku swego synowca — księdza Konstantego Jeleńskiego, prawdopodobnie syna Kazimierza Jeleńskiego, cześnika mozyrskiego, starając się dla niego o wakującą w diecezji wileńskiej plebanię merecką⁵³. Stałym elementem utrzymującym Jeleńskich przy Radziwiłłach była kwestia ciągle odnawianej dla nich dzierżawy włości Waka, Wietczany czy Horodziatycze, wszak to oni byli prawnymi właścicielami tych dóbr⁵⁴. Radziwiłłowie także pomagali Jeleńskim w spokojnym ich gospodarowaniu w Kosiejku i Chojnach, ochraniali te majątki przed procesami i starającymi się o ich dzierżawę⁵⁵, także w samych trybunałach utrzymywali sprawy Jeleńskich⁵⁶. Z kolei G. Jeleński informował Radziwiłłów o roczkach i sejmikach⁵⁷, przy tym zdarzało się, że usprawiedliwiając brak zaangażowania, pisał o innych obowiązkach związanych z koniecznością doglądania majątków⁵⁸, co miało, jak można przypuszczać, skutkować dalszymi apanażami dla Jeleńskich i osób z nimi związanych⁵⁹. G. Jeleński jako

⁵² AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 27—28, G. Jeleński do [M.K.? Radziwiłła], Mostwiłowicze 12 XII 1756.

⁵³ Por. AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 33, G. Jeleński do [M.K.? Radziwiłła], Dunajczyce 1 VIII 1757. Informował również, że prosił [Jerzego Augusta] Mniszcha, marszałka nadwornego [koronnego], o podpisanie dla niego prezenty na tę plebanię.

⁵⁴ W połowie XVIII wieku zabiegał G. Jeleński o utrzymanie przy Wace swego brata podkomorzego mozyrskiego M. Jeleńskiego, por. AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 30, G. Jeleński do księcia [M.K.? Radziwiłła], Mostwiłowicze 3 XI 175[?]. Około 1760 roku G. Jeleński starał się, by konsens na te dobra otrzymał ów brat — M. Jeleński, por. AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 48, G. Jeleński do [M.K.? Radziwiłła], Brześć 11 VI 1760. Później — po śmierci M. Jeleńskiego — Waka była dzierżawą R. Jeleńskiego, który też starał się o jej utrzymanie, por. AGAD, AR V, rkps 6022, s. 58—59, R. Jeleński do [? Radziwiłła], Oknisty 17 XII 1767. Kolejne prośby o Wietczany i Horodziatycze por. AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 66, 76, 79, 86, 89, 90, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Warszawa 22 II 1785, 21 IX 1785, 5 XII 1785, 15 II 1786, 22 II 1786 i 15 IV 1786.

⁵⁵ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 34—36, G. Jeleński do księcia [M.K.? Radziwiłła], Kamionka? 10 I 1758; AGAD, Zbiór rękopisów z Biblioteki Przeździeckich, rkps B-53, G. Jeleński do Barbary z Zawiszów Radziwiłłowej, wojewodziny nowogródzkiej, Dunajczyce 4 VIII 1759.

⁵⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 181, k. 6, [M.K.] Radziwiłł hetman wielki litewski do [G.] Jeleńskiego podczaszego mozyrskiego, Nieśwież 12 VIII 1751.

⁵⁷ Por. AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 34—36, 58, G. Jeleński do [M.K.? Radziwiłła], Kamionka? 10 I 1758, Mozyrz 26 VIII 1762; AGAD, Zbiór rękopisów z Biblioteki Przeździeckich, rkps B-53, s. 1, G. Jeleński do Barbary z Zawiszów Radziwiłłowej, wojewodziny nowogródzkiej, Dunajczyce 4 VIII 1759.

⁵⁸ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 34—36, G. Jeleński do [M.K.? Radziwiłła], Kamionka? 10 I 1758.

⁵⁹ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 50, G. Jeleński do księcia [M.K.? Radziwiłła], Dunajczyce 1 VI 1761, tu zalecał księciu osobę, która czynić mu będzie relację z sejmiku.

pisarz dekretowy informował, czy są kierowane do sądów zadwornych sprawy przeciw Radziwiłłom i ewentualnie na jakim etapie się znajdują⁶⁰. Będąc częstym gościem w Warszawie — z racji pełnienia tej funkcji — pisał też do Radziwiłłów o przebiegu sejmów⁶¹ i sprawach, którymi wówczas żyła Warszawa, w 1758 roku m.in. o Erneście Bironie i Księstwie Kurlandii, o radzie senatorskiej⁶². Do 1762 roku kontakty G. Jeleńskiego z M.K. Radziwiłłem były dość bliskie i na pewno regularne — oprócz wymiany korespondencji wiemy, że odwiedzał on księcia w Nieświeżu, czynił mu prezenty w postaci psów myśliwskich⁶³, jednocześnie zapewniał o wierności i służbie dla Radziwiłłów całej jego rodziny⁶⁴.

Po 1764 roku relacje G. Jeleńskiego z Radziwiłłami przypuszczalnie nieco się rozluźniły, urywa się korespondencja z nimi, a ponownie pojawia się dopiero po powrocie K.S. Radziwiłła, wojewody wileńskiego, z emigracji barskiej i jego pogodzeniu się ze Stanisławem Augustem. Trzeba jednak też zauważyć, że i w czasie niełaski wojewody wileńskiego G. Jeleński całkowicie kontaktów z Radziwiłłami nie zerwał. Przypominał im, że w 1768 roku w Nieświeżu deklarował im — niestety nie wiemy kiedy, komu i w jakich okolicznościach, a bez tego kontekstu deklaracja ta jest bardzo niejednoznaczna — swoje przywiązanie⁶⁵.

Również kolejny z potomków Dadzieboga Antoniego — Michał Jeleński — podobnie jak jego bracia, starał się przysłużyć Radziwiłłom, szczególnie zaś najważniejszemu z nich — Michałowi Kazimierzowi. Od połowy lat 50. XVIII wieku zabiegał u niego o przedłużenie dzierżaw Wojdaczek, Białej Waki i Horodziatycz⁶⁶ oraz o załatwienie mniej oczywistych spraw związanych

⁶⁰ Por. AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 37, 38, G. Jeleński do [M.K.? Radziwiłła], Warszawa 25 IX 1758 i 8 X 1758. W listopadzie 1758 pisał o sprawie podanej przez Czapskich, por. AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 44—45, G. Jeleński do [? Radziwiłła], Warszawa 19 XI 1758. W grudniu 1758 o sprawie mieszczan brzeskich przeciw księciu krajczemu WKL Stanisławowi Radziwiłłowi o należące do niego place w mieście por. AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 46, G. Jeleński do księcia [M.K.? Radziwiłła], Warszawa 17 XII 1758.

⁶¹ Por. AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 37, 38—41, G. Jeleński do [M.K.? Radziwiłła], Warszawa 25 IX 1758, 8 i 16 X 1758, m.in. o wyborze krajczego koronnego Adama Leona Małachowskiego na marszałka sejmu i jego zerwaniu za sprawą pośta wołyńskiego Mikołaja Podhorskiego „pod pretextem ewakuacji wojska moskiewskiego”.

⁶² AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 42, G. Jeleński do [? Radziwiłła], Warszawa 30 X 1758.

⁶³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 181, k. 9, [?] Radziwiłł do [G.] Jeleńskiego pisarza dekretowego WKL i podstarościego mozyrskiego, Jawor 18 IV 1754. Książę pisał: charty od WP, przez darowiznę jego dostały się (?) Łopottowi, „co nie z żadnej do tych chartów uczyniłem nienawiści”, ale z konserwacji przyjaźni.

⁶⁴ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 57, G. Jeleński do [? Radziwiłła], Dunajczyce 15 VIII 1762.

⁶⁵ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 4, G. Jeleński do [? Radziwiłła], Warszawa 10 VI 1769.

⁶⁶ AGAD, AR V, rkps 6016, s. 69—70, 75, Michał Jeleński do M.K. Radziwiłła, Waka 5 IV 1756, Komarowicze 3 I 1760. O dobra te zabiegał — przy pomocy brata Gedeona, o czym pisał —

z posiadaniem Kosiejska⁶⁷. Starał się działać na sejmikach zgodnie z wolą M.K. Radziwiłła⁶⁸ i informował go o ich przebiegu⁶⁹. W 1760 roku deklarował swoje usługi w roli podkomorzego mozyrskiego H.F. Radziwiłłowi, chorążemu litewskiemu⁷⁰, co przypuszczalnie miało związek z jego staraniem się w tym roku o godność poselską. Sam później pisał do M.K. Radziwiłła, że w Mozyrzku na sejmiku, „nie starając się o funkcję poselską, stanąłem posłem”, i w tej funkcji obiecywał służyć księciu⁷¹. O konieczności zasługiwania się Radziwiłłom pisał do brata M. Jeleński w 1760 roku, uznawał ją wręcz za strategiczną dla pomyślności rodziny⁷². Wyraźnie deklarował M.K. Radziwiłłowi, że jest z „bracią” i synowcami do usług⁷³. Ten wysłuchiwał jego prośb i promował osoby przez niego wskazane, np. w 1761 i 1762 roku Antoniego (?) Bogusza, rotmistrza mozyrskiego⁷⁴. Wiadomo, że w 1761 roku Michał Jeleński

u Hieronima Floriana Radziwiłła, chorążego WKL, por. AGAD, AR V, rkps 6016, s. 75, M. Jeleński podkomorzy mozyrski do księcia H.F. Radziwiłła, Mozyrz 5 II 1760. O kolejnych prośbach — o dzierżawę Białą Wakę, Wietczynek i Horodziatycze dla siebie albo brata Gedeona, za co oferował 20 tys. złp — por. AGAD, AR V, rkps 6016, s. 82—84, M. Jeleński do M.K. Radziwiłła, Komarowicze 5 I 1761. Później rolę gwaranta tych dóbr dla Jeleńskich przejął K.S. Radziwiłł, do niego pisał M. Jeleński, by zapewnił Horodziatycze jego synowcom, por. AGAD, AR V, rkps 6016, s. 115—116, M. Jeleński do [K.S.] Radziwiłła wojewody wileńskiego, Komarowicze 11 II 1763.

⁶⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 28—31v, [Michał? Jeleński?] do [? Jeleńskiego], [nieczyt.] 21 X 1754.

⁶⁸ AGAD, AR V, rkps 6016, s. 71, Michał Jeleński do [M.K.] Radziwiłła, Komarowicze 23 III 1758.

⁶⁹ AGAD, AR V, rkps 6016, s. 76—77, Michał Jeleński do M.K. Radziwiłła, Mozyrz 5 II? [urwane], w tym liście informował o wyborach deputatów i wyrażał nadzieję, że zadowolą oni księcia. Następnie o elekcji posłów w 1761 roku, wyborze G. Jeleńskiego mimo jego niechęci i wprowadzeniu do instrukcji punktu dotyczącego poparcia strażnika WKL w staraniach o wakuujące podkanclerstwo, por. AGAD, AR V, rkps 6016, s. 94—95, Michał Jeleński do M.K. Radziwiłła, Szytce 20 III 1761. W 1762 pisał o sukcesie przy wyborze deputatów i zablokowaniu kandydatury [?] Wolskiego, zaznaczał, że podkomorzyc mozyrski Michał Wolbek utrzymał się tylko dzięki listom księcia i miecznika WKL K.S. Radziwiłła, obiecał jak ojciec i stryjowie wierną służbę, por. AGAD, AR V, rkps 6016, s. 106—107, Michał Jeleński do M.K. Radziwiłła, Mozyrz 9 II 1762.

⁷⁰ AGAD, AR V, rkps 6016, s. 75, Michał Jeleński do H.F. Radziwiłła, Komarowicze 3 I 1760.

⁷¹ AGAD, AR V, rkps 6016, s. 81, Michał Jeleński do M.K. Radziwiłła, Mozyrz 27 VIII 1760.

⁷² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 61—62, M.[ichał] Jeleński do brata [? Jeleńskiego], Dunajczyce 20 VIII 1760.

⁷³ AGAD, AR V, rkps 6016, s. 82—84, Michał Jeleński do M.K. Radziwiłła, Komarowicze 5 I 1761. Por. też AGAD, AR V, rkps 6016, s. 85, Michał Jeleński do M.K. Radziwiłła, Wiarużyc? 27 I 1761.

⁷⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 181, k. 15, [M.K.] Radziwiłł do [M.] Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Nieśwież 23 I 1762. Prawdopodobnie również tego Bogusza promował do funkcji deputackiej w 1758 roku M. Jeleński, por. AGAD, AR V, rkps 6016, s. 71, Michał Jeleński do M.K. Radziwiłła, Komarowicze 23 III 1758. W 1761 roku ponownie zalecał go do funkcji deputackiej, zaznaczał on, że kandydat jest wierny księciu i że z nim skoligacony, por. AGAD,

przebywał dłuższy czas w Nieświeżu, tam adresowano do niego listy⁷⁵. Po śmierci M.K. Radziwiłła przypominał o jego dobroci w liście do syna księcia K.S. Radziwiłła i pisał dość patetycznie, że śmierć wojewody wileńskiego i hetmana to strata dla ojczyzny, to „defensor praw i wolności onej”, przypominał także, że z bratem G. Jeleńskim zawsze go wspierali i byli jego sługami⁷⁶. Za tym szły kolejne prośby o wsparcie ich kandydatów do obieralnych wakujących urzędów ziemskich⁷⁷. Do pewnego zgrzytu pomiędzy M. Jeleńskim a „braćmi” Radziwiłłami: Karolem Stanisławem i Hieronimem Wincentym, „województwami wileńskimi”, doszło w 1766 roku. Dokładnie sprawy nie znamy, wiemy jednak, że trwał między nimi wówczas proces o prawa do folwarku (?)⁷⁸. O konsekwencjach negatywnych dla Jeleńskich z tego wynikłych nic nie wiadomo, wszak był to trudny okres szczególnie dla K.S. Radziwiłła. Być może śmierć w 1767 roku M. Jeleńskiego sprawiła, że Radziwiłłowie nie odwrócili się od Jeleńskich. To też właściwie jedyne poważniejsze nieporozumienie między Radziwiłłami a Jeleńskimi w ciągu prawie całego wieku XVIII.

Bardzo szybko na drogę współpracy z Radziwiłłami weszło kolejne pokolenie potomków Dadzieboga Antoniego, wprowadzane zresztą na nią przez ojca Rafała i stryjów. Rafał cedował na nich sprawy do załatwienia z Radziwiłłami, w ten sposób wprowadził w krąg Nieświeża Konstantego Ludwika⁷⁹, o którym również wspominał Radziwiłłom Gedeon, przedstawiając go w dobrym świetle⁸⁰.

AR V, rkps 6016, s. 82—84, Michał Jeleński do M.K. Radziwiłła, Komarowicze 5 I 1761. Później zapewniał o dobrych myślach A. Bogusza, „łowczego mozyrskiego”, AGAD, AR V, rkps 6016, s. 91, Michał Jeleński do M.K. Radziwiłła, Komarowicze 8 III 1761. W styczniu ponowił prośbę za nim, tym razem zalecając go do funkcji deputackiej z powiatu starodubowskiego, por. AGAD, AR V, rkps 6016, s. 103, Michał Jeleński do M.K. Radziwiłła, [b.m.] 13 I 1762. Po śmierci M.K. Radziwiłła M. Jeleński prośby za Boguszem kierował do syna księcia, zalecając swego powinowatego na funkcję deputacką w latach 1762 i 1763 oraz poselską w 1762 roku, w prośbach podkreślał, że wiernie on służył ojcu, por. AGAD, AR V, rkps 6016, s. 111—112, 113—114, Michał Jeleński do księcia [K.S.] Radziwiłła wojewody wileńskiego, Szytce 28 VIII 1762 i [b.m.] 4 I 1763. W 1763 roku dla wielości kandydatów do funkcji deputackiej sejmik się rozszedł, por. AGAD, AR V, rkps 6016, s. 115—116, Michał Jeleński do [K.S.] Radziwiłła, Komarowicze 11 II 1763.

⁷⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 58—59v, R. Jeleński do Michała Jeleńskiego do Nieświeża, Gliniszki 2 X 1761.

⁷⁶ AGAD, AR V, rkps 6016, s. 110, Michał Jeleński do [K.S.] Radziwiłła miecznika WKL, [b.m. i d].

⁷⁷ AGAD, AR V, rkps 6016, s. 122, Michał Jeleński do [K.S.] Radziwiłła wojewody wileńskiego, Mińsk 13 XI [b.r.].

⁷⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 56, k. 16—16v, „Ja [Ignacy] Strawiński starosta sądowy ptu słonimskiego”, [b.m.] [1766].

⁷⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 66—67v, K.L. Jeleński do ojca [R. Jeleńskiego], Nowogródek 7 III 1761.

⁸⁰ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 2, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Warszawa 10 IV 1769.

K.L. Jeleński już w 1762 roku dość czynnie uczestniczył w działaniach publicznych Jeleńskich z zalecenia M.K. Radziwiłła⁸¹. W 1762 roku nie omieszkał też zgłosić się u Radziwiłłów najstarszy syn Rafała, Ignacy Jeleński, z prośbą o protekcję dla całej rodziny i z deklaracją, że chce pilnować interesów księcia w trybunale⁸².

Także inni Jeleńscy ze wskazanych bocznych linii obracali się w orbicie wpływów Radziwiłłów w czasach panowania Augusta III. W 1748 roku A. Jeleński prosił o przywilej na cześnikostwo mozyrskie po Ludwiku (?) Boguszu⁸³, w 1749 roku o opiekę i protekcję prosił Jakub Jeleński⁸⁴. W tym gronie był też Stanisław Jeleński, koniuszy mozyrski, który — oferując Radziwiłłom swe usługi — w 1757 roku wstawiał się za bratem księdzem Konstantym o „alterę słucką”⁸⁵, a parę miesięcy później już dla siebie zabiegał o konsens na Kowale w powiecie wiłkomirskim, przypominając przy tym o swych pracach na rzecz Radziwiłłów w trybunale, w którym był deputatem, i o poparciu swych zabiegów przez stryja — podkomorzego mozyrskiego Michała Jeleńskiego⁸⁶. O bliskości II linii Jeleńskich, reprezentowanej przez S. Jeleńskiego, koniuszego mozyrskiego, z I linią Jeleńskich Korczaków, ale też z Radziwiłłami oraz o ich powiązaniach w tym czasie świadczy list skierowany do Albrychta Radziwiłła, starosty rzeczywistego, w sprawie realizacji zapisów testamentowych po śmierci Samuela Jeleńskiego, podczaszego mozyrskiego, gdzie jako jego autorzy sygnowani są: Krystyna, żona Samuela, jego bracia Gedeon Jeleński, Michał Jeleński „jako opiekunowie”, wszak piszącym go jest S. Jeleński⁸⁷. Także Jeleńscy z linii Felicjana utrzymywali kontakty z Radziwiłłami, czego przykładem jest Wiktor Jeleński, podstarości nowogródzki⁸⁸.

⁸¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 60—61v, K.L. Jeleński do stryja [G.? Jeleńskiego], Mińsk 16 I 1762.

⁸² AGAD, AR V, rkps 6014, s. 1, Ignacy Jeleński podczaszy mozyrski do [K.S.?] Radziwiłła [wojewody wileńskiego?], Nowogródek 6 XI 1762.

⁸³ AGAD, AR V, rkps 5999, s. 5, [Antoni Jeleński?] do księcia [? Radziwiłła], Nowogródek 2 XI 1748.

⁸⁴ AGAD, AR V, rkps 6003, s. 1, Jakub Jeleński do księcia [? Radziwiłła], [nieczyt.] 3 IV 1749.

⁸⁵ AGAD, AR V, rkps 6023, s. 1—2, Stanisław Jeleński koniuszy mozyrski, deputat mozyrski do [M.K.?] Radziwiłła, Mińsk 14 III 1758, Wilno 28 IV 1757.

⁸⁶ AGAD, AR V, rkps 6023, s. 3, S. Jeleński koniuszy mozyrski do [M.K.?] Radziwiłła, Mińsk 9 XII 1757. Przymuszalnie w tej sprawie udawał się też do Nieświeża, co też księciu zapowiadał, por. AGAD, AR V, rkps 6023, s. 8, S. Jeleński koniuszy mozyrski do [M.K.?] Radziwiłła, Mińsk 22 I 1758.

⁸⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 73—74, Stanisław Jeleński koniuszy mozyrski, Krystyna Jeleńska „jako matka”, Michał Jeleński podkomorzy mozyrski „jako opiekun”, Gedeon Jeleński „jako opiekun” do księcia starosty sądowego rzeczywistego [Albrychta Radziwiłła], Komarowice 28 II 1761.

⁸⁸ AGAD, AR V, rkps 6025, s. 14, Wiktor Jeleński podczaszy mozyrski do księżnej [?] Radziwiłłowej, Wilno 27 IV 1738.

Po śmierci M.K. Radziwiłła w maju 1762 roku w sposób naturalny sukcesorem tego układu z Jeleńskimi stał się Karol Stanisław Radziwiłł, wojewoda wileński. W tej roli, wydaje się, bez większych oporów został zaakceptowany przez Jeleńskich Korczaków⁸⁹. Z tej strony dominująca była rola G. Jeleńskiego jako głowy rodu i najaktywniejszego polityka rodziny, który w lutym 1764 roku wybrany posłem mozyrskim oczekiwał jego zaleceń⁹⁰, nieco mniejsza natomiast — Rafała, choć stale kontakt z Radziwiłłami utrzymywał, a jego żona, która jeździła do Trok, i synowie w polityce tej stali za Gedeonem. Wśród zainteresowanych współpracą z Radziwiłłami pojawili się też licznie, niż miało to miejsce wcześniej, Jeleńscy z bocznych linii, jednak ich kontakt wydaje się bardziej doraźny, ograniczający się do siania pojedynczych prośb. Natomiast Jeleńscy z I linii po okresie zawieruchy barskiej, jakkolwiek stali się politycznie mniej zależni od Radziwiłłów, to jednakże cały czas w okresie stanisławowskim dalej ekonomicznie byli z nimi związani.

Zdawał sobie z tego sprawę G. Jeleński, który już w 1768 roku deklarował wierność domowi radziwiłłowskiemu w Nieświeżu, o czym przypomniał rok później⁹¹. W 1768 roku zachowywał jednak pewną powściągliwość w relacjach z Radziwiłłami, choć to dzięki nim przypuszczalnie został w tym roku podkomorzym mozyrskim⁹², sam zaś z sukcesem wspierał korzystny dla Radziwiłłów wybór deputatów, jednym z nich został Józef Mikołaj Radziwiłł, pisarz wielki litewski⁹³. Niełaska, w jaką popadli Radziwiłłowie, oraz ich problemy nie przeszkadzały G. Jeleńskiemu słać prośb za bliskimi, spokrewnionymi z nim osobami. Na początku 1768 roku prosił o wsparcie dla swego bratanka Konstantego Ludwika w jego staraniu się o sęstwo mozyrskie, co udało się osiągnąć dzięki J.M. Radziwiłłowi, „konfederackiemu marszałkowi pttu mozyrskiego”⁹⁴. Jeszcze w kwietniu 1768 roku prosił G. Jeleński o sęstwo grodzkie wiłkomirskie „dla któregoś z synowców

⁸⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 62—63v, M.[ichał] Jeleński do NN, [nieczyt.] 10 IX 1762.

⁹⁰ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 61, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Komarowice 16 II 1764.

⁹¹ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 4, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Warszawa 10 VI 1769.

⁹² AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 63, 65, 66—68, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], Dunajczyce 16 I 1768, Mozyrz 3 i 11 II 1768, Warszawa 17 III 1768.

⁹³ Por. AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 65, 66, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], Mozyrz 3 i 11 II 1768. *Deputaci*, s. 299.

⁹⁴ Por. AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 63, 65, 66—67, 68, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], Dunajczyce 16 I 1768, Mozyrz 3 i 11 II 1768, Warszawa 17 III 1768. Później Konstanty Ludwik Jeleński zapewniał o swej wdzięczności, por. AGAD, AR V, rkps 6015, s. 9, 10, K.L. Jeleński do [K.S.] Radziwiłła, Dubinki 28 VIII 1768; Wilno 5 [? XII] 1768.

moich”⁹⁵, czego nie udało się już przeprowadzić, ale księżę umieścić K.L. Jeleńskiego na liście kandydatów do sęstwa mozyrskiego, co zostało przeprowadzone. Młody Jeleński podziękował za nie, dodając swoją prośbę o poparcie z kolei jego brata Józefa do urzędu sędziego grodzkiego wileńskiego⁹⁶. W czerwcu 1768 roku G. Jeleński zapewniał księcia K.S. (?) Radziwiłła — jak wynika z kontekstu listu, robił to w imieniu całej rodziny — o swej wierności⁹⁷, w niespełna miesiąc później uczynił to także K.L. Jeleński⁹⁸, zaraz też prosił K.S. (?) Radziwiłła o wsparcie — za aprobatą swego stryja Gedeona — jego starań do funkcji poselskiej w wileńskim czy „jakimkolwiek egzulanckim sejmiku”⁹⁹. W grudniu tego roku pomimo trudnej sytuacji G. Jeleński prosił księcia (?) Radziwiłła o wsparcie swego brata Rafała w staraniach o podkomorstwo wiłkomirskie, przekonywał, że usługi publiczne za nim przemawiają¹⁰⁰. Księżę wsparł go¹⁰¹, lecz bezskutecznie¹⁰².

Najczęściej jednak Gedeon prosił o pomoc w pozyskaniu lub utrzymaniu Jeleńskich przy dzierżawach. Jeszcze na początku 1768 roku pisał do K.S. Radziwiłła o „swoich” Horodziatyczach i Wietczanach, Wace oraz Surwiliszkach będących w zastawie brata Rafała, sędziego wiłkomirskiego¹⁰³. Dodawał przy tych prośbach wymowne zdanie: „Jak na opoce funduje się szczęście imienia mojego na księciu”¹⁰⁴. Co ciekawe, wtedy za stryjem Gedeonem, którego określał

⁹⁵ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 70, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Warszawa 17 IV 1768.

⁹⁶ AGAD, AR V, rkps 6015, s. 1, K.L. Jeleński do [K.S.] Radziwiłła, Dunajczyce 14? III 1768.

⁹⁷ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 73, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Dunajczyce 29 VI 1768.

⁹⁸ AGAD, AR V, rkps 6015, s. 3, K.L. Jeleński do księcia [?] Radziwiłła [wojewody wileńskiego?], Wilno 9 VII 1768.

⁹⁹ AGAD, AR V, rkps 6015, s. 5, 6, K.L. Jeleński do księcia [?] Radziwiłła [wojewody wileńskiego?], Wilno 18 VIII 1768 [na kopercie Strwiński, starosta sądowy słonimski, w nagłówku zwrot „do księcia”]. Por. AGAD, AR V, rkps 6015, s. 8—10, K.L. Jeleński do księcia [?] Radziwiłła [wojewody wileńskiego?], Dubinki 25 VIII 1768, 28 VIII 1768 i Wilno 5 [?] XII 1768.

¹⁰⁰ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 78, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Warszawa 19 XII 1768.

¹⁰¹ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 80, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Warszawa 12 I 1769.

¹⁰² AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 88, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Warszawa 30 III 1769.

¹⁰³ Por. AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 67, G. Jeleński do Mości Dobrodzieja [Radziwiłła?], Mozyrz 11 I 1768. Por. też AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 68—69, 81, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Warszawa 17 III 1768, 17 IV 1768 i 27 II 1768. Potem prośby te były ponawiane, np. AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 121—122, G. Jeleński do księcia [Radziwiłła] wojewody wileńskiego?, Komarowicze 7 I 1789.

¹⁰⁴ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 81, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Warszawa 27 II 1768. Później dziękował za utrzymanie przy tych posesjach, por. AGAD,

„sługą księcia”, przemawiał także jego bratanek Józef Jeleński¹⁰⁵. W 1769 roku prosił już sam G. Jeleński o zgodę na wykup folwarku Giertociszki w powiecie wiłkomirskim dla Józefa Kuleszy, sędziego ziemskiego smoleńskiego, żonatego z jego synowicą¹⁰⁶, i wsparcie matrymonialnych planów K.L. Jeleńskiego¹⁰⁷. Niestety nie wiemy, który z Radziwiłłów był odbiorcą tych ostatnich monitów, przypuszczać jednak możemy, że również był nim K.S. Radziwiłł.

Na pewno mimo bliskich stosunków z obozem królewskim G. Jeleński i jego najbliższa rodzina nie zaniedbywali kontaktów z domem radziwiłłowskim. Po powrocie K.S. Radziwiłła z emigracji barskiej ze współpracą z Nieświeżem Jeleńscy nie mieli już żadnych problemów. W 1776 roku na początku lipca G. Jeleński po raz kolejny deklarował K.S. Radziwiłłowi chęć posługi¹⁰⁸, a już dwa tygodnie później realizował jego polecenia na sejmiku, m.in. przedstawiał zalecaną przez niego treść instrukcji poselskiej¹⁰⁹. Podobnie się stało na sejmikach poselskich 1778 roku¹¹⁰. Również w następujących latach G. Jeleński utrzymywał ścisły kontakt z K.S. Radziwiłłem, informując go o tym, co się działo czy to w powiecie mozyrskim na sejmikach¹¹¹, czy w województwie nowogródzkim, czy w końcu o rozwoju sytuacji politycznej w Mińsku¹¹², Wilnie¹¹³ i Warszawie, o dziejących się tam „publicznych obrotach”¹¹⁴, i w sądach asesorskich stolicy,

AR V, rkps 6001/1, s. 78, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Warszawa 30 III 1769. Wakę R. Jeleński miał obiecaną już wcześniej i za nią — za pośrednictwem brata — prosił dziękować księciu jeszcze w grudniu 1767 roku, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 141v—142, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego do Warszawy, Oknisty 10 XII 1767.

¹⁰⁵ AGAD, AR V, rkps 6008, s. 1, Józef Jeleński sędzia i koniuszy mozyrski do księcia K.S. Radziwiłła [wojewody wileńskiego], Waka 25 II 1769.

¹⁰⁶ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 1, G. Jeleński do [K.S.? Radziwiłła], Warszawa 10 IV 1769. Starania te zakończyły się sukcesem, por. AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 3, 4, G. Jeleński do księcia [Radziwiłła], Warszawa [?] IV 1769 i 10 VI 1769.

¹⁰⁷ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 2, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Warszawa 10 IV 1769.

¹⁰⁸ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 17, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła], Dunajczyce 4 VII 1776.

¹⁰⁹ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 19, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła], Mozyrz 26 VII 1776.

¹¹⁰ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 22, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła], Mozyrz 22 VIII 1778.

¹¹¹ Por. np. AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 27, 30, 35, 39—40, 48, 111, 117, 129, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], Komarowicze 2 I 1779, Dunajczyce 28 II 1780, 19 I 1782, 8 VIII 1782, Warszawa 30 XII 1782, Dunajczyce 15 II 1788, [...]nik 19 VIII 1788, [nieczyt.] 14 II [?].

¹¹² AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 94, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], Warszawa 14 VI 1786.

¹¹³ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 89, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], Warszawa 15 IV 1786.

¹¹⁴ Por. AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 63—64, 74, 82—83, 90, 103, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], Warszawa 29 XII 1784, 14 IX 1785, 28 XII 1785, 15 IV 1786, 16 VIII 1786.

gdzie doglądał spraw radziwiłowskich¹¹⁵. Ciągłe też dziękował za udzielane wsparcie w pojawiających się nieustannie prośbach Jeleńskich o kolejne dla nich i ich powinowatych czy krewnych funkcje, wyniesienia i wyróżnienia¹¹⁶. We współpracy G. Jeleńskiego z Radziwiłłami brali udział przede wszystkim jego bratankowie, synowie Rafała. W tych relacjach stale pojawiały się wątki — w różnych konfiguracjach — pozyskania lub utrzymania dzierżaw dóbr radziwiłowskich przez Jeleńskich¹¹⁷ oraz współpracy politycznej, w której od początków sejmu grodzieńskiego 1784 roku do początku Sejmu Wielkiego nie było widać prawie żadnych zadrażnień. Nad całością ze strony Jeleńskich czuwał Gedeon, niekiedy usprawiedliwiał on swych bratanków¹¹⁸, choć zdarzało mu się też pisać do K.S. Radziwiłła: „za tego synowca nie mogę odpowiadać”¹¹⁹, niestety nie wiemy, o którym jest mowa. Pozycja G. Jeleńskiego przy K.S. Radziwiłłom była chyba faktycznie dość mocna, wszak nie każdy mógł doradzać Radziwiłłom w ich sprawach rodzinno-mażeńskich. Gedeonowi to uchodziło, podobnie jak fakt, że ganił zachowanie podkomorzego litewskiego Hieronima Wincentego Radziwiłła¹²⁰.

Po śmierci K.S. Radziwiłła w relacjach z G. Jeleńskim zastąpił wojewodę wileńskiego Maciej Radziwiłł, kasztelan wileński, i to jego zapewniano o oddaniu Jeleńskich, do niego też G. Jeleński kierował kolejne prośby o wyniesienia dla swoich bliskich. W sierpniu 1791 roku G. Jeleński pisał do M. Radziwiłła, że z racji opieki nad schedą po K.S. Radziwiłłie i małoletnim Dominikiem ksiączę miał wiele miejsc do obsadzenia „zdolnymi subiektami”, więc rekomendował do takich usług Karola „de Gollius”, „który przeze mnie był edukowany w aka-

¹¹⁵ Por. AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 48, 50, 52, 60, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], Warszawa 30 XII 1782, 3 II 1783, 24 II 1784; Dunajczyce 17 VIII 1783. Między innymi o sprawie z Adamem Kazimierzem Czartoryskim por. AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 92, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], Warszawa 14 VI 1786. Gdy zachodziła taka potrzeba, by wzmocnić wymowę swych próśb, o tym przypominał, por. AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 116, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], [nieczyt.]nik 19 VIII 1788.

¹¹⁶ Por. np. AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 30, 52, 57, 89, 113—114, 116, 132, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], Dunajczyce 28 II 1780, 17 VIII 1783, 12 XII 1783, Warszawa 22 II 1786, Dunajczyce 6 VI 1788, [nieczyt.]nik 19 VIII 1788, [b.m. i d.].

¹¹⁷ Por. AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 32, 37, 92, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła?], Dunajczyce 13 III 1781 i 15 II 1782, Warszawa 14 VI 1786.

¹¹⁸ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 52, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Dunajczyce 17 VIII 1783.

¹¹⁹ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 126, G. Jeleński do księcia [K.S.? Radziwiłła] wojewody wileńskiego?, Komarowicze [?] II 1789.

¹²⁰ Chodziło o kryzys w małżeństwie córki podkomorzego litewskiego H.W. Radziwiłła, por. AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 99—101, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Warszawa 9 VIII 1786.

demii i zostawał w kancelarii mojej przez kilkanaście lat”, zawsze był wierny i użyteczny, zdalny do pióra, robienia regestów i do zarządu ekonomiami, „a do tego mój kuzyn”¹²¹. Także Jeleńscy wywodzeni z innych linii tej polityce raczej sprzyjali, o czym świadczyć może fakt ich pojawiania się w różnych obszarach zainteresowań Radziwiłłów, zawsze wszak wykonawców ich woli.

Odbiciem tych dobrych, właściwie przez cały okres stanisławowski, relacji między Radziwiłłami i Jeleńskimi był fakt, że w tym czasie Jeleńscy bywali u Radziwiłłów stosunkowo często i raczej długo. Żona Rafała jeździła do Trok w 1777 roku¹²², wówczas też bywał w Nieświeżu G. Jeleński¹²³, który — jak możemy przypuszczać — „w pilnych okolicznościach” często tu przyjeżdżał do K.S. Radziwiłła wojewody¹²⁴; również Jeleńscy z Dunajczyc byli w Nieświeżu w sierpniu 1780 roku¹²⁵, natomiast Rachela, córka Samuela podczaszego, przebywała tu cały czas w 1782 roku¹²⁶. K.S. Radziwiłł, wojewoda wileński, był z pewnością pierwszym najważniejszym z Radziwiłłów pojawiającym się w pierwszorzędnej dla nich roli. Ale także inni Radziwiłłowie byli doceniani czy dowartościowani przez Jeleńskich. Przykładowo pamiętano w 1783 roku o imieninach księcia podkomorzego litewskiego Hieronima Wincentego Radziwiłła. Jeleńscy wybierali się na galę z tej okazji, ale z powodu choroby solenizanta ostatecznie nie doszła ona do skutku, przeto listownie życzenia mu złożyli¹²⁷. Również bratanek G. Jeleńskiego już po konfederacji barskiej często na własną rękę pilnowali swych interesów z Radziwiłłami. Stałym tematem w relacjach Jeleńskich z Radziwiłłami było przedłużanie dzierżawy Surwiliszek, o co w 1769 roku prosił K.S. Radziwiłła Józef Jeleński dla swego ojca Rafała¹²⁸,

¹²¹ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 134, G. Jeleński do księcia [Macieja Radziwiłła] kasztelana wileńskiego, Dunajczyce 15 VIII 1791.

¹²² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 200, k. 49v, [R. Jeleński?] do [G.] Jeleńskiego, Okniesty 9 IX 1777.

¹²³ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 19, G. Jeleński do kanclerza [A.M.] Sapiehy, Dunajczyce 25 I 1777.

¹²⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 101—101v, G. Jeleński do [Bogusława] Wolbeka, Dunajczyce 19 V 1782; AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 37, 42, 45, 79, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], Dunajczyce 15 II 1782, 8 IX 1782 i 16 IX 1782, Warszawa 5 XII 1785.

¹²⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 144, k. 40, Felicjan Hordyna do [Jeleńskiego?], Kamiażk 20 VIII 1791.

¹²⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 127—128, Rachela Jeleńska do stryja [G.? Jeleńskiego], Nieśwież 12 X i 12 XI 1782.

¹²⁷ AGAD, AR V, rkps 6031, s. 3—4, Amelia Jelska do [K.S.] Radziwiłła, Różana Glinciszki 15 X 1783.

¹²⁸ AGAD, AR V, rkps 6008, s. 1, Józef Jeleński koniuszy mozyrski do [K.S.] Radziwiłła, Waka 25 II 1769.

a w latach 1778 i 1779 powołując się na ojca Rafała i deklarując swe usługi w roli pisarza w asesorii, prosił o to Jan Jeleński¹²⁹. W ich imieniu o zapewnienie im posiadania Waki pisał też G. Jeleński¹³⁰. On zresztą cały czas dbał o interesy swych bratanków u Radziwiłłów, o Konstantym Ludwiku i Janie już wspomniano, także trzeci — Józef — mógł liczyć na energicznego stryja, m.in. jemu zawdzięczał on utrzymanie dzierżawy Radziwiłłów — folwarku Góra¹³¹. Bratankowie też pomagali Radziwiłłom, głównie w ich pomniejszych, ale uciążliwych sprawach procesowych, spośród nich chyba najwięcej udzielał się Jan Jeleński, chociażby z racji objęcia po stryju urzędu pisarza dekreto-owego WKL¹³². On też z woli K.S. Radziwiłła w 1784 roku został wybrany z powiatu mozyrskiego posłem, choć pierwotnie wojewoda wileński myślał o jego bracie Konstantym Ludwiku, Jan Jeleński jednak sprawę księciu szybko wyjaśnił w sposób charakterystyczny dla Jeleńskich: „każdy z imienia naszego jedno rozumiej znaczy, stanąłem więc sam posłem”, i dodawał: „a za bratem proszę o protekcję”, aby został posłem z Inflant, kończył zaś deklaracją, że obaj będą „na sejmie obowiązani”¹³³. W 1788 roku zaszła z kolei okoliczność odwrotna, a mianowicie to Jan Jeleński utrzymał przy poselstwie — za aprobatą K.S. Radziwiłła — Konstantego Ludwika, choć książe pierwotnie wolał jego brata, wszak jak pisał Jan Jeleński, różnicy nie ma: „Zawsze przyłgnięci jesteśmy z całym imieniem naszym” do księcia¹³⁴. Do pewnych nieporozumień doszło pomiędzy Janem Jeleńskim a K.S. Radziwiłłem, a raczej jednym

¹²⁹ Por. AGAD, AR V, rkps 5997, s. 1, A. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła?], Grodno 12 III 1778. Por. też AGAD, AR V, rkps 6007, s. 3, 5, Jan Jeleński do księcia [K.S.? Radziwiłła], Warszawa 22 III, 19 IV 1779. Potem J. Jeleński prośby o przedłużenie dzierżawy ponawiał wraz z deklaracjami wiernej służby, por. np. AGAD, AR V, rkps 6007, s. 13, 15, 21—22, 23, Jan Jeleński do [K.S.? Radziwiłła], Warszawa 8 I 1781, Oknisty 5 VI 1781, Warszawa 18 II 1786. Por. też AGAD, AR V, rkps 6007, s. 35, Exerpt z Prawa Zastawnego od księcia Karola S. Radziwiłła wojewody wileńskiego Rafałowi Jeleńskiemu podśędkowi wiłkomirskiemu na wsie Bobordzie, Kowale i folwark Surwiliszki w zastawną trzyletnią tenetę do 1766 do św. Jana 24 VI i dalej za „nieokupnem” na kolejne 3 lata, itd. Prawo dotyczyło też sukcesorów i dzierżawców R. Jeleńskiego, [b.m. i d.] [1763?]. Problemy z trzymaniem Surwiliszek przez Jeleńskich pojawiły się w 1786 roku, ale zostały rozwiązane, por. AGAD, AR V, rkps 6007, s. 25—26, 28, Jan Jeleński do księcia [K.S.? Radziwiłła], Wilno 21 V 1786, [b.m. i d.] [1786].

¹³⁰ Por. AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 25, 89, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], Komarowicze 15 XII 1778, Warszawa 22 II 1786.

¹³¹ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 92, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], Warszawa 14 VI 1786.

¹³² Między innymi sprawa z benedyktynami nieświeskimi czy sprawa Hieronima Wincentego Radziwiłła z [?] Poniatowskim sędzią grodzkim pińskim, por. AGAD, AR V, rkps 6007, s. 7, 21—22, Jan Jeleński pisarz sądów asesorskich do księcia [K.S.? Radziwiłła], Warszawa 19 XII 1779 i 18 II 1786.

¹³³ AGAD, AR V, rkps 6007, s. 17, Jan Jeleński do [K.S.? Radziwiłła], Łuczycze 14 VIII 1784.

¹³⁴ AGAD, AR V, rkps 6007, s. 31, Jan Jeleński do [K.S.? Radziwiłła], Mozyrz 20 VIII 1788.

z jego dzierżawców, w 1790 roku¹³⁵, przypuszczać jednak możemy, że nie miały one poważniejszych konsekwencji dla relacji Jeleńskich z Radziwiłłami. O bliskości bratanków G. Jeleńskiego z Radziwiłłami świadczy też fakt, że użyczał im K.S. Radziwiłł w 1785 roku swojego lekarza, za niego — doktora Zaniemońskiego — który uratował zdrowie „brata mego Józefa ciwuna trockiego, który już był bez nadziei życia”, dziękował brat chorego Jan Jeleński, jednocześnie prosił o zgodę na dłuższy pobyt Zaniemońskiego przy łóżku chorego¹³⁶. Za owego lekarza dziękował później w 1786 roku także sam — już zupełnie zdrowy — Józef Jeleński¹³⁷, przy okazji prosił o dzierżawę folwarku Góry pod Wilnem¹³⁸, co też wsparł — jak już wspomniano — swymi staraniami G. Jeleński¹³⁹.

Do Radziwiłłów zwracali się też w różnych sprawach inni Jeleńscy, np. w 1769 roku Antoni Jeleński dziękował w imieniu Jeleńskich K.S. Radziwiłłowi za zatrzymanie ich przy zastawach¹⁴⁰ i prosił o wsparcie za swym „bratem” do funkcji deputackiej na najbliższy trybunał oraz utrzymanie go później przy podskarbiostwie przy trybunale kadencji wileńskiej¹⁴¹. Z kolei w tym samym 1769 roku Marcin Jeleński zabiegał u Radziwiłłów o pomoc w odzyskaniu klaczy¹⁴². Z prośbami zgłaszał się także Stanisław Jeleński, który już w spokojnym roku 1783 deklarował chęć służenia księciu¹⁴³. Ten później, w lutym 1788 roku, zabiegał u Radziwiłłów o wsparcie do funkcji deputackiej, którą otrzymał¹⁴⁴, a w sierpniu tego roku — zaświadczyając, że wypełnia swe obowiązki w trybunale — prosił księcia Radziwiłła, przypuszczalnie Karola

¹³⁵ Por. AGAD, AR V, rkps 6007, s. 33—34, 35, Jan Jeleński do [K.S.? Radziwiłła], Warszawa 3 III 1790 i 26 III 1790.

¹³⁶ AGAD, AR V, rkps 6007, s. 19, Jan Jeleński do [K.S.? Radziwiłła], Koszчыce 27 VIII 1785.

¹³⁷ AGAD, AR V, rkps 6009, s. 5—6, Józef Jeleński ciwun trocki do K.S. Radziwiłła, Wilno 9 IV 1786.

¹³⁸ Por. AR V, rkps 6009, s. 5—6, 8—11, 12—13, Józef Jeleński do K.S. Radziwiłła, Wilno 9 IV 1786, 17 IV 1786 i 30 IV 1786.

¹³⁹ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 92, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], Warszawa 14 VI 1786.

¹⁴⁰ AGAD, AR V, rkps 5997, s. 1, A. [?] Jeleński do księcia [K.S.? Radziwiłła], [nieczyt.] 14 IV 1769.

¹⁴¹ Ibidem. Deputatami w 1769 roku było dwóch Jeleńskich: Józef (mozyrski) i Jakub Józef (źmudzki), obaj na kadencje wileńską, żaden z nich nie został jednak skarbnikiem trybunału, por. *Deputaci*, s. 301, 303. Później A. Jeleński bywał w Nieświeżu, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 53, Antoni Jeleński do [?] Jeleńskiego, Dunajczyce 17 X 1777.

¹⁴² AGAD, AR V, rkps 6018, s. 1—2, Marcin Jeleński starosta fastowicki [?], rotmistrz mozyrski do księcia [K.S.? Radziwiłła, Zarzków [?] 8 VI 1769.

¹⁴³ AGAD, AR V, rkps 6023, s. 10—11, 13, Stanisław Jeleński pisarz grodzki mozyrski starosta niestanowicki [?] do księcia [? Radziwiłła], Kamionki 20 X 1783 i Stuchionki [?] 27 IV 1786.

¹⁴⁴ AGAD, AR V, rkps 6023, s. 14—15, Stanisław Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Mozyrz 5 II 1788. Por. *Deputaci*, s. 382.

Stanisława, wojewodę wileńskiego, o wstawiennictwo u króla¹⁴⁵ prawdopodobnie w dążeniu do funkcji poselskiej, co się wszak nie udało. S. Jeleński też był zależny ekonomicznie od Radziwiłłów, o czym świadczą jego starania o utrzymanie majątku Studzionki¹⁴⁶.

Więzy ekonomiczne sprawiały, że Jeleńscy mimo chwilowych problemów K.S. Radziwiłła po elekcji Stanisława Augusta i w okresie barskim cały czas podtrzymywali wobec niego i jego krewnych deklaracje lojalności, politycznie zobowiązywali się wobec nich do posługi. Zyski z takiego układu były w istocie obopólne: Jeleńscy zawdzięczali liczne funkcje i urzędy właśnie Radziwiłłom, ci z kolei korzystali z pomocy Jeleńskich głównie przy załatwianiu drobnych, acz uciążliwych i kłopotliwych spraw procesowych. Jeszcze w 1804 roku już w innej przecież rzeczywistości, kiedy wzajemne związki wyraźnie się rozluźniły, Feliks Jeleński obiecywał księciu Józefowi M. Radziwiłłowi, wojewodzie trockiemu, dać rezolucję sprawiedliwą i zgodną z prawem¹⁴⁷. Dodać trzeba, że Jeleńscy zawsze starali się lojalnie, całą rodziną — choć wyjątki się zdarzały — stać za obroną przez siebie opcją, byli przy tym zawsze na tyle elastyczni, że z nikim nie zrywali kontaktów do końca. W ich listach widoczne jest także, że Jeleńscy postrzegali Radziwiłłów jako obrońców Litwy, a więc i powiatu mozyrskiego. Widać to wyraźnie w 1775 roku, kiedy dość rozpaczliwie G. Jeleński szukał ich wsparcia, by zmniejszyć nałożone na powiat przez generała Andrieja Szczerbatowa furaze i ratować mieszkańców tych ziemi przed głodem¹⁴⁸.

Z przeanalizowanej korespondencji wyłania się obraz rodziny Jeleńskich jako bardzo związanej z Radziwiłłami, ale też uzależnionej od nich. Warto zauważyć, że w relacje te włączeni byli praktycznie wszyscy Jeleńscy, solidarnie tworzący jedną partię, co dało im siłę i, jak się wydaje, również pewną niezależność od Radziwiłłów i swobodę w kreowaniu własnej małej polityki. Okazuje się bowiem, że w tym samym okresie Jeleńscy starali się także o zachowanie jak najlepszych stosunków z Sapiehami. Jakkolwiek w drugiej połowie XVIII wieku relacje pomiędzy Sapiehami a Radziwiłłami nie były tak napięte jak w epokach wcześniejszych, to jednak rywalizacja między nimi o przodownictwo na Litwie trwała. Sapiehowie z pewnością byli drugim — po

¹⁴⁵ AGAD, AR V, rkps 6023, s. 17—18, Stanisław Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Grodno 1 VIII 1788.

¹⁴⁶ AGAD, AR V, rkps 6023, s. 20, 21, Stanisław Jeleński do księcia [K.S.] Radziwiłła, Studzionki 28 II 1789, 8 IV 1789.

¹⁴⁷ AGAD, AR V, rkps 6000, s. 1, Feliks Jeleński prezydent sądów do księcia [Józefa Mikołaja] Radziwiłła wojewody trockiego, Mińsk 4 VI 1804.

¹⁴⁸ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 6—8, 10, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Warszawa 29 III 1775, „Ze Stancyi” 12 III 1775.

Radziwiłłach — partnerem Jeleńskich, starano się więc ich w żaden sposób nie zrażać.

Z analizy XVIII-wiecznej znanej korespondencji pomiędzy Jeleńskimi i Sapiehami wynika, że bliskie kontakty o charakterze politycznym trwały między tymi rodzinami od początków lat 30. XVIII wieku, o czym świadczą listy Antoniego Jeleńskiego — niestety nie wiemy którego — on wszak ustalał w 1732 roku przypuszczalnie z Antonim Sapiehą, starostą mereckim, sprawy rozwiązań sejmikowych¹⁴⁹ i utrzymywał stały kontakt listowny o charakterze politycznym¹⁵⁰. Także Michał Jeleński, prawdopodobnie syn Dadzieboga Antoniego, w 1735 roku pisał w sprawach politycznych do tegoż Antoniego Sapiehy „o nieszczęśliwym we wsi pruskiej brata mego skarbnika i pułkownika mozyrskiego [...] przez Moskwę wzięciu” i w tej sprawie prosił o pomoc¹⁵¹, jak możemy suponować, chodziło o działanie prowadzące do jego zwolnienia z niewoli. W liście tym była zawarta „druga obligacja”, która wskazuje na bliższe relacje obu tych polityków, a mianowicie Michał Jeleński zalecał „drugiego brata mego pisarza grodzkiego wiłkomirskiego” Rafała Jeleńskiego „w interesie wiadomym”¹⁵². Niestety nie wiemy, o co w nim chodziło. W 1740 roku z kolei tenże Michał Jeleński pisał do (?) Sapiehy bardzo wymownie: znając to, że „od promocji WP szczęście dependuje, nieznan i niezastużony”, prośbę składał o wakującą regencję ziemską wileńską¹⁵³. Tę regencję otrzymał i już w 1741 roku informował: „dekret podług myśli WP”¹⁵⁴. Na Michała, syna D.A. Jeleńskiego, jako piszącego te listy wskazuje dalsza korespondencja kierowana do (?) Sapiehy, której autorem był Rafał Jeleński, najstarszy syn D.A. Jeleńskiego. W niej zalecając się do usług, przypominał odbytą niedawno posługę i prosił o wsparcie w ubieganiu się o funkcję deputata w 1738 roku, zaznaczał przy tym, że z prośbą o pomoc w tym dążeniu zwrócił się także do kasztelana trockiego M.K. Radziwiłła i generała artylerii litewskiej Kazimierza Leona Sapiehy¹⁵⁵. W roku następnym podziękował za otrzymane w dzierzawę

¹⁴⁹ Por. LMBA, F 139, rkps 1557, k. 3—4v, An[toni] Jeleński do [Antoniego?] Sapiehy starosty mereckiego?, [b.m.] 5 II 1732.

¹⁵⁰ Por. LMBA, F 139, rkps 1557, k. 5v—6, 7, 11—11v, An[toni] Jeleński do [Antoniego?] Sapiehy, starosty mereckiego [?], [b.m.] 12 I 1732, [b.m.] 14 I 1732, [b.m.] 5 II 1732.

¹⁵¹ Por. LMBA, F 139, rkps 1557, k. 13, Michał Jeleński do [Antoniego Sapiehy, starosty mereckiego?], Królewiec 15 V 1735.

¹⁵² Ibidem.

¹⁵³ Por. LMBA, F 139, rkps 1558, k. 9, M.[ichał] Jeleński podczaszy mozyrski do [Sapiehy?], Mińsk 21 I 1740.

¹⁵⁴ Por. LMBA, F 139, rkps 1558, k. 11, M.[ichał] Jeleński do [Sapiehy?], Wilno [?] 24 XII 1741.

¹⁵⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1558, k. 1—2, R. Jeleński do [Sapiehy?], [b.m.] 28 II 1738. R. Jeleński cel osiągnął, został deputatem z powiatu wiłkomirskiego, por. *Deputaci*, s. 177.

dobra¹⁵⁶. W tym czasie jako współpracownik Sapiehów pokazał się także bliżej nieznany, może wywodzący się z III linii, syn Stanisława — Wiktor Jeleński, który chwalił się, że według rozkazu przeprowadził na sejmiku w 1740 roku wybór zaleconych deputatów, pisał: „Wszystko się to spełniło, w czym obiecał rozkaz pański”. Na sejmiku wybrano Rafała Oskierkę — marszałka i Adama Ipohorskiego Lenkiewicza — pisarzewicza¹⁵⁷. Prosił też przy okazji W. Jeleński o wsparcie, gdyż: „Jako młodzian zabieram się do duchowieństwa”¹⁵⁸.

W następnych latach, począwszy od 1740 roku do czasu elekcji Stanisława Augusta w 1764 roku, korespondencja i chyba kontakty między Jeleńskimi i Sapiehami straciły na intensywności, ale nie zanikły zupełnie. Świadczą o tym listy z 1748 roku Rafała Jeleńskiego i jego żony Anieli (Angeli) pisane przypuszczalnie do Józefa Franciszka Sapiehy, które wskazują na pewną zażyłość między piszącymi¹⁵⁹, oraz list z listopada 1755 roku Michała Antoniego Sapiehy, podkanclerzego WKL, do Bogusława Wolbeka, pisarza grodzkiego mozyrskiego, bliskiego współpracownika Jeleńskich, ich powinowatego, w którym książę pisał w sprawie wyboru deputatów. Zalecał on, by na sejmiku mozyrskim „żądać, życzyć i starać się, aby stanęli sędziowie przywiązaniem do prawa i słuszności publico pożyteczni. Do czego szukając pomocy WP, uniżenie upraszam”¹⁶⁰. Wskazywał też M.A. Sapieha swego kandydata do tej funkcji: Ludwika (?) Bogusza, chorążego mozyrskiego, również bliskiego Jeleńskim, jemu też powierzył swoje prośby¹⁶¹. Niemniej w pełni relacje Jeleńskich z Sapiehami odżyły dopiero w przededniu elekcji ostatniego króla Rzeczypospolitej i przyznać trzeba, co ma swoją wymowę, że ze strony Sapiehów utrzymywał je właściwie tylko Aleksander Michał Sapieha, najpierw wojewoda połocki od 1754 roku, a potem od 1775 roku — kanclerz litewski.

A.M. Sapieha, chyba nieprzypadkowo, pojawił się na horyzoncie Jeleńskich w 1764 roku, kiedy Radziwiłłowie mieli problemy. Wszak G. Jeleński w lu-

¹⁵⁶ Por. LMBA, F 139, rkps 1558, k. 3—4, 5, R. Jeleński do [Sapiehy?], Okni-sty 10 VII 1739 i 10 VIII 1739.

¹⁵⁷ Por. LMBA, F 139, rkps 1558, k. 7, Wiktor Jeleński podstarości mozyrski [nowogródzki?] do [Sapiehy?], Jerenicze 13 II 1740. Por. *Deputaci*, s. 187.

¹⁵⁸ Por. LMBA, F 139, rkps 1558, k. 7v.

¹⁵⁹ Por. AGAD, AT, rkps G-211, s. 1—2, 3—6, Anna [Aniela] Jeleńska do [Józefa Franciszka Sapiehy, podskarbiego nadwornego litewskiego?], Dorguń 22 XI 1748 i R. Jeleński do [Józefa Franciszka Sapiehy, podskarbiego nadwornego litewskiego?], Warszawa 11 XI 1748.

¹⁶⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 184, k. 8, M.[ichał] Sapieha podkanclerzy WKL do Bogusława Wolbeka pisarza grodzkiego mozyrskiego, Słonim 30 XI 1755.

¹⁶¹ Por. ibidem, k. 8—8v. Na sejmiku mozyrskim w lutym 1756 roku wybrano deputatem Ludwika Bogusza, chorążego, przyjąć więc możemy, że to on przypuszczalnie był kandydatem M.A. Sapiehy, por. *Deputaci*, s. 250.

tym 1764 roku pisał, że został posłem mozyrskim za jego wolą¹⁶², zaraz też jego brat Rafał słał prośbę o starostwo wiłkomirskie dla swojego syna, który — jak pisał do A.M. Sapiehy — „jest u boku WP”¹⁶³ — nie wiemy niestety, dla którego syna, a dalej, jeżeli dobrze odczytujemy tekst, o województwo smoleńskie dla siebie¹⁶⁴. R. Jeleński, wówczas podsędek wiłkomirski, wspierał kandydatów ówczesnego wojewody połockiego A.M. Sapiehy do funkcji poselskiej, w czym, jak pisał, przeszkodziły mu listy wojewody wileńskiego [K.S. Radziwiłła], wobec nich musiał ustąpić. Dodawał jednak znamienne, żeby nie wykreślał jego imienia „z komputu wiernych sług”¹⁶⁵ i niejako usprawiedliwiając swą porażkę, pisał: „masz za sobą pisarza dekretowego [G. Jeleńskiego], on będzie Ci służył”¹⁶⁶. Z listów Rafała zdaje się też wynikać rzecz mimo wszystko zaskakująca, choć może to nadinterpretacja źródeł, a mianowicie że A.M. Sapieha myślał o koronie polskiej dla siebie, a R. Jeleński go w tym utwierdzał, wszelako: „Gdzie jest wolna elekcja, tam jedynie Bóg zrządza i daje króla, a takowe nad wolnym narodem panowanie zawsze szczęśliwe bywa”¹⁶⁷. Na te deklaracje republikanina R. Jeleńskiego trzeba brać jednak poprawkę, tzn. uwzględnić ówczesne relacje Jeleńskich z Radziwiłłami i Familiją, niemniej faktem jest, że Jeleńscy także byli przede wszystkim pragmatykami. Zaraz po elekcji R. Jeleński prosił A.M. Sapiechę o „rekomendację królowi zasługi imienia mego” i o jakiegokolwiek dygnitarstwo dla „imienia mego”¹⁶⁸. Przy okazji prosił też o wsparcie do jakiejś funkcji dla Bogusza¹⁶⁹, krewnego Jeleńskich. Zauważmy, że podobne prośby w tym samym czasie były kierowane do Radziwiłłów.

Jakkolwiek R. Jeleński latem 1765 roku odmówił A.M. Sapieże wyjazdu w interesach do Rygi, wszak jak pisał: „Ja w Rydze żadnej znajomości nie mam”¹⁷⁰, to jednak usprawiedliwiał się chorobą — wydaje się, że było to tłumaczenie prawdziwe¹⁷¹. Oświadczał, że jest przyjacielem i przypominał, że (?) Lenkiewicz —

¹⁶² Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 5, G. Jeleński do [A.M. Sapiehy] wojewody połockiego, Dunajczyce 5 II 1764.

¹⁶³ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 7, R. Jeleński do wojewody połockiego [?] [A.M. Sapiehy?], Oknisty 19 IV 1764.

¹⁶⁴ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 11, R. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Oknisty 4 VIII 1764.

¹⁶⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 9v, R. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Wilno 25 III 1764.

¹⁶⁶ Por. ibidem, k. 9—10v, R. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Wilno 25 III 1764.

¹⁶⁷ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 11v—12, R. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Oknisty 4 VIII 1764.

¹⁶⁸ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 13, R. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Glinciszki 11 XI 1764.

¹⁶⁹ Por. ibidem, k. 12v.

¹⁷⁰ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 17—17v, R. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Oknisty 22 VIII 1765.

¹⁷¹ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 25, R. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Oknisty 3 X 1765.

krewny Jeleńskich — jest dworzaninem Sapiehy¹⁷², natomiast jego syn Konstanty Ludwik się księciu „zasługiwał”, prosił jednak Rafał, by książę zgodził się na przyjazd syna przed sejmikami gromnicznymi¹⁷³. Ze zrozumieniem przyjął odmowę księcia: skoro nie zjechał na sejmiki gromniczne i „kiedy go zatrzymałeś”, znaczy, że przydatny, co R. Jeleński stwierdzał z satysfakcją¹⁷⁴. W 1776 roku, co — jak możemy przypuszczać — miało związek z nominacją A.M. Sapiehy na kanclerza WKŁ, przypominał zasługi swego imienia oddane Sapiedom. Pisał, że on służył marszałkowi wielkiemu WKŁ Aleksandrowi Pawłowi Sapieże, dziadowi księcia, potem zaś jego ojcu Kazimierzowi Leonowi Sapieże, generałowi artylerii litewskiej, teraz natomiast służył księciu jego syn — podkomorzy mozyrski K.L. Jeleński, i protegował młodszego swego syna — sędziego ziemskiego mozyrskiego Jana Jeleńskiego¹⁷⁵. Ten też zaraz zadeklarował: „zawsze cały mój dom służył Ci, dzięki twojej protekcji zostałem pisarzem dekretowym”¹⁷⁶. Cztery lata później, w 1781 roku, ów Jan Jeleński w liście do A.M. Sapiehy pisał: „nic słodsze go w życiu, jak wykonywać Twoje rozkazy”¹⁷⁷, co w istocie miało miejsce — jako pisarz dekretowy WKŁ od 1776 roku, J. Jeleński formalnie był podwładnym A.M. Sapiehy. Współpraca ta przebiegała raczej poprawnie¹⁷⁸.

Interesy — chociaż drobne — łączyły także A.M. Sapięhę z bratem R. Jeleńskiego Michałem. W 1767 roku M. Jeleński, podkomorzy mozyrski, starał się nabyć od wojewody połockiego i hetmana A.M. Sapiehy zaścianki: Dziacielski i Bachrowski w powiecie orszańskim. Przy czym chodziło M. Jeleńskiemu nie tyle o nabycie tytułu do włości, ile o zakończenie trwających w tych majątkach sporów. Jak pisał podkomorzy, w wioskach do nich należących po dwóch panów znajduje się, stąd konflikty między poddanymi dwóch stron¹⁷⁹.

¹⁷² Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 18, R. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Oknisty 22 VIII 1765.

¹⁷³ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 25v—26, R. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Oknisty 3 X 1765.

¹⁷⁴ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 27, R. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Wiłkomierz 2 II 1766.

¹⁷⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 29, R. Jeleński do księcia kanclerza [A.M. Sapiehy], Oknisty 16 VI 1776.

¹⁷⁶ Por. LMBA, F 139, rkps 1563, k. 6, Jan Jeleński do kanclerza? [A.M. Sapiehy], Moryz 20 VII 1776.

¹⁷⁷ Por. LMBA, F 139, rkps 1563, k. 28, Jan Jeleński do kanclerza? [A.M. Sapiehy], Warszawa 18 XII 1781.

¹⁷⁸ Por. LMBA, F 139, rkps 1563, k. 12—12v, Jan Jeleński do kanclerza? [A.M. Sapiehy], Grodno 10 III 1777.

¹⁷⁹ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 31, Michał Jeleński podkomorzy mozyrski do [A.M. Sapiehy], Komarowicze 18 II 1767.

W tym samym liście M. Jeleński informował także A.M. Sapiechę, że na sejmiku mozyrskim deputowanymi zostali wybrani jego „bratanek” Stanisław Jeleński, bywszy sędzia grodzki grodzieński, i Tadeusz L. Horwatt, rotmistrz mozyrski, „obaj studzy WP”¹⁸⁰. To ostatni pisany przed śmiercią znany list M. Jeleńskiego do księcia A.M. Sapiehy.

Dobre kontakty z A.M. Sapiechą utrzymywał także co najmniej od 1765 roku Gedeon Jeleński, co wynikało najpierw z faktu, że książe A.M. Sapieha udostępnił G. Jeleńskiemu stancję na czas jego pobytu w Warszawie w sprawach związanych z funkcją pisarza dekretowego, za co ten mu się odpłacał swą życzliwością¹⁸¹. Zdarzało się też G. Jeleńskiemu oświadczać A.M. Sapiechę chęć służenia¹⁸². Nie mamy danych o ich bliskiej współpracy w latach 1768—1769, wszelako G. Jeleński kontakty wówczas z hetmanem polnym litewskim A.M. Sapiechą podtrzymywał¹⁸³. Sytuację zmienił awans A.M. Sapiehy na kanclerza WKL, od 1776 roku relacje między nimi wyraźnie się ożywiły, a stroną szukającą zbliżenia był G. Jeleński. Nie ulega jednak wątpliwości, że już wcześniej Gedeon musiał należeć do stosunkowo bliskich współpracowników A.M. Sapiehy, to za jego pośrednictwem w marcu 1776 roku szukał drogi do kanclerza litewskiego Józef Sołłohub¹⁸⁴. Natomiast już w czerwcu 1776 roku informując o swoim powrocie z „podróży warszawskiej”, zabiegał o utrzymanie przy poselstwie na sejmiku mozyrskim swego kandydata i synowca zarazem — sędziego ziemskiego mozyrskiego Jana Jeleńskiego¹⁸⁵. Informował także, że zamierza się udać do hetmana wielkiego litewskiego Michała Kazimierza Ogińskiego, który proponował mu poselstwo, ze względu na zdrowie się jednak wymówił¹⁸⁶. Plan G. Jeleńskiemu tym razem się nie powiódł, niemniej — jak zauważał w swej relacji z sejmiku mozyrskiego pisanej do A.M. Sapiehy — posłami w 1776 roku zostali Antoni Oskierka, starosta bahrymowski, i Alojzy Sulistrowski, „bliski kolegiat mój”, obydwaj „będą przyjaciółmi księcia”. Dodał też, że instrukcja dla posłów jest zgodna z jego zaleceniami¹⁸⁷. Dziękował

¹⁸⁰ Por. *ibidem*; *Deputaci*, s. 295.

¹⁸¹ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 19, 23, G. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Warszawa 3 XI 1765, 9 XII 1765.

¹⁸² Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 4, G. Jeleński do [Sapiehy?], [b.m. i d.].

¹⁸³ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 6—7, 9, G. Jeleński do [A.M. Sapiehy], Warszawa 27 II 1769, 4 IV 1768, 3 IV 1769.

¹⁸⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 184, k. 34, Józef Sołłohub do [G. Jeleńskiego?], [b.m.] 26 III 1776.

¹⁸⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 14, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Dunajczyce 22 VI 1776.

¹⁸⁶ Por. *ibidem*, k. 14v.

¹⁸⁷ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 15, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Mozyrz [?] VII 1776.

w liście również za Order św. Stanisława¹⁸⁸. Z wyniku sejmiku A.M. Sapieha nie był chyba w pełni zadowolony, o czym świadczyć mogą usprawiedliwienia G. Jeleńskiego, który tłumaczył się, że sejmik się odbył w „wielkim fermencie” i był na kilka „partii rozdzielony”: była partia hetmana wielkiego litewskiego M.K. Ogińskiego i podkanclerzego litewskiego Joachima Chreptowicza, a „przecież utrzymali się żądani posłowie”. Zaznaczał, że on z powodu słabego zdrowia o poselstwo się nie starał, a i jego synowiec Jan Jeleński, sędzia ziemski mozyrski, także nie mógł, choć nie tłumaczył, z jakiego powodu¹⁸⁹. W końcu pisał, że listy księcia na sejmiki przysłyły późno, bo dopiero w dniu jego zakończenia¹⁹⁰. Wydaje się, że to wyjaśnienie poskutkowało, bowiem dalej relacje między G. Jeleńskim a A.M. Sapiehą układały się dobrze, wszak z sukcesem prosił o utrzymanie przy pisarstwie dekretowym swego synowca wspomnianego Jana Jeleńskiego, zdolnego do tej funkcji, „który lat sześć u mnie aplikował się”¹⁹¹. Przy tym trochę narzekał — być może była to zagrywka, mająca na celu przekonanie Sapiehy — „ja byłem 23 lata pisarzem dekretowym i nic za posługi nie otrzymałem, [...] kilka tysięcy musiałem zawsze tracić”, i wyrażał nadzieję, że może J. Jeleńskiemu przy protekcji księcia będzie lepiej¹⁹². Później wspierał prośbę swego „przyjaciela” — jak pisał — Galińskiego¹⁹³, przypuszczalnie krewnego swej drugiej żony. Następne lata nie zmieniły wiele w relacjach G. Jeleńskiego z A.M. Sapiehą, realizował on sugestie kanclerza. W 1777 roku pisał, że oczekuje na rozkazy księcia, zaznaczał również przy tym, że działa z rozkazu króla oraz Rady Nieustającej w funkcji sędziego w sądach zadworskich asesorskich i prosił kierować do niego listy na Nieśwież¹⁹⁴, sugestię tę powtarzał¹⁹⁵. W owych sądach współpraca G. Jeleńskiego z A.M. Sapiehą układała się raczej bez problemów, może z wyjątkiem kłopotów z utrzymaniem kompletu sądujących¹⁹⁶. Liczył też wtedy Gedeon na ewentualną pomoc kanclerza litewskiego w sprawie cofnięcia konsystencji wojska moskiewskiego

¹⁸⁸ Por. *ibidem*, k. 15v.

¹⁸⁹ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 16, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Mozyrz 24 VII 1776.

¹⁹⁰ Por. *ibidem*, k. 16v.

¹⁹¹ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 26, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Dunajczyce [b.d.].

¹⁹² Por. *ibidem*, k. 26—26v.

¹⁹³ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 18, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Dunajczyce 21 XII 1776.

¹⁹⁴ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 19, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Dunajczyce 25 I 1777.

¹⁹⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 20, 21—22, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Dunajczyce 8 III 1777, 23 III 1777 i 22 IV 1777.

¹⁹⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 184, k. 11, [A.M.] Sapieha do [G. Jeleńskiego] starosty mozyrskiego, Różana 20 IV 1778.

w jego Dunajczycach¹⁹⁷. Na kanwie tych zdarzeń żalił się, że za swą posługę ojczyźnie nie dostał nagrody¹⁹⁸. W kolejnych latach G. Jeleński „adorował stopy WP”, zapowiadał odwiedziny w Różanie¹⁹⁹, wspierał u księcia swych krewniaków²⁰⁰ i przyjaciół²⁰¹, załatwiał dla kanclerza drobne sprawy²⁰², ale do bliższej współpracy czy zażyłości do czasów, czy raczej krótkiego epizodu, konfederacji targowickiej, której sędziwy kanclerz został marszałkiem na Litwie²⁰³, już nie dochodziło. W 1784 roku prosił tylko G. Jeleński w imieniu mieszkańców powiatu mozyrskiego o przesunięcie stacjonujących tam wojsk litewskich do innego powiatu²⁰⁴, zawsze jednak pamiętał o grzecznościach i okazywaniu szacunku²⁰⁵, na co A.M. Sapieha również grzecznie odpowiadał²⁰⁶. Wydaje się, że Gedeon szybko zorientował się, że A.M. Sapieha jest politykiem, który nie chce zbyt czynnie uczestniczyć w życiu publicznym i nie bardzo orientuje się w bieżącej sytuacji. Takie wnioski mogły mu się nasuwać po lekturze listów księcia, które zdradzały jego, owszem, życzliwość, ale również jego niewiedzę, a nawet bezradność w bieżących publicznych sprawach²⁰⁷.

By funkcjonować w litewskim środowisku politycznym drugiej połowy XVIII wieku i zachować w nim znaczącą pozycję, potrzebne były spore zdolności polityczne. Tymi z pewnością wykazali się Jeleńscy — prowadząc „swoją

¹⁹⁷ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 20—20v, 22, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Dunajczyce 8 III 1777 i 22 IV 1777.

¹⁹⁸ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 22v, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Dunajczyce 22 IV 1777.

¹⁹⁹ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 35, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Dorguń 5 V 1778.

²⁰⁰ Por. *ibidem*.

²⁰¹ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 39, G. Jeleński do A.M. [?] Sapiehy, Dunajczyce 25 V 1791.

²⁰² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 184, k. 11, [A.M.] Sapieha do [G. Jeleńskiego] starosty mozyrskiego, Różana 20 IV 1778.

²⁰³ A.M. Sapieha był wówczas pewną osłoną przed działaniami Szymona Kossakowskiego, po śmierci kanclerza G. Jeleński miał nadzieję — płonną jak się miało okazać — że rolę głowy rodziny Sapiehów przejmie Franciszek Sapieha, nowo nominowany w 1793 roku generał artylerii koronnej, wszak już wówczas wiedział, że zmienia się cała rzeczywistość polityczna, por. LMBA, F 139, rkps 1565, k. 2—3, G. Jeleński do [Franciszka] Sapiehy generała artylerii litewskiej, Komarowicze 21 VIII 1793 i 21 XI 1793.

²⁰⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 65v—66, Bogusław Wolbek sędzia grodzki mozyrski, starosta sielecki, pułkownik do stryja [Gedeona Jeleńskiego?], [b.m. i d.] 1784.

²⁰⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 39—40, G. Jeleński do kanclerza? [A.M.] Sapiehy, Komarowicze 14 I 1789, Dunajczyce 25 V 1791. Por. też NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 53, [A.M.] Sapieha do [G.] Jeleńskiego, Dereczyn 4 IX 1786.

²⁰⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 53, [A.M.] Sapieha do [G.] Jeleńskiego, Dereczyn 4 IX 1786.

²⁰⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 184, k. 11, 12, 13v, [A.M.] Sapieha do [G. Jeleńskiego] kasztelana nowogródzkiego, Różana 20 IV 1778, 23 I 1784 i 23 I 1786.

politykę” między stronnictwem królewskim, Radziwiłłami i Sapiehami, nie zrazili do siebie żadnej ze stron. Potrafili utrzymać, a nawet zwiększyć nie tylko stan posiadania, lecz także swe wpływy polityczne. Wydaje się, że było to możliwe przede wszystkim dzięki prowadzeniu jednolitej polityki przez całą rodzinę Jeleńskich, a głównie jej głowę — Gedeona, co musiało mieć znaczenie, zważywszy na rozrodzenie rodziny i jej silną pozycję ekonomiczną, szczególnie w powiecie mozyrskim. Taka rodzina dla każdego gracza politycznego czasów stanisławowskich była pożądanym sojusznikiem. Kwestia oceny, na ile była to moralna czy etyczna droga do sukcesu, jest trudna do rozstrzygnięcia. Z pewnością Jeleńscy mieli świadomość swego celu — wyniesienia rodu, ale też znali potrzeby Rzeczypospolitej, swej ojczyzny, i to starali się z większym lub mniejszym sukcesem łączyć.

• 4 • ROZDZIAŁ

Między polityką a gospodarstwem

Prowadzenie polityki polegające na lawirowaniu między najmożniejszymi rodzinami litewskimi a obozem królewskim było z pewnością cechą charakterystyczną Jeleńskich z linii Dadzieboga Antoniego. Dodatkowo jeszcze jeden istotny element pozwalał im dość sprawnie funkcjonować w życiu publicznym województwa mińskiego, a mianowicie starali się dbać o zabezpieczenie ekonomiczne swych działań publicznych, które z kolei umiejętnie wykorzystywali jako gwarancję stabilności ekonomicznej całej rodziny. Osiągnęli to, angażując się w tych miejscach, gdzie na sejmikach czuli się pewnie ekonomicznie, co wynikało z geograficznego rozłożenia posiadanych przez nich dóbr, zaś gwarancję ich wykorzystania dla prowadzenia działalności publicznej dało dobre ich zarządzanie. Urząd starosty mozyrskiego będący w ich posiadaniu w czasach stanisławowskich jeszcze to ułatwiał, stąd też do przeprowadzenia sejmików w Mozyrzu logistycznie zawsze byli dobrze przygotowani. Przy takiej strategii wszelako najistotniejszy był rozsądny i skuteczny zarząd posiadanymi dobrami. Trzeba obiektywnie przyznać, że Jeleńscy chcieli, by ich majątki rozwijały się harmonijnie, by w ich dobrach panował spokój i by jednocześnie były one w stanie bez większych problemów zapewnić aprowizację dla podejmowanych przedsięwzięć politycznych. To także budowało ich pozycję sojusznika w relacjach ze Stanisławem Augustem, z Antonim Tyzenhauzem czy Radziwiłłami i Sapiehami.

Jedną z najważniejszych kwestii dla sprawnego funkcjonowania ekonomiki szlacheckich włości była sprawa zachowania w nich spokoju. Na to Jeleńscy, zwłaszcza zaś bracia Gedeon i Rafał, byli szczególnie wyczuleni. Zazwyczaj zawczasu starali się oni rozwiązywać problemy z włościanami i w ogóle nie dopuszczali do sytuacji kryzysowych. Często występowali na tej płaszczyźnie razem. Najczęściej zagrożenie dla spokoju w majątkach tkwiło, najogólniej mówiąc, w nie zawsze harmonijnie układających się relacjach międzyludzkich.

Pierwszą płaszczyzną konfliktogenną były częste niesnaski między właścicielami dóbr i wszelkiego rodzaju dzierżawcami dóbr, najczęściej przybierały one postać sporów granicznych. Jeleńscy starali się je rozwiązywać, nie wchodząc na drogę sądową, a sprawy załatwiać polubownie, odwołując się bądź do dzierżawcy, bądź — co przy ich pozycji było skuteczniejsze — do właściciela dóbr. Tak było w sporze o poddanych G. Jeleńskiego z (?) Wiśniewskim, gdzie w imieniu brata pisał do H.F. Radziwiłła R. Jeleński z prośbą, by ten wpłynął na swego dzierżawcę¹. Takich spraw było więcej, jednak zawsze Jeleńscy starali się postępować w ten sposób. Także do swoich dóbr w miarę możliwości wybierali dzierżawców dających rękojmię spokojnego gospodarowania, niekłótliwych, a dodatkowo gwarantujących dobre obchodzenie się z poddanymi — to wszelako druga płaszczyzna konfliktogenna w ogóle w dobrach szlacheckich. Wydaje się, że ubiegający się o dzierżawy u Jeleńskich dobrze zdawali sobie sprawę z pozytywnego nastawienia G. Jeleńskiego do włościan. Przedstawiając prośbę o trzyletnią arendę dla siebie w 1760 roku, Dominik Kocieł obiecywał, że poddanym „tamecznym” czynił krzywdy nie będzie, jak robili to ówcześni arendarze². Ten ostatni argument w tego typu prośbach pojawiał się często i niekiedy był wykorzystywany nieuczciwie. O ile nie robił tego raczej D. Kocieł, rzeczowo pokazując problem³, o tyle wątpliwości można mieć w przypadku starań Jana Obuchowicza o przedłużenie tenuty. Otóż jego konkurent, niejaki Ostrowski, czynił przeciw niemu „podstępne kroki”⁴. By ukazać w złym świetle J. Obuchowicza, buntował ponoć przeciw niemu chłopów. Usprawiedliwiający się J. Obuchowicz nazywał go „mecenase” „do buntów poddaństwa”⁵, siebie zaś przedstawiał jako współczującego ich doli i pomagającego im⁶ i złożył deklarację, że jest gotowy „w grobowych popiołach zagrzebić usługę i wyciążone z dawna poddaństwo na lepszej sytuacji zostawić stopniu”⁷. Dodawał: „sama Wszehmocność uczyni zemstę przyspieszającym krzywdę

¹ AGAD, AR V, rkps 6022, s. 38—39, R. Jeleński do [H.F. Radziwiłła] chorążego WKL, [b.m.] 6 IX 1756. Poźniej też miał konflikty tej samej natury z Wiśniewskim, wówczas określanym stolnikiem brasławskim, por. AGAD, AR V, rkps 6022, s. 53—54, R. Jeleński do [M.K. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, [b.m.] 13 V 1762.

² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 159, k. 50, D.[ominik?] Kocieł do [Michała] Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Waka 20 XI 1760.

³ Por. ibidem.

⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 62, J.[an] Obuchowicz do [G. Jeleńskiego?], Szytce 25 II 1784.

⁵ Por. ibidem, k. 62v.

⁶ Por. ibidem, k. 63—63v.

⁷ Por. ibidem.

bliźniemu⁸. Tłumaczenie J. Obuchowicza opierało się na prawdzie, czego później dowiódł, pomagając chłopom w biedzie⁹. Również inny krewny G. Jeleńskiego — Stefan Jeleński — musiał się tłumaczyć ze swojego zachowania w zarządzanym przez siebie majątku, zarzucano mu bowiem, że zajmuje się pijaństwem, a nie gospodarzeniem. Na te zarzuty odpowiadał: „Wszakże gdybym miał do tego gust, siedziałbym spokojnie w domu i ustawnie bajramowałbym, nie posyłałbym wódki do Słucka na sprzedaż”¹⁰. Nie znamy natomiast odpowiedzi Marcina Jeleńskiego na zarzuty czynione mu przez gromadę fastowicką, ci skarżyli się, że „pańszczyznę białogłowską” bierze za męską i używa do posyłek synów gospodarzy „bez żadnego potrącenia w pańszczyźnie stróżowskiej”, bierze chłopą za pastucha i nie płaci, w końcu także że pola zabiera. W konkluzji prosili, żeby powinności według inwentarza były regulowane¹¹. Nie wiemy, jaki był dalszy los owej supliki, niemniej trafiła ona do rąk G. Jeleńskiego¹². Z powodu oskarżeń o złe postępowanie z włościanami problemy z G. Jeleńskim miał zarządca — niejaki [?] Bujalski. Zwrócili uwagę na to swemu stryjowi jego bratankowie: K.L. Jeleński, podkomorzy mozyrski, i Józef Jeleński, ciwun trocki¹³. Bujalski bronił się przed G. Jeleńskim, pisząc, że nikt nie może mu zarzucać, „ażebym był ospały i mniej dbającym w okazaniu protekcji poddaństwu”, dodawał na końcu: „nie jestem zdzierca ludzi”¹⁴.

Podstawą sprawnego funkcjonowania w życiu publicznym prowincji był spokój w majątku, ten wszak przede wszystkim zależał od ułożenia dobrych relacji z poddanymi. Także nad tym czuwali bracia Rafał i Gedeon Jeleńscy, byli oni — szczególnie ten drugi — na tym punkcie bardzo wyczuleni. Gedeon nakazywał nawet swemu bratu Tomaszowi Jeleńskiemu dobre obchodzenie się z włościanami, pisał do niego: „Życzę WPanu pięknie postępować” z nimi i wszystkich włościan dobrze traktować¹⁵, przy tym ganił jego błędy w tym względzie i złe traktowanie przez niego chłopów¹⁶. Stwierdzał też, już bardziej

⁸ Por. ibidem.

⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 100, [Jan Obuchowicz do [Angeli Obuchowiczowej] stolnikowej mozyrskiej do Komarowicz, [b.m.] [12 X 1789?].

¹⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 131, Stefan Jeleński do NN, Peretok 1 VII 1783.

¹¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 59, k. 12—12v, Pretensye ludzi fastowieckich do IP Marcina Jeleńskiego strażnika mozyrskiego, [b.m.] 6 V 1787.

¹² Ibidem, adnotacja G. Jeleńskiego.

¹³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 36—37v, [?] Bujalski do [G. Jeleńskiego?], Kislakowce 23 III 1785.

¹⁴ Por. ibidem.

¹⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 5, G. Jeleński do „dobrodzieja” [Tomasza Jeleńskiego?], Waka 17 X 1746.

¹⁶ Por. ibidem, k. 5v.

uniwersalnie, że na respekt trzeba zasłużyć i tego trzeba się nauczyć, chcąc obywateli pozyskiwać¹⁷.

Dobre traktowanie to również dbanie o kondycję ekonomiczną włościan. Jeleńscy — mając oczywiście w tym swój interes — ochraniali czasami poddanych swych dzierżaw przed nakazanymi przez właścicieli majątków dodatkowymi opłatami. Tak Jan Jeleński w 1779 roku zabiegał o zwolnienie poddanych Surwiliszek z nałożonej przez księcia K.S. (?) Radziwiłła dodatkowej opłaty na budowę kościoła birżańskiego, co uzasadniał ich ubóstwem i brakiem pieniędzy¹⁸. Ubóstwo i bieda poddanych były głównymi problemami Jeleńskich w ich majątkach. Z różnych przyczyn: czy to nieurodzaju, czy przechodów wojsk, tak polskich¹⁹, jak i moskiewskich²⁰, lub ich konsystencji w okolicach ich dóbr, zdarzało się, że włościanom brakowało chleba i groził im głód. Wówczas najpierw nakazywano w majątkach Jeleńskich, co zapisane było w specjalnej instrukcji, sprawiedliwie dzielić obciążenia²¹, a gdy to nie wystarczało, z pomocą przychodził G. Jeleński, zlecając wydanie im z zapasów potrzebnych produktów²². Takie zachowanie korelowało z jego naturalną cechą — dobroczynnością; niekiedy z przesadą pisano, że dobroczynność Gedeona „jest głosem w całej Europie”²³, choć faktem jest, że pomagał wszystkim²⁴ i takiej postawy wymagał od swych

¹⁷ Por. *ibidem*.

¹⁸ AGAD, AR V, rkps 6007, s. 7—8, Jan Jeleński pisarz sądów asesorskich do księcia [K.S. Radziwiłła, wojewody wileńskiego?], Warszawa 19 XII 1779.

¹⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 100, J. Obuchowicz do [A. Obuchowiczowej], [b.m.] [12 X 1789?].

²⁰ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 118v, Józef Jeleński do stryja [G.? Jeleńskiego], Skorbuciany 29 XII 1775; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 255—255v, Rozalya Wolbek do męża [Bogusława] Wolbeka do Wilna, Dudzicze 10 XI 1779. Pisała, że „nie tylko musimy to wojsko karmić, ale jeszcze furaże do innych dworów dawać, od chłopów nie ma danin co odbierać, owsa już nie mają, może tyle żeby zasiać. Moskale wybrali kury, barany, nawet psy, koty brali”.

²¹ Por. LMBA, F 10, rkps 108, k. 11, Obowiązki wójta mereszlańskiego. W nich zapisano: „W czasie przechodów wojska, jeżeli w prędkim czasie podwód potrzebowali tedy wójt kolejno pędzić powinien nie uważając na brata ani koligata”, gdy trzeba furażu wybierać od wszystkich i dawać wiadomość do dworu.

²² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 19, 23—23v, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Dunajczyce 28 IV 1776; I. Obuchowicz podstarosta mozyrski do NN, Juża? 6 V 1777; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 255—255v, Rozalya Wolbek do męża [Bogusława] Wolbeka, Dudzicze 10 XI 1779; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 176, k. 15—16, B. Piątkowski do [G.] Jeleńskiego starosty mozyrskiego, Zielonocza 3 XII 1778; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 100, J. Obuchowicz do [A. Obuchowiczowej], [b.m.] [12 X 1789?]; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 130, k. 12—13v, G. Jeleński do [?] Kuleszy [rotmistrza smoleńskiego], Dunajczyce 27 VII 1790.

²³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 158, k. 12, Kazimierz Krzymowski do [G. Jeleńskiego?], Malewo 22 I 1789.

²⁴ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 158, k. 2v—3, K. Krzymowski do [G. Jeleńskiego?], Dunajczyce 29 X 1782, G. Jeleński wspomagał szpitale i to zalecał innym jako obowiązek. Por. NGAB,

bliskich²⁵. Jeleńscy zdawali sobie również sprawę, że włościanin musi sam być zainteresowany pracą, też musi na niej korzystać, stąd czynione przez G. Jeleńskiego dla włościan ulgi, np. zmniejszenie wymiaru pańszczyzny²⁶. Z tym nie bardzo zgadzał się jego zięć i zarazem zarządca jego dóbr Ignacy Obuchowicz, który pisał do „ojca” G. Jeleńskiego, że w Dunajczycach z pańszczyzny mały zysk, „a dla wielu gospodarzów tyle jest stąd łaski, że więcy czasu mają na próżnowanie i hultajstwo”²⁷. Z czasem jednak przejął nauki „ojca”, w 1796 roku pisał do niego wymownie: „Namiestnik mniejszy dunajczycki był wezwany ode mnie i wytłumażyłem mu prawidła ojca, jak postępować z włościanami, i absolutnie nie bić”²⁸.

G. Jeleński zdawał sobie sprawę, że niekiedy włościanie wykorzystują zaistniałe okoliczności i jego pozytywne nastawienie do poddanych. Czasami, jak się wydaje, sami chłopci kreowali sytuacje, w których przedstawiali się jako uciemiężeni przez dzierżawców czy zarządców majątków. Na takie ich zachowanie skarżył się Jan Nolkien w 1791 roku, pisał on wówczas do jednego z Jeleńskich: „Radbym wiedzieć, kiedy się uwolnię od tych pełnych złości i fałszu skarg poddaństwa”. Żalił się, że poddani wymyślają kary, które rzekomo na nich nałożył, co było nieprawdą: „Wszystko to są uprzedzenia chłopskie”²⁹. Wcześniej podobnie i bardziej przekonująco skarżył się na poddanych powinowaty G. Jeleńskiego Jan Obuchowicz, choć w tym przypadku sugerował, że winny buntów chłopskich i okazywanego przez nich niezadowolenia jest jego rywal do dzierżawy majątku³⁰. Wady włościan, takie jak skłonność do hultajstwa czy pijaństwa, były częstym wątkiem listów kierowanych do G. Jeleńskiego³¹, niemniej prawie wszyscy z piszących niejako oddawali sprawę

F 1636, op. 1, rkps 158, k. 12, K. Krzymowski do [G. Jeleńskiego?], Malewo 22 I 1789; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 130, k. 12—13v, G. Jeleński do [?] Kuleszy, Dunajczyce 27 VII 1790.

²⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 105, G. Jeleński do [B.] Wolbeka, Warszawa 16 XII 1782.

²⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 52, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Tuchcza 21 III 1783.

²⁷ Por. ibidem.

²⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 155, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Tuchcza 17 I 1796.

²⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 168, k. 40, Jan Nolkien do [Jeleńskiego?], Kosiejek 6 VI 1791. Wydaje się, że w tym konflikcie po stronie J. Nolkiena stanął zarządca G. Jeleńskiego Szymon Lewandowski, człowiek słuszny, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 162, k. 42—42v, Szymon Lewandowski kom.[ornik] p[owiatu] m[ozyrskiego] do [G. Jeleńskiego?], Zielonocza 11 V 1791.

³⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 62—62v, J. Obuchowicz do [G. Jeleńskiego?], Szylicze 25 II 1784.

³¹ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 176, k. 13, J. Piotrowiczówna do [G.] Jeleńskiego starosty mozyrskiego, Dunajczyce 28 IV 1776 — tu relacja z Zielonoczy, gdzie niesforni poddani bez zgody polowali, stogi zabierali i pili.

pod jego osąd. Tak robił w 1791 roku A.K. Goliusz z deklaracją: „od pijaństwa wszystkich poddanych utrzymywać będę się starał”, wszak nie odważył się podjąć decyzji o karaniu delikwenta³². Pijaństwo było tą jedyną wadą włościan, z którą G. Jeleński starał się z całą mocą i pełną konsekwencją walczyć, by wykorzeniać ją ze swych poddanych³³. Alkoholu sam raczej nie używał, nie bardzo też akceptował go u swych krewnych czy współpracowników, o czym świadczy wzmiankowany przypadek Stefana Jeleńskiego³⁴. Przypuszczalnie — choć nie było to chwalebne zachowanie — nie spotkał się z karą od swego pryncypała Antoni Beynar, zarządca i bliski współpracownik G. Jeleńskiego³⁵, gdy w sposób niezbyt grzeczny starał się oduczyć pijaństwa niejakiego „pana Łozickiego”, ekonoma. Pisał, że najpierw często go słowami napominał i perswadował, by nie pił, ale „razu jednego i uderzyłem kilka razy biczem, nalawszy [znalazłszy go] na drodze nietrzeźwo śpiącego”. Za takie zachowanie — jak dalej pisał A. Beynar — został zganiony przez „sędziową”, usprawiedliwił się wszelako, że zastosowana przez niego metoda odniosła pozytywny skutek, ów ekonom stał się pilniejszy w gospodarstwie i już — jak wynika z relacji — tyle nie pił³⁶. Nie wiemy, czy G. Jeleński albo Michał Jeleński zganili za to zarządcę, wiemy natomiast, że Gedeon w pierwszej kolejności jako środki zaradcze preferował perswazję i modlitwę — tę zalecał wszystkim. Kazimierz Krzymowski, przypuszczalnie jeden z jego ekonomów, pisał do swego dobrodzieja: „Pacierz rano i wieczór ze wszystko domowe czeladzią regularnie odmawiamy”³⁷.

G. Jeleński zdawał sobie sprawę z wad włościan: że byli skłonni do oszustw i kłótni między sobą³⁸, że byli „rozwieźli”³⁹, „w odrobieniu pańszczyzny wielkie nieposłuszeństwo” wśród nich panowało⁴⁰ i tkwiła w nich skłonność do buntu⁴¹. Z pewnością też im nie pobrażał — wszak nakazywał: wszyscy gospodarze

³² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 145, k. 15, Antoni Karol Goliusz do [G.] Jeleńskiego, Komarowice 24 V 1791.

³³ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 30—30v, G. Jeleński do Antoniego Beynara, Mosławitowicze? 13 I 1753.

³⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 131, Stefan Jeleński do NN, Peretok 1 VII 1783.

³⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 30—30v, G. Jeleński do A. Beynara, Mosławitowicze [?] 13 I 1753.

³⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 136, k. 10v, A. Beynar do [Michała Jeleńskiego] podkomorzego mozyrskiego, Mereszłany 29 V 1758.

³⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 158, k. 2v—3, K. Krzymowski do [G. Jeleńskiego], Dunajczyce 29 X 1782.

³⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 162, k. 41—42, S. Lewandowski do [G. Jeleńskiego?], Zielonocza 11 V 1791.

³⁹ Por. *ibidem*, k. 42.

⁴⁰ Por. *ibidem*, k. 41—42.

⁴¹ Por. *ibidem*, k. 42—42v.

od dworu postawionego powinni słuchać i „poważać”⁴² oraz o swoje gospodarstwa dbać⁴³. Co innego jednak karać włościan za łamanie obowiązujących praw, a co innego ich wykorzystywać i gnębić. Do obrony uciemżonych poddanych w sądach zadwornych w 1778 roku przekonywał go Jacek Ogrodzki, pisał: „jak i z prawa i natury rzeczy będzie najprzyzwoiciej [...] wsłuchuj się w supliki włościan”⁴⁴. Nie musiał jednak tego robić, na te bowiem G. Jeleński był wrażliwy i chyba wręcz uczulony. Tak postrzegano jego postawę w owych sądach, tak też odbierali go ci, którzy z nim współpracowali w jego dobrach — zawsze nakazywał im dbać o poddanych i łagodnie się z nimi obchodzić⁴⁵.

Opieką w swoich dobrach otaczał Gedeon młode matki⁴⁶ i samotne wdowy⁴⁷, budował też magazyny „dla wspomżenia ludzi”⁴⁸. Zalecał wspierać poddanych i pomagać w razie nieurodzaju czy klęsk żywiołowych⁴⁹. W pewnym momencie takie postępowanie było już w dobrach Jeleńskich, a szczególnie tych podległych G. Jeleńskiemu, normą. Kiedy zachodziła taka potrzeba, zarządzający majątkiem sami podejmowali decyzje w kwestii pomocy poddanym. Przykładowo w 1776 roku B. Piątkowski pisał, że karmi woły chłopskie, studnie reperuje, kupił zboża dla ludzi na zapomogę za gotowy pieniądź⁵⁰. Tak też w 1789 roku robił Jan Obuchowicz: na prośbę Angeli Obuchowiczowej, stolnikowej mozyrskiej, o przysłanie zboża do Komarowicz odpowiedział, że chętnie byłby do usług, „gdybym sam z ostatnich zapasów nie był wyzutym, karmiąc od dawna

⁴² Por. LMBA, F 10, rkps 108, k. 11v, Obowiązki wójta mereszlańskiego.

⁴³ Por. ibidem, k. 11.

⁴⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 169, k. 9, J.[acek] Ogrodzki do [G. Jeleńskiego] starosty mozyrskiego, Warszawa 23 II 1778.

⁴⁵ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 19, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Dunajczyce 28 IV 1776; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 23—23v, I. Obuchowicz do NN, Juża [?] 6 V 1777; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 176, k. 15—16, B. Piątkowski do [G.] Jeleńskiego, Zielonocza 3 XII 1778; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 130, k. 12—13v, G. Jeleński do [?] Kuleszy, Dunajczyce 27 VII 1790; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 217, G. Jeleński do [?] Kuleszy, Dunajczyce 4 IX 1790.

⁴⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 158, k. 2v, K. Krzymowski do [G. Jeleńskiego], Dunajczyce 29 X 1782.

⁴⁷ Por. ibidem.

⁴⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 162, k. 41—42, S. Lewandowski do [G. Jeleńskiego?], Zielonocza 11 V 1791.

⁴⁹ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 19, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Dunajczyce 28 IV 1776; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 23—23v, I. Obuchowicz do NN, Juża [?] 6 V 1777; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 176, k. 15—16, B. Piątkowski do [G.] Jeleńskiego, Zielonocza 3 XII 1778; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 130, k. 12—13v, G. Jeleński do [?] Kuleszy, Dunajczyce 27 VII 1790.

⁵⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 176, k. 15—16, B. Piątkowski do [G.] Jeleńskiego, Zielonocza 3 XII 1778.

już zgłodniałe poddaństwo⁵¹. Przypuszczać możemy, że podobnie uczynił A.K. Goliusz, gdy stwierdził w liście do G. Jeleńskiego, że niektórzy poddani z głodu prawie umierają⁵², tak robili i inni w majątkach Jeleńskich⁵³. Niekiedy w momentach kryzysowych dawano zboże włościanom jako pożyczkę, ci mieli je zwrócić z nowych zbiorów. Nader często się jednak zdarzało, że tego nie robili⁵⁴. Jak reagował na to G. Jeleński i jego bratankowie, tego nie wiemy.

Postawa i zachowanie wobec włościan G. Jeleńskiego sprawiły, że zyskał on wśród nich autorytet. Zdarzało się, że wystarczył jego list do zarządcy majątku odczytany gromadzie, by uspokoić nastroje, co odnotował A.K. Goliusz⁵⁵. Przykład G. Jeleńskiego pokazuje, że pewna uniwersalna myśl wypowiedziana przez Jana Buiniewicza w 1759 roku: „co robić, gdyż to zazwyczaj jest i z doświadczenia, że chłop szlachcica nienawidzi i głównym nieprzyjacielem jest [...]”⁵⁶, nie musiała zawsze odnosić się do relacji dwór — gromada. Przy tym trzeba zauważyć, że Jeleńscy przy całej swojej życzliwości dla włościan, byli również surowymi panami. Przykładowo, co jednak nie było częstym zjawiskiem, w swych dobrach gotowi byli pozbywać się złych włościan. Jak ich zastępowano, dokładnie nie wiemy, wszak, nie widząc w tym problemu, K.L. Jeleński w 1785 roku pisał do matki wprost, że w Kopatkiewiczach trzeba zmienić gospodarzów⁵⁷. Raczej nowo wprowadzani chłopci nie byli brani spośród tych, co poszli na „swobodę”. Choć mieli Jeleńscy procesy o zbiegłych chłopów, to były one rzadkie i chodziło w nich o pojedyncze przypadki⁵⁸. W kwestii pozbywania się gospodarzy inni byli bardziej przezorni, owszem, jeżeli gospodarz chciał wyjść z majątku, to mógł to zrobić, wszak pod warunkiem, że znajdzie

⁵¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 100, J. Obuchowicz do [A. Obuchowiczowej], [b.m.] [12 X 1789?].

⁵² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 145, k. 16, A.K. Goliusz do [G.] Jeleńskiego, Kosiejsk 6 VI 1791.

⁵³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 47, [?] Bujalski do [G. Jeleńskiego?], Kislakowce 9 VII 178[urwane].

⁵⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 162, k. 41—42, S. Lewandowski do [G. Jeleńskiego?], Zielonocza 11 V 1791.

⁵⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 145, k. 16, A.K. Goliusz do [G.] Jeleńskiego, Kosiejsk 6 VI 1791.

⁵⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 134, k. 22, Jan Buiniewicz do NN [Jeleńskiego], Dunajczyce 8 IX 1759.

⁵⁷ Por. LMBA, F 139, rkps 1566, k. 26, K.L. Jeleński do matki [Petroneli z Kościałkowskich], Glinciszki 21 II 1785.

⁵⁸ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 59, k. 5, Kopia pozwu. Jan Józefowicz starosta sądowy powiatu oszmiańskiego, 27 II 1760. Pozwanymi byli Michał Jeleński, podkomorzy mozyrski, Antoni Beynar i Aleksander Nowkuński, a sprawa dotyczyła chłopów zbiegłych do ich majątków. Inny przypadek por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 72, k. 1—1v, Wypis z ksiąg grodzkich województwa wileńskiego, Wilno 6 IV 1763, Akt kwitacyi.

następcę⁵⁹. Tak samo postępowano z ekonomami, przynajmniej G. Jeleński tych, którzy się do tego nie nadawali, usuwał — oczywiście bez warunku wyznaczenia następcy. Jednym z dyskwalifikujących kryteriów było nieumiejętne ich postępowanie z włościanami⁶⁰, wszak to przeszkadzało w realizacji celu nadrzędnego — ekonomie miały dawać „profit”⁶¹.

Poza wewnętrznym ułożeniem swych majątków Jeleńscy nie mieli większych kłopotów z ich prowadzeniem. Ich dobra nie były uwikłane w poważniejsze procesy graniczne, te się, co prawda, zdarzały⁶², ale raczej nie stwarzały one większych problemów dla ich ekonomiki. Również zajazdy, które najczęściej były wynikiem sporów granicznych, choć doświadczył ich G. Jeleński, były rzadkie⁶³. Natomiast mieli Jeleńscy parę spraw głośnych. Taką był spór Geodeona Jeleńskiego, jako opiekuna Racheli i Judyty Jeleńskich, z Bogusławem Oskierką, chorążym mozyrskim, o zobowiązania wynikłe z zawartych wcześniej umów i „o nieuczynienie satysfakcji” istniejącym zapisom⁶⁴. Swoją wydzwięk miał również spór graniczny K.L. Jeleńskiego z Janem Chodkiewiczem, starostą żmudzkiem, w którym chodziło o wskazanie właściwych granic między Kopatkiewiczami Jeleńskiego a „hrabstwem petrykowskim” Chodkiewicza⁶⁵, tu wszak płaszczyzn konfliktu było więcej, w co ingerował zainteresowany uzyskaniem właściwych regulacji G. Jeleński⁶⁶.

⁵⁹ Por. LMBA, F 10, rkps 108, 11v, Obowiązki wójta mereszlańskiego.

⁶⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 218, G. Jeleński do [?] Kuleszy rotmistrza smoleńskiego, Dunajczyce 4 IX 1790.

⁶¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 217, G. Jeleński do [?] Kuleszy, Dunajczyce 4 IX 1790; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 30—30v, G. Jeleński do A. Beynara, Mosławitowicze [?] 13 I 1753.

⁶² Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 77, k. 1—1v, Wypis z ksiąg grodzkich województwa nowogródzkiego, XI 1777 — sprawa z Orzelskimi, dotyczy granic Dunajczyc; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 60, k. 4—5, Excerpt z protokołu potocznego grodzkiego wojewod. nowogródz., 28 X 1777.

⁶³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 60, k. 4—5, Excerpt z protokołu potocznego grodzkiego wojewod. nowogródz., 28 X 1777. Mowa w nim o zajeździe Orzelskiego posesora Słobódki, on „nasłał tumult ludzi” i siłą skosił na Popowym Ostrowiu i Żurawlinie, i na kilkanaście wozów zabrał do swego dworu slobodniczego, a to grunta należące do Dunajczyc i Tuczy. Por. też NGAB, F 1636, op. 1, rkps 59, k. 11—11v, Kopia pozwu G. Jeleńskiego dla Bogusława Wolbeka starosty sieleckiego sędziego grodzkiego mozyrskiego, 1783. Sprawa nie dotyczyła bezpośrednio G. Jeleńskiego, ale jego bliskich Franciszka Lenkiewicza i Stanisława Kościuszki.

⁶⁴ Por. NGAB, F 1728, op. 1, rkps 40, k. 1v—10v, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich, 15 V 1771.

⁶⁵ Por. NGAB, F 1728, op. 1, rkps 40, k. 11—13v, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich, 15 IX 1772; NGAB, F 1728, op. 1 rkps 41, k. 7, 9, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich, 22 I 1771, 11 III 1771.

⁶⁶ Por. NGAB, F 1728, op. 1, rkps 40, k. 42, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich, 31 VIII 1774.

Jakkolwiek dzięki zdolnościom prawniczym — nie bez przyczyny urząd pisarza dekretowego WKL był właściwie ich dziedzictwem, począwszy od Rafała przez jego brata Gedeona, kończąc na Janie Jeleńskim, synu Rafała, przeciw czemu nikt raczej zdecydowanie nie protestował, co świadczy nie tylko o prawniczych zdolnościach Jeleńskich, lecz także o ich uczciwości i poczuciu sprawiedliwości — zazwyczaj w sprawach procesowych potrafili wykazać słuszność swych racji, to jednak spory te tworzyły wokół nich nie najlepszą aurę. Trzeba jednak pamiętać, że procesy były normą w ówczesnej Rzeczypospolitej, siłą rzeczy więc parę takich głośnych spraw przydarzyło się także Jeleńskim.

I tak w 1770 roku G. Jeleński i potomkowie Samuela Jeleńskiego procesowali się w asesorii z chorążym mozyrskim B. Oskierką. Wątek sprawy było wiele, wszystkie dotyczyły wszelako dóbr Michowicze i Korczyce, chodziło w nich zarówno o prawa do tych ziem, jak i o sumy zastawione na nich i dożywocie Oskierkowej⁶⁷. Być może spór ten rozpoczął się wcześniej i to właśnie o nim wspominał M. Jeleński w swym testamencie z 1764 roku, wymieniając w nim jako stronę Kazimierza Macieja Oskierkę, kasztelanica nowogródzkiego⁶⁸. Zdecydowanie ostrzejszy konflikt między obiema rodzinami sprokurował K.L. Jeleński, najeżdżając wieś Tereba, do której prawa rościli sobie Oskierkowie od 1761 roku. Problem w tym, że graniczyła ona z Kopatkiewiczami Jeleńskich, których zdaniem „ludzie terebowscy” wydzierali grunta Kopatkiewicz⁶⁹. Do wspomnianego zajazdu doszło 30—31 maja 1774 roku. Wówczas to K.L. Jeleński na czele ludzi „kopatkiewickich” najechał sporne „Biełocze pole”, a w czerwcu przeprowadzono „wizję” o przywłaszczenie gruntów, którą prowadził Kazimierz Maciej Oskierka, już wtedy marszałek mozyrski⁷⁰. Smaczku całej sprawie dodawał fakt, że K.L. Jeleński był aktualnym posłem⁷¹. W odpowiedzi 30 czerwca 1774 roku na rozkaz K.M. Oskierki

⁶⁷ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 16, k. 791—792v, 920—926v, Księgi grodzkie mozyrskie, sprawa Jeleńskich z Oskierkami.

⁶⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 73, s. 2, Testament Michała Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wilno 9 X 1764.

⁶⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 48v, Kopia listu [Bartłomieja] Horodziejowicza do [Kazimierza Macieja Oskierki] kasztelanica nowogródzkiego, Kopatkiewicze 21 VII 1761. Ibidem, k. 48v, Kopia responsu [Kazimierza Macieja] Oskierki kasztelanica do B. Horodziejowicza, Skrychołów 22 VII 1761, bronił praw swoich terebowskich.

⁷⁰ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 163—163v, Księgi grodzkie mozyrskie, „Dowód wizyi” w sprawie K.M. Oskierki marszałka mozyrskiego z K.L. Jeleńskim podkomorzym, 18 VI 1774. Ibidem, k. 164—164v, dalszy ciąg sprawy.

⁷¹ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 164—164v, Księgi grodzkie mozyrskie, sprawa K.M. Oskierki marszałka mozyrskiego z K.L. Jeleńskim, 18 VI 1774.

„aresztowano żyto” K.L. Jeleńskiego⁷². To sporu nie zakończyło, trwał on nadal, zarzuty powtarzano, dodając wciąż nowe, tej samej natury⁷³, i wskazywano na kolejnych „inwazorów” i krzywdy poddanych z Tereby⁷⁴. Kolejnym etapem tego konfliktu między marszałkostwem Kazimierzem Maciejem i Karoliną z Steckich Oskierkami a Konstantym Ludwikiem i Gedeonem Jeleńskimi oraz Krystyną z Lenkiewiczów, była Samuelową Jeleńską, a w 1776 roku już Oskierczyną, było przedstawienie wywodu prawnego dotyczącego granic Tereby, K.M. Oskierka przeprowadził go od czasów unii lubelskiej⁷⁵. W odpowiedzi 25 czerwca 1777 roku K.L. Jeleński złożył „Akt rejestru dokumentów” imieniu Jeleńskich służący do sprawy z K.M. Oskierką⁷⁶. 4 lipca 1777 roku K.M. Oskierka zdecydował się pozwać również Rafała Jeleńskiego, kasztelana nowogródzkiego, G. Jeleńskiego i K.L. Jeleńskiego — wszystkich jako opiekunów potomstwa Samuela Jeleńskiego — oraz samo potomstwo, czyli trzy córki Samuela: Katarzynę, Rachelę i Judytę⁷⁷. Niestety finału tej sprawy nie znamy. Z Oskierkami miał również problemy Stefan Jeleński, skarbnikowicz wiłkomirski. W 1776 roku prowadził on spór z Antonim Oskierką, pułkownikiem i starostą bahrymowskim, w dobrach Kalankiewicz⁷⁸.

⁷² NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 174—174v, Księgi grodzkie mozyrskie, sprawa K.M. Oskierki marszałka mozyrskiego z K.L. Jeleńskim, 30 VI 1774.

⁷³ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 450—450v, Księgi grodzkie mozyrskie, „proces” K.M. Oskierki marszałka z K.L. Jeleńskim podkomorzym, 10 XII 1774.

⁷⁴ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 164—164v, Księgi grodzkie mozyrskie, „proces” Konstantego L. Jeleńskiego podkomorzego z K.M. Oskierką marszałkiem, o Kopatkiewiczze, na ludzi marszałka wielu „inwazorów”, i wiele krzywd od poddanych Terebów, 16 V 1777.

⁷⁵ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 886, Księgi grodzkie mozyrskie, „proces”, Kazimierz M. i Karolina z Steckich Oskierka marszałkowie przeciw Konstantemu Ludwikowi i Gedeonowi Jeleńskim oraz Krystynie z Lenkiewiczów 1v. Samuelową Jeleńską, teraz Oskierczyną o dobra Terbowa, 16 IV 1776.

⁷⁶ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 205—205v, Księgi grodzkie mozyrskie, „Akt rejestru dokumentów” imieniu Jeleńskich służący do sprawy z Kazimierzem M. Oskierką, 25 VI 1777.

⁷⁷ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 230—230v, Księgi grodzkie mozyrskie, „Dowód pozwu” marszałka K.M. Oskierki dla Rafała Jeleńskiego kasztelana nowogródzkiego, też dany Gedeonowi, a sprawa z Konstantym, jako opiekunem potomstwa Samuela Jeleńskiego, też do córek Samuela: Katarzyny, Racheli, Judyty, 4 VII 1777.

⁷⁸ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 966v, Księgi grodzkie mozyrskie, „Dowód pozwu”, sprawa Stefana Jeleńskiego skarbnikowicza wiłkomirskiego z Antonim Oskierką pułkownikiem WKL starostą bahrymowskim, [VI 1776]; LMBA, F 148, rkps 159, 163—164v, Kontrowersja od WW Ichmciów Panów Bogusława i Rozalii z Jeleńskich Wolbeków sędziów grodzk: mozyr: staro. sieleckich małżonków w udzielnich krzywdach przeciwko [...] panom Antoniemu i Teresie z Eperyszych Oskierkom sttom bahrymowskim. Spór miał charakter graniczny i dotyczył Dudzicz, spory trwały od 1759 roku, zaczęły się z Rafałem Oskierką, marszałkiem mozyrskim. W 1778 roku Oskierkowie zarzucali B. Wolbekowi wdzieranie się w puszcę i w grunty należących do nich Kalankiewicz, Horbowicz i Bobrowic.

Tych zadrażnień między Oskierkami a Jeleńskimi było więcej, wszelako nie miały one dramatycznego przebiegu⁷⁹.

Zły wydzźwięk miała również sprawa Jeleńskich z Lenkiewiczami, jednak tym razem to nie Jeleńscy byli agresorami. Problem zaczął się w 1771 roku, kiedy to 9 lipca stolnikowicz Ignacy Lenkiewicz z ludźmi najechał grunta Sielce — dobra dziedziczne Stanisława Jeleńskiego, które już wcześniej prawnie przejął G. Jeleński⁸⁰. Sprawa ciągnęła się co najmniej do 1774 roku i angażowała kolejnych przedstawicieli rodu Jeleńskich⁸¹. Również o najazd procesował się też w 1777 roku K.L. Jeleński z hrabią Janem M. Chodkiewiczem, starostą żmudzkiem. Także w tym wypadku szło o sporną — od dawna, o czym już wspomiano — granicę jego Kopatkiewicz. Tym razem jednak nie „ludzie kopatkiewiczcy” byli powodem sporu, lecz krzywdy i gwałtowny zabór gruntów kopatkiewiczich dokonany przez ludzi Chodkiewiczów, z czym nie godził się J.M. Chodkiewicz, uważając, że taki zarzut jest niesprawiedliwy⁸².

⁷⁹ Por. np. NGAB, F 1728, op. 1, rkps 41, k. 9, 21v, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich, 11 III 1771 i 6 VIII 1772, K.L. Jeleński przeciw Kazimierzowi M. Oskierce marszałkowi mozyrskiemu o granice Kopatkiewicz i grabieże; NGAB, F 1728, op. 1, rkps 40, k. 38v, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich, 27 VII 177[?], Ks. Tomasz Jeleński przeciw Leopoldowi Oskierce o niewypłacenie prowizji od 1771 roku; NGAB, F 1728, op. 1, rkps 41, k. 25, 29, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich, 29 XI 1772, G. Jeleński przeciw Ludwikowi Oskierce generałowi majorowi o Kisalkowce; NGAB, F 1728, op. 1, rkps 40, k. 40, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich, 9 VIII 1772, G. Jeleński przeciw Antoniemu Oskierce o wyrąb drewna; NGAB, F 1728, op. 1, rkps 40, k. 28v, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich, 18 IV 1774, tu Bogusław Wolbek z żoną Roazalią z Jeleńskich z Antonim Oskierką starostą bahrymowskim. LMBA, F 148, rkps 159, 163—164v, Kontrowersya od WW Ichmców Panów Bogusława i Rozalii z Jeleńskich Wolbeków sędziów grodzk: mozyr: staro. sieleckich małżonków w udzielnich krzywdach przeciwko [...] panom Antoniemu i Teresie z Eperyszych Oskierkom stom bohrymowskim.

⁸⁰ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 16, k. 1238, Księgi grodzkie mozyrskie, sprawa Gedeona Jeleńskiego z Ignacym Lenkiewiczem. Dowód obdukcji złożył G. Jeleński, VII 1771. Por. też NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 411, Księgi grodzkie mozyrskie, „Dowód mandatu” w sprawie Jeleńskich Stanisława i Balbiny z Wołowiczów, pisarzów grodzkich, starostów niestanowickich z Ignacym Ipohorskim Lenkiewiczem i Franciszką z Jachimowiczów, 17 XI 1774.

⁸¹ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 411, Księgi grodzkie mozyrskie, „Dowód mandatu” w sprawie Jeleńskich Stanisława i Balbiny z Wołowiczów, pisarzów grodzkich, starostów niestanowickich z Ignacym Ipohorskim Lenkiewiczem i Franciszką z Jachimowiczów, 17 XI 1774. Por. NGAB, F 1728, op. 1, rkps 40, k. 27v, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich, 6 IV 1774.

⁸² Por. NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 163—163v, Księgi grodzkie mozyrskie, „Proces” Konstantego L. Jeleńskiego podkomorzego z hrabią Janem M. Chodkiewiczem starostą żmudzkiem, o Kopatkiewiczze, krzywdy gwałty zabór gruntów przez ludzi Chodkiewiczów, 16 V 1777; NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 165—165v, Księgi grodzkie mozyrskie, „Remanifest” J.M. Chodkiewicza przeciw Konstantemu L. Jeleńskiemu, 16 V 1777.

Spraw o majątki mieli Jeleńscy więcej. W sporze o dobra Gedeon i Jan Jeleńscy w 1774 roku wystąpili przeciw Stanisławowi Łapickiemu⁸³. W tym też roku Tomasz Jeleński, ksiądz proboszcz petrykowski, kanonik smoleński, wystąpił przeciw J.M. Chodkiewiczowi, staroście żmudzkiemu, i przeciw sędziemu Leopoldowi Oskierce⁸⁴. Mieli też w latach 1776—1777 Jeleńscy sprawy procesowe z księciem Albrychtem Radziwiłłem, starostą rzeczyckim⁸⁵. W roku następnym Józef Jeleński toczył spór ze związanymi z Radziwiłłami braćmi Gurskimi: Pawłem i Rafałem⁸⁶. Z kolei na początku roku 1780 pojawiły się problemy z Medekszami, którzy wystąpili przeciw G. Jeleńskiemu⁸⁷, w 1781 roku — z Kozarynami, przeciw którym wystąpił Konstanty Ludwik Jeleński o dobra Szerejki⁸⁸, a w 1782 roku — z Boguszami, kiedy to Krystyna Boguszówna złożyła pozew przeciw Stanisławowi Jeleńskiemu⁸⁹. Do tego trzeba też dodać sprawy o spłaty różnych zobowiązań finansowych, taką też z Boguszami Wincentym i Dominikiem, ojcem i synem, miał ksiądz Tomasz Jeleński w 1775 roku⁹⁰.

Z pewnością nie jest to kompletna lista spraw procesowych z udziałem Jeleńskich⁹¹. Jakkolwiek pokazuje to smutną rzeczywistość i skłonność

⁸³ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 177, Księgi grodzkie mozyrskie, „Dowód pozwu” Jeleńskich z Łapickimi, 4 VII 1774, Gedeon i Jan Jeleńscy przeciw Stanisławowi Łapickiemu.

⁸⁴ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 207—209v, Księgi grodzkie mozyrskie, Dowód pozwu ks. proboszcza petrykowskiego Tomasza Jeleńskiego kanonika smoleńskiego przeciw Janowi M. Chodkiewiczowi staroście żmudzkiemu i przeciw Leopoldowi Oskierce sędziemu, 9 VIII 1774.

⁸⁵ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 1114, Księgi grodzkie mozyrskie, „Dekret kontynuujący” w sprawie Jeleńskich pisarzów grodzkich mozyrskich z księciem A. Radziwiłłem starostą rzeczyckim, 4 IX 1776. Por. też inna sprawa w: NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 508, Księgi grodzkie mozyrskie, „Dowód mandatu” od książąt Radziwiłłów dany Jeleńskiemu pisarzowi grodzkiemu, 10 I 1778.

⁸⁶ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 31, Księgi grodzkie mozyrskie, „Dowód pozwu” braci Gurskich Pawła i Rafała przeciw Józefowi Jeleńskiemu sędziemu województwa trockiego w dobrach Koszczyce, 1 II 1777.

⁸⁷ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 168, Księgi grodzkie mozyrskie, „Dowód pozwu”, Ignacy Purzycki plenipotent Medekszów przeciw kasztelanowi Gedeonowi Jeleńskiemu w Komarowiczach jego dany, 16 VI 1780; NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 414—414v, Księgi grodzkie mozyrskie, Dowód pozwu, Gedeon Jeleński przeciw Józefowi i Katarzynie z Jeleńskich Medekszów, do sądu zadwornego asesorskiego.

⁸⁸ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 557, Księgi grodzkie mozyrskie, „Dowód pozwu”, podkomorzy Konstanty Ludwik Jeleński przeciw Michałowi Kozarynowi w dobrach Szerejkach, 19 VI 1781.

⁸⁹ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 982, Księgi grodzkie mozyrskie, „Dowód pozwu”, Krystyna Boguszówna przeciw Stanisławowi Jeleńskiemu, 21 VIII 1782.

⁹⁰ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 719, Księgi grodzkie mozyrskie, „Dekret” w sprawie ks. Tomasza Jeleńskiego z Wincentym i Dominikiem Boguszami (ojciec i syn), 12 IX 1775.

⁹¹ Por. np. NGAB, F 1728, op. 1, rkps 40, k. 30, 35, 39v, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich, tu sprawy z Jachimowiczami, Stanisławem Kopernickim, Andrzejem Komarem.

ówczesnych do kłótni, trzeba pamiętać, że była to często walka w obronie swych majątków i jako taka świadczyła dobrze o obrońcach. Zdecydowanie mniej chwalebne dla Jeleńskich były procesy, które się niestety zdarzały, pomiędzy członkami rodu. Na taki krok w 1781 roku zdecydował się G. Jeleński, występując przeciw Józefowi Medekszy i jego żonie, a córce swego brata Samuela Jeleńskiego — Katarzynie⁹². Później jeszcze zdarzyła się bardzo niesympatyczna sprawa z potomkami Bogusława Wolbeka i Rozalii Jeleńskiej, córki Rafała, o fałszowanie obligów⁹³.

Kolejna grupa procesów, na szczęście dla Jeleńskich mniej liczna, dotyczyła ucieczek chłopów. Poniekąd prokurował je G. Jeleński uchodzący za bardzo dobrego pana, pilnującego, by jego ekonomowie w stosunku do poddanych zachowywali się dobrze. Skutek tego był jednak taki, że chłopci innych właścicieli uciekali do jego majątków, co było przyczyną pozwów przeciw niemu o wydanie zbiegów. Przykładem tego jest pozew ze stycznia 1780 roku przeciwko Gedeonowi i jego bratankowi Janowi oraz jego żonie Justynie z Obuchowiczów, dotyczący poddanych znalezionych w Łuczycach⁹⁴. Dobra te prawnie już od 1775 roku należały do G. Jeleńskiego, który przejął je od bratanka Jana, „zaspakajając go”⁹⁵.

Jakkolwiek dokładnie nie wiemy, jaki dochód przynosiły majątności Jeleńskich, to stwierdzić możemy, że wystarczał on na czynne uczestnictwo w życiu publicznym przynajmniej powiatu mozyrskiego, ale też na długie pobyty w Warszawie G. Jeleńskiego czy jego bratanków. Dodatkowe źródło profitów — już niekoniecznie ekonomicznych — stanowiła dla Jeleńskich przypisana im funkcja podkomorzego mozyrskiego. Tę pełnili: Michał od 1754 roku, potem kolejno Gedeon od 1768 i Konstanty Ludwik od 1773 roku. Od 1772 roku należał także do nich urząd starosty mozyrskiego — sprawowali go w czasach stanisławowskich od tego roku Gedeon, a później od 1785 jego bratanek Jan Jeleński. Szczególnie pełnienie tej ostatniej funkcji w połączeniu z silną pozycją ekonomiczną rodziny w powiecie mozyrskim pozwalało na zaspakajanie ambicji politycznych jej przedstawicieli. Jeleńscy zawsze pilnowali

⁹² NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 414—414v, Księgi grodzkie mozyrskie, „Dowód pozwu”, Gedeon Jeleński przeciw Józefowi i Katarzynie z Jeleńskich Medekszów, do sądu zadwornego asesorskiego.

⁹³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 86, k. 1—2, Kopia pozwu Jana Jeleńskiego przeciw Franciszkowi Wolbekowi, 22 XII 1801.

⁹⁴ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 52—52v, Księgi grodzkie mozyrskie, „Dowód pozwu”, 31 I 1780, o poddanych znalezionych w Łuczycach przeciw Gedeonowi Jeleńskiemu z Łuczyc i Janowi i Justynie Jeleńskim.

⁹⁵ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 584, Księgi grodzkie mozyrskie, „Zeznanie intronmisji” Jana Jeleńskiego kasztelana [kasztelanica] nowogródzkiego, 22 V 1775.

swej pozycji w Mozyrzcu. Wydaje się, że przed każdym sejmikiem szykowali sobie w mieście stosowny grunt. Przykładowo w 1750 roku zalecali — prawdopodobnie R. Jeleński — oporządzić dwór w Mozyrzcu, parkan zreperować, sprowadzić piwo i miód: „upraszam przykazać, ażeby lepszy miód zrobiono niż przeszłego sejmiku, którego szlachta pić nie chciała, aż musiał IP podczaży [Gedeon] kupować u JXX [nieczyt.] i żeby miód nie był w tych beczkach, gdzie była przed tym wódka, bo się będzie oddawała wódko[a] jak i przeszłego sejmika stało się”⁹⁶. Nakazywali też dostarczyć ptactwo dzikie, zwierzynę i szklanki na miód⁹⁷.

Przyznać jednakowoż trzeba, że jako starostowie mozyrzscy Jeleńscy traktowali pełnienie tej funkcji w szerszym wymiarze, starali się być dobrymi gospodarzami swego powiatu, co, bynajmniej, nie było takie łatwe i niesło ze sobą określone trudności i komplikacje, zabierające czas i energię. Zdarzały się bowiem, wyraźnie widoczne od 1768 roku, problemy z włościanami, „poddanstwem” starostwa mozyrskiego⁹⁸, zaś wokół samego Mozyrza odnotowywano niepokoje wywoływane groźbami buntów chłopskich⁹⁹. Już wówczas sprawami tymi zajmował się G. Jeleński, wtedy jeszcze podkomorzy mozyrski, starając się je uspokajać i im zapobiegać¹⁰⁰. Gedeon w 1770 roku „suplikował”, „uciekając się do dobroci IP Barona Stackelberga, ministra pełnomocnego Imperatorowej”, w imieniu obywateli powiatu mozyrskiego o ulgę w nałożonych furazach. W piśmie tym prosił o wzgląd na fakt, że obywatele są już wycińczeni przemarszami różnych wojsk, zauważał też, że ostatnio nałożone furaze są „niepodobne” do realizacji, co dokumentował wyliczeniami nałożonych obciążeń i możliwościami powiatu¹⁰¹. Czy ulgi zyskał, nie wiemy, niemniej problemy miasta z utrzymaniem wojsk się powtarzały. Szczególnie trudne pod tym względem były lata 1775—1776, kiedy to kłopoty ekonomiczne spotęgował dodatkowo pożar Mozyrza, który wybuchł 23 sierpnia 1775 roku i strawił część miasta, ocalało ponoć tylko kilka „podlejszych” domów. Pomimo tego przechody wojsk „zagranicznych” miasta nie omijały, na to nałożył się jeszcze nieurodzaj.

⁹⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 16v, NN do „kochanego brata” [Samuela] Jeleńskiego horodniczego mozyrskiego, Nowogródek 30 XI 1750.

⁹⁷ Por. *ibidem*, k. 17—18v.

⁹⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 163, Anna księżna Radziwiłłowa do [Bogusława] Wolbeka starosty sieleckiego, Annapol 27 XI 1770.

⁹⁹ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 76, G. Jeleński do księcia [Radziwiłła], Mozyrz 4 X 1768.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 164—164v, „Nota”, [b.m. i d.; 1770?]. To brudnopis lub kopia noty, tabel liwerunków niestety nie ma, podpis G. Jeleńskiego.

W tej sytuacji proszono Komisję Skarbową WKL — która, jak wynika z relacji, starała się pomóc — o ulgę¹⁰², jednak działania te nie przyniosły najpewniej oczekiwanego skutku¹⁰³.

Wydaje się, że G. Jeleński był dobrym starostą mozyrskim, swe „panowanie” w Mozyrzcu w 1772 roku rozpoczął od dania obiadu ubogim i zaopatrzenia zamku w Mozyrzcu¹⁰⁴. Pańszczyznę należną ze starostwa kazał obrócić na reparację budynków zamkowych mozyrskich i okołodworskich¹⁰⁵. Natomiast łąki i siano z miasta nakazywał zazwyczaj szykować na nadchodzące sejmiki¹⁰⁶. Włości miejskich pilnował, niekiedy chyba aż za bardzo. Wszak w 1777 roku z pretensjami przeciw G. Jeleńskiemu, staroście mozyrskiemu, i mieszczanom Mozyrzca wystąpił Tomasz Lenkiewicz, zarzucając im zabieranie mu gruntów¹⁰⁷. Dbał G. Jeleński o kościoły, co poniekąd wynikało z jego głębokiej religijności. Hojnie wspierał cele kościelne, co z pewnością odczuły „mariawitki”, które otrzymały od niego plac „za bernardynami”¹⁰⁸. Wspomagał również szkołę mozyrską, której był dobroczyńcą. W szkole tej pobierało naukę 80 uczniów, to w ich imieniu ksiądz prorektor Florian Zawistowski dziękował za danie miejsca w „dolnym dworze” i otwarcie tam szkoły i stancji dla „studentów”¹⁰⁹. Był też Gedeon fundatorem szkoły w Ubożyrzu, podległej Komisji Edukacji Narodowej, za co usłyszał, z pewną przesadą oczywiście, że jest „największym senatorem w Ojczyźnie”¹¹⁰.

Jako starosta mozyrski pilnował również G. Jeleński bezpieczeństwa Mozyrzca. Prosił A.M. Sapiechę, hetmana polnego, o zabezpieczenie miasta

¹⁰² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 17, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Mozyrz 14 III 1776.

¹⁰³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 118v, Józef Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Skorbuciany 29 XII 1775.

¹⁰⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 82—83, G. Jeleński do Daniela Reczyńskiego, Warszawa 4 V 1772.

¹⁰⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 84, G. Jeleński do Daniela Reczyńskiego, [b.m.; Warszawa] 11 VI 1772.

¹⁰⁶ Por. ibidem.

¹⁰⁷ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 469, Księgi grodzkie mozyrskie, „Proces” Tomasza Lenkiewicza z Gedeonem Jeleńskim i mieszczanami Mozyrzca, o część miasta i zabranie mu gruntów, 6 XII 1777.

¹⁰⁸ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 564, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt dokumentu dany przez Gedeona Jeleńskiego starostę mozyrskiego magistratowi mozyrskiemu, 9 V 1775.

¹⁰⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 145, k. 9v, A.K. Goliusz do [G.] Jeleńskiego konsyliarza Rady Nieustającej, Mozyrz 24 VII 1785.

¹¹⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 151, k. 2—3, 4, Ksiądz Florian Zawistowski do [G.] Jeleńskiego, Ubożyr [b.d.; 1775—1780] i Mozyrz 4 VI 1783.

przed hajdamakami i przysłanie chorągwi na konsystencję w Mozyrzu¹¹¹, co też uzyskał — a przynajmniej obietnicę tego, za którą dziękował, dodając, że obowiązek wymaga chronić się przed buntami chłopskimi¹¹². Będąc w bliskich stosunkach z A.M. Sapiehą, prosił go również, by „kwarta była płacona na garnizon mozyrski”, który do tej pory, co warto podkreślić, na własny koszt utrzymywał „od dawnych lat tj. czternastu żołnierzy i piętnasty oficer chorąży”. Podkreślał konieczność posiadania garnizonu: on musi być, bo powiat pograniczny i hajdamacy są, „a potem i dla bezpieczeństwa sądów ziemskich i grodzkich”¹¹³. Sprawa pilnowania bezpieczeństwa owych sądów przez żołnierzy garnizonu mozyrskiego była pomysłem G. Jeleńskiego, który nie wszystkim się podobał¹¹⁴. Gedeon wszelako zabiegał o poparcie dla niego u Ottona Stackelberga¹¹⁵. Wydaje się, że w tym projekcie nie było żadnego podtekstu politycznego, a wynikał on tylko z chęci utrzymania porządku w mieście i obniżenia kosztów ponoszonych przez starostę mozyrskiego — wszak żołnierze mieli być pod władzą hetmana, który by ich opłacał, do tej pory bowiem, jak podkreślał sam G. Jeleński, za własne pieniądze starostwo mozyrskie zaślaniał¹¹⁶. Jakkolwiek by wynik tych negocjacji odczytać, stwierdzić możemy, że skutek ich był marny — powiat mozyrski i samo miasto musiało się obawiać napadu najmniejszych nawet „kup hajdamackich” czy zwykłych zbójców. W 1779 roku napadli oni „w dzień” i okradli Bogusława (?) Oskierkę, chorążego mozyrskiego, i go „w jednym żupanie tylko zostawili”, ta grupa według relacji Rozalii Wolbek rabowała dalej, a liczyła „dziewięć koni”¹¹⁷, były też i inne grupy „hajdamaków”¹¹⁸. Informacje te przerażały autorkę tych doniesień: „Strzeż Boże, żeby nie było tak jak na Ukrainie”¹¹⁹. Potem wiadomości o napadach też się powtarzały, pisał o nich właśnie G. Jeleński, prosząc o pomoc wojskową K.S. Radziwiłła¹²⁰ i przekonywał: „pospolicie wszelkie kryminały nadzieją

¹¹¹ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 8, G. Jeleński do hetmana polnego A.M. Sapiehy, Warszawa 11 V 1772.

¹¹² LMBA, F 139, rkps 1562, k. 10, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Warszawa 27 V 1772.

¹¹³ LMBA, F 139, rkps 1562, k. 12v, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Dunajczyce 8 VII 1775.

¹¹⁴ Ibidem.

¹¹⁵ Por. ibidem, k. 13.

¹¹⁶ Por. ibidem.

¹¹⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 256v, Rozalia Wolbek do męża [B.] Wolbeka, Dudzicze 10 XI 1779.

¹¹⁸ Por. ibidem, k. 256v—257.

¹¹⁹ Por. ibidem.

¹²⁰ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 42, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Dunajczyce 8 IX 1782.

niekarność pomnażają się”¹²¹. Z listu Gedeona wynikało, że pomoc uzyskał, niebezpieczeństwo zażegnano, a większość sprawców złapano i ukarano¹²². Niemniej dalej obawiał się on, że ci, którzy uciekli, mogą szukać zemsty, stąd jego pomysł, by przez postawienie paru chałup zabezpieczyć karczmę przed takim zdarzeniem¹²³. Będący pod jurysdykcją starosty mozyrskiego żołnierze chyba bardziej nadawali się do celów reprezentacyjnych, szczególnie że w 1784 roku dostali nowe mundury, wtedy też mieli się prezentować na sejmiku, a po wyborach „sędziogo” i na obiedzie mieli dawać salwy¹²⁴.

Sprawy bezpieczeństwa publicznego powiatu i miasta Mozyrza były ważne dla Jeleńskich, nie mniej istotna — dla realizacji ich projektów politycznych — była także kwestia utrzymania właściwej atmosfery w samym mieście. Ze szczątkowych danych na ten temat wnioskować możemy, że dla starosty było to zadanie trudne. W mieście stale bowiem dochodziło do konfliktów, szczególnie z kłótliwymi mieszczanami mozyrskimi, jak pisała Petronela Jeleńska¹²⁵. W tych sporach miejskich chodziło też jednak o kwestie poważniejsze, a mianowicie o kompetencje wójtów. Do takiego sporu doszło w 1774 roku¹²⁶. Był to też efekt rywalizacji w powiecie mozyrskim Jeleńskich z Oskierkami, a konkretnie z Ludwikiem Oskierką, generałem majorem wojsk litewskich. Sprawa dotyczyła prawa do cesji wójtostwa mozyrskiego, stroną w niej był G. Jeleński jako starosta mozyrski¹²⁷. Powróciła ona w kwietniu 1792 roku, o czym wzburzony G. Jeleński pisał do Jana Jeleńskiego, że doszło do podwójnej elekcji wójtów mozyrskich, a on za to wójtostwo gotową sumą zapłacił 20 tys. złp L. Oskierce, bratu stryjecznie rodzonemu pana — „cóż za sprawiedliwość”¹²⁸.

Kolejne problemy w Mozyrzu przynosiły niesnaski wewnątrz diaspory żydowskiej, w obrębie której trwał stały konflikt między Żydami kahalnymi a tymi podległymi jurysdykcji starościńskiej. W 1771 roku grupa Żydów

¹²¹ Ibidem, s. 43.

¹²² AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 45, G. Jeleński do [K.S.? Radziwiłła], Dunajczyce 16 IX 1782.

¹²³ Ibidem, s. 46.

¹²⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 26v—27, [?] Bujalski do [G. Jeleńskiego?], Kisłakowce 11 II 1784.

¹²⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 129, P. Jeleńska do NN [G.? Jeleńskiego], Wilno [?] 18 XI 1782.

¹²⁶ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 20, Księgi grodzkie mozyrskie, Dowód mandatu w sprawie Jana Jeleńskiego starosty mozyrskiego z wójtem miasta Mozyra, 3 II 1774.

¹²⁷ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 341—342v, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt dekretu oczywistego sądów Zadwornych, 7 X 1774, sprawa Gedeona Jeleńskiego starosty mozyrskiego z Ludwikiem Oskierką generałem WKL.

¹²⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 199v, Gedeon Jeleński do starosty mozyrskiego synowca [Jana Jeleńskiego], [b.m.] 23 IV 1792.

mozyrskich uciekła do dóbr radziwiłłowskich¹²⁹. G. Jeleński starał się bronić tych oddających się pod protekcję „zamku”¹³⁰, wszak kłótnie między nimi trwały cały czas¹³¹. W 1786 roku w sprawie organizacji społeczności żydowskiej w miastach G. Jeleński zabierał głos na forum Rady Nieustającej, wnioskując, aby ludność ta podlegała jurysdykcji starostów i wojewodów i żeby do spraw żydowskich absolutnie pod żadnym pozorem nie używać wojska¹³². Cały czas też G. Jeleński wspierał Żydów mozyrskich i to już bez ich rozróżniania, m.in. wspomagał szkołę żydowską¹³³. Także w ich sprawach osobistych, gdy przyznawał im rację, stawał w ich obronie. Tak było w przypadku dowiedzenia krzywdy „niewiernego” Żyda, „obywatela miasta Mozyra”, który zбитy został, bo się upominał o swe należności. Bijącym był ksiądz Antoni Przysiecki, superior jasnogórski¹³⁴. W marcu 1774 roku wszczął G. Jeleński proces o dowiedzenie „krzywdy kahałowi i Żydom wszystkim mozyrskim udzielonej”, przez Stefana Łapickiego, pisarza celnego przy komorze mozyrskiej, który nadużywał swej władzy, robił „egzekucje”, a też brał pieniądze¹³⁵. Również inni Jeleńscy, kierując się zasadami prawa i dobrego zwyczaju, stawali w obronie Żydów, występując nawet przeciw swym — potencjalnym — bliskim, gdy dostrzegali ich przewiny. Tak 24 marca 1774 roku Stefan Jeleński, komisarz prowiantowy mozyrski, wystąpił przeciw Bogusławowi Wolbekowi, sędziemu grodzkiemu mozyrskiemu, o to, że ten w różnych miejscach zabierał chłopom i Żydom zasiew oraz że „Jeleńskiego” nie nazywał „Jeleńskim”, a „Stefanowiczem” i groził jego zdrowiu i życiu¹³⁶. Przypadek to specyficzny i dlatego godny odnotowania, kwestia przypuszczalnie dotyczyła

¹²⁹ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 16, k. 1239, Księgi grodzkie mozyrskie, Dowód pozwu w sprawie Jeleńskiego z Żydami, 9 VII 1771.

¹³⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 27, k. 1, Jaśnie Wielmożny Panie nasz Miłościwy, suplika kahału mozyrskiego, V 1772. Por. też NGAB, F 1636, op. 1, rkps 112, k. 11—11v, Rewers na odebrane papiery do sprawy kahału mozyrskiego 1774.

¹³¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 145, k. 9, A.K. Goliusz do [G.] Jeleńskiego konsyliarza Rady Nieustającej, Mozyrz 24 VII 1785, tu pisał o wzajemnych pretensjach ludności żydowskiej i ich rywalizacji między sobą.

¹³² AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 103, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Warszawa 16 VIII 1786.

¹³³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 130, k. 12—13v, G. Jeleński do rotmistrza [?] Kuleszy, Dunajczyce 27 VII 1790.

¹³⁴ Por. NGAB, F 1728, op 1, rkps 40, k. 14—14v, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich, 23 III 1773.

¹³⁵ NGAB, F 1728, op 1, rkps 40, k. 23, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich, 9 III 1774.

¹³⁶ NGAB, F 1728, op 1, rkps 40, k. 24v, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich, 24 III 1774.

bliskiego współpracownika i powinowatego G. Jeleńskiego i przedstawiciela żydowskiej linii Jeleńskich.

Z ludnością żydowską Jeleńscy radzili sobie raczej dobrze, wszak nie widać żadnego przełożenia miejskich, wewnętrznych sporów na przebieg sejmików. Tu miasto Mozyrz zawsze w czasach stanisławowskich było przychylnie Jeleńskim, choć trunki na sejmiki mozyrskie Jeleńscy sprowadzali z Wilna¹³⁷. Jeleńscy cały czas korzystali też z posługi ludności żydowskiej, i to nie tylko w mieście. Żydzi istotnie wykonywali różne obowiązki w gospodarstwie Jeleńskich, m.in. Gedeonowi budowali groble¹³⁸, zaopatrywali także dwór w podstawowe produkty. Niejaka „Pani Szołomoma”, „kramarka klecka”, lub jej mąż często pojawiają się w kwitach i asygnacjach wystawianych przez G. Jeleńskiego. Z zapisów tam pomieszczonych wynika, że zaopatrywali oni kasztelana nowogródzkiego właściwie we wszelkie produkty potrzebne do funkcjonowania dworu dunajczyckiego: kupowano od nich miód, pieprz, ocet winny, mydło, sukno itp.¹³⁹. W późniejszym okresie się to nie zmieniło. Przykładowo Feliks Jeleński m.in. podpisał z braćmi Hirszowiczami: Mordachem i Abramem, kontrakt na dostawy najlepszego mięsa wołowego, a także „wszystkie inne mięsiwa” do jego kuchni w Mińsku¹⁴⁰. O intensywności tych relacji zaświadcza też „księga spraw” Romualda Jeleńskiego, z której wynika, że jego partnerami w różnych sprawach najczęściej byli Żydzi¹⁴¹. Normą byli żydowscy arendarze w majątkach Jeleńskich — zarówno w czasach stanisławowskich, jak i później¹⁴². Wiemy, że w ich obronie w 1765 roku występował Michał Jeleński. Broniąc ich interesów w powiecie mozyrskim, pisał do Michała Brzostowskiego, podskarbiego wielkiego WKL¹⁴³. Równocześnie starali się dbać Jeleńscy o interesy i prawa mieszczan mozyrskich, czego przykładem było wystąpienie

¹³⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 153, Jan Jeleński do żony Justyny z Obuchowiczów Jeleńskiej, Warszawa 29 XI 1786.

¹³⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 79, k. 1—1v, Kontrakt między G. Jeleńskim a Józefem Kirbakiem [Kirbalem] i Eliaszem Chałaniowym na budowę grobli koło Horodziatycz, Dunajczyce 1 IX 1784.

¹³⁹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 80, k. 2—27v, Kwity G. Jeleńskiego dla Szołomomy i jej męża, I—VI 1787.

¹⁴⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 88, k. 1—1v, Wypis z ksiąg grodzkich [?] 1804. Kontrakt F. Jeleńskiego z M. i A Hirszowiczami na dostawę mięs.

¹⁴¹ Por. LMBA, F 17, rkps 146, k. 1—193, Księga spraw Romualda Jeleńskiego sędziego 1808—1854.

¹⁴² Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 90, k. 1—1v, Arenda Berko Chackielowicza, Kosiejsk 3 V 1807, [Feliks] Jeleński.

¹⁴³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 96, [Michał] Jeleński podkomorzy mozyrski do [Michała Brzostowskiego?] podskarbiego wielkiego WKL, Komarowice 4 IV 1765.

Jana Jeleńskiego, sędziego ziemskiego, w sprawie o pobicie bez przyczyny pracowitego Hawszyły należącego do miasta królewskiego Mozyrza, czego miał się dopuścić Tomasz Ipohora Lenkiewicz, stolnik mozyrski związany blisko z Jeleńskimi¹⁴⁴.

Jeleńscy w czasach stanisławowskich umieli dobrze zorganizować i wykorzystać swe majątki, umiejętnie łączyli również ich prowadzenie z piastowanymi funkcjami i urzędami, przy tym dobrze godzili interesy własne z publicznymi. O takich zdolnościach Jeleńskich świadczy miasto Mozyrz i sytuacja w nim panująca pod rządami przedstawicieli rodziny. To wszystko razem pozwalało Jeleńskim na dość sprawne funkcjonowanie w życiu politycznym powiatu i szerzej — województwa mińskiego i całej prowincji litewskiej. Ich koneksje wśród elit litewskich wraz ze stosunkowo silną pozycją ekonomiczną i podtrzymywanymi więzami rodzinnymi sprawiały, że politycznie byli przez wielu pożądanymi sojusznikami w różnych rozgrywkach politycznych, na tym także oni sami opierali nadzieję na dalsze powodzenie — tak w sferze ekonomiki, jak i polityki.

¹⁴⁴ Por. NGAB, F 1728, op. 1, rkps 40, k. 32v, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich.

• 5 •
ROZDZIAŁ

**W życiu publicznym
Wielkiego Księstwa Litewskiego
i Rzeczypospolitej —
od sejmu konwokacyjnego (1764)
do upadku państwowości polskiej (1795)**

W życiu publicznym województwa mińskiego Jeleńscy odgrywali istotną rolę, choć w samym Mińsku na arenie politycznej nie byli widoczni. Nie było Jeleńskich wśród ubolewających nad rozbiorem na sejmiku w Mińsku w marcu 1773 roku¹. Nie byli też obecni — w przeciwieństwie do Chmarów, Uniechowskich czy Wołodkowiczów — gdy w 1776 roku broniono w Mińsku praw Karola Stanisława Radziwiłła², co biorąc pod uwagę duże rozrodenie tej rodziny w tym okresie, trochę dziwi. Brak również podpisów Jeleńskich pod instrukcją dla Jerzego hr. Sołłohuba i Stefana Bykowskiego przeciw m.in. działaniom O. Stackelberga³. Nie brali udziału i w późniejszych obradach mińskich zgromadzeń szlacheckich⁴ i w sejmikach poselskich mińskich

¹ NGAB, F 1727, op. 1, rkps 16, k. 812—813v, Księgi grodzkie mińskie, Instrukcja na sejm ekstraordynaryjny 24 III 1773. Nie było ich też wcześniej w Mińsku „na roczkach marcowych”. Z zastrzeżeniem, że podstawą takiego stwierdzenia jest brak podpisu Jeleńskich pod dokumentem. Obecność na sejmiku powinni odnotować swym podpisem, jednak zdarzały się odstępstwa od tej reguły, która zdaje się obowiązywać od czasów saskich. Por. A.B. ZAKRZEWSKI, *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI—XVIII w. Ustrój i funkcjonowanie: sejmik trocki*, Warszawa 2000, s. 51.

² NGAB, F 1727, op. 1, rkps 17, k. 711—713v, Księgi grodzkie mińskie, Akt instrukcji od prześwieznego województwa mińskiego JW. IP posłom dany, Mińsk 16 VII 1776.

³ NGAB, F 1727, op. 1, rkps 17, k. 714—723, Księgi grodzkie mińskie, Lauda sejmikowe, Mińsk 16 VII 1776.

⁴ NGAB, F 1727, op. 1, rkps 21, k. 274—275v, Księgi grodzkie mińskie, Akt kredensów na poselstwo z wdzstwa mińskiego, 20 VIII 1782.

w 1782 roku⁵. Raz tylko Jan Jeleński wybrany został posłem z Mińska na sejm w 1784 roku⁶, miał wówczas dziękować królowi za wyznaczenie sejmu w Grodnie i bronić tam obywateli przed uciskami Moskwy⁷. W staraniach o poselstwo pomogli mu wówczas G. Jeleński, a na miejscu w Mińsku — K.L. Jeleński⁸, sejmik miał przebieg spokojny⁹. Później znowu Jeleńscy nie brali udziału w elekcji posłów mińskich na sejm 1786 roku¹⁰, podobnie jak w elekcji posłów w 1790 roku¹¹.

Domem Jeleńskich był natomiast powiat mozyrski i tu nic nie mogło być bez nich zdecydowane. Wynikało to przede wszystkim z piastowanych przez nich funkcji — w istocie wszystkich najważniejszych w powiecie. O pozycji, jaką mieli w nim Jeleńscy, złośliwie pisał ich przeciwnik polityczny Antoni Oskierka w liście do Stanisława Augusta, stwierdzając, że cały „gród mozyrski” złożony jest z ich pokrewnych i robią, co chcą, nie zważając na równość szlachecką¹². Liczyli się także w województwie nowogródzkim, gdzie kasztelanowie nowogródzcy Rafał i później Gedeon Jeleńscy cieszyli się renomą wśród obywateli. Jednakże to w powiecie mozyrskim mieli największe wpływy i tu odgrywali zdecydowanie rolę pierwszorzędną. To właśnie oraz geograficzne położenie województwa mińskiego i spore oddalenie Mozyrza od Mińska sprawiło, że w stolicy województwa pojawiali się stosunkowo rzadko (przy złym stanie dróg, na co często się uskarżano, był to faktyczny problem). Ponadto, co interesujące, piszący z Mińska do obywateli z okolic Mozyrza czy Rzeczycy pytali, kiedy ci wybierają się na Litwę „z tych antypodów”¹³, jest to dość znamienne i wskazuje na złożoność województwa mińskiego i jego problemów.

⁵ NGAB, F 1727, op. 1, rkps 21, k. 274—275v, 278—279v, Księgi grodzkie mińskie, Laudum sejmiku 20 VIII 1782.

⁶ NGAB, F 1727, op. 1, rkps 23, k. 498—499v, Księgi grodzkie mińskie, Laudum sejmiku 17 VIII 1784.

⁷ NGAB, F 1727, op. 1, rkps 23, k. 500—503, Księgi grodzkie mińskie, Akt instrukcyi dla JWW posłów 17 VIII 1784.

⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 141v, Jan Jeleński do stryja [Gedeona?] Jeleńskiego, [b.m.] 19 VIII 1784.

⁹ Por. ibidem.

¹⁰ NGAB, F 1727, op. 1, rkps 25, k. 488—489, Księgi grodzkie mińskie, Akt Instrumentu kredensu na poselstwo IP [Józefowi] Wańkowiczowi, Mińsk 21 VIII 1786. Ibidem, k. 490—490v, Akt kredensu dla Antoniego Massalskiego, Mińsk 21 VIII 1786.

¹¹ NGAB, F 1727, op. 1, rkps 29, k. 581—587, Księgi grodzkie mińskie, Akt wotów obywatelskich w wyborze posłów na sejm terazniejszy”, Mińsk 24 XI 1790.

¹² BCz., rkps 700, s. 113, Antoni Oskierka starosta bahrymowski, pułkownik do Stanisława Augusta, Mozyrz 12 II 1787.

¹³ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 162, k. 61v, Mikołaj Łopaciński do [Gedeona Jeleńskiego?], Koyrany 20 X 1777, tu dosłownie wieszował mu powrotu z „antypodów mozyrskich, czyli owej Japonii ukraińskiej”.

W czasy panowania Stanisława Augusta Jeleńscy wchodzili, mając już swą ugruntowaną pozycję, w powiecie mozyrskim bez wątplenia mocną. Z pewnością ważnym momentem dla nich była elekcja po śmierci Augusta III. Okoliczność ta od początku postawiła ich w trudnej sytuacji. Zależni ekonomicznie od Radziwiłłów, ale też współpracujący wcześniej z Familiją Jeleńscy starali się lawirować między tymi ośrodkami walczącymi o władzę i koronę, co jednak, dodajmy, i wcześniej było ich naturalnym zachowaniem. Trzecim elementem w tej grze był również oczekujący na rozwój sytuacji politycznej Aleksander Michał Sapieha, późniejszy kanclerz WKL. Bali się Jeleńscy niepokoju wywołanych przez rywalizujące strony, dlatego nasłuchiwali wszędzie odgłosów jakichś ekscesów¹⁴, tych już wypatrywali od lata 1763 roku¹⁵, obawiano się wejścia Moskwy¹⁶. Przez cały czas przełomu lat 1763—1767 zabiegali Jeleńscy o funkcje, urzędy bądź pomoc w różnych sprawach albo też w czyimś imieniu oddawali honory — listy o takiej treści adresowali do A.M. Sapiehy, wówczas wojewody połockiego i hetmana polnego litewskiego¹⁷, Radziwiłłów¹⁸ i Czaratorskich — reprezentantów Familii¹⁹.

Na sejm konwokacyjny G. Jeleński nakłaniany przez A.M. Sapiechę postanowił starać się o poselstwo z powiatu mozyrskiego, choć przypominał:

¹⁴ Por. LMBA, F 139, rkps 1560, k. 1, [Konstanty Ludwik] Jeleński pisarz wiłkomirski do [A.M. Sapiehy?], Wysokie [Litewskie] 1 IX 1763.

¹⁵ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 1, [K.L.?] Jeleński pisarz grodzki powiatu [?] do starosty mińskiego, Wysokie Litewskie 2 VI 1763.

¹⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 175, k. 13, Józef Płachocki do [Jeleńskiego?], Łuczycze 9 VIII 1763.

¹⁷ Por. np. LMBA, F 139, rkps 1560, k. 1, [Konstanty Ludwik] Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Wysokie [Litewskie] 1 IX 1763; LMBA, F 139, rkps 1561, k. 1—1v, M.[ichał] Jeleński podkomorzy do wojewody połockiego i hetmana polnego lit. [A.M. Sapiehy], Komarowicze 13 XI 1763; LMBA, F 139, rkps 1561, k. 4, Gedeon Jeleński do wojewody połockiego [A.M. Sapiehy], Dunajczyce 16 XII 1763; LMBA, F 139, rkps 1561, k. 7, 11, Rafał Jeleński do wojewody połockiego? [A.M. Sapiehy?], Oknisty 19 IV 1764 i 4 VIII 1764; LMBA, F 139, rkps 1561, k. 31, Michał Jeleński podkomorzy mozyrski do wojewody połockiego i hetmana [A.M. Sapiehy], Komarowicze 18 II 1767; LMBA, F 260, rkps 730, k. 31—31v, G. Jeleński do Dobrodzieja [?], Warszawa 2 II 1767; LMBA, F 260, rkps 730, k. 35, G. Jeleński do Dobrodzieja, Warszawa 9 III 1767. Te ostatnie listy były kierowane prawdopodobnie do kogoś z bliskiego otoczenia A.M. Sapiehy.

¹⁸ Por. np. LMBA, F 260, rkps 730, k. 1v, [K.L.?] Jeleński pisarz grodzki do starosty mińskiego [Józefa Iwanowskiego?], Wysokie Litewskie 2 VI 1763; AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 61, 62, G. Jeleński do księcia [Radziwiłła?], Dunajczyce 9 III 1764, Komarowicze 16 II 1764.

¹⁹ Por. np. LMBA, F 260, rkps 730, k. 9, [K.L.] Jeleński miecznik mozyr. do NN, Wysokie [Litewskie] 18 X 1764; LMBA, F 260, rkps 730, k. 13, 31—31v, G. Jeleński do Dobrodzieja, Tuлча 28 V 1765, Warszawa 2 II 1767 — listy te pisane były do kogoś z otoczenia A.M. Sapiehy i zarazem stronnika Familii. Por. też NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 137, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego do Warszawy, Oknisty 6 XII 1767.

„już pokilkakroć w tej funkcji poselskiej byłem z znacznym hazardem własnej substancji mojej, a bez żadnej najmniejszej rekompensy”²⁰. Podobnie wspominał o bracie Rafale, że „fortunę azardował ze wszystkim służąc ojczyźnie”²¹, i Michale. Z żalem konstatawał, że w zeszłym roku odmówiono im starostwa starodubowskiego, jakby nie byli godni: „już nas cale nie bierze ochota do dalszych publicznych prac”²². Jeleńscy jednak zaangażowali się w organizację sejmiku mozyrskiego i byli na nim aktywni. W Mozyrzcu przygotowywał wszystko M. Jeleński, podkomorzy mozyrski. Pisał on w tej sprawie do Bogusława Nolkiena, strażnika smoleńskiego, i nakazywał mu już na początku stycznia 1764 roku zwozić do Mozyrza na czas sejmików słomę, obrok, sieczkę, piwo, drewno i cały ten towar deponować w dworze M. Jeleńskiego, brakujące produkty nakazywał brać od innych Jeleńskich²³. G. Jeleński postem z powiatu mozyrskiego na konwokację został²⁴ wraz z K.M. Oskierką, marszałkiem mozyrskim, o czym informował A.M. Sapiehę, narzekając ponownie na koszty posłowania²⁵. Parę dni później dziękował jednak za funkcję prawdopodobnie K.S. Radziwiłłowi, a w liście informował, że do niego spiesz²⁶. Nie spisał się natomiast R. Jeleński, wówczas podsędek wiłkomirski, który na sejmiku wiłkomirskim wspierał kandydatów A.M. Sapiehy, ale ustąpił w obliczu przewagi księcia chorążego WKL Stanisława Ferdynanda Rzewuskiego i listów wojewody wileńskiego K.S. Radziwiłła. W liście do A.M. Sapiehy podkreślał, że musiał ustąpić, prosił jednak, by ten nie wykreślał „imienia mego z komputu wiernych sług”²⁷.

Po sejmie konwokacyjnym Jeleńscy chyba jednak bardziej sympatyzowali z Radziwiłłami niż z obozem Stanisława Augusta. W każdym razie Józef Jeleński, „starosta wileński” (?) — nie do końca wiemy, o kogo chodzi — pisał z wyraźną troską o los wojewody wileńskiego K.S. Radziwiłła, smutnie zauważał, że został on na Wołyniu dwa razy od Rosjan pobity, „i piechotę wszystkim mu odebrano i zaledwo sam umknął z tysiiąc koni kawalerii za

²⁰ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 3, G. Jeleński do [A.M. Sapiehy], Dunajczyce 16 XII 1763.

²¹ Por. ibidem.

²² Por. ibidem, k. 3v.

²³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 129, k. 13, M.[ichał] Jeleński [podkomorzy mozyrski] do Bogusława Nolkiena strażnika smoleńskiego, Komarowicze 5 I 1764.

²⁴ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 9—10v, R. Jeleński do wojewody połockiego [?] [A.M. Sapiehy?], Wilno 25 III 1764. Por. M. MATUSZEWICZ, *Diariusz życia mego*, t. 2..., s. 457.

²⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 5, G. Jeleński do wojewody połockiego [A.M. Sapiehy], Dunajczyce 5 II 1764.

²⁶ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 61, G. Jeleński do księcia [Radziwiłła], Komarowicze 16 II 1764.

²⁷ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 9v, R. Jeleński do wojewody połockiego [A.M. Sapiehy?], Wilno 25 III 1764.

granicę węgierską”²⁸. Informował też swego anonimowego odbiorcę, że posyła list króla pruskiego Fryderyka II pisany do K.S. Radziwiłła, który już przetłumaczony drukowały „gazety”²⁹. Ubolewał również, że nałożona „kontrybucja”, którą uchwalano na sejmiku w powiecie nowogródzkim, była niesprawiedliwa, bowiem jej wysokość ustalono „po talarze bitym”, zaś „po dobrach xcia wojewody wileńskiego po dwa talary”³⁰. Nie wiadomo też, jak odnoszono się do pomysłu, by sejm koronacyjny odbył się z tymi samymi posłami co sejm elekcyjny³¹. Elekcją interesował się też K.L. Jeleński, sądzić możemy, że jako jeden z nielicznych Jeleńskich podchodził do kwestii z dystansem, rozważając, co niosą dla Rzeczypospolitej ewentualne zwycięstwa starających się o koronę³².

W lipcu 1764 roku G. Jeleński przyjął postawę wyczekującą i przebywał w Dunajczycach w województwie nowogródzkim, prosił — niestety nie wiemy, kto był odbiorcą listu — o wiadomości z Warszawy, zauważał, że stąd, z Dunajczyc, blisko do Lachowicz hetmana wielkiego litewskiego Michała Józefa Massalskiego i do Niedźwiedzicy biskupa wileńskiego Ignacego Massalskiego³³, obaj wówczas sprzyjali Stanisławowi Augustowi. Wiemy, że w sejmie elekcyjnym brał udział B. Wolbek, zięć R. Jeleńskiego, i jeszcze w 1762 roku „przyjaciół radziwiłłowski”³⁴. Natomiast G. Jeleński planował jechać w połowie lipca 1764 roku na sejmiki relacyjne do Mozyrza³⁵. Rafał Jeleński, też nieobecny na sejmie elekcyjnym, tłumaczy się wiekiem i chorobą, „życzył pomyślnego dla ojczyzny sukcesu” oraz prosił Boga, by WP — czyli najprawdopodobniej A.M. Sapię — „jako ze wszech miar korony godnego na tronie polskim winszował”, wszak „Gdzie jest wolna elekcja, tam jedynie Bóg zrząda i daje króla, a takowe nad wolnym narodem panowanie zawsze szczęśliwe bywa”³⁶. Czy G. Jeleński na sejmiki pojechał, nie wiemy, na sejmie

²⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 129, k. 18, Józef Jeleński starosta wil.[eński?] do NN, Dunajczyce 6 VIII 1764.

²⁹ Por. ibidem, k. 18v.

³⁰ Por. ibidem.

³¹ Por. ibidem, k. 18v—19, Józef Jeleński starosta wil.[eński?] do NN, Dunajczyce 6 VIII 1764.

³² Por. LMBA, F 17, rkps 40, k. 195v—212, 215v—220, *Silva rerum* [Konstantego L. Jeleńskiego], Pisma przedelekcyjne 1763 i treść protokołu konferencji mianej w Warszawie w pałacu prymasowskim, 11 VIII 1763 i uwagi do niego.

³³ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 6, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja [?], Dorguń 3 VII 1764.

³⁴ Por. M. MATUSZEWICZ, *Diariusz życia mego*, t. 2..., s. 260.

³⁵ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 6, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja [?], Dorguń 3 VII 1764.

³⁶ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 12, R. Jeleński do wojewody połockiego [?] [A.M. Sapię?], Oknisty 4 VIII 1764.

elekcyjnym na pewno nie był, z pewnością zaś 1 września 1764 roku interweniował — niestety, nie wiemy u kogo — w obronie swego „koligata” Antonego (?) Bogusza, rotmistrza i sędziego kapturowego, który skazany został na więź dekretem konfederacji wileńskiej³⁷. Postawę G. Jeleńskiego w czasie sejmiku elekcyjnego podsumował kanclerz M.F. Czartoryski: „na niedawnej króla elekcji żaden z imienia WMPanów nie znajdował się, krom jednego IP miecznika mozyrskiego [K.L. Jeleńskiego?], ex munere Regencyi wojskowej przy boku hetmańskim”³⁸. Wiemy natomiast, że Gedeon — co odradzał mu brat Rafał, wszak dodawał: „jeżeli od Boga ma natchnienie, to niech się stara” — myślał o staraniu się o poselstwo na sejm koronacyjny³⁹. Wydaje się, że czynił to właśnie pod wpływem perswazji M.F. Czartoryskiego. Kanclerz, powołując się na dawną przyjaźń, upominał M. Jeleńskiego, że w ostatnich latach, „co mnie martwiło, widziałem oziębłość ku mnie w afektach”, i wyrażał nadzieję, że to się zmieni⁴⁰, a także przestrzegał samego G. Jeleńskiego, któremu zalecał wybór na sejm koronacyjny posłów „ode mnie żądanych”⁴¹. Wiemy też, że parę dni później także R. Jeleński dostał list od M.F. Czartoryskiego⁴². Być może jego treść, której nie znamy, sprawiła, że Gedeon postanowił jednak, że nie będzie się starał o funkcję poselską na najbliższy sejm, a dopiero — jak sam pisał — na „sejm pacyfikacyjny”⁴³. Mniej więcej w tym czasie — październik 1764 roku — w Warszawie przebywał syn R. Jeleńskiego, Konstanty Ludwik⁴⁴. To wyjaśniało wiele rzeczy i przede wszystkim sytuację Jeleńskich. Już w początkach listopada 1764 roku R. Jeleński za pośrednictwem A.M. Sa-
piehy prosił o rekomendację królowi „zasług imienia mojego” i jakieś dygni-

³⁷ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 8, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja [?], Dunajczyce 1 IX 1764.

³⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 13, M.F. Czartoryski do [M.] Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Warszawa 29 X 1764.

³⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 69, R. Jeleński do [M.] Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Elizuski 12 X 1764.

⁴⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 11, kopia, M.[F.] Czartoryski kanclerz WKL do [M.] Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Warszawa 24 IX 1764. Por też NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 13, M.[F.] Czartoryski do [M.] Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Warszawa 29 X 1764.

⁴¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 12, kopia, M.[F.] Czartoryski do [G.] Jeleńskiego, Warszawa 24 IX 1764.

⁴² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 69, R. Jeleński do [M.] Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Elizuski 12 X 1764.

⁴³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 72, G. Jeleński do [?] Jeleńskiego, Bobryki 22 X 1764. Choć z relacji Marcina Matuszewicza wynika, że G. Jeleński był na sejmiku koronacyjnym w funkcji posła i wykazał się nawet pewną aktywnością. M. MATUSZEWICZ, *Diariusz życia mego*, t. 2..., s. 629—630 — tu też pamiętnikarz docenia jego prawnicze doświadczenie.

⁴⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 69v—70, R. Jeleński do [M.] Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Elizuski 12 X 1764.

tarstwo „dla imienia mego”⁴⁵, wtedy też, dwa miesiące po G. Jeleńskim, przemawiał w obronie wspomnianego już A. (?) Bogusza⁴⁶.

Wydaje się, że pobyt w Warszawie K.L. Jeleńskiego i podawane przez niego z wycuciem politycznym informacje już z początków 1765 roku⁴⁷ — później prawdopodobnie bawił w Wołczyńnię⁴⁸ — wskazały Jeleńskim właściwy kierunek postępowania. Zresztą przypuszczalnie też pod wpływem jego doniesień w końcu 1764 roku przybył do Warszawy G. Jeleński. Miał krótką audiencję u Stanisława Augusta, któremu wręczył memoriał⁴⁹, czego dotyczył, nie wiemy. Z Warszawy wrócił Gedeon 1 stycznia 1765 roku — mimo narzekania: w Warszawie wszystko w deklaracjach, w skutku nic, „tylko fatyga i ekspensy”⁵⁰ — umiarkowanie zadowolony, z zamiarem wybrania się na sejmiki mozyrskie⁵¹, gdzie liczył, nie myląc się, na uzyskanie jakiegoś urzędu⁵². Wszak sam pisał, że kanclerz litewski M.F. Czartoryski podał listę „patriotów” przeznaczonych do różnych urzędów w powiatach sąsiadujących z mozyrskim, a jego przeznaczył do „ziemstwa”, choć — jak przyznawał — chciał „chorąstwa”. Dodawał przy tym — z wyraźną krytyką i sam się nie poczuwając (przynajmniej w stosunku do odbiorcy) — że wielu swoich promował do urzędów⁵³. W istocie M.F. Czartoryski poparł G. Jeleńskiego, niemniej później w liście do brata Gedeona Michała wyrażał nadzieję, że już pisarz dekretowy nie będzie przeciw jego woli⁵⁴. Miał też w tym czasie G. Jeleński swój własny interes do załatwienia, a mianowicie chodziło o zgodę na łączenie dwóch urzędów: sędziego mozyrskiego i pisarza dekretowego WKL, na co kanclerz WKL M.F. Czartoryski chyba się zgodził⁵⁵, wszak odpowiedź jego nie była jednoznaczna. Pisał bowiem, że na przystane przez niego pismo w sprawie łączenia pisarstwa dekretowego

⁴⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 13, R. Jeleński do wojewody połockiego [?] [A.M. Sapięhy?], Gliciszki 11 XI 1764.

⁴⁶ Por. *ibidem*, k. 12v.

⁴⁷ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 10, [K.L.] Jeleński miecznik mozyrski do NN, Warszawa 26 II 1765.

⁴⁸ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 14, [K.L.] Jeleński do NN, Wysokie [Litewskie] 6 VI 1765.

⁴⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 26—27v, G. Jeleński do NN, Dunajczyce 18 I 1765.

⁵⁰ Por. *ibidem*, k. 24.

⁵¹ Por. *ibidem*.

⁵² Por. *ibidem*.

⁵³ Por. *ibidem*, k. 26—27v.

⁵⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 15, M.F. Czartoryski do [M.] Jeleńskiego podkomorzego mozyrskiego, Wołczyn 1 VII 1765. W liście tym M.F. Czartoryski wspominał o wielu kandydatach do tego urzędu, co zdaje się podkreślać miało wagę znaczenia jego wyboru, wszak spośród tylu starających się wybrać właśnie Jeleńskiego, a to zobowiązywało do jeszcze większej wdzięczności.

⁵⁵ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 13, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Tuca 28 V 1765.

i sęstwa ziemskiego nie może dać rezolucji, ale podkreślał, że jest nieodmiennie przyjacielem⁵⁶.

Co dokładnie dalej robił G. Jeleński w następnych miesiącach, nie wiemy. Wszelako latem 1765 roku do zdrowia doszedł R. Jeleński, który — w sierpniu 1765 roku — korzystając z dobrych relacji z A.M. Sapiehą, starał się skuteczniej jakieś interesy ekonomiczne. Nie wiemy dokładnie, o co chodziło, ale przedsięwzięcie było zapewne duże, wszak w interesach jako reprezentant A.M. Sapiehy do Rygi miał się udać R. Jeleński, ale chyba z powodu swojej niechęci do dalekich podróży i nieznamości świata trochę się wymawiał i sugerował jako swojego zastępcę Lenkiewicza, „dworzanina” A.M. Sapiehy⁵⁷. Później zaś już oficjalnie desygnował do tej misji swego syna K.L. Jeleńskiego, z dopiskiem „niech się zasługuje”, natomiast zawarta w liście informacja: „niech do mnie zjedzie przed sejmikami gromnicznymi”⁵⁸, świadczy, że K.L. Jeleński już wówczas był w stosunkowo bliskich kontaktach z A.M. Sapiehą. Z końca roku 1765 mamy informacje o działalności G. Jeleńskiego w Warszawie. Wszystkie one dotyczą spraw sądowych związanych z funkcjonowaniem sądów zadwornych. Wiadomo, że do stolicy Gedeon przybył na początku listopada 1765 roku i zamieszkał w pałacu A.M. Sapiehy. Dziękował księciu za stancję, pisząc, że gdyby nie to, przyszło by mu na Pradze się lokować⁵⁹. Później donosił A.M. Sapieżę, co dzieje się w sądach⁶⁰ i o tym, co zaszło w stolicy⁶¹. Z pewnością pozostawał w Warszawie na początku 1766 roku⁶². Prosił wówczas A.M. Sapiehę — w imieniu rodziców — by zwolnił ich syna K.L. Jeleńskiego na zbliżające się sejmiki⁶³. Z listu jego ojca R. Jeleńskiego wynika, że takiej zgody nie otrzymał, z czego się jednak chyba ojciec cieszył, gdyż stwierdzał w liście do A.M. Sapiehy, że skoro ten go zatrzymał, znaczy, że był przydatny⁶⁴.

Czy na sejmikach deputackich mozyrskich w lutym 1766 roku G. Jeleński był obecny, nie wiemy. Z relacji Szymona Lewandowskiego, komornika po-

⁵⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 16, M.F. Czartoryski do [G.] Jeleńskiego, Wołczyn 5 VIII 1765.

⁵⁷ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 18, R. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Oknisty 22 VIII 1765.

⁵⁸ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 25, R. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Oknisty 3 X 1765.

⁵⁹ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 19, G. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Warszawa 3 XI 1765.

⁶⁰ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 1, G. Jeleński do [A.M.? Sapiehy], Warszawa 16 XII 1765; LMBA, F 139, rkps 1561, k. 19, G. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Warszawa 3 XI 1765 i 9 XII 1765; LMBA, F 139, rkps 1562, k. 2—2v, G. Jeleński do [A.M.? Sapiehy], Warszawa 6 I 1766. Por. też — tu odbiorca nieznany — informacje z sądu: LMBA, F 260, rkps 730, k. 18—18v, 19v, 21v, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 19, 27 I i 3 II 1766.

⁶¹ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 19, G. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Warszawa 3 XI 1765.

⁶² Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 2—2v, G. Jeleński do [A.M.? Sapiehy], Warszawa 6 I 1766.

⁶³ Por. *ibidem*, k. 3.

⁶⁴ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 27, R. Jeleński do [A.M. Sapiehy?], Wiłkomierz 2 II 1766.

wiatu mozyrskiego, pisanej przypuszczalnie właśnie do niego, wynika, że nie. Także listy G. Jeleńskiego datowane w Warszawie z tego czasu to potwierdzają. Według relacji S. Lewandowskiego sejmiki mozyrskie pod dyrekcją chorążego mozyrskiego odbyły się spokojnie, a deputatami obrano Leopolda Józefa Oskierkę, sędziego grodzkiego, i Kazimierza Jachimowicza⁶⁵. Sam Gedeon jeszcze pod koniec stycznia 1766 roku był w Warszawie, gdzie zachorował⁶⁶ i przypuszczalnie miał jakieś problemy z majątkami dzierżawionymi od Radziwiłłów, pisał wszak: „Z domu też dochodzi wiadomość, że xiążę imć ordynat mnie okupuje z dóbr zastawnych”⁶⁷. Być może pod wpływem tych wiadomości i sugestii Radziwiłłów G. Jeleński „determinował” na początku lipca 1766 roku starać się o poselstwo z Mozyrza, żeby mógł — jak pisał — służyć dobrodziejom moim, wyrażał też troskę, by tylko tym staraniem „substancji własnej” nie stracił⁶⁸. Prawdopodobnie taką propozycję służenia na sejmie albo pomocy na sejmiku poselskim skierowali Radziwiłłowie także do R. Jeleńskiego, ten jednak, będąc „w ciężkiej słabości”, odmówił, zalecał wszak do pomocy jednego ze swych synów⁶⁹. Wiele wskazuje na to, że chodziło o K.L. Jeleńskiego⁷⁰, który też prosił o wsparcie dla wuja, sędziego ziemskiego wiłkomirskiego [Kościałkowskiego?], w jego staraniach o poselstwo w województwie mściławskim⁷¹, a potem zabiegał o chorągwo „usarskie” dla Kościałkowskich⁷². O udziale Jeleńskich w sejmie 1766 roku nie wiemy nic, podobnie jak o ich poważniejszych politycznych przedsięwzięciach z tego okresu.

Pojawiają się znowu Jeleńscy na początku 1767 roku w związku z sejmikami deputackimi. O ich wynikach Michał Jeleński informował A.M. Sapiechę. Pisał, że na sejmiku „naszym” mozyrskim deputowanymi stanęli: „synowiec mój” Stanisław Jeleński, były sędzia grodzki grodzieński, i Tadeusz L. Horwatt, rotmistrz

⁶⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 162, k. 6v, Szymon Lewandowski kom.[ornik] p[owiatu] m[ozyrskiego] do [Jeleńskiego?], Bobryki 8 II 1766. Por. *Deputaci*, s. 291.

⁶⁶ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 19v, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 27 I 1766. Z pewnością był jeszcze w Warszawie 3 II 1766, por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 21v, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 3 II 1766.

⁶⁷ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 21, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 3 II 1766.

⁶⁸ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 25, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Mozyrz 7 VII 1766.

⁶⁹ Por. *ibidem*, k. 25—25v.

⁷⁰ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 24, K.L. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja [A.M. Sapiehy?], Oknisty 30 VI 1766.

⁷¹ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 26, K.L. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Oknisty 20 VII 1766.

⁷² Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 27, 28, K.L. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Oknisty 6 IX 1766 i 23 XI 1766.

mozyrski, obaj służy WP⁷³, o czym informował też zadowolony G. Jeleński, dodając przy T.L. Horwacie: „który także ma za sobą Jeleńską synowicę moją”⁷⁴. Na sejmikach nie był obecny G. Jeleński, który przebywał wówczas w Warszawie zajęty pracą w asesorii⁷⁵. Przy tej okazji obserwował bieg zdarzeń politycznych i chyba z zadowoleniem pisał, że książe N. Repnin ma być odmieniony⁷⁶, ze zdziwieniem niejakiemu zauważał, że „Karnawał tu całe jest cichy i zjazdu żadnego niemający oprócz samej JO familii i niektórych Panów”⁷⁷.

W następnych miesiącach R. Jeleński przekonywał brata Michała do wsparcia starań K.L. Jeleńskiego o funkcję poselską na zapowiadany na początek lipca 1767 roku sejmie⁷⁸. Sam K.L. Jeleński w tym czasie zabiegał o urząd podczaszego mozyrskiego (zapewne po śmierci Ignacego Jeleńskiego, dotychczasowego podczaszego mozyrskiego⁷⁹), co mu się — przy pomocy stryjów Michała i Gedeona⁸⁰ — udało, w Wilnie zyskał również ochronę „na wszystkie dobra naszego imienia”⁸¹. Wówczas też brat K.L. Jeleńskiego Jan, także z pomocą

⁷³ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 32, M. Jeleński podkomorzy mozyrski do [A.M. Sapiehy], Komarowicze 18 II 1767. S. Jeleński miał też poparcie Józefa Hylzena, por. LMBA, F 9, rkps 7, k. 122, kopia, Józef Hylzen do [Józefa] Sosnowskiego pisarza polnego WKŁ, [b.m.] 7 IV 1767; *Deputaci*, s. 295.

⁷⁴ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 30, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 2[9?] II 1767.

⁷⁵ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 31, 34, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 2[9?] i 23 II 1767 — tu najwięcej o „sprawie brzeskiej”, co by sugerowało, że odbiorcą listu był ktoś z kręgu A.M. Sapiehy.

⁷⁶ LMBA, F 260, rkps 730, k. 29, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 19 I 1767. Por. też LMBA, F 260, rkps 730, k. 30, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 2[9?] II 1767.

⁷⁷ LMBA, F 260, rkps 730, k. 30, Gedeon Jeleński do Dobrodzieja, Warszawa 2[9?] II 1767. Por. o innych sprawach publicznych, m.in. legacji otomańskiej, o uruchomieniu nowej poczty dla szybszej komunikacji z Moskwą i o kupnie przez króla pałacu brühlowskiego za 70 000 czer. zł, gdzie planował przenieść korpus kadetów, Pałac Kazimierzowski natomiast chciał przeznaczyć na koszary. Tą sprawą mógł być G. Jeleński o tyle zainteresowany, że w korpusie kadetów przy końcu swojej edukacji był Józef Jeleński jego bratanek. LMBA, F 260, rkps 730, k. 33—33v, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 23 II 1767.

⁷⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 32, 33—33v, R. Jeleński do [M. Jeleńskiego] podkomorzego mozyrskiego, Okinisty 4 VII 1767 i [data dzienna urwana] VII 1767.

⁷⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 92, Ksiądz Neward Kościuszko do [Bogusław] Wolbeka starosty sieleckiego do Dudzicz, [b.m.] 8 V 1767; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 82—83, Józef Jeleński do stryja M. Jeleńskiego podkomorzego [mozyrskiego], Warszawa 1 III 1767.

⁸⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 82—83, Józef Jeleński do stryja M. Jeleńskiego podkomorzego [mozyrskiego], Warszawa 1 III 1767. Za to dziękował też królowi J. Hylzen. BJ, rkps 6711, k. 11—12, Stanisław August do J. Hylzena, Warszawa 25 V 1767.

⁸¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 37—37v, K.L. Jeleński do stryja [?] Jeleńskiego, Wilno 13 VII 1767.

stryjów, otrzymał miecznikostwo mozyrskie⁸². Uzyskanie ochrony dóbr dla Jeleńskich miało zapewne związek z formowaniem się konfederacji w Wilnie i aktywnością Moskwy, o czym 22 lipca 1767 roku K.L. Jeleński pisał: „o odciążeniu stąd [z Wilna — D.R.] Moskwy słaba nadzieja”⁸³. Już wcześniej pisano o pojawieniu się księcia Dmitrija (?) Golicyna w Wilnie⁸⁴. O konfederacji dysydentów w Słucku i jej marszałku — pułkowniku regimentu pińskiego Janie Grabowskim Jeleńscy, a konkretnie G. Jeleński, dowiedzieli się już w marcu 1767 roku od przyjaciela rodziny Antoniego T. Przeździeckiego⁸⁵. On też donosił: „konfederacja słucka pomanewrowała do Wilna, gdzie niedziel 4 zabawi”⁸⁶. Z pewnością Jeleńscy niechętnie patrzyli na konfederacje dysydenckie spisane w Toruniu i Słucku, „ani suponować można, żeby ciż dysydenci pociągać mieli katolików do podpisów i przystąpienia do swoich związków, jeżeliby to jednak nad podobieństwo dziać się miało łatwo”, można by temu przeciwdziałać⁸⁷. Przy tym nie kwestie polityczne ich nurtowały, lecz określone problemy, które te konfederacje przynosiły, na przykład groźbę zalimitowania trybunału, czego Jeleńscy nie chcieli⁸⁸. Wydaje się, że w tym czasie nastąpiła jeszcze jedna korzystna dla Jeleńskich okoliczność, a mianowicie K.L. Jeleński zyskał miejsce w kancelarii A.M. Sapiehy⁸⁹. Na te zdarzenia nałożyły się sejmiki poselskie. O sejmie mówiono już od lutego 1767 roku. G. Jeleński pisał, że przyszedł sejm będzie ordynaryjny i zbierze się w Warszawie,

⁸² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 82—83, Józef Jeleński do stryja M. Jeleńskiego podkomorzego [mozyrskiego], Warszawa 1 III 1767, „kredensa podpisane y popieczetowane” były już w końcu lutego 1767 roku.

⁸³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 43—43v, K.L. Jeleński do stryja [M. Jeleńskiego] podkomorzego mozyrskiego do Komarowicz, Wilno 22 VII 1767.

⁸⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 177, k. 34v, Antoni T. Przeździecki [pisarz wielki WKL] do [G.] Jeleńskiego, Mińsk 27 III 1767 [?].

⁸⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 177, k. 34v, A.T. Przeździecki do [G.] Jeleńskiego, Mińsk 27 III 1767 [?]. W tym czasie pomagał w procesie Michała Jeleńskiego i sprawę zakończył dla niego z sukcesem, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 177, k. 36, A.T. Przeździecki do [G.?] Jeleńskiego, Zastaw 17 IV 1767.

⁸⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 177, k. 36, A.T. Przeździecki do [G.] Jeleńskiego, Zastaw 17 IV 1767.

⁸⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 166, k. 2—2v, Jan i Nepomucen [?] Jeleńscy do [Józefa Jerzego Hylzena przewodzącego Trybunałowi Litewskiemu], [b.m.] [1767].

⁸⁸ Por. *ibidem*.

⁸⁹ Sprawa nie jest pewna, ale bardzo prawdopodobna. Możemy tak wnioskować z listu K.L. Jeleńskiego tłumaczącego się z pretensji A.M. Sapiehy, który zarzucał mu, że zaginęły dokumenty, które jakoby przejął „przy objęciu dyspozycji nad kancelarią pańską”. K.L. Jeleński twierdził, że tych szukanych „manuskryptów” nie było w pliku, który odbierał. LMBA, F 260, rkps 730, k. 37, K.L. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Glinciszki 8 IV 1767.

tak wyszło, bo nie liczono ostatniego sejmku zerwanego za Augusta III⁹⁰. W sierpniu 1767 roku pojawił się na sejmiku w Mozyrzcu, przypuszczalnie związany z Jeleńskimi, B. Wolbek adorowany przez Józefa Mikołaja [?] księcia Radziwiłła, który pisał do niego: „Nie chcąc wątpić, ażeby uczynność przyjaźni WP ku mnie szacownie w czasie konfederacji powiatowej przez mnie konsyderowana miała mieć teraz jaką odmianę”. Dalej zapewniał, iż cieszy się z jego obecności na sejmiku i radził: „i tam na wspólnych obradach wypełniać obowiązki, powinny Ojczyźnie usługi”⁹¹.

Jak dokładnie zachowywali się wówczas sami Jeleńscy, nie wiemy. Z pewnością możemy odnotować w drugiej połowie 1767 roku ich dużą ruchliwość. Jesienią 1767 roku G. Jeleński przebywał w Warszawie⁹², jego synowcowie zaś K.L. Jeleński w Grodnie (później pojechał do Wilna⁹³), a Józef Jeleński obserwował wydarzenia w Wilnie⁹⁴. R. Jeleński planował na zbliżającym się sejmiku elekcyjnym w Mozyrzcu starać się o marszałkostwo mozyrskie, o czym pisał na początku grudnia 1767 roku do brata G. Jeleńskiego⁹⁵. Wiadomo już wówczas było, że obaj synowie R. Jeleńskiego będą obecni na tym sejmiku⁹⁶. W tym czasie — za pośrednictwem G. Jeleńskiego — R. Jeleński starał się także o pomoc kanclerza litewskiego M.F. Czartoryskiego w swoim procesie ze starostą mińskim, posłem i marszałkiem konfederacji, który procesu unikał⁹⁷.

Sytuacja, jaka zaistniała podczas sejmku delegacyjnego, dla wielu rodzin znajdujących się między Familią a rodzinami magnackimi sprzeciwiającymi się jej była trudna. Z pewnością dotyczyło to także Jeleńskich. O ile R. Jeleński był bliższy Familii, o tyle jego synowie już nie, a przynajmniej wskazują na to ich bliskie w tym czasie kontakty z K.S. Radziwiłłem. To on wyznaczył kandydaturę K.L. Jeleńskiego na sędziego ziemskiego mozyrskiego, za co młody

⁹⁰ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 33v, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 23 II 1767.

⁹¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 91, J.[M.] Radziwiłł do [Bogusława Wolbeka] starosty sieleckiego, Radziwiłłmonty 14 VIII 1767.

⁹² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 135—136, 137, 148, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego do Warszawy, Oknisty 1, 6 i 10 XII 1767.

⁹³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 148, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 10 XII 1767.

⁹⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 135—136, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 1 XII 1767.

⁹⁵ Por. *ibidem*.

⁹⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 148, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 10 XII 1767.

⁹⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 137, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 6 XII 1767.

Jeleński dziękował i obiecywał się przychylić do żądań księcia⁹⁸, i także, jak się wydaje, zaakceptował kandydaturę na sęstwo grodzkie wileńskie Józefa Jeleńskiego⁹⁹, który też już działał na jego rzecz i mu się „zastugiwał”¹⁰⁰. Również G. Jeleński był namawiany, przypuszczalnie przez K.S. Radziwiłła, do objęcia marszałkostwa mozyrskiego, pisarz dekretowy WKL się jednak z tego wymawiał, tłumacząc się okolicznościami, w końcu jednak poprosił o wsparcie swych starań o urząd podkomorzego mozyrskiego¹⁰¹. Na sejmikach deputackich mozyrskich w lutym 1768 roku G. Jeleński pilnował interesów radziwiłłowskich i, jak pisał, dzięki niemu i jego przyjaciółom książę J.M. Radziwiłł, pisarz wielki litewski, został deputatem i dostał dobrego, według myśli księcia, kolegę¹⁰² — Ludwika Marcelego Oranowskiego, skarbnika i konsyliarza powiatu mozyrskiego¹⁰³. W swej relacji Gedeon powtórzył swoją chęć ubiegania się o podkomorstwo mozyrskie, wspominał też o swym synowcu — podczaszym mozyrskim K.L. Jeleńskim szukającym jakiegoś wakansu¹⁰⁴. Plany te się urzeczywistniły — już tydzień po tym przypomnieniu Gedeon dziękował za elekcję. Na sejmiku elekcyjnym w Mozyrzcu, pod wysoką prezydencją księcia J.M. Radziwiłła, „konfederackiego marszałka pttu mozyrskiego”, G. Jeleński został bowiem podkomorzym mozyrskim, a K.L. Jeleński sędzią ziemskim mozyrskim — za co też sam dziękował, jednocześnie przypominając o swym oczekującym wsparcia w staraniach o sęstwo grodzkie wileńskie bracie Józefie¹⁰⁵. Za pomoc dziękował też G. Jeleński i z satysfakcją zaznaczał: „teraz już tylko będziemy czekać na podpisanie przywileju”, tak kończył swój list nowo kreowany podkomorzy¹⁰⁶. Dodatkowym sukcesem Jeleńskich było nadanie urzędu podczaszego mozyrskiego — po K.L. Jeleńskim — I. Obuchowiczowi¹⁰⁷, zięciowi G. Jeleńskiego.

⁹⁸ AGAD, AR V, rkps 6015, s. 1, K.L. Jeleński do księcia Radziwiłła [wojewody wileńskiego?], Dunajczyce 14 [?] III 1768. Do tego urzędu promował go też u Radziwiłłów G. Jeleński, por. AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 63, G. Jeleński do księcia [Radziwiłła], Dunajczyce 16 I 1768.

⁹⁹ AGAD, AR V, rkps 6015, s. 1, K.L. Jeleński do księcia Radziwiłła [wojewody wileńskiego?], Dunajczyce 14 [?] III 1768.

¹⁰⁰ AGAD, AR V, rkps 6015, s. 3, K.L. Jeleński do księcia Radziwiłła [wojewody wileńskiego?], Wilno 9 VII 1768.

¹⁰¹ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 63, G. Jeleński do księcia [Radziwiłła], Dunajczyce 16 I 1768.

¹⁰² AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 65, G. Jeleński do księcia [Radziwiłła], Mozyrz 3 II 1768.

¹⁰³ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 67, G. Jeleński do księcia [Radziwiłła], Mozyrz 11 II 1768. Por. *Deputaci*, s. 299.

¹⁰⁴ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 65, G. Jeleński do księcia [Radziwiłła], Mozyrz 3 II 1768.

¹⁰⁵ AGAD, AR V, rkps 6015, s. 1, K.L. Jeleński do księcia [K.S.?] Radziwiłła [wojewody wileńskiego?], Dunajczyce 14? III 1768.

¹⁰⁶ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 66, G. Jeleński do księcia [K.S.?] Radziwiłła, Mozyrz 11 II 1768.

¹⁰⁷ Ibidem, s. 67.

Przystąpienie K.S. Radziwiłła do konfederacji barskiej skomplikowało trochę sytuację Jeleńskich. Dokładnie jak się wówczas zachowali, nie wiemy. Z nielicznych informacji zawartych w materiale źródłowym wynika, że starali się być wobec nich lojalni, ale w pewnych granicach, tak by nie narażać się za bardzo obozowi królewskiemu. Stan umysłów Jeleńskich w tym momencie dobrze oddaje list Stanisława Jeleńskiego, który pisał do stryja: „W interesie wszczynającego się w narodzie naszym zamieszania, które u nas nie bawiąc rozpoczęte być może w tętacjach i pociąganiu osoby być mojej, jak mam sobie postąpić, wcześniej WPD rady i informacji zasięgam, aby mi czasem powolności żałować, a przez upór szkodować nie przyszło”¹⁰⁸. Wydaje się, że niepewność i ostrożność w deklaracjach były skutecznymi wyznacznikami prowadzonej przez Jeleńskich polityki, która przyniosła im we wrześniu 1768 roku potwierdzenie ich nadań. Syn Rafała Jan Jeleński 26 września 1768 roku otrzymał przywilej na miecznika mozyrskiego¹⁰⁹, a na roczkach grodzkich również tego dnia, przed Stanisławem Jeleńskim, pisarzem grodzkim mozyrskim, zyskał potwierdzenie na urząd podczaszego mozyrskiego K.L. Jeleński, który to przywilej „za zasługi” uzyskał od Stanisława Augusta w Warszawie 30 maja 1767 roku¹¹⁰, później w 1769 roku dostał potwierdzenie na urząd sędziego ziemskiego mozyrskiego. Na tym samym sejmiku mozyrskim 26 września 1768 roku dano „Akt przywileju na podkomorstwo pttu mozyrskiego IP Gedeonowi Jeleńskiemu”¹¹¹. Wybrany on został przez szlachtę po Michale Jeleńskim, natomiast przywilej zyskał w Warszawie 29 lutego 1768 roku¹¹². Politycznie jesienią 1768 roku cały powiat mozyrski stał po stronie Stanisława Augusta, o czym może świadczyć „Akt oświadczenia IP patryotów mozyr., że żaden z Imciów na poselstwo z przyczyny zbuntowanego ludu nie podjął się”. Taką decyzję podjęto w Mozyrzcu 28 września 1768 roku, zgodnie z zaleceniem króla. Dodano jednak, że uczyniono tak dla ochrony domów i majątków, ich bezpieczeństwa, a ponadto: „żaden z nas nie ważył się przeto w małej liczbie zgromadzenia” podejmować decyzji o wyborze posłów. Oświadczono też, że działania te podjęto „publicznie w czystych myślach”, pod czym podpisali się: Kazimierz M. Oskierka, marszałek mozyrski; Gedeon Jeleński, nowo kreowany podkomorzy mozyrski;

¹⁰⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 103v, Stanisław Jeleński do stryja [?] Jeleńskiego, Dorugń 5 IV 1768.

¹⁰⁹ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 16, k. 240, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt przywileju na miecznikostwo mozyrskie Janowi Jeleńskiemu, 26 IX 1768.

¹¹⁰ Ibidem, k. 240—241.

¹¹¹ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 16, k. 242—243, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt przywileju na podkomorstwo pttu mozyrskiego IP Gedeonowi Jeleńskiemu, 26 IX 1768.

¹¹² Ibidem.

Michał Izohorski Lenkiewicz oraz Ludwik Korsak¹¹³. Taki stan umysłów ogółu zdaje się potwierdzać przebieg Trybunału Litewskiego, przynajmniej jego początek zszedł na zabawach¹¹⁴. Niemniej trzeba też pamiętać o stałej właściwie obecności Rosjan w województwie mińskim¹¹⁵, m.in. wspomniany zjazd szlachty mozyrskiej z 28 września 1768 roku odbył się przypuszczalnie w towarzystwie „kilkuset huzarów rosyjskich pod komendą IP Czorby pułkownika, który dnia dzisiejszego powraca nazad w w[o]jewó[ld]ztwo kijowskie”¹¹⁶.

Nie znaczy to, że Jeleńscy nie okazywali sympatii konfederatom barskim, nie mówiąc już o Radziwiłłach, wszak od wyrazów sympatii do działania daleka droga. Wszelako jeden z młodszych, jak mniemamy, przedstawicieli rodziny informował „dziadka” o zawiązaniu — przypuszczalnie w połowie marca — konfederacji nowogródzkiej¹¹⁷. Dalej z sympatią donosił o powstałych związkach konfederackich na Podolu, które zawiązywał starosta trembowelski (?) Joachim (?) Potocki, wybierając sobie do współpracy wielu „przyjaciół”. One za wiarę i wolność, z dobrymi hasłami, „na znak krzyże wyszyte czerwone mieć mają na mundurze”, po ich stronie miały stać garnizon wojewody kijowskiego Franciszka Salezego Potockiego i Kamieniec Podolski¹¹⁸. Po sejmikach lutowych 1768 roku dużo bardziej wyważony K.L. Jeleński w sierpniu tego roku przypuszczalnie pisał do K.S. Radziwiłła, deklarując wsparcie jego interesów sądowych i prosząc o poparcie własnych starań — za aprobatą G. Jeleńskiego — o ewentualną funkcję poselską z sejmiku wileńskiego albo jakiegoś „egzulanckiego”. Zauważał, że dotąd, za panowania Stanisława Augusta, „zawsze byłem z tablicy strąconym”¹¹⁹. Przekonywał również — także w imieniu G. Jeleńskiego — że zawsze Jeleńscy stosowali się do woli księcia¹²⁰. W liście następnym podtrzymywał swe deklaracje i przekonywał do swej kandydatury: „z ochotą dopełnienia obywatelskiej dla ojczyzny

¹¹³ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 16, k. 250—251, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt oświadczenia IP patryotów mozyr, że żaden z Imciów na poselstwo z przyczyny zbuntowanego ludu nie podjął się, 28 IX 1768.

¹¹⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 164, k. 26—26v, A. Lenkiewicz do [Jeleńskiego?], Nowogródek 29 XI 1768.

¹¹⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 9v, Ig.[nacy] Obuchowicz podczaszy mozyrski do [Jeleńskiego?]. Lipa 30 III 1768. Por. też o Moskalach na Litwie: NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 103, Stanisław Jeleński do stryja [? Jeleńskiego], Dorguń 5 IV 1768.

¹¹⁶ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 77, G. Jeleński do księcia [Radziwiłła], Mozyrz 4 X 1768.

¹¹⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 67, [urwane] do „dziadka” [Jeleńskiego?], Słuck 26 III 1768.

¹¹⁸ Por. *ibidem*, k. 67—67v.

¹¹⁹ AGAD, AR V, rkps 6015, s. 5, K.L. Jeleński do księcia [K.S.?] Radziwiłła, Wilno 18 VIII 1768.

¹²⁰ *Ibidem*, s. 6, na kopercie: Strawiński starosta sądowy słonimski, w nagłówku zwrot: „do księcia”.

powinności”¹²¹. W grudniu 1768 roku dalej zapewniał o swej lojalności i poparciu¹²². Wówczas też R. Jeleński z wyraźnym współczuciem pisał do K.S. Radziwiłła o krytycznych czasach¹²³.

Także G. Jeleński zachowywał się w stosunku do Radziwiłłów podobnie jak jego krewniacy wcześniej wskazani. Prawdopodobnie pod koniec lutego 1768 roku Gedeon udał się do Warszawy na sądy asesorii, w której sędził do zakończenia tych sądów — do połowy maja 1768 roku¹²⁴. W stolicy obserwował pierwsze reakcje na wiadomość o zawiązaniu konfederacji barskiej, te przekonały go o silnej pozycji N. Repnina¹²⁵ i słabości ruchu barskiego, w którym nie było — jak zauważał — znaczących panów¹²⁶. Wspominał wprawdzie o wyjeździe z Warszawy m.in. biskupa wileńskiego I. Massalskiego, kanclerza WKL M.F. Czartoryskiego i podkanclerzego litewskiego Antoniego Tadeusza Przeździeckiego¹²⁷, ale tu kontekst był niejasny, może był to po prostu skutek zakończenia sejmu, na który jechał, ale nie zdążył zięć G. Jeleńskiego I. Obuchowicz¹²⁸. W maju — już z Grodna — G. Jeleński pisał, że był rumor w Warszawie „o konfederacji w województwie podlaskim, przez które województwo, gdy teraz przejeżdżałem, cale nie słychać o tym i nie weryfikuje się”¹²⁹, co ponownie przekonywało o słabości ruchu barskiego. Podobnie jak jego bratanek, w sierpniu 1768 roku myślał Gedeon o staraniu się o funkcję poselską na sejm ekstraordynaryjny, w czym liczył na wsparcie odbiorcy listu¹³⁰. Później we wrześniu 1768 roku G. Jeleński był w Mozyrzu i podpisał wspomniany już „Akt oświadczenia...”, w tym samym mniej więcej czasie prowadził jednak dość ży-

¹²¹ AGAD, AR V, rkps 6015, s. 8, K.L. Jeleński do księcia [K.S.?] Radziwiłła, Dubinki 25 VIII 1768.

¹²² AGAD, AR V, rkps 6015, s. 9, 10, K.L. Jeleński do księcia [K.S.?] Radziwiłła, Wilno 5 [? XII] 1768.

¹²³ AGAD, AR V, rkps 6022, s. 60, R. Jeleński do [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Wilno 16 XII 1768.

¹²⁴ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 41—41v, G. Jeleński do Dobrodzieja [Mikołaja Tadeusza Łopacińskiego pisarza wielkiego WKL?], Warszawa 9 V 1768. Wcześniej pytał o pensję pisarza dekretowego, por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 38, G. Jeleński do Dobrodzieja [M.T. Łopacińskiego pisarza WKL?], Warszawa 4 IV 1767[8?].

¹²⁵ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 39, G. Jeleński do Dobrodzieja [M.T. Łopacińskiego?], Warszawa 10 IV 1768.

¹²⁶ Ibidem.

¹²⁷ Ibidem, k. 39v.

¹²⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 9, I. Obuchowicz do [Jeleńskiego?], Lipa 30 III 1768.

¹²⁹ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 42, G. Jeleński do Dobrodzieja [M.T. Łopacińskiego?], Grodno 25 V 1768.

¹³⁰ Por. ibidem. W sierpniu 1768 roku wyprawił do niego swego synowca [Józefa?] Jeleńskiego, „sędziego ziemskiego trockiego”, ten go jednak nie zastał. Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 43, Gedeon Jeleński do Dobrodzieja [M.T. Łopacińskiego?], Wilno 22 VIII 1768.

wioną korespondencję z Radziwiłłami. Ze swojego udziału w zjeździe 28 września 1768 roku się przed księciem tłumaczył, chyba szczerze stwierdzał, że nie mógł odmówić, a wydane oświadczenie miało na celu uspokojenie całego powiatu „dla niespokojnych rewolucyjnych czasów, a bardziej dla sedycji własnych poddanych”. By nie być gołosłownym, dodawał, że proszono w tym celu też hetmana Michała Kazimierza Ogińskiego o przysłanie komputowego żołnierza „dla uskromienia chłopskich buntów”, co ten deklarował uczynić¹³¹. Później G. Jeleński przebywając już w Warszawie — „Ja tylko co przybywszy do Warszawy, omyłony zostałem w nadziei personalnego upadnienia do stóp pańskich”¹³² — najnaturalniej, pomimo trudnej sytuacji, prosił o wsparcie swego brata Rafała w staraniach o podkomorstwo wiłkomirskie. Przekonywał, że usługi publiczne przemawiają za nim, nie zaś za jego konkurentem Michałem Tadeuszem Morykonim, pisarzem ziemskim wiłkomirskim¹³³, za którym mocno było „interesowanie” w Warszawie¹³⁴. O ile Jeleńscy stale byli przekonani o sile i znaczeniu Radziwiłłów, o tyle w powodzenie ruchu barskiego raczej nie wierzyli. Sądzić można, że bliskie było im przekonanie wyrażone w połowie grudnia 1768 roku w Mińsku przez Jana Szeyba, że „Konfederacja żadna na Litwie nie utrzymała się, [...] w Koronie jeszcze na niektórych miejscach utrzymuje się”, ale się zbliża zima i Moskwa, więc i tam się uspokoi, jak wojna turecka będzie, to wiosną znów się konfederacje podniosą¹³⁵.

Jeleńscy sprytnie lawirowali między dwoma zwalczającymi się stronnictwami, starając się nie zrywać ostatecznie z żadną ze stron, co zresztą trwało od czasu elekcji Stanisława Poniatowskiego. Zwolennicy króla na Litwie mieli świadomość tego i nie do końca ufali Jeleńskim. Ignacy Łopaciński przygotowujący planty sejmików prowincji litewskiej stronnictwa Stanisława Augusta w 1768 roku uznawał województwo mińskie za spokojne i opanowane. Nie przewidywał trudności na sejmiku w Mińsku, pisał: „sądzimy [go] za nieuciążliwy sejmik”, przy tym zamierzał kontrolować tylko poczynania Nieświeża, mając tam swego człowieka, natomiast wszystkim w Mińsku miał kierować Józef Oborski¹³⁶. Także Rzeczycza nie stanowiła dla I. Łopacińskiego kłopotu, z jego notatek — a raczej ich braku — wynika, że mieli tam być obrani

¹³¹ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 76, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Mozyrz 4 X 1768.

¹³² AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 79, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Warszawa 19 XII 1768.

¹³³ Ibidem, s. 78.

¹³⁴ AGAD, AR V, rkps 6001/1, s. 80, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Warszawa 12 I 1769. Por. Z. ZIELIŃSKA, *Morykoni Michał Tadeusz*, W: PSB, t. 22, Kraków 1977, s. 23—25.

¹³⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 115, Jan Szeyba do [B.] Wolbeka starosty sieleckiego, Mińsk 13 XII 1768.

¹³⁶ LMBA, F 119, rkps 23, k. 2v, Ignacy Łopaciński. Projekt sejmików prowincji litewskiej (1768).

(?) Prużanowski lub pisarz (?) Dernałowicz¹³⁷. Wszelako przy sejmiku mozyrskim dostrzegął „oporność pisarza dekretowego” G. Jeleńskiego, który burzył jego plan. Był on przewidywany przypuszczalnie do funkcji deputackiej, jednakże się wymawiał, o czym, jak w swych notatkach I. Łopaciński zaznaczył, donosił mu z Nieświeża Michał Jeleński, podkomorzy mozyrski. M. Jeleński informował także I. Łopacińskiego, że jego brat widziałby na tym miejscu Ludwika Oranowskiego¹³⁸. Sam zaś M. Jeleński przyrzekł jednak być na sejmiku mozyrskim i wspierać kandydatów królewskich¹³⁹. Opisana sytuacja, jakkolwiek nie była absolutnie buntem przeciwko stanowisku Stanisława Augusta, wydaje się, że pokazywała tylko ambicję Jeleńskich, a szczególnie Gedeona, do kreowania w powiecie mozyrskim swojej polityki personalnej, oczywiście też jak najbardziej politycznie bliskiej z linią króla, tym bardziej że przecież, jak już wspomniano, w 1768 roku Jeleńscy zyskali sporo wyróżnień i urzędów z rąk nowego władcy.

Okres konfederacji barskiej był — pomijając już kwestie polityczne — trudnym doświadczeniem dla Jeleńskich. Wiązał się on przede wszystkim z problemami ekonomicznymi, co było już widać w 1768 roku na kontraktach mińskich, które „całe były ubogie, częścią przez niewypłacenie kredytorów summ, częścią przez kupno dóbr, Mińsk był ogołocony z pieniędzy”¹⁴⁰. Napływające od marca 1768 roku do Jeleńskich informacje zapowiadające wojnę Moskwy z Turcją¹⁴¹ sugerowały, że sytuacja się raczej szybko nie poprawi. W następnych miesiącach w środowisku Jeleńskich dominowała postawa wyczekiwania, niemniej chyba z sympatią postrzegano poczynania konfederatów, zauważano ich aktywność i czytano pojawiające się pisma o przyczynach zawiązania konfederacji i jej celach¹⁴². Później raczej też z sympatią obserwowano działania marszałka konfederacji litewskiej Michała Jana Paca, który z zagranicy starał się kierować całym ruchem¹⁴³. Krytycznie oceniano postawę Moskwy, a chwalono sukcesy barzan, o pierwszych z wyrzutem pisano, że z Piotrkowa wzięli „100 studentów” oraz kilkudziesięciu chłopów i „do Pragi” ich przyprowadzili, gdzie ich

¹³⁷ Ibidem, k. 2v—3. Czy to się udało, nie wiadomo, o wyborze deputatów w Rzeczycy nie mamy informacji, por. *Deputaci*, s. 299.

¹³⁸ LMBA, F 119, rkps 23, k. 2v, Ignacy Łopaciński. Projekt sejmików prowincji litewskiej (1768). Tak się też stało, o czym była już mowa.

¹³⁹ Ibidem.

¹⁴⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 67, [urwane] do „dziadka” [Jeleńskiego?], Śluc 26 III 1768.

¹⁴¹ Por. ibidem, k. 67—67v.

¹⁴² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 71, NN do NN, [b.m. i d.] [1768—1769].

¹⁴³ Por. ibidem.

uwięziono, za to z dumą pisano o bohaterze Józefie Sawie Calińskim, który „wielu Moskwy do nieba wyprawił”¹⁴⁴. W Archiwum Jeleńskich znajduje się też kopia odpowiedzi, prawdopodobnie Andrzeja Ogińskiego, miecznika litewskiego, na list Tadeusza Ogińskiego, kasztelana trockiego, w którym dobrze pokazano dylematy czasów barskich: z jednej strony sympatię do tego ruchu, z drugiej jego wewnętrzne problemy z prywatą i ambicjami ludzi działających w konfederacji, które odstręczały od niej potencjalnych zwolenników¹⁴⁵.

Jakkolwiek Jeleńscy podobnie z dystansem patrzyli na ruch barski i stronnictwo królewskie, nie wpłynęło to jednak na ich chęć posługi publicznej. Wydaje się, że przychodziło im to o tyle łatwo, że specjalnie nie narazili się swoją postawą ani Stanisławowi Augustowi, ani Radziwiłłom. Na początku lutego 1769 roku Józef Jeleński — syn Rafała — na sejmiku gromnicznym mozyrskim został wyznaczony deputatem na Trybunał Litewski na kadencję wileńską¹⁴⁶, drugim deputatem „na repartycją ruską” wybranym został Michał Wolbek, który prosił, by był utrzymany „podskarbitrybunalskim”¹⁴⁷. Za tę elekcję J. Jeleński dziękował Radziwiłłowi¹⁴⁸, przypuszczalnie Karolowi Stanisławowi. Niestety w niewielu przypadkach wiemy, do którego z Radziwiłłów Jeleńscy pisali, wszelako wojewoda wileński, syn Michała Kazimierza Radziwiłła, z którym byli najmocniej związani w przeszłości, wydaje się najbardziej prawdopodobnym adresatem. Mogło też jednak chodzić o innych Radziwiłłów, wszak — w tym momencie to najistotniejsze — prawie wszyscy Radziwiłłowie byli przeciwnikami Familii¹⁴⁹. Odbiorcą tego listu mógł też więc być Albrycht

¹⁴⁴ Por. ibidem, k. 71v. O J. Sawie Calińskim por. J. KIRWICZ, *Pamiętniki czyli Historia polska*, oprac. P. MATUSZEWSKA, kom. Z. LEWINÓWNA, Warszawa 1971, s. 316—319.

¹⁴⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 69—69v, Relacja, Z Warszawy 5 XI 1769.

¹⁴⁶ AGAD, AR V, rkps 6008, s. 1, Józef Jeleński koniuszy mozyrski do księcia [K.S.?] Radziwiłła, Waka 25 II 1769.

¹⁴⁷ Ibidem. Por. *Deputaci*, s. 303.

¹⁴⁸ AGAD, AR V, rkps 6008, s. 1, Józef Jeleński koniuszy mozyrski do księcia [K.S.?] Radziwiłła, Waka 25 II 1769.

¹⁴⁹ W. SZCZYGIELSKI: *Radziwiłł Albrycht*, W: PSB, t. 30, Kraków 1987, s. 149. W kręgu Familii pozostawał od 1764 roku Józef Mikołaj Radziwiłł, ordynat klecki, pisarz litewski, późniejszy wojewoda miński (od 1773) i trocki, został on jednym z kuratorów majątków K.S. Radziwiłła, gdy ten popadł w konflikt z Familią w 1764 roku i zabrano mu majątki oraz województwo wileńskie. W 1767 roku stanął na czele konfederacji radomskiej w powiecie mozyrskim, był na sejmie delegacyjnym w składzie delegacji, por. H. DYMNICKA-WOLSZTYŃSKA, *Radziwiłł Józef Mikołaj*, W: PSB, t. 30..., s. 238—239. Por. też J. MICHAŁASKI: *Radziwiłł Karol Stanisław*, W: PSB, t. 30..., s. 251. Także w kręgu Stanisława Augusta znajdował się Michał Hieronim Radziwiłł, w 1771 roku mianowany miecznikiem litewskim, w 1773 był posłem na sejm rozbiorowy, stając się jego marszałkiem. Por. K. LESIŃSKA, *Radziwiłł Michał Hieronim*, W: PSB, t. 30..., s. 306.

Radziwiłł, starosta rzeczycki¹⁵⁰, ale też Józef Mikołaj Radziwiłł bliższy królowi¹⁵¹. Nie zmienia to faktu, że Jeleńscy cały czas starali się być blisko Radziwiłłów. Niewiele wiemy o działaniach publicznych czy postawie politycznej członków rodziny Jeleńskich w następujących miesiącach 1769 roku. Możemy przypuszczać, że starali się zachowywać tak, by nie narazić się żadej ze stron konfliktu i z każdą utrzymywać kontakt. Tak też było w 1770 roku. Tu pewne wątpliwości dotyczą Józefa Jeleńskiego, który zdaniem E. Rabowicza walczył po stronie konfederacji pod M.K. Ogińskim¹⁵².

Tradycyjnie niejako swą posługę publiczną na sejmiku gromnicznym w początku roku 1770 Jeleńscy odbyli. Tym razem na prośbę G. Jeleńskiego — który przebywał w tym czasie w Warszawie¹⁵³ — w sejmiku w Mozyrzcu udział wzięł Marcin Jeleński: „I lubo chory będąc, na sejmiki do Mozyrza rozkaz WP chętnie wypełniłem”¹⁵⁴. Niemniej chyba nie do końca dobrze wszystko się na nim ułożyło. G. Jeleński bolał nad zdrowiem bratanka, ale jeszcze bardziej martwiło go rozdwojenie sejmiku przy wyborze pisarzy, którzy obaj jechali do Warszawy szukać wsparcia¹⁵⁵. Sam G. Jeleński natomiast był zadowolony, że Joachim Rdułtowski, jego powinowaty, utrzymany został przy podkomorstwie nowogródzkim, a I. (?) Obuchowiczowi, jego konkurentowi — także bliskiemu G. Jeleńskiego — dano podstolstwo¹⁵⁶. W Warszawie Gedeon uzyskał istotną informację, a mianowicie przekonany został, że Stanisław August będzie utrzymany na tronie, o czym „wszystkie potencje mówią”¹⁵⁷, co potwierdzał dodatkowo fakt, że wojska pruskie z rosyjskimi

¹⁵⁰ W. SZCZYGIELSKI, *Radziwiłł Albrycht...*, s. 149. W październiku 1768 roku na wniosek K.S. Radziwiłła w Nieświeżu złożyła na ręce Rosjan reces od konfederacji, w tej grupie nie było Albrychta. Sam w lutym 1769 roku zorganizował konfederację w Rzeczycy. W Generalności konfederacji barskiej był przeciwnikiem Teodora Wessela, któremu czasem ulegał K.S. Radziwiłł, co wywoływało konflikty między kuzynami. W kwietniu 1773 roku odmownie odpowiedział na wezwanie brata Stanisława o powrót do kraju i zamieszkał razem z K.S. Radziwiłłem w Mannheim, w październiku tego roku zrezygnował ze starostwa rzeczyckiego na rzecz swego zięcia Józefa Judyckiego. Do kraju powrócił razem z K.S. Radziwiłłem w 1777 roku, por. ibidem, s. 149—150.

¹⁵¹ Por. H. DYMNIKA-WOLSZTYŃSKA, *Radziwiłł Józef Mikołaj...*, s. 238—239. Później zbliżył się z K.S. Radziwiłłem.

¹⁵² Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Józef...*, s. 142.

¹⁵³ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 44, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 5 III 1770.

¹⁵⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 200, k. 33, Marcin Jeleński sędzia trybunału, rotmistrz powiatu mozyrskiego do stryja [G.] Jeleńskiego, Zarakowce 23 III 1770.

¹⁵⁵ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 44, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 5 III 1770.

¹⁵⁶ Ibidem, k. 44v.

¹⁵⁷ Por. ibidem, k. 45.

dogadują się¹⁵⁸. W tej sytuacji najlepiej było przyjąć rolę obserwatora, tym bardziej że zewsząd napływały niepokojące wieści o rodzących się ogniskach konfliktów. Tak było w marcu 1770 roku w Brześciu Litewskim, gdzie Józef Sosnowski, pisarz polny litewski, dla sądzenia roczków marcowych „pod eskortą ułanów” przyjechał, bo urzędnicy nie chcieli tu sądzić, „z racji przeszłej konfederacji”¹⁵⁹. Także w okolicach Brześcia Litewskiego doszło w tym czasie do starć „ułanów” z konfederatami, a zatem „o pokoju żadnej nie ma nadziei, gdyby prędko stanął”¹⁶⁰. Sytuacja ogólnie była niepewna, stąd też wahania R. Jeleńskiego, który zapraszał swego „syna” B. Wolbeka do „zjechań do nas w kraj litewski”, a wiedział, że okoliczności mogą na to nie pozwolić¹⁶¹.

G. Jeleński na pewno do kwietnia 1770 roku — co wiązało się z jego obowiązkami w asesorii — przebywał w Warszawie¹⁶², o ewentualnych podejmowanych tam przez niego działaniach niewiele wiemy, z pewnością starał się nikomu nie narażać. Jego listy z tego czasu pisane z Warszawy zawierają informacje właśnie o sprawach sądzonych w asesorii¹⁶³, ale przede wszystkim o nowych nominacjach urzędniczych na Litwie¹⁶⁴ i napływających do stolicy wiadomościach o poczynaniach konfederatów barskich¹⁶⁵. Pośrednio z listów tych też wynika, że Gedeon był wówczas w stosunkowo bliskich kontaktach z podkanclerzem litewskim A.T. Przeździeckim i kanclerzem M.F. Czartoryskim¹⁶⁶. Z roli biernego obserwatora G. Jeleński musiał wyjść dopiero pod koniec roku 1770, co wiązało się z koniecznością interwencji w obronie interesów powiatu mozyrskiego i jego obywateli. Przymuszczalnie złożył w tym czasie — pod koniec grudnia — notę do O. Stackelberaga, w której prosił, o czym już była mowa, o zmniejszenie obciążeń furazowych nałożonych na obywateli mozyrskich¹⁶⁷.

¹⁵⁸ Por. *ibidem*.

¹⁵⁹ Por. *ibidem*, k. 44v.

¹⁶⁰ Por. *ibidem*, k. 44v—45.

¹⁶¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 152—152v, R. Jeleński do „syna” [B. Wolbeka starosty sieleckiego], Oknisty 22 II 1770.

¹⁶² Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 47, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 2 IV 1770 — tu informacja o planowanym powrocie na Litwę.

¹⁶³ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 46, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 26 III 1770.

¹⁶⁴ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 46, 47v, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 26 III 1770 i 2 IV 1770.

¹⁶⁵ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 46, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 26 III 1770.

¹⁶⁶ Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 47v, G. Jeleński do Wielmożnego Dobrodzieja, Warszawa 2 IV 1770.

¹⁶⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 164—164v, „Nota”, [b.m. i d.; 1770?].

Niewiele wiemy też o działaniach Jeleńskich w roku 1771. Przypuszczać tylko możemy, że wyczekiwali wówczas bieżących wypadków, o których też żadnych pewnych informacji nie mieli. O poczuciu niepewności obywateli litewskich w tym okresie świadczyć może list Antoniego Sawickiego do B. Wolbeka, który na początku 1771 roku pisał: „Głoszą u nas o konfederacjach, lecz o jakich, różne relacje, jedni wnoszą, że przy konfederacji barskiej, królu, Moskwie, cesarzu i prusaku, toć chyba przeciwko siebie”, dalej donosił, że na „teraźniejszym” sejmiku będą posłów i deputatów obierać¹⁶⁸. Temu towarzyszyły równie niepewne wieści o sukcesach i klęskach poszczególnych wojsk uczestniczących w konflikcie¹⁶⁹. Posłów wówczas na sejmikach lutowych nie obierano, a czy Jeleńscy pojawili się wtedy na sejmiku mozyrskim, nie wiemy. Wiemy natomiast, że na początku 1771 roku był G. Jeleński w Warszawie na sądach asesorskich. Znalazł się tam w kłopotliwej sytuacji, wszak przy rozstrzyganiu sporu granicznego wydał wyrok na niekorzyść ekonomii brzeskiej A. Tyzenhauza. Podskarbi nadworny uważał, że wyrok był stronniczy i wynikał z zawziętości oraz niechęci kanclerza M.F. Czartoryskiego do niego, twierdził, że gdyby kanclerz wstrzymał przywilej na starostwo mozyrskie dla G. Jeleńskiego, asesora tych sądów, to inny byłby dekret. Stanisław August ponoć tłumaczył się przed A. Tyzenhauzem, że gdy podpisywał przywilej na to starostwo dla G. Jeleńskiego, nie wiedział o dekreście na ekonomię grodzieńską¹⁷⁰. Być może z tego powodu wyniknęły jakieś kłopoty G. Jeleńskiego z przejściem starostwa mozyrskiego, jako starosta podpisywał się bowiem dopiero od początków 1772 roku. Z pewnością jednak jego pozyskanie było sukcesem G. Jeleńskiego.

Z pierwszej połowy 1772 roku także mamy niewiele konkretnych wzmianek o działaniach Jeleńskich. Z listu R. Jeleńskiego wiadomo, że G. Jeleński od początku roku przebywał w Warszawie i miał zjechać na sejmiki lutowe do Nowogródka, zamierzał też być w Wilnie, z którego — o co prosił brat — miał zjechać do jego Oknist¹⁷¹, w jakiej sprawie — trudno powiedzieć. Także nie wiemy, czy ten plan podróży G. Jeleńskiego został zrealizowany, wszak w maju, ale już z Warszawy, G. Jeleński pisał do A.M. Sapiehy, hetmana polnego litewskiego, w interesie powiatu mozyrskiego — czy szerzej nawet: powiatów granicznych całych kresów wschodnich Rzeczypospolitej — z prośbą

¹⁶⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 185, k. 10, Antoni Sawicki do [B.] Wolbeka starosty sieleckiego, Pawstowicze [?] 26 I 1771.

¹⁶⁹ Por. ibidem.

¹⁷⁰ S. KOŚCIAŁKOWSKI, *Antoni Tyzenhauz, podskarbi nadworny litewski*, t. 1, Londyn 1970, s. 586, 649.

¹⁷¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 148, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 2 II 1772.

o ochronę przed „kupami” hajdamackimi. Prosił o jakiś oddział na stałą konsystencję w Mozyrzu¹⁷², co spotkało się ze zrozumieniem A.M. Sapiehy, który deklarował przysłanie chorągwi do powiatu mozyrskiego¹⁷³. W liście do A.M. Sapiehy z 27 maja 1772 roku G. Jeleński zapowiadał, że w tym tygodniu wyjeżdża do województwa nowogródzkiego¹⁷⁴, niemniej jego list pisany dwa tygodnie później, 11 czerwca, nakazujący Danielowi Reczyńskiemu przygotowanie Mozyrza do sejmików, przypuszczalnie wysyłany był jeszcze z Warszawy¹⁷⁵. O jakichkolwiek sejmikach z udziałem Jeleńskich, czy konkretnie G. Jeleńskiego, brak informacji, podobnie jak o udziale członków rodziny Jeleńskich w elekcjach urzędników. Wiemy tylko, że jesienią 1772 roku dostał G. Jeleński do pomocy w swych posługach kolejnego młodego pomocnika zrodzonego z Jeleńskiej — Stanisława Kuleszę, syna Ludwiki, córki R. Jeleńskiego, i Józefa Kuleszy, sędziego ziemskiego smoleńskiego¹⁷⁶. Na ile był on pomocny, trudno powiedzieć. G. Jeleńskim wstrząsnęła wówczas sprawa rozbioru Rzeczypospolitej, co było też jego osobistym problemem. Pisał do A.M. Sapiehy: „Trudno dobrać słów i nad sposób jest dorównanego wynaleźć wyrażenia tej chciwości (?), która objęła do gruntu umysł, z zabraniami za kordon wojska rosyjskiego całego kraju białoruskiego”, i dodawał, że dobra jego zastawne Działiel i Bychowy, od WP mi dane, też się tam znalazły¹⁷⁷.

Wydaje się, że zapowiedź pierwszego rozbioru, co uderzało w interesy rodzinne Jeleńskich i co równocześnie niewątpliwie było także klęską magnatów litewskich, sprawiła, że Jeleńscy silniej zaangażowali się po stronie Stanisława Augusta, chyba w nim upatrując jedyną szansę na odmianę niekorzystnej sytuacji przede wszystkim powiatów granicznych — tych wszystkich ziem, które miały być zabrane pod panowanie moskiewskie — ale też całej Rzeczypospolitej. Przed zapowiadaniem sejmem 1773 roku Jeleńscy byli chyba zdecydowani zaangażować się weń, by bronić tego, co można było. Wszystko to działo się w sytuacji, gdy Rosjanie przebywający na tych ziemiach korzystali z ich zasobów, nie zawsze zachowując się dobrze w stosunku do miejscowych obywateli, czego doświadczył m.in. B. Wolbek, zięć R. Jeleńskiego i bliski współpracownik G. Jeleńskiego, który musiał dostarczać furaż dla armii Katarzyny II,

¹⁷² Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 8, G. Jeleński do hetmana polnego A.M. Sapiehy, Warszawa 11 V 1772.

¹⁷³ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 10, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Warszawa 27 V 1772.

¹⁷⁴ Por. ibidem, k. 10v.

¹⁷⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 85, G. Jeleński do Daniela Reczyńskiego, [Warszawa] 11 VI 1772.

¹⁷⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 173, Józef Onufry Kulesza do [B.] Wolbeka starosty sieleckiego, Dunajczyce 18 X 1772.

¹⁷⁷ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 11, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Komarowice 9 X 1772.

a co zobowiązany był „kwitować”: „W Słucku Stefan Jeleński komisarz prowiantowy powiatu mozyrskiego”¹⁷⁸. Przepuszczalnie dlatego też — widząc sytuację i jednak pewną moc oraz wpływy rodziny Jeleńskich — Stanisław August zdecydował się dowartościować R. Jeleńskiego, nominując go na urząd kasztelana nowogródzkiego, choć ten przypuszczalnie jako senator do 1774 roku w ogóle się na sejmie nie pojawił. Do Warszawy przybył prawdopodobnie w lipcu 1774 roku, gdzie przy okazji audiencji u króla wygłosił mowę¹⁷⁹. Dotychczasową absencję R. Jeleńskiego tłumaczyć można jego chorobami, o których król wiedział¹⁸⁰, niemniej to nie było dla Stanisława Augusta chyba najistotniejsze, na sejmie byli bowiem inni Jeleńscy, wdzięczni za wyniesienie rodziny. Znalazł się wśród nich syn Rafała, Józef Jeleński. Jak wynika z badań D. Dukwicz, został on wybrany posłem trockim na sejm 1773 roku wbrew woli O. Stackelberga, który planował na sejmiku w Trokach elekcję Leonarda Pocięja, strażnika litewskiego, i szambelana Stefana (?) Romera¹⁸¹. Na sejmiku trockim kierowanym przez ciwuna trockiego Józefa Piotra Eytmina „jednogłośnie” obrano na posłów Jerzego Franciszka Talwosza i właśnie Józefa Jeleńskiego, sędziego grodzkiego trockiego¹⁸². Według wspomnianej badaczki „Ten ostatni wszedł w skład delegacji sejmowej, gdzie dał się poznać jako partyzant królewski”¹⁸³, znalazł się w niej przypuszczalnie ze wskazania Stanisława Augusta¹⁸⁴. Jeleńskich na pierwszym sejmie rozbiorowym reprezentował jeszcze jeden ich przedstawiciel — drugi syn Rafała, Konstanty Ludwik. Został on wybrany posłem w powiecie mozyrskim, w którym — jak pisze D. Dukwicz — O. Stackelberg nie miał „swoich ludzi”¹⁸⁵. Elekcja przebiegła w Mozyrzcu przypuszczalnie spokojnie, wybrano na sejmiku właśnie K.L. Jeleńskiego, podkomorzego mozyrskiego, i Adama Ipohor-

¹⁷⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 111, Kwit. Stefan Jeleński komisarz prowiantowy mozyrski, Stuck 24 IV 1773.

¹⁷⁹ Por. E. RABOWICZ, *Jeleński Rafał...*, s. 145.

¹⁸⁰ R. Jeleński złożył przysięgę korespondencyjnie. Ponieważ jego posługi dotychczasowe dla ojczyzny „zwątlily jego wiek i zdrowie”, za zgodą stanów dozwolono, by przysięgę senatorską z rotą w konstytucji 1505 i w 1588 roku opisaną wykonać w prowincji litewskiej, „w poblizszym Subsellium czy urzędzie grodzkiego, czy ziemskiego, czyli też Trybunału Głównego WX Lit.” i nakazano mu „testimonium wykonanego juramentu sądownie otrzymane do pieczętarszów WKL” odesłać, por. BCz., rkps MNK 111, s. 361, [druk] Pozwolenie wykonania senatorskiej przysięgi In proximiori Subsellio dla W. Rafała Jeleńskiego Kasztelana Nowogródzkiego.

¹⁸¹ Por. D. DUKWICZ, *Rosja wobec sejmu rozbiorowego warszawskiego (1772—1775)*, Warszawa 2015, s. 165—166.

¹⁸² Por. ibidem, s. 166. Por. też A.B. ZAKRZEWSKI, *Sejmiki...*, s. 230 (tabela).

¹⁸³ Por. D. DUKWICZ, *Rosja wobec sejmu rozbiorowego...*, s. 166.

¹⁸⁴ Por. ibidem, s. 191—192; S. KOŚCIAŁKOWSKI, *Antoni Tyzenhauz*, t. 1..., s. 102, 158, 191—192.

¹⁸⁵ Por. D. DUKWICZ: *Rosja wobec sejmu rozbiorowego...*, s. 168.

skiego Lenkiewicza¹⁸⁶, bliskiego współpracownika Jeleńskich. Ich także — choć z wątpliwościami — D. Dukwicz zalicza do współpracowników królewskich na sejmie¹⁸⁷. Dla dopełnienia obrazu warto dodać, że z województwa mińskiego posłami — dzięki staraniom Ignacego Massalskiego — zostali: rotmistrz miński Stanisław Bohuszewicz, stronnik Stanisława Augusta i krajczy miński Tadeusz Wołodkowicz¹⁸⁸, zaś z powiatu rzeczyckiego: krajczy rzeczycki Jerzy Wirpsza oraz podczaszy rzeczycki i sędzia grodzki rzeczycki Michał Pruszanowski¹⁸⁹.

Chronologia bytności posłów Jeleńskich na sejmie rozbiorowym czy w Warszawie w czasie jego trwania jest trudna do ustalenia. Z pewnością K.L. Jeleńskiego nie było w Warszawie w październiku 1773 roku, chyba też nie był w niej obecny wówczas jego brat Józef, na co wskazuje list — również nieobecnego w tym czasie w stolicy — G. Jeleńskiego, ich stryja, który z Kopatkiewicz informował ich o tym, co się dzieje w otoczeniu Stanisława Augusta, na podstawie wiadomości z „gazet warszawskich”. Donosił, iż pewne jest, że zakon jezuitów został skasowany przez dekret papieski, a dobra ich mają „konfiskować”, dodawał: „nie wiem, co potym z wiarą naszą nastąpi”¹⁹⁰. Na pewno przebywał w Warszawie w 1774 roku, i to raczej dłuższy czas, K.L. Jeleński, który pisał w grudniu 1774 roku przypuszczalnie do G. Jeleńskiego o postępach prac delegacji sejmowej¹⁹¹, a wcześniej, 21 września (?) 1774 roku, występował na sejmie przeciw traktatom rozbiorowym¹⁹². W Warszawie bywał też z pewnością G. Jeleński, co należy wiązać z jego obowiązkami w sądach asesorskich. Był na pewno w stolicy w marcu 1775 roku¹⁹³.

W sejmie rozbiorowym w 1774 roku brał także udział — bardzo wyraziście i pozytywnie się na nim zaznaczając — Józef Jeleński, poseł trocki, syn Rafała. Wygłosił on 27 kwietnia 1774 roku mowę, w której odniósł się do tragedii rozebranej ojczyzny¹⁹⁴ i projektu powołania Rady Nieustającej, która

¹⁸⁶ Ibidem. Por. S. KOŚCIAŁKOWSKI, *Antoni Tyzenhauz*, t. 1..., s. 97.

¹⁸⁷ Por. D. DUKWICZ: *Rosja wobec sejmu rozbiorowego...*, s. 191—192.

¹⁸⁸ Ibidem, s. 162. Por. S. KOŚCIAŁKOWSKI, *Antoni Tyzenhauz...*, t. 1, s. 123.

¹⁸⁹ Por. D. DUKWICZ, *Rosja wobec sejmu rozbiorowego...*, s. 162; S. KOŚCIAŁKOWSKI, *Antoni Tyzenhauz*, t. 1..., s. 123.

¹⁹⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 150, G. Jeleński do [K.L. Jeleńskiego?], Kopatkiewiczze 5 X 1773.

¹⁹¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 45v, [K.L. Jeleński] do [G.] Jeleńskiego, [b.m.; Warszawa?] 5 XII 1774.

¹⁹² Por. P. UGNIĘWSKI, *Media i dyplomacja. „Gazette de France” o sejmie rozbiorowym 1773—1775*, Warszawa 2006, s. 113.

¹⁹³ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 6—8, 10, G. Jeleński do księcia [? Radziwiłła], Warszawa 29 III 1775 i „Ze Stancyi” 12 III 1775.

¹⁹⁴ Por. BCz., rkps SD 21110 I, s. [1—3], Mowa JW. Jeleńskiego [Józefa] sędziego [posła trockiego], 27 IV 1774. Por. też ta sama mowa BCz., rkps MNK 111, s. 23—34. Na mowę tę powoływał

„od niektórych statystów chciana i od dworów sąsiedzkich popierana”. Podzielał w niej obawy i wątpliwości związane z powołaniem tego organu. Widział w Radzie władzę ustawodawczą i wykonawczą połączone, co uznawał za błąd. Również deklarowane cele, dla których Radę miano powołać: „żeby kraj równym z innemi potencjami uczynić”, uznawał za „małe do tego podobieństwo”¹⁹⁵. Wskazywał także na obce wpływy przy doborze kandydatów do Rady Nieustającej — co było zgodne z intencją Stanisława Augusta — i pytał retorycznie, czy trzydzieści kilka osób za całą Rzeczpospolitą ma odpowiadać¹⁹⁶. W dalszej części swej mowy, której tekst został wydrukowany, zwracał uwagę na łamanie kardynalnych praw¹⁹⁷. Również zauważał, że sposób wyboru konsyliarzy Rady jest zły, a koszt jej utrzymania, szacowany prawie na 2 mln złp, uważał za zbyt wysoki. Twierdził, że Rzeczypospolitej po rozbiornie na taki wydatek nie będzie stać¹⁹⁸. Kolejną płaszczyzną krytyki projektu powołania Rady Nieustającej w wystąpieniu Józefa Jeleńskiego był zakres jej kompetencji. Poseł uznawał, że są one zbyt szerokie i obawiał się, że stanie się ona władzą dyktatorską¹⁹⁹. Argumentował to na przykładzie sobie najbliższym — awansów wojskowych. Uważał, że władza przekazana Radzie daje jej prawo awansowania w wojsku za zwykłym wskazaniem kandydata do szarży, bez zważania na jego zasługi, a to zabija chęć „zasługiwania się” ojczyźnie²⁰⁰. Konstatował, że lepszym pomysłem niż powołanie Rady Nieustającej byłoby utworzenie sejmu trwałego, „od Sejmu do Sejmu trwającego”, który byłby lepszym ratunkiem dla Rzeczypospolitej. Uważał, że sejm to „cały naród”, a rada to tylko trzydziestu kilku obywateli²⁰¹. Na koniec przywoływał przestrożę z Fryderyka „Wilkiego”: „Tak nam Polakom trzeba Cudzoziemskich zwyczajów do polskiego zażywać rządu, jako zażywamy z Cudzych krajów przywiezionych materii”²⁰², a wszelkie obce zwyczaje, wzorce, jeżeli nas obywateli „od wolności odbierają”, proponował uznać za złe²⁰³.

się W. Konopczyński, ale tylko raz, gdy zwracał uwagę na Radę Nieustającą jako na twór obcej myśli, niemającej w Rzeczypospolitej swych korzeni, por. W. KONOPCZYŃSKI, *Geneza i ustanowienie Rady Nieustającej*, Kraków 1917, s. 3.

¹⁹⁵ Por. BCz., rkps SD 21110 I, s. [1—3], Mowa JW. Jeleńskiego [Józefa] sędziego [posta trockiego], 27 IV 1774.

¹⁹⁶ Por. *ibidem*.

¹⁹⁷ Por. *ibidem*, s. [4—6].

¹⁹⁸ Por. *ibidem*.

¹⁹⁹ Por. *ibidem*.

²⁰⁰ Por. *ibidem*, s. [9—10].

²⁰¹ Por. *ibidem*, s. [11—12].

²⁰² Por. *ibidem*, s. [13].

²⁰³ Por. *ibidem*, s. [14].

Wydaje się, że przedstawione myśli były w dużej mierze odbiciem poglądów prawdopodobnie G. Jeleńskiego, on też w swoich uwagach — jego autorstwo jest niepewne, ale bardzo prawdopodobne — nad projektem powołania Rady Nieustającej podkreślał konieczność zachowania sprawiedliwości w nagradzaniu zasług, by urzędy i rangi, także kościelne, co wiązać można z jego religijnością²⁰⁴, dysponowane „były podług sprawiedliwości, a nie podług favoru”²⁰⁵. Zaznaczał także wyraźnie — co już niekoniecznie było jego obsesją, a raczej odbiciem chwili — że członkowie Rady „nie mają być obowiązani żadną służbą monarchów albo rządu zagranicznych”. Poddawał pod rozwagę kwestię, czy mogą zasiadać w Radzie ci, co mają posesje za granicą. Rozbiór Rzeczypospolitej sprawił, że problem obywateli zakordonowych zyskiwał, co oczywiste, na znaczeniu. G. Jeleński proponował wprowadzenie warunku, że członkami Rady mogą zostać tylko te osoby, których zagraniczne posiadłości nie stanowią więcej niż $\frac{1}{5}$ lub $\frac{1}{6}$ ich własności²⁰⁶. Kolejnym ograniczeniem do zasiadania w Radzie miała być składana przez jej konsyliarzy — w uwagach nazywanych deputatami — przysięga, zobowiązująca ich do niewspierania interesów swoich ziem, powiatów i województw oraz interesów własnych kosztem Rzeczypospolitej. Mieli również deklorować w niej konsyliarze, że zachowają w tajemnicy to, co się dzieje na Radzie, „i z nikim o tym nie mówić”, przede wszystkim zaś zagranicznym cudzoziemskim ministrom, przynajmniej „bez wyrażonego rozkazu Rady”, króla i Rzeczypospolitej²⁰⁷.

W tym czasie sprawy wewnętrzne dziejące się na prowincji były mniej istotne. Sejmiki deputackie w lutym 1774 roku odbyły się planowo, ale w niespokojnej atmosferze. Wiemy, że ze strony Jeleńskich zaangażował się w nie Józef Kulesza, zięć R. Jeleńskiego, prawdopodobnie w zastępstwie wcześniej proponowanego swego syna Stanisława. J. Kulesza został wybranym deputatem na sejmiku egzulanckim smoleńskim, na którym prezydował, jednak stało się to przy trudnościach stwarzanych przez (?) Horiana i, jak wynika z relacji, przez obecnego na tych sejmikach generała rosyjskiego Rzańskiego (?), którzy chcieli go „wyrzucić” z funkcji²⁰⁸. Sprawy wewnętrzne zajmowały też mniej również G. Jeleńskiego, chodzi tu o kwestie sejmiku

²⁰⁴ Por. BCz., rkps MNK 111, s. 358, „Planta na ustanowienie Consilij Permanetiu? Rządzie Rzeczy Pospolitej Polskiej”, uwagi NN [G. Jeleńskiego?], [b.d. i m.] — tu też, czego w mowie u Józefa nie było, członkowie Rady „mają być religijni rzymskiej Katolickiej”.

²⁰⁵ Por. ibidem.

²⁰⁶ Por. ibidem.

²⁰⁷ Por. ibidem.

²⁰⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 156, k. 64—65, J.[ózef?] Kulesza prezydujący na sejmiku do stryja [G. Jeleńskiego?], [b.m.] 17 II 1774. Por. *Deputaci*, s. 321. J. Kulesza wybrany został ze Smoleńska.

mozyrskiego²⁰⁹, jednak już sprawy sądowe asesorskie i trybunalskie z A. Tyzenhauzem, w które zaangażowali się on i Rafał Jeleński, bardziej go interesowały²¹⁰. Cały czas aktualna była też kwestia pilnowania spokoju w powiecie, do czego poczuwał się G. Jeleński, a co nie było łatwe, zważywszy na prawie stałą konsystencję moskiewskich oddziałów wojskowych w powiecie, o czym świadczy list G. Jeleńskiego do (?) Radziwiłła z marca 1775 roku, w którym — co nie było pierwszą interwencją Gedeona w obronie powiatu²¹¹ — donosił o grożącym całemu powiatowi mozyrskiemu głodzie z powodu narzuconych przez Moskwę paletów furazowych i prosił o interwencję u O. Stackelberga²¹², co sugeruje, że odbiorcą listu był marszałek sejmowy M.H. Radziwiłł.

Wydaje się, że nagrodzeniem tej wiernej — choć z pewnymi wątpliwościami — postawy Jeleńskich w stosunku do Stanisława Augusta w okresie pierwszego sejmku rozbiorowego był awans — z niejakim wyprzedzeniem — na kasztelaństwo nowogródzkie Rafała Jeleńskiego w 1773 roku oraz nadanie 6 maja 1776 roku przez króla dzierżawy jachimowickiej Teresie z Petruszewiczów, żonie Józefa Jeleńskiego, sędziego trockiego, przy czym podkreślono, że to przez wzgląd na jego zasługi²¹³ — raczej nie ma wątpliwości, że chodziło tu o patriotyczną postawę Józefa na sejmie 1773 roku²¹⁴ — a także inne wyniesienia oraz wyróżnienia dla pozostałych członków rodu, co już sygnalizowano w części biograficznej opracowania. Niemniej przyznać też trzeba, że owe zaangażowanie po stronie stronnictwa królewskiego widoczne w Warszawie nie miało swego pełnego przełożenia politycznego w powiecie mozyrskim, ten na ogół był politycznie na zewnątrz poprawny, natomiast żył przede wszystkim swoimi wewnętrznymi sprawami. Te zaś ograniczały się wszak do sfery gospodarczo-ekonomicznej, a tu największymi problemami były kłopoty z Moskalami i procesy, najczęściej graniczne, między posesorami sąsiadujących z sobą majątków, przy tym polityczne sympatie raczej rzadko miały na nie wpływ, chyba że oznaczały wsparcie.

²⁰⁹ Por. *Deputaci*, s. 322. W Mozyrzcu wybrano Jana Jeleńskiego i Antoniego Bogusza.

²¹⁰ Por. S. KOŚCIAŁKOWSKI, *Antoni Tyzenhauz*, t. 2..., s. 331, 349; VL, t. 8, fol. 787; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 164, k. 18v, J.N. [?] K. do [G.] Jeleńskiego starosty mozyrskiego, Warszawa 16 X 1774.

²¹¹ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 10, G. Jeleński do księcia [?] Radziwiłła, „Ze Stancyi” 12 III 1775.

²¹² AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 6—8, 10, G. Jeleński do księcia [?] Radziwiłła, Warszawa 29 III 1775 i „Ze Stancyi” 12 III 1775.

²¹³ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 905, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt przywileju Teresie z Petruszewiczów Jeleńskiej sędziny, król przyznaje jej dzierżawę jachimowicką, 6 V 1776.

²¹⁴ Por. J. MICHAŁSKI, *Rejtan i dylematy Polaków w dobie pierwszego rozbioru*, W: IDEM, *Studia historyczne z XVII i XIX wieku*, t. 1, Warszawa 2007, s. 196.

Po sejmie rozbiorowym pozycja Jeleńskich się wzmocniła. O wsparcie Konstantego Ludwika Jeleńskiego zabiegał w końcu 1775 roku nawet Adam Kazimierz Czartoryski, pisał: „Stateczna WP dla śp. stryja mojego przyjaźń i czysta w interesach publicznych pomoc, z dawna mi wiadome”, dalej za taką postawę dziękował, oświadczając przyjaźń i szacunek oraz wyrażał nadzieję, że te dobre relacje będą trwały²¹⁵. O to samo A.K. Czartoryski prosił w związku ze zbliżającymi się sejmikami J. Rdułtowskiego, zięcia G. Jeleńskiego, który zaraz pytał też „ojca” o radę, jak się ma zachować i co odpowiedzieć²¹⁶. Raczej nie ma wątpliwości, że w obu przypadkach celem A.K. Czartoryskiego było pozyskanie G. Jeleńskiego. On miał przecież najbardziej znaczącą pozycję wśród Jeleńskich. O sile Gedeona świadczy list jego bratanka Jana Jeleńskiego, który prosił już w listopadzie 1775 roku o zgodę na ubieganie się o funkcję poselską na przyszły sejm, w nim też pytał stryja, kogo by widział do funkcji deputackiej²¹⁷. To pytanie sugeruje, że od woli stryja w powiecie mozyrskim wiele zależało. Gedeon miał też znaczących współpracowników w powiecie, przede wszystkim reprezentującego go na co dzień w Mozyrzu drugiego swego zięcia Ignacego Obuchowicza, który w jego imieniu działał m.in. na sejmikach w 1775 roku²¹⁸. Możemy też przypuszczać, że wspierał G. Jeleńskiego — w czym pośredniczył I. Obuchowicz — Józef M. Radziwiłł, wojewoda miński²¹⁹. W tej grupie życzliwych był również Bogusław Wolbek, zięć R. Jeleńskiego²²⁰, oraz oczywiście Rafał, już jako kasztelan nowogródzki²²¹, i prawdopodobnie Józef Sosnowski, hetman polny litewski, który przy okazji podziękowań za gratulacje z okazji nominacji na hetmaństwo polne pisał do G. Jeleńskiego, że urząd sprawować będzie „ku posługom ulubionej ojczyźnie i ku przydatności szacownych

²¹⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 193, k. 17, Kopia, Adam Kazimierz Czartoryski do [K.L.] Jeleńskiego podczaszego mozyrskiego, Warszawa 24 XI 1775.

²¹⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 200, k. 44v, J. Rdułtowski do „ojca” [G. Jeleńskiego?], Odachowszczyzna [?] 13 XII 1775.

²¹⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 154v—155, Jan Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Surwiliszki 12 XI 1775.

²¹⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 10, 26—27, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Dunajczyce 1 XII 1775 i 3 I 1778.

²¹⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 10, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Dunajczyce 1 XII 1775.

²²⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 37—37v, I.[gnacy] Wolbek [kanonik wileński] do [Bogusława Wolbeka] starosty sieleckiego, Wilno 12 XII 1775. Przekonywano go, by starał się o funkcję deputata, „dla honoru i sławy familii”. Z takiej decyzji będzie też zadowolony R. Jeleński.

²²¹ W życiu publicznym uczestniczył jednak już wówczas w ograniczonym wymiarze, wszak pomagał, niemniej stan jego zdrowia nie był najlepszy, por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 12, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Dunajczyce 8 VII 1775.

przyjaciół²²². Oba tych polityków: G. Jeleńskiego i J. Sosnowskiego łączyły z pewnością bliższe więzy, Gedeon pomagał J. Sosnowskiemu w sprawach procesowych, a ten starał się wspierać kariery młodszych członków rodziny Jeleńskich²²³. W przywoływanym tu liście J. Sosnowskiego mowa o bratanku G. Jeleńskiego Janie, w tym czasie trwała bowiem „kampania” prowadzona przez Gedeona na rzecz utrzymania bratanka przy urzędzie pisarza dekretowego WKL, za co dziękowała szwagrowi Petronela Jeleńska, matka młodego Jana. Pisała, że urząd ten uszczęśliwił jej syna, „tak nierównie bardziej nieśmiertelny dług wdzięczności na mnie i na tegoż syna naszego włoży”²²⁴. Ów syn był już wtedy czynnym pomocnikiem G. Jeleńskiego w powiecie mozyrskim, nie tylko prosił stryja o wsparcie, lecz także pomagał mu w budowaniu pozycji Jeleńskich w Mozyrzu²²⁵. Wysiłki G. Jeleńskiego w kwestii utrzymania bratanka przy urzędzie pisarza dekretowego — ale też w innych sprawach powiatu mozyrskiego²²⁶ — popierał również A.M. Sapięha.

Przyznać trzeba, że G. Jeleński, choć w 1775 roku zdarzały mu się choroby²²⁷, ciężko pracował dla dobra swej rodziny. Promował swych bratanków, o czym już wspomniano, a ponadto uzyskał patent chorążego dla „wnuka” P. Jeleńskiej „IP Kościakowskiego”²²⁸, zajmował się procesem zięcia R. Jeleńskiego Józefa Kuleszy, sędziego ziemskiego smoleńskiego, z Jadwigą z Załuskich Ogińskiej, wojewodziną trocką, toczonym w Trybunale Litewskim²²⁹. Jakkolwiek by na to spojrzeć i oceniać takie postępowanie G. Jeleńskiego, działało ono na jego korzyść, tworzyło jego zaplecze polityczne. Nie zapominał przy tym Gedeon o sprawach swego nadgranicznego powiatu mozyrskiego, zresztą

²²² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 184, k. 20, [Józef] Sosnowski [hetman polny litewski] do [G.] Jeleńskiego starosty mozyrskiego, Warszawa 9 X 1775.

²²³ Por. ibidem — tu mowa o karierze młodego Jana Jeleńskiego bratanka G. Jeleńskiego.

²²⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 112, P.[etronela] Jeleńska do [G.?] Jeleńskiego, Wilno 6 X 1775. Za synem prosił też R. Jeleński, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 116v, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 5 XII 1775.

²²⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 114—114v, P. Jeleńska, R. Jeleński [inną ręką] do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 24 XI 1775. Z tym pojawiły się pewne problemy, bowiem pod koniec roku Jan Jeleński zachorował „obłożnie na ból głowy” i praktycznie nie mógł nigdzie z domu wyjechać, „chodził o kij”. O postawie J. Jeleńskiego por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 116v, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 5 XII 1775.

²²⁶ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 12v, G. Jeleński do [A.M.] Sapięhy, Dunajczyce 8 VII 1775.

²²⁷ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 12, G. Jeleński do A.M. Sapięhy, Dunajczyce 8 VII 1775; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 116, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 5 XII 1775.

²²⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 116v, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 5 XII 1775. Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 88, Rafał Jeleński i Katarzyna Jeleńska [?] do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 2 I 1776.

²²⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 116, R. Jeleński do [G.] Jeleńskiego do Warszawy, Oknisty 5 XII 1775.

o to byłoby trudno, wszak nieurodzaje 1775 roku, przechody wojsk moskiewskich i pojawiający się hajdamacy nie pozwalały na to²³⁰. G. Jeleński starał się zminimalizować wynikające z tego uciążliwości. Przede wszystkim chciał wzmocnić miejski garnizon i zmniejszyć obecność Moskali, w co angażował A.M. Sapiechę i posła moskiewskiego O. Stackelberga²³¹. Wydaje się, że politycznie rok 1775 zakończył Gedeon małym sukcesem, wszelako marszałek mozyrski K.M. Oskierka w jednym z listów, dziękując za miłą korespondencję, oświadczył G. Jeleńskiemu, że interesy powiatowe łatwo się z nim załatwia²³².

Coraz częściej i w coraz poważniejszych sprawach, także w dość niebezpiecznych, zabiegano o względy i poparcie u G. Jeleńskiego. Tak było w 1776 roku w przededniu sejmików deputackich, kiedy niektórzy niezadowoleni obywatele skarżyli się na Antoniego Tyzenhauza, który „mimo wszystkie moje uczynione aż do podłogi kroki, trzyma wszystko pod ręką swoją bez rezolucji wcześniej”²³³, „a tu wszyscy znaczniejsi po województwach, na Jego się zapatrują Insynuacje”²³⁴. O co w tej sprawie dokładnie chodziło, nie wiemy, natomiast istotna jest tu ocena pozycji A. Tyzenhauza — osoba pisząca do G. Jeleńskiego przypuszczalnie liczyła na jego pomoc w wyborze na funkcję deputacką. Z listu tego wynika, że nawet książe kanclerz A.M. Sapieha musiał się liczyć z A. Tyzenhauzem. Bez energicznych działań, do których A.M. Sapieha nigdy nie był skory, przewagę zyskiwał podskarbi litewski, co pokazywała, może nieco zbyt dramatycznie, przedstawiana w liście sytuacja w województwie połockim: „w rozpaczach zostając, straci mnie książe swego najwierniejszego sługę”, jeśli „jakiegokolwiek starania mieć nie będzie”. Dalej nieznaną nadawcą listu radził G. Jeleńskiemu: „gdzie tylko możesz, wielkim kredytem swoim sięgaj przez listy o wybór pocziwych i przyjaznych mężów do Mozyra i Wiłkomierza”²³⁵. Z listu tego wynika także, że A. Tyzenhauz nie był największym wrogiem Jeleńskich, a przynajmniej nie wszystkich. Sądzić możemy, że dobre relacje panowały między nim a R. Jeleńskim, dlatego też ów skarżący się na podskarbiego litewskiego zauważał, że nie może się na razie odezwać do kasztelana nowogródzkiego, „mojego dawnego łaskawcy i dobrodzieja”,

²³⁰ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 12v, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Dunajczyce 8 VII 1775; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 118v, Józef Jeleński synowiec do stryja [G. Jeleńskiego], Skorbuciany 29 XII 1775.

²³¹ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 12v—13, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Dunajczyce 8 VII 1775.

²³² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 172, k. 26, [Kazimierz M.] Oskierka marszałek mozyrski do [G.] Jeleńskiego, Skryhołów 27 XII 1775.

²³³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 75, [nieczyt.] do [G.] Jeleńskiego, Wilno 7 I 1776.

²³⁴ Por. ibidem, k. 75v.

²³⁵ Por. ibidem.

póki co nie zajdzie między nim a A. Tyzenhauzem²³⁶. Wydaje się, że G. Jeleński też specjalnie nie występował przeciw podskarbiemu litewskiemu, o czym świadczy przebieg sejmików 1776 roku.

Sprawa oceny działań A. Tyzenhauza podzieliła Litwę²³⁷, Jeleńscy w zaistniałej sytuacji przyjęli postawę wyczekującą, starali się nie zrażać do siebie nikogo. Na sejmiku deputackim 1776 roku w Mozyrzu raczej tak napiętej sytuacji nie było. Relacjonujący go Jan Jeleński, który z ramienia Jeleńskich nadzorował sejmik — przed 2 stycznia 1776 roku „w powiat pojechał kołami, bo sanny nie było”²³⁸ — o żadnych spięciach nie pisał, natomiast żałował, że nikogo z najbliższych wybrać nie mógł, jednak nie dlatego, by przeciwko Jeleńskim występowała jakaś opozycja, ale dlatego, że przewidywany do funkcji deputackiej B. Wolbek, „zdjęty gwałtowną chorobą” nawet na sejmik nie przyjechał, z kolei proszony w zastępstwie (?) Lenkiewicz, sędzia grodzki mozyrski, „ekskuzował się”, obiecując być deputatem w innym czasie²³⁹. Jeleńskim, a szczególnie Gedeonowi, pozostawało się cieszyć z deputowanego Stanisława Jeleńskiego, który został dzięki niemu — o czym pisał sam S. Jeleński — utrzymany przy lasce duchownej w trybunale²⁴⁰. S. Jeleński prosił też G. Jeleńskiego, by ten wracając z Warszawy, przyjechał do niego — prawdopodobnie w sprawach publicznych — do Grodna²⁴¹. S. Jeleński był w dobrych relacjach z podskarbiem A. Tyzenhauzem²⁴². Według Stanisława Kościałkowskiego A. Tyzenhauz uważał najmniejszy w całej Litwie powiat mozyrski²⁴³, po sejmie rozbiorowym, za najpewniejszy po grodzieńskim dla swoich interesów. Szlachta tego powiatu grupowała się wokół dwóch rodzin: Oskierków, której przewodził marszałek mozyrski Kazimierz (Maciej), i Jeleńskich na czele z Konstantym Ludwikiem,

²³⁶ Por. ibidem, k. 76.

²³⁷ Por. np. wypowiedź (?) Sołłochuba, który twierdził, że przez działania A. Tyzenhauza Stanisław August tracił zwolenników na Litwie, w: Biblioteka Publiczna Miasta Starej Warszawy, rkps akc. 1780, k. 64, Marianna Chmara do męża Adama Chmary, Raków 22 IV 1776.

²³⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 88, R. Jeleński i K. Jeleńska [?] do [G.] Jeleńskiego, Oknisty 2 I 1776.

²³⁹ Por. LMBA, F 139, rkps 1563, k. 4, Jan Jeleński sędzia ziemski mozyrski do [A.M.?] Sa piehy, Łuczyce 14 II 1776.

²⁴⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 36—37, [Stanisław?] Jeleński sędzia WKL, pisarz grodz. mozyrski do stryja [G. lub R.] Jeleńskiego, Grodno 2 V 1776. Por. *Deputaci*, s. 330. Drugim deputatem mozyrskim został Stanisław Lenkiewicz, nie wiemy, czy to postać tożsama z Lenkiewiczem wspomnianym w liście.

²⁴¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 36—37, [Stanisław?] Jeleński sędzia WKL, pisarz grodz. mozyrski do stryja [G. lub R.] Jeleńskiego, Grodno 2 V 1776.

²⁴² Ibidem, k. 37.

²⁴³ S. KOŚCIAŁKOWSKI, *Antoni Tyzenhauz*, t. 1..., s. 198 — tu liczono w powiecie mozyrskim 1200 dymów.

podkomorzym mozyrskim — z obiema potrafił się A. Tyzenhauz dogadać, sejmiki mozyrskie odbywały się spokojnie „i w zupełnej jednomyślności”²⁴⁴. Trochę w tej ostatniej ocenie przesady, ale faktycznie, najczęściej sejmiki mozyrskie miały spokojny przebieg.

Po przejściu zawieruchy związanej z pierwszym rozbiorem Rzeczypospolitej Jeleńscy uczestniczyli czynnie w życiu publicznym szczególnie powiatu mozyrskiego i byli coraz aktywniejsi. Oprócz zabiegów związanych z utrzymaniem starostwa mozyrskiego dla ich rodziny i przekazaniem urzędu pisarza dekretowego WKL Janowi Jeleńskiemu, zdolnemu do tej funkcji, „który lat sześć u mnie aplikował się”²⁴⁵, co zakończyło się sukcesem²⁴⁶, uczestniczyli w sejmikach, dbając o ich polityczną poprawność, najczęściej zresztą nie znajdowali w tym przeciwników. Nie zawsze jednak sejmiki w Mozyrzcu miały spokojny przebieg. Nie do końca sukcesem Jeleńskich zakończyły się sejmiki poselskie 1776 roku. Nie było natomiast Jeleńskich na sejmiku poselskim w Mińsku²⁴⁷. G. Jeleński chciał utrzymać w Mozyrzcu w funkcji poselskiej swego bratanka Jana Jeleńskiego, o czym pisał do kanclerza A.M. Sapiehy²⁴⁸, jednocześnie sam ze względów zdrowotnych odmówił hetmanowi wielkiemu WKL Michałowi Józefowi Massalskiemu ubiegania się o tę funkcję²⁴⁹. O wsparcie dla kandydatury J. Jeleńskiego, wówczas sędziego ziemskiego mozyrskiego, zabiegał też u A.M. Sapiehy ojciec Jana — R. Jeleński. Przekonując księcia, bardzo wymownie ukazywał mu historię przywiązania swego rodu do Sapiechów²⁵⁰.

Sejmik poselski mozyrski sprawił G. Jeleńskiemu, jak się okazało, wiele problemów, przede wszystkim ujawniło się na nim kilka partii, co wywołało

²⁴⁴ Ibidem, s. 123. O opozycji szlachty wobec polityki A. Tyzenhauza por. m.in. M. Jusupowicz, *Prowincjonalna elita litewska w XVIII wieku. Działalność polityczna rodziny Zabieliów w latach 1733—1795*, Warszawa 2014, s. 279—298.

²⁴⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 26, G. Jeleński starosta mozyrski do A.M. Sapiehy, Dunajczyce [b.d.]. G. Jeleński zaznaczał: „Ja byłem 23 lata i nic za postugi, [...] kilka tysięcy musiałem zawsze tracić”, wyrażając nadzieję, że J. Jeleńskiemu przy protekcji WP będzie lepiej.

²⁴⁶ Por. LMBA, F 139, rkps 1563, k. 6, Jan Jeleński sędzia ziemski mozyrski do [A.M.?] Sapiehy, Mozyrz 20 VII 1776. Jan Jeleński pisał w tym liście, że zawsze cały jego dom służył Sapieże, dzięki którego protekcji został pisarzem dekretowym. Wcześniej G. Jeleński nakazał J. Jeleńskiemu przyjazd do Warszawy, co miało prawdopodobnie związek z przekazaniem mu pisarstwa dekretowego WKL, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 120, Jan Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Łuczycze 15 III 1776; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 122, R. Jeleński do [G. Jeleńskiego] do Warszawy, [Oknisty?] 23 IV 1776.

²⁴⁷ Por. LMBA, F 9, rkps 1916, k. 5, Wiadomości z Warszawy, 26 VIII 1776.

²⁴⁸ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 14, G. Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Dunajczyce 22 VI 1776.

²⁴⁹ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 14v, G. Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Dunajczyce 22 VI 1776. Tę informację powtórzył, por. AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 19, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Mozyrz 26 VII 1776.

²⁵⁰ Por. LMBA, F 139, rkps 1561, k. 29, R. Jeleński do [A.M. Sapiehy], Oknisty 16 VI 1776.

wielki „ferment”, mianowicie: frakcja hetmana wielkiego litewskiego M.J. Massalskiego, druga — podkanclerzego litewskiego J. Chreptowicza²⁵¹ oraz też trzecia — A. Tyzenhauza, który przypuszczalnie swoimi metodami zmierzał do obrania przychylnych posłów, wszak wydaje się, że ta partia była bliska stronnictwu J. Chreptowicza, reprezentującego Stanisława Augusta. A. Tyzenhauz uważał, że aby w Mozyrzcu z „ogólności sejmikowania korzystać, trzeba mieć Jeleńskich i Oskierków, bo między nich podzielony kredyt”²⁵². Możemy wnioskować, że te dwie ostatnie frakcje były przeciwne stronnikom kanclerza A.M. Sapiehy²⁵³, którego chyba reprezentował G. Jeleński, co zdaje się wynikać z usprawiedliwień jego przed kanclerzem, pisał, że listy jego przyszły na sejmik zbyt późno, dzień po jego zakończeniu²⁵⁴. Świadczą też o tym kierowane do Gedeona prośby, których odbiorcą był A.M. Sapieha, ale załatwiać je miał u niego G. Jeleński²⁵⁵. Mimo wszystko G. Jeleński starał się przedstawiać także A.M. Sapieżę wyniki sejmiku jako swój sukces. Pisał, że „przecież utrzymali się żądani posłowie”, a on sam z różnych względów nie mógł się ubiegać o mandat, podobnie jak jego bratanek Jan Jeleński, dlatego — tego już dokładnie nie tłumaczył²⁵⁶. Wybranych posłów²⁵⁷ przedstawiał jako przyjaciół, tak określał Antoniego Oskierkę, pułkownika, starostę bahrymowskiego, i Alojzego Sulistrowskiego, porucznika — tego określił nawet: „bliski kolegiat mój” — w każdym razie gwarantował, że obydawaj będą „przyjaciółmi”²⁵⁸. „Akt instrukcji” ułożono 16 lipca 1776 roku i dano wybranym dzień wcześniej posłom²⁵⁹. W instrukcji zalecono im, by starali się zyskać ulgi dla powiatu

²⁵¹ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 16, G. Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Mozyrz 24 VII 1776.

²⁵² S. KOŚCIAŁKOWSKI, *Antoni Tyzenhauz*, t. 1..., s. 198 — tu odwołanie do listu A. Tyzenhauza do króla z 9 VI 1776.

²⁵³ Por. ibidem, s. 107, 184, 198.

²⁵⁴ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 16v, G. Jeleński do kanclerza [A.M.] Sapiehy, Mozyrz 24 VII 1776.

²⁵⁵ Por. np. prośbę Józefa Prozora, kasztelana witebskiego, w sprawie uwolnienia od pozwołów do sądów asesorskich, NGAB, F 1636, op. 1, rkps 175, k. 19, Józef Prozor kasztelan witebski do [G. Jeleńskiego?], Poniemuń w kowieńskim 5 I 1776. Por. też prośbę od Galińskiego, „przyjaciela mego”, LMBA, F 139, rkps 1562, k. 18, G. Jeleński do kanclerza [A.M.] Sapiehy, Dunajczyce 21 XII 1776.

²⁵⁶ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 16, G. Jeleński do kanclerza [A.M.] Sapiehy, Mozyrz 24 VII 1776.

²⁵⁷ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 991—991v, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt kredensu dla A. Oskierki i A. Sulistrowskiego na posłów, 16 VII 1776.

²⁵⁸ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 15, G. Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Mozyrz [?] VII 1776. Informacja o wyborze posłów bez określeń, AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 19, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Mozyrz 26 VII 1776.

²⁵⁹ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 991—991v, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt kredensu dla A. Oskierki i A. Sulistrowskiego na posłów, 16 VII 1776.

wycieńczonego nieustannymi przechodami wojsk moskiewskich i absolutnie nie godzili się na podwyższenie obciążeń podatkowych²⁶⁰. Mieli też do posła rosyjskiego O. Stackelberga zwrócić się w sprawie zwrotu („powrócenia”) dóbr zakordonowych²⁶¹. O ile te postulaty były naturalne, a żądanie dość powszechne, o tyle kolejny punkt instrukcji mógł się dworowi nie podobać. Dotyczył on bowiem nagrody dla wojewody wileńskiego K.S. Radziwiłła i A. Radziwiłła, starosty rzeczyckiego²⁶², jednak dla równowagi zalecono również pochwały dla A. Tyzenhauza, podskarbiego litewskiego, stronnika Stanisława Augusta²⁶³. W instrukcji poparcie dla swych interesów zyskał wówczas także podkomorzy mozyrski G. Jeleński²⁶⁴. Pod aktem podpisali się K.M. Oskierka, marszałek, i G. Jeleński oraz 67 obywateli²⁶⁵. Wśród nich brak I. Obuchowicza, zięcia G. Jeleńskiego, na którego ten liczył, ale też jego nieobecność usprawiedliwiał²⁶⁶. Instrukcja powiatu mozyrskiego została uchwalona pod wpływem mowy G. Jeleńskiego na sejmiku i w znacznej mierze zgadzała się z sugestiami jego i księcia K.S. Radziwiłła, o czym sam Gedeon pisał do wojewody wileńskiego i co raczej było prawdziwe, wszak to, co działo się na sejmiku, K.S. Radziwiłł mógł łatwo zweryfikować. Z listu tego wynika, że projekt niektórych punktów instrukcji przywiózł do Mozyrza komisarz K.S. Radziwiłła, a G. Jeleński postarał się o ich umieszczenie w stosownym dokumencie²⁶⁷. Już po sejmiku G. Jeleńskiemu A.M. Sapieha odesłał Order św. Stanisława, przypuszczalnie dla K.L. Jeleńskiego, za co Gedeon dziękował księciu²⁶⁸. Order został uzyskany, co trzeba zaznaczyć, wbrew woli A. Tyzenhauza, a za naleganiem A.M. Sapiehy²⁶⁹.

Rok 1777 pod względem politycznym był w powiecie mozyrskim spokojny. Jeleńscy utrzymywali swą silną pozycję, choć nie wszystko udawało im się osiągnąć, jednak nie zawsze z ich winy czy w wyniku popełnionych błędów. Przykładowo, nie udało się uzyskać dla Bogusława Wolbeka, starosty

²⁶⁰ Ibidem.

²⁶¹ Ibidem, k. 995—995v.

²⁶² Ibidem, k. 992v.

²⁶³ Ibidem, k. 993.

²⁶⁴ Ibidem.

²⁶⁵ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 19, k. 996—996v, 997—998v, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt instrukcji, 16 VII 1776 i Akt kredensu 16 VII 1776 na posłów dla A. Oskierki i A. Sulistrowskiego.

²⁶⁶ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 15, G. Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Mozyrz [?] VII 1776.

²⁶⁷ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 19, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Mozyrz 26 VII 1776.

²⁶⁸ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 15v, G. Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Mozyrz [?] VII 1776.

²⁶⁹ Por. S. KOŚCIAŁKOWSKI, *Antoni Tyzenhauz...*, t. 1, s. 198. A. Tyzenhauz w 1776 roku, by nie zrażać marszałka mozyrskiego K.M. Oskierki, wstrzymywał nadanie Orderu św. Stanisława K.L. Jeleńskiemu, na co nalegał kanclerz A.M. Sapieha. Nadanie to odnotowane w spisach jest pod rokiem 1778. Z. DUNIN-WILCZYŃSKI, *Order Świętego Stanisława*, Warszawa 2006, s. 185.

sieleckiego, sędziego grodzkiego mozyrskiego, urzędu podstolego mozyrskiego. G. Jeleński pisał do swego powinowatego, że z pewnością urząd dla niego by przygotował i „podstolstwa dla WP bym nie ubliżył”, „gdyby wczesna zaszła do mnie odezwa, lecz teraz, tak rozumiem, musiało nastąpić dysponowanie”²⁷⁰. Strata to jednakowoż niewielka, pozycji B. Wolbeka — ani też jego sojuszników Jeleńskich — i tak w powiecie silnej, podstolstwo by specjalnie nie wzmocniło.

Problemem najpoważniejszym w 1777 roku tak dla powiatu mozyrskiego, jak i jego obywatele były natomiast przemarsze i konsystencja wojsk moskiewskich. Z oddziałami tymi — pod komendą pułkownika Borysa (?) Mellina idącymi „na wojnę turecką”²⁷¹ — w Dunajczycach miał problem G. Jeleński²⁷². Pisał do A.M. Sapiehy: „cóż mam czynić”²⁷³ i nieco rozgoryczony dodawał: „za posługę nigdy nie dostałem nagrody”²⁷⁴.

Sam G. Jeleński latem 1777 roku zaangażował się jako „prezylujący” w prace sądów asesorskich odbywających się w Grodnie — ta funkcja zajmowała go już od stycznia, niemniej ze względu na problemy z zebraniem kompletu sędziowskiego sądy opóźniały się²⁷⁵. Na ich zakończenie 31 lipca wygłosił piękną mowę pożegnalną, w której zawarł pean na cześć sprawiedliwości: ona „jest mocarstw i krajów węgielnym kamieniem, nieprzełamana podpora, najtrwalszym filarem i fundamentem”, „zepsowane gromi obyczaje, przestronnej ambicji i zuchwałości nieprzebyte zakłada tamy, niepohamowanej licencji ostre narzuca hamulce, tak dalece, że jeżeli ludzie nie przez miłość cnoty, to przynajmniej przez bojaźń Prawa i kary w obrębach należytej zachowują się przyzwoitości”²⁷⁶. Za tę sprawiedliwość dziękował Stanisławowi Augustowi²⁷⁷ i kanclerzowi WKL A.M. Sapieże — „za łagodność ducha”, choć ten był na są-

²⁷⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 215, G. Jeleński do [B.] Wolbeka starosty sieleckiego sędziego grodzkiego mozyrskiego, Dunajczyce 1 III 1777.

²⁷¹ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 22, G. Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Dunajczyce 22 IV 1777.

²⁷² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 215, G. Jeleński do [B.] Wolbeka starosty sieleckiego, sędziego grodzkiego mozyrskiego, Dunajczyce 1 III 1777; LMBA, F 139, rkps 1562, k. 20, 22, G. Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Dunajczyce 8 III 1777 i 22 IV 1777. O przechodach wojsk moskiewskich por. też LMBA, F 139, rkps 1562, k. 24, G. Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Dunajczyce [b.d.] 1777.

²⁷³ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 20v, G. Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Dunajczyce 8 III 1777.

²⁷⁴ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 22v, G. Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Dunajczyce 22 IV 1777.

²⁷⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 19, 21—21v, G. Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Dunajczyce 25 I 1777 i 23 III 1777. Pisał, że kadencja nie ruszy, a sądy asesorskie powinny trwać co najmniej pół roku.

²⁷⁶ Por. BCz., rkps MNK 111, s. 45, Mowa JW. Jeleńskiego starosty mozyrskiego [...] prezylującego w sądach JKM Assesorii WXLit. w Grodnie przy pożegnaniu tychże Sądów [...] miana, 31 VII 1777.

²⁷⁷ Por. ibidem, s. 46—47.

dach nieobecny²⁷⁸, zresztą z tego powodu sam G. Jeleński przybył do Grodna spóźniony, już po rozpoczęciu tych sądów²⁷⁹. Dodatkowo usprawiedliwił swe późniejsze przybycie słabością zdrowia i wspomnianą obecnością Moskali w Dunajczycach²⁸⁰. Wiemy, że w czasie owych sądów G. Jeleński obiecał B. Wolbekowi pilnowanie jego interesu, deklarował mu: o sprawę się „nie turbuj”²⁸¹.

Powrót w granice powiatu mozyrskiego był dla G. Jeleńskiego mniej miły, a to m.in. z powodu nie do końca sprawiedliwego, a już na pewno nieeleganckiego przejęcia przez Jeleńskich dzierżaw Świętorzeczce i Wiłkobruki. Przestrzegając go brat R. Jeleński, że tam „wielu przeciwnych naszemu imieniu”, właśnie z tego powodu nie uznawano prawa Jeleńskich do przejęcia tych włości przez „tradycje”²⁸². Być może w związku z tą sprawą do radziwiłłowskich Trok jeździła w tym czasie żona R. Jeleńskiego²⁸³. Na początku października 1777 roku G. Jeleński po odwiedzeniu Dereczyna — do którego za pośrednictwem Mikołaja T. Łopacińskiego, wojewody brzeskiego, wzywał go A.M. Sapieha, gdzie czekał jego przybycia „jako wielkiego męża rady, męża sprawiedliwości i sądu”²⁸⁴ — pojechał ponownie do Grodna na reasumpcję sądów asesorskich²⁸⁵.

Zdecydowanie mniej aktywny był już wówczas R. Jeleński, sprawy do załatwienia cedował na brata Gedeona, sam tylko dbał poprzez korespondencję o dobre imię Jeleńskich. Z zachowanych jego listów wiadomo, że oczywiście poza Radziwiłłami i Sapiehami w 1777 roku w gronie jego bliskich pojawiał się wojewoda brzeski M.T. Łopaciński. Z treści korespondencji wynika, że była to znajomość dawna, dość bliska i serdeczna, a wznowiona przy okazji właśnie awansu M.T. Łopacińskiego na województwo brzeskie. Nowo kreowany

²⁷⁸ Por. *ibidem*, s. 47.

²⁷⁹ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 22, G. Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Dunajczyce 22 IV 1777.

²⁸⁰ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 20, 22, G. Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Dunajczyce 8 III i 22 IV 1777.

²⁸¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 221, G. Jeleński do [B.] Wolbeka, Dynajczyce 26 III 1777. Trudno stwierdzić, o jaką sprawę chodziło, być może o spór o dobra Sielec B. Wolbeka z Józefem Jeleńskim, bratem jego żony Rozalii. O załagodzenie konfliktu prosił G. Jeleńskiego. Z listu R. Jeleńskiego, ojca Józefa i Rozalii, wynika, że prawo i słuszność były po stronie B. Wolbeka. G. Jeleński pisał wprost: „przy tak sprawiedliwym interesie W. Państwa sąd przyzna wam rację”. Dziwił go upór Józefa, por. *ibidem*, k. 221v.

²⁸² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 200, k. 49, [R. Jeleński?] do [G.] Jeleńskiego, Okniesty 9 IX 1777.

²⁸³ Por. *ibidem*, k. 49v.

²⁸⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 162, k. 61—61v, Mikołaj T. Łopaciński [wojewoda brzeski] do [G. Jeleńskiego?], Koyrany 20 X 1777.

²⁸⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 25, G. Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Dunajczyce 7 X 1777. Czy pojechał i ewentualnie kiedy, nie wiemy, však miesiąc później pisał, że do Grodna się nie spieszy, bo jest chory — ma ból krzyża. Por. LMBA, F 260, rkps 730, k. 48, G. Jeleński do Dobrodzieja [M.T. Łopacińskiego?, wojewody brzeskiego], Dunajczyce 7 XI 1777.

wojewoda dziękował za życzenia i gratulacje, które otrzymał od R. Jeleńskiego, i w bardzo osobistym tonie przedstawiał swoje filozoficzne przemyślenia²⁸⁶. Syn R. Jeleńskiego Jan miał więcej obowiązków, te w pierwszej połowie 1777 roku koncentrowały się na pilnowaniu przebiegu sądów w Grodnie, o czym informował m.in. kanclerza A.M. Sapiechę²⁸⁷, cały czas też przypuszczalnie pomagał G. Jeleńskiemu.

W 1778 rok G. Jeleński z pewnością wchodził z dużymi nadziejami, można to wywnioskować z jego listu do Stanisława Augusta. Był on pełen pochwał dla króla i deklaracji wierności, Gedeon składał je zarówno w imieniu swoim, jak i całej swojej rodziny, przy tym wyszczególniał funkcje i urzędy, przy których pełnieniu tę wierność majestatowi królewskiemu okazywano. Po takim wprowadzeniu prosił o wakujące po śmierci wspomnianego M.T. Łopacińskiego województwo brzeskie²⁸⁸. G. Jeleński podkreślał, że otrzymanego już wcześniej krzesła senatorskiego — kasztelanii nowogrodzkiej Rafała — „Nie użyliśmy [...] na naszą tylko prerogatywę, ale wsparci tym podwyższeniem usposobiliśmy młodzież naszą do służenia ojczyźnie, do zasługiwania się i czczenia majestatu”²⁸⁹. Dalej też zalecał protekcji królewskiej całą swoją rodzinę: „Najdziesz teraz WKM w tych nowych szczepach swojej ręki imiennika naszego”²⁹⁰. Raczej nie pisał tego G. Jeleński z myślą o bieżących wydarzeniach politycznych — list datowany jest po sejmikach deputackich — ale miał nadzieję na trwalsze nagrody. Niemniej Jeleńscy i na sejmikach deputackich szukali szczęścia. Planta przyszłego trybunału na 1778 rok uwzględniała Jeleńskich. Deputatem ze Żmudzi projektowano Jeleńskiego, sędziego ziemskiego (mogło chodzić o Jana albo Konstantego Ludwika), i nieznanego bliżej podstolego Jeleńskiego; poza nimi wymieniano siedmiu do tej funkcji, wszak oni dwaj otwierali listę (ta nie ma układu alfabetycznego). Całością miał zawiadywać Antoni Giełgud, kasztelan żmudzki, który jednak na sejmiku jako konsyliarz Rady Nieustającej być nie mógł. Sejmik żmudzki miał zagajać Tadeusz Bilewicz, ciwun, i on miał wpływać

²⁸⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 162, k. 55—55v, 61, M. [T.] Łopaciński do [R. Jeleńskiego?], Giertokol 4 IX 1777.

²⁸⁷ Por. LMBA, F 139, rkps 1563, k. 8, 10, Jan Jeleński sędzia ziemski mozyrski do [A.M.] Sapiehy, Grodno 13 II 1777 i 3 III 1777.

²⁸⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 119—119v, 120v, Kopia. G. Jeleńskiego do Stanisława Augusta, [b.m.] 12 II 1778. Prośba nie została spełniona, G. Jeleńskiego uprzedził Jan Tadeusz Zyberg, por. J. WOLFF, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386—1795*, Kraków 1883, s. 12.

²⁸⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 119—119v, 120v, Kopia. G. Jeleńskiego do Stanisława Augusta, [b.m.] 12 II 1778.

²⁹⁰ Por. ibidem.

na podkomorzego żmudzkiego Jakuba Nagórskiego, Platerów i Górskich kasztelanów, by wsparli jego działania. Jagmin, administrator ekonomii szawelskiej, miał być pomocny przy aprowizacji całego przedsięwzięcia, miał nie tylko przygotować stancje, lecz także, ze względu na swą popularność, pomagać przy obradach²⁹¹. Przy sejmiku nowogródzkim nie wymieniono Jeleńskich²⁹², podobnie przy sejmiku mińskim — tu wskazywano na wybór deputatów z rodzin: Pruszyńskich, Wołodkowiczów albo Bykowskich, ci „w związku przyjaźni między sobą będący”, „zażyci będą do wykierowania sejmiku”. Obawiano się przy tym postawy Świątorzeckich, ci jednak „wyższymi cełami złagodzeni będą”²⁹³. Przy kandydatach na sejmik mozyrski zapisano krótko: „z familij Oskierków” i „z familij Jeleńskich”, „Lenkiewicz jeden [Jan] jest teraz deputatem, ale się może który z tego imienia i na przyszły trybunał naznaczy”, wymieniono też Stockiego, cześnika, i „Żudra”. Do roboty na sejmiku wyznaczono marszałka K.M. Oskierkę i jego zięcia A. Sulistrowskiego. Uznano, że oni potrafią wszystko dobrze „wykierować”, tam partykularnie w „organizacje nie trzeba ingerować”, ale gdyby coś szło nie tak, to pomocą miał służyć administrator ekonomii Downarowicz, który jest im bliski²⁹⁴. W Rzeczycy wskazywano czterech kandydatów i „może się kto także z grodu naznaczy”, tu sejmik miał załatwić Józef Judycki, strażnik wielki litewski²⁹⁵. W projekcie zapisano, że całą tę plantę mają „pisarz [skarbowy litewski Kazimierz] Wolmer i [...] nadworny [łowczy Franciszek] Bouffał”, którzy „wiedzą wszystkie koneksje”. Dalej autor planty pisał: „ja nie będę mógł być, ale proszę, żeby kilka wakansów urzędowych było na sejmiki, żeby w kredycie utrzymać”²⁹⁶. Niezapełnione sejmiki potoczyły się według plany. Deputatami ze Żmudzi — wybierano po jednym na kadencję grodzieńską i kadencję wileńską — w 1778 roku nie wybrano żadnego z Jeleńskich. Z Mińska został wybrany Józef Osiecimski, mostowniczy rzeczycki (planowany), i Piotr Wańkowicz²⁹⁷, z Rzeczycy — Hieronim Aleksandrowicz (planowany) i Antoni Malinowski²⁹⁸. W Mozyrzcu deputatami stanęli: Michał Antoni

²⁹¹ BCz., rkps 721, s. 649, Planta przyszłego Trybunału Lit.[ewskiego] na rok 1778.

²⁹² Ibidem, s. 650.

²⁹³ Ibidem, s. 651.

²⁹⁴ Ibidem.

²⁹⁵ Ibidem.

²⁹⁶ Ibidem.

²⁹⁷ Ibidem, s. 653—654. Ze Żmudzi wybrano: Kazimierza Chlewińskiego, Jerzego Raczkowskiego, Stanisława Gineyta i Karola Janczewskiego, zaś z Mińska: Michała Osiecimskiego i Piotra Wańkowicza. Por. *Deputaci*, s. 337, 339.

²⁹⁸ BCz., rkps 721, s. 653—654, Planta przyszłego Trybunału Lit.[ewskiego] na rok 1778. Por. *Deputaci*, s. 339.

Rokicki, kasztelan miński, i na kadencję wileńską Rafał Żudra, pisarzewicz (planowany)²⁹⁹.

Na sejmikach mozyrskich Jeleńscy mieli zazwyczaj wsparcie swych powinowatych, dzięki czemu niekiedy sami licznie nie musieli zjeżdżać do Mozyrza. Tak było prawdopodobnie na sejmiku deputackim w lutym 1778 roku. Wówczas 10 lutego wybrano deputatem wzmiankowanych już M.A. Rokickiego, kasztelana mińskiego, i Rafała Żudrę. Sejmik zagajał marszałek K.M. Oskierka, wyboru dokonano jednomyślnie, a przyczynili się do tego właśnie powinowaci Jeleńskich: Bogusław Wolbek oraz przedstawiciele rodziny Lenkiewiczów, których było pięciu: Tomasz, Adam, Ignacy, Stanisław i Franciszek, a także dwaj Obuchowicze: Ignacy i Joachim, zaś z Jeleńskich obecny był tylko Stanisław, pisarz grodzki mozyrski³⁰⁰. To wystarczyło, gdyż były to rodziny zaliczające się do najważniejszych w powiecie, a to — przy zazwyczaj niezbyt ludnych sejmikach mozyrskich, gromadzących 40—60 obywateli — dawało wystarczającą przewagę. Ostatecznie jednak żaden z Jeleńskich deputatem nie został, dokładnie nie wiemy dlaczego. Być może Jan Jeleński nie miał wówczas najlepszego okresu, składane bowiem były na niego, jako sędziego ziemskiego mozyrskiego, skargi. Deskur złożył przeciw niemu memoriał do Rady Nieustającej, że specjalnie spowalnia prace sądu³⁰¹. Trudno orzec, czy zarzut był prawdziwy, wszak później Jan Jeleński wykazywał się wyczuciem w sądzeniu i poczuciem sprawiedliwości³⁰². Z kolei G. Jeleński miał też w tym czasie chyba pewien problem ze swym krewniakiem z bocznej linii — Marcinem Jeleńskim, który zgłosił się do „stryja” z całą litanią prośb. Prosił o wstawiennictwo do departamentu wojskowego, by wypłacono mu żołd za pocztowego, którego w 1775 roku oddał do wojska, „a za to nic nie biorę”³⁰³, o ustąpienie starostwa fastowickiego i o „promocję jakiego folwarku XX Jezuitów”, których przecież nie ma — jak przekonywał stryja — znajduje się do wzięcia. Przyznawał przy tym: częściowo sam „całe moje gospodarstwo zmitrężyłem”³⁰⁴, reszty dokonało „złodziejstwo

²⁹⁹ BCz., rkps 721, s. 653—654, Planta przyszłego Trybunału Lit.[ewskiego] na rok 1778. Por. *Deputaci*, s. 339.

³⁰⁰ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 530—536, Księgi grodzkie mozyrskie, Relacje z sejmiku deputackiego, 10 II 1778. Por. *Deputaci*, s. 339.

³⁰¹ Por. LMBA, F 139, rkps 1563, k. 22, Jan Jeleński do [A.M.?] Sapiehy, Grodno 19 II 1778.

³⁰² Przykładowo w kwietniu 1778 roku wstawił się u A.M. Sapiehy za rzeźnikami wileńskimi. Pisał do księcia: „rzeźnicy wileńscy skazani „turną” wzywają miłosierdzia, ja się za nimi wstawiam do względów pańskich”, por. LMBA, F 139, rkps 1563, k. 24, Jan Jeleński do [A.M.?] Sapiehy, Grodno 9 IV 1778.

³⁰³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 91, Marcin Jeleński do stryja G.? Jeleńskiego, Dunajczyce 12 II 1778.

³⁰⁴ Por. *ibidem*.

ludzi”³⁰⁵. Na końcu uderzał w czuły punkt stryja: „miej pamięć na mych synowców, bez żadnej edukacji zostają”³⁰⁶. W następnych miesiącach G. Jeleński przebywał w Grodnie, uczestnicząc w pracach sądów asesorskich³⁰⁷. Czas tu spędzony wykorzystywał też G. Jeleński na podratowanie zdrowia, do A.M. Sapięhy pisał, że ma kurację u „profesora medycyny”³⁰⁸.

Lepiej niż sejmiki deputackie potoczyły się dla Jeleńskich kolejne sejmiki poselskie w 1778 roku. Sejmik mozyrski z tego roku należał, zdaniem A. Tyzenhauza, do najpewniejszych. Opierał się on na marszałku K.M. Oskierce i Jeleńskich: staroście Gedeonie i jego bratanku Konstantym Ludwiku, podkomorzym mozyrskim³⁰⁹. Obie rodziny miały powiązania z K.S. Radziwiłłem, obie też w relacjach z sejmiku powoływały się na ustalenia z K.S. Radziwiłłem i A. Tyzenhauzem³¹⁰. Na sejmikach poselskich 17 sierpnia 1778 roku w obecności co najmniej 93 obywateli wybrany posłem został Stanisław Jeleński, pisarz grodzki mozyrski, wraz z Janem M. Oskierką, wojskim mozyrskim³¹¹, o czym też zaraz G. Jeleński poinformował K.S. Radziwiłła, zaznaczając, że zostali wybrani zgodnie z wolą jego i podskarbiego A. Tyzenhauza³¹². J. Oskierka później już na sejmie 1778 roku zdecydował się na umiarkowaną krytykę Rady Nieustającej i wspierał w tym posła wołkowyskiego Antoniego Suchodolskiego, który chciał, by Komisja Wojskowa zastąpiła departament wojskowy³¹³. Przepuszczalnie także S. Jeleński skarżył się na Radę i w ogóle na ten sejm. W liście do swojego stryja G. Jeleńskiego, starosty mozyrskiego, zauważał też — poruszając kwestie, na które G. Jeleński był czuły — że „Sejm terazniejszy jest twardy dla interesów litewskich, że ani głosów zabierać nie pozwalają” i głoszą, że ma być sejm ekstraordynaryjny pod konfederacją³¹⁴. S. Kościałkowski na

³⁰⁵ Por. ibidem, k. 91v.

³⁰⁶ Por. ibidem, k. 92v.

³⁰⁷ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 29, 33, G. Jeleński do [A.M.] Sapięhy, Grodno 12 III i 8 IV 1778.

³⁰⁸ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 30, G. Jeleński do [A.M.] Sapięhy, Grodno 12 III 1778.

³⁰⁹ W. FILIPCZAK, *Sejm 1778 roku*, Warszawa 2000, s. 105.

³¹⁰ Ibidem — tu powołanie na AGAD, AR V, rkps 6001, k. 22, G. Jeleński do K.S. Radziwiłła, 20 VIII 1778 i AGAD, AR V, rkps 11011, K.M. Oskierka do [K.S.] Radziwiłła, 19 VIII 1778.

³¹¹ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 738—739, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt kredensu na posłów 19 VIII 1778, Janowi Oskierce i Stanisławowi Jeleńskiemu. Por. też ibidem, k. 736, Akt instrukcji, 19 VIII 1778. Por. też W. FILIPCZAK, *Sejm 1778 roku...*, s. 105 — tu powołanie na AGAD, AR V, rkps 6001, k. 22, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła], 20 VIII 1778 i AGAD, ZP, rkps 112, k. 37, Lista posłów.

³¹² AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 22, G. Jeleński do księcia [K.S.? Radziwiłła], Mozyrz 22 VIII 1778.

³¹³ W. FILIPCZAK, *Sejm 1778 roku...*, s. 247—248.

³¹⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 197, k. 8—8v, [S. Jeleński] do [G. Jeleńskiego] starosty mozyrskiego do Dunajczyc, Warszawa 9 XI 1778.

sejmie 1778 roku jako stronników A. Tyzenhauza występujących przeciwko Radzie Nieustającej wymieniał postów: wiłkomirskiego Józefa Kuszelewskiego, żmudzkiego J. Puttkamera, wołkowyskiego A. Suchodolskiego i mozyrskiego S. Jeleńskiego³¹⁵, faktycznie S. Jeleński wspierając głos A. Suchodolskiego, krytykował Radę Nieustającą³¹⁶.

W przygotowanej 19 sierpnia 1778 roku instrukcji dla posłów mozyrskich dominowały polityczne, obojętne dworowi postulaty. Zresztą A. Tyzenhauz, patrząc z pozycji interesów królewskich, uznawał już wcześniej sejmik mozyrski za najpewniejszy³¹⁷. I tak chyba było, choć przedstawienie jako pozytywnych wzajemnych relacji między rodzinami Jeleńskich i Oskierków budzi pewne wątpliwości, natomiast faktycznie obie były związane z K.S. Radziwiłłem³¹⁸ przede wszystkim ekonomicznie, z kolei politycznie — z A. Tyzenhauzem. Niemniej z listu G. Jeleńskiego wynika, że to projekt instrukcji K.S. Radziwiłła został uchwalony, co się stało „z gorliwością przyjaciół księcia”³¹⁹. Posłowie mieli się starać, żeby 1/3 miejsc w Korpusie Kadetów była zarezerwowana dla obywateli Litwy³²⁰ oraz, co wówczas było dość powszechnym postulatem w sferze edukacji, prosić o przywrócenie jezuitów do edukacji³²¹. Mieli również posłowie wzywać króla, „ażeby wybuchający ogień z przywilejów *Iuris caduci* między współobywatelami raczył ugasić niewydawaniem więcej przywilejów, a wyszłe, aby przez konstytucje były uchylone”³²². Chciano także, aby wszystkie prawa krajowe wzbronily używać przemocy silniejszego przeciw słabszym, „a przeciw zakazom takowego prawa” działających żądano karac³²³. Te zalecenia, jakkolwiek miały partykularny charakter, świadczyły o pragmatyzmie szlachty i w istocie o jej trosce o porządek w państwie i o właściwym pojmowaniu sprawiedliwości. Jako argument przemawiający za tymi postulatami dano przykład, gdy „JW. [Leon] Szeptycki, metropolita kijowski, w sprawie swojej z domem

³¹⁵ S. KOŚCIAŁKOWSKI, *Antoni Tyzenhauz*, t. 1..., s. 206.

³¹⁶ Por. W. FILIPCZAK, *Sejm 1778 roku...*, s. 247—248, 348; A. STROYNOWSKI, *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej. Studium z dziejów kultury politycznej*, Łódź 2005, s. 133, 142. Por. też AGAD, AKP, rkps 134, Dyaryusz Seymu Walnego Ordynaryjnego Warszawskiego, 1778, Spis posłów, powiat mozyrski.

³¹⁷ W. FILIPCZAK, *Sejm 1778 roku...*, s. 105.

³¹⁸ Ibidem.

³¹⁹ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 22, G. Jeleński do księcia [K.S.? Radziwiłła], Mozyrz 22 VIII 1778.

³²⁰ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 736v, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt instrukcji, 19 VIII 1778, dla Jana M. Oskierki wojskiego mozyrskiego i Stanisława Jeleńskiego pisarza grodz., posłom obranym.

³²¹ Ibidem, k. 737v.

³²² Ibidem, k. 737.

³²³ Ibidem.

Lenkiewiczów” wieś Rubieczówkę „gwałtownie odciął”. W tym konkretnym przypadku mieli posłowie interweniować „o zagrodzenie tego kroku”³²⁴. W istocie również politycznie wątpliwości nie mógł budzić fakt zamieszczenia w instrukcji punktu — wtedy oczywistego — o zwrocie zaległych opłat za furaz wydany albo raczej wybrany przez Rosjan. Z tą problematyczną kwestią mieli się posłowie udać do posła moskiewskiego O. Stackelberga³²⁵. Jedyne, co w instrukcji mogłoby ewentualnie drażnić Stanisława Augusta, to podziękowanie za przywrócenie do łask Radziwiłłów, szczególnie zaś K.S. Radziwiłła, wojewody wileńskiego³²⁶, ale był to już czas, gdy obaj politycy byli bliscy porozumienia. Pod instrukcją podpisów jest niewiele, raptem 13, może nie wszyscy ją podpisali, albo zrobili to tylko ci, co jest prawdopodobne, którzy przygotowali jej ostateczną wersję. W tej grupie było dwóch Jeleńskich: Gedeon i Jan. Rafał, kasztelan nowogródzki, już wtedy miał poważne problemy ze zdrowiem. Obok nich podpisali się wówczas ich stronnicy: Bogusław Wolbek, Tomasz Lenkiewicz i Dominik Bogusz, oraz rywalizujący z nimi Oskierkowie: Kazimierz Maciej, Antoni, Bogusław i Leopold, podpis swój złożył także najwyższy rangą na sejmiku mozyrskim M.A. Rokicki, kasztelan miński³²⁷.

Po skończonym sejmie 1778 roku jesienią Jeleńskich interesowały chyba tylko dwie sprawy o charakterze publicznym, wszak tylko drobne wzmianki o nich się zachowały. Pierwszą była kwestia przechodów wojsk moskiewskich. K.L. Jeleński prosił stryja G. Jeleńskiego, by załagodził i ochraniał jakoś jego dobra, żeby zbyt nie ucierpiały³²⁸. Drugą natomiast była kwestia dalszych losów A. Tyzenhauza. K.L. Jeleński pisał o niej niezbyt jasno, wydaje się, że był jego zwolennikiem, wszak wyrażał nadzieję na polepszenie jego sytuacji³²⁹. W bradzo dobrych relacjach z A. Tyzenhauzem byli Wolbekowie, w 1779 roku okazywało się, że jeszcze politycznie wiele on może³³⁰. W środowisku Jeleńskich wówczas chyba tylko Jan Jeleński był zdeklarowanym przeciwnikiem A. Tyzenhauza³³¹.

Nowy 1779 rok zaczął się w powiecie mozyrskim od przygotowań do sejmiku gromnicznego. Towarzyszył im strach przed przechodzącymi wojskami

³²⁴ Ibidem, k. 737v.

³²⁵ Ibidem.

³²⁶ Ibidem, k. 737.

³²⁷ Ibidem, k. 737v.

³²⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 169v, [K.L.] Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Głinciszki 24 XI 1778.

³²⁹ Ibidem.

³³⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 43, I.[gnacy] Wolbek [kanonik wileński] do NN [B. Wolbeka, starosty sieleckiego?], Wilno 9 VIII 1779.

³³¹ Por. LMBA, F 17, rkps 147/2, k. 187, Kopia responsu podkomorzego [K.L. Jeleńskiego] do G. Jeleńskiego, [b.m.] 1 III 1779.

moskiewskimi — przez powiat przemieszczały się wówczas pułki huzarski i kałmuków, szły przez Stuck do Połonnego³³². Następnie przysła kolej na sejmiki deputackie. Te przeszły spokojnie, choć na sejmiku było obecnych tylko dwóch Jeleńskich: Stanisław i Marcin, i bardzo wielu Oskierków. Mimo tego deputatem „jednomyślnie” i „zgodnie” 60 obywateli obrało obok Joachima Korsaka, porucznika petyhorskiego, także Ignacego Obuchowicza, podstolego mozyrskiego, zięcia G. Jeleńskiego³³³. Możemy wszak przypuszczać, że jakkolwiek pomiędzy Oskierkami a Jeleńskimi trwała rywalizacja o pierwszeństwo w powiecie mozyrskim, to nie decydowała ona o politycznym obliczu powiatu. Wydaje się, że spora też w tym była zasługa Stanisława Augusta, który umiał utrzymać między tymi rodami swoistą równowagę, np. umieszczając po przedstawicielu każdej z tych rodzin w Komisji Skarbowej Litewskiej. Od 1782 roku w jej asesorii pod kanclerzem A.M. Sapiehą rozsądzać mieli m.in. G. Jeleński, kasztelan nowogródzki, i Ignacy Oskierka, marszałkiewicz mozyrski i poseł mozyrski³³⁴. Według Michała Zaleskiego w lutym 1779 roku deputatem został jeszcze jeden Jeleński — Józef, sędzia ziemski, wybrano go w Trokach, z relacji pamiętnikarza wynika, że deputatów wybrali tam przeciwnicy partii A. Tyzenhauza³³⁵. Inaczej sytuację tę przedstawia — powołując się na list A. Tyzenhauza do króla — S. Kościałkowski. Pisał on, że owych deputatów wybrano za jego wolą³³⁶. Sprawa nie jest jednakowoż do końca jasna. Wiemy, że przypuszczalnie doszło na tym sejmiku w Trokach do incydentu z Janem Jeleńskim, który miał występować przeciw A. Tyzenhauzowi. G. Jeleński początkowo myślał, że sprawcą całego zajścia był K.L. Jeleński, co mu wyrzucał, ten jednak zaprzeczył³³⁷.

Jakkolwiek sejmiki deputackie 1779 roku zakończyły się dobrze dla Jeleńskich, to jednak spowodowały pewien kryzys w rodzinie. Na ich kanwie doszło do kłótni pomiędzy G. Jeleńskim a jego bratankiem K.L. Jeleńskim. Stryj zarzucał synowcowi, że pomimo obietnic nie stawił się na sejmiku mozyrskim i miał się do niego wyrazić: „albo bywać na sejmikach, albo nie figu-

³³² AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 27, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Komarowicze 2 I 1779.

³³³ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 993—994, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt kredensu na deputatów 10 II 1779. Wybrani zostali Ignacy Obuchowicz i Joachim Korsak. Por. też LMBA, F 139, rkps 1562, k. 37, G. Jeleński do [A.M.?] Sapiehy, Dunajczyce 19 V 1779. Por. *Deputaci*, s. 344.

³³⁴ LMBA, F 9, rkps 3013, k. 56—56v, *Gazety pisane*, Warszawa 11 XI 1782.

³³⁵ *Pamiętniki Michała Zaleskiego, wojskiego Wielkiego Księstwa Litewskiego, posta na Sejm Czteroletni*, Poznań 1879, s. 105—106, 112. Por. *Deputaci*, s. 341.

³³⁶ S. KOŚCIAŁKOWSKI, *Antoni Tyzenhauz*, t. 1..., s. 193.

³³⁷ Por. LMBA, F 17, rkps 147/2, k. 187, Kopia responsu podkomorzego [K.L. Jeleńskiego] do G. Jeleńskiego, [b.m.] 1 III 1779.

rować”, zarzucał mu także niewdzięczność³³⁸. G. Jeleński był tym bardziej zły, że sam z powodu choroby nie mógł być w Mozyrzcu³³⁹. K.L. Jeleński odpierał zarzuty, zauważając, że od czasu, gdy go stryj wprowadził na sejmiki mozyrskie, zawsze prawie na nich bywał: „najwięcej sam jeden znajdowałem się”, i dzięki imieniu jego dawał sobie radę, „w dowodzie czego będzie, gdy przywieść raczy na pamięć JWP Stryj, że co sejmik to albo imiennik utrzymany, albo z pokrewnych”³⁴⁰. Dalej eksponował swoje zasługi dla Jeleńskich, pisał, że to dzięki niemu zyskali oni i ich bliscy kilka urzędów i funkcji poselskich, a wszystko to uczynił własnym kosztem. Zaznaczał: „cnoty obywatelskiej nie utraciłem”, a dla całego powiatu sprawiłem ulgę, wszak to powiat mozyrski płaci najniższe podatki: „tak w całej Litwie” ma najniższą taksę dymów³⁴¹. W końcu wysunął argument, że to on — a nie stryj — posłował do oficerów moskiewskich i uwolnił powiat od grożącej mu od nich egzekucji³⁴². Podważał też zasługi G. Jeleńskiego w staraniach o urzędy dla Józefa, sędziego ziemskiego trockiego, i Jana, pisarza dekretowego³⁴³. Konflikt rodzinny szybko zażegnano, a dla postronnych nie było widać jego śladów, z pewnością jednak Konstany Ludwik od tego momentu nie był ulubionym bratankiem Gedeona. Natomiast przeprowadzona przez K.L. Jeleńskiego obrona przed zarzutami stryja nakazuje ostrożniej patrzeć na deklaracje i zapewnienia G. Jeleńskiego, sugerujące jego wielkość, do takich zachowań i chwaleń się wszak miał on skłonność.

Dalsza część roku 1779 upłynęła Jeleńskim w powiecie mozyrskim bez większych perturbacji, choć cały czas pojawiały się problemy dnia codziennego. Do tych w pierwszej kolejności należały kłopoty z przechodami wojsk moskiewskich, które nasiliły się od września 1779 roku³⁴⁴. Rozalia Wolbekowa pisała do męża: „dziś wyprawiłam pułk kniazia Szczerbatowa od siebie, wojsko jego dwie noce nocowało w Dudziczach, to już piąty pułk, który ostatnio tędy przechodził, wcześniej szły pułki Rebindera, Walkówskiego, Dunina i Redera”³⁴⁵. Przy tym — pisała dalej R. Wolbekowa — „Jeszcze więcej

³³⁸ Por. ibidem.

³³⁹ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 37, G. Jeleński do [A.M.?] Sapiehy, Dunajczyce 19 V 1779.

³⁴⁰ Por. LMBA, F 17, rkps 147/2, k. 187, Kopia responsu podkomorzego [K.L. Jeleńskiego] do G. Jeleńskiego, [b.m.] 1 III 1779.

³⁴¹ Por. ibidem.

³⁴² Por. ibidem.

³⁴³ Por. ibidem.

³⁴⁴ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 255—255v, 258, Rozalya Wolbek do męża Bogdulenka [Bogusława] Wolbeka starosty sieleckiego sędziego grodzkiego mozyrskiego do Wilna, Dudzicze 10 XI 1779.

³⁴⁵ Por. ibidem, k. 255—255v.

spodziewamy się pułków i nie wiem, kiedy nas Pan Bóg uwolni od tej biedy, ze wszystkim ludzi zniszczyli przez ustawiczne furaże i podwody”, zabierali nawet psy i koty, zachowywali się przy tym w sposób agresywny w stosunku do obywateli³⁴⁶. Do tej samej kategorii problemów zaliczyć można ataki band „hajdamackich”. Ci nawet „zrabowali [Bogusława Leopolda?] Oskierkę chorążego mozyrskiego”, może z pewną przesadą, ale obawiano się powtórzenia zdarzeń ukraińskich³⁴⁷. Doskwierały też drobne procesy³⁴⁸. Natomiast, jak się zdaje, plony dopisały i w gospodarstwach nienajgorzej się działo, to też ratowało ich sytuację³⁴⁹. Prawdopodobnie przez cały ten czas, pomimo niesprzyjającej atmosfery, G. Jeleński starał się kontynuować politykę wspierania swych bliskich w ich staraniach o różne drobniejsze i większe korzyści, choć chyba jego aktywność w tej sferze w 1779 roku zmalała³⁵⁰. Być może miało to związek ze śmiercią R. Jeleńskiego latem 1779 roku, wszak — co dziwne — w listach o tym fakcie nie wspomina.

Rok 1780 zaczął się u Jeleńskich wyjątkowo nie myślami o sejmikach, ale o schedzie po kasztelanie nowogródzkim Rafale Jeleńskim. K.S. Radziwiłł, wojewoda wileński, po śmierci kasztelana nowogródzkiego Rafała przekonywał króla, by ten oddał jego urząd Chryzostomowi Rdułtowskiemu, chorążemu nowogródzkiemu, mężowi „wielkich zasług” i popularnemu w województwie³⁵¹. Król odpowiedział: „ta prośba może mieć swój skutek w czasie zapewne niedalekim”, jego przymioty oraz popularność były monarsze znane, ale objawiła się kandydatura Gedeona Jeleńskiego, starosty mozyrskiego, i to jego król zamierzał wybrać. Ch. Rdułtowski „wiekiem obciążony”, a G. Jeleński też godny obywatel, „prawem natury” dla niego krzesło, „długo tego krzesła zajmować nie obiecuje”, po nim nastąpi Ch. Rdułtowski³⁵². Prawdopodobnie, zdaniem S. Kościałkowskiego, G. Jeleński dostał senatorstwo, kasztelanię nowogródzką „na usilne przedstawienia [A.] Tyzenhauza”³⁵³.

Faktycznie, G. Jeleński niejako uprzedził K.S. Radziwiłła i już w styczniu 1780 prosił Stanisława Augusta o kasztelanię nowogródzką, wcześniej

³⁴⁶ Por. *ibidem*, k. 255—256.

³⁴⁷ Por. *ibidem*, k. 256v—257.

³⁴⁸ Por. *ibidem*, k. 256.

³⁴⁹ Por. *ibidem*, k. 258.

³⁵⁰ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 37, G. Jeleński do [A.M.?] Sapiehy, Dunajczyce 19 V 1779, tu o zabiegach dla księdza H.(?) Haraburdy. G. Jeleński argumentował: on należy do „konexyi mojej”.

³⁵¹ BCz., rkps 721, s. 279, K.S. Radziwiłł do Stanisława Augusta, Nieśwież 25 I 1780.

³⁵² BCz., rkps 721, s. 281—282, Stanisław August do K.S. Radziwiłła, Warszawa 7 II 1780.

³⁵³ S. KOŚCIAŁKOWSKI, *Antoni Tyzenhauz*, t. 1..., s. 107, 184. Nominację G. Jeleńskiego datuje na marzec 1780 roku.

się niejako królowi przedstawiał: „trzyście lat na urzędzie grodzkim, pięć lat w sprawowaniu sęstwa ziemskiego, kilka lat na podkomorstwie, osiem lat na starostwie sądowym powiatu mozyrskiego strawione, siedmiokrotne funkcji poselskiej odbywanie, dwudziestoczteroletnie pióra dekretowego litewskiego pod pięcią ministrami trzymanie, niedawne przez dwie kadencje w sądach asesorskich WXL przyzdywanie, są to pieczęci wierności ku majestatowi, życzliwości dla Ojczyzny, posług i zasług dla powszechności”³⁵⁴. Nie omieszkał przy tym dodać, że to wiele go kosztowało i powołał się też na zasługi przodków³⁵⁵. Dalej pisał, gdy „lata tegoż” 1779 roku „brat mój” zakończył życie, prosi o konferowanie krzesła po nim, „niech dla napisu nadgrobkowego zostawię ten zaszczyt”, żem żył pod odmierzającym cnoty monarchą, przypominał też, że ma 69 lat³⁵⁶. O kasztelanę nowogródzką ubiegał się również Józef Obuchowicz, podwojewodzi nowogródzki, podający za swą kandydaturą argumenty: wierną służbę i „schytek wieku”³⁵⁷. Za danie kasztelanii G. Jeleńskiemu dziękował królowi, stale wspierający starostę mozyrskiego, A.M. Sapieha, który pisał do Stanisława Augusta: „będziesz miał z niego w radzie wiernego człowieka i jeżeli tego zajdzie rozkaz sprawiedliwego w przyszłym roku trybunału marszałka”³⁵⁸.

Początek lat 80. XVIII wieku zmienił nieco sytuację polityczną na Litwie. Pewne tradycyjne podziały ulegały zatarciu. Z listu Ignacego Massalskiego z początków 1780 roku dowiadujemy się, że „plantę” sejmików deputackich wileńskiego i trockiego układali K.S. Radziwiłł wraz z A. Tyzenhauzem, podskarbin, co jak pisał: „cieszy mnie świeżo przybyłego do kraju widzieć miły [obrazek] łączących się zdań obywatelskich z umysłem królewskim”³⁵⁹. Okazało się jednak, że tak idyllicznie nie było. W lutym 1780 roku odbył się burzliwy sejmik deputacki w Wilnie³⁶⁰. Na to nałożył się problem w samym mieście, a mianowicie po śmierci wójta Wilna mieszkańcy żyli w strachu, że urząd ten może się dostać komuś ze stanu szlacheckiego³⁶¹. Dodatkowo nad całą Litwą — jak zresztą nad sporą częścią Rzeczypospolitej — ciągle wisiła groźba przechodów wojsk moskiewskich. W dawnych czasach, przypuszczalnie w okresie wojny siedmioletniej, siostra Gedeona i Rafała pisała: „O Moskałach to donaszam,

³⁵⁴ BCz., rkps 721, s. 313, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Dunajczyce 24 I 1780.

³⁵⁵ Ibidem.

³⁵⁶ Ibidem.

³⁵⁷ BCz., rkps 721, s. 315, Józef Obuchowicz do Stanisława Augusta, Nowogródek 29 I 1780.

³⁵⁸ BCz., rkps 721, s. 323, A.M. Sapieha do Stanisława Augusta, Różana 6 III 1780.

³⁵⁹ BCz., rkps 721, s. 287, Ignacy Massalski do Stanisława Augusta, Wilno 7 II 1780.

³⁶⁰ BCz., rkps 721, s. 375—377, Diaryusz sejmików Gromnicznych Woiewództwa wileńskiego roku 1780. Por. *Deputaci*, s. 345.

³⁶¹ BCz., rkps 721, s. 324, A.M. Sapieha do Stanisława Augusta, Różana 6 III 1780.

że jedni wychodzą, drudzy nadchodzą”, dodawała jednak, że miłosierdzie Boga ich ochroni, „obroni i zasłoni od powstających na nas, choć wojska nie mamy”³⁶² — w początkach lat 80. XVIII wieku można było tę opinię powtórzyć.

Lata 1779—1780 dla powiatu mozyrskiego nie były najlepsze, choć wydawało się, że rok 1779 zaczynał się dla niego dobrze, bowiem właśnie na wspomnianym już sejmiku gromnicznym w lutym 1779 roku wybrano Adama Stockiego, sędziego ziemskiego mozyrskiego, pełnomocnikiem powiatu dla załatwienia interesu z Rosjanami w kwestii „odzyskania pieniężnej płacy za prowiant i furaz z powiatu naszego dla wojska rosyjskiego dostarczony”. Miał on pełnomocnictwa powiatu mozyrskiego do rozmów w tej sprawie z O. Stackelbergiem i (?) Romancowem³⁶³. O pozytywnych skutkach jego zabiegów nic nie wiadomo. Natomiast wiemy, że problemy z Moskalami w powiecie mozyrskim trwały cały czas właściwie do 1787 roku, z ich nasileniem w 1782 roku, co miało związek z działalnością generała rosyjskiego Jana Sołłohuba, na którego składano cały czas bezskutecznie skargi³⁶⁴. W 1779 roku zaczęły się też pojawiać na terenie powiatu mozyrskiego „kupy hajdamackie”. Dowiadujemy się o tym z „Akt laudum” z 12 lutego 1780 roku, w których czytamy, iż powiat mozyrski w roku 1779 „będąc od swawolnych hajdamackich kup po wielu dworach najeżdżany”, musiał zorganizować obronę i dopiero najazdy zostały uśmierzone przez wojsko będące pod komendą Mikołaja (?) Morawskiego, rotmistrza³⁶⁵. Za te zasługi sejmik postanowił dać im nagrodę: „przeto temu rycerstwu, bo z hazardem życia i zdrowia stawało”, należą się po 3 garnce żyta i „pół ośminy owsa”, po „pudzie” siana z dymu³⁶⁶. Wydaje się jednak, że obrona ta skuteczna nie była, bowiem napady zdarzały się i w 1780 roku. 21 stycznia 1781 roku powtórzono więc uchwałę nagradzającą wojska rotmistrza, dostać mieli tyle, ile rok wcześniej³⁶⁷.

³⁶² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 153, k. 19—19v, Rachela Juszkiewiczowa [córka Dadzieboga Antoniego] do [Jeleńskiego?], [b.m.] 27 III [b.r.].

³⁶³ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 995, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt instrumentu od prześwietnego powiatu mozyrskiego Adamowi Stockiemu sędziemu mozyr., podczaszemu mozyr., 10 II 1779.

³⁶⁴ Por. np. NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 981—981v, Księgi grodzkie mozyrskie, Manifest nomine IP Józefa Osiecimskiego na JW. Sołłohuba brygadiera wojsk rosyjskich, 20 VIII 1782. Był to właściwie zbiorowy protest, bowiem podpisani byli też pod nim podczaszy mścislawski Nepomucen Ciechanowiecki oraz podczaszy wołkowyski Jan Oleński. W tym przypadku chodziło o dobra Turów J. Osiecimskiego.

³⁶⁵ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 66—66v, Księgi grodzkie mozyrskie, Akta laudum sejmiku mozyrskiego, [Mozyrz] 12 II 1780.

³⁶⁶ Ibidem.

³⁶⁷ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 447, Księgi grodzkie mozyrskie, Laudum sejmiku 21 I 1781.

Lepsze natomiast były to lata dla samych Jeleńskich, którzy otrzymywali kolejne wyniesienia, ale też nowe obowiązki. Józef Jeleński został w 1779 roku wicemarszałkiem Trybunału Litewskiego na kadencję wileńską³⁶⁸, a 21 sierpnia 1779 roku „Akt kredensu na sęstwo trybunalskie” zyskali bracia Jan i Konstanty Ludwik Jeleńscy³⁶⁹. Następnie w lutym 1780 roku przy wsparciu K.S. Radziwiłła deputatami mozyrskimi — za co dziękował księciu G. Jeleński — wybrano na kadencję grodzieńską synowca G. Jeleńskiego — Stanisława, pisarza grodzkiego mozyrskiego³⁷⁰, a na kadencję wileńską — skarbnika (Ludwika Marcelego?) Oranowskiego, też bliskiego G. Jeleńskiego³⁷¹. Kolejne sejmiki, tym razem poselskie, również zakończyły się sukcesem Jeleńskich, 21 sierpnia 1780 roku postem wybrano — za wskazaniem Stanisława Augusta³⁷² — Jana Jeleńskiego³⁷³. Prawdopodobnie przed sejmikami poselskimi Jeleńscy z Dunajczyc odwiedzili radziwiłłowski Nieśwież³⁷⁴. Polityczne wybory osłodziły więc Jeleńskim ten trudny okres, choć nie wszystkim. Na brak zdrowia narzekał latem 1780 roku kasztelan nowogródzki G. Jeleński. Skarżył się Bogusławowi Wolbekowi, że jest chory „na ból słuchu, rąk i krzyża”³⁷⁵, „a tu i rok sejmowy dla mnie, gdzie z obowiązku funkcji senatorskiej być muszę w Warszawie, gdyż dziesięć niedziel tylko do sejmu mamy”³⁷⁶. Donosił też,

³⁶⁸ Por. *Deputaci*, s. 340.

³⁶⁹ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 1160, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt kredensu na sęstwo trybunalskie, 21 VIII 1779.

³⁷⁰ Później G. Jeleński miał z nim pewne problemy z powodu jego udziału w buncie części deputatów, por. LNB, F 5, op. 1, rkps 5397, s. 269, [Gazeta pisana] „Dnia 17” [1780]. G. Jeleński prosił króla o wyrozumiałość dla niego, którego „okoliczność nieprzewidziana podała WKM w zaskarżenie, niech litość mówi za nim”, „i jeżeli niechętne wybaczenie mówić przeciwko niemu zdaje się, niech w odbywanych czterech funkcjach trybunalskich z laską duchowną i ostatniego sejmu poselskiej podjęte pod panowaniem WKM nieskazitelnego z posługi, błagalną za nim u podnóżka tronu będą ofiarą”. Por. BCz., rkps 666, s. 293, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Dunajczyce 16 VIII 1780. Por. *Deputaci*, s. 348.

³⁷¹ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 30, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Dunajczyce 28 II 1780. W wykazie brak drugiego deputata, por. *Deputaci*, s. 348.

³⁷² Por. BCz., rkps 666, s. 293, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Dunajczyce 16 VIII 1780. Informował, że przygotował, na polecenie królewskie, przyjaciół na poparcie tej kandydatury, w tych działaniach szczególnie się udzielał zięć G. Jeleńskiego Ignacy Obuchowicz.

³⁷³ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 239—240, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt kredensu na poselstwo [...] Janowi Jeleńskiemu, 22 VIII 1780. A. Stroynowski chyba jednak błędnie podaje jako postów mozyrskich sejmu 1780 roku Konstantego Ludwika, a potem Stanisława Jeleńskiego, por. A. STROYNOWSKI, *Opozycja sejmowa...*, s. 148, 156.

³⁷⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 144, k. 40, Felicjan Hordyna do [Jeleńskiego?], Kamiażk 20 VIII 1791.

³⁷⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 97, G. Jeleński do [B.] Wolbeka sędziego grodz. mozyrskiego, Dunajczyce 21 VII 1780.

³⁷⁶ Por. *ibidem*, k. 97v.

że nie wie, czy będzie na sejmikach poselskich, ale w cytowanym liście zalecał to B. Wolbekowi, zapowiadał, że udział w nim wezmą jego córka i zięć³⁷⁷. Pewności nie mamy, czy te zapowiedzi się spełniły, jednak Jan Jeleński postem został. G. Jeleński po śmierci swego brata Rafała, która choć spodziewana, była bolesnym doświadczeniem dla Gedeona³⁷⁸, został też w 1780 roku — o czym już szerzej pisano — kasztelanem nowogródzkim, za co wielokrotnie jeszcze później dziękował królowi³⁷⁹. Z tym wiązały się nowe jego obowiązki senatorskie, do których — przynajmniej do 1786 roku — podchodził bardzo poważnie. W 1780 roku G. Jeleński jednocześnie czując się odpowiedzialny za rodzinę i powiat mozyrski, starał się wszystko ułożyć przed swym wyjazdem do Warszawy. Prosił B. Wolbeka, by koniecznie stawiał się na roczkach sądowych³⁸⁰ i pilnował trudnej sprawy — niestety nie wiemy jakiej — w Trybunale Litewskim, tu wszak uznawał, że są małe szanse na sukces³⁸¹. Ciężki rok 1780 kończył G. Jeleński chyba jednak zadowolony. Szczęśliwie powrócił z sejmu, w czasie którego został wybrany do sądów asesorskich i dobrze zakończył sprawę B. Wolbeka o wieś Sielec³⁸², wyraźnie spełniony zapowiadał przyjazd na kolejne sejmiki³⁸³. Wydaje się, że te najbliższe plany pokrzyżowała choroba, wszelako usprawiedliwiał się przed Stanisławem Augustem, że z powodu „ciężkiej afekcji suchego bólu” nie może przyjechać do Warszawy na sądy zadworne asesorskie, obiecywał to wynagrodzić późniejszą służbą i pracą w tych sądach przez całą kadencję³⁸⁴. Być może w czasie trwania choroby i na początku 1781 roku zajął się G. Jeleński działalnością pisarską. Wiemy, że wydaną przez siebie w tym czasie książkę przesłał Tadeuszowi Ogińskiemu, wojewodzie trockiemu. Ten w liście do Gedeona bardzo ją chwalił, pisał: „tam się doczytuje wysokiego zdania grunto[wno]ści myśli, tam duch mocny o religią, da uczuć terazniejszemu wiekowi, tak krytycznemu obowiązki prawdziwego chrześcijanina, a nadto patriotyzm, wierności Ojczyźnie i Majestatowi wystawi obraz potomności, wieczną trwałąj pamięci Bohatyra sławy y honoru”, w konkluzji zauważał, że

³⁷⁷ Por. *ibidem*.

³⁷⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 268, G. Jeleński do [B.] Wolbeka starosty sieleckiego sędziego grodzkiego mozyrskiego, Dunajczyce 18 VIII 1780.

³⁷⁹ Por. BCz., rkps 666, s. 293, 298, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Dunajczyce 16 VIII 1780 i 23 III 1782.

³⁸⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 268v, G. Jeleński do [B.] Wolbeka starosty sieleckiego sędziego grodzkiego mozyrskiego, Dunajczyce 18 VIII 1780.

³⁸¹ Por. *ibidem*, k. 268.

³⁸² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 271, G. Jeleński do [B.] Wolbeka, Dunajczyce 5 XII 1780.

³⁸³ Por. *ibidem*.

³⁸⁴ Por. BCz., rkps 666, s. 295, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Dunajczyce 27 I 1781.

gdyby było tak, jak pisze Gedeon, „nie byłoby dziś tak niepomyślnych czasów dla powszechności...”³⁸⁵. Z korespondencji G. Jeleńskiego wynika, że pierwsze półrocze 1781 roku spędził w domu, w każdym razie specjalnie wówczas nie podróżował. Zajmował się dorocznym festynem z okazji Zmartwychwstania Pańskiego i drobnymi sprawami domowymi. Wyjazd z domu planował dopiero we wrześniu, wówczas chciał, jak pisał, sądzić roczki mozyrskie, a potem prosto stamtąd ruszyć do Warszawy na sądzenie asesorii³⁸⁶. Sejmik deputacki mozyrski odbyty na początku lutego 1781 roku odbył się prawdopodobnie bez G. Jeleńskiego, deputatami wybrano Jana M. Oskierkę i Adama Stockiego³⁸⁷.

Politycznie w obrazie sejmiku mozyrskiego w istocie nic się nie zmieniło w tym okresie. Obywatele mozyrscy nie chcieli występować przeciw królowi, uważali, że to ich naturalny sojusznik w kwestiach rozliczeń za furaże z Moskalami i choć nieskuteczny, to jedyny, który może przez O. Stackelberga albo Katarzynę II wpłynąć na ich postawy. Ponadto na spokój sejmikowy wpływały też coraz lepsze relacje Stanisława Augusta z K.S. Radziwiłłem. Dlatego po obraniu 21 sierpnia 1780 roku pod przewodnictwem K.M. Oskierki, marszałka mozyrskiego, posłów: wspomnianego już Jana Jeleńskiego i Alojzego Sulistrowskiego³⁸⁸, 23 sierpnia 1780 roku uchwalono „Akt instrukcji”, w którym zalecono posłom za zasługi bronić Antoniego Tyzenhauza, podskarbiego³⁸⁹. Wydaje się też, że punkt ten nie wzbudzał emocji u sejmikujących, którzy byli przekonani o słuszności swego postanowienia. Podobnie było z zapisami w kolejnym „Akcie instrukcji” z 21 sierpnia 1782 roku, w którym obywatele mozyrscy umieścili zapis z żądaniem docenienia zasług Władysława Gurowskiego i Michała Jerzego Mniszcha, marszałków litewskich: wielkiego i nadwornego³⁹⁰, oraz punkt, w którym zawarli pochwały dla Franciszka Bukatego, rezydenta polskiego w Anglii³⁹¹ — wszyscy oni byli w tym czasie związani ze Stanisławem Augustem.

³⁸⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 171, k. 9—9v, Tadeusz Ogiński do [G.] Jeleńskiego, Mołodeczno 14 VII 1781.

³⁸⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 277, G. Jeleński do [B.] Wolbeka starosty sieleckiego sędziego grodzkiego mozyrskiego, Dunajczyce 14 IV 1781.

³⁸⁷ Por. *Deputaci*, s. 352.

³⁸⁸ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 239—240, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt kredensu na poselstwo [...] Janowi Jeleńskiemu, 22 VIII 1780; NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 249—250v, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt instrukcji, 23 VIII 1780.

³⁸⁹ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 249—250v, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt instrukcji, 23 VIII 1780.

³⁹⁰ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 985, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt instrukcji dla posłów mozyrskich na sejm 21 VIII 1782.

³⁹¹ *Ibidem*, k. 985—985v.

Sejmiki deputackie mozyrskie w lutym 1782 roku przebiegły spokojnie. Wiemy o tym z relacji kierowanych do G. Jeleńskiego, który nie uczestniczył w tych sejmikach, ale udział brali w nich oczywiście jego krewni i bliscy³⁹². Przymuszczalnie w Mozyrzcu nie było też w czasie sejmików K.L. Jeleńskiego, który 24 stycznia miał wyjechać do Wilna, a matce deklarował, że w powiat mozyrski pojedzie, ale tylko dojrzeć majątku³⁹³. Wszystko — kto ma kogo wspierać, czego pilnować — na sejmik było też ułożone wcześniej, już wszak w styczniu G. Jeleński zapowiadał swoją absencję na sejmiku, co tłumaczył słabością zdrowia, obiecał jednak wsparcie swych przyjaciół³⁹⁴, z czego nie był do końca zadowolony K.L. Jeleński³⁹⁵. Ostatecznie na sejmiku w Mozyrzcu 4 lutego 1782 roku wybrano deputatami Adama Piaseckiego, majora wojsk litewskich, i sędziego Leopolda (?) Oskierkę³⁹⁶. W tym czasie doszło w powiecie do pewnych przetasowań i zamieszania w związku z planem przejścia marszałkostwa mozyrskiego przez Jana Mikołaja Oskierkę, wojskiego mozyrskiego, po stryju, który nabył strażnikostwo polne litewskie, dla J.M. Oskierki miano przygotować elekcję³⁹⁷. Do sejmików elekcyjnych jednak chyba nie doszło, zmieniła się bowiem sytuacja, a mianowicie to J.M. Oskierka został strażnikiem polnym³⁹⁸, więc problem wyboru marszałka się nie pojawił. Niemniej faktem stało się wzmocnienie pozycji Oskierków w powiecie mozyrskim, co z pewnością Jeleńskim nie mogło się podobać.

W marcu 1782 roku G. Jeleński zapowiedział Stanisławowi Augustowi swój przyjazd na sejm, by na nim służyć. Prosił też z wielką pokorą i nieśmiałością o Order Orła Białego, zaznaczał, że nie wiodła go do niego ambicja, „od której i cienia zawsze daleki jestem”, lecz chęć pozostawienia swoim imiennikom „nadgrobkowej pamiątki pod jak dobroczyнным żyłem Panem, a z tego nauk, jak i oni powinni się zasługiwać na szacunek i dobrotliwe monarchy względy”³⁹⁹. Stanisław August usatysfakcjonowany taką powolnością kasztelana nowogródzkiego, którą pochwalili, zgodził się z radością

³⁹² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 287, G. Jeleński do [B.] Wolbeka starosty sieleckiego sędziego grodzkiego mozyrskiego, Dunajczyce 23 II 1782.

³⁹³ Por. LMBA, F 139, rkps 1566, k. 14v, K.L. Jeleński do matki [Petroneli], Głinciszki 23 I 1782.

³⁹⁴ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 35, G. Jeleński do księcia [K.S.? Radziwiłła], Dunajczyce 19 I 1782.

³⁹⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1566, k. 14v, K.L. Jeleński do matki [Petroneli], Głinciszki 23 I 1782.

³⁹⁶ Por. *Deputaci*, s. 357.

³⁹⁷ Por. LMBA, F 139, rkps 1566, k. 14v, K.L. Jeleński do matki [Petroneli], Głinciszki 23 I 1782.

³⁹⁸ Por. *Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. LULEWICZ, A. RACHUBA, Kórnik 1994, s. 194.

³⁹⁹ Por. BCz., rkps 666, s. 297—298, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Dunajczyce 23 III 1782.

dać mu „order błękitny”⁴⁰⁰. Później w maju 1782 roku G. Jeleński „w pilnych okolicznościach”, być może związanych ze zbliżającymi się sejmikami poselskimi, jeździł do Nieświeża do K.S. Radziwiłła⁴⁰¹. G. Jeleński zabiegał o poselstwo z Mozyrza dla swoich synowców: Konstantego Ludwika i Jana, przy czym w liście do K.S. Radziwiłła sugerował, że mogą się ubiegać o tę funkcję z Wilna albo Inflant, tłumaczył księciu, że dowiedział się, że w sprawie sejmików poselskich mozyrskich „pozachodziły już wczesne determinacje i ministerialne, i JKM za [...] Oskierką marszałkowiczem i [Tomaszem?] Lenkiewiczem podstolim mozyrskim, o czym wszystkim dawniej będąc w Nieświeżu, donosiłem WP sekretarzowi”⁴⁰². Wiemy, że Jan Jeleński zyskał poparcie A.M. Sapiehy, wszelako było to już chyba trochę za późno, tym bardziej że okazało się, że G. Jeleński na sejmiku mozyrskim nie może być obecny z powodu swych interesów w trybunale w Grodnie i że bezpośrednio stamtąd pojedzie do Warszawy⁴⁰³. Na sejmiku mozyrskim było sześciu Oskierków z Kazimierzem Maciejem, marszałkiem mozyrskim, i Janem Mikołajem, strażnikiem polnym WKL, i tylko jeden Jeleński — Jan, pisarz dekretowy WKL, byli jednak powinowaci Lenkiewiczowie i Obuchowiczowie, dzięki temu postami zostały osoby akceptowane przez Gedeona i Jana Jeleńskich, jednak nawet jeżeli uznamy, że Ignacym Oskierką, marszałkowiczem, nie byli zachwyceni, to dla równowagi mieli Jana Lenkiewicza, podstolego mozyrskiego⁴⁰⁴.

⁴⁰⁰ Por. BCz., rkps 666, s. 299, G. Jeleński do Stanisława Augusta, [Warszawa] 1782. W spisach odnotowany w 1783 roku, por. S. Łoza, *Order Orła Białego*, Warszawa 1919, s. 49.

⁴⁰¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 101—101v, G. Jeleński do [B.] Wolbeka [starosty sieleckiego], Dunajczyce 19 V 1782. Dwa miesiące później prawdopodobnie do tej wizyty się odwoływał, wynika z tego zapisu, że z księciem się wówczas nie widział. AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 39, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Dunajczyce 8 VIII 1782.

⁴⁰² AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 39, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Dunajczyce 8 VIII 1782.

⁴⁰³ Ibidem, s. 40.

⁴⁰⁴ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 985—986v, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt kredensu na poselstwo Janowi Lenkiewiczowi podstolemu mozyr. i Ignacemu Oskierce marszałkowiczowi, 20 VIII 1782 i Akt instrukcji dla posłów mozyrskich na sejm 21 VIII 1782. Por. też AGAD, AKP, rkps 136, Dyaryusz Seymu Wolnego Ordynaryjnego Warszawskiego [1782], Spis posłów, powiat mozyrski. Wzajemna niechęć Oskierków i Jeleńskich chyba czasami jest nadinterpretowywana, podobnie zresztą jak skłócenie rodzin litewskich, por. np. M. PRZYWĘC-KA-SAMECKA, *Tomasz Warzecki (1753—1816)*, Wrocław 1993, s. 20. Wydaje się, że owo skłócenie trwało w bardzo określonych ramach i pewnych granic nie przekraczało, może jedynym wyjątkiem są na Litwie relacje niektórych rodzin, np. Kossakowskich, z A. Tyzenhauzem, w których rzeczywiście dochodziło do prawdziwych wojen. Por. *Pamiętniki Józefa Kossakowskiego, biskupa inflanckiego 1738—1788*, wyd. A. DAROWSKI, Warszawa 1891, np. s. 91, 116.

Posłem w 1782 roku został też Józef Jeleński, sędzia ziemski trocki wybrany w województwie trockim⁴⁰⁵.

Na sejmie 1782 roku G. Jeleński był obecny i aktywny. Wiemy, że swoje mowy drukował i rozsyłał przyjaciółom i krewnym. Taki zestaw otrzymał też Ignacy Obuchowicz, który dziękując za przesyłkę, chwalił „ojca”. Pisał: „doszły mnie mowy ojca w senacie miane, jako naukę biorę je jako domownik i jako obywatel”, to wzór „użytecznego myślenia i najczystszej o dobro publiczne troskliwości”, mądry senator, dobro publiczne i ojczyznę wspierający, godny uwielbienia⁴⁰⁶. I dalej informował G. Jeleńskiego, że rozsyła jego mowy, jako że ma ich parę egzemplarzy, do godnych i zasłużonych obywateli⁴⁰⁷. Jest oczywiście trochę przesady w pochwałach zięcia dla wielkości G. Jeleńskiego, ale faktem jest, że nowo kreowany kasztelan poważnie starał się podchodzić do obowiązków publicznych. Na sejmie 1782 roku stał po stronie regalistów, bronił stanowiska Stanisława Augusta w sporze o biskupa krakowskiego K. Sołtyka. W senacie wystąpił z mową 22 października 1782 roku, w której wyrażał pogląd, że sprawa biskupa krakowskiego nie powinna stawać na sejmie, ponieważ to miejsce dla prawodawstwa, a nie rozstrzygania wewnętrznych problemów Kościoła⁴⁰⁸. Postawa K. Sołtyka, w jego mniemaniu, była sprawą między duchownymi. Ponadto uważał ją już za zamkniętą: prymas Antoni Kazimierz Ostrowski sąd duchowny wyznaczył i wyrok zapadł, a u biskupa krakowskiego stwierdzono pomieszenie zmysłów⁴⁰⁹. W całej zastosowanej procedurze nie widział uchybień, uważał, że wszystko odbyło się zgodnie z prawem i nie można czynić w tej sprawie królowi jakichkolwiek zarzutów⁴¹⁰. G. Jeleński mówił, że owszem sam ubolewa nad losem biskupa krakowskiego, bo to przecież obywatel pełen cnoty i z zasługami dla ojczyzny, ale los Boży tak chciał⁴¹¹. Wiemy, że wychwalał też na sejmie G. Jeleński postawę Andrzeja

⁴⁰⁵ Por. AGAD, AKP, rkps 136, Dyaryusz Seymu Wolnego Ordynaryjnego Warszawskiego [1782], Spis posłów, województwo trockie.

⁴⁰⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 34v, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Tuzca 23 XI 1782.

⁴⁰⁷ Por. ibidem.

⁴⁰⁸ Por. BCz., rkps SD 17414, s. 1, Mowa JW. Gedeona Jeleńskiego [...] miana w Senacie, 22 X 1782.

⁴⁰⁹ Por. ibidem, s. 2.

⁴¹⁰ Por. ibidem, s. 3.

⁴¹¹ Ibidem. Później jeszcze się do wątku biskupa krakowskiego odnosił, ale raczej w tym samym tonie, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 104, G. Jeleński do [B.] Wolbeka, Warszawa 16 XII 1782. Por. też bez komentarza K. BUCHOLC-SROGOSZ, *Postawy senatorów wobec sprawy biskupa Kajetana Sołtyka na sejmie 1782 r.*, W: *Kultura staropolska — poszukiwanie sacrum, odnajdywanie profanum*, red. B. ROK, F. WOLAŃSKI, Toruń 2013, s. 531—546.

Mokronowskiego, wojewody mazowieckiego⁴¹². Przebieg sejmu ocenił jednak surowo, pisał, że marnowano czas⁴¹³ i „spełził” on na niczym, sam tylko chwalił się przed B. Wolbekiem czterema swymi mowami, które wygłosił w senacie na sesji prowincjonalnej⁴¹⁴. Użalał się również w następnych miesiącach G. Jeleński — w czym wtórował mu B. Wolbek⁴¹⁵ — nad losem A. Tyzenhauza⁴¹⁶.

Po skończonych obradach sejmowych kasztelan nowogródzki prawdopodobnie pozostał w Warszawie, kanclerz A.M. Sapieha prosił go, by sędził w sądach asesorskich⁴¹⁷. Trzeba przyznać, że do pełnienia tego obowiązku G. Jeleński starał się przykładać, kazał sobie przysłać z Dunajczyc stosowne „monitory” i pisma prawne potrzebne do prowadzenia sądów⁴¹⁸. W Warszawie 12 listopada 1782 roku wygłosił mowę przy reasumpcji tych sądów. Na jej wstępie wspomniał, że służy w litewskich sądach zadwornych asesorskich już 24 lata w różnych funkcjach i że nie jest z tych, co „własnym swoim dogadzają pożytkom i prywatnym zbiorom manatków”, zaś w zakończeniu dość patetycznie stwierdzał: „nauczyłem się, [...] że każdy obywatel ma pamiętać na te obowiązki, najprzód co należy do Boga, po wtóre co do stanu, po trzecie co do urzędu, to jest: co Bóg każe czynić, co stan wypełniać, co każe urząd to powołanie, to z wszelką skuteczną usilnością [trzeba], a prawa ojczyste do ściślej przyprowadzić exekucyi”⁴¹⁹. Mowa chyba szczerza, ale tyleż prawdziwa, ile życzeniowa. W czasie tego pobytu w stolicy G. Jeleński złożył też w Radzie Nieustającej memoriał, jego kopię wraz z mowami przesłał B. Wolbekowi⁴²⁰, jednak czego ta suplika dotyczyła, nie wiemy. W Warszawie kończył też w tym okresie jakiś interes z Mackiewiczami⁴²¹. Mniej więcej w tym samym czasie w Mozyrzu

⁴¹² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 171, k. 10, T. Ogiński wojewoda trocki do [G.] Jeleńskiego, Hanuta 14 XII 1782.

⁴¹³ Por. A. STROYNOWSKI, *Opozycja sejmowa...*, s. 161—162.

⁴¹⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 104v, G. Jeleński do [B.] Wolbeka, Warszawa 16 XII 1782.

⁴¹⁵ Pisał: „Niech Bóg z miłosierdzia swego zmiłuje się nad tak srogim umartwieniem wielkiego ministra”, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 57—57v, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego?], Dudzicze 19 [?] XII 1782.

⁴¹⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 104, G. Jeleński do [B.] Wolbeka, Warszawa 16 XII 1782.

⁴¹⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 290, G. Jeleński do [B.] Wolbeka, Dunajczyce 12 XI 1782.

⁴¹⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 158, k. 2, Kazimierz Krzymowski do [G. Jeleńskiego?], Dunajczyce 29 X 1782 — tu wyszczególnienie „monitorów”, które zostały posłane do Warszawy.

⁴¹⁹ BCz., rkps SD 16570 II, s. 2—3, Mowa JW. Jeleńskiego [Gedeona] miana w Warszawie przy Rasumpcji Sądów Asesorskich, 12 XI 1782.

⁴²⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 126, k. 290v, G. Jeleński do [B.] Wolbeka, Dunajczyce 12 XI 1782.

⁴²¹ Por. *ibidem*, k. 290.

trwały roczki sądowe, o czym informował G. Jeleńskiego I. Obuchowicz. Z relacji tej wynika, że był problem z utrzymaniem na nich kompletu sędziów⁴²².

Rok 1782 pokazał wyraźnie, że pozycja G. Jeleńskiego po jego wyniesieniu do godności kasztelana nowogródzkiego stała się mocniejsza. Dotąd kierowane do niego prośby o wsparcie czy protekcję owszem pojawiały się, ale od osób z raczej zamkniętego kręgu, ograniczonego do jego bliskich, w 1782 roku próśb takich z zewnątrz było co najmniej kilka⁴²³. Gedeon był pośrednikiem między suplikującymi a kanclerzem A.M. Sapiehą⁴²⁴ i Stanisławem Augustem⁴²⁵, w tych stosunkach odgrywał też już pewną rolę Jan Jeleński⁴²⁶, będący wówczas w dobrych kontaktach z Władysławem Gurowskim, marszałkiem wielkim litewskim, który miał „przystęp do pełnomocnego pośła rosyjskiego”⁴²⁷.

W 1783 roku do wydarzeń głośniejszych w Mińsku zaliczyć trzeba „wjazd” na starostwo grodowe mińskie księcia Hieronima Wincentego Radziwiłła, podkomorzego WKL. Został on na nie obrany i przysięgę wykonał, a potem wydał wielki i wspaniały bal, na który zaprosił cały trybunał, „i wszystkie państwo tu przytomne”. Uroczystości trwały też następnego dnia, kiedy ksiączę wydał obiad „na kilka stołów”⁴²⁸. Przepuszczalnie G. Jeleński w tym wydarzeniu nie uczestniczył, wszak miał coraz więcej obowiązków, ale chyba i związanych z nimi problemów.

Wszelako rok 1783 w Mozyrzcu zaczął się spokojnie, Moskale odeszli: „trakt swój mają na Ukrainę obrócić, a zatem powiat ten ocalonym zostanie”⁴²⁹. Roczniki sądowe, którymi miał się zająć zięć G. Jeleńskiego — I. Obuchowicz, nie zapowiadały kłopotów⁴³⁰, tym bardziej że pojawiły się na nich warty

⁴²² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 32—33, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Tucza 14 XI 1782.

⁴²³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 125, Jan Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Mozyrz 2 X 1782; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 177, k. 48, Józef Połubiński sędzia słonimski do [G.] Jeleńskiego, Słonim 27 X 1782.

⁴²⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 125, Jan Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Mozyrz 2 X 1782.

⁴²⁵ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 177, k. 48, J. Połubiński do [G.] Jeleńskiego, Słonim 27 X 1782; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 155, k. 17—17v, Tadeusz Korsak podczaszy w[o]jewódtwa] po[ockiego] do [G. Jeleńskiego?], Wilno 21 X 1782 — tu T. Korsak, dziękując z góry za pomoc, prosił o pomoc w osiągnięciu pisarstwa ziemskiego wileńskiego. Liczył na rekomendację u króla i wstawiennictwo biskupów: smoleńskiego Adama Naruszewicza i żmudzkiego Stefana Giedroycia.

⁴²⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 125, Jan Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Mozyrz 2 X 1782.

⁴²⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 155, k. 17—17v, T. Korsak podczaszy połocki do [G. Jeleńskiego?], Wilno 21 X 1782.

⁴²⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 85, NN do [Jeleńskiego?], Wilno 14 IV 1783.

⁴²⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 39, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Skryhołów 2 I 1783.

⁴³⁰ Por. ibidem.

wojskowe, „czym się szlachta niezmiernie strwożyła, iż pierwszy raz ten rygor był extendowany”⁴³¹. Na sejmiki deputackie G. Jeleński jeszcze w grudniu 1782 roku rekomendował u K.S. Radziwiłła do tej funkcji Ludwika Pancerzyńskiego, sędziego grodzkiego i miecznika mozyrskiego⁴³², który za to mu serdecznie dziękował, obiecując rozkazy wykonywać „ochoczo”, co uznawał za swój obowiązek, i prosił jeszcze o zalecenie go u kanclerza A.M. Sapiehy do funkcji „podskarbstwa trybunalskiego”⁴³³. Wtedy też już zadeklarowanym zwolennikiem G. Jeleńskiego był Tadeusz Ogiński, wojewoda trocki, co miało swoją dodatkową wymowę⁴³⁴, wszak to już w odbiorze ogółu nie tylko ścisły krąg wielkich Radziwiłłów i Sapiehów. Opozycją w stosunku do L. Pancerzyńskiego był Antoni Wołłowicz, szambelan królewski, który pisał również do G. Jeleńskiego, przekonując, by ten czynił za nim starania też u Pancerzyńskich, „osobliwie” u pana L. Pancerzyńskiego, miecznika mozyrskiego, „aby chciał sposobić się w przyjaciół i czasu sejmików mi być pomocą, o co już z siebie prośbę czyniłem, ale wątpię, aby ta skutecznie go dla mnie czynnym uczyniła z przyczyny, że moja macocha, a matka żony W. Pancerzyńskiego jest mi bez żadnej przyczyny nieprzyjazną”⁴³⁵. Wydaje się, że ta prośba skutku nie odniosła, bo to L. Pancerzyński został deputatem mozyrskim w lutym 1783 roku, drugim wybrano Jana Oskierkę, szambelana JKM⁴³⁶.

Na początku 1783 roku deputatem został też dalszy krewny G. Jeleńskiego — Jakub Józef Jeleński z księstwa żmudzkiego⁴³⁷, natomiast swe usługi już na przyszły trybunał deklarował nieznany bliżej (z III linii?) Antoni Jeleński, który chciał się zgłosić do G. Jeleńskiego „pod udysponowanie pańskie”⁴³⁸. Nie ulega jednak wątpliwości, że Gedeon — chociażby z racji rejestrów trybunalskich —

⁴³¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 40v, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Mozyrz 12 II 1783.

⁴³² AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 48, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Warszawa 30 XII 1782.

⁴³³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 177, k. 19, Ludwik Pancerzyński do [G.] Jeleńskiego, Wilno 13 I 1783.

⁴³⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 200, k. 62—62v, T. Ogiński do kochanego brata [G. Jeleńskiego?], Hanuta 4 I 1783.

⁴³⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 142, k. 9—9v, Antoni Wołłowicz szambelan JKM do [?] Jeleńskiego?], Grodno 12 I 1783.

⁴³⁶ *Deputaci*, s. 361.

⁴³⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 98, Jakub Józef Jeleński deputat księstwa żmudzkiego do [G. Jeleńskiego?], Grodno 26 VI 1783. Występuje też w tym czasie jako deputat mozyrski. Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 134, Jakub Józef Jeleński deputat mozyrski do [?] Jeleńskiego?]. Grodno 10 VII 1783. Por. *Deputaci*, s. 359.

⁴³⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 137, Antoni Jeleński deputat, szambelan do [G. Jeleńskiego], Grodno 17 [?] XI 1783.

polegał na L. Panczerzyńskim, który zresztą odpłacał mu za poparcie relacjami z trybunału i wsparciem tych spraw, którymi kasztelan nowogródzki był zainteresowany⁴³⁹.

Latem 1783 roku G. Jeleński stracił na parę miesięcy swojego bliskiego współpracownika Jana Jeleńskiego, który poważnie zaniemógł, co też komplikowało plany K.S. Radziwiłła⁴⁴⁰. Być może próbował go zastąpić wspomniany już Jakub Józef Jeleński — przypuszczalnie syn Antoniego, skarbnika z III linii Jeleńskich od Macieja Jeleńskiego — wszelako starał się on bardzo nawiązać bliższe kontakty z G. Jeleńskim. Problem w tym, że listy J.J. Jeleńskiego nie mają adresata, wszak możemy — choć z dozą niepewności — przypuszczać, że skoro znalazły się w korespondencji Jeleńskich, to do nich były kierowane, a jako że z pewnością J.J. Jeleński był interesowny, a G. Jeleński osobą w rodzinie najwięcej mogącą, dlatego hipotetycznie to on mógł być ich odbiorcą. Nie ma jednak wyraźnego dalszego ciągu tej znajomości, wszelako wątpić należy, by G. Jeleński zrezygnował z tak dobrze politycznie osadzonego krewniaka, a tak we wzmiankowanych listach J.J. Jeleński się przedstawiał. Pisał przykładowo, że w Grodnie 30 lipca 1783 roku z okazji imienin marszałka trybunału Ignacego Morawskiego „swoim kosztem dla tak wielkiego męża wydaję bal z iluminacjami”; że podskarbi nadworny A. Tyzenhauz ma nadal przyjaciół i trzeba się z nim liczyć⁴⁴¹, co było chyba wówczas faktem⁴⁴²; podawał informacje, że „pewnie” książe Hieronim Wincenty Radziwiłł kupuje laskę wielką litewską⁴⁴³ — co okazało się nieprawdą; że szuka do biskupa wileńskiego I. Massalskiego „antre”, a on będzie decydować o podskarbiostwie w trybunale⁴⁴⁴; sugerował także swoją bliskość z K.S. Radziwiłłem⁴⁴⁵. Po takich przechwałkach i złożeniu deklaracji, że chce służyć ojczyźnie, przeszedł do swej prośby, a mianowicie pragnął zostać posłem na zapowiadany w 1784 roku sejm

⁴³⁹ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 177, k. 22v, L. Panczerzyński do [G.] Jeleńskiego, Grodno 24 IX 1783.

⁴⁴⁰ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 52, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła], Dunajczyce 17 VIII 1783.

⁴⁴¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 122, 124—124v, J.J. Jeleński deputat do NN [G. Jeleńskiego?], Grodno 30 VII 1783 i 17 IX 1783. Z tych relacji wynika, że był silniejszy wówczas niż bp Józef Kossakowski.

⁴⁴² L. Panczerzyński w liście do G. Jeleńskiego notował: „IP Tyzenhauz podskarbi nadworny lit. bawi się w Grodnie, wczoraj dla całego trybunału dawał obiad”, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 177, k. 23, L. Panczerzyński do [G.] Jeleńskiego, Grodno 24 IX 1783.

⁴⁴³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 124, J.J. Jeleński do NN [G. Jeleńskiego?], Grodno 17 IX 1783.

⁴⁴⁴ Por. ibidem, k. 124v—125.

⁴⁴⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 122v, J.J. Jeleński do NN [G. Jeleńskiego?], Grodno 30 VII 1783.

w Grodnie⁴⁴⁶. Czy G. Jeleński — jeżeli faktycznie to on był odbiorcą tych listów — zareagował na deklarację J.J. Jeleńskiego, nie wiemy. Do bliższego porozumienia i współpracy na pewno nie doszło, być może G. Jeleński uznał, że to gra J.J. Jeleńskiego, który w ten sposób pragnął zaistnieć na scenie politycznej⁴⁴⁷. Wydaje się, że kasztelan nowogródzki dużo bardziej mógł polegać na swym bratanku K.L. Jeleńskim, z którego usług, pomimo pewnego ochłodzenia z nim stosunków, w kontaktach z Radziwiłłami korzystał⁴⁴⁸. Pod koniec 1783 roku — już swoimi kanałami — G. Jeleński zabiegał za pośrednictwem K.S. Radziwiłła o wsparcie u Stanisława Augusta i J. Chreptowicza dla Franciszka de Raës, męża swojej bratanicy Judyty, by — jako że „zdolność tej osoby publico wiadoma” — został podwojewódzimi trockim⁴⁴⁹, a wcześniej zgłaszał się z podobnymi prośbami do A.M. Sapiehy⁴⁵⁰. Sam też w tym czasie słuchał prośb z miłymi dla siebie deklaracjami przyjaźni i przypomnieniem: „Domy nasze od dawna są spojonymi”, np. od Michała Brzostowskiego, który prosił w swej sprawie granicznej sądzonej w asesorii i pisał: „daj protekcje sprawiedliwości”. Tu przekąźnikiem sprawy słusznej był przypuszczalnie Józef Jeleński, bratanek G. Jeleńskiego⁴⁵¹.

Wiadomo było już wcześniej, że sejm 1784 roku odbędzie się w Grodnie, co na Litwie miało szczególny wydźwięk, z pewnością ekscytowano się tym zdarzeniem bardziej niż sejmami w Warszawie. Za nim doszło do sejmku grodzieńskiego, tradycyjnie wybierano deputatów do Trybunału Litewskiego. W zaangażowaniu w tę elekcję Jeleńskich w Mozyrzu nastąpiła pewna zmiana. Przede wszystkim wydaje się, że ustały — przynajmniej na jakiś czas — waśnie z Oskierkami⁴⁵². Doszło również do małej dekompozycji w rodzinie Jeleńskich, zdecydowanie na plan drugi — pierwszy stale należał do G. Jeleńskiego — wysunął się K.L. Jeleński, który zorganizował aprowizacyjnie cały sejmik deputacki

⁴⁴⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 125v, J.J. Jeleński do NN [G. Jeleńskiego?], Grodno 17 IX 1783.

⁴⁴⁷ J.J. Jeleński szukał tak wsparcia też u podkanclerzego litewskiego J. Chreptowicza, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 134v, J.J. Jeleński do [G. Jeleńskiego?], Grodno 10 VII 1783.

⁴⁴⁸ AGAD, AR V, rkps 6026, s. 3, 6, K.L. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła?], Gliniszki 20 VII 1783 i 28 VII 1783.

⁴⁴⁹ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 57, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła] wojewody wileńskiego, Dunajczyce 12 XII 1783. Do króla G. Jeleński pisał, że ma on zdolności do służby publicznej, że był w „sekretarii” sejmku, no i gwarantował, że będzie wiernie służył, jak „cała familia moja”, BCz. rkps 666, s. 301, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Dunajczyce 13 XII 1783.

⁴⁵⁰ Por. LMBA, F 139, rkps 1562, k. 38, G. Jeleński do A.M. Sapiehy, Warszawa 9 VI 1783.

⁴⁵¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 133, k. 34—34v, M. Brzostowski do [G. Jeleńskiego] kasztelana nowogródzkiego, Orany [?] 25 XII 1783.

⁴⁵² Oskierkowie na zapusty odwiedzili Petronelę Jeleńską, wdowę po Rafale, i porozumieli się z Józefem Jeleńskim w sprawie zakończenia kontraktu, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 200, k. 64, [Petronela?] Jeleńska do [G. Jeleńskiego?], Oknisty 26 II 1784.

w Mozyrzcu i sam się na niego udał. Jak pisał do swego stryja, w Mozyrzcu chciał odnowić dawną popularność: „i myślę dać kilka obiadów”, i dalej oznajmiał z rozmachem, że sejmiki zrobi na zamku mozyrskim⁴⁵³, w czym pomagał mu I. Obuchowicz⁴⁵⁴. Wybrano deputatów zgodnie z życzeniem G. Jeleńskiego⁴⁵⁵, nie udało się jednak przeforsować szambelana Antoniego Jeleńskiego — nieznanego bliżej, z III linii (?) — na kadencję wileńską⁴⁵⁶, za co S. Jeleński winił L.M. Oranowskiego, podczaszego mozyrskiego⁴⁵⁷. Niemniej przebieg sejmiku mozyrskiego można uznać za sukces Jeleńskich. Już samo zaangażowanie K.L. Jeleńskiego miało swoją wymowę, świadczyło o dobrych jego relacjach — a właściwie powrocie do nich — ze stryjem, które wcześniej przeżywały pewien kryzys, o czym wspomniano. Co tym bardziej musiało cieszyć G. Jeleńskiego, gdy się okazało, że na sejmikach nowogródzkich — niejako też domowych — doszło do rozdwojenia⁴⁵⁸. Na tych wszystkich sejmikach deputackich G. Jeleński był nieobecny, czas ten — od początku roku do lipca 1784 roku⁴⁵⁹ — spędził w Warszawie⁴⁶⁰, razem z Józefem Jeleńskim, kolejnym bratankiem, też jego współpracownikiem w sferze politycznej i bliskim człowiekiem do posług K.S. Radziwiłła⁴⁶¹.

⁴⁵³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 97—97v, [K.L. Jeleński?] do stryja [G. Jeleńskiego?], Kopatkiewiczze 28 I 1784.

⁴⁵⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 21, 57, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Lipy [?] V 1777 i Mozyrz 22 I 1784.

⁴⁵⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 69, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego], Dudzicze 16 III 1784.

⁴⁵⁶ Zakładając, że tak się stało, wówczas zapis z listu A. Jeleńskiego: „Życzę sobie być wybrany na trybunał duchowny za promocją JWPana”, jest nielogiczny, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 136v, Antoni Jeleński szmbelan do NN [G. Jeleńskiego?], Grodno 8 V 1784. Por. *Deputaci*, s. 365.

⁴⁵⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 71—72, Stanisław Jeleński [pisarz grodzki mozyrski] do stryja [G. Jeleńskiego], Zenkiewiczze [?] 4 III 1784. S. Jeleński zaraz po skończonych sejmikach wrócił do siebie do województwa nowogródzkiego, NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 128, S. Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego?], Pohostle 18 II 1784. Drugim deputatem został Stanisław Oskierka, cześnik mozyrski, por. *Deputaci*, s. 365.

⁴⁵⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 98, [?] Ko]rsak podkomorzy JKM do [G. Jeleńskiego?] [do Warszawy?], Mieciamiwiuże 19 II 1784.

⁴⁵⁹ Por. BCz., rkps 666, s. 303, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Dunajczyce 4 VII 1784.

⁴⁶⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 98, [?] Ko]rsak podkomorzy JKM do [G. Jeleńskiego?] [do Warszawy?], Mieciamiwiuże 19 II 1784. W Warszawie G. Jeleński został ponownie wybrany do sądów asesorskich, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 69—69v, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego], Dudzicze 16 III 1784.

⁴⁶¹ AGAD, AR V, rkps 6009, s. 1, Józef Jeleński ciwun trocki do księcia [K.S.] Radziwiłła [wojewody wileńskiego], Warszawa 20 XII 1783. W lutym 1784 roku na sejmiku gospodarskim Józef przejął po J.P. Eytminie urząd ciwuna trockiego, zresztą ów bratanek Gedeona był cały czas w 1784 roku aktywny w powiecie trockim, w którym przewodził sejmikowi przedsejmowemu, por. A.B. ZAKRZEWSKI, *Sejmiki...*, s. 103, 155.

W lutym 1784 roku odbyły się także sejmiki elekcyjne, sędzią mozyrskim wybrano na nich bliskiego G. Jeleńskiemu (?) Obuchowicza⁴⁶², został on wybrany z pewną komplikacją, „atoli dogadzając chęciom WP, doszła elekcja”, pisał B. Wolbek do G. Jeleńskiego⁴⁶³.

W roku święta Litwy, gdy sejm miał się odbyć na jej ziemiach — w Grodnie, sprawą mimo wszystko wyjątkową stały się sejmiki poselskie. O funkcję dla siebie w maju 1784 roku ubiegał się u G. Jeleńskiego L. Panczerzyński, który pisał, że już wie, iż jest do tej funkcji przewidywany z powiatu słonimskiego, zauważał jednak, że „to tylko wiedzieć potrzeba, że jak powiat wołkowyski i grodzieński, tak też i powiat słonimski forsowne mieć będzie sejmiki, ponieważ wielu do poselstwa znajduje ambijentów usilnie starających się”⁴⁶⁴, wolałby więc, zyskać poparcie na „poselstwo inflanckie”, o które „jak najgłębsze u nóg składam prośby, stosując się zupełnie do woli [WP]”⁴⁶⁵. Także B. Wolbek na zbliżający się sejm chciał być posłem, pragnął się królowi przypomnieć z czasów sejmu elekcyjnego⁴⁶⁶. Wiemy też, że i K.L. Jeleński myślał o poselstwie dla siebie z Mozyrza⁴⁶⁷, podobnie jak Stanisław Jeleński, który prosił o to samo G. Jeleńskiego: „za czym wczesne u ministrów u dworu za mną upraszam poczynić prewencje”⁴⁶⁸.

W elekcje poselskie 1784 roku Jeleńscy Korczakowie zaangażowali się bardziej niż zwykle, pomyśleli też — a z pewnością zrobił to K.L. Jeleński — o podkreślanie więzi łączących ich z dobroczyńcami, do czego asumpt dawał przyjazd króla na sejm i niejako gospodarz tegoż sejmu K.S. Radziwiłł, „wielki w ojczyźnie mąż”. K.L. Jeleński — wraz ze stryjem G. Jeleńskim — obiecywał służyć i patronować tej idei⁴⁶⁹. Nad kwestią elekcji przyszłych posłów starał się czuwać G. Jeleński. Przypuszczalnie w czerwcu 1784 roku przy „ucałowaniu

⁴⁶² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 26, [?] Bujalski do [G. Jeleńskiego?], Kislakowce 11 II 1784.

⁴⁶³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 69, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego?], Dudzicze 16 III 1784.

⁴⁶⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 177, k. 24, L. Panczerzyński do [G.] Jeleńskiego, Grodno 12 V 1784.

⁴⁶⁵ Por. ibidem, k. 24v.

⁴⁶⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 67, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego?], [b.m. i d.] 1784. Por. też NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 7—7v, B. Wolbek do [Jana Mikołaja Oskierki], Dudzicze 13 VII 1784.

⁴⁶⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 154v, K.L. Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], [b.m.] 25 VI 1785 — tu wyraźnie o tym wspominał, że w 1784 roku chciał być posłem.

⁴⁶⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 129—129v, Stanisław Jeleński pisarz grodzki mozyrski, starosta niestanowicki do stryja NN [G. Jeleńskiego?], Pohostle 18 II 1784.

⁴⁶⁹ AGAD, AR V, rkps 6026, s. 9, [K.L.] Jeleński [podkomorzy mozyrski] do księcia [? Radziwiłła?], Kopatkiewiczze 17 VI 1784.

ręki” Stanisława Augusta przed swym wyjazdem z Warszawy złożył on „plantę” elekcji posłów „z zarekomendowaniem z kilku województw i powiatów osób do funkcji poseselskiej zdalnych a majestatowi życzliwych”. Król oświadczył, że prośby te przyjmuje i że będzie miał z nich satysfakcję⁴⁷⁰. Ze swojej strony G. Jeleński zapewniał, że wie, jak „wiele /osobliwie w rządzie republikańskim/ zależy na dobranych dobrze z prowincji i ziem posłach”, i że sam dość się już na sejmach przeszłych napatrzył na „niesforność duchów” w materiałach publicznych i sprzeciwu wobec zbawiennych zamiarów króla⁴⁷¹. Za podanych przez siebie kandydatów ręczył: „Tak zaręczyć mogę, iż te osoby, które miałem honor podać w nocie, będąc spokrewnione ze mną, a za tym utrzymując wierność dla najlepszego z królów, zechcą stosować się we wszystkim do najchwalebniejszej zawsze woli WKM”⁴⁷². Niestety listy tej nie znamy, ale wydaje się, że G. Jeleński mógł być zadowolony z elekcji posłów w 1784 roku.

Pierwszy sukces Jeleńscy odnieśli w województwie trockim, tu Józef Jeleński, też związany z K.S. Radziwiłłem, informował go, że posłami z województwa trockiego wybrano zalecanych przez księcia: generała Tadeusza Puzynę i Franciszka de Raësa, podczas trockiego⁴⁷³. Ten ostatni był żonaty z córką Samuela, brata Gedeona Jeleńskiego. Jego pojawienie się wśród kandydatów „Jeleńskich” było dość zaskakujące i chyba wiązało się z jego udziałem w marcu 1784 roku w licytacji ekonomii trockiej oraz z pomocą, jakiej udzielił wówczas Józefowi M. Radziwiłłowi, wojewodzie trockiemu⁴⁷⁴, co skutkowało też prośbą F. de Raësa skierowaną do G. Jeleńskiego o protekcję i poparcie jego starań o podkomorstwo⁴⁷⁵.

⁴⁷⁰ Por. BCz., rkps 666, s. 303, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Dunajczyce 4 VII 1784.

⁴⁷¹ Por. ibidem, s. 303.

⁴⁷² Ibidem.

⁴⁷³ AGAD, AR V, rkps 6009, s. 3, Józef Jeleński do księcia [K.S.] Radziwiłła [wojewody wileńskiego], Troki 16 VIII 1784. Por. AGAD, AKP, rkps 137, Dyaryusz Seymu Wolnego Ordynaryjnego Grodzieńskiego, [1784]. Lista posłów, województwo trockie. Por. też A.B. ZAKRZEWSKI, *Sejmiki...*, s. 45, 97, 103.

⁴⁷⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 179, k. 15, Fr.[anciszek] De Raës do [G. Jeleńskiego?], Wilno 21 III 1784.

⁴⁷⁵ Por. ibidem, k. 15v—16. W liście tym dość bezceremonialnie pisał: „niech podkancelrzy litewski J. Chreptowicz da dowód, że blisko złączony krwią”. F. de Raës był chyba człowiekiem dość obcesowym, bardzo prosto wyrażał swe myśli, np. pisał: Popiel w młodym wieku życie zakończył, tym otworzył drogę do komisji skarbowej litewskiej, NGAB, F 1636, op. 1, rkps 179, k. 19, F. de Raës do [G. Jeleńskiego?], [urwane]. Ton jego listów był bardziej żądający niż proszący, przy tym przechwalał się znajomościami, m.in. z biskupem wileńskim I. Massalskim, „zawsze dla mnie łaskawym”. Do G. Jeleńskiego pisał: „wojewoda trocki Andrzej Ogiński konferował sęstwo bratu mojemu, ja proszę WP o podkomorstwo”, nie zadowolając go korzystny dekret dany w asesorii, NGAB, F 1636, op. 1, rkps 179, k. 17, F. de Raës do [G. Jeleńskiego], Wilno 28 III 1784.

W Mozyrzcu posłem został Jan Jeleński, który uprzedził w staraniach „brata” Stanisława Jeleńskiego, pisarza grodzkiego mozyrskiego, za którym początkowo opowiadał się K.S. Radziwiłł, ale jako że — zauważał Jan Jeleński — „każdy z imienia naszego jedno rozumiej znaczy, stanąłem więc sam posłem”. Prosił on też K.S. Radziwiłła o protekcję dla S. Jeleńskiego, aby ten został posłem z Inflant, wówczas obaj będą na sejmie „obowiązani”⁴⁷⁶. Tę samą prośbę powtórzył K.L. Jeleński, przypominając o zawsze wspólnej myśli o Ojczyźnie wszystkich Jeleńskich⁴⁷⁷. Jan Jeleński zaraz po swym wyborze na posła mozyrskiego pisał do stryja Gedeona: „miło mi jest, że wykonał wolę stryjowską [...] w publicznej posłudze niechże więc błogosławieństwo stryjowskie mnie wzmocni”, i dodawał: „Projekta stryjowskie w instrukcje są wszystkie wciągnięte”, żeby tylko na sejmie skutek wzięły⁴⁷⁸. Przy okazji prosił też o wsparcie go w staraniach o starostwo mozyrskie⁴⁷⁹, co już niedługo, w 1785 roku, udało się skutecznie.

Sejm w Grodnie dla Jeleńskich przygotowywał F. de Raës, poseł trocki, razem z Józefem Jeleńskim, oni wytargowali przyzwoitą stancję ze stajnią⁴⁸⁰. Sejm w Grodnie już jednak takim sukcesem Jeleńskich nie był, choć G. Jeleński został wybrany do Rady Nieustającej. Sam sejm — w ocenie Jeleńskich — nie był również sukcesem dla ogółu obywateli. Posłujący nań Jan Jeleński pisał o nim do stryja Gedeona na początku 1785 roku, a więc już z pewnej perspektywy czasowej: „Szczęśliwy naród, gdzie obywatele w duchu czystej miłości o dobro Onego zaradzają, lecz gdzie intryga lub prywatna cnota miesza, już tam nie zysk powszechności, lecz szczególności się wystawia”. Na sejmie ostatnim „dla swarów i prywaty mówić nie mogliśmy, każdy z nas więcej życzył, niż się spodziewał otrzymać tego lekarstwa dla

⁴⁷⁶ AGAD, AR V, rkps 6007, s. 17, Jan Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła wojewody wileńskiego?], Łuczycze 14 VIII 1784. Wydaje się, że swoimi sejmikami Jan Jeleński zajął się już wcześniej, stąd jego nieobecność w Grodnie, o czym pisał Antoni Jeleński z pewnym wyrzutem o niedbałość o interesy rodziny, wszak w tym czasie w Grodnie następowały elekcje urzędników, NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 135—136, Antoni Jeleński szmbełan do NN [G. Jeleńskiego?], Grodno 8 V 1784. Por. AGAD, AKP, rkps 137, Dyaryusz Seymu Wolnego Ordynaryjnego Grodzieńskiego, [1784]. Lista posłów, powiat mozyrski — tu zapisany pisarz ziemski mozyrski Jeleński, co może budzić wątpliwości, które jednak listy Jana Jeleńskiego do Gedeona Jeleńskiego rozwiewają. Stanisław Jeleński nie był posłem na sejm 1784, por. A. STROYNOWSKI, *Opozycja sejmowa...*, s. 175.

⁴⁷⁷ AGAD, AR V, rkps 6026, s. 11, [K.L.] Jeleński [podkomorzy mozyrski] do księcia [Radziwiłła?], Kopatkiewicze 26 VIII 1784.

⁴⁷⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 141—141v, Jan Jeleński do stryja [G.] Jeleńskiego, [b.m.] 19 VIII 1784.

⁴⁷⁹ Por. *ibidem*, k. 141v.

⁴⁸⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 179, k. 13—13v, F. de Raës do [G. Jeleńskiego], Masaliszki 6 VIII 1784.

narodu [...]”⁴⁸¹. Skąd tak smutna konstatacja, trudno powiedzieć, wszak nie był to ani gorszy, ani lepszy sejm od większości innych z tego okresu czasów stanisławowskich, przynajmniej nic złego na nim nie postanowiono.

Po zakończonym sejmie 1784 roku — nie wcześniej jak w październiku⁴⁸² — G. Jeleński wyjechał do Warszawy, z której powrócił przed świętami Bożego Narodzenia. B. Wolbek może nieco złośliwie witał go z Dudzicz, pisząc, że z pewnością wkrótce będzie wieszował WP województwa wileńskiego albo mińskiego⁴⁸³.

Oczywiście cały czas G. Jeleński otrzymywał od swych bliskich prośby o załatwienie różnych spraw: od tych toczących się w sądach i trybunałach⁴⁸⁴, po te związane z awansami i orderami⁴⁸⁵. Ciągłe też przy pomocy S. Jeleńskiego⁴⁸⁶, I. Obuchowicza⁴⁸⁷, S. Lewandowskiego i innych⁴⁸⁸ pilnował ekonomicznych interesów, m.in. kontraktów mińskich⁴⁸⁹.

⁴⁸¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 126, Jan Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Grodno 5 I 1785.

⁴⁸² Jeszcze w połowie września 1784 roku wysyłano z Warszawy do G. Jeleńskiego różne rzeczy, m.in. *Diariusz sejmu 1782*, który kupiono dla niego za 30 złp. Niejaki ksiądz Papuski, który to załatwiał, oddał go do przewiezienia „okazją”, gdyż pocztą go nie posyłał, bo zbyt gruby i ciężki „więcej by kosztował w transporcie, niż sam wart”, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 175, k. 23—23v, Ksiądz [?] Papuski dziekan do [G. Jeleńskiego?], Warszawa 15 IX 1784. Z tego miesiąca pochodzą też relacje M. [?] Kończy adresowane do G. Jeleńskiego o sytuacji w Warszawie, m.in. o hetmanie Franciszku Ksawerym Branickim i Adamie Kazimierzu Czartoryskim, któremu „cesarz oświadczył, żeby się królowi naszemu nie narażał”, NGAB, F 1636, op. 1, rkps 156, k. 10, 13, M. Kończa do [G. Jeleńskiego], Warszawa 11 IX 1784 i [b.m. i d.; IX] 1784.

⁴⁸³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 74—75, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego?], Dudzicze 22 XII 1784. G. Jeleński jeszcze 21 grudnia 1785 roku był na sesji RN, por. AGAD, tzw. *Metryka Litewska*, dz. VII, rkps 51, s. 27, *Protokoły posiedzeń Rady Nieustającej*. Z tego dokumentu wynika, że obowiązek zasiadania w RN G. Jeleński traktował poważnie, posiedzeń nie opuszczał.

⁴⁸⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 65, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego], [b.m. i d.] 1784.

⁴⁸⁵ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 141v, Jan Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], [b.m.] 19 VIII 1784; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 179, k. 15v—16, 17v—18, 19, F. de Raës do [G. Jeleńskiego?], Wilno 21 i 28 III 1784 oraz [b.m. i d.]; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 175, k. 23, Ksiądz [?] Papuski [?] dziekan do [G. Jeleńskiego?], Warszawa 15 IX 1784; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 188, k. 9—9v, Fr.[anciszek] Uniechowski do [G.?] Jeleńskiego, Mińków 26 XI 1784 — w sprawie Daszkiewiczów.

⁴⁸⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 71—72, Stanisław Jeleński [pisarz grodzki mozyrski] do stryja [G. Jeleńskiego?], Zenkiewiczze [?] 4 III 1784.

⁴⁸⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 66—67v, I. Obuchowicz [stolnik mozyrski] do ojca [G. Jeleńskiego], Jurza 20 III 1784.

⁴⁸⁸ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 67—67v, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Jurza 20 III 1784; NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 71—72, S. Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego?], Zenkiewiczze [?] 4 III 1784.

⁴⁸⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 67—67v, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Jurza 20 III 1784.

Początek roku 1785 niejako tradycyjnie zaczął się od narad w Grodnie dotyczących obsady deputatów. Pisał o nich Jan Jeleński, ale czy w nich uczestniczył, trudno powiedzieć. Informował w każdym razie G. Jeleńskiego o przygotowywaniu projektów praw przez A. Chmarę, wojewodę mińskiego, obranego marszałkiem Trybunału Litewskiego w 1785 roku, A.M. Sapiehę, kanclerza WKL, i J. Chreptowicza, podkanclerzego WKL⁴⁹⁰. Ułożono również „serię deputatów”: „dobrze by było, aby Obuchowicz albo kto z imienia naszego na sejmikach się znajdował i naszym przyjaciółom pomagał”⁴⁹¹. Z tej relacji wynika, że myślano o I. Obuchowiczu jako kandydacie na sejmik mozyrski, choć zapis jest niejasny⁴⁹². Na tych naradach pojawiła się też koncepcja usunięcia „z kalendarza” sejmiku relacyjnego jako niepotrzebnego⁴⁹³. Na marginesie relacji Jana Jeleńskiego powrócił wątek podskarbiego A. Tyzenhauza — zawarto mianowicie krótką informację, że z Grodna się „oddalił” do Warszawy⁴⁹⁴. Ostatecznie na sejmiku mozyrskim 7 lutego 1785 roku wybrano deputatami: Kazimierza Wenclawowicza, szambelana JKM, i Ambrożego Oskierkę, generała adiutanta JKM⁴⁹⁵.

Już od połowy 1785 roku pojawił się temat elekcji posłów na przyszły sejm w 1786 roku. Deklarację z tym związaną w liście do G. Jeleńskiego złożył wówczas K.L. Jeleński, podkomorzy mozyrski. Pisał, że jest pełen ducha patriotycznego⁴⁹⁶, wspominał o zrobieniu planty posłów na przyszły sejm i — tak jak przed ostatnim sejmem — deklarował się być posłem⁴⁹⁷. Myślał też o lasce marszałkowskiej dla siebie, jednak tej myśli towarzyszyła smutna refleksja: „w tym wieku intryga przemożna”⁴⁹⁸. Oferował również G. Jeleńskiemu swe usługi: „do Dunajczyc stawię się na każde wezwanie”⁴⁹⁹. W tym czasie chyba jednak bliższymi współpracownikami G. Jeleńskiego byli Antoni Karol Goliusz, jego sekretarz⁵⁰⁰, oraz I. Obuchowicz, w którego gestii było dogląwanie roczków

⁴⁹⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 126v—127v, Jan Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Grodno 5 I 1785.

⁴⁹¹ Por. ibidem, k. 127.

⁴⁹² Por. ibidem, k. 126v—127v.

⁴⁹³ Por. ibidem, k. 126v.

⁴⁹⁴ Por. ibidem, k. 127. Od początku stycznia 1785 przebywał też w Warszawie G. Jeleński, por. AGAD, tzw. Metryka Litewska, dz. VII, rkps 51, s. 31, Protokoły posiedzeń Rady Nieustającej.

⁴⁹⁵ Por. *Deputaci*, s. 369. Natomiast ze Żmudzi wybrano Mateusza Jeleńskiego, por. ibidem, s. 368.

⁴⁹⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 154v, K.L. Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], [b.m.] 25 VI 1785.

⁴⁹⁷ Por. ibidem.

⁴⁹⁸ Por. ibidem.

⁴⁹⁹ Por. ibidem.

⁵⁰⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 76, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego], Dudzi-cze 26 VII 1785.

w Mozyrzu⁵⁰¹, co mu się zresztą bardzo dobrze udawało⁵⁰². Wpływ na to miała być może interwencja B. Wolbeka, który sam nie mogąc z powodów zdrowotnych uczestniczyć w roczkach, nakłaniał do udziału w nich — za pośrednictwem G. Jeleńskiego — innych członków rodu Jeleńskich: „ażeby nieekskuzując się ekonomicznymi zabawami swemi i ustawicznym godnych żon swoich pilnowaniem, niezawodnie na sądy” przybyli⁵⁰³. W 1785 roku postanowił też G. Jeleński nagrodzić usługi swego współpracownika i męża córki Rafała zarazem, starając się o Order św. Stanisława dla niego. Zabiegi o to rozpoczęły jeszcze na początku 1785 roku Jan Jeleński⁵⁰⁴, ale długo chyba nie przynosiły rezultatu, więc w grudniu 1785 roku sam Gedeon w swym liście do króla pisał, że B. Wolbek już 40 lat „pracuje na urzędach publicznych”⁵⁰⁵. W liście tym tradycyjnie już niejako wspominał o poświęceniu domu Jeleńskich, nieskromnie zauważał: „żadnego ani trybunału, ani sejmu nie było, w którym by abo z imienia mego Jeleński, abo za sobą Jeleńską mający publicznej nie odbywał postugi”⁵⁰⁶. Na ile list ten przyspieszył proces nadania orderu B. Wolbekowi, trudno powiedzieć, wszak trzeba stwierdzić, że finał był pomyślny i order mu przyznano, ale rok później⁵⁰⁷. Z listu G. Jeleńskiego do króla wszelako wynika jeszcze jedna konstatacja. Otóż nadawca wyraźnie podkreślał, że na czele wszystkich Jeleńskich, jego krewnych i powinowatych, stoi on, a zaraz po nim Jan Jeleński⁵⁰⁸. Taką pozycję w rodzinie Gedeon budował długo, z pewnością najwięcej też przyczynił się do wzrostu jej siły, ale traktując literalnie listy jego bratanków do niego, należy przypuszczać, że czuł się w niej jako władca udzielnny. Z pewnością mógł się tak poczuć, gdy czytał w liście Jana Jeleńskiego: „Niech nie usta

⁵⁰¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 145, k. 13v, Antoni Karol Goliusz do [G.] Jeleńskiego, Dunajczyce 22 VIII 1785.

⁵⁰² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 165, k. 3—3v, Jerzy [?] Majerhafer porucznik do [G. Jeleńskiego?], Mozyrz 29 IX 1785.

⁵⁰³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 76v, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego], Dudzicz 26 VII 1785.

⁵⁰⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 126v, Jan Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Grodno 5 I 1785. Jan Jeleński zaangażował w te starania marszałka koronnego Michała Jerzego Mniszcha i podkanclerzego J. Chreptowicz. Por. też NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 76, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego], Dudzicz 26 VII 1785.

⁵⁰⁵ BCz., rkps 727, s. 535, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Komarowicze 30 XII 1785.

⁵⁰⁶ Ibidem.

⁵⁰⁷ Por. podziękowanie za order: NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 78—79, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego], Dudzicz 25 XII 1786. Później otrzymał mniej przyjemną wiadomość, że ma za niego zapłacić 66 czer. zł, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 137, k. 23v, [Jan Jeleński] do [żony Justyny], Warszawa 13 XII 1786. Por. też Z. DUNIN-WILCZYŃSKI, *Order Świętego Stanisława...*, s. 193.

⁵⁰⁸ BCz., rkps 727, s. 535, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Komarowicze 30 XII 1785.

twoje, lecz same czynności i dzieła przekonają naród, jakim [jesteś] mężem w radzie, obywatelem w ojczyźnie, a kochającym Boga w rozwadze”⁵⁰⁹. Podobnie w tym czasie pisał do stryja — zapominając o sporze z nim — K.L. Jeleński, wychwalając jego postugę publiczną⁵¹⁰. O własnej wielkości zaś utwierdzały G. Jeleńskiego słane do niego prośby o załatwienie różnych — raczej drobnych albo formalnych — spraw, choć tych nie było chyba wcale tak wiele, przynajmniej w 1785 roku, a część wynikała z „nieczynności” A.M. Sapiehy⁵¹¹.

W 1784 roku, jak już wspomniano, G. Jeleński został wybrany konsyliarzem Rady Nieustającej. Popierał w niej zazwyczaj stronę królewską, ale też miał swoje zdanie. Przede wszystkim starał się działać dla dobra prowincji litewskiej. W 1785 roku zabrał głos, by ratować Litwę przed głodem, zwracał się do króla: „ratuj przed [...] plagą boską, upadkiem, powietrzem na bydło na Litwie, przed rozlewem wód, nieurodzajami. Wprowadź uniwersały zalecające obywatelstwu niewywożenie żyta za granicę”. Przekonywał, że taki uniwersał nie zaszkodzi „i obywatelom naszym własnych swych korzyści szukającym [...], bo ci w swoim kraju sprzedają wszystko”, dostaną też wyższą cenę⁵¹². Bronił także G. Jeleński praw Litwy w sprawach podatkowych⁵¹³. Był zwolennikiem wzmocnienia wojska, o czym mówił na sesji Rady Nieustającej 15 stycznia 1786 roku. Najpierw w swej mowie dziękował królowi za utworzenie magazynów zbożowych i uporządkowanie spraw wojska i zasugerował, że teraz nadwyżki ze skarbu mogą i mają być obrócone na wojsko⁵¹⁴. Ta część wystąpienia królowi mogła się podobać, gorzej z drugą częścią, w której mówca bronił szarż generalskich generała lejtnanta litewskiego Adama Kazimierza Czartoryskiego, generała ziem podolskich, i generała „Fityngoffa”, chciał ich utrzymania, twierdził, że są potrzebni i użyteczni⁵¹⁵. Przy czym wydaje się, że wojsko traktował nie tyle jako siłę zdolną bronić granic Rzeczypospolitej, ile bardziej partykularnie — jako siłę utrzymującą porządek

⁵⁰⁹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 126v, 146, 150—151, Jan Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Grodno 5 I 1785 i 13 III 1785 oraz Łuczycze 19 V 1785. Nieco wcześniej pisał o wszechmocności władzy stryjowskiej, że został „na nieskończoną ojczyźnie pomoc i użyteczność” przeznaczony, NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 137, Jan Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Grodno 19 XII 1784.

⁵¹⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 157v—158, K.L. Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Gliniszki 16 XII 1785.

⁵¹¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 175, k. 26—27, Julian Przysiecki wojski orszański do [G. Jeleńskiego?], Grodno 24 VIII 1785.

⁵¹² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 28, k. 1—2, Zdanie JW Gedeona Jeleńskiego kasztelana nowogródzkiego, starosty mozyrskiego, konsyliarz Rady, [Warszawa] 22 XI 1785.

⁵¹³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 47, k. 52, Zdanie [Gedeona Jeleńskiego] do Rady Nieustającej, brudnopis. [Warszawa] 31 I 1786.

⁵¹⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 28, k. 3—4v, Zdanie JW Gedeona Jeleńskiego kasztelana nowogródzkiego, starosty mozyrskiego, konsyliarza Rady, 15 I 1786.

⁵¹⁵ Ibidem.

w kraju. Ta kwestia interesowała go też wówczas ze względu na problemy z ludnością żydowską. Z jednej strony z pewnością ją ochraniał przed nadmiernym uciskiem ekonomicznym, ale z drugiej — pragnął ją utrzymać w zależności od jurysdykcji wojewodzińskiej. Takie stanowisko zajęł w sporze między Żydami wileńskimi a Żydami kahałowi w 1786 roku. Ci pierwsi zwrócili się z prośbą o egzekucję wojskową przeciw kahałowi, czemu sprzeciwił się G. Jeleński. Twierdził on, że spory między Żydami może rozstrzygać tylko komisja skarbowa, natomiast Żydzi w mieście podlegają jurysdykcji wojewodzińskiej albo starościńskiej i tam sprawa Żydów powinna być wniesiona⁵¹⁶. Cały też czas ciążył na G. Jeleńskim obowiązek uczestnictwa w „sądach relacyjnych”, na nie zapraszał go Michał Jerzy Mniszech, marszałek wielki koronny⁵¹⁷.

Rok 1786 był niespokojny w całej Rzeczypospolitej, ale Jeleńscy przetrwali ten czas, mimo pewnych porażek, chyba w dobrej kondycji. G. Jeleński ściślej związał z sobą w tym czasie L. Panczerzyńskiego, który prawdopodobnie za obietnicę wsparcia jego dążeń do uzyskania funkcji sędziego grodzkiego mozyrskiego — do czego Gedeon doprowadził⁵¹⁸ — starał się pilnować interesów kasztelana nowogródzkiego w powiecie mozyrskim⁵¹⁹. Nie udało mu się to jednak w marcu 1786 roku, kiedy zawiódł przebywającego wówczas w Warszawie G. Jeleńskiego, nie doprowadzając do zamierzonego finału sejmiku elekcyjnego, niemniej stało się tak nie tylko z jego winy. Po rezygnacji Jana Jeleńskiego z urzędu sędziego ziemskiego mozyrskiego — co wiązało się z przejściem przez niego starostwa mozyrskiego po stryju — sejmiki źle poszły, L. Panczerzyński pisał: „nieprzyjaznych duchów to dzieło” i ich prywaty⁵²⁰. Niestety szczegółów tych obrad nie znamy. W tym czasie — w pierwszej połowie 1786 roku — G. Jeleński finalizował parę spraw rodzinnych i dotyczących jego przyjaciół⁵²¹. W sądach asesorskich postarał się o korzystny dekret dla Jana Jeleńskiego, za który ten mu dziękował⁵²², natomiast za wspieranie

⁵¹⁶ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 96—98, Zdanie JW. IPana Jeleńskiego Kasztelana Nowogródzkiego, Warszawa 6 VIII 1786.

⁵¹⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 68, k. 55—56, [Michał Jerzy Mniszech] marszałek wielki koronny do [G.] Jeleńskiego kasztelana nowogródzkiego, Warszawa [1785].

⁵¹⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 177, k. 30, L. Panczerzyński do [G.] Jeleńskiego, Zubrzyca IX [1786].

⁵¹⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 177, k. 26v—27, 30v—31, L. Panczerzyński do [G.] Jeleńskiego, Zubrzyca 19 II 1786, IX [1786].

⁵²⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 108v, L. Panczerzyński do [G. Jeleńskiego], Łuczycyce [?] 14 III 1786.

⁵²¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 60, NN do [G.] Jeleńskiego, Wilno 29 I 1786.

⁵²² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 161, J.[an Jeleński] do stryja [G. Jeleńskiego], [b.m.] 19 IV 1786.

rodziny, za już wcześniej pozyskany przez Jana Jeleńskiego urząd pisarza dekretowego i starosty mozyrskiego dziękował stryjowi K.L. Jeleński⁵²³.

Na burzliwym sejmie 1786 roku obecny był z Jeleńskich nie tylko Gedeon. Na sejmikach żmudzkich spokojnie odbytych posłem obrany został m.in. Mateusz Jeleński⁵²⁴, wywodzący się z jednej z bocznych linii Jeleńskich. Nie ma raczej wątpliwości, że był on reprezentantem stronnictwa królewskiego, wszak za elekcję odpowiadali starosta żmudzki Antoni Giełgud i kasztelan żmudzki Stanisław Tyszkiewicz⁵²⁵, politycy związani ze Stanisławem Augustem. Posłem na sejm 1786 roku wybrano też podczas sejmiku mozyrskiego Jana Jeleńskiego, starostę sądowego mozyrskiego, jak pisze A. Danilczyk, „z rodziny tradycyjnie związanej z Nieświeżem”⁵²⁶, co jednak w tym czasie nie było przy wyborze już najistotniejsze. Drugim posłem w Mozyrzcu wybrano Antoniego Oskierkę⁵²⁷, który wcześniej bezskutecznie ubiegał się o wybór na sejmiku mińskim. Dodajmy, że pochodził on z „rodziny tradycyjnie rywalizującej z Jeleńskimi”, niemniej i tu do żadnych swarów nie doszło. Podobnie spokojnie przebiegła elekcja posłów w województwie mińskim, przewodził sejmikowi mińskiemu wojewoda miński Adam Chmara i K.S. Radziwiłł⁵²⁸. Na posłów planowano wybrać Antoniego Oskierkę i pisarza grodzkiego mińskiego Józefa Wańkowicza, ale pojawił się tam jako kandydat Ksawery Massalski i to właśnie on razem z J. Wańkowiczem zostali posłami⁵²⁹, pieczę nad całością sprawował starosta miński M.H. Radziwiłł⁵³⁰. W takiej też spokojnej atmosferze obrano posłów rzeczywycich⁵³¹. Na sejmikach poselskich pojawił się też Józef Jeleński, ciwun trocki, który na sejmiku w Trokach pilnował interesów K.S. Radziwiłła. Jak wynika z jego relacji, był w tym skuteczny, utrzymał wskazanych przez księcia kandydatów do poselstwa. Pierwszym posłem według życzenia K.S. Radziwiłła został Michał Ogiński, wojewodziec trocki, a drugim Adam Turczynowicz, chorąży trocki. Józef Jeleński, by ten cel osiągnąć, musiał pokonać wpływy podkanclerzego litewskiego J. Chreptowicza, który starał się utrzymać przy poselstwie wojskiego litewskiego

⁵²³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 159, K.L. Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Glin-ciszki 2 IV 1786.

⁵²⁴ A. DANILCZYK, *W kręgu afery...*, s. 110, na podstawie BCz., rkps 726, s. 81, Antoni Giełgud starosta żmudzki do Stanisława Augusta, 22 VIII 1786.

⁵²⁵ Ibidem.

⁵²⁶ Ibidem, s. 113.

⁵²⁷ Ibidem.

⁵²⁸ Ibidem, s. 112—113.

⁵²⁹ Ibidem.

⁵³⁰ Ibidem.

⁵³¹ Ibidem, s. 113.

Michała Zaleskiego⁵³². Józef Jeleński umieścił też w instrukcji wszystkie projekty K.S. Radziwiłła⁵³³.

Gedeon Jeleński mógł w sejmikach nie uczestniczyć, gdyż był prawdopodobnie na sesji „sądów realcyjnych”, te rozpoczynały się na zamku w Warszawie 10 kwietnia 1786 roku⁵³⁴. Odegrał natomiast pewną rolę już na samym sejmie 1786 roku, zapraszał bowiem izbę poselską dołączenia się z senatem⁵³⁵. Na sejmie 1786 roku jednak wyraziściej Jeleńscy się nie zapisali. G. Jeleński, będąc regalistą, popierał uregulowanie kwestii monetarnych i ustanowienie magazynów zbożowych, ale był przeciw zgodzie na kupno przez mieszczan ziemi⁵³⁶, czemu nie należy się dziwić, jego doświadczenia wyniesione z Mozyrza — ciągłe kłótnie z mieszczanami — nie sprzyjały bowiem innemu myśleniu. Bardziej aktywny był G. Jeleński w Radzie Nieustającej, w której zaproponował wprowadzenie zakazu pochówku w świątyniach i na przykościelnych cmentarzach znajdujących się w mieście. Uważał, że cmentarze należy sytuować z dala od zabudowań miejskich, poza granicami miast⁵³⁷. Z pewnością też myślał o reformie Rzeczypospolitej i swymi pomysłami dzielił się z innymi, m.in. z kanclerzem A.M. Sapiehą⁵³⁸, jednak na forum publicznym ich nie głosił. Również Jan Jeleński obecny na sejmie w Warszawie, jakkolwiek pisał do żony o swych wielu zatrudnieniach sejmowych — co było przyczyną, dla której „tak krótko” pisał — to jednak był mało widoczny, natomiast w istocie starał się załatwiać rodzinne interesy, był nawet u króla w sprawie przyznania orderu B. Wolbekowi⁵³⁹.

⁵³² AGAD, AR V, rkps 6009, s. 15, Józef Jeleński ciwun trocki do księcia [K.S.] Radziwiłła [wojewody wileńskiego], Wilno 25 VIII 1786. Por. też A. DANILCZYK, *W kręgu...*, s. 108; A.B. ZAKRZEWSKI, *Sejmiki...*, s. 82, 103, 126.

⁵³³ AGAD, AR V, rkps 6009, s. 15, Józef Jeleński ciwun trocki do księcia [K.S.] Radziwiłła [wojewody wileńskiego], Wilno 25 VIII 1786.

⁵³⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 68, k. 55—56, [M.J. Mniszech] marszałek wielki koronny do [G.] Jeleńskiego, Warszawa [1785].

⁵³⁵ A. DANILCZYK, *W kręgu afery...*, s. 140. Por. AGAD, APP, rkps 102, s. 2, Dyaryusz Seymu Ordynaryjnego Warszawskiego 1786 pod łaską marszałka Stanisława Gadowskiego.

⁵³⁶ A. DANILCZYK, *W kręgu afery...*, s. 173. Por. surowy osąd treści m.in. mowy G. Jeleńskiego w: A. STROYNOWSKI, *Opozycja sejmowa...*, s. 217.

⁵³⁷ J. GORDZIEJEW, *Komisje Porządkowe Cywilno-Wojskowe w Wielkim Księstwie Litewskim w okresie Sejmu Czteroletniego (1789—1792)*, Kraków 2010, s. 183; T. SROGOSZ, *Problemy sanitarno-zdrowotne w działalności administracji Rzeczypospolitej w okresie stanisławowskim*, Łódź 1993, s. 251—252.

⁵³⁸ A.M. Sapieha na przesłane mu pisma odpowiadał: „Zdania pełne gruntownych myśli i Pastryotycznych sentymentów, które JWP przesłać mi raczyłeś lubo przez się nader są szacowne [...]”, NGAB, F 1636, op. 1, rkps 199, k. 53, [A.M.] Sapieha do [G.] Jeleńskiego, Dereczyn 4 IX 1786.

⁵³⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 191, Jan Jeleński do żony J. Jeleńskiej, [b.m.; Warszawa] 2 X 1786.

W latach następnych do czasów Sejmu Wielkiego w powiecie mozyrskim — jak i w całym województwie mińskim — do żadnych rewolucyjnych zmian politycznych nie dochodziło ani do burzliwych zgromadzeń. Także w Mozyrzcu, jakkolwiek sejm 1786 roku był burzliwy, emocji politycznych było mniej. Spokojnie przeszła, zazwyczaj budząca poruszenie, elekcja na starostwo mozyrskie w 1786 roku. Wynikało to z faktu, że już wcześniej G. Jeleński zapewnił tę funkcję Janowi Jeleńskiemu. Tak spokojnie nie było już jednak w Mińsku. Tu o starostwo mińskie na początku 1787 roku ubiegało się pięciu kandydatów. Ich rywalizacja doprowadziła do rozdwojenia sejmiku, z czego tłumaczyć się musiał A. Chmara, wojewoda miński, przed O. Stackelbergiem, który wspierał kandydaturę Michała Hieronima Brzostowskiego, wojewodzica inflanckiego⁵⁴⁰. Za M.H. Brzostowskim przemawiał też S. Tyszkiewicz⁵⁴¹. Takie wsparcie zadecydowało o wyborze M.H. Brzostowskiego na starostę mińskiego, a sama elekcja pokazała siłę wpływów ambasadora moskiewskiego w Rzeczypospolitej. Wątpliwości co do prawidłowości sejmiku pozostały, wszelako Antoni Pruszyński, podkomorzy miński, spokojnie napisał do Stanisława Augusta, że „mimo fałszywie przeciwnej strony zaskarżenia” wybrano starostą mińskim M.H. Brzostowskiego⁵⁴².

Do pewnych ekscesów doszło na początku 1787 roku w Mozyrzcu, miało to miejsce przy okazji elekcji sędziego ziemskiego — niedokończonych w 1786 roku, o czym już wspomiano — którego chciano wybrać po sejmikach deputackich. Na nich nie było Jana Jeleńskiego, którego w Warszawie zatrzymał kanclerz A.M. Sapieha⁵⁴³. 9 lutego 1787 roku szlachta mozyrska złożyła manifest na Trojana Przyborę, łowczego inflanckiego, i jego pomocników, ponieważ ci 8 lutego zerwali sejmik. W manifeste pisali: „My pozostali w mieście Mozyrze obywatele [...], czując w sercach obywatelskich gwałt prawa i krzywdę, i pogardę laski marszałkowskiej, przemoc w obywatelstwie, zły przykład dla powszechności [...], skarżymy Trojana Przyborę, przed królem ojcem i czynimy zażalenie”⁵⁴⁴. Ów T. Przybora czynił awantury już po oddaleniu się marszałka K.M. Oskierki, a na zaważony urząd sędziego wybrał się „tumultem bez aktu elekcji”. Wcześniej marszałek nakazał odwlec elekcję do przyszłych sejmików⁵⁴⁵. Żądano więc ukarania T. Przybory. Manifest w tej

⁵⁴⁰ NGAB, F 1324, op. 1, rkps 62, k. 42—42v, kopia [Adam] Chmara wojewoda miński do O. Stackelberga, [b.m.] 10 II 1787.

⁵⁴¹ NGAB, F 1324, op. 1, rkps 62, k. 44, NN do [A.] Chmary, Warszawa 24 I 1787.

⁵⁴² Por. BCz., rkps 700, s. 239, A. Pruszyński do Stanisława Augusta, Mińsk 16 II 1787.

⁵⁴³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 156, Jan Jeleński do żony „Justeleńki” [J. Jeleńskiej], Warszawa 16 XII 1786.

⁵⁴⁴ BCz., rkps 735, s. 1115, Wypis z ksiąg ziemskich powiatu mozyrskiego, 9 II 1787.

⁵⁴⁵ Ibidem.

sprawie podpisali m.in.: Joachim Korsak, sędzia ziemski mozyrski; Adam Stocki, wojski; Ignacy Obuchowicz, stolnik mozyrski; Ignacy Horwat, sędzia grodzki; Kazimierz Wenclawowicz; Ludwik Marceli Oranowski, podczasy mozyrski; Ludwik Pancerzyński, mieczny mozyrski i deputat; Kazimierz Antoni Bujalski, oboźny mozyrski; Dominik Bogusz, łowczy mozyrski; Wincenty Obuchowicz, skarbnikowicz; Józef Obuchowicz, szambelan JKM; Rafał Żudra; Aleksander Korsak; Piotr Korsak; Karol i Ignacy Korsakowie⁵⁴⁶. Wielu w tym gronie obywateli było związanych z Jeleńskimi. Całą sprawę wyjaśniał Jan Jeleński, starosta mozyrski, w piśmie „Objaśnienie o sejmikach mozyrskich deputackich pod prezydencją Kazimierza M. Oskierka”⁵⁴⁷. Krótko przedstawił historię wyboru deputatów na sejmiku, bez problemów zostali nimi L. Pancerzyński i I. Oskierka, szambelan JKM i syn marszałka⁵⁴⁸. W drugim dniu na sejmiku gospodarskim I. Horwat i T. Przybora, palestrant rzeczycki, starali się „o sęstwo”, jednak „do czwartku” nic nie ustalono. Marszałek, 20 lat pełniący tę funkcję, starał się uspokoić sytuację, ale T. Przybora był uparty i niestały w decyzjach. Marszałek nakazał wotowanie, powołał komisje i salwował sesję do piątku, na co wszyscy się zgodzili, wówczas to T. Przybora „do garstki opitej szlachty zawołał »krzywda, strzeżcie się bracia szlachta«. Ta na ten głos bez przytomności porwała się do szabel”. Stanęła też do szabel druga partia — I. Horwata. Widząc to, marszałek uznał, że bezpieczeństwo sejmiku zostało zgwałcone i zalimitował sejmik, a elekcję sędzięgo odłożył do przeszłych sejmików, po czym 9 lutego wyjechał do domu. Tymczasem T. Przybora zrobił w miejscu nieprzyzwoitym elekcję, w której udział wzięli chorąży Bogusław Oskierka z synami i dwaj przedstawiciele rodziny Lenkiewiczów, wszyscy oni jednak T. Przyborę odstąpili⁵⁴⁹. Ten drugi sejmik — nie bez ekscesów i bezprawie — odbył się pod prezydencją wspomnianego już chorążego mozyrskiego B. Oskierki poza zamkiem w Mozyrzu, mianowicie w jego domu. W konkluzji J. Jeleński stwierdził, że T. Przybora wybrany został „nagannie” i dlatego przywilej nie będzie podpisany⁵⁵⁰. Odniósł się do tego też Joachim Chreptowicz, podkanclerzy litewski, który również uznał, że nie można podpisywać przywileju, tym bardziej że zbliża się czas sejmików wskazanych przez marszałka⁵⁵¹. Wydaje się, że protesty strony reprezentującej T. Przyborę, m.in. Antoniego i Bogusława Oskierków oraz Jana i Ignacego Lenkiewiczów, broniące jego wyboru, a zarzucające Jeleńskim i ich powinowatym,

⁵⁴⁶ Ibidem, s. 1116.

⁵⁴⁷ BCz., rkps 735, s. 1111, *Objaśnienie o sejmikach mozyrskich* [1787].

⁵⁴⁸ Por. *Deputaci*, s. 365.

⁵⁴⁹ BCz., rkps 735, s. 1111, *Objaśnienie o sejmikach mozyrskich* [1787].

⁵⁵⁰ Ibidem, s. 1112.

⁵⁵¹ BCz., rkps 735, s. 113—114, J. Chreptowicz do Stanisława Augusta, 17 XI 1787.

że przedkładają przemoc nad równość szlachecką, okazały się nieskuteczne⁵⁵². Być może w związku z owym rozdwojonym sejmikiem mozyrskim pojawiła się sugestia B. Wolbeka, wsparta przez jego żonę Rozalię, córkę R. Jeleńskiego, a kierowana do G. Jeleńskiego, by ten w staraniach swoich wsparł do wakujących funkcji któregoś z synów koniuszego mozyrskiego, przypuszczalnie Stanisława Jeleńskiego⁵⁵³.

Okres poprzedzający czas Sejmu Wielkiego, począwszy od 1786 roku do lata 1788, pod wieloma względami był przełomowy. Jakkolwiek trudno to ująć, to jednak wtedy uformował się w pełni nowy sposób patrzenia na państwo, na Rzeczpospolitą i — co ważniejsze — ten trend ogarnął dużą część elit społeczeństwa szlacheckiego. Nie chodziło przy tym o konkretne pomysły czy reformy, ale o ogólne spojrzenie na istotę państwa, co zmieniało stosunek obywateli do niego. Pierwszym takim momentem, kiedy można było tę zmianę dostrzec, były sejniki poselskie 1788 roku, choć jeszcze wcześniejsze sejniki deputackie przeszły bez większego echa, spokojnie i zgodnie z planem, o czym zawiadamiał K.S. Radziwiłła G. Jeleński, pisząc, że zgodnie z wolą księcia deputatami zostali jego synowiec Stanisław Jeleński, pisarz grodzki mozyrski, wspólnie z Dominikiem Boguszem, łowczym mozyrskim, a całą sprawę przeprowadził on razem ze swymi przyjaciółmi i swoim kosztem⁵⁵⁴. Później na początku czerwca 1788 roku, dziękując za kreację swego synowca Stanisława Jeleńskiego, „obecnego sędziego trybunalskiego, pisarza grodzkiego mozyrskiego, teraz deputatem na kadencji grodzieńskiej” będącego, prosił wojewodę wileńskiego, by przy lasce duchownej był utrzymany i żeby na następnym sejmie zyskał funkcję komisarza skarbową⁵⁵⁵. G. Jeleński — jak to miał w zwyczaju — przekonywał do swego kandydata w swój ulubiony sposób:

⁵⁵² Por. BCz., rkps 700, s. 113—114, Antoni Oskierka do Stanisława Augusta, Mozyrz 12 II 1787; BCz., rkps 700, s. 115, List szlachty mozyrskiej do Stanisława Augusta, Mozyrz 9 II 1787, tu podpisy m.in. Oskierków i Lenkiewiczów, łącznie siedem podpisów. Por. też BCz., rkps 700, s. 117—119, Oświadczenie urzędników i szlachty mozyrskiej złożył łowczy infancki Troian Przybora, Mozyrz 10 II 1787, tu łącznie 81 podpisów, w tym pięć Oskierków i trzy Lenkiewiczów, trzy Przyborów, reszta to szlachta drobna, sporo podpisów krzyżykami. W oświadczeniu o przemoc oskarżano jednak nie Jeleńskich, a Ignacego Obuchowicza, bliskiego współpracownika G. Jeleńskiego i jego zięcia.

⁵⁵³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 80—81, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego], Dudzicze 27 II 1787 — tu też dopisek żony powtarzający prośbę za „Koniuszynami”. Por. bardzo wymowne życzenia: NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 82—83, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego], Dudzicze 25 III 1787.

⁵⁵⁴ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 111, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła?], Dunajczyce 15 II 1788. Por. *Deputaci*, s. 382.

⁵⁵⁵ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 113—114, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła?], Dunajczyce 6 VI 1788.

wyliczając pełnione już przez niego funkcje. Wymieniał więc, że S. Jeleński był dwa razy marszałkiem koła duchownego w trybunale, cztery razy posłem i pięć razy deputatem⁵⁵⁶. W następnych tygodniach, gdy pojawiła się szansa, by S. Jeleński wziął po raz trzeci „laskę trybunalską duchowną”, dziękując ponownie K.S. Radziwiłłowi, że uczynił jego synowca deputatem, Gedeon przypominał, że on też utrzymywał interesy księcia w Radzie Nieustającej i w sejmach⁵⁵⁷. G. Jeleński w swym postępowaniu w życiu publicznym już się zmienić nie mógł — stale posługiwał się dawnymi metodami, coś się jednak zmieniło wokół niego. Nie dotyczyło to wszak samej rodziny Jeleńskich, przywołać wystarczy tylko list Marcina Jeleńskiego do stryja (przypuszczalnie G. Jeleńskiego), w którym przypominał mu o swej obecności na sejmikach deputackich w lutym 1788 roku⁵⁵⁸, wszak tu kanwą była sprawa konfliktu jego rodziny z Kuleszami⁵⁵⁹.

Inny już nieco przebieg niż sejmiki deputackie miały sejmiki poselskie z lata 1788 roku. O przygotowaniach do nich w województwie mińskim niewiele wiemy. A. Obuchowiczowa, córka G. Jeleńskiego, pisała do ojca 20 czerwca 1788 roku, że A.M. Sapieha, kanclerz WKL, „bawi się wesoło” widowiskami teatralnymi, na których i ona bywa⁵⁶⁰. Oczywiście żadnych pewnych wniosków z tej relacji wyciągnąć nie można, wszelako sugestia braku większego zaangażowania kanclerza WKL wskazywać może na rozluźnienie więzów klientalnych — z różnych przyczyn — w całym regionie, co zdaje się potwierdzać przebieg sejmiku poselskiego mozyrskiego z lata 1788 roku.

Jerzy Michalski pisał, że w powiecie mozyrskim mimo silnego antagonizmu pomiędzy Oskierkami a Jeleńskimi doszło do porozumienia tych rodzin i zgodnie wybrano na posłów Jana M. Oskierkę, strażnika WKL, i Karola Jeleńskiego — w rzeczywistości wybrano Konstantego Ludwika, Karol jest tu pomyłką — podkomorzego mozyrskiego. Przegrał z nimi Mikołaj Morawski popierany przez K.S. Radziwiłła i Stanisława Augusta⁵⁶¹. Król pisał do G. Jeleńskiego,

⁵⁵⁶ Ibidem.

⁵⁵⁷ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 116, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła?], [...]nik 19 VIII 1788.

⁵⁵⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 85—86v, Marcin Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego], Fastowicze 9 II 1788.

⁵⁵⁹ Por. ibidem.

⁵⁶⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 97, Ang.[ela] Obuchowiczowa do ojca [G. Jeleńskiego], Mo[...] 20 VI 1788.

⁵⁶¹ Por. J. MICHALSKI, *Sejmiki poselskie 1788 roku*, W: IDEM, *Studia historyczne z XVII i XIX wieku*, t. 1, Warszawa 2007, s. 270. Por. *Lietuvos didžiosios kunigaikštystės seimelių instrukcijos (1788—1790)*, red. R. JURGAITIS, A. STANKEVIČ, A. VERBICKIENĖ, Vilnius 2015, s. 342, Instrukcja powiatu mozyrskiego, 18 VIII 1788.

wstawiając się za M. Morawskim, pisarzem wojsk litewskich, który „życzy” sobie być posłem z powiatu mozyrskiego, i dodawał: „w ufności, że też żądanie nie będzie w niczym przeciwne zamiarom WP, zalecam skutek”. Wspominał również o Gedeona zadawnionym kredycie w powiecie mozyrskim⁵⁶². G. Jeleński dość dosadnie odpowiedział na prośbę Stanisława Augusta, że M. Morawski wcześniej się nie zgłaszał i nie uprzedzał o swej chęci bycia posłem. Nie wiedzieli o tym J.M. Oskierka, strażnik polny litewski, i „synowiec mój podkomorzy mozyrski” K.L. Jeleński, którzy go ubiegli i zostali wybrani posłami, a ponadto „serca obywatelskie” i „afekta całego” powiatu do nich trudno było odwrócić⁵⁶³. W końcu dodawał, że M. Morawski został obrany posłem z powiatu rzeczywicznego, i zaręczał, że z wyboru posłów mozyrskich, a szczególnie „mego synowca”, może król być zadowolony⁵⁶⁴. Trochę łagodniej odpowiedział G. Jeleński K.S. Radziwiłłowi. Sugerował, że starał się zabiegać za kandydaturą M. Morawskiego, ale J.M. Oskierka, strażnik polny, żadną miarą nie odstępował, trudno więc go było utrzymać, tym bardziej że funkcję poselską J.M. Oskierka miał też wcześniej obiecaną. Dalej, bez jakiegokolwiek komentarza, Gedeon informował księcia, że drugim posłem został jego synowiec, podkomorzy mozyrski K.L. Jeleński⁵⁶⁵. Sam się natomiast dodatkowo usprawiedliwiał z nieobecności na tym sejmiku. Pisał, że było to spowodowane wiekiem i stanem zdrowia. Zauważał, że jemu, 77-latkowi, „już [...] nie do ambarasów sejmikowych”, jednak do robót sejmikowych przyjaciół dał⁵⁶⁶. W podobnym tonie, choć z większym uniżeniem, przedstawił przebieg sejmiku mozyrskiego K.S. Radziwiłłowi bratanek G. Jeleńskiego — Jan Jeleński, który w przeciwieństwie do stryja, był obecny na sejmiku. Zaczął swą relację od słów: „Zawsze przyłgnięci jesteśmy z całym imieniem naszym” do księcia, „tak było w poprzednikach naszych i tak jest w nas samych, jesteśmy nieodstępni przyjaciółmi jego, w ufności więc tej brata mego podkomorzego mozyrskiego [Konstantego Ludwika] usuwać od poselstwa ani mogłem, ani powinienem, a JW. Oskierka strażnik polny litewski, gdy [poselstwa] odstąpić dla JW. Morawskiego pisarza wojskowego nie chciał, więc trudno już nam było *sine unanimitate* wykonać wolę” księcia. Wszyscy sejmikujący uznali, że ten godny obywatel M. Morawski „posłem stanąć z powiatu naszego nie może”, ale pojechał na sejmik do Rzeczycy i tam go obrano. Dalej J. Jeleński

⁵⁶² BCz., rkps 732, s. 725, Stanisław August do G. Jeleńskiego, Warszawa 11 VI 1788.

⁵⁶³ BCz., rkps 732, s. 727, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Skrychołów 29 VIII 1788.

⁵⁶⁴ Ibidem.

⁵⁶⁵ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 116, G. Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła?], [...]nik 19 VIII 1788.

⁵⁶⁶ Ibidem, s. 117.

przepraszał K.S. Radziwiłła: „racz książę darować, że interesowanie jego skutku nie miało”, wszak zapewniał: „racz zaufać tym wybranym posłom, możesz na nich polegać, jak na pisarzu wojskowym M. Morawskim”⁵⁶⁷. Wydaje się, że nie będąc pewnym reakcji Stanisława Augusta i K.S. Radziwiłła, Jan Jeleński niejako profilaktycznie starał się zapewnić poparcie dla wybranych posłów mozyrskich u — dotąd nieobecnego w rozgrywkach publicznych w województwie mińskim i powiecie mozyrskim — marszałka nadwornego litewskiego Ignacego Potockiego. Jemu też na początku września 1788 roku deklarował usługi swej rodziny⁵⁶⁸.

To mimo wszystko sytuacja nowa w powiecie mozyrskim, bowiem przegrał kandydat wspierany przez tych, którzy mieli dotąd bardzo duży wpływ na Jeleńskich. Zresztą Jeleńscy zawsze czuli się związani z Radziwiłłami, od nich przecież mieli wiele dzierżaw, urzędy zaś zawdzięczali Stanisławowi Augustowi. Taka emancypacja spod tych wpływów, z pewnością jeszcze nie do końca czysta ideologicznie, była jednak świadectwem większych zmian dokonujących się w postrzeganiu rzeczywistości Rzeczypospolitej.

Jeleńscy nie brali udziału w sejmiku mińskim w sierpniu 1788 roku, wszak w ogóle ich nie wspominał A. Chmara relacjonujący jego przebieg w liście do króla. Posłami wybrano wówczas Piotra Pawlikowskiego, skarbnika mińskiego, i starostę hajeńskiego Józefa Wołodkowicza⁵⁶⁹. Również w Rzeczy nie było większych problemów z wyborem posłów. Tu za sprawą Józefa Judyckiego, strażnika WKL, posłami zostali Tadeusz Downarowicz, chorąży rzeczycki, i wspomniany już M. Morawski, pisarz wojskowy litewski⁵⁷⁰. M. Morawski miał przy tym trochę szczęścia, bowiem na sejmiku nie stawiał się Antoni (?) Wołowicz, szambelan JKM, którego wspierał prymas Michał Poniatowski. J. Judycki w liście do króla podkreślał: „obaj wybrani wierni tobie”⁵⁷¹. W powiecie rzeczyckim J. Judycki był w tym czasie osobą najważniejszą i to nie tylko z ramienia stronnictwa królewskiego. W każdym razie nie miał co do tego wątpliwości podskarbi nadworny Antoni Dziekoński, który promując T. Downarowicza, chorążego mozyrskiego, na podkomorstwo rzeczyckie, pisał do Stanisława Augusta, że w Warszawie przebywał wówczas strażnik WKL J. Judycki, „wszystkimi promocjami w powiecie rzeczyckim

⁵⁶⁷ AGAD, AR V, rkps 6007, s. 31, Jan Jeleński do księcia [K.S. Radziwiłła?], Mozyrz 20 VIII 1788.

⁵⁶⁸ Por. Z. JANECZEK, *Polityczna rola marszałka litewskiego Ignacego Potockiego w okresie Sejmu Wielkiego 1788—1792*, Katowice 2005, s. 37.

⁵⁶⁹ BCz., rkps 732, s. 165, A. Chmara do Stanisława Augusta, [Mińsk] 21 VIII 1788.

⁵⁷⁰ BCz., rkps 732, s. 747, Józef Judycki do Stanisława Augusta, Grodno [?] 7 IX 1788.

⁵⁷¹ Ibidem.

władzący” i sugerował królowi, by zalecił J. Judyckiemu utrzymanie T. Downarowicza na podkomorstwie⁵⁷². Król, jak się zdaje, potwierdził pozycję J. Judyckiego, wszak odpowiedział, że ten „żadnej wyraźnej intencji sprzeciwienia się żądaniu [...] mi nie okazał”, ale mówił też, „że do sejmików jeszcze wiele czasu”⁵⁷³.

G. Jeleński na sejm 1788 roku do Warszawy już nie zjechał, choć chyba jeszcze miał taką chęć. Już wiosną był zresztą na niego zapraszany, o czym w kwietniu 1788 roku donosił — nie wiadomo tylko z czyjej intencji — M.K.[ończa], dodawał przy tym: „bo rada twoja czysta i zbawienna, byleś był zdrowy”⁵⁷⁴. Później wezwanie ponowił Stanisław August. Ostatecznie jednak G. Jeleński odpisał królowi: „Ale kiedy w samym wyborze podróży zapadłem ciężko na zdrowiu [...] po doktora do Mozyra posłałem, jak zwolni mnie choroba, to przybędę”⁵⁷⁵. Być może faktycznie miał taką nadzieję, rzeczywiście jesienią 1788 roku stancję miał zamówioną u franciszkanów warszawskich⁵⁷⁶. Już jednak do Warszawy nie pojechał, mając chyba faktycznie przewlekłe kłopoty ze zdrowiem⁵⁷⁷, o czym także przekonywał K.S. Radziwiłła: „tak dalece, że nie tylko czytać, pisać, ale nawet i mówić wiele ten paroksyzm nie pozwala”⁵⁷⁸, z czego by wynikało, że i on namawiał G. Jeleńskiego do przybycia do Warszawy. Jeżeli tak było w istocie, to w odpowiedzi oprócz ubolewania nad złym stanem zdrowia K.S. Radziwiłł otrzymał także życzenia bożonarodzeniowe⁵⁷⁹. To jednakowoż by świadczyło, że G. Jeleński w istocie był chory. Później, jeszcze w 1789 roku, M. Kończa pisał, że przybycie WP „byłoby tu żądane”⁵⁸⁰, a we wrześniu 1790 roku próbował przekonać G. Jeleńskiego do wyjazdu na sejm — za pośrednictwem Jana Jeleńskiego — kanclerz WKL A.M. Sapieha⁵⁸¹, ale również bezskutecznie. Wydaje się, że wewnętrzne

⁵⁷² BCz., rkps 732, s. 337—338, Antoni Dziekoński do Stanisława Augusta, Grodno 21 IV 1788.

⁵⁷³ BCz., rkps 732, s. 339, Stanisław August do Antoniego Dziekońskiego, Warszawa 28 IV 1788.

⁵⁷⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 156, k. 40v, M.K.[ończa] do G. Jeleńskiego do Dunajczyc, Praga [Warszawa] 1788 — tu informacja: „odebrałem list WP z kwietnia 1788”.

⁵⁷⁵ BCz., rkps 732, s. 731, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Komarowicze 18 IX 1788.

⁵⁷⁶ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 116, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła?], Komarowicze 2 X 1788.

⁵⁷⁷ Ibidem.

⁵⁷⁸ AGAD, AR V, rkps 6001/2, s. 120, G. Jeleński do [K.S. Radziwiłła], Komarowicze 17 XII 1788.

⁵⁷⁹ Ibidem.

⁵⁸⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 156, k. 28, M. Kończa do [G.] Jeleńskiego, Warszawa [b.d.; 1789].

⁵⁸¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 200, k. 71, [Jan?] Jeleński do [G. Jeleńskiego], Warszawa 22 IX 1790.

przeświadczenie G. Jeleńskiego, że wystąpił się dla Rzeczypospolitej, jakby zwalniało go z obowiązku dalszej posługi państwu, o czym pisał już w 1786 roku do króla. Zauważał, że w skali całego państwa polsko-litewskiego pełnili Jeleńscy różne funkcje publiczne i urzędy, byli przecieź posłami, senatorami, znajdujemy ich w magistraturach krajowych z Radą Nieustającą na czele. Właśnie po pracy w niej — faktycznie wiele czasu w okresie 1784—1786 spędził w Warszawie — G. Jeleński pisał do Stanisława Augusta w grudniu 1786 roku, że całe życie wiernie służył ojczyźnie — także w powiecie mozyrskim — i nic już jej winien nie jest⁵⁸². Przy okazji wymieniał królowi swoje zasługi, funkcje publiczne, od poselskich do członkostwa w Radzie Nieustającej, a żegnając się z nim niejako zaznaczał — trochę taką wymowę ma ten list — że ma już 74 lata. Rekomendował jeszcze przy okazji Bogusława Wolbeka, swego „koligata”, do Orderu św. Stanisława⁵⁸³, który ten otrzymał, o czym już była mowa. Zaznaczyć też trzeba, że w 1793 roku G. Jeleński podziękował Stanisławowi Augustowi, że jego i śp. brata Rafała podniósł do senatorstwa, przy tym zaznaczał: „jesteś istotnym twórcą imienia naszego”⁵⁸⁴.

Być może pewien wpływ na fakt, że G. Jeleński się nie przemógł i nie zmusił do wyjazdu do Warszawy w czasie Sejmu Wielkiego, miało pominięcie go w staraniach o kasztelanię trocką, o którą rywalizował z Michałem Łopottem, marszałkiem Trybunału Litewskiego 1788 roku⁵⁸⁵, i Józefem Chrapowickim, kasztelanem mściślawskim, który już w 1787 roku zgłaszał akces do kasztelanii trockiej albo województwa mściślawskiego⁵⁸⁶. Również w 1787 roku G. Jeleński — „przy nachylonym wieku moim” — suplikował o kasztelanię trocką⁵⁸⁷. Prośbę swą powtórzył latem 1788 roku, argumentując, że jeden jego synowiec, pisarz grodzki, funkcję deputacką odbywa, drugi posłem został, trzeci starosta mozyrski urząd pisarstwa dekretowego piastuje, a on na sejm przybyć „zamyśla”, prosił więc o utrzymanie go w kasztelanii trockiej, ewentualnie, gdyby wojewoda nowogródzki poszedł wyżej, mógłby na jego miejsce „postąpić”⁵⁸⁸. Ostatecznie, jak wynika z listu G. Jeleńskiego, Stanisław August przychylił się do jego prośby, ale stało się to chyba trochę za późno.

⁵⁸² BCz., rkps 922, s. 213, G. Jeleński do Stanisława Augusta, 3 XII 1786.

⁵⁸³ Ibidem.

⁵⁸⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 119, kopia, G. Jeleński do Stanisława Augusta, [b.m.] 1793.

⁵⁸⁵ BCz., rkps 732, s. 959, Michał Łopot do Stanisława Augusta, [b.m.] odebrany 22 VIII 1788; BCz., rkps 732, s. 964, Stanisław August do M. Łopotta, [Warszawa] 27 VIII 1788.

⁵⁸⁶ BCz., rkps 732, s. 181—182, Józef Chrapowicki do Stanisława Augusta, Grodno 11 XI 1787.

⁵⁸⁷ BCz., rkps 732, s. 723, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Dunajczyce 25 XI 1787.

⁵⁸⁸ BCz., rkps 732, s. 729, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Mozyrz 30 VIII 1788.

W kwietniu 1790 roku G. Jeleński dziękując królowi za utrzymanie go przy wakansie na kasztelanię trocką, stwierdził, że jest „niezdrow”, choruje na „s[ł]uchu ból” i więcej się „łóżkiem bawi” niż czym innym, postanowił więc, by kasztelania została w szafunku króla, „na schyłku życia” „determinowałem się zostać przy kasztelanii nowogród.”⁵⁸⁹. Z pewnością Gedeon o tym nie wiedział, ale być może właśnie pod wpływem tego listu o jego kasztelanię nowogródzką dla Michała Bernowicza, sędziego ziemskiego nowogródzkiego, „ile kiedy stary [G.] Jeleński już na schyłku życia”, starania rozpoczął Adam Naruszewicz⁵⁹⁰.

Jeleńscy, przynajmniej ci pełniący funkcje publiczne: senatorów, deputatów czy posłów, w latach 1773—1788 zachowywali prawie zawsze pozycje prokrólewskie, choć nigdy nie afiszowali się ze swymi poglądami, nie zrażali więc do siebie opozycji antykrólewskiej. Niekiedy też trudno zauważyć ich obecność na sejmach. Niemniej początek ich aktywniejszej posługi publicznej w okresie panowania Stanisława Augusta nie zapowiadał tego. Na pierwszym sejmie rozbiorowym był obecny Józef Jeleński jako poseł grodzieński, zapisał on się na nim chlubnie, należał bowiem do grupy posłów protestujących wraz z posłami nowogródzkimi: Tadeuszem Rejtanem i Samuelem Korsakiem. W tej nielicznej grupie był też Stanisław Bohuszewicz, poseł miński⁵⁹¹. Niewykluczone, że właśnie przegrana tych dobrze myślących posłów sprawiła, że odtąd Jeleńscy zdroworoządkowo uznali, że sprzeciw wobec stronnictwa króla wspieranego przez ambasadora moskiewskiego nie ma sensu. Być może więc dlatego posłowanie Stanisława Jeleńskiego wybranego na sejm 1776 roku było już spokojne⁵⁹², choć A. Stroynowski umieszcza go w gronie opozycjonistów Stanisława Augusta⁵⁹³. Jednak wypowiedzi S. Jeleńskiego krytykujące Radę Nieustającą miały charakter bardziej merytoryczny niż polityczny⁵⁹⁴. Tak też było w 1780 roku z Janem Jeleńskim⁵⁹⁵. Nie widać też na sejmie 1786 roku posła księstwa żmudzkiego, nieznanego bliżej Mateusza Jeleńskiego, pisarza grodzkiego⁵⁹⁶. Pojawił się na nim G. Jeleński, kasztelan nowogródzki, ale raczej w roli administracyjnej,

⁵⁸⁹ BCz., rkps 727, s. 537, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Dunajczyce 25 IV 1790.

⁵⁹⁰ Por. *Korespondencja Adma Naruszewicza 1762—1796...*, s. 383, A. Naruszewicz do Stanisława Augusta, Warszawa 7 XII 1790.

⁵⁹¹ Por. J. MICHAŁSKI, *Rejtan i dylematy Polaków...*, s. 196.

⁵⁹² NGAB, F 1728, op. 1, rkps 22, k. 738v—739, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt kredensu na posłów 19 VIII 1778, Janowi Mikołajowi Oskierce i Stanisławowi Jeleńskiemu.

⁵⁹³ Por. A. STROYNOWSKI, *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej. Studium z dziejów kultury politycznej*, Łódź 2005, s. 484.

⁵⁹⁴ Por. W. FILIPCZAK, *Sejm 1778...*, s. 247—248.

⁵⁹⁵ NGAB, F 1728, op. 1, rkps 23, k. 239—240, Księgi grodzkie mozyrskie, Akt kredensu na poselstwo [...] Janowi Jeleńskiemu, 22 VIII 1780.

⁵⁹⁶ Por. A. DANILCZYK, *W kręgu afery...*, s. 110.

nie zaś politycznej, zapraszał bowiem izbę poselską do połączenia z senacką w celu odbycia wspólnych obrad⁵⁹⁷. Tu tylko wypowiedział się w sprawie prawa o nabywaniu dóbr w Koronie przez mieszczan, co — jak chyba trafnie konstatuje A. Danilczyk — nie było kwestią polityczną, lecz bardziej ekonomiczną⁵⁹⁸.

Jeleńscy nie zaistnieli też szerzej na Sejmie Wielkim. Mimo licznych wezwaniań nie stawiał się na nim, ciągle usprawiedliwiając się wiekiem bądź chorobą⁵⁹⁹, senator G. Jeleński, kasztelan nowogródzki. Obecni byli natomiast K.L. Jeleński, poseł mozyrski pierwszej kadencji, a od listopada 1790 roku — Jan Jeleński, poseł mozyrski drugiej kadencji, obaj synowie Rafała i zarazem bratankowie G. Jeleńskiego. K.L. Jeleński owszem zabierał głos na sejmie i był nawet chwalony przez B. Wolbeka, starostę sieleckiego, w jego liście do G. Jeleńskiego z lipca 1790 roku, w którym o wygłoszonej mowie K.L. Jeleńskiego wyraził się pochlebnie, stwierdził, że pisana jest „mądrym stylem”. Dodajmy wszak, że ową mowę ze stosownym pytaniem o ocenę przesłał B. Wolbekowi G. Jeleński, odbiorca listu⁶⁰⁰. Czego dotyczyła ta mowa, nie wiemy. K.L. Jeleński był obecny w Warszawie prawie przez cały czas trwania obrad sejmowych — do 1790 roku. Wiemy jednak o tym nie z ewentualnych datacji jego wystąpień publicznych, lecz z jego rachunków, które zaświadczenia, że przebywał na pewno w Warszawie od maja do lipca 1789 roku, co kosztowało go 5400 złp⁶⁰¹, za następne trzy miesiące pobytu w stolicy zapłacił 2405 złp⁶⁰² i dalej za okres od listopada do grudnia, czyli do końca 1789 roku — 3500 złp⁶⁰³. Z pewnością był

⁵⁹⁷ Por. *ibidem*, s. 140.

⁵⁹⁸ Por. *ibidem*, s. 173.

⁵⁹⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 115, G. Jeleński do [B.] Wolbeka, Komarowicze 28 I 1789 — tu informacja o chorobie.

⁶⁰⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 87, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego?], Dudzi-cze 23 VII 1790.

⁶⁰¹ Por. LMBA, F 10, rkps 56, k. 8v, Regestr percepty pieniężnej na urzędowanie warszawskie dane Kajetanowi Lewickiemu, 10 V 1789.

⁶⁰² Por. LMBA, F 10, rkps 57, k. 10v, Kontynuacja rejestru ex pensy pieniężnej na urzędowanie warszawskie JW. Pana przez miesiące do mnie Kajetana Lewickiego regulującego (sierpień—październik) 1789.

⁶⁰³ Por. LMBA, F 10, rkps 58, k. 6, Kontynuacja rejestru ex pensy pieniężnej na urzędowanie warszawskie (listopad—grudzień) 1789. Te wszystkie rachunki pozwalają pokazać koszty utrzymania w Warszawie i też wskazują na potrzeby obywateli, co jest dobrym materiałem dla poznania obyczajowości i kultury osobistej przedstawicieli dawnych elit politycznych. K.L. Jeleński za stancje u księży franciszkanów płacił miesięczne 72 złp, por. LMBA, F 10, rkps 56, k. 8v, Regestr percepty pieniężnej na urzędowanie warszawskie dane K. Lewickiemu, 10 V 1789. Za lokaja Marcina 36 złp miesięczne, za felczer „od golenia zapłacony”. Por. LMBA, F 10, rkps 57, k. 1, Kontynuacja rejestru ex pensy pieniężnej na urzędowanie warszawskie JW. Pana przez miesiące do mnie Kajetana Lewickiego regulującego (sierpień—październik) 1789. Sporo K.L. Jeleński wydawał na książki, broszury polityczne czy ówczesną „publicystkę”. Przykładowo za

dobrym informatorem dla G. Jeleńskiego, pisał — wszak bez entuzjazmu — co się dzieje na sejmie, m.in. że ambasadora moskiewskiego O. Stackelberga zmieni Jakow Bułhakow⁶⁰⁴. Później, gdy na chwilę K.L. Jeleński wrócił na Litwę, zdał stryjowi dokładniejszą relację z obrad warszawskich i swego postępowania. Informował, że sesje cały czas są „salwowane”, że ważne materie są przeciągane⁶⁰⁵, a także że swego obowiązku dopełnił i był 9 lutego 1790 roku na sejmiku. Oddał też G. Jeleńskiemu „pod łaskawą decyzję” dwa swoje „przymówienia się” na sejmie w Warszawie: „wahałem się wiele, czy produkować się, a wiecy czy drukować”⁶⁰⁶. Wydaje się, że z funkcji poselskiej, przynajmniej w czasie pierwszej kadencji, K.L. Jeleński wywiązał się co najwyżej poprawnie⁶⁰⁷, przynajmniej stale w czasie obrad w stolicy przebywał. Raz tylko, jak pisał do siostry, wyrwał się z Warszawy w czasie trwania obrad w lipcu 1790 roku⁶⁰⁸.

G. Jeleński przez pewien czas, w pierwszej fazie sejmu, miał w Warszawie jeszcze jednego swego korespondenta — M. Kończę, ten dopełniał obraz przedstawiany przez K.L. Jeleńskiego istotną konkluzją: „sejm się przeciągnie”⁶⁰⁹. M. Kończa przewidywał, „że na sejmie będzie rozdwojona

książkę: *Wiadomość o klejnocie szlacheckim oraz herbach Domów szlacheckich w Koronie i WKŁ* zapłacił 10 złp, za: *Zdanie obywatela uważające istotną potrzebę Rzeczypospolitej ustanowienia hierarchii kościoła unickiego* — 1 złp. Por. LMBA, F 10, rkps 57, k. 1v, 2, Kontynuacja rejestru ex pensy pieniężnej na urządowanie warszawskie JW. Pana przez miesiące do mnie Kajetana Lewickigo regulującego (sierpień—październik) 1789. Nabył też wówczas za 3 zł, 15 gr trzecią część *Listów do Małachowskiego marszałka* i za 2 złp *Dom nadwyrężony Rzeczypospolitej*, LMBA, F 10, rkps 57, k. 2 i 3, Kontynuacja rejestru ex pensy pieniężnej na urządowanie warszawskie JW. Pana przez miesiące do mnie Kajetana Lewickigo regulującego (sierpień—październik) 1789. 5 złp za *Mysł polityczną dla Polski*, zaś *Uwagi nad rządem polskim* kosztowały go 1 złp i 22 gr, LMBA, F 10, rkps 57, k. 6, Kontynuacja rejestru ex pensy pieniężnej na urządowanie warszawskie JW. Pana przez miesiące do mnie K. Lewickigo regulującego (sierpień—październik) 1789; za *Anekdoty oryginalne o Piotrze Wielkim zebrane* — 6 złp 15 gr. LMBA, F 10, rkps 58, k. 2, Kontynuacja rejestru ex pensy pieniężnej na urządowanie warszawskie (listopad—grudzień) 1789. Warto tu zaznaczyć, że butelka piwa angielskiego kosztowała wówczas 2 złp. Kupił też za 18 złp portret księcia Józefa Poniatowskiego, LMBA, F 10, rkps 58, k. 2, Kontynuacja rejestru ex pensy pieniężnej na urządowanie warszawskie (listopad—grudzień) 1789.

⁶⁰⁴ Por. LMBA, F 139, rkps 1564, k. 3, K.L. Jeleński do [A.M.?] Sapiehy, Warszawa 24 IV 1790.

⁶⁰⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 212, K.L. Jeleński do stryja [G. Jeleńskiego?], Gliniszki 3 VII 1790.

⁶⁰⁶ Por. *ibidem*.

⁶⁰⁷ Między innymi zajmował się sprawą opodatkowania Warszawy, por. *Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego*, t. 2, oprac. J. WOLIŃSKI, J. MICHAŁSKI, E. ROSTWOROWSKI, Wrocław 1959, s. 327—338, Opinia rozłożenia sumy 400 000 złp podatku na miasto Warszawę jurydyki z przedmieściami.

⁶⁰⁸ Por. LMBA, F 139, rkps 1566, k. 48, K.L. Jeleński do siostry [?], Warszawa 8 VII 1790.

⁶⁰⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 156, k. 28, M. Kończa do [G.] Jeleńskiego, Warszawa [b.r.; 1789].

forsa dworów obcych”, z jednej strony Rosji, z drugiej Prus i Szwecji, do kogo się przychylić, „mocno się pocić będą”. Dalej zauważał: „Ja suponuję, że dwór nasz i liczniejsza partia trzymać się będzie dworów cesarskich, a może słusznie to uczyni, bo i przypowieść Ezopowa o koniu mówi, że wolał na swym grzbiecie trzymać bąki już krwią ossane, niż one spędzać dla innych żarłocznych i zgłodniałych” i konstatował: „Polaków głowa silić się musi, z kim bezpieczniej trzymać”⁶¹⁰. Spostrzeżenia M. Kończy były często celne i wyważone, przestrzegając m.in., że manipuluje się wiadomościami i nie należy być łatwowiernym, co uznawał za cechę Polaków⁶¹¹.

Mimo że Sejm Wielki w odczuciu Jeleńskich był wydarzeniem znaczącym, to jednak przez cały czas jego obrad zajmowały ich bieżące sprawy: osobiste oraz dotyczące prowincji. Jan Jeleński latem 1789 roku, jako pisarz dekreto- wy WKL, przebywał w Grodnie, którego nie lubił, ponieważ „powietrze nie zdaje się być tu zdrowe” i z powodu tęsknoty za domem i żoną, do której te słowa pisał⁶¹². Pobyt w Grodnie ponadto traktował jako obowiązek, bowiem kanclerz A.M. Sapieha wówczas chorował i sądów nie mógł „sądzić”, a J. Jeleński musiał go zastępować⁶¹³. Pełnił też w tym czasie — od 1789 roku — o czym z dumą do króla pisał G. Jeleński, funkcję wicemarszałka trybunału⁶¹⁴, razem z nim w funkcji deputackiej był — wybrany w lutym 1788 roku — S. Jeleński, który po jej skończeniu pozostawał przy Janie Jeleńskim, a w lutym 1789 roku z jego pomocą wybrany został sędzią ziemskim mozyrskim⁶¹⁵. Józef Jeleński z kolei sprawował swe obowiązki dowódcy w pułku drugiej przedniej straży buławy wielkiej litewskiej w powiecie brasławskim⁶¹⁶.

O innych przejawach *stricto* publicznej aktywności Jeleńskich do 1790 roku trudno mówić, skupiali się wówczas na pilnowaniu własnych interesów⁶¹⁷.

⁶¹⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 156, k. 30v, M.K.[ończa] do G. Jeleńskiego do Dunajczyc, [b.m.] [po wyjeździe z Warszawy] 1788.

⁶¹¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 156, k. 32v, M.K.[ończa] do G. Jeleńskiego do Dunajczyc, [b.m.] [Warszawa XII 1791?].

⁶¹² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 173, J.[an] Jeleński do „Justeleńki” żony [J. Jeleńskiej], Grodno 10 VII 1789.

⁶¹³ Por. *ibidem*.

⁶¹⁴ BCz., rkps 727, s. 531, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Komarowicze 14 IX 1789.

⁶¹⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 206, Jan Jeleński do żony [J. Jeleńskiej], Grodno 29 V 1789. Por. *Deputaci*, s. 386. Deputatem w 1789 roku wybranym ze Żmudzi był też Józef Jeleński, *Deputaci*, s. 384. O wyborze S. Jeleńskiego na sędziego por. BCz., rkps 872, s. 543, Laudum sejmiku mozyrskiego, 11 II 1789. Był też na nim J. Jeleński.

⁶¹⁶ Por. J. GORDZIEJEW, *Komisje Porządkowe...*, s. 107—108. Był też członkiem Komisji Wojskowej, por. L. RATAJCZYK, *Wojsko i obronność Rzeczypospolitej 1788—1792*, Warszawa 1975, s. 164.

⁶¹⁷ Por. np. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 101—101v, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego], Dudzicze 22 III 1791 — chodziło tu o jego interesy i konflikt z Antonim Jeleńskim. G. Jeleński

W 1790 roku ich uwaga musiała się skoncentrować na kłopotach z furazami dla wojska litewskiego, z jakimi borykała się mozyrska komisja cywilno-wojskowa. Niejaki Przyjalski (?) przestrzegając G. Jeleńskiego: „Może być tak, że po furaz będziemy musieli posyłać [...] albo na Ukrainę, albo li też na Litwę, ponieważ u nas przez całoletnie upały jarzyna zgięła a i chleba nie nadto mamy, bo po ciężkich gruntach cale nikczemny był urodzaj”⁶¹⁸. Także później interesowano się działaniem komisji cywilno-wojskowych, które — co należy podkreślić — uznawano za przydatne⁶¹⁹. Na sprawę aprowizacji wojska nakładał się również obowiązek przeprowadzenia lustracji dóbr w związku z uchwaleniem podatku 10 grosza. Wydaje się, że przeciw temu Jeleńscy nie zamierzali protestować, natomiast samo dopełnienie obowiązku wyliczenia dochodów mogło sprawiać im kłopot, co sugeruje list Filipa Obuchowicza do G. Jeleńskiego, w którym zauważał, że jeszcze nie wiadomo, „wiele mogło i gdzie przybyć”⁶²⁰. Natomiast z obowiązku tego raczej bez zarzutu, choć z trudnościami organizacyjnymi, już w połowie 1789 roku wywiązał się Jan Jeleński i ze swych dóbr „jak najsprawiedliwszą intratę podali stosownie do zwyczaju kraju”, „której intraty na szkodę skarbu ani przez siebie, ani przez subordynowane osoby nie namówiłem”, ją też zaprzysiął 12 sierpnia 1789 roku przed K.M. Oskierką⁶²¹. Nie mamy też żadnych śladów wskazujących, że Jeleńscy w jakiś sposób sabotowali decyzje sejmu, przeciwnie — wykonywali i co więcej chwalili „patriotyczne postawy”, a za takie uznawali, kiedy „Gorliwa miłość ku służbie Ojczyzny” pchała obywateli w szeregi tworzonej stutysięcznej armii⁶²². Generalnie też w środowisku Jeleńskich cieszą się, że panuje w kraju pokój⁶²³.

Politycznie Jeleńskich ożywiła w 1790 roku dopiero kwestia dziedziczności tronu i listopadowe sejmiki poselskie. O sprawie wyboru przyszłego króla z zaniepokojeniem pisał z Warszawy, prawdopodobnie do G. Jeleńskiego, Stanisław Korybut Daszkiewicz, były łowczy grodzieński. Informował on o wydanym

miał doprowadzić do zakończenia interesu i załagodzenia pretensji, wiemy, że B. Wolbek chciał uniknąć procesu.

⁶¹⁸ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 200, k. 70, [M.?] Przyjalski [?] do [G. Jeleńskiego?], Mozyrz 25 VIII 1790.

⁶¹⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 99v, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego], Dudzicze 18 V 1791.

⁶²⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 105, Filip Obuchowicz do stryja [G. Jeleńskiego], Kopciewicz [?] 1 VII 1790.

⁶²¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 81, k. 1, Exerrpt wykonanego juramentu, 18 VII 1789.

⁶²² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 206, Jan Jeleński do żony [J. Jeleńskiej], Grodno 29 V 1789.

⁶²³ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 101—101v, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego], Dudzicze 22 III 1791.

uniwersale i zawartym w nim pytaniu, czy naród chce sukcesji, czy wolnej elekcji, przy tym dodawał, że ponoć król chciałby widzieć obranego sukcesora za swego życia i że słyszano, jak mówił, że przez wolne elekcje wiele szkody dla Rzeczypospolitej wynikło. S.K. Daszkiewicz zauważał jednak, że większość obywateli nie chce sukcesji: „bo za nią idzie despotyzm”⁶²⁴. W końcu pytał G. Jeleńskiego o radę, jak ocenić tę propozycję, pisał z uszanowaniem: „Wac Pan jako wysoki senator, praktyk i mądry statysta a kochający całym życiem swoim miłą Ojczyznę lepiej te propozycją barzo ważną rozwiążesz. Pan Bóg wie, jak się ten sejm zakończy”⁶²⁵. Wcześniej jednak Jan Jeleński dość spokojnie informował Gedeona o tym zamiarze Stanisława Augusta. Pisał, że król dla dobra ojczyzny „przystał mieć za życia swego następcę tronu” i że naród będzie pytany, czy zgadza się na taką elekcję⁶²⁶. We wrześniu 1790 roku na forum sejmowym przeciw elekcji występował natomiast K.L. Jeleński, co odnotowała Z. Zielińska⁶²⁷.

Nie wiemy dokładnie, jaki był stosunek Jeleńskich i ogólnie sejmiku mozyrskiego do kwestii dziedziczności tronu dyskutowanej na sejmie. Wiemy natomiast, że sejmik miński, na którym nie było prawdopodobnie ani jednego Jeleńskiego, zagajany w listopadzie 1790 roku przez Adama Chmarę, wojewodę mińskiego, opowiedział się za elekcją przyszłego władcy za życia obecnego króla i wskazał na elektora saskiego jako kandydata najbardziej pożądanego⁶²⁸. Niemniej kazał też pilnować intraty Komisji Edukacji Narodowej i sugerował wskrzesić jezuitów⁶²⁹. Takie zestawienie postulatów sugeruje jednak niejednoznaczność w stanowisku sejmiku. Przymuszczać sejmik ten miał jednak dość burzliwy przebieg. Zdaje się to potwierdzać „naganienie” wyboru nowego posła mińskiego, co za pomocą manifestu uczynił podkomorzy miński Stanisław (?) Pruszyński. Protestował też przeciw jego wypowiedzi już na sejmie, kiedy został dopuszczony przez sejm do głosu, zamiast mówić o sejmiku, proponował księcia Józefa Poniatowskiego na następcę tronu po Stanisławie Augustacie: „mówiąc, iż jest z nieba zesłany na uszczęśliwienie Polski” i że prawem następstwa

⁶²⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 147, k. 10, Stanisław Korybut Daszkiewicz ex łowczy [grodzieński] do [G. Jeleńskiego], Warszawa 23 IX 1790.

⁶²⁵ Por. ibidem, k. 10v.

⁶²⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 200, k. 71, [Jan?] Jeleński do [G. Jeleńskiego?], Warszawa 22 IX 1790.

⁶²⁷ Por. Z. ZIELIŃSKA, „O sukcesji tronu w Polsce” 1787—1790, Warszawa 1991, s. 167, 258.

⁶²⁸ LMBA, F 17, rkps 9, k. 170v—171v, Instrukcja mińska XI 1790. Por. AGAD, ZP, rkps 130, s. 519—524, 526—547, Diariusz sejmiku mińskiego i instrukcja dla posłów, Mińsk 16—24 XI 1790. Por. też *Lietuvos didžiosios kunigaikštystės seimelių instrukcijos...*, s. 326, Instrukcja sejmiku województwa mińskiego, 24 XI 1790.

⁶²⁹ LMBA, F 17, rkps 9, k. 171—174v.

jemu się korona należy. Gdy to powiedział, „od wszystkich był zahuczany”⁶³⁰. Zdaniem S. Pruszyńskiego, sejmik miński był nielegalny, bowiem w laudum nie chciano umieścić zapisu o księciu Józefie Poniatowskim jako następcy tronu. Ostatecznie jednak sejmik miński uznany został za legalny i potwierdzono wybór jego posłów: Józefa Wańkowicza i Jacka Puttkamera⁶³¹.

Z. Zielińska stwierdziła, że na elekcję *vivente rege* zgadzały się również sejmiki mozyrski i rzeczycki, ale były przy tym za utrzymaniem wolnej elekcji⁶³². Niestety nie mamy dokładnych relacji z tych zjazdów szlacheckich, natomiast zapis instrukcji poselskich dla posłów powiatu mozyrskiego pozostawia wątpliwości co do takiej interpretacji. Czytamy w niej bowiem, że „w żadnym sposobie” posłowie na sukcesję nie pozwolą i nie ma tam odniesień do elekcji *vivente rege*⁶³³. W instrukcji rzeczyckiej danej posłom godzono się na elekcję *vivente rege* i dziedziczność tronu, jednak — tak jak zauważała Z. Zielińska — pod pewnymi warunkami⁶³⁴. Na tych dwóch ostatnich sejmikach nie odnotowano obecności żadnego z Jeleńskich, ale brali w nich udział ich bliscy. Wydaje się, że Jeleńscy i ich najbliżsi byli skłonni uznać wybór elektora saskiego na następcę tronu po Stanisławie Augustcie, taką opinię wyrażał B. Wolbek, choć przewidywał, że z realizacją tego pomysłu będą problemy. Zdawał sobie sprawę, że pojawią się spory między posłami, i o ile sądził, że Bóg doprowadzi jednak do jedności, o tyle trudniejszy do przewyciężenia był, jego zdaniem, opór „cudzoziemskich posłów”. Twierdził, że „Austria, Moskwa, Prusak” tego nie zaakceptują⁶³⁵.

W końcu 1790 roku z optymizmem o nowym nadchodzącym 1791 roku wypowiadał się Jan Jeleński, składając życzenia nieobecnemu w Warszawie G. Jeleńskiemu. Niemniej przy tej okazji utyskiwał na problemy związane z pracą sejmu, mimochodem zauważając, że robota nie idzie, ale: „Wakanse wszystkie barzo się rychło konferują, szczęśliwi one biorą, a zasłużeni tym tylko przeświadczaniem, że są takimi nadgradzają się”⁶³⁶. Z tego punktu

⁶³⁰ BCz., rkps 3185, s. 237, Michał Świeykowski do ojca [L.M. Świeykowskiego], Warszawa 21 XII 1790.

⁶³¹ Por. BCz., rkps 3185, s. 237, Michał Świeykowski do ojca [L.M. Świeykowskiego], Warszawa 21 XII 1790. Por. też AGAD, ZP, rkps 130, s. 556—562, Excerpt oświadczenia, Mińsk 27 XI 1790.

⁶³² Z. ZIELIŃSKA, „O sukcesji tronu w Polsce”..., s. 218.

⁶³³ Por. *Lietuvos didžiosios kunigaikštystės seimelių instrukcijos...*, s. 348, Instrukcja powiatu mozyrskiego, 19 XI 1790.

⁶³⁴ Por. ibidem, s. 358, Instrukcja powiatu rzeczyckiego, 19 XI 1790.

⁶³⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 95v, B. Wolbek do stryja [G. Jeleńskiego], Dudzicze 22 XII 1790.

⁶³⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 89—89v, Jan Jeleński poseł mozyrski do stryja [G. Jeleńskiego], Warszawa 29 XII 1790.

widzenia dotychczasowe dwa lata sejmowania uznawali Jeleńscy za stracone. Jako przykład pokrzywdzonych podał Jan Jeleński swego brata Konstantego Ludwika: „brat mój podkomorzy po dwuletniej z górą publicznej wysłudze nadwyrężywszy majątek, a nie zyskawszy nic, co by jego prace osładzało, jedzie do swoich ciniów domowych”⁶³⁷, dodawał, że drugi brat, który przyjechał — Józef — takich samych spodziewa się awansów⁶³⁸. Pod tym względem także zawiedziony mógł być — wszelako z zastrzeżeniami, wszak ta sprawa była wcześniej naświetlana — G. Jeleński, który bezskutecznie w 1789 roku starał się o kasztelanię trocką. Dopełniając ten wątek, zauważyć trzeba, że G. Jeleński pisał do króla o swych zasługach z wymowną puentą: „niech dla opisu nagrobkowego zostanie ten zaszczyt, żem pod odmierzającym cnoty i zasługi żył Monarchą”. Zwracał uwagę, że ma 77 lat, co można uznać za sugestię, że kasztelania szybko powróci do rąk Stanisława Augusta⁶³⁹. Król odpowiedział wymijająco, zasłaniając się okolicznościami sejmu, ale zaznaczył, że będzie o nim pamiętał⁶⁴⁰, faktycznie jednak była to odmowa. Warto zaznaczyć, że piszący swe wybitne dzieło o Sejmie Czteroletnim W. Kalinka wymienił Jeleńskiego raz i to w przypisie, mianowicie Józefa Jeleńskiego, członka komisji wojskowej⁶⁴¹. Obiektywnie więc możemy zauważyć, że niczym szczególnym się w tym czasie Jeleńscy nie zasłużyli. Sejm Wielki pod względem ich awansów i zysków faktycznie nie był najlepszym czasem dla Jeleńskich, wszak kryteria oceny zasług trochę się zmieniły w stosunku do poprzednich lat.

Pierwsze oceny Sejmu Czteroletniego wyrażane przez nowo kreowanego posła Jana Jeleńskiego nie były najlepsze. Pisał, że jeszcze forma rządu niezaczęta, a posłowie zatrudniają się „teraz układem porządku sejmowego”⁶⁴². J. Jeleński na sejmie w początkach swej kadencji wyraźnie zasygnalizował, że należy do zwolenników Stanisława Augusta; w jednej ze swych mów chwalił reformy i króla „ojca”, zachęcał posłów do zgody i nietrwonienia czasu⁶⁴³. Optował — zgodnie z życzeniem króla — za przysięgą nowych posłów na konfederację sejmową; choć problem dostrzegał, mówił, że walczy tu „cnota” z „świętością”. Uważał, że nowo wybrani posłowie w listopadowych sejmikach

⁶³⁷ Ibidem, k. 89v.

⁶³⁸ Ibidem.

⁶³⁹ BCz., rkps 727, s. 531, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Komarowicze 14 IX 1789.

⁶⁴⁰ BCz., rkps 727, s. 533, Stanisław August do G. Jeleńskiego, Warszawa 25 XI 1789.

⁶⁴¹ Por. W. KALINKA, *Sejm Czteroletni...*, t. 1, s. 256.

⁶⁴² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 122, k. 89, Jan Jeleński poseł mozyrski do stryja [G. Jeleńskiego], Warszawa 29 XII 1790.

⁶⁴³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 30, k. 1—2, Głos [...] Jana Jeleńskiego starosty grodowego i posła powiatu mozyrskiego [...], 21 XII 1790.

powinni przysiąc⁶⁴⁴. Do czasu uchwalenia Konstytucji 3 maja 1791 roku Jeleńscy byli jednak na sejmie mało widoczni.

Ogólnie trudno znaleźć w Archiwum Jeleńskich głębsze wypowiedzi członków rodu na temat Konstytucji 3 maja — nie ma ich ani chwalcących, ani ganiących. Józef Jeleński, krajczy mozyrski, syn Stanisława Jeleńskiego, pisząc przypuszczalnie do G. Jeleńskiego, przedstawiał opinię A.M. Sapiehy niezadowolonego z ustawy majowej i ogólnie z nowej formy rządów, który ponoć nieukontentowany z Warszawy „z nikim nie widząc się, nagle wyjechał”⁶⁴⁵. Co dla piszącego było chyba jednak istotniejsze, A.M. Sapieha nie zdążył przed wyjazdem opiecztować przywileju, potem dość enigmatycznie ów Józef Jeleński napisał: „Ja też na trzeci dzień po tym, co było, wyjechałem”⁶⁴⁶. Nie wiemy wszak, czy była to rekcja na ustawę, czy fakt, że nie miał po co dalej w stolicy siedzieć. Również bardzo niejasno wypowiadał się o zdarzeniach 3 maja S.K. Daszkiewicz, były łowczy grodzieński, piszący z Warszawy, też przypuszczalnie do G. Jeleńskiego, krótko po uchwaleniu ustawy majowej informował: „przyszłe gazety mają być ciekawe, bo o wojnie albo pokoju między Moskwą a Turcją opowiadają [...]. Nasza zaś świeża niedawna domowa rewolucja względem równości miast i sukcesji już panu wiadoma przez posłane doniesienie z gazet, [...] która niespodziewanie raptem jak piorun wypadła”⁶⁴⁷.

O postawie Jeleńskich, posłów mozyrskich, niewiele wiemy. W. Smoleński wspominał tylko o K.L. Jeleńskim, który uczestniczył w posiedzeniu 3 maja i był zaliczany do przeciwników ustawy majowej, o Janie zaś nic nie pisał⁶⁴⁸. Nie mamy jednak pewności, czy K.L. Jeleński był obecny przy uchwalaniu ustawy rządowej w Warszawie. Wiadomo, że B. Wolvek narzekał na „nieczynność” posłów mozyrskich, pisał 18 maja 1791 roku: „o sejmowych czynnościach żadnej nie mamy wiadomości, trzech posłów mamy, ale podobno nie mają ochoty jechania do Warszawy, ciesząc się z tytułów poselskich”. Kwitował: „pozał się Boże tak leniwych obierać posłów”⁶⁴⁹. Jedynie Jan Jeleński miał być wówczas na sejmie. List ten jednak niewiele wyjaśnia, a tylko wprowadza zamieszanie: dlaczego B. Wolvek pisał tylko o trzech posłach mozyrskich. Prawdopodobne

⁶⁴⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 30, k. 2, Zdanie In Turno [Jana Jeleńskiego] starosty grodowego i posła powiatu mozyrskiego, 23 XII 1790.

⁶⁴⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 221v, Józef Jeleński krajczy mozyrski do [G. Jeleńskiego], Dorguń 18 VIII 1791.

⁶⁴⁶ Por. ibidem.

⁶⁴⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 198, k. 119, Stan.[isław] K. Daszkiewicz ex łowczy [grodzieński?] do [G. Jeleńskiego?], Warszawa 24 V 1791.

⁶⁴⁸ Por. W. SMOLEŃSKI, *Ostatni rok...*, s. 49.

⁶⁴⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 140, k. 99v—100, B. Wolvek do stryja [G. Jeleńskiego], Dudzicze 18 V 1791.

jest, że to Jan, nie Konstanty Ludwik, był na sesji sejmowej 3 maja 1791 roku. Wszak ponoć 3 czerwca 1791 roku Jan Jeleński przedstawiał na sejmie przygotowany przez J. Chreptowicza projekt: *Rozgraniczenie normalne w Wielkim Księstwie Litewskim*⁶⁵⁰, czyli w Warszawie był wcześniej. W każdym razie dopiero, gdy po 3 maja wydawało się, że uchwała majowa zyskała akceptację większości obywateli, w połowie listopada 1791 roku G. Jeleński podziękował Stanisławowi Augustowi za uchwalenie i utrzymanie Konstytucji 3 maja i pisał, że czyta z wielką satysfakcją mowy drukowane JKM, które pocztą dostaje⁶⁵¹. Bardzo prawdopodobne, że ta deklaracja miała związek z ponownym wyjazdem do stolicy jego bratanka Jana Jeleńskiego, posła drugiej kadencji, który przybył do Warszawy na początku listopada 1791 roku. Wiemy, że miał się spotkać 3 listopada ze Stanisławem Augustem⁶⁵², wszak raczej była to wizyta kurtuazyjna, a nie o charakterze politycznym. Niemniej już wcześniej listownie Jan Jeleński zapewniał króla o wierności całego domu Jeleńskich i w sposób usprawiedliwiający zapowiadał swe późniejsze przybycie na sejm⁶⁵³. J. Jeleński po przyjeździe do Warszawy 14 listopada 1791 roku podał projekt *Wieczne bezpieczeństwo osobiste i wszelka własność gwarantowana prawem 3 maja*. Propozycja w nim, by żaden urząd, żadna danina, żaden majątek ziemiański i życie bez wyroku sądu odebrane być nie mogły i by nikt tego prawa w przyszłości zmieniać nie mógł⁶⁵⁴. Wypowiadał się też przeciw regulacji prawa miejskiego — ustawie podjętej przez sejm 3 października 1791 roku — uznał ją za atak na własność obywateli i na dożywotnie urzędy. W afekcie pisał, że za niedługo będzie można odebrać życie, skonfiskować majątek, twierdził, że nie można tego argumentować: „bo dobro narodu tego wymaga” i że na tym się szczęście narodu zasadza⁶⁵⁵. W dalszej części swego wystąpienia akceptował ideę sprzedaży starostwa — co czynił wbrew opinii G. Jeleńskiego, który należał do krytyków tego pomysłu, o czym pisał on do Stanisława Augusta⁶⁵⁶ — i zdecy-

⁶⁵⁰ Por. K. TRACKI, *Ostatni kanclerz litewski. Joachim Litawor Chreptowicz w okresie Sejmu Czteroletniego 1788—1792*, Wilno 2007, s. 189.

⁶⁵¹ BCz., rkps 727, s. 541, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Dunajczyce 14 XI 1791.

⁶⁵² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 195, Jan Jeleński do żony „Justeleńki” [J. Jeleńskiej], Warszawa 1 XI 1791.

⁶⁵³ BCz., rkps 727, s. 539, J. Jeleński do Stanisława Augusta, Łuczycze 29 VIII 1791.

⁶⁵⁴ BCz., SD, rkps 17644, s. 2, Głos JWP Jana Jeleńskiego starosty y posła mozyrskiego na sesji sejmowej 14 XI 1791.

⁶⁵⁵ BCz., SD, rkps 17644, s. 1—2, Głos JWP Jana Jeleńskiego starosty y posła mozyrskiego na sesji sejmowej 14 XI 1791. O krytykowanej ustawie por. W. SMOLEŃSKI, *Ostatni rok...*, s. 125. Jan Jeleński, jak sam przyznawał w mowie 3 października, był w sejmie nieobecny. W mowie swej odnosił się też generalnie do dyskusji sejmowych toczonych od września 1791 roku.

⁶⁵⁶ Twierdził, że gdy się zabierze starostwa, „Ta tedy szlachta [195 osób] obrócona będzie w hołotę, ubóstwo, płacz i lament”. Uważał, że pieniądze na wojsko można znaleźć gdzie indziej,

dowanie wystąpił przeciw zdrajcom ojczyzny, postulował ich wskazać i ukarać. Za zdrajców uznawał tych, którzy „obcych” wrogów sprowadzają, ale też takich, którzy publicznie służyli „obcym potencjom”, tu jednak relatywizował oceny takich zachowań, mianowicie nie karałby tych, którzy obcej pensji nie brali i mieli małą królewską, uważał, że w zaistniałych okolicznościach nie godzi się im jej odbierać, twierdził, że nie można wszystkich „do jednego worka dawać”⁶⁵⁷. W. Smoleński pisał, że wiosną 1792 roku Stanisław August wysłał do zagrożonych wojną moskiewską wschodnich województw emisariuszy, którzy mieli obywateli pobudzać do obrony. Jednym z nich był Jan Jeleński⁶⁵⁸. O jego misji jednak nic nie wiadomo, stąd pośrednio wnioskować można, że nie była energicznie prowadzona.

Jeleńscy zachowali początkowo dystans do konfederacji targowickiej, nie było wśród nich głosów chwalcących ten pomysł, choć widoczny był ich szacunek dla osoby Aleksandra Michała Sapiehy, kanclerza litewskiego i marszałka związku targowickiego na Litwie. Choć pytanie, czy wynikał on z nazwiska Sapiehów, urzędu kanclerza czy przyjętej przez niego funkcji marszałka Generalności Litewskiej konfederacji targowickiej, jest jak najbardziej zasadne i istotne. Jeleńscy przystąpili do konfederacji targowickiej województwa mińskiego, ale się w nią, mimo pełnionych w niej formalnie funkcji, silnie nie zaangażowali, wszak kwestia jest interesująca i ma związek ze stosunkiem Jana i Józefa Jeleńskich do Kossakowskich. Wiemy, że bez większych oporów do konfederacji przystąpił — już wówczas — generał Józef Jeleński, który 27 sierpnia 1792 roku w imieniu konfederatów przyjmował przysięgę Jakuba Jasińskiego⁶⁵⁹.

Konfederację targowicką na Litwie najpierw utworzyli, a później nią zarządzali bracia Kossakowscy: hetman z „woli narodu” Szymon i biskup inflancki Józef. Marszałek generalny konfederacji na Liwie — wspomniany A.M. Sapieha — był raczej osobą, która tylko formalnie ją firmowała. Natomiast władzę mieli Kossakowscy. Oni to, często w sposób pozaprawny i przy użyciu siły wojsk moskiewskich, skonfederowali w 1792 roku całą prowincję Wielkiego Księstwa Litewskiego, a następnie sprawowali w niej prawie niczym nieograniczone rządy,

można zmniejszyć gąże, podwyższyć cenę papieru stemplowego, a przede wszystkim z reformą trzeba zacząć do śmierci obecnych posesorów królewskich. BCz., rkps 727, s. 541—542, G. Jeleński do Stanisława Augusta, Dunajczyce 14 XI 1791.

⁶⁵⁷ BCz., SD, rkps 17644, s. 3, Głos JWP Jana Jeleńskiego starosty y pośła mozyrskiego na sesji sejmowej 14 XI 1791. W kwestii starostw A. Stroynowski lokuje J. Jeleńskiego w grupie „opozycji staroszlacheckiej”, por. A. STROYNOWSKI, *Reforma królewskich na Sejmie Czteroletnim*, Łódź 1979, s. 96.

⁶⁵⁸ W. SMOLEŃSKI, *Konfederacja targowicka*, Kraków 1903, s. 53.

⁶⁵⁹ Por. Z. SUŁEK, *Sprzysiężenie Jakuba Jasińskiego*, Warszawa 1982, s. 46.

znacznie się przy tym bogacąc. Ten negatywny ogólny obraz konfederacji litewskiej dominuje w literaturze przedmiotu⁶⁶⁰, diametralnie nie zmienia go również najnowsza monografia opisująca formowanie się konfederacji targowickiej na Litwie i jej aktywność, autorstwa Ramunė Šmigelskytė-Stukienė⁶⁶¹. Ta obszerna i oparta na bogatej bazie źródłowej publikacja litewskiej badaczki pokazuje dzieje Generalności Litewskiej konfederacji targowickiej i rolę jej koryfeuszy: Józefa i Szymona Kossakowskich.

Większość obywateli województwa mińskiego opowiedziała się za Konstytucją 3 maja. 8 maja 1791 roku bratali się w Mińsku mieszczanie i szlachta z generałem Józefem Judyckim na czele. Konstytucję zaprzysięgli: wojewoda miński Adam Chmara, kasztelan miński Szymon Zabiełło i posłowie województwa Józef Wańkowicz oraz Piotr Pawlikowski. W powiecie mozyrskim, w Chojnikach, cieszył się z ustawy majowej wraz z obywatelami Karol Prozor⁶⁶². W Bobrujsku wystawiono pomnik Konstytucji 3 maja, a marszałek powiatu rzeczyckiego Kazimierz Chlewiński wydał obiad na jej cześć. O swym poparciu dla nowej ustawy zapewniał też Stanisław Wołłowicz, podkomorzy rzeczycki. Właściwie niepokoić mógł tylko — jeżeli chodzi o nastawienie mieszkańców województwa do ustawy majowej — oficjalny protest złożony 4 maja 1791 roku przeciw niej przez Jacka Puttkamera, posła mińskiego z 1790 roku⁶⁶³. Generalnie nastroje prokonstytucyjne potwierdziły sejmiki lutowe 1792 roku. W Mińsku zadecydowała o tym postawa A. Chmary i Kazimierza Zawiszy, który „się sprawił”, oraz prawdopodobnie obecność na sejmiku kasztelana mińskiego S. Zabiełły. Ustawę majową zaprzysiężono i wyznaczono delegację do Warszawy z podziękowaniem za nią. W jej skład weszli: Stanisław Bohuszewicz, koniuszy piński Ignacy Ratyński i szambelan Michał Chedochojowski (?). Zaprzysiężyły ustawę majową także pozostałe dwa sejmiki województwa mińskiego. W Mozyrzcu stało się to za sprawą K.M. Oskierki

⁶⁶⁰ Część dotycząca konfederacji mińskiej tego opracowania powstała w oparciu o publikację: D. ROLNIK, *Z dziejów związku targowickiego na Litwie. O powstaniu i działalności konfederacji mińskiej w latach 1792—1793*, W: *W podróży przez wiek osiemnasty. Studia i szkice z epoki nowożytnej*, red. A. PERŁAKOWSKI, M. WYSZOMIRSKA, M. ZWIERZYKOWSKI, Kraków 2015, s. 317—336. Por. też np. A. WOLAŃSKI, *Wojna polsko-rosyjska 1792 r.*, Warszawa 1996; D. ROLNIK, *O postawach szlachty litewskiej wobec konfederacji targowickiej w 1792 r.*, WRH 2004, t. 1, s. 73—95.

⁶⁶¹ Por. R. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, *Lietuvos didžiosios kunigaikštystės konfederacijos sudarymas ir veikla 1792—1793 metais*, Vilnius 2003.

⁶⁶² Z nim ponoć w dobrych relacjach wcześniej, jak wynika z artykułau A. Rollego, był Jan Jeleński, por. A.J. [A. ROLLE], *Karol Prozor ostatni obozny litewski*, W: IDEM, *Gawędy historyczne*, t. 2, oprac. W. ZAWADZKI, Kraków 1966, s. 243.

⁶⁶³ Por. W. SMOLEŃSKI, *Ostatni rok...*, s. 49—50; W. SZCZYGIELSKI, *Referendum trzecioma-jowe. Sejmiki lutowe 1792 roku*, Łódź 1994, s. 338—339.

i Jana Jeleńskiego, a w Bobrujsku dzięki postawie m.in. Kazimierza i Antoniego Chlewińskich oraz Roberta Woyzbuna, natomiast poseł miński tego powiatu, Mikołaj Morawski, miał o tym uroczycie powiadomić Stanisława Augusta⁶⁶⁴. Również G. Jeleński nie na sejmikach lutowych, ale jeszcze we wrześniu (listopadzie) 1791 roku, jako kasztelan nowogródzki, choć nie bezkrytycznie, dziękował Stanisławowi Augustowi za ustawę majową⁶⁶⁵.

Wydaje się, że nastroje prokonstytucyjne dominowały w województwie mińskim również po wkroczeniu na ziemie litewskie Rosjan w maju 1792 roku. Wielu obywateli w pierwszej fazie wojny w obronie Konstytucji 3 maja wyraźnie opowiedziało się po stronie patriotów, choć właściwie jedyną formą protestu przeciw najazdowi wojsk moskiewskich i współdziałającej z nimi konfederacji targowickiej dla mieszkańców kresów wschodnich Rzeczypospolitej był wyjazd z zagrożonych działaniami wojennymi terenów i złożenie stosownego oświadczenia wyrażającego dezaprobatę dla działań związku Kossakowskich oraz ponowne wyartykułowanie swego poparcia dla Konstytucji 3 maja. Była to postawa w owym czasie powszechna, szczególnie wśród obywateli województw graniczących z Rosją. Między innymi uczynił tak kasztelan mścisławski Ignacy Daszkiewicz, również obywatel województwa mińskiego. Na początku czerwca napisał on oświadczenie, w którym opowiedział się za Konstytucją i przesłał je do swego brata Wiktora z zaleceniem, by podał je do ksiąg ziemskich powiatu grodzieńskiego. Stwierdził także, że może ulec przemocy konfederacji, ale wtedy jego akces do niej będzie uczyniony pod przymusem i jako taki nie będzie ważny. Na innej kopii tego tekstu znajduje się dopisek, że owo oświadczenie składa, gdyż jego dobra znajdują się przy granicy w województwie mińskim, a tam „wiele [jest osób] wojsku rosyjskiemu przychylnych”. W dołączonym liście do brata nadmienił, że dzięki temu nie będzie tu zgubiony „we wszystkim i ze wszystkim”⁶⁶⁶. Podobnie postępowali inni. Franciszek Drucki Lubecki pisał do króla: „na dobrach mi nie zależy, jestem stary”, po czym dodawał, że w powiecie pińskim, graniczącym z województwem mińskim, otoczony jest „mnóstwem burłaków” czekających tylko wejścia Rosjan⁶⁶⁷. Z kolei Józef Walicki, potwierdzając swe przywiązanie do ustawy majowej, pisał tylko o panującym „bezrządzie” i „okropnościach” w okolicach Mińska, czego nie wiązał z nastrojami promoskiewskimi, lecz raczej ogólnie z atmosferą

⁶⁶⁴ W. SZCZYGIELSKI, *Referendum trzeciomajowe...*, s. 340—341.

⁶⁶⁵ Por. *ibidem*, s. 344.

⁶⁶⁶ BCz., rkps 921, s. 67—69, 71, Wypis z ksiąg ziemskich powiatu grodzieńskiego 8 VI 1792. Nie wspomina o owych dodatkach W. SMOLEŃSKI, *Konfederacja...*, s. 105.

⁶⁶⁷ BCz., rkps 921, s. 111, Franciszek Drucki Lubecki do Stanisława Augusta, Seywy 10 VII 1792.

niepewności⁶⁶⁸. Według tego schematu działali również inni obywatele województwa mińskiego. Najpierw na pierwszy odgłos wojny prawie wszyscy schronili się w Mińsku, a potem w Grodnie⁶⁶⁹. Rosjanie bez przeszkód szybko posuwali się w kierunku Mińska i już 4 czerwca, bez walki, generał hr. Borys Mellin zajął stolicę województwa, „lecz nie znalazł w nim [Mińsku] żadnego szlachcica”. Pomimo tego w krótkim czasie podjęto próbę formowania w mieście konfederacji. Zadanie to powierzono Ignacemu Szteynowi, konsyliarzowi konfederacji orszańskiej, mianowanemu regimentarzem województwa mińskiego. 8 czerwca 1792 roku otrzymał on instrukcję od S. Kossakowskiego, która pozwalała mu według uznania mianować konsyliarzy, a wymawiających się od podjęcia tej funkcji mógł do niej przymusić, grożąc sekwestrem majątku. Groźba ta nie była pustosłowiem, do realizacji zadania otrzymał bowiem I. Szteyn pomoc wojskową i finansową od gen. B. Mellina. Powagę sytuacji podkreślały nakazana zbiórka furazów na zaopatrzenie wojska rosyjskiego⁶⁷⁰ oraz doświadczenia innych powiatów i województw, w których Kossakowscy odpowiadali wcześniej za tworzenie związków⁶⁷¹. Szlachta mińska stanęła przed dylematem: trwać w biernym oporze czy, zyskując pewne gwarancje dla swych majątków, zaangażować się w tworzenie konfederacji.

Obywatele województwa mińskiego na wezwanie I. Szteyna do zawiązania konfederacji zbrali się 10 czerwca 1792 roku na naradę w Krasnym Siole w grupie 26 osób, wśród których znajdowali się m.in. komisarze cywilno-wojskowi: Stanisław Iwaszkiewicz, Józef Wołodkowicz, Onufry Gnatowski, Trojan Świątorzecki, przypuszczalnie nie było tam żadnego z Jeleńskich. Postanowili oni napisać list do Stanisława Augusta, w którym uprzedzą, iż nie są zdrajcami kraju, oraz ostrzegą, że najprawdopodobniej zostaną przymuszeni do podpisania konfederacji. Choć wydaje się, że nastrój trwogi potęgowały przegrana gen. J. Judyckiego 10 czerwca pod Mirem oraz zgoda Katarzyny II dana 12 czerwca 1792 roku S. Kossakowskiemu na użycie siły względem opornych⁶⁷², o czym zresztą wiedziano już wcześniej, nie tyle z treści reskryptu imperatorowej, który, jak możemy przyjąć, był zupełnie obywatelom nieznanym, ile z praktyki znacznie wcześniej stosowanej przez przywódców litewskiej konfederacji. Pomimo tej świadomości zagrożenia tkwiącej w obywatelach

⁶⁶⁸ Ibidem; AGAD, ZP, rkps 87, nl., J. Walicki do Stanisława Augusta, spod Mińska, 31 V 1792. Por. D. ROLNIK, *O postawach szlachty...*, s. 80 i nn.

⁶⁶⁹ Por. W. SMOLEŃSKI, *Konfederacja...*, s. 105; D. ROLNIK, *O postawach szlachty...*, s. 75.

⁶⁷⁰ Por. W. SMOLEŃSKI, *Konfederacja...*, s. 102, 105—106; A. WOLAŃSKI, *Wojna...*, s. 427.

⁶⁷¹ Por. D. ROLNIK, *Postawy szlachty...*, s. 75—76.

⁶⁷² Por. W. SMOLEŃSKI, *Konfederacja...*, s. 124; A. WOLAŃSKI, *Wojna...*, s. 607.

województwa mińskiego jeszcze prawie dwa tygodnie trzeba było czekać na spisanie aktu konfederacji mińskiej.

Dokładnie nie wiemy, co działo się w następnych dniach ze szlachtą zebraną 10 czerwca w Krasnym Siole. Wydaje się, że niektórzy zdecydowali się wyjechać przed Moskalami i I. Szteynem do Grodna. Tu z pewnością 19 czerwca 1792 roku znalazł się Józef Wołodkowicz, który wraz z innymi obywatelami województwa mińskiego: S. Wołowiczem, podkomorzym rzeczyckim, Janem Włodkowiczem, sędzią mińskim, i J. Wańkowiczem, posłem mińskim, podpisał się pod aktem „My obywatele Xięstwa Litewskiego”, sporządzonym tegoż dnia w Grodnie. Jego sygnatariusze potępiali konfederację targowicką, wyrażali oburzenie, że komendy rosyjskie „nakazują obywatelom zjazdu pod najsurowszymi karami na osobach i majątkach” i pustoszą Litwę. Podkreślali, że „nikt prawie cnotliwy a obywatel, nie stawił się do rosyjskich obozów, kogo rozsypane kozactwo gwałtownie porwało i nie przywiodło”, wszak wszędzie słychać było jęki i zewsząd spływały informacje o groźbach i gwałtach. Kwitowali owi zebrani obywatele, że właśnie takimi metodami formowane są „mniemane” konfederacje prowincjonalne, wszyscy jednocześnie deklarowali wiernie stać przy ustawie majowej⁶⁷³.

Konfederację mińską zawiązano 25 czerwca w obecności 162 obywateli⁶⁷⁴, o czym 9 lipca 1792 roku S. Kossakowski poinformował Michaiła Kreczetnikowa, głównodowodzącego wojskami rosyjskimi na Litwie⁶⁷⁵. 10 lipca jako datę powstania konfederacji mińskiej błędnie podał A. Wolański, ponadto użył on dość niefortunnego określenia, nieodzwierciedlającego faktycznego stanu, na opisanie procesu zawiązywania konfederacji prowincjonalnych na Litwie. Stwierdzał mianowicie, że „rosły jak grzyby po deszczu”⁶⁷⁶. Jakkolwiek rzeczywiście związki konfederackie stopniowo ogarniały całą prowincję litewską, nie był to jednak tak naturalny proces, jak zdaje się sugerować A. Wolański. Trzeba mieć na uwadze, że często funkcjonowały one tylko na papierze, co w pewnym sensie dotyczyło także konfederacji mińskiej, choć ta już od 26 czerwca prowadziła zapis swych czynności⁶⁷⁷. Niemniej jeszcze w lipcu 1792 roku współcześni tym wydarzeniom nie byli pewni jej faktycznego istnienia i działania, co najwyżej wspominali o niej jako o będącej,

⁶⁷³ AGAD, ZP, rkps 87, k. 102—102v, Akt obywateli Litwy, „My Obywatele Xstwa Litewskiego do miasta Grodna zebrani”, Grodno 19 VI 1792.

⁶⁷⁴ Por. R. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, *Lietuvos...*, s. 71.

⁶⁷⁵ Por. W. SMOLEŃSKI, *Konfederacja...*, s. 192—193.

⁶⁷⁶ A. WOLAŃSKI, *Wojna...*, s. 606.

⁶⁷⁷ Por. AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 1, Protokół urzędzeń ekonomicznych konfederacji mińskiej. Pierwszy zapis datowany jest na 26 VI 1792.

podobnie jak konfederacje sąsiednich województw: nowogródzkiego i brzesko-litewskiego, *in statu nascendi*⁶⁷⁸. W żadnej z nich nie widać także Jeleńskich.

Organizatorem konfederacji w Mińsku był, jak już pisano, I. Szteyn, ten wszelako po jej zawiązaniu — „wezwany koniecznie do rychlejszego wyjazdu” — wziął ze skarbca miejscowej komisji skarbowej 1200 złp i opuścił miasto⁶⁷⁹. Sądzić możemy, że w tym momencie pełnił władzy w konfederacji mińskiej przejął przybyły do Mińska chyba trochę później J. Puttkamer, przeznaczony już wcześniej na marszałka konfederacji mińskiej. Obok niego w jej władzach, jako konsyliarze, znaleźli się: S. Iwaszkiewicz, protestujący wcześniej przeciw związkowi, Antoni Jabłoński, Kasper Kostrowicki, Kazimierz Łaski, Michał Oziembłowski, Józef Stankiewicz, Józef Woroniec (Woronicz?) i Dominik Zaiarski⁶⁸⁰. Z tego grona mniej znaczyły w województwie rodziny Jabłońskich i Zaiarskich, choć ci ostatni byli związani z Chmarami ówczesnym „województwem mińskim”, ale z pewnością nie zaliczały się te rodziny do najbogatszych w tym regionie. Później, tj. w październiku i listopadzie 1792 roku, pojawiają się również z tytułem konsyliarza Jan Chojecki i (?) Wańkowicz⁶⁸¹. W Generalności Litewskiej reprezentować tę konfederację mieli eksposeł miński J. Wańkowicz i Jan Pawlikowski⁶⁸². Obaj deklarowali się

⁶⁷⁸ Por. BN, rkps akc. 13937, nl., Confédération Générale du Grand Duché de Lithuanie... Nie wymienia ich także Natalia Kicka w swoich dokumentach, BJ, rkps 4436, t. 1, k. 90 — tu powstanie konfederacji brzesko-litewskiej datuje na 7 VIII 1792, choć ta funkcjonowała już od 27 lipca tegoż roku, zob. D. ROLNIK, *Michał Zaleski — moralne dylematy targowiczanina. O postawie politycznej marszałka konfederacji targowickiej województwa brzesko-litewskiego w latach 1788—1793*, „Wieki Stare i Nowe” 2003, t. 3, s. 98. Por. chronologię powstawania konfederacji litewskich: R. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, *Lietuvos...*, s. 270—343.

⁶⁷⁹ Por. AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 1v, Protokół, posiedzenie z 26 VI 1792.

⁶⁸⁰ Por. R. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, *Lietuvos...*, s. 294—296, 308, 309, 311. Być może konsyliarzem był J. Woronicz, nie J. Woroniec — taki podpis wyraźnie pojawia się w „protokole urzędzeń ekonomicznych”.

⁶⁸¹ Por. AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 58v, 69v, Protokół, figurują tu ich podpisy jako konsyliarze. Trudno powiedzieć coś więcej o tych postaciach, wprowadzie Jan Chojecki ma swój biogram w *Polskim słowniku biograficznym*, ale raczej nie on był konsyliarzem mińskim, por. Z. CHOJECKI, *Chojecki Jan Nepomucen (1748—1817)*, W: PSB, t. 3, Kraków 1937, s. 394—395.

⁶⁸² Por. R. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, *Lietuvos...*, s. 115—116, 268; A. WOLAŃSKI, *Wojna...*, s. 537; W. SMOLEŃSKI, *Konfederacja...*, s. 115. J. Wańkowicz był synem Tadeusza, podczaszego mińskiego, jego brat Antoni żonaty był z Sołtanówną, marszałkówną nadworną litewską, zob. *Materiały do dziejów ostatniego stulecia Rzeczypospolitej Polskiej. Trzeci maj i targowica*. Zebrał i ułożył S. KORWIN [KOSSAKOWSKI], Kraków 1890, s. 162—163. Nie jest pewne, czy w przypadku (?) Pawlikowskiego nie chodzi również o posła mińskiego Piotra Pawlikowskiego, zob. W. SMOLEŃSKI, *Konfederacja...*, s. 268. W spisie konsyliarzy Generalności Litewskiej figuruje poseł Jan Pawlikowski, por. BPAUIPAN, rkps 1241, t. 2, s. 165—166, Akta konfederacji targowic-

wcześniej jako zwolennicy ustawy majowej i zwlekali z akcesem do związku⁶⁸³, godności te jednak przyjęli, a J. Wańkowicz przemawiał nawet w Brześciu Litewskim w chwili zjednoczenia konfederacji litewskiej z koroną, co nastąpiło 11 września 1792 roku⁶⁸⁴.

Nie był to koniec zabiegów wokół konfederowania województwa mińskiego. Udało się zawiązać konfederację w Mińsku, leżącym na głównym szlaku marszu wojsk moskiewskich, jednakże reszta województwa nie kwapiła się z akcesem do tego związku ani też z zakładaniem odrębnych konfederacji w swoich powiatach: mozyrskim i rzeczyckim. Nastąpiło to dopiero z niemałymi trudnościami w dniach 25—29 sierpnia 1792 roku po zjazdach szlachty w Bobrujsku i Rzeczy. Stało się to dzięki staraniom Marka Tuhanowskiego, który zawiązał konfederację rzeczycką 26 sierpnia z marszałkiem Michałem Pruszanowskim, oraz wcześniej, 4 sierpnia, mozyrską, której marszałka dotąd nie udało się ustalić⁶⁸⁵. Przedwcześnie więc 3 sierpnia 1792 roku chwalił się przed Stanisławem Szczęsnym Potockim S. Kossakowski, że cała Litwa została już skonfederowana⁶⁸⁶. Jako konsyliarze Generalności Litewskiej z tych dwóch powiatów na jej listach figurują: z powiatu mozyrskiego — Jan Jeleński, starosta mozyrski, i Rafał Michał Oskierka, strażnik polny litewski, z powiatu rzeczyckiego — Józef Dziekoński i Onufry Houwalt. Funkcje konsyliarskie w tych powiatach pełnili zaś m.in. Ignacy Bułhak, Adam Rahoża, Benedykt Wołłowicz i Michał Nowosielski. Niestety nie udało się ustalić pełnej listy tych urzędników konfederackich⁶⁸⁷.

Konfederacja targowicka województwa mińskiego, a także pozostałe konfederacje powiatowe tego województwa zawiązywały się dość opornie. Nie potwierdziły się wcześniejsze obawy stronników ustawy majowej mówiące, że w wielu miejscach tych ziem oczekiwano Rosjan, by wzniecić konfederację. Zastanawiające jest, że również wystąpień przeciw swojej władzy czy ogólnie — niepokoju na terenach województwa mińskiego będą się bali konfederaci targowiccy. Województwo mińskie wtłoczono w wymagane przez Generalność Litewską ramy organizacyjne, głównie dzięki sukcesom wojsk moskiewskich, a w drugiej kolejności za sprawą działalności I. Szteyna, M. Tuhanowskiego

kiej. S. Korwin pisze tylko „Jan Pawlikowski”, nie określając wcześniejszych jego funkcji, *Materiały do dziejów ostatniego stulecia...*, s. 142.

⁶⁸³ Por. W. SMOLEŃSKI, *Konfederacja...*, s. 268.

⁶⁸⁴ Ibidem, s. 306.

⁶⁸⁵ Por. R. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, *Lietuvos...*, s. 92—93, 296—297, 308—311; W. SMOLEŃSKI, *Konfederacja...*, s. 264, 268—269; W. SZCZYGIELSKI, *Puttkamer Jacek Antoni (XVIII w.)*, W: PSB, t. 29, Wrocław 1986, s. 473.

⁶⁸⁶ Por. W. SMOLEŃSKI, *Konfederacja...*, s. 264, 268.

⁶⁸⁷ R. ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ, *Lietuvos...*, s. 268, 294—296, 308—311.

i J. Puttkamera, ten ostatni stał się też niejako najważniejszą postacią w województwie.

J. Puttkamer, stojący na czele konfederacji mińskiej, od początku był, jak już wspomniano, przeciwnikiem ustawy majowej. Później konsekwentnie trzymał z opozycją antykonstytucyjną, co wyniosło go do godności marszałka konfederacji mińskiej i dało w niej oraz w całym województwie dużą władzę, z której niekoniecznie umiał — ale lubił — korzystać. Oceniano jego działalność w tym okresie raczej nagannie, zresztą większość marszałków konfederacji prowincjonalnych litewskich miała u ówczesnych złą opinię i ogólnie złą reputację. Nawet żona jednego z nich, marszałka brasławskiego Augusta Platera, pisała do swego krewnego Seweryna Rzewuskiego, że boi się, by jej męża nie łączyli „z temi marszałkami, których natury monstruami w postępowaniu swoim początkowym nazwać by śmiało można”. Dalej usprawiedliwiała męża, że co prawda w brasławskim, gdzie został marszałkiem, w ogóle posesji nie miał, ale „ten krok śmiały i nieczyniący honoru Polakowi wejścia gwałtownie z cudzym wojskiem musi ludzkością pokrywać, bo nie każdy wie, że z nim samym JW. Kossakowski gwałtownie postąpił i zmusił go do tego”. W konkluzji uznała jednak, że wszystkim marszałkom i S. Kossakowskiemu także należą się nagrody za pracę w konfederacji. Sprawy nagrody i polecenia zasług męża u Katarzyny II były zresztą główną treścią listu Anny Platerowej, która obawiała się, że mąż tych korzyści nie otrzyma⁶⁸⁸.

Marszałkowi mińskiemu J. Puttkamerowi co prawda nie zarzucano, że bezprawnie, nie będąc posiadaczem ziemskim w województwie mińskim, sięgnął po łaskę konfederacji, wszak jako jego obywatel był komisarzem cywilno-wojskowym, a później posłem tego województwa. Ponadto uznawano go za człowieka zasłużonego dla Rzeczypospolitej i właśnie województwa mińskiego, choć początkowo bardziej związany był ze Żmudzią, gdzie stał na jej czele jako marszałek w czasie konfederacji barskiej, później zaś został tam ciwunem. Charakteryzując J. Puttkamera z czasów barskich, Władysław Konopczyński pisał najpierw, że „Dalsze [po 1773] losy ex-konsyliarza giną w pomroce dziejowej”, następnie na podstawie jego pamiętnika z tego okresu stwierdził, że był to człowiek „mocny, rzetelny”⁶⁸⁹. Wydaje się, że taką opinię miał też u jemu

⁶⁸⁸ Por. ANK, A. Podhor. II, rkps XIII 2/39, nl., Anna Platerowa do S. Rzewuskiego, Krasław 29 X 1792. O postawie A. Platera w czasie konfederacji por.: Z. ZIELIŃSKA, *Plater August Hiacynt (po 1745—1803)*, W: PSB, t. 26, Wrocław 1981, s. 647—649.

⁶⁸⁹ Por. *Polityka i ustroj Generalności Konfederacji Barskiej. Dwa nieznanne przyczynki*, wyd. W. KONOPCZYŃSKI, „Archiwum Komisji Historycznej”, ser. 2, t. 2, Kraków 1930, s. 44. Por. też o J. Puttkamerze: W. SZCZYGIELSKI, *Puttkamer...*, s. 471—473; *Materiały do dziejów ostatniego stulecia...*, s. 146.

współczesnych do czasów targowickich. Jakkolwiek był przeciwnikiem ustawy majowej, nie określano go jednoznacznie jako zwolennika Rosji. Brak było J. Puttkamera na liście jej zwolenników w województwie mińskim, na której, co warto zaznaczyć, znajdowali się A. Chmara i S. Zabiełło⁶⁹⁰ — najwyżsi wojewódzcy urzędnicy. Na niesławę J. Puttkamer zasłużył co prawda tylko kilkoma, ale za to dość głośnymi w kraju czynami, które łączy jeden wspólny mianownik: użycie siły wobec obywateli. Najpierw na początku lipca 1792 roku próbował przy pomocy 30 moskiewskich żołnierzy skonfederować powiat piński⁶⁹¹, co już samo w sobie nie przyczyniało mu chwały, a fakt wysługiwanie się wojskiem rosyjskim jeszcze bardziej go pogрузzył w opinii obywateli. Następnie używał siły w stosunku do szlachty odpornej wobec zarządzeń konfederacji. Na tej płaszczyźnie zarzucano mu przede wszystkim nadużywanie sekwestrów. Najgłośniejszym echem odbiła się sprawa nałożenia przez J. Puttkamera 22 lipca 1792 roku sekwestru na dobra Raków i Ingę należące do Michała Ogińskiego, miecznika litewskiego, o czym donosił S. Kossakowskiemu. W liście do niego J. Puttkamer pisał o tym, że obywatele się ukrywają i unikają przystąpienia do konfederacji, z tego powodu prosił o zgodę na sekwestr dóbr dla wszystkich opornych, tzn. tych, co w domach siedzą i nie łączą się ze związkiem⁶⁹². N. Kicka na kanwie tego zdarzenia sugeruje, że to pomysł J. Puttkamera przejęli później Kossakowscy, stosując go wobec opornych i nieobecnych⁶⁹³. Jest to jednak duże nadużycie, gdyż o takich środkach wspomniano wcześniej i to na zdecydowanie wyższym szczeblu, bo w Petersburgu, zresztą jeszcze wcześniej działający w województwie mińskim I. Szteyn miał pełnomocnictwa, które również pozwalały mu na użycie siły wobec przeciwników targowicy. J. Puttkamer był więc raczej tylko wykonawcą owych zaleceń⁶⁹⁴. Co najwyżej możemy uznać,

⁶⁹⁰ Por. A. WOLAŃSKI, *Wojna...*, s. 359. Swego czasu, w 1787 roku, A. Chmara załatwiał interesy polityczne O. Stackelberga w województwie mińskim, por. NGAB, F 1324, op. 1, rkps 62, k. 42, kopia, A. Chmara wojewoda miński do O. Stackelberga, [b.m.] 10 II 1787. Pisał w tym liście A. Chmara: „Jest moją zawsze usilnością w każdym czasie dogadzać chęciom i starać się o przygodobanie WP”, i dalej przedstawiał sprawę, w której chodziło o poparcie M.H. Brzostowskiego, starosty bystrzyckiego, do „elekcji starostwa mińskiego”.

⁶⁹¹ Por. W. SMOLEŃSKI, *Konfederacja...*, s. 194, 232; A. WOLAŃSKI, *Wojna...*, s. 607—608; A. ROLLE, *Karol Prozor ostatni obożny litewski...*, s. 249; W. SZCZYGIELSKI, *Puttkamer Jacek Antoni...*, s. 473.

⁶⁹² Zob. N. KICKA, *Pamiętniki*, wstęp J. DUTKIEWICZ, oprac. T. SZAFRAŃSKI, Warszawa 1972, s. 58 — tu fragmenty listu J. Puttkamera do S. Kossakowskiego.

⁶⁹³ Por. *ibidem*, s. 58—59.

⁶⁹⁴ Sprawa sekwestru majątków M. Ogińskiego mogła być tylko rozgrywką polityczną. Zdaje się świadczyć o tym fakt, że prośba M. Ogińskiego o zdjęcie sekwestru skierowana do konfederacji mińskiej została odesłana do Generalności Litewskiej, chyba właśnie faktycznie na tym szczeblu zapadały decyzje o sekwestrach, por. AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, Protokół, k. 17,

że wykonywał je bez większych oporów moralnych, licząc przy tym na jakies zyski. W przypadku posiadłości M. Ogińskiego J. Puttkamer wziął w sekwestr nie tylko te wspomniane dobra, ale wszystkie, „pod jakim bądź tytułem” były trzymane przez miecznika litewskiego. Nie zawiadywał nimi wszelako sam, gdyż mieli je pod „opieką” konsyliarze A. Jabłoński i S. Iwaszkiewicz, którzy też jego „pieniądze w gotowym groszu znajdujące się zabiorą i do kasy konfederacji odniosą”⁶⁹⁵. Sekwestrowano także dobra Chojniki należące do K. Prozora, leżące w województwie mińskim. Tu jednak trudno udokumentować udział w tym przedsięwzięciu marszałka mińskiego. Sprawa Ogińskich to jedyna imiennie wspomniana w kontekście sekwestrów i zaangażowania w nie J. Puttkamera. Podobnie należy ocenić jego związek z osadzeniem w więzieniu porucznika Franciszka Osztropa⁶⁹⁶. Natomiast inne zarzuty w stosunku do J. Puttkamera odnoszą się głównie do sposobu zarządzania województwem w czasie jego rządów w okresie targowicy. Najważniejszy z nich to użycie lub co najmniej groźba użycia „ramienia żołnierskiego na exekucję do nieulegających [...] wyrokom” konfederacji w sprawach płacenia podatków oraz sekwestrowanie domu w Mińsku z przeznaczeniem na lazaret, który należał do osoby przebywającej w tym czasie w Królewcu⁶⁹⁷. Sama idea tego ostatniego pomysłu mogłaby postanowienie tłumaczyć, gdyby nie fakt, że prawdopodobnie chodziło J. Puttkamerowi o przejście pałacu Radziwiłłów, w którym do tej pory lazaret się mieścił, a o który starał się marszałek miński.

Na tym wszelako kończy się lista jego „jawnych grzechów”. Tak przynajmniej można wnioskować po dotychczasowych ustaleniach badaczy i analizie „Protokołu urządzeń ekonomicznych konfederacji mińskiej”. Ten dotąd mało znany dokument⁶⁹⁸ zaczęto spisywać 26 czerwca, a jego ostatni merytoryczny zapis nosi datę 28 listopada 1792 roku, natomiast sama księga zakończona jest adnotacją: „Rok 1793 Ma: maja 13/24 dnia po zapisaniu limity Sądu marszałkowskiego w. mińskiego takowy protokół ekonomiczny kontynuuję”. Sesje tego gremium konfederacji mińskiej odbywały się dość regularnie i stosunkowo często, łącznie odbyły się 72 posiedzenia, choć prawdopodobnie było ich więcej, gdyż zapisy sugerują, że czasami miały miejsce dwa spotkania w ciągu dnia. Na

zapis z 29 VIII 1792. Nie miał co do tego wątpliwości sam M. Ogiński, por. *Pamiętniki Michała Ogińskiego o Polsce i Polakach, od r. 1788 aż do końca r. 1815*, t. 1, Poznań 1870, s. 138—141.

⁶⁹⁵ AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 9v, Protokół, zapis z dnia 21 VII 1792.

⁶⁹⁶ Por. A. ROLLE, *Karol Prozor ostatni oboźny litewski...*, s. 241; W. SMOLEŃSKI, *Konfederacja...*, s. 270—271.

⁶⁹⁷ AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 7v—8, 17v, Protokół, zapisy z 21 VII oraz 8 i 30 VIII 1792.

⁶⁹⁸ Por. D. ROLNIK, *Z dziejów związku targowickiego na Litwie...*, s. 317—336.

czerwiec przypadają 3 robocze posiedzenia, 8 odbyto w lipcu, 17 w sierpniu, 15 we wrześniu, 16 w październiku i 13 w listopadzie. W obradach były tylko trzy dłuższe przerwy: 8—16 i 21—31 lipca oraz 12—17 września. Do 28 października tylko 2 z 57 posiedzeń opuścił J. Puttkamer, pozostali członkowie władz konfederackich również się udzielali, choć ich obecność była regularna tylko w pewnych przedziałach czasu. Na posiedzeniu zawsze było obecnych minimum trzech konsyliarzy. Poza marszałkiem najczęściej pojawiali się K. Łaski i J. Stankiewicz, którzy obecni byli po 32 razy, następnie K. Kostrowicki — 28 razy, A. Jabłoński i J. Woroniec — po 23 razy, S. Iwaszkiewicz — 20 i D. Zaiarski — 16 razy. W listopadzie pojawiły się na zebraniach kilkakrotnie dwie nowe, wspomniane już, trudne do precyzyjniejszego określenia postaci: J. Chojecki i (?) Wańkowicz. W ogóle natomiast nie pojawił się M. Oziembłowski, możemy więc przypuszczać, że funkcji konsyliarskiej ostatecznie nie przyjął⁶⁹⁹.

Stosunkowo mniejszą aktywność konfederatów mińskich w sferze ekonomicznej w czerwcu i lipcu 1792 roku można tłumaczyć problemami z urządzaniem konfederacji i pozyskiwaniem akcesów do związku targowickiego. Generalność Litewska dla konfederacji mińskiej przedłużała możliwość składania przysięg przez tamtejszych obywateli najpierw do 15 sierpnia⁷⁰⁰, a potem do 22 sierpnia 1792 roku, w tym czasie grożono opornym karami⁷⁰¹. Równoległe odbierano także przysięgi od byłych urzędników województwa oraz wybierano nowych miejskich „według dawnego zwyczaju”, zalecając przy tym unikania „nieprzyzwoitości”. Zarządzenie to tłumaczono „nieładem” w Mińsku, czemu winni byli — co wprost oświadczone — rajcy wyniesieni do władzy po 3 maja 1791 roku⁷⁰². Starano się także zabezpieczyć podległy konfederacji teren przed włóczęgami i mogącymi się zbierać „kupami swawolnymi” złożonymi z żołnierzy polskich, zwalnianych z niewoli po złożeniu przysięgi⁷⁰³. Te działania podejmowane były na rozkaz S. Kossakowskiego, który obawiał się buntów. Na wieści o pojawieniu się owych „kup swawolnych” konfederacja mińska reagowała szybko, wysyłając natychmiast wojsko. Zresztą groźbą użycia wojska wobec opornych konfederacji starali się prawdopodobnie ostatecznie pogrzebać nadzieje niektórych obywateli na odwrócenie sytuacji

⁶⁹⁹ Wyliczenia autora na podstawie: AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 1—85, Protokół.

⁷⁰⁰ Por. W. SMOLEŃSKI, *Konfederacja...*, s. 270.

⁷⁰¹ Por. AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 13v, Protokół, zapis z 14 VIII 1792.

⁷⁰² Ibidem, k. 2, 4v, 19v, 21—21v, zapisy z 27 VI, 4 VII i 4 IX 1792. Z wyborem urzędników były problemy, nie wszyscy chcieli być wybrani ani też nie wszystkich „konstytucyjnych” chciano zmieniać. Ibidem, k. 24v—25, zapis 18 IX 1792.

⁷⁰³ Ibidem, k. 3v—4, zapis z 2 VII 1792. Problem ten pojawił się też wiosną 1793 roku, gdy mówiło się o zwalnianiu polskich żołnierzy z wojska.

politycznej, chcieli zmniejszyć „skutki unoszących się nadziejami, które są płodem podchlebnych myśli, tworzących bezskuteczne widoki”⁷⁰⁴. Sądzić można, że również w celu zapobieżenia buntom i uspokojenia nastrojów niechętnych nowym władzom postanowiono się zaopiekować rannymi oraz wziętymi w niewolę pod Mirem żołnierzami polskimi⁷⁰⁵. Na to wszystko konfederacja mińska chyba nie miała wystarczających środków i sił, o czym pisał G. Jeleński, wspominając o hultajach, „kryminalistach” w powiecie mozyrskim i o braku żołnierzy do pilnowania porządku. W listopadzie 1792 roku zauważał, że w sądach nie ma ani jednego żołnierza, tylko trzech sędziów zasiada z marszałkiem i ci nie są bezpieczni, jak przyprowadzają kryminalistów⁷⁰⁶. Sugerował J. Jeleńskiemu, staroście mozyrskiemu, że trzeba podać memoriał do Generalności Litewskiej o garnizon zamkowy, „teraz kryminalista własnym kosztem i stróżem IP Radziszewskiego pisarza sądowego jest dotychczas strzeżony — ale może i uciec i w powiecie innych hultajów zbuntować”⁷⁰⁷. Jan Jeleński był osobą do tego predestynowaną, zarówno z racji pełnienia urzędu starosty, jak i stosunkowo bliskich kontaktów z członkami Generalności, co sugerowałby fakt umieszczenia go — konsyliarza mozyrskiego — 13 września 1792 roku przez najwyższe władze konfederackie w deputacji do ułożenia „listów odwoławczych dla komisarza króla w Kurlandii — Aleksandra Batowskiego” oraz dania rezolucji w sprawie działań Marie Louisa Descorches’a, ministra francuskiego w Warszawie⁷⁰⁸.

Kolejną sprawą — dotyczącą też województwa mińskiego — było zapewnienie sprawnej komunikacji między oddziałami rosyjskimi, a także między konfederacjami. Ten obowiązek zrzucano na barki obywateli, wszystko miało być tak zorganizowane, „aby kurier rosyjski przybyły nie doznawał zwłoki i umiędzy”. Wyznaczono stacje i obywateli, którzy mieli na nie dostarczać swoje konie⁷⁰⁹. Z czasem ten obowiązek okazał się bardzo uciążliwy, gdy nałożyły się nań inne ciężary związane z zaopatrzeniem armii rosyjskiej. Konfederacja mińska starała się zmniejszać obciążenia obywateli związane z utrzymywaniem stacji. Uczyniła tak m.in. w stosunku do J. Wołodkowicza⁷¹⁰, swego czasu opowiadającego się za ustawą majową i zwlekającego z akcesem,

⁷⁰⁴ AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 8, 12, Protokół, zapisy z 21 VII i 8 VIII 1792.

⁷⁰⁵ Ibidem, k. 1v, zapis z 27 VI 1792.

⁷⁰⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 117—117v, G. Jeleński do [Jana Jeleńskiego], Komarowicze 28 XI 1792.

⁷⁰⁷ Por. ibidem, k. 117v.

⁷⁰⁸ Ł. KĄDZIELA, *Między zdradą a służbą Rzeczypospolitej. Fryderyk Moszyński w latach 1792—1793*, Warszawa 1993, s. 56—57.

⁷⁰⁹ AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 5v, 6, Protokół, zapis z 17 VII 1792.

⁷¹⁰ Ibidem, k. 15, zapis z 18 VIII 1792. Ulgi w tym zyskiwali też inni obywatele, niezwiązani z konsyliarzami, ibidem, k. 15—15v, zapis z 23 VIII 1792.

być może tym krokiem chciano go pozyskać. Również później, w początkach września 1792 roku, zwolniono z tego obowiązku część dóbr oszmiańskich M. Ogińskiego. Nastąpiło to, na co warto zwrócić uwagę, jeszcze przed oficjalnym zwolnieniem jego dóbr z sekwestru, co miało miejsce 29 września tegoż roku⁷¹¹. Wydaje się, że ogólne pewne ustępstwa związane z koniecznością utrzymywania poczt czynione przez konfederację mińską wiązały się z nowym nałożonym przez nią na obywateli zobowiązaniem, jakim było utrzymywanie traktów „dla wygodnego i bezpiecznego przechodu wojsk rosyjskich”, a gdyby to nie zostało dopełnione, obciążonymi za szkody poniesione w czasie marszu armii rosyjskiej byłiby obywatele⁷¹². O reperkusjach tego postanowienia nic niestety nie wiadomo.

Kwestią najważniejszą dla konfederacji mińskiej było zaopatrzenie wojsk imperatorowej w potrzebne produkty, sprawy z tym związane wypełniają właściwie od sierpnia 1792 roku pozostałą część „protokołu ekonomicznego” tejże konfederacji. W tej sferze działalność konsyliarzy sprowadzała się do ciągłych żądań od obywateli dostarczania podwód i produktów rolno-spożywczych do budowanych naprędce magazynów. Szybko się okazało, że nie wszyscy są w stanie sprostać temu obciążeniu, opornych więc straszono pozwami przed sąd⁷¹³. Z analizy „protokołu ekonomicznego” trudno dociec, czy z tego proceduru konsyliarze czerpali jakieś korzyści, np. w postaci zwolnień z dostaw, wszelako na listach obciążonych obowiązkiem dostarczania furazów i podwód figurują nazwiska konsyliarzy, choć pewności nie mamy, czy chodzi o nich, gdyż adnotacje te pozbawione są imion i tytułów, a na listach figurują nazwiska właściwie wszystkich znaczących w powiecie rodzin⁷¹⁴. Brak tylko nazwiska marszałka oraz konsyliarzy A. Jabłońskiego i D. Zaiarskiego. O tych dwóch ostatnich wspomniano, że do najbogatszych nie należeli, może więc w ogóle nie posiadali posesji, co tłumaczyłoby ich nieobecność na listach. Również trudno stwierdzić, czy obciążano szczególnie dobra królewskie, na pewno nie pominięto starostw, palety wydano m.in. na starostwo radoszkowskie

⁷¹¹ Por. *ibidem*, k. 20, 37—37v, zapisy z 5 i 29 IX 1792.

⁷¹² *Ibidem*, k. 25—26, zapis z 21 IX 1792.

⁷¹³ *Ibidem*, k. 10, zapis z 1 VIII 1792.

⁷¹⁴ Wśród zobowiązanych do dostarczania podwód i furazów figurują m.in. Łaski, Kostrowicki, Pawlikowski, Stankiewicz, Wańkiewicz, Woronicz [nie Worońca] (zapisy bez imion), ewentualnie związani z konsyliarzami oraz przedstawiciele znanych w województwie rodzin: Białozorów, Bukatych, Bykowskich, Chmarów, Chreptowiczów, Judyckich, Ołędzkich, Oskierków, Puzyninów, Radziwiłłów, Szyszków, Zabięłłów czy też Józef Tyszkiewicz, starosta wielatyski, później we wrześniu 1793 roku wyznaczony do delegacji petersburskiej celem dziękowania Katarzynie II za przejęcie województwa mińskiego, *ibidem*, k. 15, 27—32v, 41—47, 49, 74—85, zapisy z 17 VIII, 3 IX, 1 oraz 10 X i 28 XI 1792.

i krasnoszelskie, a na magazyny przeznaczono dwór starosty łąckiego (?) Lubowickiego „ze wszelkimi zabudowaniami”⁷¹⁵. Tego obawiał się Stanisław August. 2 września 1792 roku pisał dyplomatycznie do bp. inflanckiego J. Kossakowskiego: „Jestem w obawie, ażeby niektóre konfederacje powiatowe — bo w Generalności tak nie myślę — większych na dobra moje stołowe [...] nie narzucały ciężarów”⁷¹⁶. Wydaje się, że J. Puttkamer, swego czasu przemawiający w obronie praw króla do królewszczyzn⁷¹⁷, nie traktował ich surowiej od dóbr innej natury. Konfederacja mińska deklarowała, na co nie było skarg, że rozdziela furaże „w proporcji dymów gruntowych”, później zapewniała też, że „każdego obywatela darzy tymi samymi sentymentami sprawiedliwości” i obciążone są wszystkie z 27 556 dymów znajdujących się w województwie⁷¹⁸.

W krótkim czasie okazało się jednak, iż nawet te sprawiedliwie narzucone dostawy zaczęły być do tego stopnia uciążliwe, że dochodziło do buntów chłopskich, dla których tłumienia konfederacja zmuszona była posyłać wojsko⁷¹⁹, oraz do ucieczek włościan, przy czym uciekających chętnie przyjmowali inni właściciele, nie licząc się z tym, że działają wbrew prawu⁷²⁰. Także obywatele często spóźniali się z dostawami furażów i robili to nieregularnie, za co konfederacja groziła „surową egzekucją”⁷²¹. Obywatele bierni w tej sytuacji jednak nie pozostawali, nie bali się słać do Mińska skarg na wielkość palet i branie furażów ponad miarę⁷²², były one jednak, co możemy stwierdzić, najczęściej bezskuteczne. Podobnie działo się z prośbami o zwolnienie z obowiązku dostarczania furażów, niezmiennie konfederacja odpowiadała: „podobnie jak i drugim z taką

⁷¹⁵ Ibidem, k. 11v, 20, zapisy z 6 VIII i 5 IX 1792.

⁷¹⁶ BCz., rkps 922, s. 813, Stanisław August do Józefa Kossakowskiego, Warszawa 2 IX 1792.

⁷¹⁷ Por. W. SZCZYGIELSKI, *Puttkamer...*, s. 473.

⁷¹⁸ Por. AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 19, Protokół, Odpowiedź na list Iwana Fersena z 16/27 VIII 1792, zapis z 3 IX 1792; ibidem, k. 68, zapis z 14 XI 1792.

⁷¹⁹ Por. ibidem, k. 12, zapis z 8 VIII 1792.

⁷²⁰ Por. AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 34v, zapis z 26 IX 1792. Proceder ten trwał dalej, por. AGAD, AR, dz. V, rkps 2793, s. 63, Ignacy Daszkiewicz do księcia [?] Radziwiłła, Mińsk [?] 27 I 1796 — tu też wspominał sprawy wcześniejsze.

⁷²¹ Por. AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, Protokół, k. 13, 72v, zapis z 13 VIII i 24 XI 1792. Podobna sytuacja miała miejsce w innych województwach litewskich, o czym pisał I. Fersen, przedstawiając inaczej przyczyny tego stanu. Uważał, że powodem niedostarczania furażów był nie brak płodów rolnych, a „niektórych Panów nieprzyjaźń” oraz ich chęć zysku, por. BJ, rkps 957, s. 151—152, I. Fersen do konfederacji brzesko-litewskiej [Michała Zaleskiego?], Słownik 18 XI 1792.

⁷²² AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 10, Protokół, Memoriał Antoniego Zamoyskiego, zapis z 1 VIII 1792. Por. też prośba księżny [?] Woronieckiej z Miączyńskich, ibidem, 47v—48, zapis z 2 X 1792. Inne skargi, ibidem, k. 62, 64, zapis z 5 XI 1792. Skarżono się również na zewnątrz, zarazem prosząc o protekcję, por. Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, rkps 136, k. 18—18v, Stanisław Pruszyński do prymasa Michała Poniatowskiego, Mińsk 14 IX 1792.

przychodzącym prośbą daje rezolucją odmowną⁷²³. Skarżono się też na postawy targowiczian litewskich, przed czym nie mieli oporu nawet mieszczanie⁷²⁴.

Konfederacja mińska utrzymywać miała dwa pułki rosyjskie, czego żądał Iwan Fersen, i część litewskiej brygady pińskiej. Trudno oszacować względną wielkość żądanych dostaw w stosunku do możliwości województwa, niemniej paleta rozesłane 3 września 1792 roku nakładały obciążenie w postaci m.in. dwóch garnców i kwarty mąki żytniej, czterech i pół garnca owsa z dymu gruntowego⁷²⁵, przy czym żądania Rosjan w miarę upływu czasu były coraz większe i co chwila powtarzane⁷²⁶. Dodatkowo, nie dając na to żadnych kwitów, kazali oni się karmić chlebem, mięsem i „wymyślnie”, choć furaz zapisany w „paletach” dostali. Żądali też utrzymywać się „w najzupełniejszej wygodzie”. Zdarzało się także, że Rosjanie długo podwód nie oddawali i przetrzymywali je na „niepotrzebne przejażdżki”⁷²⁷. Coraz bardziej zdawali sobie sprawę wszyscy w konfederacji mińskiej, że nieustanne przechody wojsk moskiewskich i ich „konsystencja” w województwie wycieńczają „licznych na mil kilka od Mińska mieszkańców”, dlatego obawiali się, aby lud nie był zupełnie zniszczony i „do ostatniej nie był zagnalony rozpaczy”. Bano się tym bardziej, że pojawiły się plotki o pobudzaniu chłopów do wyrażenia niezadowolenia z powodu rozkwatowania wojsk moskiewskich⁷²⁸. W początkach listopada 1792 roku konfederaci mińscy z rozpaczą pisali: „ziemia ze wszystkiego wyzuta”, podkreślali przy tym, że brakuje już podstawowych produktów spożywczych, że ludowi grozi głód⁷²⁹. Stan ten zresztą trwał do wiosny 1793 roku, wtedy ludzie, utyskując stale na brak zboża, z rozpaczy wręcz płakali nad swoim losem⁷³⁰. Sądzić możemy,

⁷²³ Por. AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 70, Protokół, zapis z 19 XI 1792 — odpowiedź na prośbę Izabeli i Wincentego Trębickich.

⁷²⁴ NGAB, F 3250, op. 2, rkps 12, k. 1, kopia, [Franciszek Woyniłowicz] instygator litewski do NN, Wiśniówka 14 I 1793. Pisał, że „Mieszczanie z Opsy starostwa pozwali starostę swego [Mikołaja] Manuz[z]iego do asesorii”. Przepuszczalnie to o nim 10 lat wcześniej pisano, że dobrze by było, aby na zawsze wyjechał nie tylko z Warszawy: „daj Boże, żeby już na zawsze został, gdyż bez Włochów wcale by się Polska obejść mogła”, BO, rkps 1996, k. 40v, [Wincenty] Gurski do Leonarda Marcina Świeykowskiego, Warszawa 19 VI 1783.

⁷²⁵ Por. AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 19, Protokół, odpowiedź na list I. Fersena z 16/27 VIII 1792, zapis z 3 IX 1792.

⁷²⁶ Por. kolejne żądania dostaw, ibidem, k. 40v, 52, 54v—56, 57—58v, 59v—60v, 74—85, Protokół, zapisy z 29 IX i dalej z 20, 22, 25, 27, 28, 29, 31 X oraz z 2, 3 i 28 XI 1792.

⁷²⁷ Por. ibidem, k. 62, 64—64v, 67, 68v, 70, zapisy z 5, 9, 13, 16, 21 XI 1792. Skarżył się m.in. K. Zawisza.

⁷²⁸ Por. ibidem, k. 48v—49, 50, zapisy z 10 i 17 X 1792.

⁷²⁹ Por. ibidem, k. 60v, 65, 69, zapisy z 3, 9 i 19 XI 1792.

⁷³⁰ Por. np. D. ROLNIK, *Leonarda Marcina Świeykowskiego (1721—1793) ostatniego wojewody podolskiego życie codzienne i publiczne oraz jego myśli o Rzeczypospolitej*, Katowice 2016, s. 297—298, 564—568.

że sytuacja podobnie jak w mińskim wyglądała też w innych województwach litewskich⁷³¹. Być może Kossakowscy zorientowali się, że lepiej postępować ostrożniej i nie rozjątrzać społeczeństwa, dlatego ogólnie złagodzili egzekucję swych zarządzeń i podjęli próbę korzystniejszego dla obywateli uregulowania stosunków z Rosjanami na Litwie⁷³², choć skargi na Rosjan stacjonujących bądź przechodzących przez województwo mińskie płynęły nadal⁷³³, także od Jeleńskich. Konstanty Ludwik pisał, że jego dom w Wilnie przez komendę moskiewską został zajęty, i prosił kanclerza A.M. Sapiechę: „poradz, nawet nie można udać się do własnych folwarków, bo kwaterunki”⁷³⁴. W tym kontekście, w tak trudnym okresie, nierozsądnym rozporządzeniem było przyznanie sobie przez konsyliarzy konfederacji mińskiej pensji. 20 października 1792 roku podjęto decyzję, zgodnie z którą marszałek J. Puttkamer wziął ze skarbu 5000 złp, a konsyliarze K. Kostrowicki, K. Łaski, A. Jabłoński — po 2500 złp, S. Iwaszkiewicz — 2000, J. Woroniec — 1933, J. Stankiewicz — 1200 i D. Zaiarski — 1000 złp⁷³⁵.

Działalność konfederacji mińskiej w sferze ekonomicznej trudno jednoznacznie ocenić, z pewnością dała się ona we znaki obywatelom, ale była to jednak przede wszystkim konsekwencja utrzymywania wojsk moskiewskich. Z tego obciążenia wynikały groźnie brzmiące dla szlachty rozporządzenia i nakazy, z którymi musiano się liczyć. Stwierdzić natomiast możemy, że konsyliarze i marszałek konfederacji należeli w okresie rządów targowickich do grupy osób uprzywilejowanych, choć niemających nieograniczonej władzy w województwie. Wszystkich natomiast, zdaje się, możemy uznać za typowych przedstawicieli ówczesnej szlachty. Najbardziej wyrazisty, ale też zarazem reprezentatywny dla tej grupy działaczy konfederackich był J. Puttkamer. Z jednej strony jawił się on obrońcą ideałów złotej wolności szlacheckiej, konfederatem

⁷³¹ Por. np. LVIA, SA, rkps 6490, k. 58—58v, Protokół konfederacji ptu lidzkiego, Zaskarżenie czynu Joachima Głuszczyńskiego przez instygatora Jerzego Adamowicza, 12 X 1792; ibidem, Skarga na pułkownika Aleksieja Olenina, 26 IX 1792, k. 14; BCz., rkps 968, s. 429—430, Stanisław August do łowczego litewskiego Józefa Zabieły, Warszawa 15 I 1793. O drożyźnie i braku towarów w owruckim, por. BN, rkps 6929, k. 23—23v, [?] Dąbski cześnik sanocki do [?] Herbicha, Owróżc 17 XI 1792; AGAD, Zbiór rękopisów z Biblioteki Przeździeckich, rkps B 1127, s. 1, A. Miłudowski do [Marka?] Tuhanowskiego konsyliarza nowogródzkiego, My[...] 13 III 1793. Por. też D. ROLNIK, *Michał Zaleski...*, s. 99 i nn.; IDEM, *Postawy szlachty litewskiej wobec konfederacji targowickiej*, WRH 2004, t. 1, s. 73—94.

⁷³² Por. AGAD, ZP, rkps 390, s. 40, Kazimierz Konstanty Plater kasztelan trocki do Stanisława Augusta, [?], 15 XI 1792. Por. też AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 51, Protokół, zapis z 20 X 1792.

⁷³³ Por. np. NGAB, F 1324, op. 1, rkps 60, k. 17, [?] Piszczca do NN [A. Chmary?], Mohylew 5 XI 1792.

⁷³⁴ Por. LMBA, F 139, rkps 1564, k. 5, K.L. Jeleński do [A.M.?] Sapiehy, Wilno 24 IX 1792.

⁷³⁵ AGAD, Nabytki Oddziału I, rkps 151, k. 53, Protokół, zapis z 20 X 1792.

barskim mającym dobro ojczyzny ciągle na ustach, z drugiej zaś — był pragmatykiem myślącym o swoich interesach i karierze. Łączenie tych dwóch cech często, zdaniem ówczesnych, znamionować miało dobrego obywatela, choć — jak ostatnio tego dowiódł J. Czubyty — było trudne do osiągnięcia⁷³⁶. Na sejmikach J. Puttkamer spełniał życzenia wielkich panów litewskich, szczególnie Karola Stanisława Radziwiłła, i uważał, że z tej racji należy mu się nagroda w postaci dzierżawy, poselstwa bądź miejsca w Radzie Nieustającej. Tak pisał J. Puttkamer o tym do swego opiekuna w 1788 roku, gdy odrzucono jego starania o poselstwo: „usunięty zostałem od tego szczebla, do którego ustawne zasługi moje w X żmudz. torowały mi drogę, gdybym jednak został poparty i wszedł do Rady Nieustającej, to owszem dowodzić będę, że jestem na każde skinienie z głęboką konsederacją”⁷³⁷. Później, w grudniu 1793 roku, prosił jeszcze Radziwiłłów, tym razem Michała Hieronima, o ich niszczący drewniany pałac, pouczał przy okazji księcia, że wybrano złego plenipotentą do reprezentowania jego interesów, gdyż „ten człek ani ma talent do stawania i nie jest dobrze widziany od rządu”⁷³⁸. Spełnienie tego ostatniego warunku gwarantował J. Puttkamer, który dobrze sobie radził w nowych warunkach już po przejściu województwa mińskiego przez Rosjan w kwietniu i maju 1793 roku oraz po rozwiązaniu tamtejszej konfederacji. Zaraz po złożeniu przysięgi wierności Katarzynie II prosił S.S. Potockiego o wstawiennictwo w Petersburgu, swój list do marszałka Generalności Koronnej kończył znamienne: „Do istwietcznego sovietnika”⁷³⁹. Był z pewnością J. Puttkamer przemyślnym politykiem. Franciszek Jundziłł, podkomorzy grodzieński, pisał, że zyskał on szybko wpływ na gubernatora i wicegubernatora mińskiego⁷⁴⁰. Taka koniunkturalna postawa nie była

⁷³⁶ Por. szerzej J. CZUBATY, *Zasada „dwóch sumień”. Normy postępowania i granice kompromisu politycznego Polaków w sytuacjach wyboru (1795—1815)*, Warszawa 2005, passim.

⁷³⁷ Por. AGAD, AR, dz. V, rkps 12676, s. 41, 43, 45—46, J. Puttkamer do K.S. Radziwiłła, Mińsk 11 III 1788 i Rosieyny 24 VIII 1788. Takie postępowanie było naturalne, w 1788 roku za zasługi prosił K.S. Radziwiłła o utrzymanie na urzędzie sędziego mińskiego Ignacy Daszkiewicz, por. AGAD, AR, dz. V, rkps 2793, s. 59, I. Daszkiewicz do K.S. Radziwiłła, Mińsk 22 VIII 1788. Także i na sejmikach lutowych 1792 roku w Mińsku Robert Brzostowski zabiegał o protekcję dla swych krewnych u [?] Uniechowskiego sędziego mińskiego, za to gwarantował mu wdzięczność, oczywiście o ile utrzymają urzędy, por. AGAD, ZMN, rkps 899, R. Brzostowski kasztelan połocki do [?] Uniechowskiego, [b.m.] 5 II 1792.

⁷³⁸ Por. AGAD, AR, dz. V, rkps 12676, s. 45—46, J. Puttkamer do Michała Hieronima Radziwiłła, Mińsk 11 XII 1793.

⁷³⁹ AGAD, APP, rkps 297, s. 607, J. Puttkamer do S.S. Potockiego, Mińsk 24 IV 1793. Por. też D. ROLNIK, *Szlachta koronna wschodnich kresów Rzeczypospolitej zabranych w II rozbiórce wobec rosyjskich władz w 1793 roku*, „Studia Historyczne” 2001, z. 2, s. 203 i nn.

⁷⁴⁰ Por. LVIA, F 1276, op. 2, rkps 200, k. 20—24v, Franciszek Jundziłł do K.K. Platara, [b.m.] 12 XI 1793.

w owym czasie rzadka w społeczności szlachty kresowej na Litwie. Dostrzec ją możemy także u wielu obywateli województwa mińskiego należących do ówczesnych elit tej społeczności. Wydaje się jednak, że konsyliarze mińscy pod tym względem nie przodowali.

Kwestia rozbiorów nie była raczej wielką tajemnicą i spodziewano się takiego obrotu spraw. Już 4 lutego 1793 roku pisano o tym z Grodna do Kazimierza Konstantego Platera, konsyliarza Generalności Litewskiej. Jego anonimowy korespondent trochę złośliwie zaznaczał, że co prawda Jakob Sievers, ambasador rosyjski, mówił, że nic o tym nie wie, ale zaznaczał, że „trzeba dobrego katolika, żeby temu dał wiary, choć nasi wierzą temu. Ja zaś innej jestem wiary”⁷⁴¹. Zdecydowana większość obywateli starała się do tego przygotować i myślała głównie o zabezpieczeniu ekonomicznym swego bytu. Żal z powodu drugiego rozbioru, jakkolwiek widoczny⁷⁴², najczęściej nie przesłaniał kwestii bytowych. Dobrze widać to w odpowiedzi M.H. Brzostowskiego, starosty mińskiego, na list Izabeli Branickiej, w której wyrażała ona swe zaniepokojenie o los dwóch żołnierzy z brygady pińskiej, stacjonującej częściowo w województwie mińskim. Obawiała się, że będą oni podlegać zapowiadanej redukcji wojska polskiego. M.H. Brzostowski z przekonaniem uspokajał ją: „jest [brygada] zabrana przez wojsko rosyjskie, nie zostaje w naszym kraju i nie będzie likwidowana, więc nie trzeba się obawiać o jej dalszą przyszłość”⁷⁴³. Inni znani i poważani obywatele województwa mińskiego: Stanisław Pruszyński, podkomorzy miński, i Stefan Bykowski, chorąży miński, myśleli o interesach z Radziwiłłami, choć w tej „porze powszechnie nie zapaśnej, w której u nikogo [wyraz nieczytelny] pieniądze leżeć nie zwykły”⁷⁴⁴. Podobnie myślał i czynił Franciszek Ksawery Chomiński, wojewoda mściławski, który na początku 1793 roku zjeżdżał do Mińska na kontrakty dopilnować swoich interesów⁷⁴⁵. Jan Orzeszko, starosta radohowski, pisał: „Znając dobrze,

⁷⁴¹ LVIA, F 1276, op. 2, rkps 199, k. 2, NN do K.K. Platera, Grodna 4 II 1793. Por. o postawie K.K. Platera: D. ROLNIK, *Między Rzeczpospolitą a Rosją, interesem własnym i usługą obywatelską. Wybory nie tylko polityczne Kazimierza Konstantego Platera (1749—1807)*, W: *Pogranicza. Ludzie pogranicza*, red. W. BRENDA, J. KIEŁBIK, Olsztyn 2009, s. 69—90.

⁷⁴² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 68—68v, [?] Bujalski do NN [G. Jeleńskiego?], Kisłakowce 18 IX 1793.

⁷⁴³ AGAD, AOR, rkps LXII/47, s. 1, Michał H. Brzostowski do Izabeli Branickiej, Wilno, 10 XII 1793.

⁷⁴⁴ AGAD, AR, dz. V, rkps 1794, s. 21—22, 25—27, S. Bykowski chorąży miński do [?] Radziwiłła, [b.m.] 16 V 1793, Stuck 7 VI 1793.

⁷⁴⁵ AGAD, APP, rkps 280, s. 550, Julian Ursyn Niemcewicz do Ignacego Potockiego, Wiedeń 20 II 1793, s. 550 — tu zostaje podana informacja o przejeżdżającym F.K. Chomińskim i o tym, że o interesach rozmawiał w Wiedniu z hetmanem M.K. Ogińskim. Por. też NGAB, F 1503, op. 1, rkps 51, k. 28, F.K. Chomiński do Stanisława Augusta, [b.m.] 30 XII 1792.

jak jest droga materia pieniężna, i że w tym czasie krytycznym starałem się wszelką usilnością dogodzić żądaniu JWP”, sumy, które był dłużne bankierom, wypłacił, a za kredyt dziękował i dodawał smutno: „Daj Boże tylko, abyśmy w jednym kraju znajdowali się, bo co głoszą oraz bierze i skutki już po części nastąpiły, nad czym kto ma tkliwe obywatelskie serce powinien zastanowić się i serdecznie zapłakać”⁷⁴⁶. Jakkolwiek normą dla obywateli województwa mińskiego były próby zabezpieczenia się przed nową sytuacją, robiono to po staremu: „trzeba się zgadzać z okolicznościami w rządzie, w którym jesteśmy, trzeba rangi, by nie być pogardzanym”. Autor tej wypowiedzi oczekiwał jakiejś rangi, byle nie szambelańskiej, bo ta „zaczyna nie mieć powagi dla wielkiej liczby osób tym tytułem zaszczyconych”⁷⁴⁷. Okazywało się, że zasługi dla ojczyzny i oddanie dla współobywateli nie mają już takiego znaczenia jak kiedyś. Niejaki Bujalski przyznawał, iż wie, że starosta mozyrski J. Jeleński najwięcej ucierpiał, „ale ten hazard u nas teraz w powiecie i widoczna postuga nic nie znaczy, każdy obywatel pod ukazem: »Dieli tak jak wam przedstawiono«”⁷⁴⁸. Szybko też, jak się wydaje, uspokoił zatroskanych obywateli województwa mińskiego uniwersał Katarzyny II z 14/24 kwietnia 1793 roku, w którym imperatorowa „troskliwa o nowych poddanych” zabezpieczała wolność i własność mieszkańców nowo przyjętych ziem i obiecała wynagrodzić poniesione przez nich dotychczasowe szkody⁷⁴⁹, jakim kończąca swą działalność konfederacja mińska zapobiec nie zdołała. Takie oświadczenie uspokajało sumienia, tym bardziej że chyba nie było ono zupełnym pustostowiem⁷⁵⁰,

⁷⁴⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 169, k. 14—14v, Jan Orzeszko starosta radohowski do [?] Jeleńskiego, Warszawa 6 II 1793. J. Orzeszko oddał 1498 czer. zł bankierowi warszawskiemu Piotrowi Blankowi, a on miał je zwrócić za pośrednictwem [?] Bilinga bankiera wileńskiego, prawdopodobnie Jeleńskiemu, który użyczył J. Orzeszce kredytu.

⁷⁴⁷ LVIA, F 1276, op. 2, rkps 199, k. 48, Tadeusz Bujnicki do K.K. Platara, Uszacz 17 X 1793.

⁷⁴⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 68v, [?] Bujalski do NN Jeleńskiego, Kislakowce 18 IX 1793. To prawdopodobnie zarządca dóbr G. Jeleńskiego.

⁷⁴⁹ AGAD, AKP, rkps teka 3, k. 515, Katarzyna II z Bożej łaski imperatorowa y całej Rossyi samowładająca Pani..., 13/24 IV 1793. O procesie przejmowania ziem drugiego zaboru rosyjskiego por. H. MOŚCICKI, *Dzieje porozbiorowe Litwy i Rusi*, t. 1, Wilno 1913, s. 108—110, 124—127; D. ROLNIK, *Szlachta koronna wschodnich kresów Rzeczypospolitej zabranych w II rozbiórce wobec rosyjskich władz w 1793 roku*, „Studia Historyczne” 2001, z. 2, s. 199—213.

⁷⁵⁰ Faktycznie obywatele zyskali trochę ulg, a Moskale otworzyli magazyny zbożowe, do których już normalnie, bez przymusu, skupowali zboże, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 72—73, [?] Bujalski do NN [G. Jeleńskiego], Kislakowce 23 V 1793. Również wiele uregulowań prawnych z dawnej Rzeczypospolitej nowe władze pozostawiły w danej formie, co chwalono, por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 70v, [?] Bujalski do NN Jeleńskiego, Kislakowce 16 X 1793. W istocie obywatele będąc w trudnym położeniu, skłonni byli mówić: „tylko Katarzyna II może mieć na nas wzgląd”, NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 69, [?] Bujalski do NN [G. Jeleńskiego], Kislakowce 18 IX 1793.

a resztę nadziei na odmianę losu zabierał fakt, że i w pozostałej części Rzeczypospolitej także działo się źle, co wiedzieli dobrze obywatele mińscy krytykujący ten stan rzeczy, z czego jednak nic pozytywnego nie wynikało⁷⁵¹. Czarę goryczy dopełnił sejm grodzieński zatwierdzający rozbiory. Z pewnością wielu w województwie mińskim myślało wtedy podobnie: „Najmilszą rzeczą pokoju używać, w kłótniowych schadzkach niekiedy nie bywać”⁷⁵². Pocieszano się, że i tak niebawem reszta Polski zniknie ponownie rozebrana i „nec lucus ubi Troia fuit”⁷⁵³. W nastroju przygnębienia twierdzono, że tak musiało się stać, czemu wojsko nasze narodowe, choćby było w komplecie, nie mogło zapobiec: „a tym bardziej teraz niech zdrowi żyją, kiedy mają za czym”⁷⁵⁴. Przysięgę wierności Katarzynie II większość obywateli województwa mińskiego składała niechętnie, bez entuzjazmu, a przypuszczalnie nawet starając się, jak długo można było, odwlec ten moment. Różnie się przy tym usprawiedliwiano, tak uczynił np. podkomorzy mozyrski K.L. Jeleński⁷⁵⁵, niemniej wiedział już wcześniej, że może liczyć na pomoc Stanisława Augusta, który będzie go bronił przed władzami rosyjskimi⁷⁵⁶.

⁷⁵¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 31, k. 1—2, druk, Głos [...] Jana Jeleńskiego starosty powiatu mozyrskiego pisarza dekretowego litewskiego [...], 1 I 1793, mówił on m.in.: „kiedy same istotne wolności narodowe zasady gwałtowną obalały przysięgą, zniknęły wówczas i własności osobistej prerogatywy”.

⁷⁵² LMBA, F 18, rkps 41, k. 5, Próżnostki zabawne, czyli krytyki polityczne w różnych portretach, lanszaftach wyobrażone. Do Petrymontskiej Antokolskiej promenady wierszem opisanę 1793 w Grodnie czasu atencji i sprawy na sejmie.

⁷⁵³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 68v, [?] Bujalski do [?] Jeleńskiego, Kislakowce 18 IX 1793. Być może na taki ton wypowiedzi wpłynęła też pogarszająca się sytuacja w województwie mińskim, czy już raczej w guberni mińskiej, gdzie po względnej poprawie stanu ekonomicznego i zelźeniu ucisków moskiewskich pod koniec 1793 roku Rosjanie znowu uciskali tamtejszych obywateli i zachowywali się nie jak we własnym, lecz podbitym kraju, ciągle też czynili przykrości tamtejszej szlachcie. [?] Bujalski pisał, że wszędzie widać „ostatni ucisk” i że „jeżeli dłużej ten porządek utrzymywać będą, pewnie ani ludzi, ani koni stanie, bez względu pędzają, ludzi biją”, a także „najmniejszej” nie znają sprawiedliwości, NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 76—77v, [?] Bujalski do [?] Jeleńskiego, Kislakowce 27 XI 1793. Inna sprawa, że na to nałożył się nieurodzaj, co skutkowało brakiem zboża. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 71, [?] Bujalski do [?] Jeleńskiego, Kislakowce 16 X 1793.

⁷⁵⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 69v, [?] Bujalski do [?] Jeleńskiego, Kislakowce 18 IX 1793.

⁷⁵⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 29, k. 1, „Pod panowaniem” Katarzyny II, Kazimierz (Maciej) Oskierka, kasztelan mozyrski i marszałek miński, w imieniu podkomorzego mozyrskiego Konstantego Ludwika i generała majora Józefa Jeleńskich, niemogących przyjechać i złożyć przysięgi wierności z powodu posług publicznych, prosił o przedłużenie im terminu składania przysięg do 1 VIII 1793, dane 24 IV 1793.

⁷⁵⁶ Por. AGAD, AKP, rkps 203, k. 304, [kopia] Stanisław August do J. Sieversa, Białystok 20 V 1793.

Niejako ostatnim aktem tragedii drugiego rozbioru dla obywateli wschodnich kresów Rzeczypospolitej zabranych przez Rosję było wypełnienie obowiązku — nałożonego przez Katarzynę II na elity poszczególnych zabranych województw — odbycia dziękczynnej podróży do Petersburga „dla oświadczenia hołdu tronowi berła rosyjskiego”. Z byłego województwa mińskiego we wrześniu 1793 roku z polecenia generał-gubernatora Timofieja Tutołmina naznaczeni do tego zostali m.in.: A. Chmara, K. Zawisza, generał major wojsk rosyjskich w służbie rosyjskiej od 1792 roku, Józef Tyszkiewicz, starosta wielatycycki, i Jan Jeleński. Mowę w imieniu województwa przed Katarzyną II 6 października 1793 roku wygłaszał A. Chmara. Gdy to czynił, „ukazały się łzy w oczach Imperatorowej”, która podziękowała potem za „tak śliczną mowę i czułe wyrazy wierności ku tronowi”, podając rękę do ucałowania⁷⁵⁷. Później, już w 1794 roku, J. Puttkamer, jego konsyliarze targowiccy i dawni zwolennicy ustawy majowej razem podpisywali różne dokumenty jako przedstawiciele województwa mińskiego⁷⁵⁸.

Konfederacja targowicka działająca w Mińsku — jak się wydaje — była dość sprawna i z nałożonych na nią zadań, jakkolwiek bardzo uciążliwych dla obywateli, wywiązywała się poprawnie. Z przebadanego materiału nie wynika, by uciemiężyła specjalnie jakieś dobra, tak biorąc pod uwagę ich naturę, tzn. duchowne, królewskie czy prywatne, jak i właściciele zaliczanych wcześniej do obozu prokonstytucyjnego, z wyjątkiem tych — do pewnego momentu — na których nałożono sekwestr. Poza protestami obywateli wynikającymi z nakładanych na nich sporych obciążeń ekonomicznych nie widać oznak buntu o charakterze politycznym. Uwaga ta odnosi się przede wszystkim do czasu rządów konfederacji mińskiej, do końca jej funkcjonowania. Wiemy z pewnością, że J. Jeleński, starosta mozyrski, utrzymywał od wiosny 1793 roku kontakty z T. Tutołminem i bronił przed nim praw powiatu mozyrskiego, także starał się ochraniać majątki obywateli mozyrskich. Pisał o tym G. Jeleński, chwając poczynania bratanka, zauważał: „czytałem listy Tutołmina pisane do WP i powiatu, z czego jestem ukontentowany, i że ulgi nastąpią, dzięki

⁷⁵⁷ Por. [J. KOMAR], *Dyaryusz Podróży Petersburskiej 1793 rok*, oprac. A. KNYCHALSKA, W: *Z dziejów kultury czasów nowożytnych. Wybór tekstów źródłowych*, red. M.E. KOWALCZYK, Toruń 2009, s. 60, 74.

⁷⁵⁸ Por. AGAD, AR, dz. II, rkps 3226, k. 1, Uniwersał w sprawie furazów, „My obywatele województwa mińskiego...”, [IX? 1794], podpisani m.in.: A. Chmara, I. Daszkiewicz, J. Wańkowicz, J. Puttkamer, S. Pruszyński i F. Osztrop, który w 1792 roku był zamknięty przez konfederację. Niemniej nie tylko tacy obywatele żyli w województwie mińskim, byli też tacy, którzy zachodzących zmian nie chcieli tak łatwo akceptować. Por. M. DUBIECKI, *Polesie ukraińskie w r. 1793 i 1794*, W: IDEM: *Obrazy i studia historyczne*, Seria 3, Kijów—Warszawa 1915, s. 245 i nn.

Najjaśniejszej Pani naszej [Katarzynie II]”. Sugerował także, że pisać trzeba „względem cerkwi unickich”, do których — jak zaznaczał — nie będziemy chodzić na nabożeństwa, jak je zabiorą⁷⁵⁹. Te wszystkie działania firmował jednak Jan Jeleński, już nie konsyliarz konfederacji, lecz tylko starosta mozyrski. Wszystkie konfederacje województwa mińskiego, czyli także rzeczyccka i mozyrska, zakończyły, choć chyba nieformalnie, swą działalność wiosną 1793 roku, gdy ziemie te zostały oddane pod jurysdykcję moskiewską. Już na początku kwietnia 1793 roku było wiadomo, że przyszedł „Sejm ma być złożony z pozostałej reszty obywatelów”, już bez obywateli województwa mińskiego⁷⁶⁰.

Natomiast pewne kłopoty sprawia ocena postaw konfederatów targowickich i elit województwa mińskiego. Marszałek konfederacji związku mińskiego J. Puttkamer prawdopodobnie liczył na zyski z tej działalności i je osiągnął, natomiast pozostali, poza pensjami, nie wzbogacili się chyba wiele. Od strony moralno-etycznej, co prawda tylko w oparciu o zestawienie faktów, nie najlepiej wypada ocena elit województwa, przynajmniej tej ich części, która opowiedziała się po stronie ustawy majowej. Bez widocznego oporu, poza złożeniem deklaracji czy oświadczeń za ustawą majową w czasie wojny 1792 roku, jej przedstawiciele przyjęli nowe władze targowickie, raczej szybko się z nimi pogodzili i częściowo sami je tworzyli. Następnie, choć to już łatwiej usprawiedliwić i zrozumieć, również bez oporu przyjęli nowe panowanie Katarzyny II. Ocena ta dotyczy również konfederatów Jeleńskich. Wszak trzeba przyznać, że w tę nową rzeczywistość stosunkowo łatwo wkomponowali się też pozostali członkowie rodziny, jakkolwiek niczym złym się w czasach konfederacji targowickiej nie zapisali, to jednak ich uległa postawa chyba została zauważona przez im współczesnych, choć nie miało to większych konsekwencji dla rodu. Także bez konsekwencji Jan Jeleński bronił targowicy w mowie wygłoszanej na otwarcie sądów zadwornych w Wilnie na początku 1793 roku, wówczas też krytykował jeszcze prawo ustanowione 3 maja, uznając je za czynność „zapalonego i ciemnego ludu”. Chwalił S.S. Potockiego i A.M. Sapiechę — kanclerza i naturalnego „prezydenta” sądów naszych. Wskazywał także na normalizację sytuacji w kraju, czego dowodem miało być właśnie otwarcie sądów zadwornych, co sprawiało, że „ustaje zamieszanie”. Chwalił też „mądrego” króla, „który zawsze dobrze życzący swemu narodowi”, a przeszłych sterników sejmowych uznawał za

⁷⁵⁹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 228, G. Jeleński do synowca [Jana Jeleńskiego] starosty mozyrskiego, Komarowicze 25 V 1793.

⁷⁶⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 226, G. Jeleński do [Jeleńskiego — do trzech Jeleńskich synowców: Jana, Józefa, Konstantego Ludwika], Komarowicze 13 IV 1793.

obłudnych. Zwracał się do „narodu litewskiego” i mówił o „staropolskiej” sprawiedliwości⁷⁶¹.

Bardzo pragmatycznie zachował się wiosną 1793 roku G. Jeleński. Odpowiedział on Stanisławowi Augustowi na jego przedsejmowy list okólny bardzo grzecznie, ale swoim zwyczajem przypominał o swym wieku („80-letni starzec”) i tym tłumaczył, że nie może być na zbliżającym się sejmie. Zaraz potem prosił za swym synowcem Stanisławem Jeleńskim, sędzią mozyrskim, który wiele funkcji dla „publiki” uczynił, o Order św. Stanisława. Dziękował też kolejny raz królowi, że jego i jego śp. brata podniósł do senatorstwa, powtarzał: „jesteś istotnym twórcą imienia naszego”⁷⁶². W liście tym G. Jeleński pisał też dość bezrefleksyjnie, ale chyba z przekonaniem, na poparcie swojej prośby, co ma jednak bardzo smutną wymowę: „dałeś [Order] św. Stanisława trzem innym synowcom moim, niechże i czwarty synowiec go dostanie”⁷⁶³. List miał także jakby charakter pożegnania z królem — smutnego, wszak, jak pisał G. Jeleński: „my zostajemy za kordonem”⁷⁶⁴.

Wiosną 1793 roku Jeleńscy złożyli wymaganą przez nowe władze moskiewskie przysięgę wierności Katarzynie II, oczywiście nie czynili tego z radością, ale z obowiązku. G. Jeleński konieczność taką w sposób zasadniczy wyłuszczył swoim bratankom na początku kwietnia 1793 roku: „W teraźniejszych rewolucyjnych czasach nie ma innego sposobu dla nas jak z codzienną modlitwą łączyć się i powtarzać do pana Boga te słowa »bądź wola twoja tak na niebie jako i na ziemi«”. Zawiadamił, że powiat mozyrski przyłączony do Rosji, zresztą tak jak rzeczycki i większość województwa nowogródzkiego, cały owrucki, żytomierski, piński i „Ukraina cała”. Informował, że w ciągu czterech tygodni trzeba zaprzysiąc ten nowy porządek pod groźbą utraty dóbr, a ponieważ był to krótki czas, nakazywał więc porzucić bratankom wszelkie interesy i do powiatu mozyrskiego przyjechać: „dobra nas wszystkich zagrożone”⁷⁶⁵. Doradzał wszystkim trzem bratankom najpierw przysięgi zrobić i ewentualnie

⁷⁶¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 30, k. 1—2v, Głos [...] Jana Jeleńskiego starosty powiatu mozyrskiego, pisarza dekretoowego litewskiego przy otwarciu sądów Zadwornych asesorskich w Wilnie [...] 1 I 1793.

⁷⁶² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 119, Kopia listu G. Jeleńskiego do Stanisława Augusta, [b.m.] 1793.

⁷⁶³ Ibidem, k. 119v. Orderu chyba nie dostał, w każdym razie brak go w spisach osób uhonorowanych tym wyróżnieniem, por. Z. DUNIN-WILCZYŃSKI, *Order Świętego Stanisława...*, s. 208—210.

⁷⁶⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 119v, Kopia listu G. Jeleńskiego do Stanisława Augusta, [b.m.] 1793.

⁷⁶⁵ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 225, Gedeon Jeleński do [Jeleńskiego — do trzech synowców Jeleńskich], Komarowicze 13 IV 1793.

przysłać je do Mozyrza⁷⁶⁶. Jednocześnie później chwalił Jana Jeleńskiego, starostę mozyrskiego, za dojrzałość i odpowiedzialność: „Niech będą nieskończone dzięki najwyższemu Bogu, że wszechmocnością przeznaczyła osobę WP do utrzymania całej familii i interesów powiatu naszego”⁷⁶⁷. Również K.L. Jeleński raczej nie musiał się obawiać nowej rzeczywistości, chwalił go bowiem Stanisław August przed J. Sieversem⁷⁶⁸. Kolejny bratanek Gedeona, Józef Jeleński, także starał się utrzymywać poprawne stosunki z Rosjanami, w styczniu 1793 roku miał w imieniu województwa nowogródzkiego udać się do N. Repnina⁷⁶⁹. Profaktycznie jednak, zabezpieczając się przed konsekwencjami niezłożenia w terminie przysięgi, G. Jeleński pisał usprawiedliwiająco do Bohdana Knorringa do Nieświeża, czasowej siedziby nowej guberni, że jego bratankowie zajęci posługą publiczną i mogą się spóźnić z homologami⁷⁷⁰.

Sytuacja Jeleńskich i samego Gedeona, jak się wydaje, byłaby bardzo dobra i pewna, gdyby nie problemy z „Panem [Janem] Sołohubem”, generałem moskiewskim, który w latach 70. i 80. XVIII wieku dał się poznać wszystkim obywatelom kresów wschodnich Rzeczypospolitej z bardzo złej strony — rabując ich i nękając ciągłymi furazami⁷⁷¹. Okazało się, że na początku 1793 roku wystąpił on z pretensjami do G. Jeleńskiego. Ponoć chodziło o jakiś zadawniony dług — „tysiąc kilkaset talarów”. Rzekomo pieniądze te pożyczył G. Jeleński od Józefa Sołohuba, wojewody witebskiego. Kasztelan nowogródzki temu zaprzeczał, pisał do bratanka, że nigdy nie pożyczał pieniędzy, nie miał bowiem takiej potrzeby: „nie mam nigdy zwyczaju pożyczać, a tym bardziej nie oddawać”⁷⁷². Finału tej sprawy nie znamy, lecz z pewnością przeciwnik potencjalnie był naprawdę niebezpieczny, trudno się więc dziwić, że schorowany 84-letni G. Jeleński się przejmował.

Po II rozbiorze Jeleńscy trochę zwlekali ze złożeniem przysięgi. W imieniu podkomorzego mozyrskiego Konstantego Ludwika i generała majora Józefa

⁷⁶⁶ Ibidem, k. 226.

⁷⁶⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 228, G. Jeleński do [Jana Jeleńskiego] starosty mozyrskiego, Komarowicze 25 V 1793.

⁷⁶⁸ Por. J.J. SIEVERS, *Jak doprowadziłem do drugiego rozbioru Polski*, oprac. B. GROCHULSKA i P. UGNIĘWSKI, Warszawa 1992, s. 206, Stanisław August do Jakoba Sieversa, Białystok 20 V 1793. Por. też AGAD, AKP, rkps 203, k. 304, [kopia] Stanisław August do J. Sieversa, Białystok 20 V 1793.

⁷⁶⁹ Por. *Pamiętniki Michała Zaleskiego...*, s. 216.

⁷⁷⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 225, G. Jeleński do [Jeleńskiego — do trzech synowców Jeleńskich], Komarowicze 13 IV 1793.

⁷⁷¹ Por. P.P. ROMANIUK, *Sołohub (Ursyn Dowjana Sollohub) Jan Michał*, W: PSB, t. 40, Warszawa 2000, s. 315—318; D. ROLNIK, *Leonarda Marcina Świejkowskiego (1721—1793)...*, s. 292—293, 298.

⁷⁷² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 228v—229, G. Jeleński do synowca [Jana Jeleńskiego] starosty mozyrskiego, Komarowicze 25 V 1793.

Jeleńskiego komornik mozyrski prosił o przedłużenie terminu jej składania do 1 sierpnia 1793 roku. Tłumaczył, że nie mogą zjechać i złożyć przysięgi wierności, ponieważ zajęci są posługami publicznymi⁷⁷³. Wcześniejsze przestrogi G. Jeleńskiego przesłane bratankom⁷⁷⁴ nie ziściły się i nikt nie myślał o sekwestrowaniu ich dóbr. Szybko również i G. Jeleński się uspokoił i zwrócił w stronę nowych władz, uznając Katarzynę II za „Najjaśniejszą Panią naszą”, co więcej liczył, że dzięki niej wprowadzone zostaną ulgi dla całego powiatu⁷⁷⁵. Cieszył się też z postawy swego synowca Jana, który umiejętnie postępował z T. Tutołminem, bardzo go też „kontentowało” jego zaangażowanie w sprawy ekonomiczne powiatu⁷⁷⁶. Taki rozwój wypadków i pozycja J. Jeleńskiego u boku T. Tutołmina dawały nadzieję G. Jeleńskiemu na obronę przed wzmiankowanymi już zarzutami generała J. Sołłohuba⁷⁷⁷.

Rok 1793 formalnie kończy dzieje województwa mińskiego i rodu Jeleńskich w Rzeczypospolitej, od tego czasu to już jednak gubernia w Imperium Rosyjskim, a Jeleńscy herbu Korczak stali się jego obywatelami. Ten etap życia rodu Jeleńskich ładnymi słowami kierowanymi do Stanisława Augusta zamknął jego nestor — Gedeon Jeleński — w 1793 roku pisząc do króla: „My zostaniemy za kordonem [...] jednak w każdej sytuacji miejsca nie zapomnimy nigdy w pamiętnej dziedziczności [...] tego, co dla nas uczyniłeś”⁷⁷⁸.

Niemniej pewne epizody skłaniają, żeby jednak ten okres historii rodu skończyć dopiero wraz z upadkiem Rzeczypospolitej — po powstaniu kościuszkowskim w 1795 roku, a nawet w początkach XIX wieku. Powodem tego są dwaj Jeleńscy: Józef i Jan, synowie Rafała Jeleńskiego, kasztelana nowogródzkiego.

Jan Jeleński, pisarz dekretowy WKL, starosta mozyrski, był obecny jako konsyliarz konfederacji litewskiej na obradach w Grodnie, do którego przybył 23 listopada 1792 roku. Wówczas w liście do żony chwalił Katarzynę II, która z wielką wspianiałością delegatów Generalności Litewskiej przyjęła i alians Rzeczypospolitej zaproponowała. Chwalił również działania władz

⁷⁷³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 29, k. 1, Oświadczenie złożone przez komornika mozyrskiego przed sądami mozyrskimi i przed Kazimierzem (Maciejem) Oskierką kasztelanem i marszałkiem [mozyrskim], 24 IV 1793.

⁷⁷⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 225—226, G. Jeleński do [Jeleńskiego — do trzech bratanków Jeleńskich], Komarowicze 13 IV 1793.

⁷⁷⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 124, k. 228, G. Jeleński do bratanka [Jana Jeleńskiego] starosty mozyrskiego, Komarowicze 25 IV 1793.

⁷⁷⁶ Por. *ibidem*.

⁷⁷⁷ Por. *ibidem*, k. 228—229.

⁷⁷⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 119v, Kopia listu G. Jeleńskiego do Stanisława Augusta, [b.m.] 1793.

targowickich, które „komisję edukacji” do Wilna przenoszą⁷⁷⁹. O jego pobycie w Grodnie z nadzieją na sukcesy, życząc ich, pisał G. Jeleński⁷⁸⁰. Później J. Jeleński był w czasie obrad na sejmie grodzieńskim 1793 roku, choć nie w roli posła, tych bowiem województwo mińskie będące już pod rządem moskiewskim wysyłać nie musiało, był wszelako formalnie wezwany, choć nie wiadomo, w jakiej roli. O tym, co tam robił, nie wiemy wiele. Faktem jest, że był zobligowany pełnić dalej swe funkcje: „zapadłym prawem sejmu ostatniego przymuszonym został znajdować się w właściwej swej magistraturze i jako za zdarzoną miejscową przemocą nawet pod karą śmierci uchylić się nie mógł”⁷⁸¹ — pisał w czerwcu 1794 roku Ignacy Obuchowicz. Wspominał on również o trudnościach i kłopotach, jakie spotkały J. Jeleńskiego i wielu innych będących w tym czasie w podobnej sytuacji, którzy „dziś przerażeni zostają”⁷⁸². Okres sejmu grodzieńskiego 1793 roku jakkolwiek był dla Jana Jeleńskiego smutny, co wyrażał w liście do żony, pisząc o „ufności w Boga”, która już tylko pozostała⁷⁸³, i co zauważali postronni, dostrzegając jego wysiłki dla dobra ogółu⁷⁸⁴, to jednak w tym czasie był dla niego „zadeterminowany order wielki”⁷⁸⁵. Postrzegano wówczas J. Jeleńskiego jako osobę znaczącą w gronie osób publicznych przebywających w Grodnie, dlatego też kierowano do niego prośby o wsparcie starań o różne funkcje⁷⁸⁶. Wydaje się, że Jan Jeleński czuł, jak wielu innych wówczas, że tylko Katarzyna II „może mieć na nas wzgląd”⁷⁸⁷, przecież traktat rozbiorowy ratyfikowany był na sejmie większością głosów, spodziewano się: „to być może pewniej, że i resztę Polski rozbiorą”⁷⁸⁸. Tylko nieliczni ze środowiska Jeleńskich widzieli iskiere nadziei gdzie indziej. Właściwie tylko Antoni Obuchowicz pisał o haniebnym czynnościach sejmu

⁷⁷⁹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 208—208v, J.[an] Jeleński do żony „Justeleńki” [J. Jeleńskiej], Grodno 29 XI 1792.

⁷⁸⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 123, k. 117, G. Jeleński do [Jana Jeleńskiego], Komarowice 28 XI 1792.

⁷⁸¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 134v, I. Obuchowicz [stolnik mozyrski] do ojca [G. Jeleńskiego], Tucza 17 VI 1794.

⁷⁸² Ibidem, k. 134.

⁷⁸³ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 121, k. 219, J.[an] Jeleński starosta mozyrski do żony „Justeleńki” [J. Jeleńskiej] do Łuczyc, Wilno 31 XII 1793.

⁷⁸⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 68v, [?] Bujalski do [G. Jeleńskiego?], Kislakowce 18 IX 1793.

⁷⁸⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1566, k. 56, K.L. Jeleński do siostry [?], Glinciszki 29 IX 1793.

⁷⁸⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 201, k. 19—29v, Jan Wincz...[urwane] do [Jana] Jeleńskiego starosty mozyrskiego, do Warszawy, [b.m. i d.; 1793?].

⁷⁸⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 69, [?] Bujalski do [G. Jeleńskiego?], Kislakowce 18 IX 1793.

⁷⁸⁸ Por. ibidem, k. 68—68v.

grodzińskiego i nadziei zwycięstwa wolności także w Rzeczypospolitej, co wiązał z rewolucyjną Francją. W konkluzji wątku zauważał: „opinia wolności zupełne nad opinią despotyzmu odniesie zwycięstwo” i optymistycznie przewidywał, zastanawiając się jednocześnie nad obrońcami despotyzmu, że runie wszelki despotyzm także w Prusach i krajach cesarskich, gdzie wprawdzie jeszcze nie wiedzą o słodyczy wolności, ale ta przyjdzie do nich z Francuzami — „wybawcami narodu ludzkiego”⁷⁸⁹, którzy uwolnią ludność z despotyzmu, „do którego przez zdradę i nieroztropność naszych naczelników zbliżyliśmy się”⁷⁹⁰. Dla przeciwwagi dodajmy, że inni naprawdę ubolewali nad losem króla i królowej Francji⁷⁹¹. Przy tym całym zamieszaniu starano się pomagać popadłym w niedolę wojskowym, którzy trafili na żołd moskiewski, a tego nie chcieli, w co przypuszczalnie włączyli się też Jeleńscy⁷⁹². Natomiast dobrze się spełniał w wojsku Józef Jeleński, który rozkazem hetmana S. Kossakowskiego z 12 marca 1793 roku, będąc w randze generała majora, został dowódcą dywizji piechoty, a tydzień później wszedł — m.in. razem z Jakubem Jasińskim — w skład tymczasowej Komisji Wojskowej Litewskiej, którą kierował *de facto* S. Kossakowski⁷⁹³.

Jan Jeleński prawdopodobnie od początku 1794 roku przebywał w Wilnie, tu zastała go insurekcja. Okoliczności te pokazały, że Rosjanie mu nie ufali. Ze strony władz moskiewskich groziła mu sekwestracja dóbr. I. Obuchowicz przed władzami moskiewskimi tłumaczył sytuację J. Jeleńskiego i od polskiego majora zyskał obietnicę, „że gdyby miał nakazaną sekwestrację względem starosty, to ile będzie mógł, będzie życzliwy”. I. Obuchowicz konkludował trafnie: „to dla nas wszystkich nieszczęśliwa doba”⁷⁹⁴. Z jednej strony więc J. Jeleńskiemu groziła realna utrata dóbr, a z drugiej — utrata życia, wszak nieopatrnie, jako targowiczanie, członek władz konfederacji, znalazł się w epicentrum powstania na Litwie — w Wilnie. Prawdopodobnie właśnie I. Obuchowicz otrzymał w połowie czerwca 1794 roku od gubernatora mińskiego

⁷⁸⁹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 124—124v, Antoni Obuchowicz do [G. Jeleńskiego?], [b.m.] 24 XI 1793.

⁷⁹⁰ Por. ibidem, k. 125.

⁷⁹¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 138, k. 69, [?] Bujalski do [G. Jeleńskiego?], Kislakowce 18 IX 1793.

⁷⁹² Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 155, k. 14v—15, [?] Klimaszewski do [Jeleńskiego?], Kopał [?] 26 I 1794. W tym wypadku chodziło o „IP Zaleskiego sierzanta” zabranego gwałtownie z pułku księcia „wojewody wileńskiego”, trzeba się było wstawić za nim u generała „JW. Kronynga”. Ów Zaleski „to brat rodzony tego”, co pojął JW. ciwunównę Antoninę, córkę Józefa Jeleńskiego, ciwuna trockiego.

⁷⁹³ Por. Z. SUŁEK, *Sprzysiężenie Jakuba Jasińskiego...*, s. 23, 26.

⁷⁹⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 134v, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Tuzza 14 VI [1794].

paszport pozwalający mu jechać do Wilna w celu, „żebym mógł zobaczyć, co dzieje się z zatrzymanym tam [przez powstańców] starostą mozyrskim [Janem Jeleńskim]”⁷⁹⁵. Jednocześnie pisał, że trzeba wstrzymać innych Jeleńskich z wyjazdem z Wilna⁷⁹⁶. Misji tej jednak nie odbył, ponieważ zachorował na febrę⁷⁹⁷. Okazała się ona też zbędna, wszak Jan Jeleński oskarżony był podobno tylko o „niejakowąś mowę, która obrażała rozjątrzonych szczęściem, przecie że i to pokrewni ułagodzili”⁷⁹⁸. Niemniej zauważał, że „ciężkie miał dla siebie prześladowanie”⁷⁹⁹. Donosił jednakowoż przypuszczalnie G. Jeleńskiemu, że i kolejny jego synowiec miał problemy w Wilnie: „Pewną mam wiadomość, że ciwun trocki [Józef Jeleński] w czasie aresztu IP [S.] Kossakowskiego w kilkanaście koni dopadł był [mu] na pomoc, ale gdy wraz od IP Jasińskiego wówczas komenderującego był aresztowany, wraz się usunął i zemknął, i gdy później był napastowanym pomocą i świadectwem tegoż IP. Jasińskiego uwolnił się od dekretu”⁸⁰⁰. Ta informacja, jakkolwiek w innych źródłach nieweryfikowalna, wskazuje na mało znany, a istotny fakt z dziejów insurekcji wileńskiej, a mianowicie na próbę odbicia S. Kossakowskiego przez Józefa Jeleńskiego. Jest to prawdopodobne, gdy się zważy, że wcześniej jako komendant garnizonu wileńskiego dostał rozkaz aresztowania Jakuba Jasińskiego jako podejrzanego o udział w spisku insurekcyjnym⁸⁰¹. Józef Jeleński przez Z. Sułkę był uznawany za bliskiego współpracownika S. Kossakowskiego⁸⁰², wiemy też, że został w czasie insurekcji wileńskiej, jako targowiczanie, aresztowany⁸⁰³. Wspominając o tym, B. Szyndler zauważył, że aresztowano go za to, że był przeciwny powstaniu, nie zaś za przeprowadzenie jakiejś spektakularnej akcji, dodaje też ten autor, że w czasie kapitulacji Wilna, w połowie sierpnia 1794 roku, Józef Jeleński został wykorzystany do rozmów z Rosjanami⁸⁰⁴. Józef Jeleński po 1795 roku przeszedł na służbę do armii rosyjskiej⁸⁰⁵, ale nie był w tym osamotniony. Atrakcyjność służby w armii rosyjskiej, szczególnie po III rozbiorze, uznali też i inni generałowie, którzy

⁷⁹⁵ Ibidem, k. 135v.

⁷⁹⁶ Ibidem.

⁷⁹⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 138, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Tuzca 25 VIII 1794.

⁷⁹⁸ Ibidem, k. 139v.

⁷⁹⁹ Ibidem.

⁸⁰⁰ Ibidem, k. 139—139v.

⁸⁰¹ Por. H. MOŚCICKI, *Generał Jasiński i powstanie kościuszkowskie*, Warszawa 1917, s. 123—124; B. SZYNDLER, *Powstanie kościuszkowskie...*, s. 120; Z. SUŁEK, *Sprzysiężenie Jakuba Jasińskiego...*, s. 151.

⁸⁰² Por. Z. SUŁEK, *Sprzysiężenie Jakuba Jasińskiego...*, s. 106.

⁸⁰³ Por. ibidem, s. 231.

⁸⁰⁴ Por. B. SZYNDLER, *Powstanie kościuszkowskie...*, s. 260.

⁸⁰⁵ Por. J. CZUBATY, *Zasada „dwóch sumień”...*, s. 484—485.

z zachowaniem rang zdecydowali się na ten krok, byli to: Stefan Lubowidzki, Józef Podhorodeński, Stanisław Wielowiejski, Józef Judycki, Gabriel Stempkowski, Roch Jerlicz, Jan Malczewski, Kajetan Miączyński, a po III rozbiore: właśnie Józef Jeleński, Karol Morawski i Antoni Złotnicki⁸⁰⁶.

Czas powstania kościuszkowskiego, poza wspomnianymi istotnymi wątkami postaw Jana i przede wszystkim Józefa, Jeleńscy i ich bliscy starali się przeżyć na uboczu głównych zdarzeń. I. Obuchowicz na początku lipca 1794 roku pisał do G. Jeleńskiego: „dotąd jeszcze żyjemy i mieszkamy spokojnie”, informował, że z Nieświeża wie, „że ta rewolucja wprędce zaspokojoną będzie”⁸⁰⁷. Dalej pisał: „Jest i tu, z wielu miejsc zaskarżonych i przewożonych obywatelów, ostrożność zwierzchności i poniewolnie tego wymagać uznała sobie za potrzebę. Innym jednak się zdarza, iż po wysłuchanej explikacji powracają do swych domów”⁸⁰⁸. Dla dopełnienia wiadomości zaraz dodawał — co jednak wskazywało, że nic tragicznego się nie dzieje — „całe te lato zbytnio mamy suche, w wielu miejscach całkiem z jarzyny ogołoczone, żyta zaś są lepsze jak roku zeszłego”⁸⁰⁹. W sierpniu 1794 roku I. Obuchowicz dostał paszport, by odwiedzić biedne, chore rodzeństwo na Polesiu⁸¹⁰. Później pisał, że za zgodą generała-gubernatora T. Tutołumina znajdował się za kordonem „i lubo tam poznałem nacisk bardzo dolegliwszy jak nasz”⁸¹¹.

Upadek powstania kościuszkowskiego sprawił, że większość obywateli województwa mińskiego, a ściślej już wówczas guberni mińskiej, zaczęła myśleć o jak najlepszym dla nich jej zorganizowaniu. W październiku 1794 roku obywatele mozyrscy złożyli notę do „JW. generał majora i mińskiej guberni gubernatora [...] [Iwana] de Nieplujewa”, w której zapewniali o swej wierności i uszanowaniu, następnie zaś zwracali uwagę na zły stan powiatu, na kwaterunki⁸¹². Prosilili również, by tolerancja religii była zaręczona, a kościoły i cerkwie ze wszystkimi swymi funduszami zachowane były⁸¹³, oraz aby szkoły, które z funduszu dóbr pojezuickich na profesorów ustanowione dawniej zostały,

⁸⁰⁶ Ibidem, s. 484.

⁸⁰⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 133, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Tucza 6 VII 1794.

⁸⁰⁸ Por. ibidem, k. 133v.

⁸⁰⁹ Por. ibidem.

⁸¹⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 138v, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Tucza 25 VIII 1794.

⁸¹¹ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 141, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Tucza 8 X 1794.

⁸¹² NGAB, F 1636, op. 1, rkps 11, k. 1, Prośby od nas obywateli powiatu mozyr do JW. generał majora y mińskiej guberni gubernatora [Jana-Iwana?] de Nieplujewa, 3 X 1794.

⁸¹³ Ibidem, k. 1—1v.

utrzymane były⁸¹⁴. Pod dokumentem podpisali się przedstawiciele wszystkich znaczniejszych rodzin mozyrskich: K.M. Oskierka, marszałek powiatu mozyrskiego; K.L. Jeleński, podkomorzy mozyrski; Adam Stocki, wojski mozyrski; Ignacy Houwalt; Stanisław Lenkiewicz, sędzia (?); Kazimierz Wencławowicz, pisarz grodzki mozyrski; Mateusz Rusiecki, horodniczy; Michał Zublewicz, komornik mozyrski⁸¹⁵. Z tą supliką, dla jej wsparcia, wyznaczono delegatów: Jana Jeleńskiego i Rafała M. Oskierkę, którzy mieli jechać do Mińska⁸¹⁶. Zanim jednak przyszła odpowiedź, Jan Jeleński starał się tymczasowo przynajmniej ochronić obywateli guberni mińskiej przed zapowiadany przez władze gubernatorskie restrykcjami wobec tych, którzy rzetelnie w spisach liczby dusz nie podali. Prosił też o litość przed uciskiem, przed nakładanymi cały czas nowymi paletami, powoływał się przy tym na obietnice „wielkiej monarchii”, wspominał także o sprawiedliwości⁸¹⁷. Na początku listopada 1794 roku przyszła odpowiedź Iwana Nieplujewa na wspomnianą suplikę obywateli guberni mińskiej — była ona pozytywna dla nich. Gubernator chwalił złożenie przysięgi wierności Katarzynie II, zapowiadał, że będzie chronił obywateli przed niesprawiedliwymi prześladowaniami. Informował również, że upomniął stacjonującego w powiecie mozyrskim kapitana (?) Pieriekrestowa, by swoimi postępkami „nie obrażał zacnego dostojęstwa” obywateli, jednocześnie przestrzegając, że i oni swe obowiązki dopełniać muszą. Zapowiadał oczekiwaną nową organizację zasad funkcjonowania powiatu mozyrskiego przez powołanie komisarzy, co pozostawiał w gestii starosty J. Jeleńskiego. Chwalił też dobre przyjęcie wojsk Katarzyny II i dobrowolną ofiarę dla nich⁸¹⁸. Sprawy sporne z wojskiem miały najpierw starać się rozwiązać sądy ziemskie⁸¹⁹, w powiecie mozyrskim miano na drodze elekcji wybrać też nowych komisarzy⁸²⁰. Szkoły i profesorowie miały być zapłacone⁸²¹. Pewnym problemem

⁸¹⁴ Ibidem, k. 1v.

⁸¹⁵ Ibidem, k. 1—1v.

⁸¹⁶ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 13, k. 1, „My urzędnicy, szlachta i obywatele powiatu mozyrskiego”, Mozyrz 3 X 1794, odpowiedź na notę Neplujewa.

⁸¹⁷ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 56, k. 21—21v, Respons na list generała gubernatora z 11 X 1794, [b.m. i d.].

⁸¹⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 12, k. 1—1v, Na punkta podane do mnie od Delegatów Pttu mozyr JJWW Jeleńskiego starosty y [R.M.] Oskierki strażnika, Mińsk 8 XI 1794, podpis: generał major mińskiej guberni gubernator Nieplujew.

⁸¹⁹ Ibidem.

⁸²⁰ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 167, k. 39, Rozporządzenie, [Iwan] Nieplujew generał major gubernator miński do [G. Jeleńskiego?], Mińsk 8 XI 1794.

⁸²¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 12, k. 1—1v, Na punkta podane do mnie od Delegatów Pttu mozyr JJWW Jeleńskiego starosty y [R.M.] Oskierki strażnika, Mińsk 8 XI 1794, podpis: generał major mińskiej guberni gubernator Nieplujew.

było przyłączenie niektórych majątków powiatu mozyrskiego do guberni zasławskiej — w tej materii I. Nieplujew nic nie zrobił⁸²², ale też nie leżało to w jego mocy. Natomiast obiecywał, że na czas tylko jakiś było zakazane pędzenie wódek, a to z powodu nieurodzajów, teraz każdy będzie mógł pędzić, ile chce⁸²³. Załatwił też po myśli obywateli kwestię poboru rekruta⁸²⁴. Codzienność zadecydowała o akceptacji nowej sytuacji politycznej. I. Obuchowicz tylko pytał retorycznie G. Jeleńskiego: „Jak długo ten nacisk męczyć nas będzie, podobno, że żaden polityk ani moralista końca nam nie przepowie. Żyć trzeba według okoliczności i czasu, a tylko sama cierpliwość i zdolność ukołysze te nieszczęścia”⁸²⁵. W ubolewaniu nad taką rzeczywistością wtórowała mu żona, a córka G. Jeleńskiego — Angela, która pisała do ojca: „Nie masz teraz ani kąta, ani osoby, która by na coś nie stękała i [się] nie skarżyła, doświadczamy w domach takowych co dzień umartwień, ale gdy one są powszechne, trudno się wyłomić, aby ta powinność losu mogła ominąć”⁸²⁶. Nowa polityczna, trudna sytuacja ogółu obywateli wpłynęła chyba także — przynajmniej czasowo — na wygaszenie wewnętrznych sporów, co widać w relacjach Jana Jeleńskiego ze strażnikiem polnym litewskim Rafałem M. Oskierką⁸²⁷. Ogólny przygnębiający obraz rzeczywistości i ponure nastroje niekiedy tylko poprawiał gubernator I. Nieplujew, który starał się nie zrażać obywateli do nowych władz. Pod koniec 1796 roku pisał pojednawczo do Jana Jeleńskiego, prosząc o współpracę w kwestiach dotyczących powiatu mozyrskiego, wszak był on oddalony od Mińska i dlatego nie wiedział dokładnie ani pewnie o sytuacji tamtejszych obywateli, przez co mogły być przed „rządem ukryte uciski i krzywdy obywatelom zdziałane”. Natomiast gdy to będzie wiedział, będzie działał na ich korzyść, a chodziło tu o kwestię niebagatelną, a mianowicie o przywłaszczanie sobie cudzych majątków. Prosił więc Jana Jeleńskiego o przysłanie informacji o tych krzywdach⁸²⁸. O dalszym ciągu tej sprawy nie mamy wiadomości, wszelako jednak współpraca na linii gubernator — Jan Jeleński układała się poprawnie,

⁸²² Ibidem.

⁸²³ Ibidem.

⁸²⁴ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 12, k. 2, IMc panów obywatelów pttu mozyr na podane do ziemi punkta odpowiednia rezolucja, Neplujew 1 XII 1794.

⁸²⁵ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 177—177v, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Tucza 17 I 1796.

⁸²⁶ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 186, Ang.[ela] Obuchowiczowa do ojca [G. Jeleńskiego], Tucza 4 III 1796.

⁸²⁷ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 143, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], [Tucza] 9 XI 1794.

⁸²⁸ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 167, k. 42—43, Iwan Nieplujew do [Jana] Jeleńskiego marszałka mozyrskiego, Mińsk 2 XII 1796.

choć niekoniecznie z entuzjazmem tego ostatniego. W 1797 roku Jan Jeleński jako marszałek mozyrski zawiadamił obywateli o obowiązku stawienia się przed deputacją wywodową w Mińsku⁸²⁹. Przypuszczać możemy, że bardziej poprawiać nastrój mogły indywidualne zabiegi obywateli u władz rosyjskich o poprawę swojej sytuacji. Te się zdarzały, jakkolwiek moralnie dwuznacznie oceniane z perspektywy czasu, przez ówczesnych jednak odbierane były raczej z zazdrością, tak przynajmniej pisał I. Obuchowicz o powrocie z Petersburga Antoniego Radziwiłła, wojewodzica trockiego, który tam się prezentował imperatorowej, widać było jego szczęście, czego mu I. Obuchowicz gratulował⁸³⁰.

W nowy XIX wiek powiat mozyrski wchodził z zapewnieniami jego mieszkańców o wierności wobec Aleksandra I i ze zobowiązaniem do ofiary na rzecz państwa. Zapisane deklaracje tych ofiar były raczej niewielkie, ale Jeleńscy w tym zestawieniu przodowali, m.in. Jan Jeleński deklarował płacić corocznie 63 ruble asygnacyjne, jego syn Feliks — 15 rubli asygnacyjnych i ofiarę na „szkołę militarną [...] dla młodzi”. Lista ta nie jest długa, wpłaty w latach 1801—1802 zadeklarowało tylko 15 osób⁸³¹.

Pomimo wskazanego braku wyraźnej samodzielności politycznej Jeleńskich, co w czasach stanisławowskich było widoczne w ich postawach, przyznać trzeba, że nader często gdy odnoszą się do swych posług dla państwa, podkreślają konieczność tej służby. Zauważalne jest to szczególnie w ich korespondencji do żon, za którymi bez wątplenia tęsknią — o czym świadczy wręcz miłosny charakter tych listów — w której argumentacja za koniecznością rozstania z bliskimi osobami, by służyć ojczyźnie, przeważa. To też widoczne jest w ich zachowaniach na sejmikach, czy to elekcyjnych wybierających urzędników powiatowych i wojewódzkich, czy przy wyborze deputatów i posłów. Argumentacja i retoryka, jakie temu towarzyszą, są zawsze takie same: dla dobra ojczyzny trzeba wybrać najlepszych, godnych, uczciwych, pragnących dobra ogółu obywateli — nie zaś swarnych i kłótliwych, szukających prywatnych zysków — czyli takich, jakich zalecali król czy inni polityczni przyjaciele Jeleńskich, w tym Radziwiłłowie bądź Sapiehowie. Raczej trudno mieć wątpliwość co do prawdziwości tych deklaracji, wszak dobro ogółu traktowali oni często

⁸²⁹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 32, k. 1, Jan Jeleński marszałek y starosta powiatu mozyrskiego, zawiadamia obywateli o obowiązkowym przeprowadzeniu wyvodu szlachectwa do „20 novembr 1797” w Mińsku, podpis: J. Jeleński, 14 II 1797.

⁸³⁰ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 174, k. 186v, I. Obuchowicz do ojca [G. Jeleńskiego], Tucza 19 III 1796.

⁸³¹ NGAB, F 1636, op. 1, rkps 15, k. 1—2, „My urzędnicy y obywatele powiatu mozyrskiego zebrani za obwieszczaniem JW marszałka y kawalera Jeleńskiego na dzień 15 XI 1801 do miasta pttu Mozyra”.

przez pryzmat powodzenia prowincji, w której żyli, tej mniejszej — powiatu mozyrskiego, i tej większej — województwa mińskiego i całej Litwy. Dlatego zawsze w pierwszej kolejności zabiegali na forum publicznym o dobro powiatu mozyrskiego, dalej województwa mińskiego i nowogródzkiego, a następnie całego państwa litewskiego. Dobrze, gdy interesy te łączyły się z dobrem ogółu Rzeczypospolitej, co widać np. w latach Sejmu Wielkiego, kiedy postanowiono przenieść lokację kasy i magazynów z Rzeczy, nad samym Dnieprem leżącej, „teraz rzeką graniczną” będącą, do Bobrujska, co stało się na żądanie posłów mińskich i komisji miejscowych cywilno-wojskowych⁸³².

Całe to przedstawienie udziału Jeleńskich w dziejach województwa mińskiego i Rzeczypospolitej czasów stanisławowskich ma wszelako jeszcze jedną płaszczyznę, nie ulega wątpliwości, że chyba najistotniejszą — tę związaną z połączeniem interesów własnych, rodzinno-rodowych z dobrem małej ojczyzny Jeleńskich, a tą był powiat mozyrski. Tak też było w przekonaniu senatora Rzeczypospolitej, kasztelana nowogródzkiego Gedeona Jeleńskiego, światłego człowieka, który w 1792 roku nawoływał wszystkich członków rodziny do składania przysięgi wierności nowej władczyni tych ziem Katarzynie II. Bynajmniej po 1795 roku Jeleńscy nie wykazywali się specjalnym serwilizmem wobec nowych władz, chyba pod tym względem mieścili się w normie, zresztą J. Czuby w swej monografii zjawisko to doskonale pokazuje i tłumaczy, jednak czyni to w skali makro. W przypadku zachowań Jeleńskich aż nadto bijącym w oczy jest jeden aspekt, który skłaniał ich do uległości, to dbałość o egzystencję dóbr będących ich własnością i o utrzymanie starostw czy królewszczyzn, szerzej to dbałość o powodzenie rodziny. Rosjanie takie sytuacje starali się dobrze wykorzystywać i dyskredytować osoby tak postępujące w opinii szlachty, sami przysyłali im ordery i pochwały za wierność⁸³³. Z drugiej strony mieli Jeleńscy talent do zabiegów o swoje „nagrody”, na co wyraźnie wskazują wypowiedzi G. Jeleńskiego: „Wiem to dobrze, że ręka rękę myje, ale jeszcze bardziej znam, że ręka JWPD daleko jest dzielniejsza, kiedy i orła białość może przyspieszyć”⁸³⁴, a także Jana Jeleńskiego: „Każdego obywatela jest właściwością [...] wszystkie ministrowskie skutecznie obowiązkami dla dobra publicznego i ja tak czynię”⁸³⁵.

Kwestii pilnowania własnych interesów czy dbałości o nie oraz spraw gospodarczych związanych z ich majątkościami dotyczy większość materiałów

⁸³² Por. BCz., rkps 936, s. 13, Konstytucje sejmowe 1790—1792.

⁸³³ Por. *Pamiętniki Andrzeja Przyłgowskiego*, W: *Pamiętniki polskie*, t. 1, wyd. K. BRONIKOWSKI, Przemysł 1883, s. 185.

⁸³⁴ Por. NGAB, F 1636, op. 1, rkps 120, k. 132, G. Jeleński do NN [? Jeleńskiego], [b.m. i d.].

⁸³⁵ Por. LMBA, F 139, rkps 1563, k. 2, Jan Jeleński do [A.M.] Sapiehy, Mozyrz 14 I 1776.

zawartych w Archiwum Jeleńskich. Można uznać, że po upadku Rzeczypospolitej Jeleńscy łatwo ulegli władzom zaborczym, istotniejsza wydaje się jednak uwaga, że w ten sposób postępowali oni z pewnością już od czasów saskich, co wyraźnie pokazuje ich spuścizna epistolograficzna. Abstrahując tu już od treści korespondencji Jeleńskich z ich ekonomami czy plenipotentami załatwiającymi ich sprawy gospodarskie, zwrócić trzeba uwagę na ich zapisy czynione między sobą, w których sprawy publiczne w czystej postaci *de facto* są rzadko poruszane. W listach adresowanych do członków rodu dominują sprawy wspólnych interesów gospodarczych, kontraktowych oraz procesowych, te wszelako — oczywiście w aspekcie politycznym (kto z kim się ściera) też są rozwijane — dotyczyły przede wszystkim kwestii związanych z budową pozycji ich rodziny w powiecie czy województwie. Być może to skupienie się rodu Jeleńskich, jego głównych przedstawicieli, na sprawach rozwoju rodzinnego majątku sprawiło, że zawartość samego Archiwum Jeleńskich, poza wskazaniem postaci najbardziej szanowanych w rodzinie i powiecie mozyrskim, o ich konkretnej działalności publiczno-politycznej w istocie niewiele nam mówi.

Zakończenie

Rodzina Jeleńskich i jej rola w czasach stanisławowskich w dziejach Rzeczypospolitej, Wielkiego Księstwa Litewskiego, a ściślej — głównie województwa mińskiego oraz powiatu mozyrskiego, może stanowić przykład funkcjonowania w Rzeczypospolitej przeciętnej rodziny średnioszlacheckiej, aspirującej do wyższych pozycji w państwie polsko-litewskim. Przykład ten daje asumpt do pewnych refleksji ogólniejszych na temat karier obywateli w dawnej Rzeczypospolitej oraz ich świadomości i prezentowanej bądź wyznawanej przez nich hierarchii wartości, co miało odzwierciedlenie m.in. w ich stosunku do państwa, Ojczyzny, a także współobywateli.

Kariera Jeleńskich jest podobna do karier innych rodzin, niekiedy zaliczanych do kręgu tzw. pieczeniarzy królewskich, które pierwsze krzesło senatorskie w historii rodu zawdzięczały Stanisławowi Augustowi. Taki prosty schemat awansu wydaje się jednak znacznym uproszczeniem, co odnieść można także do innych rodzin określanych tym pojęciem. Proces wyniesienia wielu rodzin do godności senatorskich wydaje się bardziej skomplikowany, przy czym rzadko się zauważa, że wpływ na awans poszczególnych rodzin miały pojedyncze jednostki, dość wyraźnie wybijające się ponad przeciętną pod względem intelektualnym i charakterologicznym. Podobny mechanizm przyciągania działań także w przypadku rodzin, które zbliżały się do rodów uznawanych za magnackie, mających siłę i znaczenie w prowincji czy województwie. Tu wszak istotny był dodatkowy bardzo ważny czynnik — współpracy ekonomicznej. Z pewnością nie była to jednak prosta transakcja „kupowania” przez magnata danej rodziny. Jeleńscy nie są w tym względzie wyjątkowym przykładem, natomiast stanowią dobre *exemplum* dostąpienia takiego awansu. Na ich przykładzie prześledzić można kolejne etapy kariery

obywatela: od współpracy z możnymi Radziwiłłami czy Sapiehami, poprzez aktywny udział w życiu prowincji, do funkcji poselskich i deputackich, a w końcu dojście do senatorstwa. Taka ich droga to w istocie studium kariery obywatelskiej w czasach stanisławowskich, oczywiście nie jest to przykład jedynej drogi.

Z pewnością w drugiej połowie XVII i pierwszej połowie XVIII wieku Jeleńscy w województwie mińskim stali się rodziną poważaną, co zawdzięczali aktywności przodków i potomkom Jana Jeleńskiego oraz głównie ich „militarnym” zasługom dla Rzeczypospolitej. Dało im to podstawy ekonomiczne funkcjonowania politycznego w regionie, tym też zwrócili na siebie uwagę Radziwiłłów i Sapiehów. To wystarczyło także do osiągnięcia przez nich pozycji rodziny wpływowej w powiecie mozyrskim i znaczącej w województwie mińskim, którą dodatkowo wzmacniały nadania czy dzierżawy otrzymywane z rąk przedstawicieli wspomnianych rodów magnackich. Zauważyć też jednak trzeba, że bynajmniej nie bez znaczenia dla wzrostu pozycji był zyskiwany przez zasługi dla Rzeczypospolitej autorytet i poważanie w środowisku, w którym żyli. Kolejnym bodźcem do dalszego awansu — już senatorskiego — było wykreowanie się albo lepiej: pojawienie się w rodzinie Jeleńskich postaci nieprzeciętnych, takimi byli Michał, podkomorzy mozyrski, i jego brat Gedeon, późniejszy kasztelan nowogródzki. Nie ulega wątpliwości, że to Michał do śmierci był w rodzinie przewodnikiem i to w nim łączyły się wszystkie nici, z których utkana była kariera poszczególnych członków rodziny Jeleńskich. Później naturalnie zastąpił go Gedeon, który cały czas się rozwijał i aktywnie uczestniczył w życiu politycznym. Awans Rafała Jeleńskiego, brata Michała i Gedeona, na krzesło senatorskie podane przez Stanisława Augusta może trochę dziwić, ale jest racjonalnie wytłumaczalny. Otóż był to najstarszy z braci — co było ważne, choćby stąd pierwszeństwo. Ponadto jego wycofanie i dystans do życia doczesnego dawały królowi przynajmniej możliwość neutralizacji krzesła senatorskiego i wypróbowania w zachowaniach politycznych Gedeona, który niewątpliwie po śmierci Michała stał się niekwestionowaną głową rodziny Jeleńskich. Ten egzamin G. Jeleński zdał, o czym świadczy raczej bezproblemowe przejście krzesła kasztelana nowogródzkiego po śmierci brata Rafała.

Spoglądając na karierę rodziny Jeleńskich, warto docenić też działalność G. Jeleńskiego na rzecz promocji swojej rodziny, krewnych czy powinowatych. Pod tym względem zdecydowanie przewyższał swoich braci, ale chyba nie wychodził poza obserwowaną w tym czasie normę. Niemniej protegował i wspierał wszystkich z tego grona, starał się też przy tym zachować „jedność” rodziny. Widoczne to było przy konflikcie „pokoleniowym” albo zderzeniu dwóch charakternych jednostek w rodzinie: właśnie Gedeona Jeleńskiego z jego bratankiem Konstantym Ludwikiem Jeleńskim, synem Rafała. Ten spór

świadomie z obu stron został szybko zakończony. Trzeba przyznać, że rodzina Jeleńskich na zewnątrz — pomimo pojedynczych odstępstw — zawsze prezentowała swą jedność, wewnętrzne konflikty nie wychodziły na zewnątrz. Również procesy sądowe starano się kończyć szybko, istotnymi wyjątkami są te, w których pomniejsze rodziny — również Jeleńskich — stały się stronami, znajdując się niejako pomiędzy zwaśnionymi magnackimi rodami, co często działo się przypadkowo, np. w wyniku przejęcia w dzierżawę jakichś dóbr zaprzyjaźnionego możnego rodu.

Od jedności w rodzinie łatwo przejść do idei jedności w narodzie, a to stanowiło zawsze — przynajmniej w deklaracjach — *idée fixe* panujących w Rzeczypospolitej królów, ale też element głębszej myśli politycznej propagowanej stale przez szlachtę. Myśl ta stała się również w pewnym momencie fobią Stanisława Augusta. Król, jak się wydaje, stworzył i zaproponował program gwarantujący zachowanie jedności w państwie. On też do niego przyciągał; jemu, jak długo mógł, był wierny G. Jeleński i członkowie jego rodziny. Motywem często pojawiającym się na sejmikach, czy to wybierających deputatów, czy posłów albo urzędników elekcyjnych, była kwestia — powtarzana przez Jeleńskich — konieczności wybierania kandydatów najlepszych dla ojczyzny. Skala tych odwołań, powtarzanych także przez osoby ze środowiska, w którym Jeleńscy obracali się na Litwie, a więc przez Sapiehów i Radziwiłłów, oraz ich różne konteksty sugerują, że nie była to tylko pusta frazeologia. Zresztą te myśli wyrażali Gedeon i Konstanty Ludwik Jeleńscy także w swych notatkach nieprzeznaczonych dla ogółu.

Wydaje się, że kwestią najważniejszą w zrozumieniu tamtych czasów jest problem propagowanej idei, a potem gwałtowne jej zarzucenie bądź modyfikowanie. W większości owi pieczeniarze do ugrupowania królewskiego nie przystępowali wyłącznie dla zysku czy profitów, ale niewątpliwie też powodowani ideą naprawy Rzeczypospolitej. Jeleńscy nie od razu znaleźli się po stronie Stanisława Augusta, przyjęli postawę wyczekującą. Owa zachowawczość była cechą charakterystyczną dla rodzin aspirujących do roli przewodniej w województwie w czasach stanisławowskich, niemniej zawsze mieściła się ona w pewnych, dość ściśle określonych granicach. Z pewnością pierwszą nienaruszalną barierą było zachowanie, co najmniej, stanu posiadania majątkowego rodziny, nie można go było narażać, i to widoczne jest w działaniach prawie wszystkich członków rodziny Jeleńskich, szczególnie w latach 1792—1794. Natomiast drugą barierą, ale już nie tak trudną do przekroczenia, była kwestia głębokości proponowanych reform. Wydaje się, że o konsekwencjach np. reform społecznych elity prowincjonalne dobrze wiedziały i zdawały sobie z nich sprawę. Sądzić można, że wbrew utartym stereotypom, bynajmniej

z zasady nie były im przeciwne, jednak dostrzegano problemy związane z ich wprowadzeniem. Te widziano w codziennie obserwowanych różnych, także konfliktowych, sprawach, np. w relacjach z mieszkańcami mozyrskimi, wileńskimi, ludnością żydowską kahału np. mozyrskiego i Żydami będącymi poza tą strukturą; uwidaczniało się to również w kontaktach z mieszkańcami gmin wiejskich, chłopami folwarcznymi. W tej przestrzeni Jeleńscy wykazali się gotowością do wielu ustępstw, także w sferze politycznej. Również same kwestie związane z reformami politycznymi Rzeczypospolitej dotyczącymi prerogatyw narodu szlacheckiego, z wolną elekcją czy liberum veto na czele, w istocie w rodzinie Jeleńskich nigdy nie były przedmiotem żarliwszych dyskusji. W czasach stanisławowskich *de facto* zapomniano o liberum veto, w województwie mińskim czy powiecie mozyrskim w istocie pojęcia tego nie znano, a sprawa wolnej elekcji pojawiająca się w czasie Sejmu Wielkiego wzbudziła umiarkowane emocje w rodzinie Jeleńskich, co także było widoczne na sejmikach mozyrskich. Większość znaczących członków rodziny wypowiadała się przeciw dziedziczności tronu, ale też żaden z nich nie zamierzał w obronie wolnej elekcji kruszyć kopii. Nie należy również w taki sposób traktować epizodu obrony Szymona Kossakowskiego podjętej przez Józefa Jeleńskiego w 1794 roku, to raczej wynik zwykłej wojskowej lojalności czy subordynacji, uczciwości, bez podtekstów ideologicznych.

Ważna wydaje się w tym przedstawieniu rodziny Jeleńskich kwestia pogranicza wschodniego, na którym byli osadzeni. Przez co najmniej cały XVIII wiek dostrzegali i obserwowali oni bliskość wschodniego sąsiada i z jego siłą się liczyli. Ta świadomość miała chyba nie najlepszy wpływ na ich postawy przyjmowane w momentach kryzysowych dla Rzeczypospolitej. Raczej skłaniała do uległości i pozbawiała energii do działania w obronie państwa polsko-litewskiego. Takie zachowania, oczywiście o mniejszym znaczeniu, ale też ważne dla zrozumienia tego, co zachodziło w świadomości elit szlacheckich, możemy obserwować w momentach zawirowań wewnątrz państwa polsko-litewskiego. Widać to szczególnie w latach 1767—1770, kiedy Jeleńscy starali się zachować równowagę, nie angażując się wyraźnie po żadnej ze stron konfliktu. W postępowaniu tym Jeleńscy nie byli odosobnieni, taka postawa była regułą i to nie tylko na pograniczach, nad czym też ubolewał piszący o tych czasach Władysław Konopczyński. Ten mechanizm chyba w niewiele mniejszej skali powtórzył się w latach po upadku Konstytucji 3 maja, wtedy jednak konsekwencje były zdecydowanie tragiczniejsze, wszak II i III rozbiór Rzeczypospolitej oznaczał upadek państwa polsko-litewskiego. Jeleńscy, patrząc tylko przez pryzmat ich majątków i pełnionych funkcji oraz godności, przeżyli ten okres dobrze, bez większych perturbacji, a w nowej rzeczywistości

odnaleźli się pozornie dość łatwo, w ich korespondencji nie widać żadnych większych dylematów, ale to przecież Konstanty Ludwik Jeleński firmował konfederację napoleońską, a później Napoleon Jeleński, oficer rosyjski, stał się powstańcem. Natomiast w sytuacji wyboru borykali się z dylematami, jakkolwiek nie widać ich wyraźnie w przyjmowaniu określonych postaw czy zachowań, to jednak ich myśli zawsze oscylowały wokół dążeń dla dobra Rzeczypospolitej i ich małej ojczyzny. Warto zauważyć, że to, co hamowało szlachtę przed pełnym zaangażowaniem w obronę Rzeczypospolitej w czasach stanisławowskich, później pchało ją w kierunku poświęcenia wszystkiego, by ją wskrzesić. Wolność i jej umiowanie, co nie ulega wątpliwości, należały do natury narodu szlacheckiego drugiej połowy XVIII wieku i pierwszej połowy wieku XIX, a i później także nie znosił on narzucania bez jego pełnej akceptacji praw. Być może w istocie to samo pragnienie, tyle że różnie pojmowane, doprowadziło najpierw do konfederacji targowickiej, a potem do powstań narodowych. Wszak w świadomości elit politycznych wolności obywatelskich nie mógł łamać nikt: ani król polski, ani car moskiewski, ani jakikolwiek inny hegemon. Oni wszyscy przekroczyli granice, które dla szlachty były nieprzekraczalne.

Ukazane w rozprawie życie publiczne województwa mińskiego, a szczególnie powiatu mozyrskiego, sugeruje, że toczyło się ono spokojnie i koncentrowało się na zasadniczych dla prowincji kwestiach obioru urzędników elekcyjnych, deputatów i — chyba z mniejszym zaangażowaniem, co nie umniejsza bynajmniej wagi owych funkcji — posłów. Powiat mozyrski był podzielony właściwie na dwie „partie”: Oskierków i Jeleńskich, które rywalizowały z sobą o przewagę. Ta zawsze była ledwo widoczna, w istocie bowiem między tymi rodzinami panowała równowaga. Nie bez znaczenia jest fakt, że były one silnie skoligacone, co sprawiało, że nawet pojawiające się między nimi konflikty były raczej mało drastyczne. Bardzo często zdarzało się, że na sejmikach wybierano kandydata i jednej, i drugiej rodziny. Obie rodziny znajdowały się także w podobnych zależnościach od magnackich rodzin litewskich, jak i w opisywanym okresie od Stanisława Augusta. Suponować można, że również programowo się między sobą nie różniły: cechowały je podobne zachowania, podobne podejścia do najistotniejszych problemów Rzeczypospolitej. Co najwyżej zmieniali się tymczasowi sojusznicy, a nie zaś „strategiczni”, ci sami dla obu rodzin, partnerzy. Taka sytuacja ponownie zdaje się odwoływać do panującej w omawianym okresie idei jedności w narodzie szlacheckim. Poseł Oskierków czy Jeleńskich na sejmie chciał najczęściej tego samego dobra dla swej rodziny i Rzeczypospolitej. Dobór i kreacja urzędników ziemskich, podobnie jak kwestia elekcji deputatów, utrzymywały naturalną równowagę.

Powiat w takim rozumieniu to także rodzina, tyle że większa. Niestety takiego przełożenia nie można już zastosować w przypadku województwa mińskiego. Tu wpływy Jeleńskich, ale też Oskierków były mniejsze. Niemniej analiza laudów mińskich skłania do wniosku, że i na nich konflikty generowały przede wszystkim animozje prywatne, a nie kwestie związane z Rzeczpospolitą. Nie ma wątpliwości, że każdy życzył Ojczyźnie dobrze, tak samo jak w powiecie mozyrskim i w rodzinie Jeleńskich. Przy tym trzeba zauważyć, że nawet na tych „antypodach mozyrskich” wiedziano dobrze, co dzieje się w Rzeczypospolitej, jaka jest jej sytuacja i kto jaką rolę w niej odgrywa. Niestety, być może niekiedy ta świadomość działała na niekorzyść ogółu obywateli i na ocenę ogólną rodziny Jeleńskich.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

♦ Archiwum Królestwa Polskiego:

rkps 134, Dyaryusz Seymu Walnego Ordynaryinego Warszawskiego, [1778]
rkps 136, Dyaryusz Seymu Wolnego Ordynaryinego Warszawskiego, [1782]
rkps 137, Dyaryusz Seymu Wolnego Ordynaryinego Grodzieńskiego, [1784]
rkps teka 3, Papiery z czasów targowickich

♦ Archiwum Ordynacji Roskiej:

rkps LXII/47, List Michała Brzostowskiego starosty mińskiego 1793

♦ Archiwum Publiczne Potockich:

rkps 102, Dyaryusz Seymu Ordynaryinego Warszawskiego 1786
rkps 280, Listy do Ignacego Potockiego
rkps 297, Listy Franciszka Salezego i Stanisława Szczęsnego Potockich

♦ Archiwum Radziwiłłów. Dz. II:

rkps 3226, Uniwersał miński w sprawie furazu 30 IX 1793

♦ Archiwum Radziwiłłów. Dz. V:

rkps 1794, Listy Bykowskiego chorążego mińskiego 1784—1793
rkps 2793, Listy Ignacego Daszkiewicza sędziego mińskiego 1783—1796

rkps 5995, Korespondencja Jeleńskich
rkps 5996, Korespondencja Jeleńskich
rkps 5997, Korespondencja Jeleńskich (Antoni?)
rkps 5998, Korespondencja Jeleńskich
rkps 5999, Korespondencja Jeleńskich
rkps 6000, Korespondencja Jeleńskich (Feliks)
rkps 6001, t. 1—2, Korespondencja Jeleńskich (Gedeon)
rkps 6003, Korespondencja Jeleńskich
rkps 6006, Korespondencja Jeleńskich
rkps 6007, Korespondencja Jeleńskich (Jan)
rkps 6008, Korespondencja Jeleńskich (Józef)
rkps 6009, Korespondencja Jeleńskich (Józef)
rkps 6010, Korespondencja Jeleńskich
rkps 6015, Korespondencja Jeleńskich
rkps 6016, Korespondencja Jeleńskich
rkps 6018, Korespondencja Jeleńskich (Marcin)
rkps 6022, Korespondencja Jeleńskich (Rafał)
rkps 6023, Korespondencja Jeleńskich (Stanisław)
rkps 6025, Korespondencja Jeleńskich
rkps 6026, Korespondencja Jeleńskich
rkps 6027, Korespondencja Jeleńskich
rkps 6031, Korespondencja Jelskich (Amelia)
rkps 11011, Korespondencja Oskierków
rkps 12676, Listy Jacka Antoniego Puttkamera 1776—1793

♦ **Archiwum Tyzenhauzów:**

rkps G-211, Listy Anny i Rafała Jeleńskich

♦ **Militaria z Jabłonny:**

rkps 21, Raporty i pisma dotyczące pułku przedniej straży Józefa Jeleńskiego

♦ **Nabytki Oddziału I:**

rkps 151, Księga postanowień konfederacji mińskiej 1792—1793

♦ **Tzw. Metryka Litewska:**

dz. VII, rkps 51, Protokoły posiedzeń Rady Nieustającej, XI 1784—V 1785

♦ **Zbiór rękopisów z Biblioteki Przeździeckich:**

rkps B 53, List Gedeona Jeleńskiego do Barbary Radziwiłłowej wojewodziny nowogródzkiej

rkps B 1127, Miłodowski do Tukanowskiego konsyliarza nowogródzkiego 1793

♦ **Zbiór z Muzeum Narodowego:**

rkps 899, List Roberta Brzostowskiego 1792

♦ **Zbiór Popielów**

rkps 87, Varia polityczne 1788—1793

rkps 130, Relacja z sejmiku mińskiego 1790

rkps 390, Korespondencja ze Stanisławem Augustem

Archiwum Narodowe w Krakowie

♦ **Archiwum Podhoreckie II:**

rkps XIII 2/39

Biblioteka Czartoryskich

rkps 666, Listy Gedeona Jeleńskiego do Stanisława Augusta

rkps 700, Korespondencja królewska

rkps 721, Planta przyszłego Trybunału Litewskiego na rok 1778

rkps 726, Korespondencja królewska

rkps 727, Listy Gedeona Jeleńskiego do Stanisława Augusta

rkps 735, Sejmiki mozyrskie, korespondencja królewska

rkps 777, Zbiór Sigillat

rkps 872, Materiały różne

rkps 921, Korespondencja polska

rkps 922, Korespondencja polska

rkps 926, Korespondencja polska

rkps 927, List G. Jeleńskiego do Stanisława Augusta

rkps 932, Listy Gedeona Jeleńskiego do Stanisława Augusta

rkps 936, Konstytucje sejmowe 1790—1792

rkps 968, Listy do Stanisława Augusta

rkps 3185, Korespondencja Świewkowskich

rkps MNK 111, Silva rerum G. Jeleńskiego

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie

rkps 957, Papiery do konfederacji targowickiej Michała Zaleskiego
rkps 4436, t. 1, Papiery Natalii Kickiej (Listy Kossakowskich)
rkps 5591, Silva rerum Kaspra Jelińskiego, skarbnikowicza kowieńskiego 1689—1752
rkps 6711, Papiery z XVIII w.

Biblioteka Narodowa w Warszawie

rkps 6929, Listy Dybskiego cześnika sanockiego
rkps akc. 13937, Lista konfederatów targowickich z Litwy 1793

Biblioteka PAU i PAN w Krakowie

rkps 1241, t. 2, Akta konfederacji targowickiej

Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego

rkps 136, Korespondencja Michała Poniatowskiego

Biblioteka Vernadskiego w Kijowie

♦ F 1:

rkps 1111, Silva rerum G. Jeleńskiego
rkps 1119, Silva rerum G. Jeleńskiego

Biblioteka Zakładu Narodowego Ossolińskich we Wrocławiu

rkps 1996, Korespondencja Wincentego Gurskiego 1782—1786

Lietuvos Mokslų Akademijos Biblioteka, Vilnius

♦ F 9 (Kolekcja):

rkps 7, Listy i mowy Józefa Hylzena wojewody mińskiego
rkps 1916, Wiadomości korespondenta z Warszawy 1776

♦ F 10 (Kolekcja):

rkps 56, Regestr wydatków Konstantego L. Jeleńskiego na utrzymanie w Warszawie 1789
rkps 57, Regestr wydatków Konstantego L. Jeleńskiego na utrzymanie w Warszawie 1789
rkps 58, Regestr wydatków Konstantego L. Jeleńskiego na utrzymanie w Warszawie 1789

rkps 63, Regestr ekonomiczny przychodu i rozchodu — folwarku Tucza
rkps 67, Obrachowanie z Antonim Jeleńskim — dobra Annowill
rkps 86, Inwentarz majątności Mareslan, dziedzicznych dóbr Jeleńskich, 1776
rkps 108, Inwentarz wsi Józefa Jeleńskiego, 1780

♦ **F 17 (Kolekcja):**

rkps 40, Silva rerum (Konstanty Ludwik Jeleński)
rkps 146, Księga spraw Romualda Jeleńskiego
rkps 147/1, Papiery różne m.in. Jeleńskich
rkps 147/2, Papiery różne m.in. Jeleńskich
rkps 147/4, Papiery różne m.in. Jeleńskich (Konstanty Ludwik Jeleński)
rkps 150, Papiery różne

♦ **F 18 (Kolekcja):**

rkps 41, Próznostki zabawne z czasów sejmu grodzieńskiego 1793

♦ **F 21 (Zbiór dokumentów):**

rkps 1958, Wypis z ksiąg Trybunału Głównego WKL
rkps 1961, Wypisy z ksiąg grodzkich
rkps 1964, Wypis z ksiąg Trybunału Głównego WKL

♦ **F 119 (Ignacy Łopaciński):**

rkps 23, Planty sejmików deputackich WKL 1768

♦ **F 124 (Zbiór dokumentów):**

rkps 26, Wypis z ksiąg ziemskich powiatu stwołowickiego

♦ **F 139 (Sapiehowie):**

rkps 1566, Papiery Konstantego Ludwika Jeleńskiego
rkps 1557, Korespondencja Jeleńskich (Antoni i Michał)
rkps 1558, Korespondencja Jeleńskich (Michał, Rafał i Wiktor)
rkps 1559, Korespondencja Jeleńskich
rkps 1560, Korespondencja Jeleńskich
rkps 1561, Korespondencja Jeleńskich (Gedeon i Rafał)
rkps 1562, Korespondencja Jeleńskich (Gedeon)
rkps 1563, Korespondencja Jeleńskich (Jan)
rkps 1564, Korespondencja Jeleńskich
rkps 1565, Korespondencja Jeleńskich (Gedeon)

♦ **F 148:**

rkps 159, Zbiór wypisów różnych spraw

♦ **F 260 (Zbiór dokumentów):**

rkps 730, Listy Gedeona Jeleńskiego

♦ **F 264 (Zbiór dokumentów):**

rkps 895, druk, Krótka Refutacja, 1798

♦ **F 266 (Zbiór dokumentów):**

rkps 92, Papiery różne

♦ **F 273 (Kolekcja — Zasztowt):**

rkps 1217, Wypisy dotyczące majątku Joczany i Ponary

rkps 2658, Wypisy dotyczące dóbr Omulszczyzny-Nerowa

rkps 2700, Wypisy dotyczące dóbr Stauny (Kowualnica)

rkps 3430, Wypisy dotyczące majątku Joczany i Ponary

rkps 3437, Wypisy dotyczące majątku Joczany i Ponary

rkps 3438, Wypisy dotyczące dóbr Omulszczyzny-Nerowa

rkps 3439, Wypis z ksiąg Trybunału Głównego WKL

rkps 3440, Wypis z ksiąg Trybunału Głównego WKL

Lietuvos Valstybes Istorijos Archyvas, Vilnius

♦ **SA:**

rkps 56, p. 511, Wypis z aktu dzielczego Jeleńskich podpisanego w Tuczy 10 VI 1693

rkps 56, p. 512, Wypis z aktu podziału majątkowego Jeleńskich, 16 IX 1712

rkps 56, p. 513, Wypisy ksiąg kanclerskich WKL dotyczące Jeleńskich

rkps 6490, Protokół konfederacji powiatu lidzkiego

♦ **F 391, op. 1,**

rkps 993, Wywód familii Jeleńskich herbu Korczak, 1819

♦ **F 1276 (Platerowie), op. 2,**

rkps 199, Listy do K. Platera konsyliarza Generalności 1793

rkps 200, Listy do K. Platera konsyliarza Generalności 1793

Lvivska Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka

♦ F 5, op. 1,

rkps 5397, Korespondencja Chmarów

Nacjonalinyj Gistoricznyj Archiu Bielarusij, Minsk

♦ F 319 (Wywody szlachectwa guberni mińskich), op. 1,

rkps 32a, Wywód szlachectwa Jeleńskich 1802

rkps 215, Wywód szlachectwa Jeleńskich 1835

rkps 1169, Drzewo genealogiczne Jeleńskich

♦ F 319 (Wywody szlachectwa guberni mińskich), op. 2,

rkps 1031, Wypis z ksiąg ziemskich powiatu mozyrskiego

rkps 1034, Wywody szlachectwa [rodzin] guberni mińskich

♦ F 1324 (Archiwum Chmary), op. 1,

rkps 60, Korespondencja A. Chmary

rkps 62, Korespondencja A. Chmary

♦ F 1503 (Archiwum Plater Zybergów), op. 1,

rkps 51, Listy różne z II połowy XVIII w.

♦ F 1636 (Archiwum Jeleńskich), op. 1,

rkps 2, Materiały dotyczące życia publicznego

rkps 4, Drzewo genealogiczne Jeleńskich

rkps 5, Spis zawartości woluminów dawnego Archiwum Jeleńskich

rkps 11, Prośba obywateli do Nieplujewa, gubernatora mińskiego

rkps 12, Odpowiedź Nieplujewa, gubernatora, na prośby obywateli

rkps 13, Rozporządzenia władz guberni mińskiej

rkps 15, Deklaracja obywateli mińskich 1801

rkps 22, Materiały dotyczące życia publicznego

rkps 23, List Jana III Sobieskiego 1675

rkps 27, Suplika kahału mozyrskiego

rkps 28, Mowy Gedeona Jeleńskiego

rkps 29, Pismo w sprawie przesunięcia terminu przysięgi wierności Katarzynie II

rkps 30, Mowy Jana Jeleńskiego

rkps 31, Mowy Jana Jeleńskiego

rkps 32, Materiały dotyczące życia publicznego

rkps 46, Materiały dotyczące życia publicznego
rkps 47, Materiały dotyczące życia publicznego
rkps 49, Opis stanu majątkowego dóbr Dunajczyce
rkps 53, Inwentarz starostwa jakimowickiego i folwarku Krotowo
rkps 54, Rejestry dokumentów do dziejów Bobryk
rkps 55, Rejestry dokumentów do dziejów folwarku Wiesninki
rkps 56, Materiały procesowe i majątkowe Jeleńskich
rkps 59, Materiały procesowe i majątkowe Jeleńskich
rkps 60, Materiały procesowe i majątkowe Jeleńskich
rkps 64, Materiały majątkowe Jeleńskich
rkps 67, Materiały majątkowe Jeleńskich
rkps 68, Materiały majątkowe Jeleńskich
rkps 72, Materiały majątkowe Jeleńskich
rkps 73, Testament Michała Jeleńskiego
rkps 74, Akta dotyczące majątku Horodziatycze
rkps 75, Akta dotyczące majątku Horodziatycze i innych
rkps 77, Materiały majątkowe Jeleńskich
rkps 78, Materiały majątkowe Jeleńskich
rkps 79, Materiały majątkowe Jeleńskich
rkps 80, Kwity i asygnacje Gedeona Jeleńskiego
rkps 81, Szacowanie dochodów w czasie Sejmu Wielkiego
rkps 82, Materiały majątkowe Jeleńskich
rkps 83, Materiały majątkowe Jeleńskich
rkps 85, Materiały majątkowe i procesowe Jeleńskich
rkps 86, Materiały majątkowe i procesowe Jeleńskich
rkps 88, Materiały majątkowe Jeleńskich
rkps 90, Materiały majątkowe Jeleńskich
rkps 92, Materiały majątkowe i procesowe Jeleńskich
rkps 94, Materiały majątkowe Jeleńskich
rkps 95, Materiały majątkowe Jeleńskich
rkps 106, Papiery do sprawy porucznika Napoleona Jeleńskiego
rkps 112, Materiały majątkowe Jeleńskich
rkps 120, Korespondencja Jeleńskich (Jeleńscy)
rkps 121, Korespondencja Jeleńskich (Jeleńscy)
rkps 122, Korespondencja Jeleńskich (Jeleńscy)
rkps 123, Korespondencja Jeleńskich (Jeleńscy)
rkps 124, Korespondencja Jeleńskich (Jeleńscy)
rkps 126, Korespondencja Jeleńskich (Bogusław Wolbek)
rkps 129, Korespondencja Jeleńskich (Michał Jeleński)

rkps 130, Korespondencja Jeleńskich (Jeleńscy)
rkps 131, Korespondencja Jeleńskich (Napoleon Jeleński)
rkps 133, Korespondencja Jeleńskich (litera *B*)
rkps 134, Korespondencja Jeleńskich (litera *B*)
rkps 136, Korespondencja Jeleńskich (Antoni Beynar)
rkps 137, Korespondencja Jeleńskich (Boguszowie)
rkps 138, Korespondencja Jeleńskich (Bujalscy)
rkps 139, Korespondencja Jeleńskich (litera *W*)
rkps 140, Korespondencja Jeleńskich (Bogusław Wolbek)
rkps 142, Korespondencja Jeleńskich (litera *W*)
rkps 143, Korespondencja Jeleńskich (litera *G i H*)
rkps 144, Korespondencja Jeleńskich (litera *G i H*)
rkps 145, Korespondencja Jeleńskich (litera *G i H*)
rkps 147, Korespondencja Jeleńskich (litera *D*)
rkps 150, Korespondencja Jeleńskich (litera *Z*)
rkps 151, Korespondencja Jeleńskich (litera *Z*)
rkps 153, Korespondencja Jeleńskich (litera *J*)
rkps 155, Korespondencja Jeleńskich (litera *K*)
rkps 156, Korespondencja Jeleńskich (litera *K*)
rkps 158, Korespondencja Jeleńskich (litera *K*)
rkps 159, Korespondencja Jeleńskich (litera *K*)
rkps 161, Korespondencja Jeleńskich (litera *Ł*)
rkps 162, Korespondencja Jeleńskich (litera *L i Ł*)
rkps 163, Korespondencja Jeleńskich (litera *L*)
rkps 164, Korespondencja Jeleńskich (litera *M*)
rkps 165, Korespondencja Jeleńskich (litera *M*)
rkps 166, Korespondencja Jeleńskich (litera *N*)
rkps 167, Korespondencja Jeleńskich (litera *N*)
rkps 168, Korespondencja Jeleńskich (litera *N*)
rkps 169, Korespondencja Jeleńskich (litera *O*)
rkps 171, Korespondencja Jeleńskich (litera *O*)
rkps 172, Korespondencja Jeleńskich (Oskierkowie)
rkps 174, Korespondencja Jeleńskich (Obuchowiczowie)
rkps 175, Korespondencja Jeleńskich (litera *P*)
rkps 176, Korespondencja Jeleńskich (litera *P*)
rkps 177, Korespondencja Jeleńskich (litera *P*)
rkps 179, Korespondencja Jeleńskich (litera *R*)
rkps 180, Korespondencja Jeleńskich (litera *R*)
rkps 181, Korespondencja Jeleńskich (Radziwiłłowie, Romerowie)

rkps 184, Korespondencja Jeleńskich (Sapiehowie i inni *S*)
rkps 185, Korespondencja Jeleńskich (litera *S*)
rkps 187, Korespondencja Jeleńskich (litera *T*)
rkps 188, Korespondencja Jeleńskich (Różni)
rkps 190, Korespondencja Jeleńskich (litera *A, Ch*)
rkps 191, Korespondencja Jeleńskich (litera *H, Ch, N*)
rkps 193, Korespondencja Jeleńskich (litera *Cz, Czartoryscy*)
rkps 194, Korespondencja Jeleńskich (litera *Sz*)
rkps 195, Korespondencja Jeleńskich (litera *J*)
rkps 197, Korespondencja Jeleńskich (litera *J*)
rkps 198, Korespondencja Jeleńskich (Różni)
rkps 199, Korespondencja Jeleńskich (Różni)
rkps 200, Korespondencja Jeleńskich (Różni)
rkps 201, Korespondencja Jeleńskich (Różni)
rkps 203, Korespondencja Jeleńskich (Gazety pisane)
rkps 204, Korespondencja Jeleńskich (Różni)
rkps 205, Korespondencja Jeleńskich (Różni)

♦ **F 1727 (Księgi grodzkie mińskie), op. 1,**

rkps 16, Księgi mińskie, lauda i instrukcje
rkps 17, Księgi mińskie, lauda i instrukcje
rkps 21, Księgi mińskie, lauda i instrukcje
rkps 23, Księgi mińskie, lauda i instrukcje
rkps 25, Księgi mińskie, lauda i instrukcje
rkps 29, Księgi mińskie, lauda i instrukcje

♦ **F 1728 (Księgi grodzkie mozyrskie), op. 1,**

rkps 4, Księgi grodzkie mozyrskie
rkps 16, Księgi mozyrskie, lauda i instrukcje
rkps 19, Księgi mozyrskie, lauda i instrukcje
rkps 22, Księgi mozyrskie, lauda i instrukcje
rkps 23, Księgi mozyrskie, lauda i instrukcje
rkps 40, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich
rkps 41, Protokół potoczny roczków grodzkich mozyrskich

♦ **F 1774 (Księgi grodzkie nowogródzkie), op. 1,**

rkps 2, Księgi nowogródzkie

♦ F 1787 (Księgi słuckie), op. 1,
rkps 1, Księga aktowa

♦ F 3250 (Archiwum Bułhaków), op. 2,
rkps 12, Materiały różne, kopie listów 1787—1793

Rosyjskij Gosdarstwiennoj Istoriceskij Archiv w Petersburgu

• F 1343, op. 21,
rkps 410, Wywód szlachectwa Jeleńskich

Starodruki

Cztery punkta do wiadomości każdemu naypotrzebnieysze przez JW. IMP Gedeona Jeleńskiego [...] Rafałowi Jeleńskiemu [...] przypisane, wydane w Nieświeżu w IX 1778. Głos JWP Jana Jeleńskiego starosty y posła mozyrskiego, na sesji sejmowej 14 XI 1791, BCz., SD 17644.

Mowa JW. Gedeona Jeleńskiego [...] miana w Senacie, 22 X 1782, BCz., SD 17414.

Mowa JW. Jeleńskiego [Gedeona] miana w Warszawie przy Rasumpcji Sądów Asesor-
skich, 12 XI 1782, BCz., SD 16570.

Mowa JW. Jeleńskiego [Józefa] sędziego [posła trockiego], 27 IV 1774, BCz., SD 21110.

Mowa JW. Jeleńskiego [Gedeona] miana w Warszawie przy Rasumpcji Sądów Assesor-
skich, 12 XI 1782, BCz., SD 16570.

Mowa JW. Gedeona Jeleńskiego [...] miana w Senacie, 22 X 1782, BCz., SD 17414.

Źródła drukowane

Diariusze sejmowe z wieku XVIII, t. 3, *Diariusze sejmów z lat 1750, 1752, 1754 i 1758*,
wyd. W. KONOPCZYŃSKI, Warszawa 1937.

KICKA Natalia, *Pamiętniki*, wstęp J. DUTKIEWICZ, oprac. T. SZAFRAŃSKI, Warszawa 1972.

KITOWICZ Jędrzej, *Pamiętniki czyli Historia polska*, oprac. P. MATUSZEWSKA, kom. Z. LE-
WINÓWNA, Warszawa 1971.

[KOMAR J.], *Dyaryusz Podróży Petersburskiej 1793 rok*, oprac. A. KNYCHAŁSKA, W:
Z dziejów kultury czasów nowożytnych. Wybór tekstów źródłowych, red. M.E. KO-
WALCZYK, Toruń 2009.

- Korespondencja Adma Naruszewicza 1762—1796. Z papierów po Ludwiku Bernackim.*
Uzup., oprac. i wyd. J. PLATT, Wrocław 1959.
- [KOSSAKOWSKI Józef], *Pamiętniki Józefa Kossakowskiego, biskupa inflanckiego 1738—1788*, wyd. A. DAROWSKI, Warszawa 1891.
- Lietuvos didžiosios kunigaikštystės seimelių instrukcijos (1788—1790)*, ed. R. JURGATIS, A. STANKEVIČ, A. VERBICKIENĖ, Vilnius 2015.
- Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego*, t. 2, oprac. J. WOLIŃSKI, J. MICHALSKI, E. ROSTWOROWSKI, Wrocław 1959.
- [OGIŃSKI Michał], *Pamiętniki Michała Ogińskiego o Polsce i Polakach od r. 1788 aż do końca r. 1815*, t. 1, Poznań 1870.
- Pamiętniki Andrzeja Przyałgowskiego*, W: *Pamiętniki polskie*, t. 1, wyd. K. BRONIKOWSKI, Przemyśl 1883.
- Polityka i ustrój Generalności Konfederacji Barskiej. Dwa nieznanne przyczynki*, wyd. W. KONOPCZYŃSKI, „Archiwum Komisji Historycznej”, ser. 2, t. 2, Kraków 1930.
- SIEVERS Jakob Johann, *Jak doprowadziłem do drugiego rozbioru Polski*, oprac. B. GROCHULSKA, P. UGNIĘWSKI, Warszawa 1992.
- Volumina Legum. Prawa, konstytucje y przywileie Królestwa Polskiego [...]*, t. 8: *Ab anno 1775 ad annum 1780*, Petersburg 1860.
- [ZALESKI Michał], *Pamiętniki Michała Zaleskiego, wojskiego Wielkiego Księstwa Litewskiego, posta na Sejm Czteroletni*, Poznań 1879.

Opracowania

- AFTANAZY Roman, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 1, *Województwa mińskie, mściławskie, witebskie*, Wrocław 1991.
- AFTANAZY Roman, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 2, *Województwa brzesko-litewskie i nowogródzkie*, Wrocław 1992.
- AFTANAZY Roman, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 4, *Województwo wileńskie*, Wrocław 1993.
- BERGHAUZEN Janusz, *Jeleński Napoleon Jan*, W: PSB, t. 11, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964—1965, s. 144.
- BONIECKI Adam, *Herbarz Polski. Część I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 8, Warszawa 1905.
- BORKOWSKA M., *Leksykon zakonnic polskich epoki przedrozbiorowej*, t. 3, Warszawa 2008.
- BUCHOLC-SROGOSZ Katarzyna, *Postawy senatorów wobec sprawy biskupa Kajetana Sołtyka na sejmie 1782 r.*, W: *Kultura staropolska — poszukiwanie sacrum odnajdywanie profanum*, red. B. ROK, F. WOLAŃSKI, Toruń 2013, s. 531—546.

- CHOJECKI Zygmunt, *Chojecki Jan Nepomucen (1748—1817)*, W: PSB, t. 3, Kraków 1937, s. 394—395.
- CIECHANOWICZ Jan, *Rody rycerskie Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. 3, E—K, Rzeszów 2001.
- CZUBATY Jarosław, *Zasada „dwóch sumień”. Normy postępowania i granice kompromisu politycznego Polaków w sytuacjach wyboru (1795—1815)*, Warszawa 2005.
- DANIŁCZYK Adam, *W kręgu afery Dogrumowej. Sejm 1786 roku*, Warszawa 2010.
- Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1582—1696)*. Spis, red. A. RACHUBA, oprac. H. LULEWICZ, A. RACHUBA, Warszawa 2007.
- Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1697—1794)*. Spis, red. A. RACHUBA, oprac. A. RACHUBA, P.P. ROMANIUK przy współpracy A. MACUKA i J. ANISZCZENKI, Warszawa 2004.
- DUBIECKI Marian, *Polesie ukraińskie w r. 1793 i 1794*, W: IDEM, *Obrazy i studia historyczne*, Serya 3, Kijów—Warszawa 1915.
- DUKWICZ Dorota, *Rosja wobec sejmu rozbiorowego warszawskiego (1772—1775)*, Warszawa 2015.
- DUNIN-WILCZYŃSKI Zbigniew, *Order Świętego Stanisława*, Warszawa 2006.
- DYMNICKA-WOLSZTYŃSKA Hanna, *Radziwiłł Józef Mikołaj*, W: PSB, t. 30, Kraków 1987, s. 238—240.
- Dzieje rodziny Ciechanowieckich herbu Dąbrowa (XIV—XXI wiek)*, red. A. RACHUBA, Warszawa 2013.
- FILIPCZAK Witold, *Sejm 1778 roku*, Warszawa 2000.
- GORDZIEJEW Jerzy, *Komisje Porządkowe Cywilno-Wojskowe w Wielkim Księstwie Litewskim w okresie Sejmu Czteroletniego (1789—1792)*, Kraków 2010.
- JANECZEK Zdzisław, *Polityczna rola marszałka litewskiego Ignacego Potockiego w okresie Sejmu Wielkiego 1788—1792*, Katowice 2005.
- JUČAS Mečislovas, *Unia polsko-litewska*, Toruń 2003.
- JUSUPOVIĆ Monika, *Prowincjonalna elita litewska w XVIII wieku. Działalność polityczna Zabiełłów w latach 1733—1795*, Warszawa 2014.
- KALINKA Walerian, *Sejm Czteroletni*, t. 1—2, Warszawa 1991.
- KĄDZIELA Łukasz, *Między zdradą a służbą Rzeczypospolitej. Fryderyk Moszyński w latach 1792—1793*, Warszawa 1993.
- KONOPCZYŃSKI Władysław, *Geneza i ustanowienie Rady Nieustającej*, Kraków 1917.
- KORWIN [KOSSAKOWSKI] Stanisław, *Trzeci Maj i Targowica. Materiały do dziejów ostatniego stulecia Rzeczypospolitej Polskiej*, Kraków 1890.
- KOŚCIAŁKOWSKI Stanisław, *Antoni Tyzenhauz, podskarbi nadworny i litewski*, t. 1—2, Londyn 1970—1971.
- LESIŃSKA Krystyna, *Radziwiłł Michał Hieronim*, W: PSB, t. 30, Kraków 1987, s. 306—309.

- LIMANOWSKI Bolesław, *Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej*, Warszawa 1983.
- LOZA Stanisław, *Order Orła Białego*, Warszawa 1919.
- MACUK Andriej, *Mazyrskaja szlachta u czas beskralewia 1733—1735*, „Gistaryczna-Archealaiczny Zbornik” 2015, Wypusk 30, s. 75—83.
- MAZURKOWA Bożena, *Weksle prawdy i nieprawdy. Studia literackie o książce oświeceniowej*, Warszawa 2011.
- MICHAŁASKI Jerzy, *Radziwiłł Karol Stanisław*, W: PSB, t. 30, Kraków 1987, s. 248—262.
- MICHAŁSKI Jerzy, *Rejtan i dylematy Polaków w dobie pierwszego rozbioru*, W: IDEM, *Studia historyczne z XVII i XIX wieku*, t. 1, *Polityka i społeczeństwo*, Warszawa 2007.
- MICHAŁSKI Jerzy, *Sejmiki poselskie 1788 roku*, W: IDEM, *Studia historyczne z XVII i XIX wieku*, t. 1, *Polityka i społeczeństwo*, Warszawa 2007.
- MOŚCICKI Henryk, *Dzieje porozbiorowe Litwy i Rusi*, t. 1, Wilno 1913.
- MOŚCICKI Henryk, *Generał Jasiński i powstanie kościuszkowskie*, Warszawa 1917.
- MROZOWSKA Kamila, *Szkoła Rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1961.
- NALEPA Marek, *Takie życie dziś nasze, gdy Polska ustaje... Pisarze stanisławowscy a upadek Rzeczypospolitej*, Wrocław 2002.
- NAWROT Dariusz, *Litwa i Napoleon w 1812 roku*, Katowice 2008.
- [NIESIECKI K.] *Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego S.J. powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopisów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza*, t. 4, Lipsk 1839.
- Polska encyklopedia szlachecka*, t. 6, *Wykaz polskich rodzin szlacheckich*, t. 3, Warszawa 1937.
- PRZYWECKA-SAMECKA Maria, *Tomasz Warzecki (1753—1816)*, Wrocław 1993.
- PUCHOWSKI Kazimierz, *Jezuickie kolegia szlacheckie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Studium z dziejów edukacji elit*, Gdańsk 2007.
- RABOWICZ Edmund, *Jeleński Gedeon*, W: PSB, t. 11, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964—1965, s. 140—141.
- RABOWICZ Edmund, *Jeleński Józef*, W: PSB, t. 11, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964—1965, s. 142—143.
- RABOWICZ Edmund, *Jeleński Konstanty Ludwik*, W: PSB, t. 11, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964—1965, s. 143—144.
- RABOWICZ Edmund, *Jeleński Rafał Józef*, W: PSB, t. 11, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964—1965, s. 144—145.
- RATAJCYK Leonard, *Wojsko i obronność Rzeczypospolitej 1788—1792*, Warszawa 1975.
- ROLLE Antoni, *Karol Prozor ostatni oboźny litewski*, W: A.J. (ROLLE), *Wybór pism*, t. 2, *Gawędy historyczne*, wyd. W. ZAWADZKI, Kraków 1966, s. 229—273.

- ROLNIK Dariusz, *Leonarda Marcina Świeykowskiego (1721—1793) ostatniego wojewody podolskiego życie codzienne i publiczne oraz jego myśli o Rzeczypospolitej*, Katowice 2016.
- ROLNIK Dariusz, *Michał Zaleski — moralne dylematy targowiczana. O postawie politycznej marszałka konfederacji targowickiej województwa brzesko-litewskiego w latach 1788—1793*, W: *Wiek stare i nowe*, t. 3, red. M.W. WANATOWICZ, I. PANIC, Katowice 2003.
- ROLNIK Dariusz, *Między Rzeczypospolitą a Rosją, interesem własnym i postugą obywatelską. Wybory nie tylko polityczne Kazimierza Konstantego Platera (1749—1807)*, W: *Pogranicza. Ludzie pogranicza*, red. W. BRENDA, J. KIEŁBIK, Olsztyn 2009.
- ROLNIK Dariusz, *Postawy szlachty litewskiej wobec konfederacji targowickiej*, „*Wschodni Rocznik Humanistyczny*” 2004, t. 1, s. 73—95.
- ROLNIK Dariusz, *Szlachta koronna wschodnich kresów Rzeczypospolitej zabranych w II rozbiórce wobec rosyjskich władz w 1793 roku*, „*Studia Historyczne*” 2001, z. 2, s. 199—213.
- ROLNIK Dariusz, *Z dziejów związku targowickiego na Litwie. O powstaniu i działalności konfederacji mińskiej w latach 1792—1793*, W: *W podróży przez wiek osiemnasty... Studia i szkice z epoki nowożytnej*, red. A. PERŁAKOWSKI, M. WYSZOMIRSKA, M. ZWIERZYKOWSKI, Kraków 2015, s. 317—336.
- ROMANIUK Przemysław P., *Sołłohub (Ursyn Dowjana Sollohub) Jan Michał*, W: *PSB*, t. 40, Warszawa 2000, s. 315—318.
- ROSZAK Stanisław, *Archiwa sarmackiej pamięci. Funkcje i znaczenie rękopiśmiennych ksiąg silva rerum w kulturze Rzeczypospolitej XVIII wieku*, Toruń 2004.
- RZYŹEWSKI Grzegorz, *Ród Chreptowiczów herbu Odrowąż. Dobra i kariery Chreptowiczów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV—XVIII w.*, Kraków 2006.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 2, red. F. SULIMIERSKI, Warszawa 1881.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 12, red. F. SULIMIERSKI, Warszawa 1892.
- ŠMIGELSKYTĖ-STUKENĖ Ramunė, *Lietuvos didžiosios kunigaikštystės konfederacijos susidarymas ir veikla 1792—1793 metais*, Vilnius 2003.
- SMOLEŃSKI Władysław, *Konfederacja targowicka*, Kraków 1903.
- SMOLEŃSKI Władysław, *Ostatni rok Sejmu Wielkiego*, Kraków 1896.
- SROGOSZ Tadeusz, *Problemy sanitarno-zdrowotne w działalności administracji Rzeczypospolitej w okresie stanisławowskim*, Łódź 1993.
- STROYNOWSKI Andrzej, *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej. Studium z dziejów kultury politycznej*, Łódź 2005.
- STROYNOWSKI Andrzej, *Reforma królewskiej na Sejmie Czteroletnim*, Łódź 1979.
- SUŁEK Zdzisław, *Sprzysiężenie Jakuba Jasińskiego*, Warszawa 1982.

- SZCZYGIELSKI Waław, *Puttkamer Jacek Antoni (XVIII w.)*, W: PSB, t. 29, Wrocław 1986, s. 473.
- SZCZYGIELSKI Waław, *Radziwiłł Albrycht*, W: PSB, t. 30, Kraków 1987, s. 148—150.
- SZCZYGIELSKI Wojciech, *Referendum trzeciomajowe. Sejmiki lutowe 1792 roku*, Łódź 1994.
- SZYNDLER Bartłomiej, *Powstanie kościuszkowskie 1794*, Warszawa 2001.
- SZYNDLER Bartłomiej, *Tadeusz Kościuszko*, Warszawa 1991.
- TRACKI Krzysztof, *Ostatni kanclerz litewski. Joachim Litawor Chreptowicz w okresie Sejmu Czteroletniego 1788—1792*, Wilno 2007.
- UGNIEWSKI Piotr, *Media i dyplomacja. „Gazette de France” o sejmie rozbiorowym 1773—1775*, Warszawa 2006.
- URUSKI Seweryn, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 6, Warszawa 1909, s. 51.
- Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. LULEWICZ, A. RACHUBA, Kórnik 1994.
- Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 1, *Województwo wileńskie XIV—XVIII wieku*, red. A. RACHUBA, oprac. H. LULEWICZ, A. RACHUBA, P.P. ROMANIUK, Warszawa 2004.
- Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 4, *Ziemia smoleńska i województwo smoleńskie XIV—XVIII wieku*, red. A. RACHUBA, Warszawa 2003.
- WASILEWSKI Tadeusz, *Jeleński Jan*, W: PSB, t. 11, Wrocław—Warszawa—Kraków 1964—1965, s. 141—142.
- WĄSICKI Jan, *Konfederacja targowicka i ostatni sejm Rzeczypospolitej z 1793*, Poznań 1952.
- WOLAŃSKI Adam, (T. Soplica), *Wojna polsko-rosyjska 1792 r.*, Warszawa 1996.
- WOLFF Józef, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386—1795*, Kraków 1883.
- ZAKRZEWSKI Andrzej B., *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI—XVIII w. Ustrój i funkcjonowanie: sejmik trocki*, Warszawa 2000.
- ZIELIŃSKA Zofia, *Morykoni Michał Tadeusz*, W: PSB, t. 22, Kraków 1977, s. 23—25.
- ZIELIŃSKA Zofia, *„O sukcesyi tronu w Polsce” 1787—1790*, Warszawa 1991.
- ZIELIŃSKA Zofia, *Plater August Hiacynt (ur. po 1745—1803)*, W: PSB, t. 26, Wrocław 1981, s. 647—649.
- ZIELIŃSKA Zofia, *Walka „Familii” o reformę Rzeczypospolitej 1743—1752*, Warszawa 1983.
- ŻYCHLIŃSKI Teodor, *Złota księga szlachty polskiej*, t. 4, Poznań 1882.
- ŻYCHLIŃSKI Teodor, *Złota księga szlachty polskiej*, t. 26, Poznań 1904.
- ŻYTKOWICZ Leonid, *Rządy Reprnina na Litwie w latach 1794—1797*, Wilno 1938.

Wykaz skrótów

- AGAD — Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
AKP — Archiwum Królestwa Polskiego
ANKr. — Archiwum Narodowe w Krakowie
AOR — Archiwum Ordynacji Roskiej
APP — Archiwum Publiczne Potockich
AR — Archiwum Radziwiłłów
AT — Archiwum Tyzenhauzów
BCz. — Biblioteka Czartoryskich
BJ — Biblioteka Jagiellońska w Krakowie
BN — Biblioteka Narodowa w Warszawie
BO — Biblioteka Zakładu Narodowego Ossolińskich we Wrocławiu
BPAUiPAN — Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
BV — Biblioteka Vernadskiego w Kijowie
Deputaci — *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1697—1794). Spis*, red. A. RACHUBA, Warszawa 2004
F — Fond
LMAB — Lietuvos Mokslų Akademijos Biblioteka, Vilnius
LNB — Lvivska Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka
LVIA — Lietuvos Valstybes Istorijos Archyvas, Vilnius
ML — Metryka Litewska
MNK — Zbiór z Muzeum Narodowego w Krakowie
NGAB — Nacjonalinij Gistoricznij Archiu Bielarusij, Minsk
PSB — *Polski słownik biograficzny*
RGIA — Rosyjskij Gosdarstwiennyj Istoriceskij Archiv, Petersburg

- SD — Stare druki
WRH — „Wschodni Rocznik Humanistyczny”
ZMN — Zbiór z Muzeum Narodowego
ZP — Zbiór Popielów
VL — *Volumina Legum*

Indeks osobowy*

A

Adamowicz Jerzy, instygator 254
Aftanazy Roman 64, 67, 68
Aleksander I 270
Aleksandrowicz Hieronim 189
Aramowicz Franciszek, deputat 1801
14
August II 20
August III 27, 41, 77, 100, 112, 153,
162

B

Batowski Aleksander 250
Berghauzen Janusz 7, 64
Bernowicz Michał, sędzia ziemski nowo-
gródzki 229
Beynar (Bejnar) Antoni, zarządca dóbr
G. Jeleńskiego i bliższy jego współ-
pracownik 134, 136, 137
Białozorowie 251
Bielacki Jakub 39
Biestrzykowski Michał, podczaszcy do-
brzyński 18

Bilewicz Tadeusz, ciwun żmudzki 188
Biling, bankier wileński 257
Blank Piotr, bankier warszawski 257
Bobrowicz Jan Nepomucen 7, 13
Bogusz 123
Bogusz (Bohusz), cześnik mozyrski 101
Bogusz Antoni, rotmistrz mozyrski, łow-
czy mozyrski, koniuszy 38, 110 (?),
111, 156 (?), 157 (?), 178
Bogusz Dominik, syn Wincentego, łowczy
mozyrski 141, 193, 222, 223
Bogusz Ludwik, cześnik mozyrski, cho-
rąży mozyrski, deputat 112 (?), 122
Bogusz Wincenty, ojciec Dominika 141
Boguszowie 33, 141
Boguszówna Krystyna 33, 141
Bohomolec Franciszek 40, 99
Bohuszewicz Stanisław, rotmistrz miński
175, 229, 240
Boniecki Adam 7, 15—20, 24—26, 29,
31, 32, 35, 36, 41, 42, 47, 50, 51, 53,
54, 56—58, 60, 65, 66, 71—77
Borkowska Małgorzata 61

* Indeks nie obejmuje hasła *Jeleńscy* oraz schematu *Rozrodzenie Jeleńskich herbu Korczak*.

- Bouffał Franciszek, łowczy nadworny WKL 189
- Branicka Izabela z Poniatowskich, hetmanowa wielka koronna, kasztelanowa krakowska (Pani Krakowska) 256
- Branicki Franciszek Ksawery, hetman wielki koronny 224
- Branicki Jan Klemens, hetman wielki koronny 37
- Bronikowski Ksawery 271, 289
- Brzostowski Michał, podskarbi wielki WKL 148, 209
- Brzostowski Michał Hieronim, wojewódzic inflancki, starosta bystrzycki (?), starosta miński 221, 247
- Brzostowski Robert, kasztelan połocki, cześnik WKL 255, 256
- Bucholc-Srogosz Katarzyna 204
- Buiniewicz Jan 136
- Bujalski, zarządca dóbr G. Jeleńskiego 131, 136, 146, 211, 256—258, 264, 265
- Bujalski Kazimierz Antoni, oboźny mozyrski 222
- Bujnicki Tadeusz 257
- Bukaci 251
- Bukaty Franciszek 201
- Bułhak Ignacy, deputat bobrujski 14, 245
- Bułhakow Jakow, przedstawiciel dyplomatyczny Rosji w Warszawie 231
- Buszko (?) J. (?) 37
- Bykowsy 151, 251
- Bykowska Petronela z Jeleńskich, 2v. Ostreykowa (?), córka Ignacego, podczaszego mozyrskiego 47, 49, 91
- Bykowski (?), mąż Petroneli z Jeleńskich, córki Ignacego, marszałek bychowski, podczaszy mozyrski 47
- Bykowski Stefan, chorąży miński 151, 256
- Bystry Józef, łowczy nadworny WKL, kasztelan brzeski 35

C

- Chackielowicz Berko 148
- Chałaniowy (Chalaniow) Eliasz 148
- Chedochojowski Michał, szambelan JKM 240
- Chlewiński Antoni 241
- Chlewiński Kazimierz 189, 240, 241
- Chłanowski F.M. 75
- Chłopicki Józef, ekonom 41
- Chmara Adam, wojewoda miński 59, 182, 215, 219, 221, 226, 234, 240, 247, 254 (?), 259
- Chmarowie 151, 244, 251
- Chmarowa Marianna z Orańskich 182
- Chodkiewicz Jan Karol, wojewoda wileński, hetman wielki 16
- Chodkiewicz Jan Mikołaj, starosta żmudzki, posiadacz „hrabstwa petrykowskiego” 31, 137, 140, 141
- Chodkiewiczowie 140
- Chojecki Jan 244, 249
- Chojecki Zygmunt 244
- Chomiński Franciszek Ksawery, wojewoda mścislawski, „tajny sowietnik” i marszałek gubernialny 256, 257
- Chrapowicki Józef, kasztelan mścislawski 228
- Chreptowicz Joachim Litawor, podkanczerzy WKL 61, 126, 184, 209, 212, 215, 216, 219, 222, 238
- Chreptowiczowie 78, 251
- Ciechanowicz Jan 18, 78—80
- Ciechanowiecki Kazimierz Władysław 74

- Ciechanowiecki Nepomucen, podczaszy mścislawski 198
- Ciesielski Tomasz 9
- Czapski 109
- Czartoryscy 100, 103, 153
- Czartoryski Adam Jerzy 52
- Czartoryski Adam Kazimierz, generał ziem podolskich 116, 179, 214, 217
- Czartoryski August, wojewoda ruski 103
- Czartoryski Michał Fryderyk, kanclerz WKL 100—103, 156—158, 162, 166, 171, 172
- Czczot 73
- Czerut, doktor 46
- Czubaty Jarosław 56, 255, 266, 271
- D**
- Danilczyk Adam 8, 82, 219, 220, 229, 230
- Darowski Adam 203
- Daszkiewicz Ignacy, podstoli grodzieński, sędzia miński, kasztelan mścislawski 241, 252, 255, 259
- Daszkiewicz Stanisław Korybut, łowczy grodzieński 233, 234, 237
- Daszkiewiczowie 214
- Dąbski, cześnik sanocki 254
- Dernałowicz, pisarz 168
- Descorches Marie Louis 250
- Deskur 190
- Downarowicz, administrator ekonomii 189
- Downarowicz Tadeusz, chorąży rzeczycki 226, 227
- Drucki-Lubecki Franciszek 241
- Dubiecki Marian 259
- Dukwicz Dorota 8, 174, 175
- Dunin, pułkownik moskiewski 195
- Dunin-Wilczyński Zbigniew 185, 216
- Dutkiewicz Józef 247
- Dymnicka-Wolsztyńska Hanna 169, 170
- Dziekoński Antoni, stolnik wołkowyski, podskarbi nadworny WKL 226, 227
- Dziekoński Józef 245
- E**
- Eytmin Józef Piotr, ciwun trocki 54, 174, 210
- F**
- Fersen Iwan, generał moskiewski 252, 253
- Filipczak Witold 8, 191, 192, 229
- Fityngoff, generał lejtnant wojsk litewskich 217
- Fredro Andrzej Maksymilian 40, 91
- Fryderyk II, król pruski 155, 176
- Fursowie 44
- G**
- Gadomski Stanisław, podkomorzy sochaczewski (?), marszałek sejmu 220
- Galiński (?) 126, 184
- Galiński (?), chorąży orszański, brat drugiej żony Gedeona Jeleńskiego 42
- Giedroyć Stefan, biskup żmudzki 206
- Giełgud Antoni Onufry, starosta żmudzki, kasztelan żmudzki 188, 219
- Głuszczyński Joachim 254
- Gnatowski Onufry 242
- Golicyn Dmitrij, książę 161
- Goliusz (Gollius de) Antoni Karol 116, 134, 136, 144, 147, 215, 216
- Gordziejew Jerzy 220, 232
- Goszczyński Artur 9
- Górcy, kasztelanice 189

Grabowski Jan, pułkownik regimentu pińskiego, marszałek konfederacji 161
Grochulska Barbara 262
Gurowski Władysław, marszałek wielki WKL 201, 206
Gurski Paweł 141
Gurski Rafał 141
Gurski Wincenty 253

H

Haraburda Hieronim, ksiądz 40, 196 (?)
Helbich Antoni 57
Herbich (?) 254
Hirszowicz Abram, dostawca mięsa 148
Hirszowicz Mordach, dostawca mięsa 148
Hordyna Adam, strażnik starodubowski (?) 72, 94
Hordyna Felicjan, szambelan 117, 199
Hordyna Katarzyna (?) z Jeleńskich, córka Ludwika, żona Adama (II linia) 72, 94
Horian (?) 177
Horwat Ignacy, sędzia grodzki mozyrski (?), deputat (?) 222
Horwat Stanisław 65
Horwat (Horwatt) Tadeusz Ludwik, mąż Marianny, rotmistrz mozyrski, podstoli czernihowski 60, 61, 91, 125, 159
Horwatowa Anna, córka Pawła, syna Jana Jeleńskiego, żona Stanisława 65
Horwatowa Marianna z Jeleńskich, podstolina czernihowska, córka Rafała, żona Tadeusza Ludwika 33, 60, 91
Horwatowie 33
Houwalt (Houwald) Ignacy 268
Houwalt (Houwald) Onufry 245

Hydruc (?), porucznik, pułkownik wojsk rosyjskich, mąż Ludwiki Jeleńskiej 56, 57, 92
Hydrucowa Ludwika z Jeleńskich, córka Józefa, ciwuna trockiego, żona Hydruca 56, 57, 92
Hylzen Józef Jerzy 160, 161

I

Iszora (?) 53
Iwanowscy 61
Iwanowska Salomea z Jeleńskich, córka Rafała, żona (Józefa?) starosty mińskiego 60, 61, 91
Iwanowski (Józef?), starosta miński, mąż Salomei, córki Rafała Jeleńskiego 91, 153
Iwazkiewicz Stanisław 242, 244, 248, 249, 254

J

Jabłońscy 244
Jabłoński Antoni 244, 248, 249, 251, 254
Jachimowicz Kazimierz, deputat mozyrski (1766) 159
Jachimowiczowie 141
Jagmin, administrator ekonomii szawelskiej 189
Jan III Sobieski, król Polski 17, 18, 24, 71
Janeczek Zdzisław 226
Janicka Teresa, żona Józefa 69
Janicki Józef 69
Jan Kazimierz, król Polski 16, 79
Jasiński Jakub, generał 239, 265, 266
Jeleńscy, neofici 79, 81
Jeleńska (?) z Janiszewskich (?), żona Samuela Mikołaja 21

- Jeleńska (?), córka Pawła, strażnika polnego WKL 86
- Jeleńska (?) z Galińskich, wojska orszańska, druga żona Gedeona, kasztelana 42, 43, 88
- Jeleńska (?) z Korsaków, żona Stefana Jeleńskiego 82
- Jeleńska (?) z Weyssenhoffów, żona Kazimierza, syna Marcina 72
- Jeleńska Aleksandra, córka Pawła, strażnika polnego WKL 17, 86
- Jeleńska Aleksandra z Zubków, żona (?) Pawła 71
- Jeleńska „Angiela”, córka Stanisława, wnuczka Wiktora (III linia) 78, 96
- Jeleńska Aniela (Angela?) z Lenkiewiczów Iphorska, żona Rafała Jeleńskiego 29, 47, 88, 122
- Jeleńska Anna, córka Jana, starosty i marszałka mozyrskiego 60, 66, 93
- Jeleńska Anna, córka Pawła, chorążego mozyrskiego 93
- Jeleńska Anna, córka Pawła, strażnika polnego WKL 17, 86
- Jeleńska Anna, córka Stanisława 77, 95
- Jeleńska Anna z Czaplńskich, żona Rafała, syna Józefa, ciwuna trockiego 57, 92
- Jeleńska Anna z Czechowskich, prawdopodobna żona Kazimierza, cześnika mozyrskiego (II linia) 72, 94
- Jeleńska Anna z Morykonich, żona Konstantego Ludwika, podkomorzego mozyrskiego 53, 90
- Jeleńska Anna z Orzechowskich, prawdopodobna żona Kazimierza, cześnika mozyrskiego (II linia) 72, 94
- Jeleńska Anna z Wołków Łaniewska, żona Michała, sędziego ziemskiego mozyrskiego 22, 87
- Jeleńska Antonina, córka Dadzieboga, zakonnica 25, 47, 89
- Jeleńska Antonina, córka Jana starosty i marszałka mozyrskiego 60, 66
- Jeleńska Antonina z Lenkiewiczów, żona Samuela (Kazimierza?), majora wojsk polskich (II linia) 74, 94
- Jeleńska Augustyna, córka Rafała, zakonnica, bernardynka 60, 61, 62, 91
- Jeleńska Balbina z Wołowiczów, żona Stanisława, pisarza grodzkiego i starosty niestanowickiego 74, 94, 95, 140
- Jeleńska Barbara, córka (?) Rafała, kasztelana nowogrodzkiego 60
- Jeleńska Barbara z Lenkiewiczów, żona Pawła, chorążego mozyrskiego, syna Jana Jeleńskiego 65, 93
- Jeleńska Brygida (?), córka Ludwika (II linia) 72, 94
- Jeleńska Eleonora z Obuchowiczów, domniemana żona Jana Jeleńskiego 60
- Jeleńska Elżbieta, córka Pawła, strażnika polnego WKL 17, 86
- Jeleńska Felicjana z Boguszów, żona Bogusława 20, 21, 87
- Jeleńska Franciszka z Kublickich, żona Ignacego, podczaszego mozyrskiego 29, 47, 49, 69, 90
- Jeleńska Helena z Korsaków, żona Adama 19, 86
- Jeleńska Johanna (Joanna), córka Bogusława, brata Dadzieboga 21, 89
- Jeleńska Judyta, córka (?) Dadzieboga, bazylianka 26, 47, 89
- Jeleńska Judyta, córka Samuela, syna Dadzieboga 26
- Jeleńska Justyna, córka Bogusława, brata Dadzieboga 21, 89

- Jeleńska Justyna (Eleonora?) z Obuchowiczów, żona Jana, marszałka mozyrskiego 60, 64, 90, 142, 148, 216, 220, 221, 232, 233, 238
- Jeleńska Kamila z Rdułtowskich, żona Feliksa, chorążego i marszałka mozyrskiego 64, 93
- Jeleńska Karolina, córka Stanisława, wnuczka Wiktora (III linia) 78, 96
- Jeleńska Karolina z Sołtanów, żona Tadeusza (Fabiana), rotmistrza wojsk polskich (II linia) 74, 94
- Jeleńska Katarzyna, córka Pawła, strażniczka polnego WKL 17, 86
- Jeleńska Katarzyna, córka Samuela, syna Dadzieboga 30 (?), 180 (?), 182 (?)
- Jeleńska Katarzyna, córka Stanisława, wnuczka Wiktora (III linia) 78, 96
- Jeleńska Katarzyna z Goliuszów, druga żona Dadzieboga 25, 26, 87
- Jeleńska Katarzyna z Żabów, żona Dadzieboga 25, 26, 87
- Jeleńska Katarzyna (?) 30 (?), 180 (?), 182 (?)
- Jeleńska Klara, córka Rafała, wizytka 60, 61, 91
- Jeleńska Konstancja, córka Dadzieboga, zakonnica bazylianka 25, 47, 61, 89
- Jeleńska Konstancja, córka Rafała, zakonnica 60—62, 91
- Jeleńska Konstancja z Kielpszów, żona Jakuba, syna Franciszka, skarbnika zakroczymskiego (IV linia) 78
- Jeleńska Krystyna, córka Antoniego, skarbnika mozyrskiego 96
- Jeleńska Krystyna (Katarzyna?) z Lenkiewiczów, żona Samuela, horodniczego i podczaszego mozyrskiego 44, 45, 46, 74, 75, 88, 112, 139
- Jeleńska Krystyna z Lenkiewiczów, żona [błądnie] Stanisława, koniuszego mozyrskiego (II linia) 74
- Jeleńska Kunegunda, córka (?) Rafała, kasztelana nowogródzkiego 60
- Jeleńska Łucja z Oskierków, córka Samuela, pułkownika, druga żona Jana, sędziego ziemskiego mozyrskiego 20, 21, 86
- Jeleńska Magdalena, córka Jana starosty mozyrskiego 93
- Jeleńska Magdalena, córka Rafała 60, 62, 67 (?), 91
- Jeleńska Magdalena (Kazimiera) z Romeków, żona Gedeona, kasztelana nowogródzkiego 42, 62, 88
- Jeleńska Malwina, córka Feliksa, chorążego i marszałka mozyrskiego 93
- Jeleńska Maria z Horwatów, żona Kazimierza, syna Józefa, ciwuna trockiego 57, 92
- Jeleńska Marianna, córka Józefa, ciwuna trockiego 56, 92
- Jeleńska Marianna, córka Pawła, strażniczka polnego WKL 17, 86
- Jeleńska Marianna (Maria) z Mościckich, żona Michała, syna Józefa, ciwuna trockiego 92
- Jeleńska Marianna z Giedroyciów, żona Gedeona, syna Józefa, ciwuna trockiego 57, 92
- Jeleńska Maryanna z Mościckich, wdowa po A. Helbichu, żona Michała, syna Józefa, ciwuna trockiego 57, 92
- Jeleńska Michała Gabriela, córka Rafała, zakonnica 62, 91
- Jeleńska Petronela z Andrusiewiczów, pierwsza żona Jana, sędziego ziemskiego mozyrskiego 20, 86

- Jeleńska Petronela z Kościałkowskich, druga żona Rafała 29, 39, 47, 50, 58, 61, 62, 69, 117, 146, 180, 209
- Jeleńska Rachela, córka Samuela, syna Dadzieboga Antoniego 25
- Jeleńska Sabina z Dybowskich, żona Antoniego, wnuka Jana, starosty mozyrskiego 65
- Jeleńska Scholastyka (?), córka Ludwika (II linia) 72, 94
- Jeleńska Teresa, córka Rafała 62, 91
- Jeleńska Teresa z Oskierków, żona Romualda, podsędka mozyrskiego 66, 93
- Jeleńska Teresa z Petroszewiczów (Petruszewiczów), żona Józefa, ciwuna trockiego 56, 63, 90, 178
- Jeleńska Zofia z Jabłońskich, żona Konstantego, księdza, który zrezygnował ze święceń (to II linia) 76, 94
- Jeleńska Zofia z Wojniłowiczów, żona Pawła, strażnika polnego WKL 17, 18, 71, 86
- Jeleński (?) 41, 61, 72, 102, 106, 107, 110, 117, 119, 136, 153, 156, 159, 160, 164—166, 168, 188, 198, 199, 206, 207, 257, 258, 265, 271
- Jeleński (?), syn Gedeona, kasztelana nowogródzkiego 43, 89
- Jeleński (?), syn Rafała, kasztelana nowogródzkiego 47, 90
- Jeleński (?), syn Samuela, podczaszego mozyrskiego 45, 89
- Jeleński Adam, cześnik sochaczewski (herbu Nałęcz) 79
- Jeleński Adam, syn Pawła, strażnika polnego WKL 15—17, 19, 86
- Jeleński Adam, syn Sabiny i Antoniego 65
- Jeleński Adam, syn Teodora, rotmistrz wojsk WKL 16
- Jeleński Aleksander Wiktor, syn Stanisława (III linia) 77, 95
- Jeleński Antoni „Anioł”, syn Jana, sędziego ziemskiego mozyrskiego, kustosz nieświeski 20, 23, 87, 104
- Jeleński Antoni, syn Bogusława i Felicjany z Boguszów 20, 21, 89
- Jeleński Antoni, syn Kazimierza, cześnika mozyrskiego, skarbnik mozyrski (II linia) 41, 75, 80, 81, 94, 104 (?), 112, 118 (?), 119 (?)
- Jeleński Antoni, syn Leona lub Macieja (III linia), szambelan JKM (?), skarbnik i pułkownik mozyrski 54 (?), 69 (?), 77, 78, 81, 95, 207 (?), 208, 210 (?), 213 (?), 232 (?)
- Jeleński Antoni, syn Pawła, chorążego mozyrskiego 65, 93
- Jeleński Antoni, syn Teresy i Romualda, podsędka mozyrskiego 66, 93
- Jeleński Bogusław, syn Jana, sędziego ziemskiego mozyrskiego, cześnik i skarbnik (?) mozyrski 18, 20—24, 71, 87, 89, 104, 121 (?)
- Jeleński Bolesław, syn Kazimierza marszałka mozyrskiego, wnuk Józefa, ciwuna trockiego 15, 92
- Jeleński Bronisław, syn Sabiny i Antoniego 65
- Jeleński Dadziebog (Dadzóbóg) Antoni, syn Jana, sędziego ziemskiego mozyrskiego, podczaszy mozyrski 18, 20, 22—26, 30, 34, 44, 46, 47, 68, 71, 74, 75, 87—91, 104, 109, 121
- Jeleński Dominik, syn Bogusława, brata Dadzieboga 21, 89
- Jeleński Felicjan, syn Macieja (III linia), skarbnik wileński 18, 19, 77, 95, 112

- Jeleński Feliks, syn Jana, marszałka mozyrskiego, chorąży i marszałek mozyrski 14, 15, 47—50, 56, 60, 64, 67, 93, 120, 148
- Jeleński Fiodor Fadelejowicz, protoplasta rodu 16, 86
- Jeleński Franciszek, skarbnik zakroczymski (IV linia) 78, 81
- Jeleński Franciszek, z matki Różańskiej 81
- Jeleński Gabriel, herbu Korczak (powiązania nieznane) 79
- Jeleński Gabriel Michał, sędzia mozyrski, syn (?) Michała, sędziego mozyrskiego (powiązania niejasne) 22
- Jeleński Gabriel, sędzia ziemski brzeski (herbu Odrowąż, powiązania nieznane) 79
- Jeleński Gedeon, syn Dadzieboga Antoniego, kasztelan nowogródzki 9, 10, 19, 25, 28—30, 32—48, 52, 53, 58, 61, 62, 64, 66, 69—71, 73—76, 88, 89, 99—103, 105—120, 122, 123, 125—148, 152—168, 170—173, 175, 177—188, 190—197, 199—221, 223—225, 227—241, 250, 256 (?), 257 (?), 258, 260—271, 274, 276
- Jeleński Gedeon, syn Józefa, ciwuna trockiego, podkomorzy mozyrski 14, 15, 57, 63, 92
- Jeleński Hektor Zygmunt, syn Kazimierza, marszałka mozyrskiego, wnuk Józefa, ciwuna trockiego 15, 92
- Jeleński Hieronim Kazimierz, skarbnik brasławski (herbu Odrowąż) 79
- Jeleński Ignacy, horodniczy, podczaszy mozyrski 14
- Jeleński Ignacy, syn Józefa, ciwuna trockiego, miecznik mozyrski 14, 57, 63, 92
- Jeleński Ignacy, syn Rafała, kasztelana nowogródzkiego, horodniczy i podczaszy mozyrski 29, 34, 47—50, 62, 69, 90, 91, 112, 160
- Jeleński Ignacy, syn Samuela (Kazimierza?), majora wojsk polskich (II linia) 74, 94
- Jeleński Iwan, domniemany ojciec Dadzieboga, Samuela, Bogusława i Michała 20
- Jeleński Iwan, domniemany syn Rafała, kasztelana nowogródzkiego 29, 64
- Jeleński Iwan, starosta mozyrski (?) 81, 82
- Jeleński Iwan, domniemany syn Pawła, strażnika polnego WKL 17
- Jeleński Jakub, syn Franciszka, skarbnika zakroczymskiego (IV linia) 78
- Jeleński Jakub Józef, deputat (1769) 81, 82
- Jeleński Jakub Józef, deputat, syn Antoniego (?), skarbnika mozyrskiego (powiązania niepewne, III linia?) 81 (?), 96, 112 (?), 119, 207—209
- Jeleński Jakub Józef, syn (?) Dadzieboga 25
- Jeleński Jakub z Jelenia, sędzia nurski (herbu Nałęcz, powiązania nieznane) 79
- Jeleński Jan Kazimierz, chorąży brześciański (herbu Odrowąż, powiązania nieznane) 79
- Jeleński Jan Napoleon, syn Feliksa, chorążego i marszałka mozyrskiego 64—66, 93, 277
- Jeleński Jan Piotr, syn Pawła, chorążego mozyrskiego 65, 93
- Jeleński Jan, działał w latach 1722—1726 (?) 80

- Jeleński Jan, chorąży liwski (herbu Na-
łęcz) 79
- Jeleński Jan, skarbnik wileński (powiąza-
nia nieznane) 80, 161 (?)
- Jeleński Jan, skarbnikowicz wileński, syn
Jana, skarbnika wileńskiego (powią-
zania nieznane) 80, 161 (?)
- Jeleński Jan, syn Bogusława i Felicjany
z Boguszów 20, 21, 89
- Jeleński Jan, syn Pawła strażnika polne-
go WKL, sędziezia ziemski mozyrski
17—19, 21, 23, 67, 68, 71, 76, 85—
89, 94, 104, 274
- Jeleński Jan, syn Rafała, starosta i mar-
szałek mozyrski 13—15, 29, 30, 33,
36—38, 43, 45, 48—52, 56—60, 62,
64—67, 70, 75, 90, 93, 118, 119, 124—
126, 132, 138, 141, 142, 146, 149,
152, 164, 178—180, 182—184, 188,
190, 193, 194, 199—201, 203, 206,
208, 213—222, 225—227, 229, 230,
232—241, 245, 250, 257—264, 266—
271
- Jeleński Jan, syn Teresy i Romualda, pod-
sędka mozyrskiego 66, 93
- Jeleński Jerzy Michał, syn Rafała, porucz-
nika wojsk pruskich, wnuk Józefa, ci-
wuna trockiego 57, 92
- Jeleński Józef, chorąży grodzieński (po-
wiązania nieznane) 81
- Jeleński Józef, syn Ignacego, podczaszego
mozyrskiego 47, 49, 50, 62, 91
- Jeleński Józef, syn Konstancji i Jakuba
(IV linia) 78
- Jeleński Józef, syn Rafała, kasztelana no-
wogrodzkiego, ciwun trocki 14, 29,
43, 45, 47—50, 53—57, 59, 62, 63,
70, 72, 74, 82, 90, 92, 114, 115, 117,
117, 119, 131, 132, 141, 144, 154 (?),
155 (?), 160—163, 166 (?), 169, 170,
174—176, 178, 181, 187, 194, 198,
204, 209, 210, 212, 213, 219, 220,
229, 229, 232, 236, 239, 258, 260,
262, 263, 265—267, 276
- Jeleński Józef, syn Rafała, porucznika
wojsk pruskich, wnuk Józefa, ciwuna
trockiego 57, 92
- Jeleński Józef, syn Stanisława, wnuk Wik-
tora (III linia), krajczy mozyrski 78,
96, 237
- Jeleński Józef Kazimierz (powiązania nie-
znane) 81
- Jeleński Karol, cześnik oszmiański (po-
wiązania nieznane) 80
- Jeleński Karol, skarbnik mozyrski (powią-
zania nieznane) 27, 37, 82, 224 (?)
- Jeleński Karol, syn Stanisława (III linia),
skarbnik braślawski 77, 95
- Jeleński Kazimierz Ignacy, syn Kazimie-
rza, marszałka mozyrskiego, wnuk
Józefa, ciwuna trockiego 92
- Jeleński Kazimierz, syn Józefa, ciwuna
trockiego, marszałek mozyrski 14,
15, 57, 63, 68, 92
- Jeleński Kazimierz, syn Ludwika, cześnik
mozyrski (II linia) 19, 33, 41, 71—
73, 76, 94, 108
- Jeleński Kazimierz (?), syn Marcina, straż-
nika i ciwuna mozyrskiego (II linia)
72, 94
- Jeleński Konstanty Ludwik, syn Rafała,
kasztelana nowogrodzkiego, podko-
morzy mozyrski 14, 29, 30, 32—35,
38, 39, 44, 50—53, 59, 61, 62, 67,
82, 90, 99, 101, 111—115, 124, 131,
136—142, 152—166, 174, 175, 179,
182, 185, 188, 191, 193—195, 199,
202, 203, 209—211, 213, 215, 217,

- 219, 224, 225, 230, 234, 237, 254, 258, 262—264, 268, 274, 275, 277
- Jeleński Konstanty, syn Kazimierza, cześnika mozyrskiego, ksiądz, który zrezygnował z kapłaństwa (II linia) 41, 75, 76, 94, 108, 112
- Jeleński Konstanty, syn Pawła, strażnika polnego WKL (II linia) 17—19, 33, 47, 71, 76, 85, 86, 94
- Jeleński Konstanty, syn Rafała, porucznika wojsk pruskich, wnuk Józefa, ciwuna trockiego 57, 92
- Jeleński Leon, syn Stanisława (III linia), skarbnik mozyrski 77, 95, 96
- Jeleński Ludwik Jerzy, syn Rafała, porucznika wojsk pruskich, wnuk Józefa, ciwuna trockiego 57, 92
- Jeleński Ludwik, podkomorzy mozyrski (powiązania nieznane) 82
- Jeleński Ludwik, syn Dadzieboga Antoniego, łowczy mozyrski, koniuszy mozyrski 21, 25, 34, 62, 69, 88, 101
- Jeleński Ludwik, syn Konstantego (II linia) 71, 94
- Jeleński Ludwik (?), syn (?) Rafała, kasztelana nowogródzkiego 29
- Jeleński Maciej (Matej), syn (?), potomek Teodora, rotmistrz wojsk WKL 14—16, 18, 19, 77, 81, 85, 86, 95, 208
- Jeleński Maciej Kazimierz, skarbnik brasławski, pisarz grodzki wiłkomirski (powiązania nieznane) 80
- Jeleński Maciej, dziedzic Haponowszczyzny (powiązania nieznane) 79
- Jeleński Maciej, syn Stanisława (III linia), jezuita 77, 95, 96
- Jeleński Marcin, syn Kazimierza, starosta fastowicki, cześnik mozyrski, rotmistrz, strażnik i ciwun mozyrski (?) (II linia) 19, 41, 72, 76, 94, 119, 131, 170, 179, 194, 224
- Jeleński Marek (herbu Odrowąż) 79
- Jeleński Marian, syn Sabiny i Antoniego 65
- Jeleński Mateusz, pisarz grodzki żmudzki (powiązania nieznane) 81, 82, 215, 219, 229
- Jeleński Mateusz, syn Franciszka, skarbnika zakroczymskiego, podstoli żmudzki (IV linia) 78
- Jeleński Michał (Gabriel), syn Jana, sędziego ziemskiego mozyrskiego, sędziego ziemski mozyrski 20—23, 71, 87
- Jeleński Michał, syn Dadzieboga Antoniego, podkomorzy mozyrski 19, 21, 25—28, 30—35, 37, 40—50, 53, 56, 59, 62, 63, 69—71, 73, 77, 82, 88, 100—103, 106, 108—113, 121, 124, 125, 130, 134, 136, 138, 142, 148, 153—157, 159—161, 164, 168, 274
- Jeleński Michał, syn Józefa, ciwuna trockiego 14, 57, 63, 92
- Jeleński Michał, syn Konstantego, księdza, który zrezygnował z kapłaństwa (II linia) 76, 94
- Jeleński Michał, syn Stanisława, wnuk Wiktora (III linia), pisarz mozyrski 78, 96
- Jeleński Nepomucen (nieznane powiązania z główną linią) 161
- Jeleński Paweł, syn Jana, marszałka mozyrskiego, chorąży mozyrski 14, 15, 48, 57, 60, 64—66, 68, 93
- Jeleński Paweł, syn Sabiny i Antoniego 65
- Jeleński Paweł, syn Teodora, strażnik polny litewski 15—19, 47, 71, 76, 85—87, 94

- Jeleński Paweł, syn Wiktora (III linia) 77, 95
- Jeleński Piotr, syn Jana, marszałka mozyrskiego, podsędek mozyrski 14, 60, 66, 67, 68, 93
- Jeleński Rafał, syn Józefa, ciwuna trockiego, porucznik wojsk pruskich 14, 15, 57, 63, 82, 92
- Jeleński Rafał, syn Rafała, porucznika wojsk pruskich, wnuk Józefa, ciwuna trockiego 15, 57, 92
- Jeleński Rafał Józef, syn Dadzieboga Antoniego, kasztelan nowogródzki 24—37, 39—41, 45—48, 50, 52, 53, 58, 60—62, 64, 66—70, 73, 75, 76, 88—92, 99—101, 104—106, 108, 111—113, 115, 117, 118, 121—124, 129—131, 138, 139, 141, 143, 152—160, 162, 164, 166, 171—174, 177—183, 187, 188, 193, 196, 209, 223, 263, 265, 274
- Jeleński Rajmund, syn Tadeusza (Fabiana), rotmistrza wojsk polskich 74, 94
- Jeleński Romuald, syn Jana, marszałka mozyrskiego, podsędek mozyrski 14, 47—50, 57, 60, 66, 67, 93, 148
- Jeleński Samuel, syn Dadzieboga Antoniego, horodniczy i podczasy mozyrski, starosta boryski (?) 21, 25, 26, 32, 39—41, 44—46, 63, 69, 71, 74, 75, 88, 89, 107, 112, 138, 192, 193
- Jeleński Samuel (Kazimierz?), syn Stanisława, koniuszego mozyrskiego, major wojsk polskich (II linia) 15, 19, 74, 94
- Jeleński Samuel Mikołaj, syn Jana, sędziego ziemskiego mozyrskiego, skarbnik mozyrski 18, 20—23, 41, 71, 81, 87
- Jeleński Stanisław (powiązania nieznane) 79
- Jeleński Stanisław, podskarbi (?) (powiązania nieznane) 35
- Jeleński Stanisław, syn Felicjana (III linia) 77, 95
- Jeleński Stanisław, syn Franciszka, skarbnika zakroczymskiego (IV linia) 78, 81
- Jeleński Stanisław, syn Kazimierza, cześnika mozyrskiego, koniuszy mozyrski (II linia) 15, 19, 34, 35, 37, 51, 73, 94, 112, 119 (?), 120 (?), 122, 125 (?), 140, 141, 159, 160, 164, 165, 1182, 190—192, 194, 199, 210, 211, 213, 214, 223, 224, 229, 232, 237, 261 (?)
- Jeleński Stanisław, syn Wiktora (III linia), starosta niestanowicki 77, 78, 95, 96
- Jeleński Stanisław Michajłowicz (powiązania nieznane) 79
- Jeleński Stefan, skarbnikowicz wiłkomirski, komisarz mozyrski (powiązania nieznane) 82, 131, 134, 139, 147, 174
- Jeleński Stefan, syn Kazimierza marszałka mozyrskiego, wnuk Józefa, ciwuna trockiego 92
- Jeleński Stefan, syn (?) Dadzieboga Antoniego 25
- Jeleński Tadeusz (Fabian), syn Stanisława, koniuszego mozyrskiego, rotmistrz wojsk polskich (II linia) 15, 19, 74, 94
- Jeleński Teodor, protoplasta rodu (czasy Władysława IV) 16, 19, 77, 86, 94
- Jeleński Teofil, syn Stanisława, wnuk Wiktora (III linia) 78, 96

- Jeleński Tomasz Tobiasz (Władysław), syn Dadzieboga Antoniego, kanonik smoleński, proboszcz petrykowski 30, 31, 33, 38, 40, 62, 88, 131, 140, 141
- Jeleński Wiktor, syn Konstancji i Jakuba (IV linia) 78
- Jeleński Wiktor, syn Stanisława (III linia), podstarości nowogródzki, podczaszy mozyrski 75, 77, 78, 95, 96, 112, 122
- Jeleński Wilhelm, kanonik nieświeski (powiązania nieznane) 80
- Jeleński Witold, syn Sabiny i Antoniego 65
- Jeleński Władysław, syn Ignacego (II linia) 74, 94
- Jeleński Władysław, syn Kazimierza, marszałka mozyrskiego, wnuk Józefa, ciwna trockiego 15, 92
- Jelińscy 79
- Jeliński-Jeleński Kasper 82
- Jelska Amelia 117
- Jelski Władysław 26
- Jerlicz Roch 267
- Joczański Tadeusz, łowczy wileński 69
- Jodko, mąż Anieli Jeleńskiej 47, 91
- Jodkowa Aniela z Jeleńskich, 2v. Weysenhoffowa, sędzina ziemna inflancka, córka Ignacego Jeleńskiego 47, 91
- Józef II, cesarz 172, 214
- Józefowicz Jan, starosta oszmiański 136
- Józefowicz, wojski mozyrski, mąż K.A. Jeleńskiej 87
- Józefowiczowa Konstancja Aleksandra z Jeleńskich, pisarzowa i wojska mozyrska (wdowa po Oskierce) 23, 87
- Jučas Mečislovas 27
- Judyccy 251
- Judycki Józef, marszałek rzeczycki, strażnik WKL, generał wojsk WKL 170, 189, 226, 227, 240, 242, 267
- Jundził Franciszek, podkomorzy grodzieński 255, 256
- Jundziłówna, marszałkówna grodzieńska 53
- Jurgaitis Robert 224
- Jusupović Monika 183
- Juszkiewicz, sędzia ziemski kowieński 46, 89
- Juszkiewiczowa Rachela z Jeleńskich, córka Dadzieboga, żona Juszkiewicza sędziego 25, 26, 44—46, 89, 198
- K**
- Kalinka Walerian 8, 55, 236
- Katarzyna II 143, 242, 251, 255, 257—261, 264, 268, 270, 271
- Kawecka Eleonora z Jeleńskich, córka Ignacego, podczaszego mozyrskiego, sędzina grodzka połocka 47—49, 91
- Kawecki (?), mąż Eleonory, sędzia grodzki połocki 91
- Kądziała Łukasz 8, 250
- Kicka Natalia 244, 247
- Kirbak (Kirbal?) Józef 148
- Klimaszewski 265
- Knorring Bohdan (Konryng, Kronyng), gubernator 55, 262, 265
- Kochanowski Jan 40
- Kocieł Dominik 33, 130
- Kociełowie 33
- Kołątaj (?), ksiądz 76
- Komar (?), mąż Anny Jeleńskiej 56, 92
- Komar Andrzej 141

- Komar Anna z Jeleńskich, córka Józefa, ciwuna trockiego, żona (?) Komara 56, 92
- Komar Jan 59, 259
- Konopczyński Władysław 8, 28, 176, 246, 276
- Kończka Anna z Jeleńskich, córka Rafała, żona (?) pisarza ziemskiego wileńskiego 60, 61, 91
- Kończka Ignacy (?), pisarz ziemski wileński, mąż Anny, córki Rafała 61, 91
- Kończka M., korespondent G. Jeleńskiego 214, 227, 231, 232
- Kopciowie 44
- Kopernicki Stanisław 141
- Korsak Aleksander 222
- Korsak Ignacy 222
- Korsak Joachim, sędzia ziemski mozyrski, porucznik petyhorski 194, 222
- Korsak Karol 222
- Korsak Ludwik, sędzia ziemski mozyrski 35, 165
- Korsak Piotr 222
- Korsak Samuel, poseł sejmu rozbiorowego 229
- Korsak Tadeusz, podczaszy połocki 206
- Korwin [Kossakowski] Stanisław 244, 245
- Kossakowscy 203, 239, 241, 247, 254
- Kossakowski Józef, biskup sufragan trocki, biskup inflancki 203, 208, 239, 240, 242, 252
- Kossakowski Szymon, hetman „z woli narodu” 56, 59, 127, 239, 240, 242, 243, 245—247, 249, 265, 266, 276
- Kostrowicki Kasper 244, 249, 251 (?), 254
- Kościąlkowscy 8, 159
- Kościąlkowski (?), sędzia ziemski wiłkomirski 159
- Kościąlkowski (?), wnuk Rafała Jeleńskiego, chorąży 180
- Kościąlkowski Stanisław 8, 172, 174, 175, 178, 182, 184, 185, 191, 192, 194, 196
- Kościuszko Neward, ksiądz 160
- Kościuszko Stanisław 137
- Kościuszko Tadeusz 54
- Kozaryn Michał Franciszek 141
- Kozarynowie 141
- Kreczetnikow Michał, generał moskiewski 243
- Kryszpin Kirszensztejn Jędrzej, wojewoda witebski 40
- Krzymowski Kazimierz 38, 39, 132—135, 205
- Kulesza (?), rotmistrz smoleński 132, 133, 135, 137, 147
- Kulesza Józef Onufry (Rafał?), sędzia ziemski smoleński 60, 91, 115, 173, 177, 180
- Kulesza Stanisław, syn Ludwiki i Józefa (Rafała?), sędzic 173
- Kuleszowa Ludwika z Jeleńskich, żona Józefa (Rafała?) 33, 60, 91, 115, 173
- Kuleszowie 33, 224
- Kundulski (Kundecki?) Julian, deputat (1835) 15
- Kuszelewski Józef 192

L

- Latushkin Andriej 11
- Lenkiewicz, dworzanin A.M. Sapiehy 123, 124, 158
- Lenkiewicz (Ipohorski), sędzia grodzki mozyrski 182
- Lenkiewicz (Ipohorski) A. 165

- Lenkiewicz (Ipohorski) J., pisarz ziemski mozyrski 36
- Lenkiewicz (Ipohorski) Adam 35, 174, 175, 190 (?)
- Lenkiewicz Ipohorski Adam, pisarzewicz, deputat 122, 190 (?)
- Lenkiewicz Ipohorski Franciszek 137, 190
- Lenkiewicz Ipohorski Ignacy, stolnikowicz 140, 190, 222
- Lenkiewicz Ipohorski Jan, podstoli mozyrski, cześnik, deputat 189, 203, 222
- Lenkiewicz Ipohorski Michał, sędzia ziemski mozyrski, ojciec żony Samuela Jeleńskiego 164
- Lenkiewicz Ipohorski Stanisław, sędzia, podkomorzy mozyrski, deputat 182, 190, 268
- Lenkiewicz Ipohorski Tomasz, stolnik mozyrski 35, 144, 149, 190, 193 (?), 203
- Lenkiewicz (Ipohorski) Tomasz, starosta hrebnicki (?) 193 (?)
- Lenkiewiczowa Franciszka z Jachimowiczów, żona Ignacego Ipohorskiego 140
- Lenkiewiczowa Petronela z Jeleńskich, córka Jana, starosty mozyrskiego, chorążyna mozyrska, żona Tomasza 66, 93
- Lenkiewiczowie 8, 45, 140, 190, 193, 203, 222, 223
- Lesińska Krystyna 169
- Lewandowski Apolinary, sędzia graniczny mozyrski, marszałek mozyrski 53, 67
- Lewandowski Szymon (Symeon), komornik powiatu mozyrskiego, zarządca dóbr G. Jeleńskiego 32, 133—136, 158, 159, 214
- Lewicki Kajetan 230, 231
- Limanowski Bolesław 64
- Lipnicka Marianna z Jeleńskich, córka Jana Jeleńskiego, sędziego ziemskiego mozyrskiego, żona Andrzeja 20, 23, 87
- Lipnicki Andrzej, stolnik mozyrski 23, 87
- Lubowicki, starosta łęcki 252
- Lubowidzki Stefan, generał 267
- Ludwik XVI, król Francji 265
- Lulewicz Henryk 26, 80, 95, 202
- Ł**
- Łaniewski (?) Jan 22
- Łapiccy 141
- Łapicki Stanisław 141
- Łapicki Stefan, pisarz celny 147
- Łaski 251 (?)
- Łaski Kazimierz 244, 249, 251 (?), 254
- Łopacińska, pisarzówna skarbowa WKL 53
- Łopaciński Ignacy 167, 168
- Łopaciński Mikołaj Tadeusz, pisarz wielki WKL, wojewoda brzeski 152, 166 (?), 187, 188
- Łopott (?) 109
- Łopott Michał, oboźny WKL, marszałek Trybunału Litewskiego 228
- Łoza Stanisław 203
- Łozicki, ekonom 134
- M**
- Mackiewiczowie 205
- Macuk Andriej 11, 21
- Majerhafer (?) (Majorhoffer) Jerzy, porucznik, chorąży garnizonu zamku mozyrskiego 216

- Makowiecki Jerzy, stolnik starodubowski 41
- Malczewski Jan, generał 267
- Malinowski Antoni, deputat 189
- Malinowski Tadeusz Antoni, podkomorzy rzeczycki 27
- Małachowski Adam Leon, marszałek sejm, krajczy koronny 109
- Małachowski Stanisław, referendarz koronny, marszałek Sejmu Wielkiego 231
- Manuzzi Mikołaj, starosta opeski 253
- Maria Antonia, żona Ludwika XVI, królowa Francji 265
- Markiewicz, skarbnik (połocki?) mozyrski 45
- Massalski Antoni 152
- Massalski Ignacy, biskup wileński 81, 155, 166, 175, 197, 208, 212
- Massalski Ksawery 219
- Massalski Michał Józef, hetman wielki WKL 100, 155, 183, 184
- Matuszewicz Marcin 73, 154—156
- Matuszewska Przemysława 169
- Mazurkowa Bożena 40
- Medeksza Dominik, ojciec Józefa, podkomorzy kowieński 45, 89
- Medeksza Józef, mąż Katarzyny Jeleńskiej, starosta skirymoński, chorąży kowieński 39, 45, 74, 75, 89, 141, 142
- Medeksza Samuel, syn Katarzyny z Jeleńskich i Józefa Medekszy 45, 89
- Medeksza Teodor, syn Katarzyny z Jeleńskich i Józefa Medekszy 45, 89
- Medekszowa Katarzyna (Caterina) z Jeleńskich, córka Samuela, podczaszego mozyrskiego, żona Józefa 39, 45, 74, 75, 89, 139, 141, 142
- Medekszowie 8, 141
- Mellin Borys, generał moskiewski 186, 242
- Miączyński Kajetan, generał 267
- Michalski Jerzy 178, 224, 229, 231
- Mikucy 79
- Miłudowaki A. 254
- Mirawski Albrycht, stolnik nowogródzki 16
- Mniszech Jerzy August, marszałek nadworny koronny 108
- Mniszech Józef, starosta sanocki 101
- Mniszech Michał Jerzy, marszałek nadworny WKL, marszałek wielki koronny 201, 216, 218, 220
- Mokronowski Andrzej, wojewoda mazowiecki 204—205
- Morawski Ignacy (?) 55, 74, 208
- Morawski Karol 267
- Morawski Mikołaj, rotmistrz, pisarz wojsk litewskich 198, 224—226, 241
- Morykoniowie (?) 78—79, 105
- Morykoni Michał Tadeusz, pisarz ziemski wiłkomirski 167
- Mościcki Henryk 8, 257, 266
- Mrozowska Kamila 8, 54, 72
- N**
- Nagurski (Nagórski) Jakub, podkomorzy żmudzki 189
- Nalepa Marek 44
- Napoleon, cesarz Francuzów 63
- Naruszewicz Adam, biskup smoleński 31, 206, 229
- Nawogorski Stanisław 75
- Nawrot Dariusz 52, 63
- Niemcewicz Julian Ursyn 257
- Nieplujew Iwan (Jan?), gubernator miński 267—269

- Niesiecki Kasper 7, 13, 16, 18, 51, 54, 58, 79, 80
- Niesiołowski Józef, podkomorzy nowogródzki, cześnik WKL, kasztelan i wojewoda nowogródzki 61
- Niezabytowski Jan 72
- Nolkien Bogusław, strażnik smoleński (mozyrski?) 154
- Nolkien Jan 133
- Nowakowski G. 53, 67
- Nowosielski Michał 245
- O**
- Obuchowicz (?) 215
- Obuchowicz (?), sędzia ziemski mozyrski 211
- Obuchowicz Antoni 264, 265
- Obuchowicz Filip, mąż Racheli, podstarosta mozyrski, chorąży stwołowicki 45, 74, 75, 89, 233
- Obuchowicz Gedeon, syn Ignacego i Anieli Obuchowiczów 63
- Obuchowicz Ignacy, pisarz mozyrski, stolnik mozyrski, podczaszy mozyrski, mąż Anieli Jeleńskiej 42, 43, 62, 63, 89, 132, 133, 135, 144, 163, 166, 170 (?), 179, 185, 190, 194, 199, 204, 206, 207, 210, 214, 215, 222, 223, 264—267, 269, 270
- Obuchowicz Jan, magazynowy komisarz w majątkach G. Jeleńskiego 130—133, 135, 136
- Obuchowicz Joachim 190
- Obuchowicz Józef, podwojewodzi nowogródzki, szambelan JKM 197, 222
- Obuchowicz W.J.T. 78
- Obuchowicz Wincenty, skarbnikowicz, łowczy mozyrski, stolnik mozyrski 66, 222
- Obuchowiczowa Aniela-Angela, córka Gedeona Jeleńskiego, żona Ignacego, stolnika mozyrskiego 42, 43, 58, 62, 63, 89, 131, 132, 135, 136, 224, 269
- Obuchowiczowa Rachela z Jeleńskich, córka Samuela, podczaszego mozyrskiego, żona Filipa 45, 74, 75, 89, 136, 139
- Obuchowiczowie 8, 203
- Obuchowiczówna Aleksandra, córka Ignacego, stolnika mozyrskiego 63
- Obuchowiczówna Kazimiera, córka Ignacego, stolnika mozyrskiego 63
- Ogińscy 248
- Ogińska Jadwiga z Załuskich, wojewodzina trocka 180
- Ogiński Andrzej, miecznik WKL, wojewoda trocki 169, 212
- Ogiński Michał Kazimierz, miecznik WKL, pisarz polny WKL, hetman wielki WKL 54, 125, 126, 167, 170, 257
- Ogiński Michał Kleofas, wojewodzie trocki, miecznik WKL 219, 247, 248, 251
- Ogiński Tadeusz, kasztelan trocki, wojewoda trocki 169, 200, 201, 205, 207
- Ogrodzki Jacek 135
- Olenin Aleksiej, pułkownik moskiewski 254
- Oleński Jan, podczaszy wołkowyski 198
- Olędzcy 251
- Olędzki, sekretarz deputacji 14
- Oranowski Ludwik Marcei, skarbnik mozyrski, podczaszy mozyrski 163, 168, 199, 210, 222
- Orzelscy 137
- Orzelski, posesor Słobódki, kapitan 137
- Orzeszko Jan, starosta radohowski 257

- Osiecimski Bonawentura, deputat borysławski 14
- Osiecimski Józef, mostowniczy rzeczycki 189, 198
- Osiecimski Michał 189
- Oskierka Ambroży, generał adiutant JKM 215
- Oskierka Antoni, kasztelan nowogródzki, syn K.A. Oskierkowej i Józefa 23, 80, 87
- Oskierka Antoni, syn Bogusława chorążego mozyrskiego 222, 223
- Oskierka Antoni Jerzy, marszałek mozyrski, syn Gerwazego Ludwika, wnuk Antoniego kasztelana 140 (?), 193 (?)
- Oskierka Antoni Joachim, starosta bahrymowski i pułkownik, syn Rafała, wnuk Antoniego kasztelana 125, 139, 140, 152, 184, 185, 193 (?), 219 (?)
- Oskierka Bogusław Leopold (?), chorąży mozyrski, syn Antoniego kasztelana 46, 137, 138, 145 (?), 193, 196, 222
- Oskierka Emil (Emilian), mąż Malwiny Jeleńskiej 65
- Oskierka Franciszek, syn Konstancji Aleksandry, stolnik mozyrski 23, 87
- Oskierka Ignacy, marszałkowicz, syn K.M. Oskierki 194, 203, 222
- Oskierka Jan, szambelan JKM 207
- Oskierka Jan Mikołaj, wojski mozyrski, strażnik polny WKL 35, 191, 192, 201—203, 211, 224, 225, 229
- Oskierka Józef 35
- Oskierka Józef, mąż Konstancji Aleksandry z Jeleńskich, ojciec Antoniego kasztelana 23, 87
- Oskierka Kazimierz Maciej (Maciej Kazimierz), marszałek mozyrski, kasztelan miński, syn Antoniego, kasztelana 35, 37, 138—140, 154, 164, 181, 182, 185, 189—191, 193, 201, 203, 221, 222, 233, 240, 258, 263, 268
- Oskierka Leopold Józef, sędzia grodzki mozyrski (?) 35, 140, 141, 193, 202
- Oskierka Ludwik, generał major wojsk litewskich 140, 146
- Oskierka Michał, deputat (1835) 15
- Oskierka Rafał, marszałek mozyrski, starosta bahrymowski, syn Antoniego kasztelana 122, 139
- Oskierka Rafał Michał, strażnik polny WKL (po J.M. Oskierce) 245, 268, 269
- Oskierka Samuel, sędzia ziemski mozyrski, pułkownik 20, 68
- Oskierka Stanisław, cześnik mozyrski 210
- Oskierkowa Franciszka z Jeleńskich, córka Jana starosty i marszałka mozyrskiego, podkomorzyna rzeczycka 66, 93
- Oskierkowa Karolina ze Steckich, żona K.M. Oskierki 139
- Oskierkowa Konstancja Aleksandra z Jeleńskich, córka Jana Jeleńskiego, sędziego ziemskiego mozyrskiego, potem Józefowiczowa 20, 23, 87
- Oskierkowa Krystyna z Lenkiewiczów, wcześniej żona Samuela Jeleńskiego 139
- Oskierkowa Malwina z Jeleńskich, córka Feliksa, żona Emila 65
- Oskierkowa Teresa z Eperyszych, żona Antoniego Joachima 139, 140

- Oskierkowie 71, 75, 138—140, 146, 182, 184, 189, 192—194, 202, 203, 209, 223, 224, 251, 277, 278
- Oskierkówna Emilia, córka Emila i Malwiny 65
- Ostreykow (?), drugi mąż Petroneli z Jeleńskich, córki Ignacego, podczaszego mozyrskiego 48, 91
- Ostreykowa Petronela z Jeleńskich, córka Ignacego, podczaszego mozyrskiego 48, 91
- Ostrop (Osztrop?) L., deputat 15
- Ostrowski 130
- Ostrowski Antoni Kazimierz, biskup kujawski, prymas 204
- Osztrop Franciszek, porucznik 248, 259
- Oziembłowski Michał 244, 249
- P**
- Pac Michał Jan 168
- Pancerzyńscy 207
- Pancerzyński Ludwik, mieczny mozyrski, sędzia grodzki mozyrski, marszałek grodzieński 207, 208, 211, 218, 222
- Papuski, ksiądz dziekan 214
- Pawlikowski 244 (?), 251(?)
- Pawlikowski Jan 244, 245
- Pawlikowski Piotr, skarbnik miński 226, 240, 244 (?)
- Pełakowski Adam 240
- Piasecki Adam, major wojsk litewskich, deputat 202
- Piątkowski B. 132, 135
- Pieriekrestow, kapitan moskiewski 268
- Pietraszkowicz Stanisław 79, 80
- Piotrowiczówna J. 133
- Piszcz 254
- Plater August, marszałek brasławski konfederacji targowickiej 246
- Plater Józef Wincenty, kasztelan trocki 59
- Plater Kazimierz Konstanty, kasztelan trocki 254, 256, 257
- Platerowa Anna, żona Augusta Platera 246
- Platerowie 189
- Platt Julian 31
- Płachocki Józef 153
- Pociej Leonard (Ludwik), strażnik WKL 174
- Podhorodeński Józef 267
- Podhorski Mikołaj, poseł (1758) 109
- Pogryska (?), marszałkowa 17
- Poniatowski, sędzia grodzki piński 118
- Poniatowski Józef 231, 234, 235
- Poniatowski Michał, biskup płocki, prymas 226, 253
- Poniatowski Stanisław zob. Stanisław August
- Poniński Adam, podskarbi wielki koronny 9
- Popiel 212
- Porzecka (Porzycka) Apolonia z Jeleńskich, córka Rafała, żona (?) sędziego ziemskiego dzisieńskiego 60—62, 91
- Porzecki (Porzycki)?, szambelan JKM, sędzia ziemski dzisieński, mąż Apolonii, córki Rafała 61, 62, 91
- Potocki Franciszek Salezy, wojewoda kijowski 165
- Potocki Ignacy, marszałek nadworny litewski 226, 257
- Potocki Joachim, generał, starosta trembowelski 165

- Potocki Stanisław Szczęsny, marszałek konfederacji targowickiej w Koronie 245, 255, 260
- Prozor Józef, kasztelan witebski 184
- Prozor Karol, oboźny WKL 240, 248
- Pruszek Antoni 63
- Pruszkowa Kazimiera z Rostockich 63
- Pruszkowie 63
- Pruszanowski Michał, podczaszy rzeczycki, sędzia grodzki rzeczycki 175, 245
- Pruszyńscy 189
- Pruszyński Antoni, podkomorzy miński 221
- Pruszyński Stanisław (?), podkomorzy miński (?) 234, 235, 253, 256, 259
- Prużanowski 167, 168
- Przeździecki Antoni Tadeusz, pisarz wielki WKL, podkanclerzy WKL 41, 161, 166, 171
- Przybora Trojan, łowczy inflancki 221—223
- Przyborowie 223
- Przyjalski M. 233
- Przysiecki Antoni, superior jasnogórski 147
- Przysiecki Julian, syn Tadeusza, wojski orszański 217
- Przywecka-Samecka Maria 203
- Puchowski Kazimierz 54
- Purzycki Ignacy, plenipotent Medekszów 141
- Puttkamer Jacek 192, 235, 240, 244, 246—249, 252, 254, 255, 259, 260
- Puzyna Tadeusz, deputat 212
- Puzyninowie 251
- R**
- Rabowicz Edmund 7, 20, 24, 26—29, 31, 34—38, 41, 42, 47, 50—56, 58, 62—64, 76, 99, 170, 174
- Rachuba Andrzej 11, 26, 61, 74, 80, 95, 202
- Radziwiłł (?) 53, 55, 74, 75, 80, 81, 95, 105—109, 111—116, 119, 120, 143, 153, 154, 163, 165, 167, 175, 178, 211, 213, 252, 256
- Radziwiłł Albrycht, starosta rzeczycki 106, 112, 141, 169, 170, 185
- Radziwiłł Antoni, wojewodzie trocki 270
- Radziwiłł Bogusław, koniuszy WKL 70
- Radziwiłł Dominik 116
- Radziwiłł Dominik Mikołaj, kanclerz WKL 22, 104
- Radziwiłł Hieronim Florian, starosta rzeczycki, podczaszy i chorąży WKL 40, 70, 101, 106, 107, 110, 130
- Radziwiłł Hieronim Wincenty, podkomorzy WKL 116—118, 206, 208
- Radziwiłł Józef Mikołaj, pisarz WKL, wojewoda miński, wojewoda trocki, marszałek trybunału 35, 40, 113, 120, 162, 163, 169, 170, 179, 212
- Radziwiłł Karol Stanisław, wojewoda wileński 37, 41, 42, 52, 61, 70, 105, 106, 108—121, 123, 132 (?), 145—147, 151, 154, 155, 162—166, 169, 170, 183—185, 191—194, 196, 197, 199, 201—203, 207—213, 219, 220, 223—227, 255
- Radziwiłł Maciej, kasztelan wileński 116, 117
- Radziwiłł Michał Hieronim, marszałek pierwszego sejmu rozbiorowego,

- podkomorzy WKL, starosta miński 169, 178, 219, 255
- Radziwiłł Michał Kazimierz, wojewoda wileński, hetman wielki WKL 21 (?), 35, 37, 104—113, 121, 130, 169
- Radziwiłł Stanisław, podkomorzy WKL, generał lejtnant, krajczy WKL 109
- Radziwiłłowa, księżna 77, 106, 112
- Radziwiłłowa Anna Katarzyna z Sanguszków 104, 143
- Radziwiłłowa Barbara z Zawiszów, wojewodzianka nowogródzka 108
- Radziwiłłowie 8—10, 23, 28, 32, 37, 40, 51, 52, 54, 59, 70, 80, 99, 100, 103—113, 115—123, 128, 129, 141, 147, 153—155, 159, 163, 164, 166, 167, 169, 170, 187, 193, 199, 207, 209, 226, 248, 251, 255, 256, 270, 274, 275
- Raës de Franciszek, mąż Judyty, podczaszy trocki 45, 74, 75, 89, 209, 212—214
- Raës de Judyta z Jeleńskich, córka Samuela, podczaszego mozyrskiego, żona Franciszka 45, 74, 75, 89, 136, 139
- Raësowie 46
- Rahoża Adam 245
- Ratajczyk Leonard 232
- Ratyński Ignacy, koniuszy piński 240
- Rdułtowscy 8
- Rdułtowska Teresa z Jeleńskich, córka Gedeona 42, 63, 89
- Rdułtowski Chryzostom, chorąży nowogródzki 196
- Rdułtowski Joachim, podkomorzy nowogródzki, zięć Gedeona 42, 63, 89, 103, 170, 179
- Rebinder, pułkownik moskiewski 195
- Reczyński (Raczyński?) Daniel 144, 173
- Reder, pułkownik moskiewski 195
- Rejtan (Reytan) Tadeusz 229
- Repnin Nikołaj (Mikołaj), ambasador moskiewski w Warszawie 56, 160, 166, 262
- Robakowie 35
- Rok Bogdan 204
- Rokicki Michał Antoni, kasztelan miński 189, 190, 193
- Rolle Antoni 240, 247, 248
- Rolnik Dariusz 240, 242, 244, 248, 254—257, 262
- Romaniuk Przemysław P. 26, 95, 262
- Romer (Roemer) Stefan (?), szambelan JKM 174
- Romerowie (Roemerowie) 8
- Rostworowski Emanuel 231
- Rozzak Stanisław 44
- Różańska Katarzyna 81
- Rudziński 33, 43, 45, 49
- Rumiancew (Rumiancow) Piotr, generał rosyjski 198
- Rusiecki Mateusz, horodniczy 268
- Ryżewski Grzegorz 78
- Rzewuski Seweryn, hetman polny koronny 246
- Rzewuski Stanisław Ferdynand, chorąży WKL 154
- Rżański, generał moskiewski 177

S

- Sapieha (?) 121, 122, 124, 125
- Sapieha Aleksander Michał 42 (?), 52, 59, 99, 117, 122—127, 144, 145, 153—156, 158—161, 172, 173, 179—188, 191, 194—197, 203, 205—207, 209, 215, 217, 220, 221, 224, 227, 231 (?), 232, 237, 239, 254, 271

- Sapieha Aleksander Paweł, marszałek wielki WKL 124
- Sapieha Antoni, starosta merecki 121
- Sapieha Franciszek, generał artylerii koronnej 127
- Sapieha Fryderyk Michał, kanclerz WKL 107
- Sapieha Jan Fryderyk, kanclerz WKL 26, 27, 35, 104
- Sapieha Józef Franciszek, podskarbi nadworny WKL 100, 122
- Sapieha Kazimierz Leon, generał artylerii koronnej 121, 124
- Sapieha Michał Antoni, podkanclerz WKL 46, 122
- Sapiehowie 8—10, 35, 99, 103, 120—122, 124, 128, 129, 183, 187, 207, 239, 270, 274, 275
- Sawa-Caliński Józef 169
- Sawicki Antoni 172
- Sawicki Mariusz 9
- Sievers Jakob Johann, ambasador moskiewski w Warszawie 256, 259, 262
- Šmigelskytė-Stukenė Ramunė 55, 59, 240, 243—245
- Smoleński Władysław 8, 237—245, 247, 248
- Sołłohub 182
- Sołłohub Jan, generał moskiewski 198, 262, 263
- Sołłohub Jerzy 151
- Sołłohub Józef Antoni, wojewoda witebski 125, 262
- Sołtyk Kajetan, biskup krakowski 38, 204
- Sosnowski Józef, pisarz polny WKL, hetman polny WKL, wojewoda smoleński 160, 171, 179, 180
- Srogosz Tadeusz 220
- Stackelberg Otton, ambasador moskiewski w Rzeczypospolitej 143, 145, 151, 171, 174, 178, 181, 185, 193, 198, 221, 231, 247
- Stanisław August 7—10, 27, 28, 30, 36—38, 45, 51, 52, 54—56, 72, 73, 99, 102, 103, 105, 109, 120, 122, 129, 152—157, 160, 164, 165, 167—170, 172—178, 182, 184—186, 188, 192—194, 196, 197, 199—204, 206, 209, 210—212, 216, 217, 219—229, 232, 234, 236, 238, 239, 241, 242, 250, 252, 254, 257, 259, 261—263, 273, 274, 275, 277
- Stankevič Adam 224
- Stankiewicz (?) 251
- Stankiewicz Józef 244, 249, 254
- Starkowski Ignacy, deputat 15
- Stempkowski Gabriel 267
- Stocki Adam, sędzia ziemski mozyrski, wojski mozyrski, podczaszy mozyrski 198, 201, 222, 268
- Stocki, cześnik 189
- Strawiński Ignacy, starosta słonimski 111, 165
- Stroynowski Andrzej 192, 199, 205, 213, 220, 229, 239
- Suchodolski Antoni 191, 192
- Sulimierski Filip 67, 68
- Sulistrowski Alojzy, porucznik 125, 184, 189, 201
- Sułek Zdzisław 239, 265, 266
- Syruc Szymon, kasztelan witebski 41, 53
- Szafrański Tadeusz 247
- Szalepin Konstanty 33
- Szczerbatow Andriej, książę pułkownika 120, 195

- Szczygielski Wacław 169, 170, 245, 247, 252
- Szczygielski Wojciech 240, 241
- Szczyt Józef, szambelan JKM 71
- Szeptycki Leon, metropolita kijowski 192
- Szeyba Jan, sekretarz powiatu mozyrskiego 167
- Szołomom 148
- Szołomom (Szołomowa), kramarka klecka 148
- Szteyn Ignacy 242—244, 246, 247
- Szujski, książę 101
- Szyndler Bartłomiej 54—56, 266
- Szyrma Szurbiński Michał, deputat 14
- Szyszkowie 251
- Ś**
- Świekowski Leonard Marcin 235, 253
- Świekowski Michał 235
- Świętorzeczcy 189
- Świętorzecki Trojan 242
- T**
- Talwosz Jerzy Franciszek 174
- Tracki Krzysztof 238
- Trębicka Izabela 253
- Trębicki Wincenty 253
- Tuhanowski Marek 245, 246, 254 (?)
- Turczynowicz Adam, chorąży trocki 219
- Turczynowicz M. 27
- Tutołmin Timofiej, gubernator 259, 260, 263
- Tyszkiewicz Anna z Pocijów 61
- Tyszkiewicz Józef Ignacy, starosta wielatyski 251, 259
- Tyszkiewicz Józef Skumin, wojewoda smoleński 61
- Tyszkiewicz Ludwik, hetman polny WKL, starosta mozyrski 54
- Tyszkiewicz Stanisław, kasztelan żmudzki 219, 221
- Tyzenhauz Antoni, koniuszy WKL, podskarbi WKL 59, 129, 172, 178, 181—185, 191—194, 196, 197, 201, 203, 205, 208, 215
- U**
- Ugniewski Piotr 175, 262
- Unichowski Jan 16
- Uniechowscy 151
- Uniechowski (?), sędzia miński 255
- Uniechowski Franciszek 214
- Uniechowski Jan Michał 22
- Uruski Seweryn 7, 16, 17, 19—21, 24, 25, 27, 29, 35, 38, 47, 50, 51, 53, 54, 57, 58, 60, 61, 65—67, 71—74, 76, 79, 81
- V**
- Verbickiené Asta 224
- W**
- Walicki Józef 241, 242
- Walkowski, pułkownik moskiewski 195
- Wańkowicz 244, 249, 251 (?)
- Wańkowicz Antoni 244
- Wańkowicz Józef 13, 14
- Wańkowicz Józef, syn Tadeusza, pisarz grodzki miński, poseł, marszałek guberni mińskiej 152, 219, 235, 240, 243—245, 251 (?), 259
- Wańkowicz Piotr 189
- Wańkowicz Tadeusz, ojciec Józefa, podczasy miński 244
- Wańkowiczowa (?) z Sołtanów, żona Antoniego 244

- Wasilewski Tadeusz 7, 57—60, 66
- Wazgird Andrzej, podstoli trocki, mąż Bogumiły, córki Rafała 61, 62, 91
- Wazgird Bogumiła z Jeleńskich, córka Rafała, żona (?) podstolego trockiego 60—62, 91
- Wąsicki Jan 8
- Wenclawowicz (Węclawowicz) Kazimierz, pisarz grodzki mozyrski 215, 222, 268
- Wenclawowiczowa, siostra Krystyny Boguszówny, cześnikowa smoleńska 33
- Wereszczyńska z Kublickich Petronela 69
- Wessel Teodor 170
- Weysenhoff, sędzia ziemski inflancki, drugi mąż Anieli z Jeleńskich, córki Ignacego 47—49, 91
- Weysenhoffowa Aniela z Jeleńskich, sędzina ziemska inflancka 47—50, 91
- Wichert Krzysztof, horodniczy mozyrski 35
- Wielowiejski Stanisław 267
- Wierzbicki Kazimierz, ksiądz 69
- Wincz[...] Jan 75, 264
- Wirowski Albrecht zob. Mirawski Albricht
- Wirpsza Jerzy, krajczy rzeczycki 175
- Wiśniewski, stolnik brasławski (?) 130
- Wiśniowiecki Michał Korybut 17
- Włodkowicz Jan, wojski miński (?), sędzia miński 243
- Wolański Adam (Tadeusz Soplica) 8, 240, 242—244, 247
- Wolański Filip 204
- Wolbek Bogusław Kazimierz, starosta sielecki, łowczy nadworny litewski 23, 33, 87
- Wolbek Bogusław, starosta sielecki, sędzia grodzki mozyrski, pułkownik, mąż Rozalii 35, 36, 39, 61, 91, 100, 117, 122, 127, 132, 133, 137, 139, 140, 142, 143, 145, 147, 155, 160, 162, 167, 171—173, 179, 182, 185—187, 190, 193, 195, 199—205, 210, 211, 214—216, 220, 223, 228, 230, 232, 233, 235, 237
- Wolbek Franciszek 142
- Wolbek Ignacy, kanonik wileński 179, 193
- Wolbek Michał 35, 110, 169
- Wolbek Petronela, córka Konstancji Aleksandry z Jeleńskich Oskierki, żona Bogusława Kazimierza 87
- Wolbek Rozalia (Rozalya) z Jeleńskich, córka Rafała, żona Bogusława starosty sieleckiego 60, 61, 67, 91, 101, 132, 139, 140, 142, 145, 187, 195, 223
- Wolbekowa, starościna sielecka 33
- Wolbekowie 8, 193
- Wolf Józef 70, 188
- Woliński Janusz 231
- Wolmer Kazimierz, chorąży nadworny WKL 189
- Wolski 110
- Wołek Aleksander, miecznik połocki 22
- Wołek Jan 22, 80, 104
- Wołek (?) M. 22
- Wołowicz Antoni, szambelan JKM 204, 207, 226 (?)
- Wołowicz Benedykt 245
- Wołowicz Stanisław, podkomorzy rzeczycki 240, 243
- Wołoczko Tadeusz podstoli orszański, drugi mąż Franciszki z Kublickich Jeleńskiej 90

- Wołodkowicz Józef, deputat 14
 Wołodkowicz Józef, starosta hajeński, poseł
 na sejm (1788) 226, 242, 243, 251
 Wołodkowicz Tadeusz, krajczy miński
 175
 Wołodkowiczowie 151, 189
 Woroniec (Woronicz?) Józef 244, 249,
 254
 Woronieccy 70
 Woroniecka (?) z Miączyńskich 252
 Woyna Jasieniecki Gabriel, cześnik ludzki
 18
 Woyna (?) Michał 22
 Woyniłowicz Franciszek, instygator
 WKL 253
 Woynowski 69
 Woyzbun Robert 241
 Wyszomirska Monika 240
- Z**
- Zabieło Józef, łowczy WKL 254
 Zabieło Szymon, kasztelan miński 240,
 247
 Zabiełowie 251
 Zagórska Zofia z Jeleńskich, córka Ludwi-
 ka, żona Kazimierza, strażnikowa sta-
 rodubowska (II linia) 72, 94
 Zagórski Kazimierz, podkomorzyc wendeń-
 ski, strażnik starodubowski 41, 72, 94
 Zaiarscy 241
 Zaiarski Dominik 241, 249, 251, 254
 Zakharkevich Stepan 11
 Zakrzewski Andrzej B. 54, 151, 174,
 210, 212, 220
 Zaleska Antonina z Jeleńskich, córka Jó-
 zefa, ciwuna trockiego, żona sędziego
 wiłkomirskiego 56, 92
 Zaleski Michał, wojski WKL 194, 220,
 252 (?)
 Zaleski, sierżant 265
 Zamoyski Antoni 252
 Zaniemoński, medyk 119
 Zawadzki Wacław 240
 Zawistowski Florian, ksiądz prorektor
 39, 144
 Zawisza Kazimierz 30, 240, 253, 259
 Zienkowicz Andrzej 54
 Zielińska Zofia 8, 26, 73, 167, 234, 235,
 246
 Złotnicki Antoni 267
 Zublewicz Michał, komornik mozyrski
 268
 Zudra (Żudra) Józef Paweł, pisarz grodzki,
 krajczy mozyrski 189 (?)
 Zudra (Żudra) Rafał, pisarzewicz 190,
 222
 Zwierzykowski Michał 11, 240
 Zyberg Jan Tadeusz, wojewoda brzeski
 188
 Zygmunt August 15
- Ż**
- Żychliński Teodor 7, 20, 23—25, 51, 66
 Żytkowicz Leonid 8

Dariusz Rolnik

**The Minsk Voivodeship and the Jeleński Family's Involvement
in the Public Life of the Commonwealth Between 1764 and 1795
in Light of the Jeleński Family Correspondence**

S u m m a r y

The Jeleński family of the Korczak coat of arms had been a well-known family in the history of the Polish-Lithuanian Commonwealth since the second half of the 16th century. During the reign of Stanisław August Poniatowski, however, the family rose to prominence in the Lithuania, holding the Senate seat of the Castellan of Nowogród, which was passed down to the members of the family. It was, in fact, thanks to Stanisław August that Rafał, as well as his brother Gedeon, were raised to the senatorial seat as the first among the Jeleński family. The family was also, or maybe first and foremost, extremely influential in the Minsk Voivodeship, particularly in the Mazyr County, where the various members of the family as well as their relatives and kinsmen held almost absolute power in the local administration. Nonetheless, little has been written about this family's influence in this area and in the Commonwealth in general — except for biographical notes in the *Polish Biographical Dictionary* and mentions in books of heraldry. The only mentions included singular instances regarding historic events in the Commonwealth. It should, however, come as no surprise, since the representatives of the family never amounted to anything more than — however influential — supernumeraries on the political stage of the Commonwealth. Nonetheless, due to their mutual interests with the Radziwiłł and Sapieha families, as well as their close ties with many old Lithuanian noble families, such as the Medeksza, Obuchowicz, Kościakowski, Lenkiewicz, Rdzutowski, Romer, or Wolbek families, in addition to remaining in Stanisław August's sphere of influence, the Jeleński family aspired to count among the elite of the Lithuanian province, one whose opinion should be taken into consideration.

The study is founded upon the analysis of the Jeleński Family Archive, stored at the National Historical Archives of Belarus (NGAB) in Minsk. Thanks to that archive, it has been possible to reconstruct the genealogy of the family as well as indicate its role and influence in the public life of the Minsk Voivodeship during the reign of Stanisław August. The monograph discusses the political engagement of the two most important representatives of the family: Gedeon and Konstanty Ludwik, counted among the elite of their times. They were not only skilled politicians, but also initiators of cultural and scientific development in Lithuania. Both of them betrayed

deep interest in the issues of governance and broadly understood political thought — a topic which has been discussed in the first part of this monograph.

The monograph consists of five chapters. The first chapter, entitled *The Jeleński Family, Its Genealogy, Multiplication, Connections — A Biographical Perspective*, introduces the Jeleński family and provides a biographical perspective. According to all sources, the Jeleński family is descended from the Tatars, and Teodor, the progenitor of the family, came from Lithuania to Poland in 1549 as a knight in the service of Zygmunt August, fighting to defend the Commonwealth, which is probable but impossible to verify. Three important figures were supposed to be descended from Teodor: Paweł, who held the office of the Lithuanian Field Guard, as well as Maciej and Adam, commanders of infantry regiments who made names for themselves in the Livonia, Moscow and Prussia war expeditions. From these three descend the next generations of the Jeleński family, who founded the Jeleński Family Archive and who settled in Dunajczyce and Tucha, which can be regarded as the family nests of the Jeleński family (both were bestowed upon them by Zygmunt III). Moreover, the chapter touches upon the career paths of the selected members of the family and delineates the network of family relationships in the form of longer biographical notes constructed on the basis of the primary sources available in the archive which have been cross-referenced with other studies, books of heraldry and primary sources.

The research findings are presented in a graphic form in chapter two, which includes the genealogy of the Jeleński family. Chapter three: *Between the Familia and the King's Party; Between the Radziwiłł and the Sapieha Families* and subsequent *Between Politics and the Household* serve as an introductory section while at the same time discussing the two most important factors which influenced the family's position in the public life. The latter issue constitutes the subject of the fifth chapter: *The Public Life of the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania — From the Convocation Sejm (1764) to the Fall of the Polish Statehood (1795)*. During that time, many members of the Jeleński family remained active in the political sphere, while Gedeon, the most ambitious of the politicians in his family, became the most influential. The members of the family were chosen to be deputies and representatives for more powerful parties; nonetheless, they held no autonomous political power. In 1772, they aligned themselves with Stanisław August. During election sejmiks which elected county and voivodeship officials, the Jeleński family always invoked the good of the Commonwealth, under the motto “for the good of the motherland”. The common good, however, was often perceived by the Jeleński family from the perspective of the prosperity of their own province — both on a smaller scale, i.e. the Mazyr County, and on a grander scale, i.e. the Minsk Voivodeship and the entire Lithuania. That is why their efforts were mostly concentrated on bringing prosperity to the Mazyr County first, followed by the Minsk and Nowogród Voivodeships, and finally the Grand Duchy of Lithuania itself. Sometimes, however, the good of their province and the good of the entire Commonwealth did not completely align, complicated by the private affairs of the Jeleński family, which both remained at the forefront of their minds and influenced their subservient political nature. Moreover, all members of the Jeleński family — and Gedeon most of all — were uniquely talented with regard to securing their “rewards.”

Дариуш Рольник

**Минское воеводство и род Еленских
в общественной жизни Речи Посполитой в 1764—1795 гг.
в аспекте их переписки**

Резюме

Еленские, герба Корчак, — это род, известный в истории польско-литовского государства с середины XVI века. Во времена Станислава Августа Понятовского представители этого рода стали играть важную роль, занимая пост каштеляна в Новогрудке, который „наследовали”. Так, Рафал, а затем его брат Гедеон — это первые сенаторы рода Еленских. Оба они получили должности благодаря королю Станиславу Августу. Еленские также, а, возможно, прежде всего относятся к роду, который имел большое влияние в Минском воеводстве, особенно в Мозырском повете, где его представители взяли в свои руки всю местную земскую власть. О роли Еленских на этих территориях, а в более широком контексте — в Речи Посполитой, не учитывая описаний их жизни, представленных в *Польском биографическом словаре*, а также упоминаний в гербовнике, почти ничего не было написано. О них вспоминали только тогда, когда они появлялись, обычно единожды, в значимых для Речи Посполитой исторических моментах. Это не вызывает удивления, так как представители рода все же не вышли за пределы позиций статистов на политической сцене Речи Посполитой. Однако общие интересы с Радзивиллами и Сапегами, связи со многими заслуженными литовскими родами, напр. Медекшами, Обуховичами, Костялковскими, Ленкевичами, Рдултовскими, Ромерами, Вольбеками, а вместе с тем нахождение в сфере влияния Станислава Августа, обуславливали стремление Еленских быть в кругу элиты литовской провинции, с мнением которой следует считаться.

Основой данной работы послужил архив Еленских, хранимый в Национальном историческом архиве Беларуси (НИАБ) в Минске. Именно благодаря ему были воспроизведены роль, значение и участие рода Еленских в общественной жизни Минского воеводства в годы правления короля Станислава Августа. Кроме того, архив дал возможность исследовать генеалогию рода Еленских. В монографии рассмотрена деятельность двух самых важных представителей рода: Гедеона и Константина Людвика. Это люди, которых мы можем отнести к элите общества станиславовских времен. Они были не только политическими деятелями, но также аниматорами

культурного и научного развития Литвы. Оба интересовались вопросами государственного устройства и широко понимаемой политической мыслью. Очерченной здесь тематике посвящена первая часть работы.

Монография состоит из пещу глав. В первой из них: *Семья Еленьских, её гвнэлэга, расплождение и связи — биографический аспект*, приближается история семьи Еленьских. Из всех упоминаний о начале рода Еленьских следует, что семья имеет татарские корни, а ее родоначальником был Теодор, который в 1549 году прибыл из Литвы в Польшу. О нем пишут, что он стал рыцарем при дворе Сигизмунда Августа, сражающимся за Речь Посполитую. Это могло иметь место, хотя факты и не поддаются верификации. От него вроде происходит Павел, литовский полевой гвардеец, а также ротмистры Мацей и Адам, которые проявили себя в военных инфлянтских, московских и прусских походах. От них берут начало очередные описанные Еленьские, создатели архива Еленьских. Они также были владельцами Дунайчиц и Тучи, которые можно признать родовыми гнездами Еленьских (оба поместья были подарены Сигизмундом III). В этой главе также кратко описаны карьеры отдельных ее членов и представлены семейные связи в форме разветвленных биограммов, которые были разработаны на базе исследованного архива, а затем сопоставлены с информацией, находящейся в справочной литературе, гербовниках и других корпусах источников.

Эффекты этих исследований были графически изображены во второй главе, представляющей род Еленьских — и других его членов. Третья глава: *Между родом Еленьских, королевскими сторонниками и Радзивиллами, а также Сапегами и очередной: Между политикой и экономикой* — носят характер введения в проблематику, показывая однако два самых важных фактора, влияющих на позицию Еленьских в общественной жизни. Этому последнему вопросу посвящена пятый раздел: *В общественной жизни Великого княжества Литовского — от конвокационного сейма 1764 года до восстания Костюшко в 1794 году*. В этот период заметна была активность многих представителей Еленьских, но среди них особенно выделялся Гедеон, самый незаурядный в роду Еленьских. Члены семьи выполняли и функции депутатов, однако самостоятельной политической роли не играли, всегда кого-то репрезентируя, обычно самого сильного в тот период. С 1772 года, что не вызывает сомнений, они считали себя сторонниками Станислава Августа. На избирательных сеймах, во время которых проходили выборы чиновников повятов и воеводств, Еленьские в своих речах обращались к благу Речи Посполитой. Этой активности всегда сопутствовала формулировка: „во имя блага родины”. Сами они общественное благо трактовали часто сквозь призму успешности провинции, в которой жили, малой родины — Мозырского повята, и в широком плане — Минского воеводства и всей Литвы. В связи с этим на форуме они старались в первую очередь что-либо сделать для Мозырского повята, далее — Минского и Новогрудского воеводств, а затем — всего литовского государства. Удачно складывалось, если их намерения совпадали с благом для всей Речи Посполитой, что однако отмечалось не всегда. Здесь препятствием становились и частные интересы Еленьских, о которых они ни на минуту не забывали и которые склоняли их в сторону политической покорности. Еленьские обладали также — особенно Гедеон — талантом добиваться для себя „наград”.

Na okładce
wykorzystano mapę *Województwa Mińskie y Nowogrodzkie*
ze zbioru G.A. Rizzi-Zannoniego: *Carte de la Pologne* (Paris 1772), której wersja
zdigitalizowana znajduje się w zbiorach Śląskiej Biblioteki Cyfrowej.
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego dziękuje za udostępnienie materiałów.

Redaktor:
Barbara Jagoda

Projektant okładki:
Aleksandra Bibrzycka

Projektant układu typograficznego oraz łamanie:
Paulina Dubiel

Copyright © 2018 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-3123-2
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3124-9
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich: 20,5. Liczba arkuszy wydawniczych 23,5.
Cena 34 zł (+ VAT). Publikację wydrukowano na papierze Alto 90 g/m². Do składu użyto
kroju pisma Karmina (autorstwa Veroniki Burian & José Scaglione / Type Together).

Druk i oprawę wykonano w drukarni:
„TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.”, Sp.K. (ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław).

ISSN 0208-6336

Cena 34 zł (+ VAT)

ISBN 978-83-226-3123-2

9 788322 631232

Więcej o książce

